ИСТОРИЯ НА СЕЛО МЕДКОВЕЦ

Петър Кузманов, Цветан Симеонов,
Георги Филипов

ИСТОРИЯ НА СЕЛО МЕДКОВЕЦ

1995

Редактор: Петър Кузманов
Рецензенти: Бойко Киряков,
ст.н.с. Владимир Мигев
Коректор: Елена Нягулова

**Петър Кузманов, Цветан Симеонов,
Георги Филипов**

ИСТОРИЯ НА СЕЛО МЕДКОВЕЦ

Първо издание, българска

Печатни коли 42 + 3 приложения,
формат 60/84/16, тираж 2000.
Полиграфическа изработка
в печатницата на БЗНС, София

Общ изглед от с. Медковец, Ломско

15/III/2015 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.

ПРЕДГОВОР 7

ВЪВЕДЕНИЕ 11
1. Селищното наименование Медковец 11
2. Географска характеристика 18
Бележки 25

ЧАСТ ПЪРВА. МЕДКОВЕЦ ОТ НАЙ-СТАРО ВРЕМЕ ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ТУРСКО РОБСТВО

ГЛАВА ПЪРВА. ПРАИСТОРИЯ, АНТИЧНОСТ И СРЕДНОВЕКОВИЕ 29
1. Следи от праисторически живот 29
2. Тракомизийското племе трибали 32
3. Под римско владичество 39
4. Славянските заселници и село Медковец 46
5. Медковец по време на Средновековието 54
Бележки 66

ГЛАВА ВТОРА. МЕДКОВЕЦ ПОД ТУРСКО ВЛАДИЧЕСТВО 71
1. Османските завоеватели в медковското землище 71
2. Общината, задругите и битът на медковчани 88
3. Форми на съпротива срещу турското иго 104
Бележки 120

ГЛАВА ТРЕТА. МЕДКОВЕЦ ПРЕЗ ЕПОХАТА НА ВЪЗРАЖДАНЕТО 127
1. Обществено-икономически промени в селото 127
2. Културно-просветна дейност в Медковец 141
3. Участие на медковчани в борбата за църковно-национална независимост 161
4. Участие в националнореволюционните борби през първата половина на XIX век 168
5. Общината — организатор и ръководител на медковчани във въстанието през 1850 г. 171
6. Революционната дейност на Иван Кулин и други медковчани в емиграция 192
7. Посрещане на руските освободители 224
Бележки 231

ЧАСТ ВТОРА. МЕДКОВЕЦ ПРЕЗ ПЕРИОДА НА НОВАТА ИСТОРИЯ /1878 — 1944/

ГЛАВА ПЪРВА. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО, ПОЛИТИЧЕСКО И АДМИНИСТРАТИВНО РАЗВИТИЕ НА СЕЛОТО ПРЕЗ 1878 — 1918 ГОДИНА 245
1. Етнодемографски промени 245
2. Социално-икономическо развитие 249
   а/ Земеделска дейност 255
   б/ Животновъдство 264
   в/ Пчеларство 272
3. Административно управление и политически живот 274
   а/ Основаване и дейност на земеделската дружба 289
   б/ Начало на социалистическа пропаганда 294
4. Участие в Балканските и в Първата световна война през 1912 — 1918 г. 298
Бележки 305

ГЛАВА ВТОРА. МЕДКОВЕЦ В ГОДИНИТЕ НА СЛЕДВОЕННАТА КРИЗА 1919 — 1923 Г. 318
1. Икономическо развитие 318
2. Политически живот 321
3. Деветоюнски преврат и участие в Септемврийското въстание 1923 г. 334
Бележки 357

ГЛАВА ТРЕТА. В ГОДИНИТЕ НА 1923 — 1944 ГОДИНА 368
1. Социално-икономическо развитие 368
2. Обществено-политически живот 382
   а/ Укрепване властта на десните политически сили /1923 — 1944/ 386
   б/ През управлението на "Народния блок" 395
   в/ В първите години на монархо-авторитарната власт 402
3. Медковец в годините на Втората световна война /1941 — 1944 г./ 412
Бележки 431

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. КУЛТУРНО-ПРОСВЕТЕН ЖИВОТ В МЕДКОВЕЦ ПРЕЗ 1878 — 1944 Г. 441
1. Просветно дело 441
2. Народополезна дейност на читалище "Развитие" 456
3. Културно-просветни, спортни и други организации 471
Бележки 476

ЧАСТ ТРЕТА. МЕДКОВЕЦ В ГОДИНИТЕ НА НАЙНОВАТА ИСТОРИЯ /1944 — 1985/

ГЛАВА ПЪРВА 485
1. Утвърждаване на отечественофронтовската власт /9 септември 1944 — 1948/ 485
Бележки 503

ГЛАВА ВТОРА. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ 1949 — 1970 Г. 505
1. Изграждане нови структури в търговията, услугите и селското стопанство. Строителство 505
  а/ Потребителна кооперация "Девети септември" . . . 505
  б/ Трудово кооперативно земеделско стопанство "Георги Димитров" 508
  в/ Трудово-производителна кооперация "Андрей Симеонов" 537
  г/ Строителство и благоустрояване 541
2. Административно и обществено-политическо развитие. Демографски промени 543
Бележки 551

ГЛАВА ТРЕТА. ОБЩЕСТВЕНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ 1971 — 1985 г. 558
Бележки 579

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ 1944 — 1985 ГОДИНА 582
1. Училища, учебно дело и културно-просветен живот 582
2. Активна читалищна дойност 592
3. Изявени медковски представители на художествено-творческата и научната интелигенция 600
Бележки 612

ПРИЛОЖЕНИЯ 617

ПРЕДГОВОР

На 19 юни 1985 г. ИК на Медковската община като инициатор и възложител се договори с авторите за написване историята на селото. Местният общественик и краевед ГЕОРГИ ФИЛИПОВ БИВОЛАРСКИ предостави събраните от него материали — легенди, предания, народни песни, битови и религиозни празници, спомени на възрастни медковчани за лица, събития и някои родове, както и на отделни документи. След като бяха огледани оставените на разположение обемни сведения, част от тях послужиха като необходимо начало родените в село Медковец историци ПЕТЪР СОФРОНИЕВ КУЗМАНОВ и ЦВЕТАН РАНГЕЛОВ СИМЕОНОВ в продължение на 6 години да съберат допълнително изобилен архивен материал и след интензивен изследователски труд да напишат предлаганата селищна монография.

Вместимата в ПЪРВА ЧАСТ материя от селищното наименование Медковец до идването на русите и освобождението на селото от турско робство е съставена и написана от к. ист. н. ПЕТЪР КУЗМАНОВ, а ВТОРАТА и ТРЕТАТА ЧАСТ, озаглавени "Нова история 1878 — 1944 г." и "Найнова история 1944 — 1985 г.", са дело на ЦВЕТАН СИМЕОНОВ.

Доколко авторите са се справили успешно с поставената им задача, съдници могат да им бъдат преди всичко любознателните читатели. Дано обичащите документалното историческо четиво граждани останат удовлетворени от труда на авторите, чийто единствен мотив е бил да покажат достойната за уважение любов на нашите предци към род и родина, към свободата, справедливостта и независимостта на България.

В определена степен за резултатното реализиране на настоящия труд заслуга имат и високоуважаваните рецензенти, чиито критични бележки бяха взети под внимание от авторите при последната преработка на книгата. Зачетени бяха мненията и на някои медковчани: Никола Крумов, Петко Найденов, Цветан Табаков, Тодор Витански и други, които прочетоха книгата още в ръкопис. За читателите е от значение да чуят и общата оценка на рецензентите за достойнствата на монографията.

БОЙКО КИРЯКОВ: "По време на моя — не съвсем кратък — стаж в областта на книгоиздаването и журналистиката съм забелязал, че най-тъжно и нервно гледат редакторите в отдели "Писма на читатели" и "Краезнание". Не искам да обиждам клиентите на посочените редакции — просто човек не може да бъде специалист едновременно в много области. Затова, когато получих ръкописа "История на село Медковец", изпъшках страдалчески, умножавайки наум несръчните съчинения по обема на предложената за рецензия книга.

Оказа се, че не съм познал. Този път чувството ми ме излъга. И така ми се падаше, тъй като вместо да чувствувах, трябваше да прочета изцяло поне заглавната страница, където стояха имената на авторите. Поне двама от тях — Петър Кузманов и Цветан Симеонов, са известни сред историческите си събратя с публикациите предимно от периода на Възраждането. Затова, когато прочетох и последната страница, вече не бях изненадан от сполучливия опит.

От една страна, рецензия на краеведски труд се прави лесно. В нея на рецензента са спестени разсъждения по няколко посоки, абсолютно необходими при атестирането на друга литература. А именно — значимост на избраната тема, хронологичният обхват и географският ареал, на който се развива историческото действие. При поселищните съчинения посочените три въпроса не съществуват. "Махала Колибите, Габровско" ще бъде също толкова значима книга, колкото "Видин през вековете" например. Предварително в подобен род литература са решени времето и мястото на действието. Но ето че в нашия случай авторите са подходили нестандартно, поне що се отнася до последния компонент. Пред нас е една история на родното им село, разгледана обаче в контекста на историята на Северозападна България. И това е направено не поради местен патриотизъм. Просто селото през вековете действително е играло роля, в повечето случаи прехвърляща близките баири. Не дразнят и понякога продължителните редове по история на България, на пръв поглед нямащи нищо общо с историята на селото — първо, защото са написани компетентно, и второ — защото чрез тях виждаме селото вписано в общонационалната ни история . . .

И в заключение — трудът "История на село Медковец" е добре композиран, професионално написан, като в него могат да се открият приноси за националната ни история — нещо съвсем рядко срещано в регионалните изследвания."

Ст. н. с. ВЛАДИМИР МИГЕВ: "Общопризнато е голямото значение на местните истории за патриотичното възпитание на народа, за укрепването на националния дух, за повишаването на културното равнище и разширяване кръгозора на трудовите хора. Заедно с това краеведческите изследвания служат като основа за националната историческа наука, като ѝ дават конкретен градивен материал.

Местните изследвания обаче могат да изиграят тази роля само ако са написани добре. Такава е именно предложената ни книга. "История на село Медковец" е труд, разработен много добре, с висок професионализъм и творчески усет към истината. Това личи от умението на авторите да анализират и обобщават фактите, да очертават общите закономерности, да пресъздават реалната историческа действителност. На второ място, това личи от огромното количество най-разнообразен изворов материал, на който се опира изследването — при това приоритет в него имат архивните материали, което общо взето е рядкост в местните истории. Много добре е, че авторите са използували и данните от периодичния печат и публикуваните нормативни материали на местните органи /за епохата на капитализма/ — един почти непознат за краеведческите изследвания изворов материал.

Ерудираността и голямата добросъвестност на авторите проличава и в обстоятелството, че те са се старали да отразят историческата действителност обективно, като са успели в много отношения да преодолеят както редица напластени с десетилетия пропагандистки подходи, така и съблазните на днешния политически момент . . . Професионализмът на авторите, както и широката изворова база, която те използуват, им е позволила по редица въпроси да надхвърлят рамките на село Медковец и да направят приноси в общонационалната ни история."

Освен на рецензентите, авторите са дълбоко признателни и на сътрудниците в Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" (особено на Петко Груевски от Ориенталския отдел, който преведе използуваните турски документи безвъзмездно), Централния държавен исторически архив, Архива на МВР, ОДА — Михайловград*, и на други културни институции в София и провинцията, чието съдействие и консултации ни бяха така необходими. Особена благодарност дължим също на всички медковчани, чиито разкази и предания намериха естествено място в изложението за героичното минало на селото. За подчертаване е и решението на общинската управа на Медковец да финансира написването и издаването на настоящия труд, инициатива с голяма обществена значимост не само за съвременното, но и за бъдещите поколения.

От авторите

---

*Книгата е набрана преди Михайловград да бъде преименуван на град Монтана.

ВЪВЕДЕНИЕ

1. СЕЛИЩНОТО НАИМЕНОВАНИЕ МЕДКОВЕЦ

В 13-вековната история на България са познати две селища с наименованието Медковец. Първото селище е документираната от XV век мезра Медковец, намираща се на 2 — 3 километра югоизточно от град Враца.[1] Постепенно мезрата излиза от запустението и отново се превръща в село, което преживява турското владичество и следосвобожденската епоха и в наши дни е квартал от разрастващия се промишлен град Враца.

Второто е ломското село Медковец, което участвува в историческия процес от праисторическо време досега. То дава много борци за свобода, национална независимост и социална справедливост /например войводата кнез Иван Кулин/. В този смисъл Медковец е историческо селище с общонационално значение. Произходът и правописът на наименованието му не без основание са обект на внимание още в началото на настоящото изложение.[2]

През 1934 г. Цветан Тодоров публикува статия, в която, след като отбелязва разгрома на Чипровското въстание от 1688 г., посочва, че част от репресираното в този край население е трябвало да промени старите си селища. Така той си обяснява съществуването в полето на села с название Медковец и Мадан, които говорят за рударство.[3] Девет години по-късно Васил Миков споделя тази хипотеза.[4] Навярно и двамата автори извеждат името на село Медковец от използувания в рударството механичен чук, задвижван с водно колело: самоков или медков.

Макар и да предлага верен на селищното наименование правопис /Медковец/, това мнение не се подкрепя от географските и от обществено-икономическите условия в района. В него няма планина, река, нито пък някакви топонимични следи, въз основа на които би могло да се приеме, че тук някога са се ковали медни съдове. Няма запазен и никакъв спомен сред местното население за някакви "преселници" от Берковско или отнякъде другаде. Несъмнен факт е обаче, че село Медковец е съществувало дълго преди Чипровското въстание и е заемало местоположение в границите на днешното си землище. Откритите археологически находки и публикуваните напоследък турски документи опровергават приведените по-горе мнения на Ц. Тодоров и В. Миков. Но посоченото от тях наименование на селото се оказва правилно, защото се употребява не само преди Чипровското въстание и столетия след него, а се използува и днес.

На същия въпрос се спира и българският езиковед Иван Дуриданов в труда си за местните наименования в Ломско. В него авторът отбелязва, че "доколкото се помни от стари медковчани, селото е основано не по-късно от първата половина на XVIII век"[5]. И още: "Местното народно обяснение на името . . . изхожда от същ(ествителното) мед, като се основава на предание, че някога наоколо е имало хралупи с мед."[6] Без никакви основания Ив. Дуриданов приема разказаната му от селяните легенда за времепроизхода на родното им място, а отхвърля преданието за етимологията на селищното название. И ако по първата част от неговото съждение можем да не го опровергаем, защото през 1952 г., когато той публикува своята монография, на науката не бяха известни познатите днес османо-турски документи, то в никакъв случай не сме съгласни с причудливото му хрумване за генезиса на името на нашето село.

Иван Дуриданов извежда името на селото от личното име Метко, което според същия учен е гальовна форма от собственото име Методи. Във връзка с това авторът предлага за първи път името на селото да се пише с т, а не с д.[7] Същото мнение споделя и Никола Намерански от редакцията на в. "Септемврийско слово" /Михайловград/. "В нашия вестник — с приповдигнат тон пояснява авторът — това селищно название се пише винаги като Метковец, а не "Медковец".[8] И подкрепя твърдението си с "типологични паралели", които "показвали" как селищни названия у нас се образували от основната дума /личното име/ и прибавената наставка -овец.[9] Но посочените от Намерански примери не са сполучливо подбрани, поради което и нямат пряко отношение към разглеждания въпрос. Названията на упоменатите от него селища не са дадени от местното население, а са придобили познатата форма далеч по-късно и с административен акт. С други думи, те са побългарени или преведени от турски език в десетилетията след Освобождението, пък и по-късно дори. Такъв е например случаят със следните селища: Банковец /Добричко/ — до 7 декември 1934 г. се е наричало Хамза кьой, т. е. село Хамза; Здравковец /Габровско/ — до 14 август 1934 г. е известно като Кая баш, т.е. Скална глава или Каменна глава; Средковец /Шуменско/ — до 7 декември 1934 г. носи името Салтъклар, т. е. Салтъкови.[10]

Без да се е съобразил с този много важен факт, Н. Намерански е неизбежно произволен и в следното твърдение: "А щом като от личните имена Банко, Здравко, Средко могат да произлязат селищни имена, защо от Метко да не може да стане Метковец?"[11] По същия ненаучен подход се манипулира и с други споменати в същата статия селищни названия.

С цел да наложи на всяка цена своята преднамерена интерпретация, Н. Намерански се опитва да се опре и върху авторитета на бележития медковчанин и виден български революционер от епохата на Българското възраждане Иван Кулин. "А разполагаме със сведения — изтъква авторът, — че и дядо Иван Кулин . . . е писал /к. м. — П. К./ името на своето село като Метковец."[12] Тук му е мястото да кажем, че Ив. Кулин не е оставил никакъв саморъчно написан документ /автограф/ по простата причина, че не е могъл да чете и пише. Между 150-те документа, издирени от мен в югославските архиви, пък и в нашите, има няколко негови писма и прошения, но те са написани от сърби или българи на сръбски език по молба или диктовка на Ив. Кулин. В тези документи думата Медковец е написана с т, което се обяснява с влиянието на сръбския фонетичен правопис /реформата на Вук Караджич/ върху познатите на българския войвода. Все по силата на посочените фонетични изисквания съществуващото днес в Югославия селище със същото наименование се произнася и пише като Меткович.[13]

Така че срещаната в документите на Ив. Кулин форма не е чиста, а е повлияна от сръбската езикова практика и не може да служи като доказателство. Впрочем прдобно преминаване на звучни в беззвучни съгласни е характерно и за българската говорима реч. Дори и днес се намират хора, които пишат това, което чуват: Медко — Метко, Медковец — Метковец, Здравко — Здрафко, Здравковец — Здрафковец, Радко — Ратко, Радковец — Ратковец, и пр.

Така че да се извежда думата Медковец от Метко е неправдоподобно и необосновано. В народната традиция на медковчани този измислен метко или Методи не заема никакво място, за неговото съществуване няма не само документи, но дори и предание. Подобно название не е запазено и в топонимията нà медковското землище. Напротив, съществуват доказателства, които опровергават това виждане.

В своето изследване за българската народност през XV век българският историк Христо Гандев стига до много интересни и важни обобщения. Независимо от житията, службите и похвалните слова за Кирил и Методий, за Климент, Наум, Сава и други техни сподвижници, паметта им в Охридско, Преспанско и изобщо в югозападната част на македонската област, а да не говорим за другите райони на българските земи, не се тачи от народа през XIV — XV век. Първият признак за погасване на техния култ е липсата на множество църкви, които да носят техните имена. Вторият, още по-важен признак е абсолютното отсъствие на Методий, Климент и Наум от народния именен репертоар. През XV и в началото на XVI век нито едно лице в югозападния македонски край измежду повече от 7000 души с 14 000 имена не се нарича Методий, Климент или Наум, а има само двама носители на името Кирил.[14]

Този извод важи много повече за нашия край, отстоящ твърде далеч от родното място на Кирил и Методий и от Охридско, където Климент, а след него и Наум развиват широка културно-просветна дейност сред македонските българи. От запазените два списъка на мъжете от Медковец от 1845 — 1846 /вж. "Приложения"/ и 1872 г. /в архива на свещеник Петър Горчев в Медковец/, както и от избирателните списъци в Ломския край от последните две десетилетия на XIX век, проличава абсолютното отсъствие на името Методий и неговите гальовни форми — Мето или Метко. Има само двама носители на името Кирко и един — Киро.

Появата на горните имена отново в народния репертоар е възрожденско явление. През периода 1851 — 1857 г. денят на двамата древнобългарски просветители се празнува само в Пловдив, а през 1857 г. и от българската колония в Цариград. Оттогава денят 11 /днес 24/ май се превръща постепенно в общонароден празник.[15] Първоначално името на Методий се възприема само от духовни лица, а впоследствие влиза и в народната именна листа. За пръв път това име се появява в селото ни в края на XIX век.

Ето защо извеждането на названието Медковец от Метко е неосновано както от историческо и етимологическо, така и от правописно гледище. Не случайно жителите на нашето село държат на неговото исторически утвърдено и благозвучно славянобългарско име Медковец. "Особено ревностни противници на формата Метковец — пише Н. Намерански — са жителите на това село. Така нашата дописничка Мария Коцева неколкократно вече ни се обажда и ни пита докога ще пишем "погрешно" името на нейното село."[16]

Естествено тук не става дума за "особено ревностни" и по-малко ревностни противници на погрешната теза. Главното е в доказателствата, които разкриват нейната несъстоятелност. В миналото, пък и днес, няма медковчанин, който още като дете да не е слушал от своите деди и прадеди за произхода на поселището и названието Медковец: всички свързват появата на селото с първите заселници тук, които намират в тази прекрасна местност вековни гори, изобилстващи с кошери и хралупи с мед.[17] По този въпрос взема отношение и известният ломски етнограф Димитър Маринов, посещавал селото ни преди повече от сто години. "В Медковско. . . — пише той — са въдени много пчели, които са давали изобилен мед, отдето е и името на селото."[18]

Казаното би било само спомен или предание на стари хора, ако не се потвърждава и от други източници. Като се основава на Посидоний, Страбон описва живеещите в този район траки като много благочестиви и затова според него те не се хранели с месо, а само с мед, мляко и сирене.[19] Пристигналите тук впоследствие славяни като прочути пчелари не само запазват завареното положение, но и го разширяват и превръщат пчеларството в основно съдържание на своя бит и живот. През време на турското робство органът на БРЦК пише следното за Медковец, Прогорелец и Вълкова Слатина: "Тие села бяха някогаш прочути по своите многобройни пчелници."[20] Подобна характеристика се прави и след Освобождението: "Селото Медковец със своята превъзходна местност е било главен източник /к. м. — П. К./ на восък и мед."[21]

Всичко това подкрепя поддържаното от векове убеждение на жителите на селото, че името на нашето родно място произлиза от пчелния продукт мед. Косвено доказателство в това отношение са: местността "Пчелиньете" и прякорното име Медовци. Дядо Русин Младенов Сарафски разказва, че неговият дядо Петър Николов Сарафски по време на османското иго е имал над 100 кошера в местността "Раковица". Всички му викали Петър Медара или дядо Медо. След смъртта на стареца неговият клон от рода на Сарафите получава прякора Медовци.[22]

И така от мед или Медо е получена умалително-гальовната форма Медко /сладък като мед/, образувана с наставката -ко, по подобие на Радка — умалително от Рад, Ради, Радьо. По такъв начин от Медко се образувало фамилното име Медков.[23] Следователно селищното наименование Медковец е създадено от личното име Медко /вероятно основател на родното ни място или предводител на славянската група, настанила се в съществуващото тук тракийско селище, чиито обитатели също се занимавали с пчеларство/ и топонимичната наставка -овец. Ударението върху гласната о в наставката -ов е в най-обикновено явление в западните ни говори. Наставката -овец е произлязла от -ец чрез свързването му с прилагателни на -ов, които по този начин биват субстантивирани: Медко, Медков,

Медковец. А допустимо е наставката -овец да е произлязла и от наставката за мн. ч. -овци.

Сам Иван Дуриданов приема предположението на П. Зволински, според когото наставката -овец е образувана като единствено число "от честите патронимични названия със суфикс -овци."[24] А както знаем, патронимични са тия названия, които са свързани с името на основателя на селището, и селищното име означава: "Хората, родът на ... напр. Медко". Това мнение споделя и Константин Иречек: "Славянското селище първоначално не носело местно име, а се наричало по името на рода, който го населявал. Поради това до ден-днешен повечето места в славянските земи носят събирателни или фамилни имена" с "окончание на -овци, -евци".

Закономерността, за която говори К. Иречек, се отнася и за Медковец. В селото ни има много родове, които се назовават по умалително-гальовното име на своя далечен прадядо: Никола, Кольо, Кольов, Кольовци; Васил, Василко, Василков, Василковци; Димитър, Митко, Митков, Митковци, и мн. др. Така че евентуалният друг път за образуване името на селото е: Медо, Медко, Медков, Медковци, като постепенно наставката -овци се преобразувала в -овец и се е стигнало до названието Медковец.

В подкрепа на дотук казаното ще посоча още няколко източника, които потвърждават верния правопис на думата Медковец. В труда на югославската османистка Душанка Боянич-Лукач за Северозападна България е публикуван "Съкратен регистър на Видинския санджак от 1560 г.", в който селото фигурира под названието Медкофче.[25] В турски списъци от 1591 и 1639 г. родното място е отбелязано: Медковча и Медкуфча.[26]

Разбира се, намират се и турски и български документи, в които името на селото е изписано съобразно с говоримата реч. Така е отбелязвано и известно време след Освобождението. От 1887 г. обаче до ден-днешен във всички официални документи, печата, художествената литература, билетите на гарата, бланките на телеграфо-пощенската станция, бланките и печата на общината и пр. е отразен верният правопис на думата Медковец.[27]

Съгласно административно-териториалните промени от 1978 и 1987 г. Медковска община със седалище с. Медковец влиза в границите на Михайловградски окръг /дн. област/. В състава на Медковската община се включват: с. Медковец, с. Сливовик, с. Расово, с. Аспарухово и с. Пишурка.[28]

2. ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

Географските условия имат определено важно значение за историческия процес като икономическо, обществено-политическо и културно градиво за човешкото общежитие от дадена област. В този смисъл географската характеристика на село Медковец е повече от наложителна.

Селището Медковец се намира на 25 км югоизточно от град Лом, с който векове наред е било свързано в стопанско, административно и културно отношение, и на 27 км северозападно от Михайловград /Кутловица, Фердинанд/, който днес е център на едноименна област. Селото е разположено сред Медковското поле, върху което се намират още и селищата: Сливовик, Расово, Кърки жаба /дн. Аспарухово/, Бъзкъръ /дн. Пишурка/; на югозапад и запад граничи със землищата на Луковица /дн. в състава на с. Хр. Смирненски/, Брусарци, Крива бара и Василовци; а на изток и югоизток с Долно Церовене и Бедденица.

Преди около 120 години нашият край е посетен от видния унгарски етнограф, археолог и географ Феликс Филип Каниц /1829 — 1904 г./. В труда си "Дунавска България и Балканът" той дава ценни сведения за географските условия в Медковското поле. "От Славотин — пише той — направих най-напред едно малко отклонение на северозапад, за да се ориентирам в най-южната част на Ломската област, където отбелязах нови 9 селища. Това бе моето последно по-голямо топографско постижение в това пътешествие, после се отправих на североизток към Сливовик и по-нататък през една почти гола равнина. Постепенно се бях спуснал с 300 м от водораздела Огоста — Цибрица надолу, и следователно с 1800 м от Чипровския балкански проход, и ето ме отново на българската Дунавска тераса. Силно вълниста местност, тя криеше само в най-дълбоките прорези сочна зеленина, въздухът беше страшно горещ и аз се почувствувах щастлив, когато късно вечерта стигнахме в Медковец."[29]

По-нататък в труда си унгарският географ изтъква, че в центъра на селото се простирала прелестна горичка, в чиято сянка в 20,00 ч. той зарегистрирал 20°С. Особено му досаждали големите рояци комари, които му попречват да престои на открито. Все пак Ф. Каниц се утешавал с мисълта, че пренощуването му в Медковец са последните часове, които трябвало да прекара на българска земя през 1871 г. "В малката одая на примитивната селска къща — пише той — беше нетърпимо душно, сънят ме напусна, а мисълта за предстоящата езда в очакване за следващия ден зной не ми донесе утеха. Аз реших да избягна поне последното страдание, към полунощ събудих хората, наредих да се даде зоб на конете, да оседлаят и потеглих. Моето заптие познаваше пътя, въздухът бе необикновено лек, обсипаното със звезди небе осветяваше всичко наоколо и когато розовата заря на източния хоризонт извести за настъпването на първото септемврийско утро, ние бяхме пристигнали вече здрави и читави в Расово. Никога няма да забравя с какви чувства се наслаждавах на великолепието на изгрева, нито неописуемия разкош от багри, съпътствуващ прехода от нощ към ден, нито яркия контраст между златния източен и тъмния западен отрязък от небосвода, нито пък величествената верига на Балкана на юг, огряна от слънчевите лъчи, който, само преди месеци загадъчен, сега вече бе разкрил за мен своите тайни.

Расово и Кърки жаба бяха последните селища, които отбелязах за първи път. С това приключи моето топографско описание на Западна България. За това, каква terra incognita /неизвестна земя — б. а., П. К./ е била тя преди моята работа, би трябвало само да се посочи, че признатата за най-добра карта на Киперт от 1871 г. посочва на погрешно разположената там Цибрица само 4 селища, от които Кустенци не съществува на Дунавската тераса, а Чипровец, Вереница и Габровница всъщност се намират край Огоста, следователно на съвсем друга река. Освен градчето Цибър на река Дунав, нашите карти от 1871 г. посочват край Цибрица само едно-единствено селище, докато моята̀ карта отбелязва сега вѐче всичките ѝ 33 селища."[30]

И така във физикогеографско отношение Медковското поле, заедно с пространството между Медковец и Сливовик, които Ф. Каниц определя като "гола равнина", има равнинен релеф със слаб наклон на изток. Следствие на ерозийните процеси, землището е пресечено от десетина повече или по-малко дълбоки дола: Цибрица, Сливовишки дол, Слатина, Козаровец, Селската бара или Торловица, Божуровица, Сухата падина или Пенков кладенец, Торлаканската падина, Дарков дол и Хайдушки дол. Всички долове се спускат от запад към изток, само Хайдушки дол се отправя на запад.

Освен от дълбоките долове Медковското поле е слабо пресечено и от двадесетина падини, които се спускат към доловете от юг към север и обратно. Така Джидова, Гъньова, Робова и Малката слатинска падина се вливат в Слатинския дол; Шарковата и Малката̀ пояшка падина се втичат в Козаровец; Преката падина е насочена към Виняшкия дол; Лозанската, Фильовата и Пояки падина се отправят към Селската бара, която дели селото на две части — в тях обикновено повечето от живеещите наблизо селяни отглеждат зеленчуци; Чупренската, Чирепните и падината Гирка се вливат в Божуровица; Янина бара се втича в Сухата падина; Боздуковата, Табаковата и Китовата падина достигат Торлаканския дол или "Пчелиньете"; на югозапад Стойчова падина се съединява с Хайдушки дол.

Природното богатство, на което се радват жителите на селата Безденица, Долно Церовене, Брусарци, Крива̀ бара и Василовци, е непознато за Медковец — през неговото землище не минава никаква река. Наистина известни са блатата Бойчово, Радово, Хвърклина бара, Турските локви, Дурчовите локви и др., но в тях се задържа вода само при изобилни и продължителни дъждове. Затова още преди около стотина години Димитър Маринов се изказва така за лишеното от водни ресурси Медковско поле: "То е изложено на

суша. Истина, то лежи на две бари: Божуровец и Козаровец, които се събират в околностите и текат покрай селото, но в тях има вода само когато вали дъжд или се топи зимният сняг. Вода селяните черпят от дълбоко изкопани кладенци, а стоката пие вода в блатото, което е край селото"[31], т. е. Жеравица — отдавна отводнена и залесена с малка горичка. Освен това в наши дни около селото са изградени няколко малки язовира, а Медковец и домовете на неговите жители са водоснабдени.

Теренът, върху който е разположено селото, е 182 м над морското равнище. Този релеф в миналото е позволявал развитието на съобщенията без разход на особено големи парични суми или трудови ресурси. Както ще видим по-нататък, още през време на римското господство, средновековието и турското владичество Медковец се намира на важна пътна артерия, свързваща Сердика /София/ — Нонония /Видин/. Днес селото комуникационно чрез асфалтиран път се съединява с Расово, разположено на главното шосе София — Михайловград — Лом, и през Сливовик и Славотин с шосето София — Михайловград — Видин. По тези съобщителни линии модерни автобуси редовно пренасят пътници. А от 1913 г. гара Медковец улеснява жителите на нашето родно място, Сливовик и Расово да пътуват по железопътната линия докъдето пожелаят, а също така да отправят и получават багажи, за развиване на търговския и културен обмен. Много преди това обаче, от 1838 г., селяните имат възможност чрез Ломското пристанище и плаващите по Дунава речни кораби да изнасят в Европа зърнени храни, добитък, мед и друга продукция, или да пътуват, работят или емигрират във Влашко, Сърбия, Русия и централната част на континента.

Климатът на Медковското поле е умерено континентален, но заградениията от юг на Стара планина не позволяват да се почувствува влиянието на Бяло и Средиземно море. Затова понякога зимата тук е много сурова и термометърът показва минус 29 — 35°C, а лятото е сухо и горещо до 42,2°C през август. При все това до неотдавна, когато горите около селото не бяха изсечени, средният годишен валеж в района бе приблизително 600 мм. Липсата на растителногорския пояс понастоящем осезателно се чувствува — средният годишен валеж е 450 мм, а средната годишна температура е 11,4°С.[32]

Димитър Маринов изнася, че според съобщенията на метеорологическата служба от 1896 — 1910 г. средният годишен валеж е бил 540 литра на квадратен метър: най-големият — през 1895 г. — 770 литра, а най-слабият — през 1908 г. — 345 литра. Ако дъждът вали непрестанно и по-продължително, количеството на валежа нараства, обаче времето става кишаво, а кишата принася вреда на нивите в Медковското поле. Затова при такава природна картина селяните не без основание казват: "От суша нещо, от киша нищо."[33]

Медковското поле не е предпазено от никакъв завет или заслон. На север Карпатите се намират твърде далеч, а от юг Балканът също отстои на около 40 км. Ето защо това местоположение на селото го излага на действието на всички ветрове: от запад към изток, известен под името горняк; от изток към запад — долняк; от пладне към полунощ — южен вятър, лодос или бял вятър; от север към юг — северняк; от юг-изток с име кошава; от североизток — козица. Горнякът разкарва облаците и чисти небето — затова когато времето е кишаво, очакват горняка, който не само чисти небето, но и суши земята. Долнякът докарва облаците, а югът — лятно време дъжд, а зимно, ако има сняг, топи го и донася нов сняг, оттам и народната скоропоговорка: "Юг — за друг." След южняка обикновено идва кошавата, който лятно време докарва дъжд и прохлада, а зиме — студ и сняг с виелици. Козицата духа обикновено през зимата, вследствие на което донася голям студ и мраз.[34]

Според силата, с която духат, ветровете в нашия край биват: полибник — много тих вятър, който подухва /полибва/ само вечер /пролет и лято/ и прохладява времето; вихрушка — действуващ понякога през летните горещини, и то за секунди; сприя — разразяващ се ненадейно със страшна сила и скорост вятър, който понякога вдига покриви на къщи, обръща коли, издига във въздуха купи сено, изкоренява дървета.

Теренът, върху който е разположено селото, се състои от глинесто-плиоценски наслаги. От полските картографски проучвания и лабораторни изследвания се вижда, че тук са разпространени два почвени типа черноземи и сиви горски почви; те са се образували върху тежки глинести материали. Силно изложените черноземи, средно мощни, се развиват върху терен с по-добър естествен дренаж под преобладаващото въздействие на ливадно-степната растителност. По-голямата част от чернозема в землището на Медковец се развива върху равнинен терен с много слаб дренаж. Единични места от територията са напълно безотточни. При тези условия под влияние на ливадно-степната и горската растителност /някога/ са се образували силно изложени черноземи, слаби глиновидни и средно мощни. Този релеф е благоприятствувал за формиране и на глиновидните горски почви. Така че по агропроизводствени свойства тези две почвени различия са много близки.

Плодородието на тези две почви се ограничава преди всичко от твърде неблагоприятните им водно-физически свойства и въздушен режим: тежък механически състав, слаба водопроницаемост, плътно сложение и слаба аерегация. Водната маса се задържа продължително време върху повърхността, вследствие на което се затруднява навременната и качествена обработка на земята. "Почвата — пише Д. Маринов за Медковското поле — е черна смолница, весма плодородна, обаче в населението беше се вгнездило убеждението, че е много слаба и не ражда нищо, по-късно, когато в чифлика "Бъзкария" почна да се работи с модерни плугове и селяните видяха какво плодородие дава тая същата тяхна "слаба" земя, убедиха се в противното."[35] Предубеждението на медковчани обаче изцяло се разсейва, когато започнаха да се използуват трактори, редосеялки, сноповръзвачки, вършачки и друга модерна агротехника, експлоатирането на която чувствително повиши добивите и направи по-лек труда на селяните.

Описаните по-горе почви позволяват да се отглеждат през вековете просо, ечемик, пшеница, царевица /от XVII — XVIII в./, слънчоглед, боб, леща, коноп, а след 9 септември 1944 г. на кооператорите бе наложена и тютюневата култура. Тучните пасища и горските ливади пък благоприятстваха за развитието на животновъдството /волове и крави, биволи и биволици — днес напълно изчезнали, коне и кобили, магарета, овце, кози/ и пчеларство, с които Медковец се е славел в далечното минало.

Накрая нека изтъкна, че от вековните природни богатства за Медковец и за района бяха обширните и гъсти горски масиви, които опасваха селото от всички страни, освен откъм Сливовик. Както се изтъкна вече, унгарският географ Феликс Каниц още през 1871 г. намира горичка дори и в центъра на селото. За тази богата някога, пък и до 9 септември 1944 г., горска растителност днес напомнят само топонимичните названия Горуняка, Кленяка, Брестака, Церака и пр. Немилостивото изсичане и унищожаване на горите около Медковец от местните представители на тоталитарния комунистически режим бе най-голямото престъпление, от което нарушената естествена връзка между човека и природата тепърва ще има да се отразява отрицателно върху климата, екологията, стопанската дейност, здравето и духовния живот на населението.

Такива са в общи линии географските условия, при които се появяват и живеят обитателите на медковското землище от най-старо време до наши дни.

БЕЛЕЖКИ

[1] Гандев, Х. Българската народност през 15-и век. С., 1972, с. 24.

[2] Кузманов, П. Селищното наименование Медковец /Произход и правопис/. — Български език, 1982, № 2, с. 136 — 139.

[3] Тодоров, Ц. Населението между Тимок, Искър и Стара планина. — Списание на БАН, 1934, № 55, с. 246.

[4] Миков, В. Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места. С., 1943, с. 143.

[5] Дуриданов, И. Местните названия от Ломско. С., 1952, с. 24.

[6] Пак там, с. 64.

[7] Пак там, с. 24.

[8] Септемврийско слово, № 1083, 25 февр. 1967.

[9] Пак там, № 3025, 5 март 1981.

[10] Вж: Коледаров, П., Н. Мичев. Промените в имената и статута на селищата в България 1878 — 1972, С., 1973, с. 28, 112, 232.

[11] Септемврийско слово, № 3025, 5 март 1981.

[12] Пак там.

[13] Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка. Кн.II, Загреб, с. 747.

[14] Гандев, Х. Българската народност през 15-и век, с. 276.

[15] Стоилова, К. Чествуване празника на Кирил и Методий през Възраждането. — Известия на държ. архиви /ИДА/, 1976, кн. 32, с. 231 — 238.

[16] Септемврийско слово, № 1083, 25 февр. 1967.

[17] По разказ на дядо Кузман Петров Конов, свещеник Ангел Попов и други стари медковчани, слушан от П. Кузманов през 1940 — 1941 г.

[18] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия /ръкопис/, с. 15. Градски исторически музей в Лом.

[19] Цит. по: Фол, А. Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. С., 1975, с. 30.

[20] Свобода, № 50, 18 ноем. 1869.

[21] Доганов, К. Изложение на Ломския окръжен управител. Лом, 1889, с. 9; Груйов, Л. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1894 и 95 г. Лом, 1895, с. 49.

[22] Разказа записа Йордан Павлов Префуклийски през лятото на 1981 г.

[23] Илчев, С. Речник на личните и фамилните имена у българите. С., 1969, с. 327.

[24] Дуриданов, И. Пос. съч., с. 25.

[25] Боянич — Лукач, Д. Видин и Видински санджак през 15 — 16 век. Документи от архивите на Цариград и Анкара. С., 1975, с. 117.

[26] НБКМ-Ориент. отдел, Цг, сел. вез., 999, хасове, л. 3-а; ф. 114, а. е. 89, л. 1-б.

[27] Списък на населените места в Царство България от Освобождението /1879/ до 1910 година. С., 1921, с. 324; Държавен вестник, № 244, 11 ноем. 1894; Статистически сведения за БДЖ и пристанища през 1913 г. С., 1914, с. 92; Работнически вестник, № 100, 16 окт. 1922; сп. Пламък. Септември — октомври, С., 1924, с. 212.

[28] Държавен вестник, № 101, 26 дек. 1978.

[29] Kanitz, F. Donau — Bulgarien und der Balkan, Leipzig, 1880, t. II, p. 299.

[30] Пак там, с. 299.

[31] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 37.

[32] Повечето от посочените тук данни са взети от "Агропочвен очерк № 1810 от 6 дек. 1958 г. на медковското землище" — Институт "Никола Пушкаров" в София.

[33] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 7.

[34] Пак там, с. 7 — 8, 15, 37.

[35] Пак там, с. 15.

ЧАСТ ПЪРВА

МЕДКОВЕЦ ОТ НАЙ-СТАРО ВРЕМЕ ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ТУРСКО РОБСТВО

Глава първа

ПРАИСТОРИЯ, АНТИЧНОСТ И СРЕДНОВЕКОВИЕ

1. СЛЕДИ ОТ ПРАИСТОРИЧЕСКИ ЖИВОТ

По време на палеолита или старокаменната епоха първобитните хора живеят предимно в пещерите и под скалните навеси, сред географска среда, която липсва в Медковското поле. Затова този първобитен ловец и събирач на храна пребивава из планинските терени на Северозападна България, но не и в нашето землище. Когато обаче в началото на новокаменната епоха оръдията на труда се усъвършенстват и праисторическите хора започват сами да произвеждат храна, т. е. преминават към първобитно земеделие, те са принудени да излязат от пещерите и скалните навеси и да се придвижат и заселят в долините и равнините. В това далечно време, осем-шест хиляди години преди новата ера, се слага началото и на обществения живот в Медковското поле. Наличието на богата горска растителност и подпочвени води позволява на заселилия се тук първобитен човек да се изхранва от лов на дивеч и диви плодове и постепенно да променя своя начин на живот. Макар и бавно, живеещите в района обитатели пристъпват към изработването на потребните им нови оръдия на труда, посредством които си приготвят храна и съоръжения за подслон и живот. Липсващият за тази цел материал несъмнено е набавян в процеса на общуването с живеещите в планините на региона племена или човешки групи.

Важно е да се изтъкне, че в границите на Медковската община все още не са правени специални археологически проучвания. Но по време на коопериране на земята, и особено при разораване на синорите, и на дълбоката оран тракторните плугове "откриха" следи от няколко праисторически селища в Медковското поле. В местността "Липена", на около 5 км западно от селото, трактористите попаднаха на материална култура от праисторическо селище: каменни чукове — със и без дупка — от тъмносив или светлосив камък, кремъчни и костни остриета, керамика с вдлъбната украса. Следи от първобитни обитатели се намериха и в местността "Пчелиньете", на около 5 км от Медковец и на такова разстояние от Расово: каменни чукове и брадви /с добре оформени и пробити дупки/, каменни тесли, мотики, керамика /работена на ръка/, примитивен грънчарски кръг. При риголване на лозята в местността "Раковица", на около 3 км източно от селото, бяха намерени същите находки и предимно домашна керамика с паралели от подобни предмети в Лом, Рациария /дн. Арчар/, Криводол /дн. Трайково/ и други селища на Ломския край.[1]

Първобитно обиталище бе открито още в местността "Главният геран", на 1 км югоизточно от селото. Селище от тази епоха се намери в местността "Сухата падина" край "Пенков кладенец". При риголване на лозята през 1956 г. трактористът Ангел Виялицата от Расово изорава: каменни чукове, длета, керамични съдове, бойни каменни топки, палешници и няколко железни оръдия на труда. Най-много материална култура обаче се намери в местността "Пенков кладенец", на около 2 км североизточно от Медковец. Този изобилен материал е пръснат на много места: в археологическия отдел на Ломския исторически музей, в археологическата сбирка на Медковската гимназия, в домовете на десетки медковчани — любители на историческото минало на своето родно място. От запазените находки една бойна каменна брадва се пази в Националния археологически музей, в чиято инвентарна книга е отбелязано: "Намерена в праисторическо селище в м. "Сухия кладенец" — Медковец."[2], край "Пенков кладенец". Бойната брадва е изработена от сива скала, единият ѝ край е заострен и слабо разширен, а другият — равен и закръглен; размери — дължина 12,1 см, дебелина 4,2 см и широчина 3,4 см.

Посочените места с богат археологически материал сами по себе си свидетелстват, че в землището на Медковец са съществували поне 5 — 6 праисторически селища. Тези първобитни обиталища говорят не толкова за едновременното, колкото за последователното им създаване. Поради изтощаване на почвата, нападения на съседни първобитни

групи и болестни епидемии, животът в този вид селища е бил краткотраен. Изключение прави само обиталището в местността "Пенков кладенец", където намерените предмети и от следващите епохи доказват съществуването на непрекъснат обществен живот. Тук трябва да се търсят корените на нашето село, откъдето е започнало неговото постепенно придвижване през вековете до днешното му нахождение. А обикновено селищата от новокаменната и медно-каменната епоха се състояли от 10 — 15 до 25 — 30 жилища, в които живеели от 300 до 1200 души.[3]

Във всяко жилище на нашите праисторически предшественици имало пещ, която обикновено заемала дъното на обиталището. Така напр. в м. "Пчелиньете" бяха намерени глинени съдове, печени тухлички, пещи и др. предмети, разположени сред пепелища на площ от около 10 дка. За разлика от пещите през ранната медно-каменна епоха, които са изградени във формата на подкова и прилепени до задната къса стена, то в късния халколит те са четвъртити и са разположени в един от ъглите на жилището. Непосредствено до пещта стои ръчната мелничка /хромел/, каквито в м. "Пенков кладенец" са намерени няколко: с принадлежащите към хромела глинени преградки за зърнените храни, откъдето първобитният човек ги вземал, смилал и приготвял брашно.

Намереният в медковското землище археологически материал документира, че по време на медно-каменната епоха /халколита/ общественото разделение на труда тук е доста напреднало. Съобразено с ландшафта местните жители се занимават със земеделие и скотовъдство. Познати са и някои занаяти — грънчарство, предачество, тъкачество, ушиване на дрехи и др. Това разделение на труда, както и ловът на дивеч се практикуват в рамките на родовата община. Наличните медни предмети /съдове, игли и др./ говорят за натурална размяна с родове и племенни групи от балканските или предпланинските селища. Налице са утвърждаване на родовото общество и наченки на неговото разложение.

Проучванията на селищната могила Багачина при село Сталийска махала, на около 7 — 8 км северозападно от Медковец, потвърждават това мнение. И тук при иманярски разкопки са открити фрагменти от новокаменни и медни оръдия на труда. Намерени са също и бронзови предмети, което свидетелствува за по-напреднала материална култура. Затова с основание се констатира, че при системни археологически разкопки тази могила ще даде ценни сведения за праисторическото минало на северозападните български земи.[4]

Необходимо е да се каже, че въпросът за етническия /народностен/ произход и състав на обитателите в Медковското поле в частност и в българските земи изобщо от най-напредналата степен на праисторическата епоха, все още не е решен. Владимир Георгиев споделя, че най-правдоподобното предположение при сегашното равнище на научните знания е: живеещото в този регион население още от епохата на неолита е пратраки. Какво е било по-старото население — тракийско или предтракийско, днес не може да се отговори.[5]

2. ТРАКО-МИЗИЙСКОТО ПЛЕМЕ ТРИБАЛИ

В непрекъснатата борба с природните условия, в сблъсъка със съседните човешки групи и чрез непрестанното подобряване на оръдията на труда и на оръжията за отбрана и нападение тукашните обитатели се придвижват бавно по пътя на обществения напредък. Откритите в нашето землище каменни, керамични, медни и железни находки документират една цивилизация с непрекъснато усъвършенствуваща се материална и духовна култура. Затова все повече автори застъпват гледището, че първият обозрим период в тракийската история обхваща края на медно-каменната епоха /IV хил. години пр. н. е./, когато родовообщинните отношения достигат степента на антагонистично разслоение при определени условия за производство и в техния строеж са налице косвени признаци на съсловно-икономическо деление. Това деление създава най-малко две противостоящи групи в общината: икономически и политически, силната върхушка и по-множествената съвкупност на производителите.[6]

Така че след праисторическите обитатели най-старите жители са племената на многоброен народ, наричан траки. Според гръцкия историк Херодот /V в. пр. н. е./ "тракийският народ след индийския е най-голям от всички народи. Ако той се управляваше от един господар и беше единодушен, той би бил непобедим и много по-силен от всички народи"[7]. Разбира се, днес знаем, че в онова далечно време е имало и други по-многочислени етнически общности отколкото траките, но в случая за нас представлява интерес респектът, който те упражняват върху тогавашното гръцко общество, безсилно да ги покори.

Тракийската народностна общност наброявала повече от 80 племена, етнически групи и разклонения: одриси — по долното течение на река Марица, серди — в полите на Витоша и Софийското поле, агриани в Пернишко, меди — по средното течение на Струма, дантелети — в Кюстендилско, групата на мизите, сред която се открояват трибалите — в северозападните български земи, в чиито граници влиза и Медковското поле.

За по-голяма яснота трябва да кажем, че първото сведение за мизите от доримската епоха намираме у Омир. Като говори за Троянската война, авторът на "Илиада" изтъква, че сред разположените край морето племена се намират и "сражаващите се отблизо мизи", които той нарича "гордите мизи".[8] Днес научното дирене все още не е установило дали мизите са се придвижили от Мала Азия към днешна Северна България, или са се озовали откъм север, или пък са местно население, т. е. потомци на праисторическите обитатели, част от които са се отправили към Мала Азия. Независимо от това интересен факт е, че след Омир племенното име миз изчезва от изворите за столетия наред и се появява отново в римската къснорепубликанска и ранноимператорска историческа литература, засягаща походите на римските пълководци.

Съществува мнение, че мизите не се споменават толкова дълго време, защото не са имали сблъсквания с други племена и народи и поради това не са привлекли погледа на древните писатели. В подкрепа се привежда сведението на Дион Касий, според когото в стари времена мизите и гетите / в дн. Добруджа/ заемат всички земи между Хем /Стара планина/ и Истър /Дунав/. Лека-полека някои от тях си смесват имената, а след това с названието Мизия бива наречено цялото пространство, което започва от вливащата се в Дунава река Сава и е отделено от Далмация, Македония, Тракия и Панония. В новоозначените с името Мизия предели живеят много племена, сред тях и "тъй наречените нявга трибали"[9].

Все според същия автор /Александър Фол/ сведението на Дион Касий съдържа три слоя. Най-късният е от времето на Дион Касий, т. е. II — III в., и отразява географското и административното понятие, взето от римската провинциална уредба. Към този слой спадат и двете известия на Клавдий Птоломей. Според първото, "мизите живеят около Цибрица", т. е. заемат и част от Медковското поле; второто гласи, че колонията Рациария се намира в територията на мизите. Отнесени към епохата, на която принадлежат, те се вместват в представата на Дион Касий и подсказват, че името "мизи" /етноним/ се употребява вече само за една малка група от населението. Това локализиране се отнася към втората половина на II в. от н. е. По-ранният слой данни от текста на Касий се отнася за заварения от римляните процес на "промяна на имената". Според този хронологически пласт римляните заварват в посоченото пространство различни племена, назвaни общо мизи.[10]

Мнението на Дион Касий е, че тези, които живеят отсам Истрос /на юг от Дунава/ и до земите на трибалите /т. е. между трибалите и реката/, се числят към провинция Мизия и се наричат мизи от всички, освен от местните жители. Така че с основание можем да приемем убедителните аргументи на А. Фол, който в резултат на тяхното интерпретиране прави приемливото заключение: "Сведенията показват, че трибалите, както мизите и гетите — както и всички други големи тракийски племена, — не са племе, а племенен състав с разклонения и по-малки групи, които са в непрекъснато движение."[11]

И така в землището на Медковец от медно-каменната епоха насетне живеят траки от племенния състав на мизите с политическото име трибали. За това свидетелстват не само древните автори, но и намерените тук археологически находки. В посочените вече 5 — 6 праисторически селища в Медковското поле освен цитираните фрагменти са открити още и късове от различни глинени съдове, стрели, копия, медни съдове, игли и др.[12] Този инвентар съставлява материалната култура на живеещите тук трибали и свидетелствува за техния бит и духовен живот.

За трибалските обитатели в нашия роден край напомня и разкопаната преди няколко десетилетия тракийска могила в местността "Цибрица" в Медковското поле. Тя се намира на около 3 — 4 км югоизточно от Медковец в ливадата на Петър Гергов Лилов. Всички я наричат Боторска могила по прякорното име на П. Лилов — Боторите. По форма могилата наподобява отрязан конус с височина 15 м и основа около 200м^2. Могилата съществуваше до 1935 г., когато синът на Петър Лилов, Димитър, правил разкопки с иманярска цел.[13]

Все в тази връзка Симеон Дамянов изтъква, че пребиваващите в далечното минало трибали са оставили трайни следи в Ломския край: "Надгробните могили, разкритите селища край селата Трайково, Сталийска махала, Василовци, Медковец, Якимово и др., и честите находки на най-различни предмети от тракийски произход показват, че те населявали гъсто долината на река Лом и притежавали сравнително висока за онова време култура."[14] Като доказателство в това отношение могат да се посочат изящно изработените две тракийски сребърни фибули и двете гривни, отнасящи се към Халщадската епоха /700 г. пр. н. е./, открити в местността "Багачина" между Сталийска махала и Медковец.[15]

На руски език могила означава гроб, без да има смисъла на възвишение. Това показва, че в Боторската могила е погребан тачен трибалски първенец. Според Херодот богатите траки се погребват така: трупът се държи изложен три дена поред; първо оплакват умрелия, а след това колят различни животни и се угощават; сетне го погребват чрез изгаряне или го заравят в земята. "После — пише гръцкият историк — издигат могила и устройват различни състезателни игри. При това най-големи награди се определят при единоборството според значението му."[16] При разкопаването на Боторската могила Димитър Лилов открива в основата на земленaта маса обгорени човешки кости — свидетелство, че погребаният тук знатен трибал е изгорен на клада.[17]

Обикновено могилата е издигана недалеч от селището и на известно разстояние от другите гробове, за да има достатъчно свободно място за устройване на игрите — надбягване пеша, с коне или с колесници, единоборства /бой с оръжие, свободна борба и др./. Така че Боторската могила е един надгробен паметник от пръст в чест на високопоставения трибал. Наблизо до възвишението на знатния тракиец заравят неговите коне и колесницата. По аналогия с археологическите находки в Букьовци, Радювене, Летница, Луковит и Враца приемаме, че трибалите са разполагали със силна конница.[18]

Гледището за социалното разслоение сред трибалите и за наличието на здрава политическа организация се подкрепя от намерения изобилен археологически материал в Ломския край: златна гривна при с. Цибър, с единствена по рода си украса — краищата й са две големи сплеснати топки с растителен орнамент зад тях; две сребърни гривни и четири сребърни фибули от с. Сталийска махала.[19]

Особено показателни в това отношение са намерените предмети в Могиланската могила във Враца, които се отнасят от специалистите към първата половина на IV в. пр.н. е., макар че някои гробници се датират от третата четвърт на същото столетие.[20] Между тези изключителни находки привличат вниманието: златен венец /200 г./, 37 кръгли златни пластинки, златни обици, сребърен наколенник, 12 сребърни апликации към конска амуниция и 3 сребърни фиали. Всички те принадлежат на трибалско династическо семейство и сочат за административното подчинение на трибалите от Медковското поле към могъщия династ от Враца, чиито прерогативи не били равностойни с тези на царските особи.

Междувременно развитието на производителните сили довежда до промяна в производствените отношения; оттам и видоизменение в структурата на родовата трибалска община. Съществуващото семейство по двойки, при което мъжът има любима жена и още няколко други, отстъпва място на моногамния брак. При това положение селяните обработват парцели, които все още са общинна собственост, но фактически се владеят от семейството. С подобни поземлени участъци разполагат и старейшините на рода с близките си, които не само се сдобиват с най-плодородните земи, но и държат жреческата, военната и обичайно-правната власт. Всичко това дава на общинските първенци голямо социално предимство.[21]

Тези семейни общини са управлявани от мъжа, т. е. бащата, човек с неограничена власт, който живеел с толкова жени, колкото можел да си купи. И неговото многоженство е не само белег на отживяла традиция, но и стъпка към разполагане с многобройна работна ръка. Главата на семейството живее със синовете и снахите си. Всички те образуват една самостоятелна домашна община, която членува в по-голям човешки колектив — селската териториална община. Съществуващите няколко трибалски селища в Медковското поле се състоят обикновено от 10 — 15 до 30 къщи, изплетени от пръти и измазани с глина, или от най-примитивни уземки. Близо до къщите са разположени хамбарите, помещенията за добитъка и навесите — целият този комплекс бил ограден със стобор. Около селото се простират мерата, пасищата, горите и водоизточниците — цялото това богатство принадлежи на общината.

Трибалите били отлични бойци. Когато земите им били застрашавани от неприятел и династът от Враца ги призовавал на бойното поле, те се отзовавали с готовност. Поради обществени и стопански причини техните военни единици били леко въоръжени. Пешите бойци си служели изкусно със стрели, копия, ножове, мечове и прашки, а се предпазвали с малките си кожени щитове, т. нар. пелти. Селищата край Дунава формирали конница, която била страшилище за враговете. Трибалите носели лисичи калпаци, ботуши от еленова кожа и ямурлуци, многоцветно изпъстрени.[22]

При тревога пешаците и конниците се подреждат по селски териториални общини, като бойците от всяко патриархално семейство /бащи, синове и зетьове/ застават рамо до рамо, а непосредствено до тях заемат местата си техните съседи по къща. Мъжете от едно селище образуват отряд начело със старейшината. Според Йоан Стобей по време на сражение формират четири редици: първата от слабите, втората от най-силните, третата от конниците и последната от жените, които с викове и проклятия възпирали онези, които се опитват да бягат.[23]

Героизмът на трибалите бива определян не само от обичта към родната земя, но и от вярата, че човешката душа е безсмъртна. Проявилият храброст тракиец живее с мисълта, че ще бъде награден на онзи свят с вечно блаженство. Затова Ямблих в своя труд ”За живота на Питагор” твърди, че ”всички . . . трибали . . . убеждават синовете си, че душата на умрелите не може да загине, но продължава да съществува, та не трябва да се страхуват от смъртта и тъй ги закаляват срещу всякакви опасности”.[24]

Всички опити на съседните и по-далечните човешки общности от предримската епоха да отнемат на трибалите тяхната независимост били безуспешни или скъпо стрували на неприятелите. В ”История на Пелопонеската война” гръцкият историк Тукидит съобщава, че по време на сражението при Делон /424 г. пр. н. е./ ”умрял и Ситалк, царят на одрисите, в един поход против трибалите, от които бил победен в битка.”[25]

С безпримерен героизъм трибалите посрещат и Филип II Македонски при Дунавския му поход през 339 г. пр. н. е., отнемат му плячката и тежко го раняват. През 335 г. пр. н. е. Александър Велики се опитва да отмъсти за неуспеха на баща си, но не сполучва да отнеме независимостта на гордите трибали.[26]

Всички тези събития от края на V и през целия IV в. пр. н. е. недвусмислено говорят за могъществото на трибалската държавна организация, чиито предводители от Враца, Сирм и Хелес привличат античните автори със своите политически и военни качества. Но пребиваващата там тракийска върхушка не би действувала успешно без подкрепата на селските трибалски бойци, за което свидетелствуват археологическите находки от Медковец, Сталийска махала и Цибърварош в Ломския край. До идването на римляните в нашия край трибалите си остават самостоятелна политическа и военна племенна общност.

3. ПОД РИМСКО ВЛАДИЧЕСТВО

Римското военно присъствие в нашия край е предшествувано от икономическо проникване. Произвежданата тук продукция /мед, сирене, кожи, едър и дребен добитък и др./ привлича зоркото стопанско око на търговците от околностите на река Тибър. Оживеният стоков обмен съсредоточава в ръцете на местните богати трибали и значителни парични средства. За това говорят и откритите в района многобройни сребърни монетни съкровища от времето на Римската република. Така напр. в Горна Вереница са намерени 26 римски републикански денари*; при оране тракторът в с. Комощица изравя гърне с около 600 такива монети; републикански денари са разкрити и в местността ”Багачина” между Сталийска махала и Медковец; селата Расово и Прогорелец също са местонаходища на този род веществено доказателство[26-а]. Важно свидетелство в това отношение е и откритото в местността ”Сухата падина” при ”Пенков кладенец” в землището на Медковец сребърно монетно съкровище; изровеното гърне с римски републикански денари е почти разграбено и до Археологическия музей в Михайловград достигат едва 86 екземпляра, които носят имената на различни знатни римски родове.[27]

Борбата за военно завладяване на огромната тракийска територия продължава около 150 години. Днешна Северна България, а това значи и медковското землище, е завоювано от легионите на императора Октавиан Август и през 15 г. пр. н. е. бива превърната в римска провинция под името Мизия. С оглед на по-доброто и сигурно управление на траките, Мизия е разделена през 86 г. на две области: Долна Мизия и Горна Мизия, към която спада и медковското землище; за разделителна линия служи река Цибрица, която тече и днес в югоизточната част на медковското поле. Патрицианският меч донася много и тежки беди на тракийското население. Една част от местните жители са отведени в робство, други успяват да се укрият из гъстите вековни

***Денар — сребърна монета през време на републиката и империята в древния Рим.**

гори на медковското землище, а трети се примиряват със сполетялата ги трагична участ.

Както навсякъде, така и в нашия край трибалската продукция и селският труд са поставени под опеката на римското робовладелско общество. За да държат в покорство завоюваните трибали, римляните започват да изграждат укрепени лагери, в които настаняват военни гарнизони. За по-лесното придвижване на войските към района и за своевременното отправяне на селскостопанската продукция към Италийския полуостров, се предприемат големи пътни строежи. Важна пътна артерия минава и през медковското землище в посока към Сердика /дн. София/ и близкоразположените Алмус /Лом/, Бонония /Видин/ и Монтана /Михайловград/. За тази оживена комуникация днес напомнят останките от половинкилометрова каменна настилка в югоизточния край на Медковец. Всички наричат широката като булевард селска улица ”римския път”. По такъв начин и тракийските поселища от района се свързват комуникационно с Вечния град. Изглежда, че още тогава съществуващото трибалско селище възниква пътна пощенска станция, която се утвърждава през вековете и под името ”мензил Медковец” през цялото време на османското владичество напомня за себе си.

Докато река Дунав е гранична линия за огромната империя, за известно време в стопанската дейност настъпва упадък. Приключването на войните с даките и изместването на границата на север от Дунава обаче се отразява благоприятно върху икономическия живот на района. Този подем особено е осезаем през I век при императора Траян, по чието нареждане издигнатото наблизо укрепено селище Рациария получава статут на колония. Навярно по това време Рациария е най-значителният град в провинция Горна Мизия, към който административно принадлежи и трибалското селище от медковското землище. ”По всяка вероятност — изтъква Велизар Велков — и седалището на провинциалния управител е било Рациария.”[28]

Че през този откъс от време трибалските обитатели в Медковското поле се намират под административната и военната власт на римския управител в Рациария, напомнят

следните факти. В това ни уверяват географското местоположение на Медковец, откритият археологически материал и запазените сред населението легендарни сведения. По предание се знае, че в местността ”Торлаканската падина”, близо до землището на с. Расово, някога имало латински град.[29] Тук римляните заварват тракийско селище, край което те изкопават 70 кладенеца — иззидани отвътре с камъни в латински стил. Допреди няколко десетилетия водоизточниците бяха останали само три: Добрин кладенец, Манавски кладенец и Джурджов кладенец. Наскоро след административната колективизация на земята жителите на Расово /община Медковец/ построиха язовир, извън водите на който остана само Добрин кладенец. Именно в обсега на ”латинския град” и ”Сухата падина” бяха намерени най-много железни стрели, върхове от копия, римски монети и други веществени доказателства.

За римско присъствие в нашия край по времето на империята свидетелстват откритите сребърни монетни съкровища или единични находки. Между селата Гайтанци и Луковица овчарчета намират в местността ”Голата чука” едно медно котленце с римски сребърни монети от времето на императорите Траян, Хадриан, Фаустина стара. Съкровището било разграбено и до кмета на с. Брусарци достигат само 11 екземпляра, които той предава в Ломския музей; пак в землището на Луковица са изкопани стотина римски императорски денара от Траян, Фаустина майка и други, датирани от II в.; при неизяснени обстоятелства полският пазач намира в землището на Вълкова Слатина денари от времето на Септимий Север, Каракала, Филип — баща, Отацилия Севера, Траян Деций и др. В село Комощица са открити 70 сребърни монети с образите на Октавиан Август, Веспасиан, Нерон, Димициан.[29-а]

Не остава назад в това отношение и Медковец. През 1937 г. една жена от нашето село изкопава в нивата си едно глинено гърне с 260 римски денара от I — II в. от н. е. От цялата находка тя запазва три сребърни монети за себе си, а другите 257 продава на софийския златар А. Сахакян, който ги предоставя на нумизмата Тодор Герасимов за преглед и научно съобщение. Монетите са от времето на следните императори и се разпределят така: Нерон — 10, Галба — 10, Вителий — 5, Веспасиан — 56, Тит — 2, Димициан — 11, Нерва — 5, Траян — 25, Хадриан — 26, Сабина — 7, Антоний Пий — 39, Марк Аврелий — 30, Фаустина стара — 14, Фаустина млада — 12 и Луций Вер — 5.[30]

За по-голяма яснота нужно е да се изтъкне, че императорът Нерва /96 — 98 г./ основава династията на т. нар. Антонини. Затова всички денари, сечени по негово време и от следващите императори — наследници /напр. Траян, Хадриан и др./, се наричат още и антонини или антониниали. Според устното съобщение на нумизматката Йорданка Юрукова, повечето съкровища от този вид, т. е. съдържащи римски денари и антонини, в нашите земи са укрити към средата на III в. /248 — 251 г./ във връзка с опустошителните готски нашествия. Това парично богатство обаче, в което най-късната монета е от императора Луций Вер /161 — 169/, явно е укрито /трезорирано/ в края на II или първите години на III в., т. е. то се откъсва от вълната съкровища, скрити в средата на III в. По това време големи вълнения не разтърсват Горна Мизия, в чиито граници се намира Медковец и укритото в неговото землище монетно състояние. Затова е трудно да се посочи конкретното събитие, което е било причина за трезорирането.

Възможно е според Й. Юрукова сребърното съкровище от Медковец, което съдържа само пълноценни /сребърни/ денари, да е изтеглено от обращение от собственика преди нахлуване на пазара на лошокачествени антонини /според закона Грахъм, който е валиден и днес/. Непълноценните или лошокачествените денари, известни с името фурѐ, имат вътрешен пълнеж от неблагородни метали /мед, желязо, олово/ и само отвън покривката им е сребърна.[31]

Допустимо е обаче и друго обяснение. След убийството на Петринакс през 193 г., т. е. 24 години след управлението на Луций Вер, в Римската империя избухва гражданска война, чиято сила се разразява в земите на днешна Югоизточна България, но не и без последици за Горна Мизия. Гарнизонът в областта, състоящ се от I Италийски легион и придадените към него помощни конни и пехотни части, заедно с други крайдунавски войскови части, се обявяват на страната на провъзгласения за император Септимий Север. През дългата гражданска война Север пребивава през 202 г. и в Мизия.[32] Навярно тези размирни години принуждават притежателя на съкровището от Медковец да укрие паричното си богатство.

Някои предания на стари хора свързват откритите златни монетни съкровища в селото с римското присъствие тук. През 1884 г. Дамян Луканов Нейков като изкоренявал черница в двора си, изкопава едно гърне със златни монети. Още същия ден зарадваният селянин отнася парите при чичо си поп Младен Нейков, за да сподели с него радостта си и поиска съвет. Свещеникът препоръчал на младия си роднина да отнесат съкровището в черквата ”Света Параскева”. Там то трябвало да престои една нощ и в случай, че неговото съдържание е прокълнато, то бог ще го очисти от греховност. На другия ден обаче гърнето се оказало празно, а златните монети — присвоени от божия служител. На изумения млад медковчанин поп Младен обяснил: ”Тези монети, чичовото, са прокълнати и затова бог ги е прибрал, за да те отърве от злощастие.”[33]

Интересна е и следната легенда. След Първата световна война Рангел Мацов, трудолюбив селянин от средна ръка, помолва бедняка Младен Чипия срещу една кофа /крина/ царевица да изкопае отводнителен окоп около една от нивите му. И тъй като Младен поискал две крини царевица, то пазарлъкът не станал и Рангел Мацов се заел сам със земления изкоп. По време на работата той изкопава едно гърне със златни монети, които след това продал на софийския златар и с получената сума закупил няколко ниви и ливади. Така преданието обяснява неговото забогатяване.[34]

Възможно е посочените медковчани да са намерили гърнета със златни монети, но едва ли те имат италийски произход. Наистина съществуват по това време и римски златни монети, именувани ауреуси, или ауреус — за една монета. Те се секат от императорите Август до Константин Велики, но са пускани в обращение в много малки количества, защото имали голяма номинална /покупателна/ стойност. Затова римското злато е голяма рядкост в нашия край, докато сребърните денари изобилствуват и в медковското землище.

Важно е да се изтъкне, че от Веспасиан /69— 79 г./ нататък италийците престават да служат във войската, а при Хадриан /117 — 131 г./ римската /с изключение на някои специални части/ пехота се набира от Мизия, и то най-вече сред селското население, т. е. сред най-неподатливите на романизация траки. Така че към средата на II в. войската става предимно селска. Само офицерското тяло се рекрутира от сенаторското и конническото съсловие. Според проучванията на Борис Геров намереният надпис край Лом е твърде показателен в това отношение.[35] Откритите археологически находки /стрели, върхове на копия, монети и други предмети/ в ”латинския град” и ”Сухата падина” при ”Пенков кладенец” в медковското землище дават основание да се допусне, че в състава на римската войска са влизали и селяни — трибали.

Впрочем от изнесените дотук свидетелства и от изказаните съображения следва, че някога в землището на Медковец римските офицери и чиновници по указание от центъра на империята са се опитвали да наложат сред социалната среда на трибалите цветистия декор на робовладелския Рим. Упорито и последователно се пренасят римските обичаи, традиции и култура, към които трибалите, или по-скоро една малка част от тях, са се приспособявали. При това римската асимилаторска политика действува не круто, а тактично запазва местните институции, бит и наследство. Патрициите правят всичко възможно да приобщят трибалите към римската цивилизация, която в онова далечно време се е ползувала наистина с голям престиж. Управниците от Вечния град се стремят да бъдат толерантни и към религията на местното население. В повечето случаи обаче привлекателният образ на римските и гръцките божества спечелва следовници и постепенно става съставна част от верския свят на трибалите. Например гръцката богиня Афродита, отъждествявана с римската Венера, се ползува с особена почит в Римската империя. Според една от легендите тя е дъщеря на Зевс и Диона, а според друга е сестра на Кронос и дъщеря на Уран. Родена е от морската пяна. И ако Зевс, Посейдон и

Хадес се смятат създатели и владетели на трите основни космични начала: небе, земя и вода, то на Афродита е подвластна третата земна сила — любовта. Преклонението към тази богиня се подсилва и от мита, възприет и от Вергилий, според който Еней, основателят на Рим, е син на Афродита.

Почитта към богинята на любовта се пренася и в нашата провинция на огромната империя. Този факт се документира и от намерената многобройна пластика в северозападните български земи. Преди няколко години селянин от Медковец открива бронзова статуетка на Афродита /Венера/ и я предоставя на историка Цветан Симеонов от нашето село. Пластиката представлява голо женско тяло в движение и току-що освободена от кестоса — превръзката на бюста. С високо вдигнатата си дясна ръка Афродита държи сгънатия кестос. Главата е леко наведена в естествена поза наляво, а буйната коса все още не е разплетена и се намира в кок на тила и прихваната с луновидна диадема. От запазената горна част на статуетката личи, че тялото е стройно и хармонично, а отчупената лява ръка навярно е прикривала детеродните органи — знак, че богинята все още не се е освободила от свяна на голото тяло.

Афродита с кестос е композиция, която се появява през елинистичната епоха и е заета като мотив от Сирия и Египет. В гръко-римската пластика е широко разпространена, а у нас е застъпена специално в северозападните български земи, най-вече във и около Рациария. ”При с. Медковец, Ломско — изтъкват Димитрина Митова — Джонова и Йорданка Атанасова — Георгиева, — също е открита статуетка с този сюжет в друг, не по-малко популярен вариант — кестосът е вдигнат високо в ръката /често срещано иконографско решение при представянето на Афродита с кестос/.”[36]

По мекия овал на лицето и удължения нос се разкрива елинистичният произход на статуетката. Близостта ѝ с източната бронзова пластика дава основание да бъде свързана с тамошните ателиета от средата на II век и да се третира като внос или продукция на преселници от Бяло или Средиземно море. В стилно отношение статуетката от Медковец, макар и да принадлежи към времето на Антонините, бележи пряка връзка с елинистичната пластика и притежава високи художествени качества. Аналозите пък, които тя има с пластиката в поречието на Тимок и в околностите на Рациария, бележат пътя на проникването й в нашето село.

4. СЛАВЯНСКИТЕ ЗАСЕЛНИЦИ И СЕЛО МЕДКОВЕЦ

През VI — VII век Великото преселение на народите навлиза в своята заключителна фаза. Именно през това време на територията на Източната римска империя /Византия/ нахлуват различни племена — хуни, авари, гепиди, херули, прабългари и най-масово славяни. В резултат на тази човешка инвазия Византия не е унищожена, а е омаломощена и съществуващите в нея робовладелски отношения търпят бързо разложение; етническата карта на континента осезателно се променя.

Готския историк Йорданес, по произход алан и живял към средата на VI в., отбелязва в своята ”Готска история”, че едно столетие преди него, т. е. към средата на V в., родствениците на Атила Емнецур и Улциндур завземат редица селища, между които и Алмус /Лом/. ”Тогава — пише Йорданес — мнозина от хуните . . . нахълтали на различни места”[37], т. е. настаняват се и в трибалските поселения в Медковското поле.

Много по-силен и продължителен е обаче натискът на славяните върху дунавската граница на Византия. Прокопий Кесарийски изтъква в съчинението си ”За строежите”, че императорът Юстиниан I /527 — 565 г./ взел предохранителни мерки: възстановява разрушените бастиони около Бонония /Видин/, поправя и укрепва разрушена Рациария /Арчар/, Алмус /Лом/, Куброс /дн. Цибър/ и др.[38]

Впрочем за спирането на славянската етническа лавина не помогнало нищо. В миналото някои местни автори изказаха мисълта, че ”славяните минали Дунава при Видин”[39]. Напоследък това виждане е обект на сериозно проучване.[40] Като много важни доводи се сочат най-ранните сведения на Псевдо-Кесарий за славяните и двата преписа на българския превод на Манасиевата хроника. В прибавката към Ватиканския препис четем: ”При цар Анастасий българите /т. е. славяните/ започнаха да завладяват тази земя, като преминаха при Бдин, преди да потеглят за Охридската земя.[41]

Така че от втората половина на VI до средата на VII в. днешното медковско землище е вече заето от славянските заселници. Тук последните заварват доста оредели трибали, с които се смесват и поради своята многолюдност и в продължение на два-три века ги асимилират. При все това една малка част от езиковото богатство на трибалите се усвоява от славяните. Например от тракийската дума катер възниква катирица, от пара /”река”/ — бара /в границите на Медковското поле и сега съществуват названията: Селската бара, Хвърклина бара, Татарската бара и др./, и още: бела — бял, берг — бряг, бенд — бинт, бинтовам; берс — бреза, кетри — четири, кист — чист, стара — стар, тарп — трап, золт — злато, както и газя, гъна, огъвам, прегъвам, загъвам и пр.[42]

Изглежда, че след славянското настаняване в нашето землище остава да съществува най-голямото трибалско селище — това в местността ”Пенков кладенец”. При установяването им тук заселниците формират своя селска община, състояща се от няколко различни рода, с изявен териториален характер. Постепенно в общественото устройство на славянските обитатели в Медковското поле взема превес социално-имущественото начало. При все това, както пише Прокопий в ”История на войните”, славяните ”не се управляват от един човек, но от старо време живеят демократично и затова винаги общо разглеждат полезните и трудните работи”.[43] Съгласно този демократичен принцип местното население си избира първенците на общината — кнез /кмет/ и старейшини, а в дни на бран — дружинници. С известни прекъсвания образуваното тук славянско селище през цялото свое вековно съществуване /анонимно и документирано/ се ръководи от община начело с кнез. Както ще видим по-нататък, кнезовската институция се запазва дори и по време на османското владичество, когато общината Медковец се оглавява от редица кнезове, между които особено място заема видният войвода и революционер Иван Кулин.

В началото на изложението се каза, нека пак подчертаем, че едно от основните занятия на трибалите, а след това и на славяните в медковското землище, е пчеларството. Векове наред пчели се отглеждат в местностите ”Пчелиньете”, ”Раковица”, ”Горното ливагье”, ”Табашката падина”, ”Кленяка”, ”Брестака” и мн. др. Навярно при настаняването, или наскоро след това, на славяните в тракийското селище при ”Пенков кладенец” новите обитатели започват да го наричат Медковец.

По спомени от стари хора се знае, че някога в горите на селото имало толкова много кошери, щото и ливадната трева била покрита с медоносна роса. Обикновено пчелите заемали хралупите /шуплите/ на дебелите дървета. В Медковец имало хора, които специално се занимавали с издирването на кошерите по хралупите. Впоследствие тези медотърсачи по названието шупли получават нарицателното шупловци. Така се обяснява появата на прякорното прозвище на рода Шуповци. А от земеделската култура просо—просеник, Просеничковци.

При заседане в медковското землище местните славяни продължават да използуват преходната форма на обществен живот — военната демокрация, която според някои автори била мост, свързващ родовата община с класовите общества. Войната те наричат рат, а участвуващите в нея бойци — ратници. В състава на ратните отреди влизат: стрелци, щитоносци, леки части, копиеносци, прашкари и др.

Първоначално при отбрана и нападение славяните действуват чрез прикритие из доловете, падините и мочурищата /напр. м. ”Мочура” в медковското землище/. Впоследствие обаче те започват да използуват някои от заварените късноантични и ранновизантийски укрепени места, наричани градища. За подобни съоръжения говорят и останките от камък и друг строителен материал в местността ”Пенков кладенец”. Според Вацлав Добруски, който е правил археологически проучвания в нашия край в края на XIX в., между селата Ерден и Мърчево се намират много местности — градища.[44]

Живеещите в Медковец славяни имат и свой духовен живот. За отмерване годишния цикъл на астрономическото време те използуват специален календар. Имената на месеците са съобразени с климата и годишното време: напр. месец февруари се назовава със старославянската дума Сечен или Сечко, което значи мразовит, леден; най-топлият месец юли е назоваван горещник или липен. В Медковското поле и сега има местност ”Липена”, която старите хора неправилно свързват с липа, тъй като там няма и следа от този дървесен вид. Все тогава или по-късно възникналите славянски селища край Берковица и в Медковското поле получават името Липена. В търговския тефтер на Кръстьо Пищурка е отбелязано село Липен, с няколко жители на което той поддържал делови връзки.[45] Димитър Маринов също говори за ”местността, известна под названието Липен, гдето се намирало някога село със също име . . . Самата местност била в землището на Медковец.”[46]

Вярата в богове и задгробен живот е друг аспект от духовния живот на местните жители. Техен върховен бог е Перун — творец на мълнията и единствен господар на всичко. Етимологията на думата Перун се извежда от пер — удар, стб. пер — нанасям удар, бия; глагола пера — силно бия.[47] И в наши дни в Медковец се казва: Перни му един юмрук”, ”Здравата го пернал”, ”Слушай, защото ще те напердаша”; при атмосферни условия: ”Дъждът пере ли пере”; при измазване на стена действието при хвърляне на хоросана с мистрията се изразява с думата пердаша, и пр., и пр. Името на това божество оставя трайни следи и в топонимията: село Пищурка /община Медковец/ някога е основано в местността ”Периклин връх”.[48] След освобождението В. Добруски намира в землището на с. Вълкова Слатина /дн. Доктор-Йосифово/ две местности с названието Зелен град и Перун град, в които, според преданието, някога имало славянски селища.[49] Димитър Маринов също отбелязва тези места: Зелен град, Перун, Периклин град, Константинов град и др.[50] Интерес представляват и археологическите проучвания на Живка Въжарова в с. Вирове /Михайловградско/. На 2 — 3 км от селото тя посещава местността ”Перун град”, обхващаща около 100 декара и разположена върху два хълма, разделени от дол, в който има извор и тресавище. Тук българската археоложка открива фрагменти от глинени съдове, глинени пирамидални предмети, части от хромели и прешлени от вретена, останки от мазилка на жилища и други.[51]

Култът на медковчани към Перун намира отражение и в народното творчество:

Малка мома град градила,
град градила, град Перун.[52]

Другата разновидност е свързана с обръщението на славяните към своето божество да се смили над тях и прогони сушата:

Пеперуда злата
пред Перуна лята,
лята и прелята,
по поле се мета
и богу се моли:
”Дай, боже, дъждец.”[53]

Названието на главното божество е съхранено през вековете и в именния репертоар на медковчани и техните съседи. В един султански ферман от 1777 г. се говори за ”кнез Перун от Брегово”.[54] Употребяваните някога в Медковец имена Перун, Перуна, Перунка и др. днес са съхранени в преобразуваните названия: Петрун, Петрунко, Петруна, Петрунка, както и в родовото прозвище Петрунковци.

Медковските славяни тачат и Лада — богиня на мъдростта, красотата и любовта. Все още си спомням народната песен, с която и в нашето село тя се възхваляваше:

Ой, Ладо, Ладо,
момиче младо.
Извади пръстен
да го видиме,
чие е либе?
Чие ще бъде?[55]

Обитателите на медковското землище се прекланят и пред природата и природните явления. Изглежда, че носещите името на Перун места са някогашни славянски светилища; обикновено те се намират под открито небе и в близост до някое вековно дърво, тачено като светиня. Тук вярващите поставят отличителен знак — голям издялан камък, който и след покръстването продължават да изработват в езически стил. По време на жертвоприношенията местните жители обричат закланото животно на тачената природна сила, за да им осигури: здраве, плодородие, предпазване на семейството от болести или природни бедствия, дълъг живот и пр. Тези светилища на открито славяните наричат оброк. След приемане на християнството църквата се приспособява към народната традиция, като включва и оброка в своите ритуали. Дълго време местните духовници са принудени да търпят и поставяните от селяните оброчни камъни в езически стил. Навярно от този вид е и запазеният през вековете оброчен камък под формата на гъба в местността ”Чумните гробища”, близо до къщата на Митковци. Някога това място е било далеч извън селото и между него и днешната черква ”Света Параскева” е имало, както отбелязва Ф. Каниц, ”прелестна горичка”. За този останал от езическо време оброчен камък Димитър Маринов пише: ”Тоя престол днес е оброк . . . при тоя престол се коли курбан, свети се вода и става селско угощение. Тоя престол е открит някога от дядото на задругата Карчовци, днес цяла влака, която съставлява цяла махла.”[56]

От славянско време остават по традиция и селските сборове. Затова някои автори, като говорят за оброците и сборовете, с основание изтъкват, че денят на сбора на едно село не е денят на светеца, а се празнува на следващия ден. Така че светецът е само номинален патрон, в този ден никой не разговаря и не споменава името му. Това навежда на мисълта, че сборът е по-стар и от самата християнска религия, че той е съществувал още в идолопоклонническо време, че църквата е била принудена да го приеме в такава форма, в каквато го е предала езическата традиция.[57]

Обитателите на Медковец боготворят и слънцето — източник на живота и гонител на болестите. В негова чест те устройват нарочното тържество — Еньовден /м. юни/. В този ден и млади, и стари се къпят за здраве, за прогонване на болестите. Вярва се, че в този ден /рано сутринта/ и слънцето се къпе. Еньовският венец от билки и цветя е неразделна част от обредите на празника. Спазването на обичая спечелвало слънцето за плодородие и здраве, против градушка, срещу бродници и житомамници. През този ден медковчани много се боели от жени магьосници, наричани бродници или житомамници, които ходят по полето нощно време и обират плода на нивата, и го пренасят в собствената нива или нивите на съседно село. Обикновено те откъсват най-големите и най-пълни със зърно класове и ги слагат в голяма торба или козиняв чувал. Жената магьосница отива на полето още вечерта, без да я види някой селянин. Със себе си тя взема голо кросно и една голяма дървена лъжица. Когато тъмнината хвърли черната си пелена, бродницата се съблича гола, яхва кросното и заема с лъжицата нападателна поза. При настъпване на полунощ /потайна доба/ тя започва да обикаля предварително набелязаната берекетна нива и я обикаля три пъти. След това застава с лице към нивата и казва съответно заклинание. На това питане цялата нива прави поклон, само царете на нивата /онези стъркове, които имат два-три класа, т. е. едно зърно е дало бракясал плод/ остават непоклатимо прави. Възползувана от преклонението на обикновените класове, магьосницата откъсва бракясалите класове и ги поставя в торбата; така откъснатият плод се запазва до вършитба, когато го хвърля в собствения харман.

Този обичай е спазван в Медковец до лятото на 1885 г. Тогава на 24 юни такава бродница влиза в най-плодородната нива и казва заклинанието: ”Тук ли си, Еньо? Що ме не питаш защо съм дошла?” Тя обаче не знае, че предварително е проследена и в нивата са скрити няколко души пъдари, които се изправят и с насочени към нея пушки казват: ”Тука сме. Ние знаем защо си дошла.” Междувременно полските пазачи арестуват изненаданата бродница и заедно с кросното, дървената лъжица и самодивското облекло я откарват в общината при кмета. След този случай никоя медковчанка или селянка от околните селища не посмяла повече да играе ролята на магьосница; за известно време остават само къпането и обредът с Еньовия венец.[58]

Именният репертоар също напомня за славянския произход на медковчани и за съхраненото от традицията тяхно мировъзрение. С поставянето на личните имена тогава се

цели по косвен път да се надхитрят и заблудят злите сили, духове и демони и се отклони вниманието им от детето. В Медковец широко се използува името, произхождащо от съществителното вълк. От споменатите два списъка от 1845/46 и 1872 г. /вж. ”Приложения”/, съдържащи около 1500 мъжки имена, двама медковчани се наричат Вълко и дванадесет Вълчо. Ако към тях прибавим и толкова женски имена /Вълка, Вълкана и др./, то техният брой се удвоява. В тази връзка Христо Гандев изтъква, че магическото значение на името вълк е двойно: от една страна, да се измамят злите духове и сили, че носителят на името не е човек, а по-скоро сам зъл дух, приемащ различни образи съобразно древните славянски вярвания; от друга — вълкът е умно, силно, свирепо и самостоятелно животно с извънредна издръжливост, нападателност и пъргавина при грабване и отвличане на жертвите си, които му качества го правят красноречив символ на човека, живеещ в бедния, жесток и пълен с опасности и грабителство свят на средновековието.[59]

В славянобългарския репертоар е застъпено и името Първо, Първа, чиято магическа насоченост е да се задържат в живота първородните синове, пък и дъщери. Към средата на XIX в. в нашето село има 19 мъже с името Първан и двама — Първул. Популярни са тогава и женските имена: Първа, Пръвка, Първана. Като се има предвид, че по онова време Медковец наброява около 200 къщи, то на 5 дома се пада по едно от горепосочените имена. От славянски произход са и други имена: напр. от драг /човек с приятни, ценни качества/ се създава личното име Драган, Драгой, Драганка и пр. За тях съдим от широкото им присъствие в средновековните византийски документи, от турски регистри, медковски църковен списък от днешните лични и фамилни имена — Драгановци, Драготиновци и други.

Заслужава внимание и славянското съставно име Владимир, което дава при разпространението си Влад, Владко, Велико, Велика, Велю, Велко и пр. От несъмнен славянски произход са и следните лични имена: Васил, Васко, Веско, Добри, Добра, Добрин, Добринка, Трифон. Славянските заселници оставят следи и върху репертоара на имена от бита, топонимията и стопанската дейност на медковчани: гора /Горан, Горанка/, горун /м. "Горуняка"/, брест /м. "Брестака"/, мед, медовина /Медко — сладък като мед, Медковец — селището, където живее родът на Медко/, кола, колар /Фамилията Коларете/ и мн. др.

5. МЕДКОВЕЦ ПО ВРЕМЕ НА СРЕДНОВЕКОВИЕТО

В 681 г. се ражда българската държава начело с хан Аспарух. Нейната поява и утвърждаване на Балканския полуостров играе важна роля за обединяване на славяни, прабългари и оцелели траки и образуване на българската народност, малка съставна част от която са и нашите предци. Започва епохата на феодализма или средновековието. В края на това време, поради унищожаване на българската документация от турските нашественици и поради липсата на особено важни исторически събития около землището на селото, които биха били отразени в чуждестранни извори и литература, Медковец съществува анонимно. При все това жителите на селото продължават да живеят своя пълнокръвен обществен живот.

Разбира се, първият въпрос, който ни интересува, е дали Медковец влиза, или остава извън пределите на Аспаруховата държава? Според Петър Мутафчиев западната граница на България минава по долината на река Тимок[60], следователно селото ни влиза в границите на новообразуваната българска държава. Васил Златарски пък е на мнение, че Ломско, Видинско, Зайчарско и други части от днешните северозападни български земи остават извън обсега на Аспаруховата България.[61]

Като основа за този спор служат землените съоръжения, издигнати от прабългарите в дълбочина от линията Дунав — Искър — на юг към Стара планина. Ако приемем, че и трите вала очертават западната държавна граница на България, то Медковец остава извън пределите на страната. В случая отношение към темата има третият, най-западният вал от отбранителната система: той започва от река Дунав, източно от Лом, продължава към Медковското поле /с. Расово/ и свършва до река Цибрица, източно от с. Дългоделци.[62] Част от този землен траншей е и ровът източно от м. "Пенков кладенец" край Медковец, разоран и изравнен от тракторите при кооперирането на земята.[63]

Минаващият през Медковското поле ров се състои от два елемента: окоп и вал /насип/, първият от източната страна, а вторият — от запад, т. е. според Г. Александров той /пък и другите два/ е обърнат на запад, откъдето са били очаквани нападателите. Следователно земленото съоръжение не е гранична линия, а дълбоко ешелонирана отбранителна система, която обема и медковското землище.[64]

Петър Ников пък е на мнение, че окопът е от западната страна, а валът от изток. Според този автор землените укрепления "служели за защита на един народ, който е живял на изток от окопа, срещу западен неприятел"[65], т. е. аварите. Това гледище е по-приемливо, защото иначе е необяснимо как славяни и прабългари биха се отбранявали, ако валът е откъм запад, а окопът откъм изток. Това означава, че бранителите е трябвало да лежат или да стоят в дълбоките окопи и оттам да отблъскват налитащия неприятел. Освен това при дъждове ровът би се напълнил с вода, което прави позицията на враговете по-изгодна. Следователно по-вероятно е границата на българската държава да минава по река Тимок при наследника на Аспарух — хан Тервел /701 — 718 г./. От това време и славяните от медковското землище ще да са включени в границите на България.

Че селото ни влиза в пределите на българската държава в края на VII или началото на VIII в., свидетелствува и откритият уникален паметник в с. Кърки жаба /община Медковец/. Преди няколко десетилетия тогавашният директор на Националния археологически музей в София Никола Мавродинов минава през селото и попада на интересна находка. За видяното той споделя пред няколко археолози, между които е и Веселин Бешевлиев.[66] Става дума за каменен надпис с черти и резки, т. е. т. нар. тюркски руни /от герм. rune — "тайна"/. Според специалистите прабългарите донасят това рунно писмо със себе си и след 681 г. то продължава да се употребява и в такива отдалечени краища на държавата, какъвто е и нашият район. Още К. Шкорпил изказва мнение, че това са буквени знаци от прабългарска азбука. "В полза на това мнение — изтъква В. Бешевлиев — говореше обстоятелството, че върху един каменен блок, намерен в Бяла, Варненско, са издълбани пет знака един след друг, (а) върху една плоча от Кърки жаба /дн. Аспарухово, Михайловградско/ шест (знака)."[67] Този надпис върху плочата е от края на VII или първите години на VIII в. и е издълбан в чест на пребиваващия тук прабългарски сановник. Засега това е единственият епиграфски паметник, открит в северозападните български земи.

Междувременно след покръстването през 864 г. Медковец става християнско селище. Как реагира местното население на този държавнически акт на княз Борис I, не може да се каже. Но по косвени данни би могло да се предположи какво е отношението на медковчани към религиозната политика на българския владетел. Постепенно езическите светилища и оброчни камъни са заменени с християнски храм и каменни оброчни кръстове. За това свидетелствува запазеният оброчен каменен кръст край стобора на Иван Маринов Барашки, който, според стари хора, не е от турското робство, а много преди това /"от незапомнени времена"/.

Макар и бавно и при ожесточена /мълчалива или друга/ съпротива, християнството с големи трудности преодолява езическите обичаи, ритуали, традиции, празнични дни и гледа да ги нагоди към църквата. Някои езически празници обаче преживяват вековете и битуват до наши дни: "миши празници", "вълчи дни", "прогонване на змии и гущери" и пр. Много добре си спомням детските години, когато рано една сутрин през пролетта майка ми ме събуждаше преди изгрев слънце, даваше ми един ръжен и една маша и с тези два предмета извършвах традиционния обред. В дясната ръка държах машата и с нея удрях по ръжена и обикалях около старата ни плетена къща. По време на този ритуал при всяка обиколка три пъти изказвах заклинанието: "Бягайте, змии и гущери, у поле широко!" Вярваше се, че с тези проклятия злите духове в лицето на змиите и гущерите ще се изплашат и ще освободят с бягство къщата, хамбара, обора и другите постройки в двора, в които живеят хората, животните и птиците.

Още преди приемане на християнството настанилите се в района славяни тачат наред с Перун още и Волос или Велес — бог и покровител на стадата и особено на овцете, които осигуряват при добри грижи на овчаря мляко, сирене, вълна, месо. За омилостивяване и спечелване покровителството на Велес всяка година в определен ден на пролетта местното население коли агънце като курбан на божеството на стадата. В началото християнската църква се противопоставя на този езически празник, но постепенно се приспособява към него и прави всичко възможно да го подчини на новата обредност. По такъв начин мястото на езическото божество Велес се заема от свети великомъченик Георги Победоносец. Всъщност кой е свети Георги? Млад мъж, който благодарение на воинските си качества става управител на малоазиатската провинция Кападокия в Римската империя. Заради вярата му в Христа императорът Диоклетиан го хвърля в тъмница и измъчва жестоко, но нито колелото с остри ножове, нито нажежените железни ботуши сломяват силния дух. Обезглавен е на 23 април 303 година /стар стил/, която дата впоследствие след неговото канонизиране като светец и налагане на християнството като държавна религия се превръща в тачен празник, наричан у нас Гергьовден. Свети Георги се превръща в легендарен воин, яхнал своя кон-вихрогон и побеждаващ злото в лицето на кръвожадната ламя с копието си.

Според поверието до този ден никоя майка, на която са умирали деца-кърмачета, не е посмявала да се облажи с агнешко месо, защото било "грехота". На този ден сутринта, рано преди зори, пускали овцете да пасат само до обед наред из ливадите, пасищата и нивята. Стадото се съпровожда от най-стария мъж в семейството, а младите отиват в гората за цветя: гергьовче, божур, заешка китка и др. От тях девойките приготвят два венеца: за агнето, определено за курбан, и за овцата, която води стадото. Жените пък месят шарени хлябове, между които и един специален, по-голям, върху който се изобразява обор с овце и овчар;

приготвят се и малки кръгли хлебчета, наречени кравайчета, и един по-голям кравай, специално за млада булка.

На обед, като си дойде овчарят с овцете, момците и девойките посрещат стадото и поставят единия венец върху главата на овцата — водач. Сетне пускат определеното за курбан агне да бозае, а в това време дават на овцата майка да отхапе от шарения "гергьовски хляб", а останалите овце ги издояват. После вземат агнето и го отнасят вкъщи, където му слагат венеца на главата и запалена свещ на рогата; дават му да хапне от "гергьовския хляб", трички и тревица. Като се свърши това действие, извикват свещеника да му пее вкъщи или пък отнасят агнето в черквата. Спомням си, че когато агънцата надхвърляха 200 — 300, то поп Ангел Попов се разпореждаше да ги наредят върху тревата в черковния двор и там благославяше тяхното заколение.

Обредността след това продължава вкъщи, където поставят агнето с венеца върху синията, а най-възрастният се прекръства и казва: "Господи боже, с живот и здраве да дочакаме пак Гергьовден до година, до амина!" И с нарочно наточения нож отрязва главата на агнето. Не е позволено кръвта да пада на земята или пода, затова тя се събира в нарочно приготвен съд. След това колачът извиква при себе си децата, потапя показалеца си в кръвта и ги бележи с кървави точки по челото, бузите и нослето. Като свърши това, той казва на децата: "Ха така, да сте ми чевръсти като агнето!"

Сетне стопанинът на къщата не надува кожата на агнето по касапски. Постъпва се така, "за да му бъдат здрави овцете и за да не се надуват". Докато не се опече агнето, никой от семейството не хапва нищо, а овцете не се изкарват на паша. Когато курбанът е вече готов, слага се трапезата, наречена в нашето село синия, с три покривки отгоре — назовавани месали, три шарени хляба, бъклица с вино и печеното агне. Цялото семейство е наредено около трапезата, всички стоят прави, пристъпят от крак на крак и гледат към агнето. В това време най-старата жена донася ръжена с ярки въглени, пуска върху тях тамян и го предава на овчаря. Стопанинът на къщата се прекръства, което правят и другите, кади трапезата и казва: "Господи боже, Господи боже, да дочакаме нов Гергьовден с живо, със здраво, с повече овце, с повече агънца!" Тази молба се повтаря до три пъти, сетне ръженът с тамяна се предава на бабата, която го поставя в един от ъглите на одаята, за да може пушекът да изгони дяволите и нечистите сили от къщата, хамбара и обора. Сетне дядото разчупва печеното агне на малки парчета, сядат със стопанката и чак тогава се чува подканата на стареца: "Ха сега на ядене!"

Като подложат повечко печено агнешко в стомасите си, се преминава към пиене на вино. Първа взема бъклицата най-старата жена, която казва: "Ха да ни е живо и здраво стадото, да дава Господ здраве и живот на овчаря, да сме здрави и живи ние всинца, все така да посрещаме и изпращаме Гергьовден, ха сега наздраве на всинца!" В отговор другите членове на семейството пожелават: "Да ти е наздравичко!" И бъклицата минава от ръка в ръка все с пожеланието за здраве на овчаря и стадото. А жена първа отпива на Гергьовден бъклицата с вино, за да бъдат на следващата година женски агнетата. В основата на тази обредност все пак стои желанието за нарастване на плодородието.

Като се изяде агнето, костите му се събират в една торба и на другия ден ги отнасят в местността "Ливагьето", гдето ги заравят в мравуняк, за да се множат овцете като мравките. По такъв начин, струва ми се, се преплита езическата традиция с християнската обредност.

Бавно и мъчително християнската религия си пробива път и в именния репертоар на местните хора. Възприемат се имена на светци, но се преобразуват и приемат формата на славянобългарската народна традиция. Така се получава една двойственост в именния репертоар: Иван /Вано, Ванчо, Ванко, Ваньо/, Петър /Пешо, Пешко, Петьо/, Христос /Христо, Ристо/, Тодор /Тудор, Точо, Тошо, Тошко/, Никола /Кольо, Колю, Нико/ и пр. Всеки от посоченитте светци става покровител на лицето, носещо неговото име. Дори тук се влага и пожеланието, възприелият името да постигне добродетелите и качествата на своя патрон. Името на светеца измества магическото име, но продължава магическата закрилническа дейност върху човека на една по-висока нравствена степен, защото светецът е по-конкретна и по-осезаема сила: известно е кога и къде е живял, какви деяния и чудеса е извършил с ”божията” благодат; всичко това е ”документирано” в църковните книги, в иконите, в проповедите и в литургиите на църковните служители; затова то навлиза дълбоко в религиозното съзнание на средновековния българин. Постепенно тези имена се налагат като често срещани и стават български, народни. Заслужава да се каже, че тези имена намират широко разпространение сред мъже и жени от Медковец дори до средата на XIX в. От около 2000 души жители на селото по това време имената на светците се разпределят, както следва: Иван — 180, Петър — 125, Георги — 120, Лука /н/ — 30, Андрей — 30, Тодор — 100, Христо — 60, Никола — 70, Дамян — 45, Павел — 30 и пр.

При археологически проучвания в нашия край /напр. Вълчедръм, Долни и Горни Цибър и др./ са открити славянски селища от времето на християнизацията /IX — XI в./. За това съдим от намерените там земеделски сечива, железни вериги, фрагменти от славянски гърнета и друга керамика.[68] А на подобни находки се попада и в местностите ”Пенков кладенец”, ”Пчелиньете, ”Липена” и др. в медковското землище. Начинът на погребение в некропола при Вълчедръм е християнски: наличие на трупополагане, скелетите са ориентирани ИЗ, с ръце, поставени на кръст върху корема; в насипа на гробовете се срещат парчета от гърнета, което говори за древнославянски обичай. ”Следователно — заключава археоложката Живка Въжарова — населението, което е погребвало мъртвите си в този некропол, е било вече приело християнството, но и в него са били още живи някои от славянските езически обичаи — чупенето на съдове и хвърлянето им върху насипния гроб.”[69]

Ярка проява на социалните противоречия в България през X и следващите векове е богомилството. Според Димитър Маринов следи от това революционнодемократично учение и движение се намират в старите ръкописни молитвеници. За разлика от официалните църковни книги, тези молитви напътстват вярващите да търсят помощта на народни врачки и баячки, с чиято сила само могат да се прогонват различни болести и се целят страдащите. Тези молитви неусетно се вмъкват и в християнските молитвеници. ”Такъв молитвеник — пише Д. Маринов — имаше и поп Стоян от Медковец.”[70]

Същият автор, който преди повече от 100 години е държал в ръцете си този документ, посочва, че в богомилския напътственик на медковския свещеник имало и ”молитви за пчелите”. Например в една от тях се казва: пчелите могат да се урочасат от зли очи, от почудище, поради което започват да слабеят и да умират; за да запазят пчелите си от магьосници и обирници, стопаните трябва да прибегнат до баене, заклинание, гасене на въглища и пръскане на пчелите с вода. Освен това на пчелина може да се забучи прът с глава от овца, говедо или кон, но на такова добиче, което е удавено или изядено от вълци — т. нар. вълкоядина. Все в същата молитва за пчелите е казано, че те могат да бъдат опазени от злите духове само чрез противопоставяне на всяко коварство и лукавство.[71]

По време на византийското завоевание императорът Василий II на път от Сердика за Видин минава и през медковското землище. След 8-месечна обсада василевсът успява през 1002 или 1003 г. да сломи съпротивата на българите от нашия край и да овладее яката видинска цитадела. През 1018 г. този успех е затвърден.[72]

Впрочем нека кажем, че още по време на ромейското завоевание българският патриарх Дамян пренася седалището си в Охрид, към чийто диоцез спада и Видинската епархия с принадлежащото към нея селище Медковец. По тактически съображения Василий II запазва за известно време положението такова, каквото е било при управлението на българските царе Петър и Самуил. Същото се отнася и за нашия край, за което съдим от втората грамота на византийския император от 1020 г. В нея е казано: ”Заповядваме епископът на Видин да има в градовете на епархията си 40 клирици и 40 парици, защото тая епархия ми стана най-полезна и предана, като ми отвори пътищата си за страната, та и трябваше тя във всеки случай да получи по-голяма награда и да бъде възвисена над най-добрите. Но за да не надмине и да не се постави над епархията на архиепископа /в Охрид — б. а., П. К./, дадохме ѝ равно число клирици и парици с тия на архиепископа, като увеличихме тия последните, които са 70/ според първата грамота от 1019 г. — б. а., П. К./, с още 10 души."[73]

От цитирания документ става ясно, че през IX — X и началото на XI век наред с царя и болярите поземлени имоти придобиват и представителите на църквата. В техните феодални имения работят зависими селяни, наричани парици и клирици. От грамотата е видно, че до 1018 г. висшият клир от Видин разполага с работни люде до 70 души, пръснати из цялата епархия, "в градовете на епархията", т. е. в селищата /в това число и Медковец/, където селяните обработват земята на болярина и църквата от този край. Две години след завоеванието обаче императорът, като има предвид, че видинският епископ му отваря път към завладяване на цяла България /като принадлежащ към партията за прекратяване на борбата за независимост/, увеличава зивисимите селяни с още 10 души.

След смъртта на Василий II /1025 г./ положението се променя във вреда на поробените българи. Към непосилното данъчно бреме се прибавят и непрестанните нашествия на кумани и печенеги във Видинската област. Според Мануил Страворoман в края на XI и началото на XII век се водят опустошителни сражения между нашествениците и византийските войски.[74]

Най-сетне през 1187 г. търновските братя Асен и Петър възстановяват независимостта на българската държава. Осем години по-късно и нашият край е освободен. В една своя грамота унгарският крал Бела III изнася, че през 1195 г. воювал на страната на византийците с "цялата си войска срещу беса на българите", но били разгромени и целият видински район бива присъединен към българската държава.[75]

От това време започва да нараства и влиянието на светеца Димитър Солунски. Престижът на името му е свързан с преданието сред селските маси за помощта, която този светец оказва на Асен и Петър при провъзгласяване на независимостта, както и във връзка със смъртта на Калоян през 1207 г. пред стените на Солунската крепост.[76] За това може да се съди и от именната листа на медковчани. Така към средата на XIX в. в селото ни има около 80 души, които носят името Димитър и Димитра — така се нарича и втората жена на Иван Кулин.

Неразривна част от духовния свят на медковчани е и култът им към името на светицата Петка или Параскева. Това влияние е свързано с либералнодемократическата политика на цар Иван Асен II спрямо гърците. Според преданието Параскева се ражда, живее и "подвизава" като светица в село Епават на Мраморно море, където до началото на нашето столетие живее компактна маса българи. Тачена е като изцелителка и покровителка на бедните. Славата ѝ още повече се разнася, когато през 1231 г. по нареждане на цар Иван Асен II нейните мощи се пренасят в Търново и се запазват в специален ковчег до завладяване на града от турците.[77]

Популярността на Параскева се разширява от търновските книжовници Патриарх Евтимий и Григорий Цамблак. Черквата, в която се намира ковчегът с нейните мощи, получава името ѝ. Патриарх Евтимий я характеризира като "застъпница на тези, които са в неволя", а Григорий Цамблак, свидетел на турското нашествие в Търново, разказва, че всички бранители на крепостта я считали за свой морален водител — воин. След овладяване на столичната цитадела, по молба на няколко духовници мощите на света Петка са пренесени от Търново във Видин.[78] Именно по това време, края на XIV в., народното шествие с мощите на светицата минава и през нашия край. Обаянието на Параскева /Петка/ сред жителите на Медковец нараства с всеки изминат ден. Векове наред местната черква носи нейното име и е знаме в борбата против турското робство. Като патрон на селото Петковден е избран за съборен празник, по време на който в Медковец пристигат отблизо и далеч приятели и роднини и на тържествени обеди и вечери се разказват случки и събития с патриотичен сюжет: къде и колко турци са убити; пеят се народни песни и се играят кръшни хора... Към средата на XIX в. в селото ни има към 60 души с името Петко и толкова жени, кръстени Параскева, Парашкева, Петка, Петкана. Това значи, че всеки втори дом в Медковец има за патрон нейното име. На гръцки параскева означава подготовка или петък — седмичен ден от календара.[79]

След смъртта на цар Иван Асен II /1241 г./ настъпват болярски междуособици, които отслабват държавата. От това положение се възползуват унгарците, чийто владетел Стефан, син на Бела IV, в 1261 г. предприема първия си поход срещу българите. Ожесточени боеве се водят във Видинско и Ломско. Княз Стефан, на когото е поверено да управлява Седмоградско, предприема срещу българите 5 похода, по време на които опустошава медковското землище и цялата територия до Търново.[80]

Няколко години по-късно /1277 г./ избухва селското въстание начело с Ивайло. Във вътрешните работи на България се намесва и Византия. Обикновено се счита, че народният вожд се е сражавал единствено в североизточните български земи и около Търново. В един византийски извор обаче се намират данни, според които при преследването на Ивайло /Лахана/ ромейските войски минават и през Медковец и околните селища, за да стигнат чак до Видин. Византийският поет Мануил Фил в поемата си ”За подвизите на известния чутовен протостатор” /военачалника Михаил Глава/ пише следното:

И още превзема самия Преслав,
с него Ловеч, Червен и Видин,
и обширната крайдунавска равнина.
И отново отблъсква силния бунтовник
Лахана, като го прогонва с меч.[81]

В началото на XIV век цялата страна чувствува силната ръка на цар Тодор Светослав /1300 — 1321 г./. Но при цар Михаил III Шишман феодалната децентрализация отново взема връх. Видинската област, към която спада селото, е предоставена на царския брат Белаур. След гибелта на царя в сражението със сърбите на 28 юли 1330 г. при Велбъжд /Кюстендил/ престола заема малолетният син на Михаил III Шишман — Иван Стефан, чиято майка е сръбкиня. Белаур става регент на царя и с политиката си заслужава вниманието на крал Стефан III Урош, който го обсипва с подаръци и привилегии. С това нашият край, пък и цяла България изпадат за известно време под сръбско влияние.

След преврата през 1331 г., начело с протовестиария Раксин и логотета Филип, и поставянето на престола на ловчанския деспот Иван Александър /1331 — 1371 г./ Белаур заедно с един от синовете на Михаил Шишман, се опитва да вземе отново властта чрез подбуждане на населението от нашия край към метеж. Опитът за преврат обаче не успява, защото изпратените от цар Иван Александър в района наемни татарски дружини жестоко се справят с бунтовниците.[82]

С разгрома на метежа и бягството на Белаур село Медковец е включено в пределите на българската държава, управлявана от цар Иван Александър. За известно време Видинското феодално имение се управлява от Михаил — един от синовете на Михаил III Шишман /1332 — 1341 г./. След това идва Иван Срацимир /1341 — 1396 г./, в състава на чиято държавица се числи и Медковец до трагичните дни на османското завоевание.

БЕЛЕЖКИ

[1] Божинов, В. Археологическа карта на бивша Ломска околия през античността /дипломна работа/, 1982, с. 41 — 50. — Ломски градски истор. музей.

[2] Национален археологически музей в София, инв. 3986. Находката е продадена от сътрудника на ГИМ — Лом, Пеко Грънчаров за 60 лв. /протокол № 587, 1 март 1961 г./.

[3] История на България в четиринадесет тома. Т. 1, БАН, С., 1979, с. 72.

[4] Александров, Г. Новооткрити праисторически селища в Михайловградски окръг. — Известия на музеите в Северозападна България. Т. 6, С., 1981, с. 40.

[5] Георгиев, В. Траките и техният език. С., 1977, с. 265.

[6] Фол, А. История на българските земи в древността. Ч. I. Родовообщинен строй и възникване на робовладелски отношения. С., 1981, с. 75.

[7] Извори за старата история и география на Тракия и Македония. С., 1949, с. 23.

[8] Извори за историята на Тракия и траките. С., 1981, с. 24.

[9] Фол, А. Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. С., 1975, с. 45 — 47

[10] Пак там, с. 27

[11] Пак там, с. 10.

[12] По разказ на Тодор Ангелов Лилов, записан от Георги Филипов Биволарски през 1966 г.

[13] Пак там.

[14] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането. С., 1967, с. 310.

[15] Пак там.

[16] Цит по: Венедиков, И. Тайната на тракийските могили. С., 1968, с. 15.

[17] По разказ на Т. Лилов и Н. Качов, записан от Г. Филипов.

[18] Венедиков, И. Тайната на тракийските могили, с. 34.

[19] Изложба на тракийското изкуство. Каталог. С., 1971, с. 46 — 47; Димитрова, А. Сребърното съкровище от с. Владиня, Ловешко. — Известия на Археологическия институт. Т. 29, С., 1966, с. 115 — 131.

[20] Венедиков, И. Надписите върху тракийските фиали. — Археология, 1972, № 2, с. 1 — 6.

[21] Фол, А. Тракийско военно изкуство. С., 1969, с. 32 — 33.

[22] Пак там, с. 44.

[23] Извори за старата история и география на Тракия и Македония, с. 424.

[24] Пак там, с. 395.

[25] Пак там, с. 57.

[26] Фол, А. Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, с. 18 — 23.

[26-а] Известия на Българския археологически институт. Т.XI, С., 1938, с. 320, т. XXV, 1962, с. 226; т. XX, 1959, с. 358 — 359, т. I, 1924, с. 239.

[27] По устно съобщение на Георги Александров, завеждащ отдел "Археология" при Историческия музей в Михайловград, където се пази колективната монетна находка от с. Медковец.

[28] Велков, В. Приноси към историята на римските градове в България. I. Рациария. — Трудове на Висшия педагогически институт "Братя Кирил и Методий", В. Търново, 1965, с. 5 — 6.

[29-а] Известия на Българския археологически институт. Т. I, С., 1924, с.239, т. XI, 1938, с. 317; т. XXII, 1959, с. 227, 358, т. XXV, 1962, с.227.

[30] Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1937 и 1938 г. — Известия на Българския археологически институт. Т. XII /1938/, С., 1939, с. 451.

[31] Устно съобщение на доцент /сега професор/ Йорданка Юрукова, записано от П. Кузманов на 27 май 1985 г.

[32] Геров, Б. Романизмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константинин Велики. — Годишник на Софийския университет. Филологически факултет. Т. XLVII /47/, С., 1954, с. 27.

[33] По разказ на Георги Томов Дамянов, внук на Дамян Луканов Нейков, записан от Г. Филипов през 1966 г.

[34] По разказ на Кузман Петров Конов и Евстати Кръстев Пъцов, слушан от П. Кузманов през 1941 — 1942 г.

[35] Геров, Б. Романизмът . . ., с. 36 — 43.

[36] Атанасова, Й., Д. Митова — Джонова. Антична пластика от Видинския музей. С., 1985, с. 62, 64, 67, 70, 72, 155.

[37] Латински извори за българската история. Т.I, С., 1958, с. 358 — 359; Велков, В. Градът в Тракия и Дакия през късната античност /V — VI в./. — Проучвания и материали. С., 1959, с. 78, 235.

[38] Гръцки извори за българската история. Т. II, С., 1958, с. 358 — 359;

[39] Попов, Д. Града Лом и околия му. Лом, 1927, с. 91.

[40] Вълов, В. Из историята на Северозападна България през Ранното средновековие. — Известия на музеите в Северозападна България. Т. 8, 1983, с. 125.

[41] Дуйчев, И. Летописта на Константин Манасий. С., 1963, с. 206; Вълов, В. Пос. съч., с. 125 — 126.

[42] Георгиев, В. Траките и техният език. С., 1977, с. 98 — 103, 187, 254.

[43] Гръцки извори за българската история. Т. II, с. 123.

[44] Добруски, В. Археологически издирвания в Западна България. — СбНУНК. Кн. II, 1890, с. 13.

[45] Градски исторически музей — Лом, инв. № 204, 247.

[46] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 47.

[47] Филарет. Святые южных славян, СПб, 1894, с. 70.

[48] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 18.

[49] Добруски, В. Пос. съч., с. 12.

[50] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 19.

[51] Въжарова, Ж. Средновековни обекти по долините на реките Цибрица и Огоста. — Известия на Археолог. и-т, кн. XXVIII, С., 1965, с. 232.

[52] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 19.

[53] Маринов, Д. История на българската литература. Пловдив, 1887, с. 29.

[54] Ихчиев, Д. Материали за историята ни под турско робство. С., 1907, с. 21, 38.

[55] Маринов, Д. История на българската литература, с. 32.

[56] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 38.

[57] Маринов, Д. Избрани произведения. Т. 2, С., 1984, с. 567.

[58] Маринов, Д. Народна вяра и религиозни народни обичаи. — СбНУНК. Кн. XXVIII, С., 1914, с. 152.

[59] Гандев, Х. Българската народност през 15-и век, с. 268.

[60] Мутафчиев, П. История на българския народ. Т. I, С., 1943, с. 126.

[61] Златарски, В. История на българската държава през средните векове. Т. 1, С., 1927, с. 152.

[62] Александров, Г. Приноси към средновековното минало на Северозападна България. — Българско средновековие. Българо-съветски сборник в чест на 70-годишнината на проф. И. Дуйчев. С., 1980, с. 201 — 208.

[63] По разказ на Димитър Средков Кольов, записан от П. Кузманов през май 1985 г.

[64] Александров, Г. Приноси към средновековното минало . . ., с. 201.

[65] Ников, П. Съдбата на северозападните български земи през средните векове. — Българ. истор. библиотека. Т. I, С., 1930, с. 99.

[66] Устно съобщение на проф. Веселин Бешевлиев, записано от П. Кузманов на 25 авг. 1987 г.

[67] Бешевлиев, В. Прабългарски епиграфски паметници. С., 1981, с. 21.

[68] Милчев, А. Проучвания на ранославянска култура в България и на Плиска през последните двадесет години. — Археология, 1964, № 3, с. 23.

[69] Въжарова, Ж. Средновековни обекти . . ., с. 244 — 245.

[70] Маринов, Д. История на града Лом. Ч. II, с. 343.

[71] Пак там.

[72] Иречек, К. История на българите. С., 1978, с. 227.

[73] Иванов, Й. Български старини из Македония. С., 1970, с. 556.

[74] Гръцки извори на българската история. Т. X, С., 1980, с. 95 — 96.

[75] Петров, П. Към въпроса за освобождението на Видинска, Белградска и Браничевска област от византийско иго и за присъединяването им към втората българска държава. — Истор. преглед, 1956, № 2, с. 88 — 90.

[76] Гандев, Х. Българската народност през 15-и век, с. 271.

[77] Пак там, с. 271 — 273.

[78] Пак там.

[79] Илчев, С. Побългарени лични имена. — Известия на Института за български език, 1962, кн. VIII, с. 218.

[80] Иречек, К. История на българите, с. 317.

[81] Гръцки извори за българската история. Т. X/XVII/, С., 1980, с. 146.

[82] Полывянный, Д. К истории Видинского деспотства в XIV веке. — В: Българско средновековие. Българо-съветски сборник в чест на 70-годишнината на проф. И. Дуйчев, с. 93 — 98.

Глава втора

МЕДКОВЕЦ ПОД ТУРСКО ВЛАДИЧЕСТВО

1. ОСМАНСКИТЕ ЗАВОЕВАТЕЛИ В МЕДКОВСКОТО ЗЕМЛИЩЕ

Жестоката участ на българската държава в края на XIV в. е трагична съдба и за жителите на Медковец. Според преданието завоевателите избиват по-будните селски първенци и непреклонилите глава духовници, а намиращият се край селището манастир е разорен до основи. Преди няколко години, когато старата черква бе съборена под ударите на времето, под нейните развалини се разкри колективен гроб от костите на няколко десетки медковчани, заклани от турците и погребани тук.[1] Това лобно място се намира само на няколко метра южно от култовата сграда на днешната черква "Света Параскева", построена през Възраждането.

Османският нашественик подлага на насилия, унищожаване на старейшините и на палеж и околните селища. Намиращото се между Лехчево и Бели брод село Медковец е разорено до основи.[2] В регистър от август 1471 г. турският чиновник отбелязва срещу името на село Цибър, Ломско: "Раята му е откарана в Цариград."[3] Подобна е съдбата и на с. Войници /дн. Якимово/, което е представено в документа като "свърталище на разбойници", т. е. непримирими бранители на родната земя. Така изглеждат още: Бойчиновци, Вълкова Слатина /дн. Доктор-Йосифово/ и много други.

Според Христо Гандев основната причина за обезлюдяване на много такива села и градове е преди всичко крутата османска политика. Селища, доведени до подобно състояние, се означават от турската администрация като мезра. Накратко казано: когато едно поселище се лишава от жителите си, то се превръща в мезра.[4] Съобщаваме всичко това, защото в своята по-нататъшна летопис Медковец също изпада в подобно състояние, но по други съображения османските чиновници не посмяват да го прекатегоризират от село в мезра. Но по този въпрос по-нататък.

С оглед по-доброто разбиране на социалния процес и освободителните борби в Медковец е наложително да се кажат няколко думи за същностните черти на османския феодализъм. Според шериата — изложените в Корана юридически и религиозно-нравствени правила — земята като основно средство за производство принадлежи на държавата, т. нар. мирийска земя или мирие. Във връзка с това султанът като абсолютен монарх на Османската империя оставя земята на селяните да я обработват, а доходите от плащаните данъци са раздавани служебно и неслужебно. Така че са диференцирани два вида османско-земевладение: за временно ползуване или служебно земевладение — спахилък или тимарска система /тимар, зиамет и хас/ и владения с широк имунитет или за вечно ползуване /султански хас, вакъф и мюлк/.

Султанските хасове и мюлкове принадлежат на владетеля и неговите роднини, приближени и любимци; а вакъфите се ползуват от богоугодни заведения — джамии, медресета, кервансараи и др. Нуждата от осигуряване поддръжката на главната част от османската войска — конницата, определя формата на спахилъците. Всеки спахия получава като приход определени данъци от населението в точно обозначени селища. В зависимост от размера на прихода съществуват три вида спахилъци: тимар /с доход до 19 999 акчета вкл./, зиамет /от 20 000 до 99 999 акчета вкл./ и хас /над 100 000 акчета/. Държателят на тези ленове няма право да ги продава или предава по наследство, ако синът му откаже да приеме служебното задължение на бащата пред султана.[5]

И така установяването на османската феодална система в българските земи, а това значи и в нашия край, не става автоматически едновременно: този процес е тежък и продължителен. Според Христо Гандев през втората половина на XV в. в Ломския край имало само няколко села /между които е и Сливовик, община Медковец/, повече мезри — най-малоценните ленове, и всичко останало било разорение и пустош. Така българският историк обяснява обстоятелството, че в османския регистър от 1454 — 1455 г. много селища в Ломския край, в това число и Медковец, ги няма, защото били разорени или изобщо не съществували дотогава. Като пример авторът сочи Лом, който ”лежал в безлюдни развалини” и ”не се споменава в регистрите изобщо”, тъй като ”изгубил изцяло населението си”.[6]

Това обаче не е така. В рецензия на този труд Страшимир Димитров отхвърли тази теза като недостатъчно обоснована.[7] Още по-обстойно и аргументирано този въпрос се разглежда от Александър Григоров.[8] За по-голяма яснота нека вземем за пример селата Сливовик и Медковец, второто от които по брой на жителите си винаги е било по-многолюдно. Така напр. в регистъра от 1454/55 г. първото село фигурира като тимар на Ефляк Доган, мезра Сливовик, домакинства — 33, вдовици — 3, неженени — 2; земя за посев е с приход 3504 акчета. По-нататък в документа е отбелязано: ”Това е тимар, даден поради това, че когато пашата пристигнал при войската /при/ Сивридже, /Ефляк Доган/ му донесъл главата /на убит враг/. Притежава свещен знак.”[9]

Село Медковец не фигурира в този документ от средата на XV в., но го намираме в един регистър от 1560 г.:

”ЗИАМЕТИ

Нахия Поломие

/6./ Тимар на Дервиш, като пенсия село Медкофче с неговия тахвил, спада към Поломие	11 000 акчета
Село Чървалани /Церовене/ с неговия тахвил, спада към Поломие	2500 акчета
Село Дългошефче с неговия тахвил спада към Поломие	3500 акчета
Всичко	17 000 акчета[10]

Тук село Сливовик е посочено заедно с други села като хасове на падишаха, т. е. на султана. Но да се върнем към поставения по-горе въпрос. По това време /1560 г./ Видинският санджак /окръг/ е разделен на 9 нахии /околии/ с 12 зиама. Поради уедряване на административните единици, център на нахия Поломие е Белоградчик. От 12-те души държатели на същото число зиамети с приходи над 20 000 акчета един е миралаят на санджака, един — кехая без определено място на службата му, един — преводач, един дервиш /на Медковец и още няколко селища/, който владее доходите като пенсия и пр. Според Вера Мутафчиева всичко това говори, че тези спахии не са военнозадължени, а са имуществено по-силни ленници, дори не непременно обвързани с военни задължения.[11]

Случаят с Медковец и с други селища, влизащи в зиамети, свидетелствува, че през XVI в. в тимарската система нахлуват придворни служещи и членове на видни феодални семейства, които нямали отношение към военната служба на спахийството. Този вид ленници обикновено присвоявали приходи над размера на средните спахийски доходи. Всъщност дервишът на Медковец бил ”на заплата” — обезпечен е с пенсия от прихода на селото, но не е владелец на поземления дял.[12]

До средата на XVI в. върху територията на Видинския санджак, запазил границите на Срацимирова България, се наблюдават значителен брой ”свободни села” /549, между които и Медковец/. Като съди дори по числата — през 1454 — 1455 г. в системата на феодалното земевладение са включени 421 села, а през 1560 г. — 970, Вера Мутафчиева основателно заключава, че едно столетие по-рано /т. е. XV в./ върху същата територия тези ”свободни села” /549/ са били по-многобройни от тимарските.[13]

Така че напълно основателно се поставя въпросът за статута на Медковец, което през XV в. все още не е включено във владение на нито един от изтъкнатите видове спахилъци. През посоченото столетие 549 селища, между които и Медковец във Видинския санджак, все още не са включени във феодалното земевладение на османците. Следователно до средата на XVI в. село Медковец запазва статута си на ”свободно село”.

Съгласно регистъра от 1560 г. във Видински санджак вече има налице султански хас — приходите от градовете Видин и Кладово. Това означава, че щом веднъж се свържат с дадена територия, правата на владетеля постепенно се разширяват, обхващайки все нови и нови доходни обекти. В резултат на този процес султанът се стреми да постави ръка върху възможно повече приходни пера.[14] Към края на XVI в. Медковец вече е включено в землище със статут на султански хас. В един списък от 1591 г. селото е споменато с името Медковче и е посочено в хаса на великия везир Синан паша. То носи на своя висш държател годишен доход от 11 000 акчета.[15] И като се има предвид, че другите хасови селища на Синан паша — Церовене и Дългошевци, му носят годишен доход съответно 2500 и 3500 акчета, то несъмнено Медковец ще да е било най-голямото село в Ломския край.

В друг турски регистър от 1631 г. е отбелязано, че хасовото село Медковец плаща на държавното съкровище поголовен данък /джизие/ 70 дяла /ханета/.[16] Осем години по-късно, през 1639 г., този данък нараства на 102 ханета годишно[17], което говори за увеличаване на тегобите или за нарастване на биологическото възпроизводство.

В края на XVII и началото на XVIII в. Медковец продължава да бъде султански хас. В един ферман от 1701 г. е казано, че ”Медковец и Сливовик от Видинския хас, намиращи се във Видински окръг . . ., поради настъплението на гяурите /неверниците/, са празни и разрушени”[18]. От документа се вижда още, че и двете села спадат към личната султанска собственост /хас/ с определен годишен доход /данък/, внасян направо в специалната каса на падишаха.[19] От друг османски регистър пък научаваме, че ”в миналото селото се е състояло от 700 къщи, но вследствие на появилата се в 1694 г. чума /veba/, част от населението измряло.”[20]

И така, поради чумната епидемия и поради репресиите на властта за участие на медковчани в съпротивителното движение, селото е характеризирано в официалните османски документи като ”празно и разрушено”, т. е. то се превръща фактически в мезра. Наистина запустяването на Медковец, Сливовик и други селища снижава демографския и стопанския потенциал на нашия район, но при все това турските чиновници не посмяват да им дадат статут на ”мезри”, защото са султански хасови обекти и подобна категоризация би снижила постъпленията в хазната. Османската власт се надява да ги ”съживи” чрез възвръщане на останалите живи, които заедно с бунтовниците се криели из района или в по-далечни села; заедно с тези наплашени като дивеч местни жители, турските управници вземат мерки за заселване на ”712 души пехотинци и 526 души кавалеристи трансилванци и маджари с техните домочадия /в/ земите и орниците на . . . Медковец и Сливовик”.[21]

По такъв начин чрез дервиши, трансилванци, маджари и други социални и етнически елементи централната власт се стреми да колонизира, денационализира и прекърши волята на населението в Медковец, Сливовик и околните селища. Ала, както ще видим по-нататък, през цялото османско иго медковчани не се стъписват и не се предават. ”Всъщност — много вярно обобщава Христо Гандев — по-нататъшната съдба на цялата народност зависела от устойчивостта на селските маси, от техния социално-биологически потенциал, от възможността им да пресъздават отново разрушеното и пропадналото. Бъдещето на страната отсега нататък и векове наред произтичало само от тях.”[22]

Картината на живота в Медковец се прави още по-релефна и разбираема от тежкото данъчно бреме. Както целият народ, така и медковчани плащат около 80 вида данъци и такси, разпределени както следва: натурални /десятък/, повинностни /ангария/ и парични — в повечето случаи доминиращи. Като пчеларско селище Медковец плаща преди всичко десятък /йошур/ мед. В един тефтер за десятъка на с. Медковец от 1874 г., определен и изготвен от кмета /мухтар евел/ Иван Илиюв, пом.-кмета /мухтар сани/ Цено Вълчов Гъньов и махленския мухтар Цено Ерменков, се вижда, че от всичко 217 домакинства, 63 семейства притежават 4740 кошера и са задължени да платят йошур 474 кошера, получения от тях мед или стойността му в пари. Най-много кошери притежавали следните медковчани: Камен Иванов — 400, Ангел Качов — 400, Средко Цветков — 300, Стефан Пешов — 300, Иван Първулов — 250, Герго Кольов — 200, Петко Ерменков — 200, Никола Попов — 200, Стамен Ганов — 150, Иван Велков Сарафски — 150, Петър Върбанов — 180, Лилко Стоянов — 100 и Илия Горчов — 100.[22а]

Тази тегоба обикновено се събира на 20 юли /ст. ст./. В един закон за Видинския санджак от втората половина на XVI в. е казано: ”В този вилает има един ден, който на езика на гърците неверниците назовават Илинден. Неверниците от същия вилает много /го/ зачитат.”[23] Все в това разпореждане по-нататък се обръща внимание: ”Щом дойде този ден, те изкарват целия рой пчели и прибират напълно меда, който ще бъде обложен. До този ден да не се събира налог върху пчелните кошери. В чийто срок на владение попадне този ден, нему се полага налогът върху пчелните кошери.”[24] Според османската терминология под ”този ден” се разбира денят, в който се събира определен данък — например за меда е Илинден*. ”Този ден” на турски се нарича тахвил. Внимателният читател е забелязал, че в турския регистър от 1560 г. за нашето село е изтъкнато: ”Тимар на Дервиш, като пенсия село Медкофче, с неговия тахвил /к. м., П. К./, спада към Поломие.” Така че тахвил означава: 1. Прехвърляне; 2. Датата, на която е извършено прехвърлянето на част от феодалната рента от един на друг тимариот. В текста на законите този термин обикновено означава периода, през който даденият тимариот има право върху въпросните събирания. Ако например държателят на Медковец Дервиш е получил селото ”като пенсия” преди Илинден, то именно той има право да събере данъка върху меда, но ако е определен след тази дата — при спор правото се пада на неговия предшественик.

Така че тахвилът за поземления данък на немюсюлманското население е 1 март, на овцете — началото на април. През XV в. данъкът /беглик/ върху овцете се събира по1 акче на 3 овце, а за XVI в. в закона четем: ”Но данъкът върху овцете да се събира, след като се издължат държавните даньци. Като се преброят овце и кози заедно с агнетата, да вземат данък по едно акче на две овце."[25] По-късно този вид данъци се издължават не в акчета, а в грошове.* Все след XVI в. за 2 свине, когато пасат свободно — по акче на 1 свиня; от всеки задомен селянин се вземат по 11 акчета за дърва и сено, както и десятък върху овощните и зеленчуковите градини. Някои от тези задължения впоследствие променят своите форми и измерения. Например в тефтера за десятъка за Медковец от 20 май 1874 г. мухтарът Иван Илиюв отбелязва: "И за сено на тае година, ако оче госпот да го даде, 2200 кола сено йе млого; тае година откаде тревата /сме/ ексек**, та не знаеме какво ще да искочи. И за градините, ако хоче господ, то е година може да фанат 550 гроша, ако би станале добри, отчаяности слаба работа сеги."

---

*Разликата между стария и новия календар е както следва: за XX век — 13 дни, XIX — 12, XVIII — 11, XVII — 10, XVI — 9, XV — 8, и т. н.

ТАБЛИЦА
за състоянието на животновъдството
в с. Медковец през 1870 г.[26]

БРОЙ НА ДОМАШНИТЕ ЖИВОТНИ										
биволи	биволици	волове	крави	коне	кобили	овце	кози	магарета	свине	всичко
110	207	343	611	35	459	9403	564	53	278	12 013

---

*Грош — сребърна монета, която се равнява на 100 — 120 акчета.

**Ексик /тур./ — недостиг, липса, недостатъчно.

Таблица
за определения на с. Медковец десятък
на зърнените храни и други продукти — 20 май 1874 г.

Брой на къщите	Наименование на обложения продукт									
	жито	ръж	ечемик	лимец	овес	просо	кукуруз	гръсги	кошери	сено	градини
217	2092 килета	7 "	769 "	543 "	1 "	— —	777 "	105 оки	747 броя	2200 коли	550 гроша

От този облагателен документ се вижда, че медковчани отглеждали най-много следните култури по тяхната застъпеност: пшеница /жито/, кукуруз, ечемик, лимец и овес /без просо/ и др. Йошурът на зърнените храни се издължава в килета***, а гръстите — в оки ****. От добива на зърнени храни и особено на пшеницата и плащания за нея десятък съдим за имотното състояние на медковчани: Петър Върбанов — 40 килета десятък, Ангел Петков — 25, Никола Генов — 25, Младен Пенов — 25, Нико Иванов — 25, Качо Конов — 25, Стефан Пешов — 21, Петко Ерменков — 21, Лилко Стоянов — 20, Горан Атанасов — 20, Христо Манов — 20, Захари Пенов — 20, Вълчо Попов — 20, Цено Вълчев Гъньов — 20, Спас Ангелов — 20, Средко Цветков — 20, Петър Кънчов — 17, Косто Илиев — 16, Гено Петров — 16, Христо Димитров — 16, Ангел Панов — 16, Христо Кръстов — 16, Димитър Цеков — 16, Поло Атанасов — 15, Иван Пенов — 15, Къно Петков — 15, Иван Сивов — 15, Ангел Бонов — 15, Пано Гергов — 15, Иван Христов — 15, Иван Първулов — 15, Петър Тодоров — 15, Илия Гергов — 15, Стоян Гергов — 15, Средко Кънов — 15, Качо Стоянов — 15, Пато

***Киле — стара мярка за тегло, равняваща се различно, според селищата от 20 до към 58 оки; за Медковец се приема 20 килета = 25,660 кг.

****Ока — стара мярка за тегло от 1283 грама.

Попов — 15, Иван Гергов — 15, Божин Савов — 15, Герго Кольов — 15, Иванчо Петров — 15, Горан Петров — 15, Мито Йончов — 15, Игнат Ценков — 15, Никола Бонов — 15, Дамян Кънчов Конов — 15, Цено Димитров — 15, Младен Вълчов — 15, Иван Велков Сарафски — 15, Никола Попов, Ангел Качов, Филип Петков — 15.

От изнесените данни е видно, че най-големи обработваеми площи се падат на Петър Върбанов, който само за пшеницата заплаща 40 килета йошур или 1026,4 кг. От 217 къщи само 3 домакинства засяват ръж и заплащат съответно следния десятък: Петко Йончов — 3, Алексо Маринов Пърчоев — 2 /и толкова кукуруз/; с никакъв данък йошур не е обложен само Пенчо Нинов. Впрочем цитираният турски документ явно свидетелствува за данъчната обремененост на медковчани от османската държава и нейните органи и представители по места.

Наред с йошура, от селяните вземат и т. нар. саларлък или саларие — налог в полза на околийския или окръжния управител, събиран заедно с десятъка. Например при взет йошур 1 киле /25,660 кг/ пшеница саларлъкът е 1/4 от взетия налог, т. е. 6,42 кг; през XVI в., ако медковчанинът иска да плати данъка си не на хармана, а на нивата, то той дава на спахията на 100 снопа — 10 снопа десятък и 3 снопа саларие /саларлък/.[27]

За някои произведения спахията имал право на монопол, т. е. в продължение на два месеца, докато той например си продава гроздето и виното, които е взел като йошур и саларие, селяните не могат през това време да изнасят същите продукти на пазара. В закона е упоменато: ”Непродаденото през дните на монополието да не се стоварва насила върху раята, освен ако неверниците го приемат доброволно по определената при тях цена.”[28] В повечето случаи обаче това изискване си оставало пожелание на книга. По-късно, след Кримската война, българите са ”освободени” от участие в турската войска, вместо което биват задължени да плащат военния налог бедел. Всъщност с това ”освобождаване” от военно задължение най-вече в обоза се продължава съществуващата вековна практика.[29] За това облагане поп Димитър Стаменов и кнез Георги Йолов от

Медковец се оплакват с писмо от 26 ноември 1856 г. на Иван Кулин в Белград: ”Сега ищят от нас /в/место 300 души българи за солдати 1 500 000 гроша, което пада /в-/секиму по 500 гроша, па бил сиромах или богат, все му е едно /на видинския паша — б. м., П. К./. А народа пищи и дига към бога ръце, зовяще его: всевишний боже, вижд на нашето тежко от турак мучение и закрили ни с твоето десно крило, с което си избавил израиля през море Чермием. Сега берат за солдатите в Скадар от нас жито и от всекиго по 100 оки, а който нема да го наплати, 1 1/2 гроша. Тежко на сиромасите, които немат за дребните си деца, а камо ли за солдатите, понеже града ни уби всичкия плод, па отгде ще вземат да си прехранят дребните деца . . . Ах, чичо Иване, тежко, братенце, за нас . . .”[31]

Таблица
за данъчните задължения на медковчани през 1870 г.[30]

Брой на къщите	Брой на жителите	Наименование на данъка в грошове			
		верги	бедел	йошур	всичко
222	1584	37 404	16 808	64 583	118 795

Непосилно задължение за медковчани е и ангарията, чиито измерения били безпределни и некатегоризуеми. Например селяните са задължавани да разчистват, поправят и прокарват пътища около селото, пък и по-далече. Тази повинност се практикува най-вече по време на война, когато се налагало да се осигурят пътища за турската армия. Така в една султанска заповед от 16 февруари 1738 г. до кадиите се съобщава да се поправят пътищата около Медковец, да се разчистят горичките, да се заздравят калдъръмите и пр., с оглед армията да мине по пътя София — Видин.[32]

Най-тежка тегоба обаче си остава поголовният данък джизие /харадж/. Той представлява един от най-важните дялове на феодалната рента, присвоявана от османската държава. Макар за джизието да е утвърдено схващането като за поголовен данък, плащан от всички немюсюлмански мъже, годни сами да си изкарват прехраната, документите показват, че през XV в. с този налог са облагани и вдовиците, т. е. жени[33]. Така напр. в посочения вече регистър от 1454/1455 г. в село Сливовик /община Медковец/ са отбелязани и 3 вдовици, които участвуват на общо основание с мъжете при изплащане на полагащия се на колектива данък джизие. От друга страна, във ведомостите за джизието платците редовно се обозначават с термина хане, който означава домакинство, къща, жилище. Този факт показва, че в онези години турската администрация гледала на джизието не като на поголовен данък, а като на подворен налог, че с него се облагали не отделни мъже, годни да изкарват прехраната си, а домакинствата, главите на семействата.[34] Такива са ханетата на трите вдовици от Сливовик, които след смъртта на мъжете си поемат домакинствата, а заедно с тях и полагаемото данъчно бреме.

Прави впечатление обстоятелството, че плащането на данъка джизие изисква не определена възраст, а достигане на зрелост. В джизие-регистъра на Медковец от 1845 — 1846 г. /вж. "Приложение", док. № 1/ е употребен терминът аблак, който буквално означава червенобузест, а всъщност има смисъл на: достигам пълнолетие, съзрявам, приближил съм полова зрялост, т. е. юноша, пубертетник. Такъв израз не може да означава домакинства, а отделни лица, новопоявилите се данъкоплатци — юноши, които през времето между две регистрации са пораснали и достигнали зрелост да плащат джизие. Като пример нека посочим няколко случая: с термина аблак са посочени медковски юноши с различна възраст — Христо Стоянов /12 г./, Петър Каменов /13 г./, Кръсто Пенов /14 г./, Петко Божинов /11 г./, няколко души на по 15 г. и пр. Обикновено след името на такъв юноша стои отбелязано с червено мастило: "Предстои да му се издаде джизие-карта." Посочените факти показват още, че понятието аблак е било доста разтегливо, т. е. турският чиновник регистрира новите данъкоплатци не въз основа на някакъв документ /напр. кръщелно свидетелство/, а според изгледа, ръста, физическата им даденост. С термина аблак

през цитираната година са отразени 52 души, които са нововключени платци от Медковец, т.е. 14%.

В джизие-регистъра на Медковец не се срещат никакви вдовици, т. е. жени. Ако отделните данъкоплатци продължават да се отбелязват с термина хане /и то подчертано/, то е само по традиция. Според старата практика например Медковец би трябвало да плаща за 190 — 200 домакинства, а всъщност платците са 367 души. Ясно е защо османската държава заменя заплащането на домакинство с индивидуално облагане — в хазната постъпват два пъти повече средства.

Документът от 1845 — 1846 г. показва още, че при облагането с джизие се вземало предвид материалното състояние на данъкоплатците, че те са разделени на три категории, които плащат годишно, както следва: 1. висша категория — по 250 — 280 акчета; 2. средна категория — по 150 акчета; 3. нисша категория — по 40 акчета. Обикновено момчетата /юноши или младежи/ на стопанина на домакинството са определени по принцип като принадлежащи към нисша категория, тъй като имотът се води на името на бащата, чичото или най-големия брат. Така че през 1845 — 1846 г. от Медковец са обложени 367 души: висша — 20, средна — 65 и нисша — 282. Това означава, че по това време селото е изплатило за данък джизие сумата 22 030 акчета или към 2203 гроша.

Облагането с джизие се съобразява и със социални и други изисквания. Така например срещу името на Иван Кулин не е посочена неговата категория , което означава, че той като кнез /кмет/ на Медковец е бил освободен от данъка джизие и някои други тегоби. В регистъра не са посочени, че се облагат 226 души, характеризирани като: "деца и непроизводителни"; срещу името на Петър Първанов е отбелязано: "Куц с един крак, не плаща данък"; а след името на 79 годишния Въло Цеков четем: "Сляп, неработоспособен". Вместо него обаче от това домакинство плащат синът му Камен и брат му Иван.

Освен това джизие-регистърът от 1945 — 1846 г. дава възможност да научим и физическите качества на нашите прадеди: възраст, ръст, мустаци, брада и пр. Отразени са и техните имена /лично и бащино/, което позволява на всеки медковчанин при желание да направи справка и състави родовата си хроника.

Село Медковец имало и специално задължение към турската държава. Ръководени от върховни държавни съображения — да укрепят господството си, и заставени да се съобразяват със заварените местни традиции, османските управници са принудени да приемат, узаконят и поставят в своя услуга някои групи население, които заемали особено положение в средновековната българска държава. Такъв е случаят и с нашето село, което в една султанска заповед от 16 февруари 1738 г. е наречено ”Мензила Медковец”[35].

Какво представлява мензила или мензил-хането в османската държава? Докато турците владеят българските земи, край всички главни пътища били разположени на известно разстояние пътни или пощенски станции /мензили/ за отмора и смяна на конете на куриерите или други лица. В нашия край като важни станции са посочени в документите мензилите Медковец и Дреновец. Първоначално те са частни предприятия, които пашата във Видин давал под аренда със задължението през всяко време на денонощието да се държат добре подбрани коне с необходимите такъми за превоз или пренасяне на писма, пари и други държавни пратки. Тези задължения се изпълняват от няколко души суруджии /конници-вестители/ начело с отговорника на мензила, доверен на властта турчин. Например медковските суруджии превозват пощата до Лом, Видин и Берковица, а по изключение и до по-далечни мензилски селища. В системата на мензила Медковец работят и сеизи /коняри/, които първоначално са слуги на мензилджията, а по-късно, когато пътната станция става държавно предприятие, те придружават правителствени куриери, като водят със себе си резервни коне за замяна на онези, които по пътя падали от умора.

Мензил-хането в Медковец разполага с най-добрите ливади и пасища в землището за изхранване на конете. Построена е и специална конюшня, където добичетата по време на дъждовни и студени дни се отморяват и получават храна — ечемик, овес, сено. Издигната е и нарочна сграда за почивка и преспиване на куриерите, заптиетата, чуждите емисари и видни чужденци, които пътуват през нашето село — обикновено облагодетелствувани лица, с одобрение на турската власт. Така Феликс Каниц изрично отбелязва в пътеписите си, че през 1871 г. ”стигнахме в Медковец, мястото, предназначено за пренощуване”. Изтъква също, че отседнал ”в малка одая на примитивна селска къща” където ”бе нетърпимо душно, сънят ме напусна, а и мисълта за предстоящата езда в очакване за следващия ден зной не ми донесе утеха”. Унгарският географ посочва още, че ”към полунощ разбудих хората си, наредих да се даде зоб на конете, да оседлаят и потеглих”. Прочутият пътешественик не пропуска да осведоми читателя, че до Медковец и по-нататък по своя път той е придружаван от въоръжен сеиз: ”Моето заптие познаваше пътя.”[36]

За Медковец пише и Жан-Жак Жермен, барон Пьоле, военен инженер-географ в армията на Наполеон I Бонапарт, достигнал до чин дивизионен генерал. В труда си ”Бележки върху Турция” Жан-Жак Жермен говори и за ”укрепленията на Дунава”, между които споменава и за един ”втори кордон с укрепления” малко по-назад, в отбранителната линия на който се намират Медковец и Дреновец. ”Не трябва да се смята — продължава разказа си Наполеоновият военен специалист, — че тези линии с укрепления са резултат на една обмислена защитна система. Тези крепости са се оказали там, където случаят ги е разположил. Навсякъде другаде това биха били мизерни укрепления или никой не би се решил да постави там гарнизон.”[37]

Трудът ”Бележки върху Турция” на френския дивизионен генерал е публикуван през 1826 г. Предполага се, че изложените в него данни са резултат на лични наблюдения или на отлично познаване и на този район на българските земи.

В селото ни пребивава и френският учен д-р Ами Буе, който по програма на правителството в Париж прави проучвания на Балканския полуостров. Българските земи са посетени от него през 1836, 1837 и 1838 г. За едно от тези пътувания той разказва: ”От Видин нататък главните пътища в България са: . . . този за София през Арчар паланка, Дреновец, Медковче, Берковица и Сумугу балкан /Берковският балкан и Петроханският балкан/.[38] Според него аяни

/за които ще стане дума по-нататък: напр. Осман Пазватоглу/ има не само в големите градове на района, но също така и в Медковец, Дреновец и Вълчедръм.

И още нещо за мензила Медковец. С ферман от 1824 г. на мястото на частния мензилджия е поставен служебен кираджибашия, който имал право да дава коне и под наем. Оттогава заедно с охраняващото куриера заптие могли да пътуват и частни лица. За конете и двамата сеизи, които охраняват пътника, се заплащало според специално разписание. Турският държател на мензила Медковец например получава за всеки кон от държавната каса най-напред по 80, а впоследствие по 40 талера* годишно. Явно е, че тези средства не са отпускани от цариградската хазна, а са вземани от местното население. Мензилджията плаща на суруджиите като на свои слуги и аргати по 1 грош на час за кон. За изхранването на всеки кон са определени 3650 оки, или 6 коли, сено. А както се изтъкна на съответното място, сеното е получавано от медковчани под формата на натурална рента. За ползуване на пощенски коне пътниците /напр. Буе и Феликс Каниц/ плащат по 2 гроша на кон за един час. Може би за това напомнят и намерените в Медковец 28 австрийски монети и 37 броя жетони /дунавски жетони/ от неблагороден метал.[39]

През столетното участие на Медковец в мензилската система привидно селото имало полза от пощенската станция, а всъщност тя утежнявала положението на селяните. Така в общия разходен бюджет на Видинския вилает за 1777 г. е представена и ”една особена малка сметка” на бившия комендант на Видинската крепост Мехмед паша и на временния му наместник Махмуд ага. Тази ”малка сметка” е направена в течение само на три дни. В документа четем: ”226 гроша и 6 пари разноски, направени в станциите Арчар и Медковец от коначки-агаси и от знаменосеца.” И още: ”600 гроша, платени за сено и зоб на конете в пощенските станции, които се намират в Арчар и Медковец.” В друга сметка на пашата все за 1777 г. е казано: ”108 1/2 гроша — разноски, направени от конакчи Али ага, както и от други, дошли заедно с него хора-знаменосци в пощенската станция в село Медковец.” В края на документа се прави равносметка, че ”общият разход за една година във Видинския вилает възлиза на сумата 392 381 гроша, която раята не може да се нагърби да изплати на един път, тъй като този тежък товар за населението не е по силата му. През тая година раята може да изплати само една част, по-малка от половината на тоя разход.”[40]

И така, кнезовете и чорбаджиите от областта на събрание във Видин заявяват, че могат да разпределят между населението само сумата 162 000 гроша, а остатъкът от 230 381 гроша ще трябва да се отложи. При все това и тази сума е разхвърляна между народа. От тази обща сума на Ломско се падат 37 800 гроша, които се разпределят на 2100 домакинства, т. е. на къща се пада по 18 гроша извънреден данък. Все в този документ е записано, че на жителите от Медковец се приспада сумата 1200 гроша, заради употребените в мензила дърва, сено, зоб и други.[41]

Към посочените дотук форми на експлоатация, като прибавим и грабежите, насилията и убийствата в Медковец по време на феодалните размирици, за които ще стане дума по-нататък, то несъмнено картината на социалното робство на селяните става още по-мрачна и сурова.

Накрая заслужава да се спомене и за резултатите от опитите на османските поробители за асимилиране на българите от нашия край. Във Видинския санджак на Северозападна България помохамеданчвания стават през цялото време на турското робство. Те имат обаче непостоянен характер и не са от мащабите на други райони, където са нанесени тежки рани на българската народност. За проникване на исляма в Медковец не са познати никакви документи, нито пък предания дори. В един джелепкешански регистър от 1576 г. има посочвания за отделни случаи на помохамеданчвания в съседни села: Дългоделци — 1, Расово — 1 /Махмуд Абдулах/.[42]

По-другояче стои въпросът с живеещите в Медковец обитатели от индийско-цигански произход. В църковния списък от 1872 г. са посочени 23 имена на 15 души, които се разпределят както следва: цигански — 12 /Рамо, Дуно, Бемо, Муцо, Сурчо, Моцо, Пуло Речо и др./; български — 6 /Петър — 2, Гоцо — 1, Гано — 3/; мюсюлмански — 5 /Али — 2, Селим — 2, Байрам — 1/. Най-възрастният циганин с мохамеданско име е Али, чийто син е роден в 1828 г. и се казва Петър. Мюсюлманските имена са наложени през 1863 — 1870 г. Прави впечатление, че бащата на Пуло носи българско име — Пано, първородният му син се казва Петър, а второто момче — Байрам.

---

*Стара немска сребърна монета, равна на 3 марки.

Като към броя на мъжете прибавим и толкова жени, то числеността на тази етническа група в Медковец не надхвърля 50 души. След Освобождението това число неправилно е посочено при преброяването като "турци" и че говорело "турски език".[43] В следващото преброяване тази статистическа грешка е поправена: през 1887 г. в графата "турци" не са дадени никакви данни, а при "цигани" — 91.

Общото заключение е, че ислямизацията през 500-годишното турско робство не намира никаква почва за реализация сред българското население в Медковец. За запазване на българското национално съзнание на нашите предци важна роля играят медковската община, семейните задруги и народната традиция.

2. ОБЩИНАТА, ЗАДРУГИТЕ И БИТЪТ НА МЕДКОВЧАНИ

От тактически съображения — запазване на господството си в райони, където среща трудности и населението се съпротивява, — въпреки подчертано централизирания си характер, османската власт не унищожава общинското самоуправление.[44] Някъде завоевателят е принуден да го запази, като осигурява по-специален статут на някои представители на населението, за да се опре на тях, с оглед да им възлага събирането на данъците.

Казаното най-ярко се долавя в статута и функциите на кнезовете в северозападните български земи, неразделна част от системата на които е общината в Медковец, начело с отговарящите за нея кнезове. Засега са издирени и познати следните няколко ръководители на медковската община:

кнез Ангел Христов Кулин /в края на XVIII и началото на XIX в./, кнез Иван Ангелов Кулин /1836 — 1839, 1845 — 1849 г./, кнез Рангел /1840/, кнез Петър /1850 — 1851 г./, кнез Георги Йолов /1856 г./, кнез Велко Иванов Сарафски /1860 — 1868 г./, кнез Иван Илиюв /1874 г./, кнез Нино /1875 г./ и кнез Андрей Дамянов Конов /1876 — 1879 г./ Терминът "кнез" е неразривна част от съществуването на общинското самоуправление още от настаняването на славяните тук и през цялото време на първата и втората българска държава. По време на османското владичество кнезовете и оглавяваните от тях общини действуват в границите на турското законодателство, което търпи наличието им дотолкова, доколкото те освобождават империята от някои задължения, които самата тя трябвало да практикува.[45]

Че наистина завоевателят запазва някои черти от общинското самоуправление в нашия край, показва и параграф 3 от "Закона за кнезовете и примикюрите във Видинския санджак" от 1586 — 1587 г. Там е казано: "Тъй като бяха отменени "ратаите", които от старо време /к. м., П. К./ /кнезовете/ са имали."[46] С оглед на поетото задължение, кнезовете са освободени от някои редовни и извънредни данъци. Фактът, че в текста е запазен употребяваният в нашия край термин "ратай", вместо османската дума "irgad", говори за продължаване на българската местна традиция и през първите два века на турското робство. Видно е също, че кнезът на медковската и другите общини още преди завоеванието /"старо време"/ притежавал "ратаи", т. е. зависими селяни. С тази категория зависими люде ръководителят на общината разполага и след налагане на чуждото владичество. Естествено срещу изпълняваните административни функции. Навярно поради опасения да не би кнезът да използува предоставените му ратаи, като ги организира и въоръжи срещу властта, то той е лишен от това право и следва да изпълнява задълженията си само срещу освобождаване от определени налози.[47]

Още от "старо време" кнезът изпълнява своите функции като малък селски господар с известни феодални права. Неговото избиране от медковските първенци е пожизнено. В случай на смърт мястото му заема един от неговите синове, т. е. и по време на българската държава, и под турско иго кнезовската институция се предава по наследство. За това съдим от пар. 5 на цитирания по-горе закон: ”Ако някой от споменатите /кнез или примикюр/ умре, да се даде /службата му/ на /един от/ годните му синове.”[48] Поради липса на данни, не можем да кажем докога продължава това положение. Със сигурност се знае обаче, че през Възраждането този елемент отпада, засилват се демократичните черти на народната институция. ”Макар и паднал под турско иго — пише Г. С. Раковски, — българският народ пак е избирал . . . във всяко село и всяка година по един старейшина и по един бирник. Първият им ръководи селските обществени работи, а другият събира царския данък. И двамата в малките села нямат никаква заплата, тъй като поред всеки селянин служи по една година. Най-бедният селянин има също право на тази общинска служба, стига да е почтен човек. Така е било първоначално и по градовете.”[49]

Според закона задълженията на кнеза са преди всичко фискални: подпомага османските финансови чиновници при разпределяне и събиране на данъците. Случва се понякога някой селянин да няма възможност да си плати джизието /хараджа/, тогава общината поема върху себе си за известно време тегобата, след което той намира начин да се отчете пред селото. И най-важното: при тази процедура се отнема възможността на султанските чиновници да събират лично данъците и по този начин да вършат грабежи и насилия. Тегобите се събират от кнезовете и посредством един от общинските чорбаджии сумите се провождат в града. Така че медковската община изпълнява двойствена функция: от една страна, тя е орган на османската администрация, а, от друга — традиционна обичайна институция, която обединява угнетяването и експлоатирано от турската феодална класа българско население. С втората си същностна черта медковската община е онази организация, която защитава интересите на селяните и ги оглавява в борбата за оцеляване, за свобода и независимост.

Друго основно задължение на общината от XVI в. натък е да намира ”избягалата рая и отново да я върнат по местата й.”[50] В повечето случаи обаче кнезът постъпва така само спрямо криминални елементи, а що се отнася до борците за правдини — те са укривани, подпомагани да избягат в чужбина или да се настанят на местожителство в друго селище. Този въпрос ще бъде засегнат в следващите редове по-обстойно.

Кнезът бди за спазване на утвърдените през вековете взаимоотношения между членовете на общината. Това внася единно народностно съзнание и допринася за порядъка в селото, както и за неговото добро име пред българското население от района. Освен това на спорещите селяни се дава справедливо решение от старейшините. Например в областта на стопанската дейност обичайното право изисква: когато Боздуците косят ливадата на Бараците, сеното се дели, както следва — два навиляка на първите и един навиляк на вторите; ако ливадата е рядка, т. е. от голямо пространство се накосва малко сено, то тогава важи друга норма: след като се изсуши, окосената трева се натрупва на навиляци и се дели на 5 части — 3 навиляка взема косачът, а стопанинът на ливадата — два. По този начин се постъпва при всички взаимоотношения от подобно естество.[51]

Общината регламентира и отношенията между т. нар. спрежници. До подобно сдружаване се прибягва в случаите, когато не е по силата на един селянин да разоре само с един впряг волове или биволи целина или да превози тежък товар: в зависимост от вида на трудовата дейност спрежниците могат да бъдат двама, трима или повече. Според обичайното право спрежниците са длъжни: всеки да си носи храна за себе си и фураж за впрегатния добитък; с всеки ярем трябва да се изпрати човек, за да кара воловете /биволите или конете/ и се грижи за тях; теглителната сила на добичетата не се взема под внимание — всеки впряг се счита за равен; селянин, който участвува със свое рало, получава особен дял: за него се взема за 10 дни оран с работа — един ден оран с впряг волове.[52]

В по-малките общини обикновено говедарят е и коняр на селото, но в селище като Медковец, където стоката е многобройна, се наема отделен коняр. Тъй като конете са непреживни животни, то те се пасели денонощно. След като събере конете от отделните семейства или челядните задруги и ги откара на определената общинска мера, конярят вече не се връща в селото. Комуто при нужда потрябва кон или коне, той отива на пасището и си хваща кон в ергелето. Обикновено конярят, пък и говедарят, се цаняват от пролетта /Гергьовден/ до есента /Димитровден/. Възнаграждението на коняря е с 4—5 оки повече на кон, отколкото на говедаря.[53]

По правило тази длъжност заема най-бедният медковчанин или пък някой пришълец или беглец от друго селище. Такъв е случаят с Нино Пандурски, който до 1688 г. бил пазач /пандурин/ на турски бей в Чипровци. Преследван за участие във въоръженото движение, той успява да се спаси и засели в Медковец. Тук местните общинари го приемат за жител на селото и за да има с какво да се препитава — назначават го за коняр. Основаният от него род и днес носи прозвището Пандурете.[54]

Тези общоселски ратаи получават възнаграждение в пари или натура. Например на кехаята /главния овчар/, който отговарял за бачията /доятните овце/, се заплащат 400—500 гроша; сагмалджиите /овчарите, които пасат шилета или яловите овце/ — по 150—300 гроша; на подкарвача /помага, покарва овцата към дояча/ — по 100—120 гроша. Специално в Медковец на подкарвача се е плащало не в пари, а в натура — обикновено 100 оки или 10 ведра мляко за сезона /от Петровден до Петковден./[55]

Строго се спазва и обичайното задължение, наречено иманет. Какво представлява то? Непосредствено след Освобождението Димитър Маринов посещава нашето село, където му разясняват в какво се състои работата. Велчо Стоянов например тръгва от Медковец за Плевен на пазар. С цел да не върви пеша, той взема коня на Драган Петков, с условие да отиде с него до Горна Гнойница и там да го остави у Ченчиловци, като ги помоли да го пратят в Медковец с Петко Попов, който е учител в това село. Велчо пристига в споменатото село и изпълнява поетото задължение. Разбира се, може да предаде и каче със сирене, кошница с грозде и пр. — поетото задължение и неговото изпълнение се нарича иманет. Не се взема никакво възнаграждение за услугата; удовлетворяването е това, че той не е ходил пеша, а с коня на Велчо. Ако се случи конят да умре или бъде откраднат, то Ченчиловци не носят никаква отговорност. Конят е иманет само за късо време — едно денонощие, ако престои повече, той вече е на прехрана у Ченчиловци и стопанинът му /Велчо Стоянов/ ще трябва да плаща.[56]

Понякога кнезът на общината се намесва и в интимните отношения на младите. През 1875 г. Трифон Пенов отрязва коцака (плитката) на Янка Петрова — дъщеря на Петър Дебията. Този случай кнез Нино разрешава така: на Трифон удря 15 тояги, а Янка задължава да се омъжи за него. Бащата на момата се оплаква на кадията в Лом. Турският чиновник, като разбира, че произшествието е разгледано от представителя на общината, изпъжда оплакващия се медковчанин. В края на краищата инцидентът свършва с това, че бащата на момата също получава няколко тояги, заради обида на кнеза.

При решаване на дела от подобно естество българският съдник се ръководи от традиционното правило: богатия бий по месото, а сиромаха — по кесията. Ако нарушителят на обичая е заможен — не го глобяват, а му напомнят за провинението с няколко тояги, тъй като той има пари да се откупи; ако се позволи на богатия да си спести обидата чрез залог, то той и занапред ще продължава да върши беззакония. Обратното: когато се разглежда простъпката на беден селянин, не го бият, защото той това и чака, а го глобяват, защото това се отразява на и без това изтънялата му кесия. В случая и Трифон Пенов, и Петър Дебията произхождали от заможни семейства.[57]

Докато в едни случаи кнезът пази традицията, то в други се стреми да отстрани консервативните елементи от бита на селяните. Осведомен лично от кнез Иван Кулин, Петър Берковски разказва, че ръководителят на общината пръв се опълчва срещу практикуваното от селяните бръснене на главата и носене на перчеми, като неславянски елемент от бита на медковчани. ”Това обстоятелство на фризурата на нашите селяни — изтъква П. Берковски — помня и аз като ломско дете . . . Даже и дядо Иван считаше перчема и бръсненето за небългарско и нехристиянско, вследствие на което той се възмущавал и въставал против това. За това му един вид ”културтрегерство” в бившата Ломска каза е имало доскоро предание помежду по-възрастното население.[58]

Поначало обаче кнезът като пълномощник на селяните способствува за опазване на всички обичаи от общинския бит и мировъзрението на медковчани, които съдействуват за опазване на българщината и за развитие на обществения им дух — седенки, тлаки, сбора на селото, празници, свързани с трудовата дейност, полагане грижи за учебното дело, строеж на черква и пр.

За смекчаване на робското тегло и за опазване на българското народностно съзнание на медковчани действена роля играе не само общината начело с кнеза, но също така и семействата, т. нар. челядни задруги — запазени още от времето на славянските заселници и устояли на социалните бури през вековете. За разкриване същността на този своеобразен вид и организация на семейните отношения твърде много е направил нашият земляк Димитър Маринов от Лом. Според него челядната задруга се състои от 10 — 15 — 20 и повече членове — дядото и бабата заедно със семействата на своите синове или други кръвни роднини.[59]

Мотивите, които карат медковчани да запазят челядната задруга и през османското владичество, са не само традиционни, но и икономически. Като се има предвид, че някои данъци първоначално са плащани на домакинство или на раятска къща /хане/, то ясно е защо селяните запазват тази форма на семейни отношения. Особено показателни в това отношение са налозите ”димнина” и ”кошарнина”, плащани на комин или кошара. Спахията получава от всяка кошара по 50 оки масло, 100 оки сирене и 100 оки извара, и по 10 акчета за право на презимуване на стадото върху територията на тимара, зиамета или хаса. Всичко това кара няколко семейства от едно общо потекло /кръвни братя/ да живеят задружно, за да си поделят тежестите на данъчното бреме.

Впоследствие обаче турската власт зорко бди да не се накърняват нейните финансови интереси. Затова във фермана на султан Мустафа II от 13 септември 1766 г. е казано: ”Ако някои от християните пожелаят да живеят в задруга и си изберат едно лице за старейшина на цялата си челяд или задруга . . . не трябва да се препятствува на тяхното желание, ако с това не се намаляват данъците, които те плащат.”[60] Османските управници държат в задругата да не влизат в никакъв случай далечни роднини, ”защото те причиняват вреда и загуба на правителственото съкровище”.[61]

Въпреки строгото разпореждане на властта обаче, общината при възможност се стреми да заобикаля тези изисквания. Например дядо Пенко, по името на чийто баща /Никола, Кольо/ възниква челядната задруга на Кольовци, приема в рода си избягалия от Прогорелец /дн. Якимово/ Иван Белмъжов и се съгласява да се ожени за девойка от задругата. Когато семейството на Ив. Белмъжов нараства, родът на дядо Пенко предоставя на новата малка задруга част от общото имане; общината също го подпомага, като му предлага няколко ниви от пустеещите селски земи. По такъв начин дядо Иван Белмъжов заедно със синовете, снахите и малолетните си дъщери образува челядната задруга на Белмъжовци.

При смърт на дядото или прадядото ръководството на челядната задруга се поема от най-възрастния след него мъж на общността или от най-умния и опитен неин член. Задружният начин на живот толкова прониква в бита на медковчани, че всеки жител на селото бил дълбоко уверен, че само чрез общината и чрез челядната задруга ще могат да се преодоляват трудностите и да се върви напред. Всички се прекланят пред девиза: ”Дето има задружен живот, тамо и Господ помага”; ”Бракьа сте, живейте си задружно и не бойте се от немочѝ”; ”Дето си живеят задружно, тамо и немочѝ не улази”. С подобни наставления всеки старец се обръща към мъжете /синове, братя, внуци/ от своята задруга в момента, когато му ”държат свещ”, т. е. когато е на смъртния одър. Тези думи са оная магическа сила, която запазва медковските челядни задруги от разпадане и през най-тежките години на игото.[62]

Според вековната традиция цялото движимо и недвижимо имущество принадлежи на челядната задруга и никой нямал право да присвои и най-малката част. Дедото е глава на семейната общност и управител на целия неин имот, когато е баща на такива синове, които отдавна са женени и имат свои деца, т. е. внуци. Внуците, ако не могат да работят на полето, то поне са в състояние да пасат овцете или да ходят с воловете или козите, когато са пуснати на паша, за да гледат да не правят пакост. Бащата /татото/ стои начело на онази задруга, която се е родила /роила/ след смъртта на дядото и се е стигнало до образуване на нова семейна общност. Чичото /байото, лалото/ е ръководител на задругата тогава, когато след смъртта на дядото синовете му /братята/ са се разделили, обаче останал един, най-старият, който, като "немал от сърце рожба", т. е. по биологически причини или пък са му измрели всичките деца, или има само женска челяд, остава да живее при братенците си /братовите си деца/.[63]

Такъв е случаят с челядната задруга на Коновци. Още приживе дядо Дамян Кънчов Конов предоставя на синовете си Андрей и Петър да се споразумеят кой от двамата да стои начело на семейството. По взаимно съгласие и с одобрението на дядо Дамян управлението на челядната задруга се поверява не на най-възрастния /Петър/, а на по-умния /Андрей/ — ползуващ се с голям авторитет като учител, а след това и като кнез /кмет/ на село Медковец. Така чичото оглавява семейната общност на Коновци. Сетне Андрей Конов става очув на Найден, доведен от втората му съпруга, но този брак е причина за рояване на задругата в лицето на Петър Конов и децата му Кузман, Дамян, Горан и Кръскяна.[64]

Лалото /байото, байкото/ е глава на задругата в случаите, когато след смъртта на бащата съпругата му остава вдовица с малолетни деца, между които има само един женен син. При това положение този възрастен син, който е лало /байко, бате/ спрямо по-малките си братя, става глава на задругата и управлява семейното имущество. Съществуват, разбира се, и изключения. Ако след смъртта на дядото най-старият мъж е овчар и си идва много рядко в селото и не познава работите на задругата, то за да не пострадат интересите на семейството, избират един от по-младите мъже /братя/, но във всички случаи със съгласието и одобрението на най-възрастния.[65]

В съгласие с обичайното право главата на задругата управлява имуществото и разпределя работата между членовете на колектива. Той решава всички спорове и неговата дума била закон за останалите членове, които във всички случаи приемат неговото решение с думите: "Старият каза така." Стареят е представител на задругата пред общината, която, от своя страна, търси него при определяне на данъка или при уреждане на простъпка от естеството на тази между Трифон Пенов и дъщерята на Петър Дебията.

Авторитетът на дядото е толкова голям, че никой не смее да пуши пред него; ако мъже и жени са седнали и той се зададе, т. е. виждат го, че идва към тях, всички стават прави, докато влезе вкъщи, и тогава сядат отново. Когато той седи, то с него има право да седи само бабата. Ако в дома има гост, с него може да седи само старецът и най-старият му син или брат. По време на празници той сяда на челно място на трапезата и докато не започне да се храни никой не посягал към хляба и сготвената храна /гозбата/. Щом той се нахрани и стане от синията, всички престават да ядат.[66]

По традиция съпругата на дядото има най-голяма власт в задругата след него. Ако той е вдовец, тогава мястото ѝ заема най-старата снаха. Цялото домашно имущество се намира под разпореждането на бабата; тя разпределя също къщната работа между жените през зимата, когато дебелият сняг покрива полето и горите; бди за спазване на празниците, за посещаване на черквата, организира посрещането на гостите и пр. Нейните заръки са безапелационни: никой от децата или жените не посмява да ѝ "повърне дума". Бабата не се меси в мъжките работи, но без нейно съгласие дядото не посмява да продаде никакво добиче.[67]

В Медковец се знаят и задруги, които са ръководени от жени. Когато родителите имат само една-единствена дъщеря и държат да си остане при тях, то тогава никой момък от селото не може да се ожени за нея, защото трябва да напусне бащината си задруга. Такава девойка може да се омъжи само за някой "сирак", "голо сираче", "без нигде никого". Такъв момък без родители, дошел от друго село или изгонен от общината и задругата си е "битанка" и става "зет на къща" или "заврян зет". В новото семейство той вече няма никакви права и не е мъж, а "женска опашка". В този дом той не смее "да изскубне една глава лук"; "да наточи една чаша вино" или "да продаде едно яйце". Такъв мъж е мъж на жена си и няма собствено фамилно име. Всички го наричат: "Цоло Пенин", "Цветан Минкин" и пр. Така започват да наричат и децата му.[68]

Понякога житейската практика има и своите нюанси. Аналогичен със случая на Иван Белмъжов е и този на Пешовци, които омъжват единствената си дъщеря за Петко Спасов от с. Вереница /Михайловградска област/. Чуждоселецът не само че не бил третиран като "битанка", но и след смъртта на главата на задругата с достойнство заема неговото място. Дори успява да си извоюва пред медковчани свое собствено фамилно име. Поради хубостта и трудолюбието му селяните го наричат Петко Убавия /красивия, гиздавия/, откъдето се налага и неговото прозвище Петко Убовилеца. Оттогава потомците му се наричат Убовилците.

Ако в челядната задруга умре някой мъж, то жената и децата му остават под покровителството на общността. Младата жена е свободна да се омъжи в друга задруга, но взема със себе си само онова, което е донесла от баща си, а децата остават да живеят при дядо си. Децата последват майка си само в случай, че са малки и се нуждаят от нейните незаменими грижи.[69]

С оглед да не се раздробява имотът /ниви, ливади и пр./, когато дадена девойка се омъжва и отива в състава на друга задруга, тя няма право на дял. Омъжените девойки получават само зестра, състояща се от дрехи, завивки и други вещи. В замяна на това женихът /зетят/ внася в касата на семейството на своята съпруга определена парична сума, съразмерно със зестрата, която му е донесена.[70]

За разлика от жителите на някои български планински селища, които живеят вкъщи от камък и дърво със свой уникален стил, медковчани обитавали най-примитивни уземки. Макар че според Ф. Каниц Медковец е "българско селище, числящо се към най-заможните села в Ломска област", все пак той с учудване констатира и си спомня за "малката одая на примитивната селска къща", където се чувствувало "нетърпимо горещо". Като обобщава впечатленията си от Сливовик, Медковец, Расово, Кърки жаба, Василовци и други ломски села, унгарският географ с известна болка пише: "Тия жилища имаха много лош изглед и учудваха погледа на западноевропееца. В малко променен вид аз видях тук въплътени образите на хората от бронзовия век. . . Жилищата им, заровени до половината в земята, с наведени един към друг клони от дърветата за стряха, покрити с натъпкана пръст, а комините, изплетени от тръстика, правеха впечатление на истински пещерни жилища."[71]

Според някои автори уземките са вековна битова практика в Северна България.[72] При все това едва ли сградостроителната традиция може да се противопоставя на лошото материално положение, предизвикано от непосилното данъчно облагане за цариградската хазна, за изхранването на турските гарнизони в Белоградчик, Видин и другаде, от опустошителните епидемии, природни бедствия, войни, въстания и пр.

Най-важната част от къщата землянка е одаята /стаята/, в която се намира огнището с комина и откъдето се влиза в другите стаи. Ако огнището е в средата на уземката, формата му е кръгла, ако ли пък е до стената /най-разпространената форма/, тогава е полукръг. Запалването на първия огън на огнището е от голямо значение за народа. От пламъка /син, червен или бледожълт/, от дима /гъст, рядък тъмен, ясен, на талази или на колело/, от извисяването му /на изток, запад или нагоре/ и много други подробности стопанинът се опитва да прозре в бъдещето — каква ще бъде съдбата на неговата челяд.

Запалването на първия огън се съпровожда с определена обредност. Най-старата жена, обикновено съпругата на дядото, се облича в празничната си премяна и застава до огнището. През това време са приготвени един наръч дърва и слама; две моми донасят огън от две роднински къщи, а други две пепел. Когато всичко бъде приготвено, старата жена се прекръства и поръсва с ненапита вода плочата в основата на огнището; покрива плочата с пепел и запалва отвътре огън. Преди да задуха с уста, за да пламне огънят, жената се прекръства още веднъж, поглежда из комина нагоре и извиква: ”Дай, боже, на това огнище къкрали и кипели големи грънци по сватби, кръщенета и сборове! Дай, боже, палили се пещи и чирепни с хлебове по косаче, копаче и жътвари! Кътовете да са пълни с дечица и огнището никоги да не угасва!“ В това време всички казват: ”Амин”. Сетне старата жена се навежда и с духване запалва огъня, а членовете на задругата наблюдават цвета на пламъка и посоката на пушека. За значението, което медковчани отдават на този народен обичай, съдим от клетвата на даден съсед или съселянин към стопанина на къщата: ”Комин да му не пуши!“[73]

Тази част от уземката, в която се намира огнището, се нарича къщи. Обикновено тук има два одъра, постлани с черги, на които се спи през зимата и в дъждовно време; иначе се спи на гумното /двора/ или под кошовете, където се държат зърнените храни или почиват старите мъже или мъже, останали вдовци; от къщи се влиза в стаите /одаите, собите/, в които спят по-младите. Неженените и неомъжените спят в зимниците или зъвниците — строени до уземките за презимуване не само на добитъка, но и на хората. През студените зимни дни всички от задругата се събират тук, за да използват естествената топлина на животните; вкъщи през тези месеци се приготвя само храната.

Постелките се състоят от рогозка или сламеник, черга и възглавница, напълнена със слама или листа от царевица; за завивка се използува голяма черга от бяла вълна с цветни бразди; шарените черги се използуват в празнични дни и особено на сбора на селото, за да се покаже стопанката пред гостите. Чергите се тъкат предимно от възрастните жени и през зимата, когато на полето няма работа.

Върху една постелка по правило лягат и с една черга се завиват всички членове на индивидуалното семейство от задругата. На всеки традицията е отредила място: в края на одъра ляга съпругът, до него съпругата, после най-малкото дете, след него по-възрастното и т. н., а на другия край ляга най-голямото дете; деца под две години лежат в люлка от платно, дървена или корито — в такъв случай жената ляга в другия край, за да кърми детето; момче използува общото легло най-много до 10-годишна възраст, след което се отправя в зимника при впрегатния добитък; момичето остава до 12 — 15-годишна възраст в общото легло, до 17 г. лежи на отделна рогозка в стаята на родителите, а сетне и то се отправя в зимника при по-големите моми от задругата.[74]

През усилните летни дни всички работят от ранна утрин до късна вечер. Старите си лягат първи и стават най-рано, а момите и момците, пък и току-що оженилите се, правят седянка у дома или в някоя съседска къща до ”късна доба”. През дългите зимни вечери всички се нареждат около огнището или в зимника и наред с работата се разказват приказки, поговорки, предания за смели медковчани, пеят се от жените народни песни с различен сюжет — любовни, трудови, хайдушки и пр. Семейството се явява важна образователна и възпитателна среда.

Съществен елемент от бита на медковчани е облеклото, народната носия, чрез която те се разграничават от турците и открито демонстрират принадлежността си към българската народност. Зимното мъжко облекло се състои от: касаче, джамадан, елек, потури /беневреци/ — всички ушити на ръка от домашен бял шаяк. Прочути майстори шивачи или терзии от нашето село от немного далечното минало са: Петър Дамянов Конов, Нинко Валявицата, Кръстьо Витански, Герго Бойчов и др. За предпазване от големите зимни студове по-заможните възрастни мъже носят кожуси — фустанлии, изработени от майстори кожухари като: Вълчо Нинов, Петко Горанов Рацов и др. Обикновено кожените палта се изработват от агнешка или овнешка кожа, гарнирани с черни или червени гайтани и ширити; кожухът се закопчава с петелки от кожа, изработени от самия майстор.

Към облеклото се отнасят и опинките /цървулите/, изработени от говежда, биволска или свинска кожа; над тях върху зимните чорапи се носят калцуни, ушити от бели олеви и гарнирани с черни гайтани по всички ръбове, а понякога отпред на калцуна под коляното изработват фигурки и цветчета от гайтан; навиват се също и бели навуща и тогава се поставят в опинките — провървени с конопени, а върху навущата черна връв от конски или кози косъм. По-богатите мъже познават и кожените кундри /високи обуща/, предлагани от габровски търговци на пазара в Лом паланка. При всички случаи обаче бедните се задоволяват с опинките.

Летните дрехи на мъжете включват: елека, ризата и появилите се по-късно памучни гащи. По традиция ризата винаги се носи отгоре над гащите и опасана с дебела бяла връв или тънък конопен пояс. По медковски диалект този начин на употреба на лятното облекло се нарича препущанка. При по-хладно време върху препущанката се обличат елечето и касачето. Използването на дългата до петите риза не изисква обезателно и носенето на гащи /беневреци, потури/. В далечното минало в Медковец е имало род с прозвището Безгащите.

Представлява интерес и старото зимно облекло на медковчанката, към което се отнасят: касаче, клашник и сукман. Касачето се изработва от бели домашни олеви, гарнирани с черни гайтани около ръкавите и полите, а огърлето, бучниците и половината от предниците, освен че са обвити с гайтани, са обогатени и с червена чоха и с ушити нежни цветчета от сини, жълти и зелени конци от вълношор. Клашникът прилича на касачето, само че е с ръкави до лактите. Сукманът се приготовлява от тънък вълнен шаяк, боядисан в разтвор от елхови кори и гарниран с черен гайтан около огърлето, пазвата, джобовете, ръкавите и полите. Дължината на тези зимни женски дрехи е до над петите на краката. Бельото на медковчанката съдържа: дълга конопена или памучна риза, обшита около огърлето, ръкавите и полите с ръчна дантела; под ризата се носят гащи от същата материя и дълги до под коляното и прихванати с тънка връвчица.

Лятната женска носия на медковчанката включва: червено кадифено елече, кадифена червена или синя антерия, вълненик и престилка прекула. Елечетата са гарнирани с ресни от сърма около ръкавите и по краищата; до ресните се зашиват яспри, а антериите са обшити с ресни от много тънък черен гайтан. Вълнениците са изтъкавани на пъстри райета, на горния край на които върху черен или червен фон избродирват различни цветя: гюлове, божури, карамфили и др. Имало е и разни други украси и бродерии, които придават чудно красив вид на вълненика. Престилките прекули също са изработени от най-фина вълнена прежда — те са широки 0,60 м, дълги 0,70 м и с повече плочи /дипли/ на различни ширина. Между плочите е втъкана по една нишка сърма 10 см — отгоре и отдолу, както и по средата на прекулката, са изтъкавани по една плоча, широка до 10 см и на всяка дипла различни цветя от вълношор: рози, божури, макове и пр. Престилките са гарнирани с бяла или черна дантела встрани, а отдолу е сложена разцветка от черно или червено кадифе и бяла дантела, чийто край е обвезан със зелен или червен галон.

Храната на медковчани през османското владичество не се променя особено. Хранителните продукти са произведени от трудовата дейност на самите селяни в земеделието, скотовъдството, пчеларството. Всекидневните ястия се приготвят от боб, леща, чушки, чесън, зеле и други. Връзките на османската държава с европейския пазар благоприятстват за употребата и в Медковец на някои нови култури — картофи, домати, царевица. Използува се още: свинско месо /през зимните месеци/, овче, козе, говеждо, птиче и други меса; сиренето, млякото и маслото допълват трапезата на селяните. Традиционните форми на храната се поддържат много строго по време на празници — семейни /рожден и имен ден/, календарни /Коледа, Гергьовден, Цветница/ и общоселски /Петковден — сбора на селото/.

За бита на медковчани в това отношение може да се пише много. В заключение обаче трябва да кажем, че въпреки робството нашите предци успяват да запазят своята народностна, българска самобитност. Голяма заслуга за това се пада на медковската община, която при липсата на българска държавна организация, загубва феодалната си функция и се превръща в общоселска институция, призвана чрез различни средства не само да съхрани българщината, но и непрекъснато да акумулира и канализира борческата енергия на жителите на селото.

3. ФОРМИ НА СЪПРОТИВА СРЕЩУ ТУРСКОТО ИГО

Въпреки всичко медковчани запазват своето самочувствие и народностно съзнание. Волята им за борба и стремеж към свобода остават непреклонни през вековете. Една от първите форми на легален отпор против османската експлотация е укриването на зърнените храни, на едрия и дребен добитък при определяне на данъчното бреме.

Не се пренебрегват и оплакванията и прошенията до висшестоящи инстанции на властта. Нерядко тези жалби засягат и турски служители с високи постове. Така около 1579 — 1580 г. българите от Видинския санджак чрез своите първенци, сред които е и кнезът на Медковец, писмено изказват недоволството си до султана от видинския санджак-бей и хората му. В отговор падишахът изпраща нарочен пратеник със заповед обстойно да разследва как стоят нещата и за констатираното да докладва в Цариград.[75]

През 1840 г. християните от Северозападна България правят колективно оплакване пред валията Хюсеин паша във Видин. Народното пратеничество от 40—50 старейшини се оглавява от баш кнеза на Ломска каза дядо Рангел от Медковец. Тук е и баш кнезът Тръпко от Кутловица /дн. Михайловград/. На уречения ден делегацията се явява в сарая на Хюсеин паша. С добре обмислени изрази от името на селяните пръв започва разговора баш кнезът Рангел: ”Ете, пашо честити, жив и здрав да си ни, ама голяма беля е налегнала народа, па пъшка, па пъшка, па не може вече да издържи, та ще те молим: ти баща, ти майка . . ., ти паша, ти цар . . . куртулисвай ни!”

На въпроса на валията, от кого се оплаква населението, медковският чорбаджия дипломатично пояснява: ”Е па, ете, пак от нас самите си се плачем!” Озадаченият паша кимва с глава в знак, че не разбира смисъла на казаното, и поисква да му се разтълкува съждението. Дядо Рангел разяснява: ”Та какво да ти речем, паша честити? . . . Ете, всите що си ни изпратил за субаши*, за мюдюри**, за ушурджии***, они всите са хора добри, а ние като прост свет — лоши. Вам требва много, а у нас не остана вече нищо, па немаме ние, немат и они, па се сърдят и ядосват с нас, та рекохме да те замолим, да ги пратиш при някои по-харни и по-имотни хора, та хем ние да не сме у тесно, та да не знаем как да се отсрамим пред хората, хем и они да си немат главоболие с нас и да патят, и да се мъчат покрай нашата немотия!”

Хюсеин паша разбира: българите от неговата област не смеят вече да се оплакват. Затова обещава, че сам лично ще издири виновните за жалбите на царската рая. На излизане от сарая баш кнезът Тръпко от Кутловица се обръща към пашата: ”Да прощаваш, пашо, жив и здрав да си ни, ама ще ти се оплачем още, че нощес, като бехме на конак къде Събрибейовата ливада, баш под мостчето, до барата . . . па убити от път и капнали за сън, заспали сме и докато сме подремнали, някои лоши хора ни обрали всичко, що бехме понесли с нас като агърлък /откуп/, па дори и дрехите на някои от нашите отмъкнали!”

На любопитството на валията защо са спали, а не са се пазили от тези лоши хора, баш кнез Тръпко пояснява: ”Па ние знаем, пашо честити, че докато Хюсеин паша е буден у Видин, ние може рахат да спим всекъде по неговия пашалък!” Всесилният османски чиновник потупва дядо Тръпко по рамото с думите: ”Аферим, старче! Аз съм буден и Аллах ми е свидетел, буден ще бъда и занапред, та ще можете на рахат да спите всекъде и всекога на моя пашалък!”[76]

След този разговор Хюсеин паша взема строги мерки спрямо някои самозабравили се служители. За случая разказва не само Михалаки Георгиев, родом от Видин, а и Димитър Маринов: ”Едвам когато във Видин е дошъл за паша

---

*Субаша — турски полицейски началник на градче или голямо село; чиновник, който отговаря за султанските хасове в дадено селище и събира десятъка.

**Мюдюр — управител на нахия /каза/, околийски управител.

***Ушурджия — от йошур /десятък/, събирач на йошура в даден район.

Хюсеин паша, за когото старите хора и днеска /1890 г. — бел. П. К./ приказват по предание, тогава се почувствувала власт, усетило се, че има управление . . . Само че това траяло догдето бил жив Хюсеин паша; после него дошли управители подкупници, които се съюзявали с бейовете господари и произволите почнали отново."[77]

Преди въоръженото движение от 1850 г. 18 души първенци /кнезове, чорбаджии, попове и др./ се обръщат с молба до султана да им опрости вътрешното мито /карагюмрук/. В изложението се изтъква, че каквито и продукти да се изнасят и внасят от едно село в друго, те се облагат с мито. "Не можем — се оплакват представителите на общините — да си продаваме продуктите из едно село у друго без гюмрук . . . Затова сме останали сиромаси." Под това оплакване до Цариград стои и печатът на Медковския кнез Кулин: "Йован Анжел" — както го е разчел австрийският дипломат[78].

През лятото на 1850 г., след разгрома на въстанието, Иван Кулин, макар неговото място в село да се взема от кнез Петър и чорбаджи Йошо, и други първенци се осмеляват да поискат лична среща със султан Абдул Меджит. На аудиенцията на падишаха се връчва писмена молба с оплакване против грабежите и насилията на турските чиновници и гръцкия митрополит във Видин Венедикт. В резултат на жалбата пашата и митрополитът са уволнени, а други по-нисши служители — хвърлени в затвора или прогонени от областта.

След поражението на Димитракиевата буна от юни 1856 г. положението на българите от нашия край става още по-тежко и нетърпимо. През есента на същата година видинският паша решава да премахне самоуправлението на общините и да назначи по селата турски субаши. На това насилие османският властник пожелава да придаде "доброволен" характер. Затова — пишат медковските общинари поп Димитър Стаменов и кнез Георги Йолов до Иван Кулин в Белград — пашата "събра старейшините от всяко село и иска им да си дадат печатите, за да ги проводи в Цариград, па да каже как народът българский иска да им се турят субаши, та да им определи Дивана.

Като се събраха всичките старейшини, измежду които и ний бехме от нашето село, рече ни пашата да си дадем печатите, но един измежду нас, който и ти познаваш, Стойно Петков из село Сливовик, отговори на пашата така: "Ний сме, пашо, народни старейшини, па нека да питаме народа ще ли субаши, па ако иска, ний с воля ще ся подпишеме и печатите си ще дадем, за да ни се определят субаши." Това като чу пашата, заповяда да свързат и да го затворят в хапусат. И така го затвориха и го туриха в клади*. Подир това Стойно седя 6 дена запрен, но и ний седехме, догде го пуснаха, понеже рекохме на пашата: "Догде не го пуснеш, не щем да си отидем." И така го пуснаха."[79]

Друга форма на съпротива са бягствата на зависимите селяни от местожителството им. В документ от 1706 г. се изтъква, че спахиите на врачанските села Краводер, Букьовци и Криводол настояват незабавно да бъдат върнати подвластните им раи, някои от които се укриват в селата Медковец, Крива бара, Мокреш и др.[80] Избягалите селяни са връщани само ако не е минала 10-годишна давност и не са записани в регистъра на Медковец, че плащат данък на новия си господар. Въпросът е да не губи султанската хазна.

От врачанското село Баница избягват братята Стоян и Неко и стават родоначалници на родовете: Готованците и Нековци[81]; от с. Гюргич /Белоградчишко/ се отървава с бягство Петър и основава в Медковец фамилията Гирджиите[82]; притеснен от турците в село Гаганица /Берковско/, жителят му Пено пристига в селото ни и полага началото на рода Пеновци, клонове от който са Папуджиите, Томовци и Михайловци[83]; от махалата Колибето /Габровско/ се спасява и озовава в Медковец някой си Атанас — основоположник на родовете Влаовци, или Влашките и Беловци /дали на съпротивата хайдутина Желязко Белов/[84]; в селото ни намира закрила беглецът от Мърчево /Кутловишко/ Генчо — родоначалник на фамилиите Табаковци и Свинарците[85]; от Мадан /Кутловишко/ е прогонен Рунко — основател на родовете Рунковци или Шоковци[86]; преследваният жител на с. Чемиш Йончо и озовалите се тук братя

---

*Кладе /сръб./ — букаи, дървени окови за краката на затворника.

Първан и Стамен от с. Виняще /Кутловишко/ — полагат началото съответно на Йончовци и Виняшчините[87]; навярно след разгрома на Чипровското въстание от 1688 г. в Медковец се настанява Пецо, откъдето идва името на рода Пецовци[88]; от Лесковец /Берковско/ избягва Герго — основател на задругата Герговци /дала на съпротивителното движение Никола Гергов, по професия колар — чиято родова клонка се нарича Коларете/, както и Герман — учредител на фамилията Германовци[89]; ловчанското село Къкрина дава на Медковец беглеца хайдутин Ерменко, от когото водят началото си Ерменковци и Буляците[90]; от дядо Башо с целия му род от Караагачко води началото си в Медковец Карчовата задруга, за която споменава в проучванията си Димитър Маринов.[91]

От бунтовното село Бойница /Кулско/ избягва с цялото си семейство поп Димитър Стаменов, от когото започва фамилията на Попдимитровци[92]; от Видинско се спасяват и се заселват в Моминброд /Ломско/ братята Никола и Иван, но "не им харесало" и те се преселват в Медковец, като Никола основава задругата на Беремлиите, а Иван — Сарафите[93]; Стоилко от с. Костичевци /Белоградчишко/ намира покровителство в нашето село — от него водят началото си Стоилковци[94]; Тоно от с. Салаш и Цено Куткудеята от с. Плашивец /Белоградчишко/ учредяват съответно Тоновци, или Орлите, и Куткудеите[95]; според преданието родословието на Грънчарите идва от Стоян от с. Превала /Берковско/[96], което джизие-регистърът на Медковец от 1845 — 1846 г. документира така: към името на Камен Токов /45-годишен, земеделец/ стои забележката — "Дошъл от Берковска каза"; подобна отметка се намира и срещу името на сина му Стоян — "И той също е дошъл от Берковска каза"; все тук фигурира и името на брата на Камен /т. е. чичото на Стоян/ Стефан Токов /39-годишен, земеделец/ с указанието: "И той също е дошъл от Берковска каза."[97] От село Смоляновци /Кутловишко/ идва в нашето село някой си Койчо — Койчовци, от Славотин Мико — Миковци; подгонените от турците бегълци от Виняще /Кутловишко/ Рангел и Семьонко полагат началото съответно на задругите Сламняците и Семьонковци, или Мачъците[98]; от село Манастирище /Оряховско/ се изселва Никола Манастирски; от ломските села идват родоначалниците на фамилиите: Дамян от Линево — Дженебетлиите, Кирко от Тополовец — Кирковци, Стоянко от Прогорелец — Стоянковци, Нею Каменов от Василовци — Вехтарете, Робо от Василовци — Робовци, братята Игнат и Камен от Василовци — Биволарете, Ненчо Нинов от Луковица — Ненчовци, Белчо Цанов от Луковица — Белчовци, Петър от Луковица — Дурчовци.[99]

Колкото и да са оскъдни документалните сведения за настаняване на преселници в Медковец, все пак освен вече цитираните данни се намират и други факти. Такъв е например регистърът за "Облагане с данък джизие на хасове и преселническа рая" от 20 февруари 1620 година, в който е отбелязано: "Село Мескофче — 7 ханета /преселени домакинства — бел. П. К./."[100] Подобен факт е отразен и в османски документи от 1631 — 1632 г.[101]

Междувременно в този миграционен процес се наблюдава и обратното явление — бягства и изселване на медковчани от родното им място. В края на XVIII или началото на XIX век от Медковец избягва Лилко Рацов и със съдействието на общината се заселва във видинското село Бела Рада. Днес в това селище неговите потомци се наричат Поломците и наброяват цяла махала с около 120 къщи. Между Рацовци и Поломците от няколко десетилетия съществуват задушевни роднински връзки.[102] Бено Първанов е принуден да напусне Медковец и да се засели по долното течение на река Цибрица, където основава с. Карабаджак /дн. Игнатово/[103]; няколко семейства намират спасение в с. Радовене /Врачанско/, Иван Кръстев Пашкулкьов се заселва в Расово, Младен Бонов — в Смоляновци /Кутловишко/, Камен Андреев — в Долна Вереница, братята Петър, Иван и Тодор Йолови — в Брусарци.

Други медковчани с мъка напускат огнищата на своите деди и прадеди и емигрират в чужбина: Иван Кулин с част от семейството си, Никола Гергов, Васил Ив. Главиняшки, Желязко Петков Белов и много други — в Сърбия, Игнат Денков — във Влашко, и пр.

Към единичните бягства и емигрирания в чужбина се отнасят и масовите изселвания от Медковец в царска Русия.

След Кримската война руският царизъм се стреми да се отърве от татарите, черкезите и абхазите, които по време на военните действия се проявяват като нелоялен и размирен елемент. Плановете на Петербург намират разбиране у турското правителство, което също има своите проблеми. Векове наред българите от нашия край създават трудности на османската "усмирителна" политика. Този район, към който спада и Медковец, се счита от Портата за "най-важното и деликатно място на България".[104] Затова Цариград преценява, че изселването на селяните от нашия край и настаняването на тяхно място на татари и черкези ще обезкърви нашето националноосвободително движение, като го лиши от естествената му основа — българския борчески елемент.

По такъв начин плановете на Русия и Турция намират допирни точки, което прави възможно особеното споразумение между императора Александър II и султана Абдул Меджит. В тази връзка през 1859 г. започват да пристигат първите групи татари и черкези, 20 семейства от които се заселват в Медковец. Принуждават медковчани да им направят къщи, да ги хранят, да дават фураж за конете им, отстъпват им се част от общинските имоти. Не случайно след като говори за Медковец, Прогорелец и Вълкова Слатина, органът на БРЦК съобщава: "Нашите селяни много патят и от черкезите. Ни един селянин не смее да иде в града, за да продаде храната си, защото не е сигурен за воловете си, за колата си, за храната и даже за торбата, в която си носи хляба. Селяните се събират цял керван и тогава отиват в града. Но да не мислите, че и българите им остават длъжни. Не, тие ги добре тимарат, когато ги намерат в своите кории или в своите лозя."[105]

Все по това време обстоятелствата се стичат така, че се създават условия за поява на фамилия в селото ни с чуждо прозвище. Един от татарските заселници в с. Сливовик осиновява бедния момък Върбан Кръстев от с. Горна Вереница. След Освобождението младият Върбан Кръстев — Татарина, се заселва в Медковец и постъпва като ратай в семейството на Попниновци. Впоследствие заселникът се оженва за медковчанка, от която има четири деца — Филип, Петър,

Върбан и Йордана — всички известни с прякора Татарите.[106]

Във връзка с това се подема агитация за изселване на семейства от Северозападна България. Особено ревностен подбудител се оказва руският консул във Видин Георги Йошев, който прави любовта на българите към Русия разменна монета да напуснат домовете си и да поемат пътя към неизвестното "щастливо бъдеще". Георги Стойков Раковски пръв долавя убийствения характер на тази руска политика. Борбата на вожда на националната революция против изселването се подкрепя от Ив. Кулин, Н. Гергов и други медковчани — емигранти, които изпращат в село и околността му Васил Ив. Главиняшки, Желязко Белов и др., с цел да убедят хората да не напускат домовете си и да заминават за неизвестните руски степи. При все това от Медковец заминават 20 семейства: Камен Иванов Биволарски, Герго Игнатов Биволарски, Петър Игнатов Биволарски, Симеон Лилов Нинов, Иван Ненков Пашкулкьов, Димитър Ненков Пашкулкьов, Христо Иванов Зурладжията, Кръстьо Петров Сургов, Кьчо Георгиев Огледалеца, Лукан Нейков Цолов, Тодор Горанов Робов, Петър Николов Дзуков, Никола Дзуков, Томо Торньов Свинарски, Петко Горанов Рацов /след завръщането си от Русия се заселва при дядо си Лилко Рацов в с. Бела Рада/, Кръстьо Горанов Рацов и др.[107]

от Вашибозуци?

Всички тези глави на семейства си продават имота на безценица и през пролетта на 1860 г. се отправят за Русия. Не минават и една-две години, и носталгията по родното място и агитацията на Раковски си казват думата. В статията си "Лудостта на преселението в Русия" Г. С. Раковски подчертава, че не е "умно нещо человек да остави бащиното си мило огнище, хубавата си плодородна земя, бащини си и дедови гробове и да бяга далеч, че го били утснили. То само дивечът по горите е роден с разум да брани притежаваното си както може".[108]

Хвърлените семена покълват и дават плод. Първоначално руските власти отказват да издадат нужните документи на желаещите да се завърнат в Медковец и другите селища. Под напора обаче на редица обстоятелства и най-вече на настоятелните справедливи искания на селяните и на агитацията на българските революционери, царските чиновници отстъпват. През октомври 1861 г. пълномощниците Димитър Илиев, Игнат Братоев, Христо Илиев, Младен Цветков и Димитър Кръстев от Крива бара, Медковец, Василовци, Татар махала /дн. Дондуково/, Боровица, Бело поле, Байрактар махала /дн. Александрово/, Скомля, Горни Лом и Долни Лом се обръщат с молба до турския генерален консул в Одеса, да им съдействува да се завърнат по родните огнища, а така също султанът да ги освободи "няколко години време от царски данъци и работи, докле се саземим и додим пак на хал".[109]

В разгара на тези одисеи на Герго Игнатов Биволарски се ражда син — Филип. Семейството на Тодор Горанов Робов решава да остане в Русия. Зетят на Иван Кулин, Къчо Георгиев, тежко се разболява и умира в Одеската болница, а съпругата му Йонка се завръща в Медковец като вдовица. По пътя се разболява и жената на Христо Илиев Зурладжията и умира в кораба. Такава е съдбата и на дъщерята на Томо Торньов Свинарски.[110] Завръщащите се българи пристигат в Галац, където плевенският търговец-емигрант във Влашко Данаил Хр. Попов /бъдещият най-близък сратник и другар на Левски/ ги посрещал и чрез австрийски кораби ги отпращал за Лом. За ужасната картина, чиято гледка го потресла, Д. Попов пише: "Видях със собствените си очи драми . . . видях десетки младенци, старци и баби мъртви да ги изхвърлят из шлеповете, в които . . . зверски бяха натъпкани като снопове едни върху други и затова бяха измрели по пътя за Галац, за което престоявах /настоявах — бел. П. К./, за да им се извършат следуемите обреди за погребенията им; а пък на изнурените от притеснения, останали в живот, давах помощ — хляб, пари и всичко, що им трябваше, за доизкарване на похода си до милото им отечество /така тогава се нарича родното място — бел. П. К./. Плачехме всички купно, като ги гледахме до какво печално състояние, морално и телесно, бяха достигнали в такова кратко време, вследствие несносните тегла, що бяха пренесли в чужбина.[111]

Цялото село начело с общинарите посрещат възвръщенците и полагат всички грижи, за да облекчат положението на страдащите. В един турски документ, който се пази в Ломския исторически музей, се казва, че "за завърналите се от Русия медковчани са закупени за 10 месеца, от ноември 1860 до август 1861 г. — за Медковец: 6707 оки жито за 5030 гроша и 10 стотинки, и 100 оки жито за 75 гроша".

Завърналите се медковчани стават пак дървета с корени. В Медковец те намират отново да кипи непосилен труд, да продължава съпротивата против насилниците. За това съдим от един османски източник от 1861 — 1862 г., в който с известна тревога се изтъква, че погледите на българите от Ломско, пристигнали от Русия, "още отсега били обърнати към разбойничество, даже се забелязвали и някои техни бунтовнически постъпки". С оглед на това по селата бива изпратена кавалерия и пехота, "за да се унищожи злото".[112]

Индивидуалното противоборство е не по-малко важна форма на народния отпор. Веднъж, към средата на XVIII в., поп Иван Тикванов тръгва с хубавия си кон да отнесе храна на овчарите в местността "Мочура". По пътя при оброка го среща един турчин с дръглив кон. Поробителят спира медковския духовник и поисква да си сменят конете. Свещеникът знае какво го очаква, ако се противи, затова казва: "Бива, аго" и слиза. При замяната поп Иван успява да сграбчи с челичените си ръце турчина за гушата, поваля го на земята и след кратка съпротива насилникът престава да диша. Сетне юначният медковчанин слага единия крак на трупа в зенгията на седлото и шибва крантата, която се понася към Крива бара, а самият той се озовава здрав и читав при овчарите в "Мочура".[113]

Друг случай. Един турчин замръква в Медковец и без всякаква покана влиза с коня си в двора на Христо Кръськов: връзва добичето си, вмъква се в къщата и с изваден ятаган и запален чибук сяда до огнището. Като някой роботърговец той заоглежда младата невеста и заповядва да му се направи баница и опече тлъста кокошка. Най-възрастната жена се опитва да убеди турчина, че са от най-бедните в селото и единствената им храна са качамакът и просеникът. Нежеланият гост обаче показва със закана ятагана си и се опитва да се гаври с булката. Надават се викове и писъци за помощ. В това време стопанинът на дома току-що се прибирал от полето и като вижда какво става, грабва манарата от дръвника и с помощта на жените убива турчина. Сетне го изнасят край селото и превръщат един дълбок кален ров в гроб.[114]

С насилието се сблъсква и Вълка Петрова Татарджийска. Млада, хубава и със сила мъжка, тя товарела и разтоварвала чувалите с жито, царевица, брашно. Веднъж общинският пъдар ѝ съобщава, че в селото е пристигнал субашата и иска баница и печена гъска. Скоро след това един турчин от свитата на субашата идва да "вземе" приготвената храна. Още от вратата притеснителят се хвърля върху гиздавата жена и започва да се гаври с нея. Но Вълка успява да се изскубне, грабва ръжена и с все сила го стоварва по главата на оскотелия мръсник. Когато престанал да хърка, яката българка завлича трупа в̀ зимника, където го прикрива с праз лук. Сетне медковчанката заличава кървавите дири, измива се и с неописуемо спокойствие отнася вкусната храна на субашата в общинската сграда. На въпроса, защо тя лично носи яденето, а не изпратеният човек, Вълка несмутимо отговаря: "Не е идвал никакъв човек, аго. Я имам много работа, ще носим хлеб на мъжа си в ливагето, та затова бързам. Нема време да чекам, а вашият човек може да се забави некъде с хортуване." После безстрашната жена се прибира вкъщи, където за нейна изненада мъжът ѝ Петър се бил прибрал. Разказва му набързо за случилото се. Сетне напъхват трупа на турчина в един чувал, който поставят в колата и го затрупват с бунище. Още един трап извън селото става вечно жилище на османлия-насилник.[115]

Подобни разкази в Медковец могат да се чуят с десетки, дори стотици. Но казаното би било само спомен или предание на стари хора, ако не се потвърждава от сигурни източници. В писмо от 25 ноември 1856 г. поп Димитър Стаменов и кнез Георги Йолов с тревога споделят пред Иван Кулин в Белград: "Сега е поставил пашата некого кърсердаря по име Дели Мехмет из Лом, който ходи по селата с 30 турци, за да дава тескеренца на секиго, който ище да иде в друго село или на лозието си. Той кундисва в ония къщя, в които има добри женски и ги налошава на твърде грозен начин като свои заробени жени, та също и неговото дружество /банда — бел. П. К./ прави . . .! Ах! Гдето еде и пие, нищо не плаща, но и още изема с насилие сено, храна, пари и прочие както коне, волови, крави, овци и прочие."[116]

Впрочем пътя на медковчани от индивидуалното противоборство до дързновението на въоръжената борба на хайдутите е кратък. "В турско време — пише Д. Маринов — в конака се гледаше на това село и селяните като много неблагонадеждни поданици на царството и гледаха ги с много криво око. Медковчани бяха кръстени с прякора "Медковски хайдути" — "Медковча хайдуги". И названието на най-опасния път "Хайдушки дол", което название са дали самите медковчани, иде да оправдае туй название. Тоя "Хайдушки дол" е бил единственият път, който е водил от Ломското поле от Крива бара за Медковец и за другите села в Медковското поле, а пък бил обраснал с гъста и непроходима гора. Тоя дол погребал много турци, които се осмелявали да минат през него.[117]"

В тази местност сред вековни дъбрави и липи народните борци решават кой турчин да сплашат, на кого да вземат парите или живота. Тук на хайдушкото сборище се определя кой да бъде предводител или хайдутин изобщо. На това място прочути медковски хайдути са подлагани на проверка, за да се прецени дали имат качества на борци. Според преданието на изпитание е подлаган и желаещият да стане харамия Алексо Маринов Пърчоев. За психологическа подготовка най-напред Петко Илиев—Беширата /от рода на Беремлиите/ му разказал: "Мене, когато ме приеха за хайдутин, войводата взе ятагана, отреза месо от дланта на лявата ръка и го изяде. Сетне даде ножа на мене, я го забих в дясното бедро на крака и кръвта зашуртя като вода из чешма. При тази гледка войводата рече: "Стой, годен за хайдутин!" След това ме превързаха и ме приеха в дружината. А ти, Алексо, ако те турят на огъня, който палим в Хайдушки дол, ще можеш ли да издържиш?"

Макар и вътрешно разколебан, Алексо Пърчоев отвръща: "Каквото ми кажат, всичко ще сторя и непременно ще издържа." Една нощ двамата поемат пътя към хайдушкото сборище. Като навлизат дълбоко в гъстата гора, Петко Бешира завързал очите на Алексо и така стигат до уреченото място. Свалят му превръзката и го поканват да седне до огъня, на който се печело тлъсто агънце. След като изслушва Алексо кои са причините да иска да стане харамия, войводата пристъпва към изпитанието. Предводителят на хайдутите взема един жарък въглен и го поставя върху дланта на едната ръка на А. Маринов. От допира на въглена се вдига пушек и замирисва на изгоряло месо. Втори опит не станало нужда да се прави, защото Алексо завикал от болка и погледът му се устремил към село. Завързват му отново очите и сподирен от присмеха и подигравките на съселяните си "скъсаният" кандидат-хайдутин се завръща посрамен в Медковец.

В заповед от 9 май 1708 г. до кадията в Лом се разпорежда, че "в този край се появили хайдути", и "за техните действия носят отговорност служебните лица"[118]. Един месец по-късно в нова заповед до същия кадия е посочено, че поради зачестилите хайдушки набези наложително е населението да се застави да поеме поръчителство за преследване на народните борци. В документа се изтъква още, че "когато някъде се появят хайдути . . . и стане нужда да дойдат в селата и да искат хляб, селяните да съобщят до мухафъзите /началници на крепости — бел. П. К./ на близките гарнизони".[119]

Участието на медковчани в хайдушкото движение продължава през цялото това столетие. В края на XVIII и началото на XIX век аянските размирици и предизвиканото "кърджалийско време" стават благоприятна почва за изява на борбеността на селяните от нашия край. Войводата Ангел Христов Кулин действува с 80 души хайдути против ордите на цариградското правителство. Негов учител по харамийство е прочутият хайдут Точо от Чипровци. Средоточие на дейността на Ангел Кулин и хайдут Точо е местността "Хайдушки дол". Тук, в тази местност — пише Д. Маринов, — е върлувал дълго време хайдут Точо и е бил страшилище за турците и българите изедници и предатели. Уверяват, че името на "Хайдушки дол" е дадено от подвизите на

тоя Точо . . . За неговата кончина нищо не се знае. Дядо Цено казваше с увереност, че е паднал в битките с турците."[120]

По пътя на своя баща тръгва и прочутият медковчанин и бележит български революционер Иван Кулин. Отгледан и възпитан в село с демократична и свободолюбива традиция, свидетел на посичането на своя баща от турска потеря, той напълно естествено се включва в редиците на хайдушкото движение. На 22 юли 1825 г. в Медковец пристига събирачът на данъците — жестокият Тасим бей. Семейство Кулини провожда Тодор /брат на Иван Кулин/ да помоли турския чиновник да направи отсрочка. На мегдана имало и други селяни със същата молба. Този факт бива възприет от Тасим бей като противотурска демонстрация, поради което наредил на придружаващите го заптиета да стрелят. Десетина селяни са убити, а Тодор Кулин става жертва на пищова на Тасим бей.

В деня на погребението, 23 юли, група млади медковчани начело с Иван Кулин се заклеват да отмъстят на убийците. Същата нощ около 20 души се озовават в с. Корито /Белоградчишко/. На 26 юли през нощта въоръжените харамии нападат дома на Марко Соколов, където бил отседнал с хората си Тасим бей, и избиват всички турци. Смелата проява на младите народни закрилници принуждава османските поробители от нашия край да станат за известно време "кротки, отстъпчиви, внимателни".[121]

Няколко години по-късно към харамиите на Иван Кулин се присъединява и младият Цеко Петков от с. Дългошевци /дн. кв. Замфир от град Лом/. Една нощ, след като убива двама турци-насилници, Цеко се отправя към "Хайдушки дол", където бива приет с радост от медковските хайдути. Когато броят на отмъстителите се увеличава, четата е разделена на две групи. Сред хората на Цеко Петков били: Димитър Панов от Лом, Пенчо Върбанов от с. Голинци /дн. кв. Младеново от гр. Лом/ и шестима души от с. Сливовик — Найден Каменов Найденовски, Цеко Савов Котлар-

---

*Става дума за Цено Вълчов Гъньов, участник в хайдушкото движение.

ски, Стоян Радин Пиловски, Лазар Попов Банишки, Петко Каменов Пандов и Петко Генов Дановски. Веднъж четниците на Ив. Кулин и Ц. Петков нападат и избиват кърсердарите на жестокия анадолец Арат Пехливан. Никой от грабителите не остава жив, за да разкаже на властниците за случилото се в "Хайдушки дол".[122]

Междувременно тук му е мястото да кажа, че хайдушките прояви на медковчани се преплитат и с някои по-масови изблици на въоръжен отпор — участие в бунтовнически и въстанически движения в северозападните български земи. Българското въстание от 1404 г. начело с царския потомък Фружин е сериозен принос в борбата на балканските народи срещу турското владичество. В боя за Видин загиват 25 000 турци и едва ли това поражение би могло да се нанесе и без участието на медковчани в частност и на българите изобщо, които, насърчени от появата на Фружин, подкрепят унгарско-сръбско-влашката коалиция.[123]

Освободителните стремежи на медковчани се засилват винаги когато от Средна Европа се предприемали походи срещу Османската империя. През 1443 — 1444 г. полско-унгарската войска преминава при Видин с 15 хиляди конници и незначителен брой пехота, следвани от огромен обоз от 2 хиляди коли. На път за Варна, където пада убит крал Владислав III Ягело /Варненчик/, някои части от войската и от обоза минават през медковското землище. В района кръстоносците намират радушен прием и "особено поляците, поради сходство на езика им с българския и поради общия произход на двете племена"[124]. По време на австро-унгаро-турската война от 1683 — 1688 г. избухва Чипровското въстание, в което участвуват и медковчани. Както се каза вече, именно тогава в запустелите села Медковец и Сливовик се заселват маджарски семейства. Навярно от онези години на напрежение и борба за оцеляване са останали наименованията: Угриновци /от Медковец/, Маджарците /от с. Кърки жаба/, Маджарското кладенче /от с. Габровница/ и др.

Всички дотук описани антифеодални и противотурски форми на съпротива на медковчани говорят за постоянната готовност на селяните чрез борба да оцелеят, да запазят народността си като българи, да отхвърлят османското владичество. Всичко това ги прави готови за участие в националноосвободителното движение през епохата на Възраждането, време, през което ще се изяви личността на кнеза и войводата Иван Кулин.

БЕЛЕЖКИ

[1] По разказ на свещеник Петър И. Горчев от Медковец, записан от П. Кузманов на 25 май 1985 г.

[2] Михайлова, Д. Местните имена в Михайловградско, с. 139.

[3] Гандев, Х. Българската народност през 15-и век, с. 105.

[4] Пак там, с. 23—24, 39.

[5] История на България. Т. 4, с. 35.

[6] Гандев, Х. Българската народност през 15-и век, с. 75.

[7] Векове, 1973, № 6, с. 84—87.

[8] Григоров, А. Всички ли мезри са били землище на запустели селища — Исторически преглед, 1980, № 6, с. 85—95.

[9] Боянич—Лукач, Д. Видин и Видинският санджак през 15 — 16 век, с. 80. Изразът "свещен знак" визира султанския монограм, герб, който се поставя в средата на най-горната част на документа. В герба е вплетено името на султана и на неговия баща. Монограмът, гербът, туграта, наречена още алямет-и-шерифе, означава ферман.

[10] Пак там, с. 117.

[11] Мутафчиева, В. Видин и Видинско през XV—XVI в. — Пос. съч. на Боянич—Лукач, Д., с. 36—37, 43.

[12] Пак там, с. 43.

[13] Мутафчиева, В. Видин и Видинско през XV—XVI век, с. 47.

[14] Пак там, с. 51.

[15] НБКМ — Ориенталски отдел, ф. 1, а. е. 1, л. 3-а.

[16] Пак там, ф. 114, а. е. 400, л. 1-б.

[17] Пак там, а. е. 89, л. 1-б.

[18] Шанов, В., Й. Захариев. Един турски ферман във връзка с Чипровското въстание и разрушаването на Чипровци. — Архив за поселищни проучвания, 1938, кн. 2, с. 61.

[19] Пак там, с. 57.

[20] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 332.

[21] Шанов, В., Й. Захариев. Един турски ферман . . ., с. 58.

[22] Гандев, Х. Българската народност през 15-и век, с. 147.

[22-а] НБКМ—Ориент. отдел, ф. 31, а. е. 258, л. 1—6.

[23] Цветкова, Б. Непроучен османски законодателен паметник за Видински санджак. — Известия на Българ. истор. д-во, 1970, кн. XXVII, с. 342.

[24] Пак там.

[25] Пак там, с. 341—342.

[26] Таблицата е съставена по сведения на руския генерален щаб. — Материали для изучения Болгарии, часть третья, вып. V, Букурешт, 1877, с. 152, 157.

[27] Цветкова, Б. Непроучен османски законодателен паметник . . ., с. 343.

[28] Пак там.

[29] Стойчев, И. Казак алаят на Чайковски, С., 1944.

[30] Материалы для изучения Болгарии, с. 152—157.

[31] Сб. Русия и българското националноосвободително движение 1856 — 1876 г., Т. I. Ч. 1, С., 1987, с. 86.

[32] Цветкова, Б. Извънредни данъци и държавни повинности в българските земи под турска власт. С., 1958, с. 149—150.

[33] Димитров, С. Предговор. — В: Извори за българската история, Т. XXVI, С., 1986, с. 8.

[34] Грозданова, Е. Българската народност през XVII в. С., 1989, с. 57—71.

[35] Цветкова, Б. Извънредни данъци . . ., с. 58.

[36] Kanitz, F. Op. cit., p. 299.

[37] Френски пътеписи за Балканите XIX в. С., 1981, с. 108.

[38] Пак там, с. 239.

[39] Ломски исторически музей, инв. № 2235.

[40] Ихчиев, Д. Материали за историята ни под турско робство, с. 28—37.

[41] Пак там.

[42] Турски документи за българската история. Т. II, с. 168—173; Петров, П. Съдбоносни векове за българската народност. С., 1975, с. 289.

[43] Списък на населените места в царство България от Освобождението /1879/ до 1910 година /Сравнителен историко-географски преглед/, С., 1921, с. 323.

[44] Христов, Х. Българските общини през Възраждането. С., 1973, с. 44.

[45] Пак там, с. 62 сл.

[46] Боянич—Лукач, Д. Пос. съч., с. 185.

[47] Мутафчиева, В. Видин и Видинско през XV—XVI век. — В: Боянич—Лукач, Д. Пос. съч., с. 20—21.

[48] Пак там, с. 185.

[49] Србски дневник. Нови Сад, № 79, 6 окт. 1857.

[50] Боянич-Лукач, Д. Пос. съч., с. 185.

[51] По сведения на дядо Никола поп Ценов от с. Медковец, записани от Д. Маринов /вж. Народно обичайно право, кн. IV, Русе, 1894, с. 109—110/.

[52] Пак там. По разказ на дядо Петко Цанков от Медковец /с. 327—328/.

[53] Пак там, с. 370.

[54] По разказ на Евтим Дамянов Пандурски /81 г./, записан от П. Кузманов на 25 май 1965 г.

[55] Народно обичайно право, кн. IV, с. 388—389.

[56] Пак там, с. 135.

[57] Пак там, с. 14.

[58] Берковски, П. Из възпоминанията ми, Лом, 1894, с. 26.

[59] Маринов, Д. Племената, влаките, задругите, семействата, имената и коровете в Западна България /Видинско, Кулско, Белоградчишко, Ломско, Берковско и Вратчанско/. — Жива старина, кн. II, Русе, 1892, с. 182.

[60] Бобчев, С. Българската челядна задруга в сегашно и минало време. — СбНУНК. Кн. XXII—XXIII. Ч. 2, 1906— 1907, с. 183—184.

[61] Пак там, с. 186.

[62] Маринов, Д. Племената, влаките, задругите . . ., с. 183.

[63] Пак там, с. 185.

[184] По разказ на дядо Кузман Петров Конов, слушан от П. Кузманов.

[65] Маринов, Д. Племената, влаките, задругите . . ., с. 188.

[66] Пак там, с. 189—191.

[67] Пак там, с. 198, 200—201.

[68] Пак там, с. 201.

[69] Пак там, с. 211.

[70] Гешов, И. Задругата в Западна България. — Периодично списание. Кн. XXI и XXII, С., 1887, с. 435; Иречек, К. Княжество България. Ч. 2, с. 92.

[71] Kanitz, F. Op. cit., p. 83—84.

[72] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 89; Георгиева, Б., И. Николов и С. Димитрова. Българската селска къща, С., 1987, с. 86—97.

[73] Маринов, Д. Градиво за веществената култура в Западна България. — СбНУНК. Кн. XVIII, С., 1901, с. 14—15, 20.

[74] Пак там, с. 21.

[75] Андреев, С., Е. Грозданова. Българските земи през втората половина на XVI век според новоиздирени османотурски документи. — Известия на НБКМ. Т. XVIII /XXIV/ С., 1983, с. 147.

[76] Георгиев, И. Хюсеин паша. — Българска сбирка, 1901, кн. 1, с. 25—26; Съчинения. Т. 2, 1961, с. 11—13. Авторът Михалаки Георгиев е родом от Видин.

[77] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 54—55.

[78] Документи за българската история /ДВИ/. Т. III, С., 1940, с. 329.

[79] Сб. Русия и българското националноосвободително движение, с. 85.

[80] Цветкова, Б. За някои форми на съпротива срещу турския феодален строй през XVIII в. — В: Паисий Хилендарски и неговата епоха, С., 1962, с. 235.

[81] По разказ на Григор Найденов Готовански /66 г./, записан от Г. Филипов на 4 май 1968 г.

[82] По разказ на дядо Петър Христов Генов, записан от Г. Филипов на 20 януари 1965 г.

[83] По сведения на Иван Марков Томов, записан от Г. Филипов на 13 март 1966 г.

[84] По сведения на Андрей Филипов Влашки, записани от Г. Филипов на 20 май 1965 г.

[85] По разказ на Рангел Захариев Табаков пред Г. Филипов, 10 март 1966.

[86] Информатор: Цветко Димитров Шоков, записал Г. Филипов, 7 юли 1962 г.

[87] По сведения на Георги Илиев Йончов и Петър Игнатов Виняшки, записани от Г. Филипов през 1961 и 1966 г.

[88] По разказ на Софрон Дамянов Влашки, записан от Г. Филипов на 10 февруари 1969 г.

[89] Съобщава Тодор Петров Павлов пред Г. Филипов, 2 август 1968 г.

[90] По разказ на Дамян Василев Пандурски пред Г. Филипов, 10 февр. 1964 г.

[91] Маринов, Д. История на град Лом. Ч. I, с. 68—70.

[92] Съобщава Игнат Атанасов Игнатов пред Г. Филипов през 1968 г.

[93] По разказ на Григор Костов Беремлийски пред Г. Филипов, 1967 г.

[94] По разказ на Рангел Игнатов Данков, зап. Г. Филипов през 1964 г.

[95] По сведения на Рангел Захариев Табаков и Александър Алексов Каменчов пред Г. Филипов през 1967 и 1968 г.

[96] По данни на Иван Георгиев Грънчарски, зап. Г. Филипов през 1969 г.

[97] НБКМ—Ориент. отдел, Лм/1, л. 127.

[98] По сведения на Петър Георгиев Койчов, Спас Иванов Миков, Величка Симеонова Рангелова и Цено Григоров Симеонов, зап. Г. Филипов през 1965—1969 г.

[99] По сведения на: Владимир Алексов Манастирски /1960 г./, Младен Георгиев Свинарски /1970 г./, Борис Тодоров Кирков /1968 г./, Александър Григоров Стоянков /1962/, Борис Атанасов Вехтарски /1968/, Георги Иванов Робов /1964/, Филип Биволарски, Томо Георгиев Ненчов /1970/, Доси Георгиев-Белчов /1968/, Григор Костов Беремлийски, записал Г. Филипов.

[100] Извори за българската история. Т. XXVI, С., 1986, с. 390.

[101] Пак там, с. 397.

[102] По разказ на Здравка Рацова, записан от П. Кузманов на 25 май 1985 г.

[103] По сведения на Бено Първанов Бенов /учител в гр. Лом/, записани от Г. Филипов през 1971 г.

[104] ДБИ. Т. III, док. 546, с. 295.

[105] Свобода, № 50, 18 ноем. 1870.

[106] По разказ на Атанас Петров Върбанов — Татарина, записан от П. Кузманов на 25 май 1985 г.

[107] По сведения, събрани от Георги Филипов Биволарски.

[108] Дунавски лебед, № 53, 3 окт. 1961.

[109] ДБИ. Т. III, с. 418—419.

[110] По сведения на Георги Филипов Биволарски, чийто баща е роден в Русия.

[111] ЦДИА, ф. 173, оп. 1, а. е. 345, л. 151—152.

[112] ДБИ. Т. III, с. 442.

[113] По разказ на Георги Симеонов Тикванов, записан от Г. Филипов през 1968.

[114] По сведения на Върбан Тодоров Кръскьов, взети от Г. Филипов през 1968 г.

[115] По спомени на Николица Иванова Кудкудейска, внучка на баба Вълка, записани от Г. Филипов през 1968 г.

[116] Сб. Русия и българското националноосвободително движение, с. 86.

[117] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 37.

[118] Цветкова, Б. Нови архивни източници за въоръжената съпротива в българските земи срещу турския феодален ред през XVI — XVIII в. — Известия на държавните архиви. Т. 8, 1964, с. 222.

[119] Пак там, с. 223.

[120] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 37.

[121] Кулин, Х. Пос. рък., с. 4—5.

[122] Бенов, А. Белият орел. — В: Очерци и легенди за войводи и хайдути, Михайловград, 1968; Кузманов, П. Войводата Цеко Петков, С., 1989, с. 36.

[123] Цветкова, Б. Народ непреклонен, С., 1968, с. 94.

[124] Палаузов, С. Избрани произведения, С., 1974, с. 404—405.

Глава трета

МЕДКОВЕЦ ПРЕЗ ЕПОХАТА НА ВЪЗРАЖДАНЕТО

1. ОБЩЕСТВЕНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОМЕНИ В СЕЛОТО

Медковец е неразделна част от многостранния исторически процес през епохата на Българското възраждане. Това е време на съзряване, подготовка и осъществяване на българската национална революция, епоха на преход от разлагащия се османски феодализъм към развитие на стоково-парични и поява на капиталистически отношения. Водеща роля в българското общество започват да играят все по-осезателно онези обществени групи, които са свързани със занаятите, търговията, манифактурата и фабричната индустрия. Именно този процес поставя обществото в релсите на историческия напредък, а българската национална буржоазия като носител на новите производствени отношения и обществени идеи става насочваща сила на цивилизацията. Зад тази социална прослойка вървят и медковските селяни начело с богатите кнезове и чорбаджии-общинари, интегрална част от българската национална буржоазия.

Под влияние на настъпващите промени в градовете Лом, Видин, Белоградчик, Враца и други градски селища занаятчийското производство придобива предимно стоков характер и бива предназначено за размяна на пазара срещу пари. По такъв начин стоковото производство и търговията стават важни исторически предпоставки за появата на капитала и на произтичащите от него производствени отношения. Натрупващите се парични средства в града го правят икономически силен, а селото с неговата земеделска продукция играе подчинена роля.

Тази закономерност засилва тенденцията за превръщане на султанските хасове към режима на мирийската земя, а след това и в частна собственост на отделни забогатели турски граждани и чиновници. Засилва се практиката да се принуждават селяните да изплащат десятъка не в натура, а в пари. Това кара и производителите в Медковец да изнасят своята стока /зърнени храни, добитък, дървен материал, птици, мед и др./ на пазара в града, за да се сдобият с пари за плащане на данъците и за закупуване на някои потребни им продукти. От дядо Кузман Петров Конов съм слушал, че неговият прадядо Кънчо Конов често изнасял през първата половина на XIX в. на пазара в Лом дървен материал. При това неговата стока била винаги висококачествена, поради което още с пристигането на пазара нуждаещите се граждани или търговци, прекупчици /евреи, турци, българи/ се струпвали около колата му и той продавал дървения материал на онзи, който му давал най-висока цена. С част от придобитите пари дядо Кънчо купувал сол, гас, принадлежности за конете, гребенчета и други дребни вещи за женската челяд. Остатъчната част от парите ръководителят на задругата предоставял на бабата, пазител на семейните финанси и отговорник на фамилния бюджет. Постепенно под влияние на и без това имащата значение парична рента в Османската империя звънът на златните и сребърните монети променя не само икономическите процеси в селото, но и психиката на медковчанина става друга. ,

При това медковчани не получават тапия /владелчески документ/ за обработваните от тях парцели и не се считали за техни владелци. Поради това те започват да обработват толкова земя, колкото само за изхранването си. А това довежда до намаляване на доходите в хасовете. Ето защо централната власт е принудена да издаде разпореждане за снабдяване на желаещите с тапия. Затова от 1701 г. хасовите земи са приравнени по режим на земевладение към мирийската, т. е. държавната земя.[1]

От този момент нататък Медковец, което се намира на хасова територия, т. е. то е хасово селище, става по-леснодостъпно за придобиване за владелчески документи на "мирийска" основа. А този факт благоприятствува пустеещите парцели, някои пасища и част от мерата да станат обект на грабеж от отделни турци и превръщането им в чифлици. В османски архивен източник се говори за един твърде ранен случай на засядане върху селски земи от страна на турски чифликчии в землищата на Медковец, Церовене и Дългошевци. Отнася се за едно оплакване от 1699 г. на двама османлии, снабдени с някаква феодална привилегия върху тези села. В оплакването се изнася, че техните привилегии се нарушавали, понеже други турци самоволно обработвали землищата на споменатите села.[2]

По предание се знае, че турски чифлик е имало в местността "Коняришки локви", на 4—5 километра югозападно от Медковец, на границата със землищата на Сливовик и Луковица. Чифлишкото стопанство се състояло от ниви, ливади, стопански сгради за конете и за ратаите. Чрез наемни работници се прибират сеното, пшеницата, ечемикът, царевицата. Получената продукция чифликчията продавал на военните гарнизони във Видин и Лом. По икономически съображения турчинът предпочитал да наема девойки от Медковец, Сливовик и Луковица. Понякога прибягвал и до насилие, за да му работят ангария; често примамвал млади момичета в Луковица, където се гаврел с тях. Заради отвратителното му поведение една вечер го причакват няколко медковски хайдути, които прекратяват безнравствения му живот.[3]

В Медковското поле възникват и други чифлици: две стопанства на Месуд ага в местността "Шейновеца", на Ибрахим ага в "Периклин връх", състоящ се от около 5000 дюнюма и други.[4] Чифлик е съществувал и в землището на с. Кърки жаба, както и на около един километър северно от Медковец, в местността "Турските локви": допреди няколко десетилетия там имаше запустял кладенец, наричан от населението Абдулан геран: кладенец с подобно име се помни и в горната махала на селото, близо до къщата на Селепчиите.

По силата на социалните и биологичните закони държателите на Медковец един по един се сменяват. Макар и бавно нараства броят на заможните селяни, които по един или друг начин се сдобиват с тапии: напр. задругите на Пашкулкьовци, Пасланджиите. Преди години учителят Марин Кръстев Пасланджийски /майка му е от Пашкулкьовци/ уверяваше, че пази тапиите на своите предци, получени през 1740 г.

Този вървеж на нещата особено се засилва по времето на аянина Осман Пазвантоглу. Всъщност феодалните размирици като социално явление имат своя инкубационен период и в нашия край като част от общия феномен в цялата империя. Още в края на XVII и началото на XVIII в. упадъкът във военноленната система започва да се засилва. Запазвайки често названието тимари и зиамети /ако не бъдели направо придадени на султанските хасове/, бившите ленове най-открито са арендувани от лица, които нямали нищо общо с военната служба.

Представителите на султана в нашия край малко по-малко започват да губят от неограничените си права, защото упадъкът на спахилъка засилвал ролята на техните съперници в лицата на аяните. А както се вижда от някои документи, аянин имало не само във Видин, но и в Медковец. За разлика от пашата във Видин преди Осман Пазвантоглу, аяните не са пращани от центъра, а произхождат от областта и формално се избират от местните първенци — кнезове, чорбаджии, старейшини. Все повече се засилва властта на ръководителите на българските общини, които в повечето случаи минават на страната на аяните. Фактически аянинът е най-могъщият и богат земевладелец в областта, който получава поста си чрез принуждение и подкупничество. Така че всеки опит на централната власт /султана/ да пресече корените на аянлъка били безуспешни, защото тази институция съдействувала за развитие на ”новите елементи” /частнофеодални и капиталистически отношения/, на децентрализация на властта и разширяване формите на самоуправление на селищата /общините/, така също и на българската народност. По такъв начин в нашия край се явява социален процес начело с аяните, който в края на XVIII в. получава названието ”кърджалийско време”. Така че общините начело с кнезовете и аянлъците не само предшествуват голямото размирие, но те просто го обуславят. Всъщност ”аянските размирици” играят водеща роля във феодалната анархия в края на XVIII и началото на XIX в., а кърджалийските действия — подчинена роля. Това са пружините, които изтикват на преден план аянина Осман Пазвантоглу.[5]

По време на това голямо противопоставяне между централната власт и Осман Пазвантоглу е било невъзможно да не бъдат въвлечени във водовъртежа на събитията и медковските селяни. През есента на 1795 г. Видин все още е обсаден от верните на султана войски. Високата порта отчита възможностите си и затова нарежда да не се атакува крепостта, а да се направи потребното чрез глад и умора да се сломи съпротивата на обсадените. Хората на Осман Пазвантоглу обаче са на своя боен пост. През декември с. г. делибашиите на отцепника излизат из цитаделата и се отправят срещу войските на султана. Подобно нападение е проведено на 29 декември в землището на село Медковец, където двамата паши Тахир и Рустем отблъскват един от отредите на видинските сепаратисти.[6]

В продължение на няколко години землището на селото става арена на военните действия на противниците. За това говорят не само документите, но и други факти. ”На пътя за Медковец — пише Д. Маринов, — по течението на Козаровец, има местност наречена ”Ордище”. За туй ”Ордище” разказват, че на това място е станала битката между Пазвантоглу и Юсуф паша. И днеска на това място, като орат, изравят гюлета — знак, че са употребявали топове.”[7]

В края на краищата през януари 1796 г. Портата е принудена да обяви четвъртата амнистия на Осман Пазвантоглу. След обявения социален мир и от двете страни Тахир паша и Рустем паша се оттеглят от землището на Медковец към околностите на Берковица.

В тези размирни години медковчани, привлечени от обещанията на Пазвантоглу да ги направи равноправни с мюсюлманите и да им даде земя, минават на страната на отцепника. Почти цялото село начело с кнеза Ангел Кулин първоначално подпомага недоволния аянин чрез хранителни продукти, фураж за конете и въоръжени селяни, предвождани от ръководителя на общината, за чиято глава султанът обявил награда от 1000 гроша.[8]

Не минава много обаче и всички разбират измамата. Вместо да бъдат облагодетелствувани медковчани, значителен брой селски парцели преминават не в техни ръце, а във владение на чифликчии и аги-господари. За всесилния аянин от Видин раздаването на земя чрез тапии било важно средство за привличане на съюзници в лицето на спахии и богати турци. В един ”Списък на чифлиците с обозначение броя на къщите във всяко село има махала” фигурира и нашето село, състоящо се от 176 къщи. В документа е записано още: "От казаното от коджабашиите тук се изясни, че посоченото село било дадено на видинския жител Ебу Бекир ага. След неговото пропадане то останало незаето и било дадено от бившия видински мухафъз* Негово Превъзходителство Иззет Мехмед паша с тапия на Мехмед ага от видинските първенци."[9]

Постепенно землището на Медковец се превръща от султански хас в "частна собственост на разни турци", а селяните обработвали земята при различни условия. До 1835 — 1840 г. селото наброява 173 — 176 къщи и според един "Опис на агаларските села в нахия Поломие" продължава да е господарлък" с тапия на видинчанина Мехмед ага, който го владее и сега"[10]. Интересно е това, че при смяната на всеки султан се подменят и тапиите за всички ленове, а това означава в повечето случаи — и техните държатели или частни собственици. Не била рядка практиката, получилият документ турчин да "продава с тапия правото си на владение на населението, като срещу това им взема обичайните и законни даждия".

В резултат на настъпилите изменения в края на XVIII и през първата половина на XIX век в Медковец и неговото землище съществуват сложни аграрни отношения: от една страна, чифлици, в които се преплитат феодални остатъци и капиталистически отношения, и, от друга — господарлъци, които обхващат по-голямата част от доходите на земята и принадлежат на агите — богати турски частни собственици. Затова след Освобождението в "Закона за господарските и чифлишки земи" господарските земи се определят като такива, на които населението е живяло и ги е обработвало постоянно срещу определен данък в продукция или в пари и чиито господари /аги/ не са имали право да ги дават под наем на други селяни-арендатори. Тези земи са разпределяли помежду селяните на бащина, ползването от която се предава наследствено от родителите на децата, докато чифлиците също се обработват от селяните под наем в натура или в пари, но техните стопани са частни собственици — капиталисти, и се онаследяват от децата на турчина /или на българина по-късно/, който има право да ги предостави за обработване на когото си пожелае.[11] Това са стопанства, в които работят наемни работници /слуги, ратаи, аргати/ срещу надница в пари или натура; получената продукция се изнася на пазара срещу пари.

В някои османски документи не се прави особена разграничителна линия между чифлиците и господарлъците. Така в решение на Върховния съвет в Цариград от 1 май 1863 г. за премахването на господарлъците в нашия край се казва: "Повечето от земите на подведомствените на Видин нахии Сахра, Белоградчик и Лом са господарлъци, т. е. чифлишки земи. Раята, която ги обработвала, плащала ежегодно наем на собствениците на чифлиците, наричащи се "господари". Впоследствие, поради някои революционни събития, този господарствен начин на стопанисване на земите бил премахнат, т. е. правото на владение на собствениците — чифликчии върху земята било прехвърлено към държавата. Срещу това на тях били издадени облигации, а лихвите им — над 400 хиляди гроша — се събирали от раята на споменатите нахии като заем за земята заедно с данъците им. Още тогава се приело, че раята не може да изявява претенции за право на владение върху тези земи, обаче въпреки това тя присвоила земите, които ѝ били под ръка, и ги стопанисвала като придобити с тапии. В случай на смърт или други обстоятелства прехвърлянето на земите се извършвало с посредничеството на коджабашиите* без знанието на властта, поради което, освен че хазната се лишавала от тапийски приходи от тези нахии, но и самото прехвърляне на земите между населението по този начин е незаконно."

Кулско

Предвид на това, се казва по-нататък в решението на Върховния съдебен съвет, разрешаването на поземления въпрос не може повече да се протака. В тази връзка в Цариград решават за подходящо земите, които се обработват под наем от раята, да ѝ се продадат, т. е. да ѝ се даде право да ги владее с тапия, като срещу това се съберат 8 — 10 хиляди кесии * акчета, какъвто е размерът на стойността на издадените облигации. Препоръчва се още "изплащаният ежегодно от раите на споменатите три нахии наем за земята следва да се прибави към данъците, като към тях се вземат само три гроша книжна такса, за да им се прехвърлят обработваните от тях господарски земи и им се уредят тапиите". За да се избегнат за в бъдеще недоразуменията, предизвикващи оплакване от двете страни, разпорежда се господарските земи да бъдат разграничени от оставените по-рано на разположение на чифликчиите собственици специални земи.[11-а]

---

*Мухафъз — началник на военен гарнизон.

*Коджабашия — мухтар, кмет, кнез.

Въз основа на този документ във Видин се съставя комисия, която задвижва въпроса за даване тапии на селяните. Раздвижват се и медковчани. Всеки стопанин подава декларация пред кмета на Медковец Иван Илиюв, че имотът, за който претендира, е обработван от него и семейството му не по-малко от 10 години. От своя страна, кметът препраща събраните документи до кадията в Лом, а оттам — във Видин. Запазен е един фрагмент на подробен опис за даване на тапии на селяните от Медковец от 1874 г. В него са посочени имената на земеделеца, местонахождението на нивите и ливадите, техните размери и четиримата им съседи поименно. Поради невъзможност да се изброят намиращите се в списъка медковчани, които получават тапии, тук ще посоча само двама, един от най-богатите и един от най-бедните: Младен Вълчов — 600 дюнюма и Петко Илиев — 10 дюнюма.[11-б]

От този документ и от емлячните регистри на селата Расово, Кърки жаба и Медковец от 1866 — 1871 г. се вижда, че сред жителите на тези села съществува тогава имотно неравенство. Например в Расово земевладенията са от 14 /най-малко/ до 269 /най-много/ дюнюма**. При това отделните парцели, ниви, ливади и гори са по 10, 20 и 45 дюнюма, което улеснява обработването и стопанисването им. Повечето от домакинствата на Расово притежават над 100 дюнюма земя. Владелците на земя до 50 дюнюма са само няколко души. Селяни без земя не са отбелязани в турския документ. Свещеникът Вълчо Петров /стар харамия и ятак на Ангел Кулин/ например владеел 131 дюнюма, а Трифон Димитров — 269.[12]

Още по-мозаична е социалната картина в Медковец. Джизие-регистърът от 1845 — 1846 г. свидетелствува, че домакинствата се разпределят на три обществени групи: нисша категория — 282 души, средна — 65 стопани, и висша категория — 20 мъже, платци на данъка джизие. Емлячният регистър на Медковец от 1868 г. ни дава още по-ярко доказателство в това отношение. От съществуващите 217 домакинства нека посочим имената само на двайсетина души, които притежават ниви, ливади и гори: Въло Генчов — 7 дюнюма, Петко Илиев — 10, Никола Илиев — 19, Никола Пенчов — 44, Васил Илиев — 48, Марин Ценов — 59, Мило и Качо Гергови — 87, Иван Пенков — 96, Лилко Божинов — 114, Иван поп Димитров Стаменов — 135, Лилко Стоянов — 201, Ангел Ценов /кожар/, — 202, Горан Атанасов — 208, Гено Петров — 220, Неделко Христов — 203, Угрин Лилков — 280, поп Димитър Стаменов — 300, Мано Йолов — 400. поп Нино Ценов — 460, Герго Панов — 600 и Младен Вълчов — 600.[12-а]

Както ще видим по-нататък, докато станат собственици на имотите на своите деди и прадеди, селяните водят упорити, последователни и кървави борби. От съществуващите в Ломско 57 села, само 14, между които и Сливовик, били мирийски /държавни/, останалите се превръщат в частна феодална собственост на определени господари или аги. Затова, когато през 1834 г. се премахва спахийската система, Медковец остава извън аграрната реформа, тъй като не е държавна собственост, а "агаларско село". На основателните искания на медковчани и другите селяни да получат всички тапии и земята да стане тяхна частна собственост, турските аги изваждали ятагана и с ярост заявявали: "Тази земя не е на падишаха, тя е наша.[13] Именно този спор между селяните и османските господари е една от най-важните причини за непрекъснатия въстанически поток в нашия край.

---

*Една кесия съдържа 500 монети — акчета, грошове, махмудии и пр.

**Дюнюм, дюлюм /тур./ — стара мярка за повърхнина, равняваща се на близо 1 декар — 919,3 кв. м.

При все това, както се спомена вече, приятният "вкус" на парите продължава да разширява своя обсег и да върши потребното. На пазара в Лом, Видин, Плевен и другаде се изнася не само дървен материал, но и други продукти — зърнени храни, сирене, масло, мед, восък, яйца, едър и дребен добитък, кожи, вълна и пр. В търговския тефтер на Кр. Пишурка е отбелязано, че Цено Стойчов е получил от него срещу сенет /полица/ 500 гроша, които трябвало да се издължат с жито или кукуруз. "Медковчанинът Симеон" също се задължил срещу кредит от 990 гроша да предостави на Пишурка зърнени храни.[14] Срещу лихва се дава заем и на "Симеон кьопавото момче от Медковец".[15]

На пазара "Никола Чолака от Медковец продал бивола си на търговци от Плевенско"[16] Някои семейства срещу поръчка от търговци отглеждат буби /оттам и фамилното име Пашкулкьовци/ за свила. Петър Николов Сарафски /родоначалник на рода Медовци/ отглежда повече от 100 кошера, чиято продукция /мед и восък/ била предназначена преди всичко за пазара. Той е един от първите медковски пчелари, който отваря в центъра на селото дюкян за продажба на мед, восък и свещи. По-голямата част от пчелните продукти П. Сарафски предоставя на търговци в Лом, Видин, Враца и по-далеч дори.[17] В тази връзка Д. Маринов отбелязва, че в Медковец са отглеждани много пчели и е имало изобилие от мед. "Медът медковски — пише той — е изнасян още в онова време дори в Цариград в качета и е бил прочут по своето качество"[18] Не по-малки били и пчелниците на Кольовци, Мановци, Гъньовци /напр. Цено Вълчов Гъньов бил прочут пчелар, уважаван общинар и известен хайдутин/ и много други. Техните кошери в "Лозянска падина",„Раковица", "Пчелиньете" и пр. привличат вниманието на търговци не само от района, но и от по-далеч. Тази слава достига и до Любен Каравелов, който изтъква за Медковец, Прогорелец и Вълкова Слатина в органа на БРЦК: "Тие села бяха някогаш прочути по своите многобройни пчелници."[19]

Пипалата на търговския и на лихварския капитал все по-осезателно се преплитат в Медковец. Лихварите от Лом и други селища отпускат кредит на медковчани, но ги обвързват и задължават да платят лихва срещу темесук /полица/.

В търговския тефтер на Кр. Пишурка е отбелязана сметката на "даскал Димитър" /поп Димитър Стаменов/, който "за разни книги" му дължи 27,20 гроша; медковчанинът Симеон за кредит от 11 франка трябвало да изплати 990 гроша лихва в зърнени храни; на 10 януари 1870 г. "на Симеон кьопавото момче" получава от Кр. Пишурка 19 наполеона в заем срещу 1007 гроша лихва; на 28 юни 1871 г. чрез поръчителството на Йончо Тончев /най-големия лихвар в Ломско/ Симеон Медковчанина се задължава да изплати на Кр. Пишурка 1165 гроша; все тук изрично е отбелязано името и взаимовръзката на споменатия медковчанин с лихваря Йончо Тончев: "Цено Вълчов — негов ортак".[20]

До 1850 г. бирник на Медковската община е чорбаджията Никола Иванов. Тази длъжност му позволява да присвои част от събираните суми за данъчни тегоби, които средства започнал да дава в заем срещу висока лихва; към него се обръщат и отседналите в мензила пътници за обмяна на чужда валута срещу циркулиращите в османската държава парични знаци. Поради тази му дейност и турци, и медковчани му поставят професиоопределящо прозвище: сараф Никола, сараф Нико или Никола Сарафа. Още приживе не само той, но и неговите синове Петър, Георги, Христо и Коцо биват назовавани с прякорното име Сарафите. По такъв начин чорбаджията и членът на общината Никола Иванов Сарафски придобива не само обществено, но и имотно състояние. Той е единственият от селото, който по време на въстанието от 1850 г. играе двойствена роля, заради което революционерите го наказват със смърт.[21]

През 60-те години на XIX в. дълбока икономическа криза разтърсва Османската империя. Медковчани са принудени да продават продукцията си на безценица. Това положение на нещата ги разтревожва и не без основание те си казват: "Не ща тая година да сея нито кукуруз, нито грах, нито фасул, защото по-евтино мога да ги купя, отколкото ми тие чинат." Постепенно произвежданата продукция намалява, снижава се и броят на пчелниците. Не случайно органът на БРЦК констатира: "Земете за пример Прогорелец, Вълково и Медковец; тие села бяха някогаш прочути по своите многобройни пчелници, а днес? — В 1868 година "спахията" намерил в едно из тия села 500 кошера; в 1869 година той намерил 100, а тая година нито един."[22]

Турция е изправена пред стопански крах, тъй като продуктите на българското земеделие са главният дял от османския износ. С цел да се предпази поне отчасти турското стопанство, Мидхат паша създава през 1862 г. т. нар. "земеделски каси" с характер на кредитни учреждения, без намесата на държавата. В началото на 1865 г. подобна институция е създадена в Лом, а наскоро след това и в Медковец. За да стане член на земеделската каса, селото внася първоначално сумата 60 000 гроша. Касиер на медковския клон на земеделската каса става учителят Андрей Дамянов Конов, допринесъл твърде много за облекчаване тежкото положение на много селяни.[23]

Но всичко Андрей Конов не могъл да стори. Формално османската държава не се меси в работите на земеделската каса, но на практика излиза другояче. След настаняването на татарите и черкезите в Медковец общината е принудена от властта да им предостави 4608 дюнюма земя от нашето село и 8454 дюнюма от Сливовик. За закупуване обаче на инвентар, добитък и построяване на къщи само ангарията не била достатъчна. Затова медковският клон на земеделската каса отпуска на татарите и черкезите съответно за двете села 6365 и 5570 гроша, или всичко за цялата община 11 935 гроша. Тази сума преселниците трябвало да изплатят при минимална лихва за определен срок. Скоро обаче идва освободителната война, чуждоземците напускат общината, земята се разпределя между селяните, но при условие да заплатят задълженията на татарите и черкезите.[24] Повече от ясно е кой медковски селянин е могъл да плати не само стойността на земята, но и съответния дял от задълженията към земеделската каса.

Интегрална част от настъпващите нови тенденции в социалния процес на обществото са занаятите. Поначало те имат известно значение за Медковец, но не са така непосредствено обвързани с пазара и ролята им в общата насока е твърде незначителна. При все това не може да не се спомене за тях. В селото ни се появяват онези занаяти, чието предназначение е да обслужват земеделието, скотовъдството и бита на хората — чак след това се работи за пазара. Ала има и занаятчии, които произвеждат /когато материалите не са на клиента/ и продават на оногова, който плащал повече. Впрочем нека започнем от табаклъка /от "табак" — кожа, кожар/ — в Медковец. Прочут кожар бил Първан Табака, чието родословие води началото си от с. Мърчево и многобройните му потомци днес са познати под името Табаковци; в селото ни има и Табашка махала.[25] Първоначално този занаятчия гледал повече земеделието и животновъдството, а на занаята като на нещо странично. Постепенно обаче табаклъкът взема връх и стопанската дейност се предоставя на другите членове на челядната задруга.

Работата на табакчията е да събира кожи /от овце, кози, волове, биволи, коне и пр./ и докато са още пресни /сурови, кървави/, ги накисва във вода — лятно време до 3 денонощия, през зимата — 10. След това при специална обработка на самия Първан Табаков или на други табакчии в Габрово или други селища се приготвя гьон, сафтиян и мешени, някои от които се предоставят на обущари или други майстори за изработка на чанти, портмонета, гайди и друга продукция.

И докато "табак" означава кожа и кожар, то "кюрк" изразява дълъг кожух или дълга горна дреха, подплатена с кожи /шуба/; оттук и кюркчия, кожухар. Както се казва вече, по-известни кожухари в Медковец били: Вълчо Нинов Дявола, Петко Горанов Рацов /до преселването му в с. Бела Рада/ и др. Селото ни се слави и със своите неколцина терзии /шивачи/ — Нинко Валявицата, Кръсто Витански, Герго Бойчов, Петър Дамянов Конов и др. Познати са имената и на майстори коларо-дърводелци: братята Павел и Никола Гергови, братята Камен и Атанас Ив. Биволарски, които изработват не само коли /потомците на Никола Гергов се наричат Коларете/, а каци и качета, бурета /за кисело зеле, солена сланина, вино и др./.[26] В селото се откриват и две железароковашки работилници, в които майсторите Демо и Пульо поправяли и произвеждали палешници, мотики, сърпове, брадви, търнокопи, подкови — предимно по поръчка, но срещу заплащане в пари или натура. Някои от тези занаятчии имали чираци и калфи.

В селото ни се откриват и търговски дюкяни: например Петър Банов купува зърнени храни, вълна и кожи, а снабдява селяните със сол, газ, галантерия; към него се присъединяват Вако Йошев, Симеон /Мочо/ Пешов и Ванко Пенов Шоков. Последният зарязва терзийския занаят и се насочва към търговската дейност — неговият син Григор Ванков и внукът му Рангел Григоров Ванков до навечерието на Втората световна война притежават най-реномираната кантора за търговия и кредит. Павел Иванов от Пирдоп и Тодор Иванов Паслаников от Копривщица се заселват в село, където откриват дюкян за учебни помагала, прежда, чай. С търговия на кожи, добитък и зърнени храни се занимават медковчаните Аврам Лилов Нинов и Петко Ценков Опинчов — съдружник на големия богаташ и лихвар Камен Ганчов от Крива бара.[27]

Някои медковски селяни се насочват към по-леко печалбарство — кръчмарството: Петър Ванов /заедно с търговския дюкян/, Вако Йошев и Симеон Пешов /заедно с търговските дюкяни/; кръчми отварят още: Стоян Тотов и Стоян Голия от Копривщица /в къщата на Христо Манов/, Ценко Иванов Главиняшки /чийто брат Васил е хайдушки предводител, съратник на Раковски и другар на Ив. Кулин/, Иван Стоянов Боздуков, Аврам Лилов Нинов /заедно с търговията на кожи/.[28]

В заключение нека кажа, че изброените дотук носители на стоково-парични и капиталистически отношения — богати земеделци, занаятчии, търговци и други сторонници на частната инициатива в Медковец, в една или друга степен подпомагат социалния развой на българското общество през Възраждането. Със своята дейност те допринасят за подкопаване устоите не само на османската феодална система, но също така и на патриархалния бит, кристализирал в челядните задруги. В същото време тези богати селяни все повече се оформят като буржоазна прослойка в Медковец. Като пребивават в града и на пазара, те влизат в контакт с различни хора от района и от по-далечни краища на поробената родина и прехвърляйки през ръцете си стоки и пари — постепенно променят не само съзнанието си, а и насочват отношението си към новите веяния в обществото.

През Възраждането село Медковец не съставлява хомогенно идилично малко общество, а в него се очертават открито три групи селяни: богати, средни и бедни /т. нар. "сиромаси" — слуги, пристави, аргати, коняри, свинари и др./. Тази твърде сложна структура в социалния живот на селото сама по себе си говори, че в Медковец, съществуват не само различия и противоречия в областта на материалния живот, но и в кръга на националните отношения, и в сферата на духовния живот. Оттук и определени особености и несъответствия в характера на възникналите обществени идеи и на целите, за чието постигане зарядът и отношението на отделни медковчани и групи са различни.

Независимо от това обаче жителите на Медковец като цяло и начело с оформилата се заможна част от населението и местната интелигенция /учители, свещеници и др./ се ръководят от оная програма на Паисий Хилендарски /станала им достояние навярно чрез преписа на История славянобългарска от поп Пунчо от Мокреш/, в която залягат следните основни задачи: светска просвета на народа, националното му осъзнаване, борба с гръцкото духовенство за независима българска църква и признаване на българската нация, борба за политическа свобода и за българска държавност чрез премахване на турското владичество.

2. КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ДЕЙНОСТ В МЕДКОВЕЦ

За осъществяването на горепосочените задачи се води упорита и дори жестока борба начело с градската буржоазия и следващите я селски първенци. В името на новите цели и идеали и ръководени от стремежите си за културно-национално развитие, медковчани под водителството на своята община /кнез, чорбаджии, учители, свещеници/ и на живеещите в емиграция патриоти участвуват активно в просветната дейност на селото.

В края на XIV в. българската култура и просвета достига високи върхове. Тази истина се отнася и до нашия край, като неделима част от общобългарския образователен процес. Много духовни обители, черкви и средища на книжовна дейност са превърнати в руини: турското завоевание ликвидира онези сили и институции, които дотогава са полагали грижи за просвещението на будната част от българското население. Както се изтъкна на друго място, разрушен е и манастирът край Медковец, а обитаващите в него духовници са избити. По такъв начин е ликвидирано едно важно място и средище на книжовната дейност. Остава обаче манастирът ”Свети Архангел”, разположен върху горист хълм източно от Брусарци. Според преданието той е построен преди падането на България под византийско иго /1018 г./. След разрушаването на Медковския манастир част от оцелелите наши предци започват да посещават спасилото се като по чудо духовно общежитие ”Св. Архангел”. Там те отново имат възможност чрез подходящ ритуал да слушат българска реч, да обменят мисли с любознателни свои земляци за бъдещето на народа, да укрепват самочувствието си като българи.

Според Димитър Маринов този старинен манастир бива разграбен и разрушен от турците след разгрома на Чипровското въстание от 1688 г. При все това дълго време споменът у медковчани и брусарчени към това място не угасва. Напротив, християните от района с благоговение продължавали да посещават ”Манастирището”, където на Рангеловден тук се провеждал оброк.[29] Видинският митрополит Неофит пък твърди, че манастирът е съществувал до 1720 г., когато бил разграбен и разрушен от турците, а монасите убити.[30]

Повече от столетие за манастира напомнят само руините. Най-сетне по времето на Хюсеин паша, за когото стана дума, се създават благоприятни условия за възстановяването му. А тези ”благоприятни условия” се създават не толкова от личните качества на валията, колкото от специалната клауза на Одринския мирен договор от 1830 г., която задължава турското правителство да не пречи за поправка на манастири, строеж на черкви и пр., и на султанския Хатишериф от 1839 г., провъзгласяващ ерата на Танзимата, т. е. на реформите.

За възстановяване на манастира ”Св. Архангел” допринасят най-много брусарчени, начело с дядо Стефан, навярно кнез на селото, и жителите на Медковец. ”През 1840 г. — пише митрополит Неофит — родолюбиви жители от Брусарци и Медковец, начело с дядо Стефан от Брусарци, дядо Нейко и свещеник Димитри /Стаменов — бел. П. К./, а после и брат му монах хаджи Агапий от Медковец, отново се погрижили за възстановяване на манастира. Към 1852 г. манастирът бил изцяло възстановен.”[31]

Макар и събрани от стари хора, изнесените от автора сведения се потвърждават от архивни извори. В турския списък от 1845 — 1846 г. под № 119 фигурира името на поп Димитър Стаменов /вж. ”Приложения”/, който живее заедно със синовете си Иван и Андрей и зет си Моно Георгиев. От тази фамилия е и братът на поп Димитър, скрит зад монашеското име Агапий — години наред той е монах в Брусарския манастир и даскал в тамошното килийно училище, ”което било посещавано от деца от околните села”.[32]

Така че Брусарският манастир е важно духовно средище в нашия край. Чрез духовенството и учителите от района монашеското братство поддържа най-тясна връзка с местните българи и способствува за съхраняване на тяхното национално съзнание. За разлика отпреди османското завоевание, когато на манастирите се грижат предимно царете и болярите, по време на турското робство това задължение пада изключително върху плещите на християните и техните общини и кнезове. С тази своя дейност те способствуват за предпазване на населението от асимилация, пазят българския народностен дух и будна националната ни свяст.[33]

Прави впечатление, че пред името на медковския монах Агапий Стаменов е поставено званието хаджи. Това показва, че той е бил на поклонение на Божи гроб в Ерусалим и поради това получава правото да бъде наричан хаджия. Хаджилъкът в българското общество през Възраждането е широко разпространен. На поклонение в светите за християните места могли да си позволят да отидат само лица от богати семейства или пък някои будни и надарени учители или свещеници, подпомагани от населението и общината. Това явление има подчертан патриотичен характер и голямо образователно значение. Поклонникът се връща в Медковец с разширен географски, исторически и човешки кръгозор. Придобитите знания се споделят със селяните и най-вече с любопитното и любознателно младо поколение. Тази форма на общуване укрепва народностното самочувствие и допринася за утвърдяване на националното самосъзнание на българското население. Не по-малка е и гордостта на медковчани, че именно техен близък, роднина или съселянин е имал привилегията да бъде в Ерусалим и да се нарича хаджия. Хаджилъкът е един от мотивите на свободолюбието. Не случайно в ”Българи от старо време” Любен Каравелов ни представя своите герои как сръбват ракийка, замезват салатка, разговарят по народните работи и понякога, когато остане сам под влияние на разказаното му от хаджи Генчо, дядо Либен демонстрира своето безстрашие и свободолюбие чрез стрелба с пушка през комина на къщата.

За духовното издигане на местното население все пак най-важен фактор си остава учебното дело в Медковец. Упорити и дръзновени в борбата за материално възмогване и съхранение на българщината, медковчани проявяват активност и на просветното поприще. Известна светлина във връзка с това хвърля медковският учител Петър Георгиев Манчов в статията си ”Вървежът на учебното дело в село Медковец”. В нея между другото авторът отбелязва: ”Днес за днес в Медковец не се помни от никого времето, през което да не е имало училище. Обаче положително се знае, че най-отначало не е имало никакво училищно помещение, а обучението е ставало вън от селото, под открито небе, в една търница. Оттук обучението е преминало в помещения, в тъй наречените зимници, които са били притежание на частни хора и са им служели за затваряне на биволите.”[34]

По-нататък в статията си учителят Петър Манчов изтъква: ”Дейци за въздигането на първите общински училища са били главно свещениците и чорбаджиите. Едвам запомненият и завземающ видна роля е бил учител Иван[35], а после и учител, и поп. Учил е децата в своя зимник. Приказва се, че много е страдал от турците. Учителствувал е безплатно, а се е поддържал от прихода на енорията си. За свой заместник-учител поп Иван е довел поп Стамен от с. Криводол /Ломско/, който също тъй е учил децата в зимника си.”[36] Според преданието даскал Иван е от рода на Тиквановци.

След посочените двама учители в края на XVIII и началото на XIX век с обучение на децата се занимава ”разпопеният учител — даскал Петър”.[37] Според семейно предание, даскал Петър е от фамилията на Коновци.[38] Той продължава традицията на своите предшественици и като народен будител поддържа тясна връзка с епископ Софроний Врачански във Враца. От него той получава разни ”кондаци”* и ”поучения”, които използува в просветната си дейност. По-късно, когато епископ Софроний се прехвърля във Влашко, даскал Петър не прекъсва да се среща със своя именит съотечественик и да разговаря с него по народни работи.[39]

Според проучванията на Димитър Маринов първата ”килия” за обучение на децата в Медковец е открита през 1821 г. при местната уземна черква.[40] ”След зимниците — пише учителят Петър Манчов — е направено първото общинско училище в неизвестно коя година, а после — второто общинско училище в 1845 г. /когато кнез е Иван Кулин — бел. П. К./, което служи за такова до 1892 година. Първите общински училища са били построени с частни пожертвувания на населенията и с църковна помощ. Дейци за въздигането на първите общински училища са били главно свещениците и чорбаджиите.”[41]

От преданията и документите се установява, че откъм средата на XVIII до 70-те години на XIX в. в Медковец свещенодействуват и учителствуват: поп Иван Тикванов, поп Стамен Василовски, Петър Конов, поп Димитър Стаменов, поп Цено Драганов и поп Нино. През 1870 — 1872 г. в селото свещеници са: поп Георги, поп Гено Горанов Рацов, поп Младен и поп Тодор Вълчов Гъньов /роден 1843 г./.[42] Все в началото на 70-те години на миналия век в Медковец учителствува специално подготвеният за педагогическа дейност Андрей Игнатиев /от фамилията на Тупанкьовци/.[43] В анонимна дописка /навярно написана от учителя Петър Георгиев Манчов/ е казано следното за Андрей Игнатиев Ценков: ”Този учител е с първоначално образование, което е успял отчасти да разшири на временните педагогически курсове. Обаче той има 22-годишна непрекъсната учителска практика /т. е. учител е от 1874 г. — бел. П. К./. Благодарение на своята любознателност, трудолюбие и непрекъснатата грижа за самообразование и за самоусъвършенствуване, той е постигнал изумителни резултати в учителската си вещина. При туй със своя добродушен характер и безукоризнено поведение той е спечелил на своя страна симпатията както на съселяните си, тъй и на болшинството из околията и в гр. Лом.”[44]

---

*Кондак — кратко църковно песнопение.

В дописката се изнася още, че Андрей Игнатиев учителствува единствено в Медковец. Негова заслуга е, че няколкостотин медковчани получават образование, някои от които след Освобождението стават учители, чиновници, офицери, свещеници и пр.

Андрей Игнатиев е роден на 15 септември 1858 г. Баща му Игнат Ценков Тупанкьов и майка му Велика Каменова били хора бедни. С непосилен труд те изкарват прехраната си и едва смогват да плащат данъчните тегоби. Раждат им се няколко деца, от които три момчета — Стефан, Андрей и Иван /починал още като дете/. На 7-годишна възраст Андрей постъпва в училище и в продължение на 6 години добива първоначалното си образование при учителя Андрей Дамянов Конов. С жив интерес, търсещ ум и стремеж да научи повече от това, което му дават семейната и селската среда, той ”с жадност поглъщал тия знания, преподавани му чрез метода на буквуването /аз, буки, веди, глаголи и пр. — бел. П. К./, и бързо научил четмото и писмото, ракама, повечето неща из наустницата и др.” Още като ученик той заедно с учителя си Андрей Конов посещава новопостроената черква ”Св. Параскева”, където със своя музикален и увлекателен глас се налага като прекрасен църковен певец. Тази негова дарба му спечелва симпатиите на медковчани и най-вече на общинарите, отваря му път към учителското поприще.

На 23 април 1871 г., след свършване на неделната великденска служба, баща му посещава кръчмата, в която се намирали и селските чорбаджии. Пред събраните първенци и селяни кнезът Велко Ив. Сарафски се приближава до бащата на Андрей и му казва така, че да чуят всички: ”Игнате, твоето момче ни се е аресало. Хубаво пее у черквата. Хайде, дай ни го да ни учи децата.” Изненадан от неочакваното предложение, Игнат Ценков едва успява да изрече от вълнение: ”Момчето ми е малко, та надали ще може да върши тая работа.” Чорбаджиите обаче са настоятелни и бащата се съгласява да цѐни* 13-годишния Андрей за 100 гроша па̀ша. В онези години уславянето на учителите ставало от Гергьовден /6 май/ до Димитровден /26 октомври/ и от Димитровден до Гергьовден. Тези две учебни полугодия селяните наричали па̀ша.[45]

Така че Д. Маринов е съвсем прав при характеристиката си на дадено лице за учител: ”За педагогиката му и научната подготовка никой не питаше, или тия му качества идеха на второ място. Когато ще се цени един учител, той беше длъжен да положи един вид екзамен /изпит/ в църквата; покаже своя глас и своите познания в псалтикията . . . Додето не пееше в църквата, не можеше да бъде ни дума за ценяване.”[46] Такъв е случаят и с Андрей Игнатиев.

Така през пролетта на 1871 г. Андрей Игнатиев, сам нуждаещ се от учение, става учител на медковските деца. Методът му на обучение не се различава от този на неговия учител Андрей Конов — буквуването. Тъй като църковното настоятелство и родителите на учениците са доволни от неговата дейност на псалт и даскал, общинската управа го уславя и за следващата па̀ша, като увеличава заплатата му от 100 на 145 гроша.

След свършване на учебната година малкият учител решава да продължи образованието си. По онова време младежи, които се готвят да станат свещеници или учители, след завършване на първоначалното си образование били изпращани от общината на ”специализация” в Чипровския манастир. Но тъй като в светата обител се преподавало по метода на буквуването и се изучавали най-вече църковни дисциплини, то Андрей Игнатиев предпочел светското обучение. А звучната метода по това време можело да се изучи единствено в с. Василовци /Ломско/, където учителствувал Стефан Николов /родом от с. Церовене/. Всички от Ломския край го считали за най-начетения даскал, защото бил

---

*Наемам на работа, ца̀ня.

”учил дълбока книга във II клас у Видин”. При него Андрей престоява 2 години, след което се завръща в Медковец.

С така усвоените знания и звучната метода /а, бъ, въ, гъ, дъ и пр./ през 1874 г. 16-годишният учител пристъпва към въвеждането на препоръчаните от д-р Петър Берон в ”Рибния буквар” светски знания и взаимоучително обучение. Децата започват да изучават разширено история и география — набляга се на знания, които не само обогатяват ума, но и възпитават и дават храна на сърцето, т. е. родолюбие. От училищната стая се изхвърля одърът, на който Андрей Конов и неговите предшественици седели по време на учебния процес и оттам с дългия прът напомняли на немирниците, че са ученици.

Нововъведенията и повдигнатото народностно въодушевление привличат повече ученици, но в същото време засилват бдителността на турската власт и на нейните очи и уши в селото. По време на Априлското въстание и особено на неговия разгром Андрей Игнатиев е обвинен в бунтарство. Един ден в присъствието на учениците турски чиновник прави обиск в училището, ”за да намери престъпното в преподаване на знанията по история”. Според разказ на съвременници, турчинът яхва учителя като кон и го принуждава с оръжието си да го носи пред децата и насъбралите се селяни. След това престъпно зрелище А. Игнатиев става по-внимателен и при всяко следващо идване на турски ”инспектори” гледал да прикрие следите си сред самите ученици — негови връстници. На въпросите на търсещите го турци той отговарял: ”Даскала го няма сега тука”.[47]

Робските условия налагат две деца от Медковец да продължат образованието си в Сърбия. Става дума за Ангел и Христо — синове на Иван Кулин, които след емигрирането на баща им /1853 г./ са подложени на преследване от властта. За едно от децата му поп Димитър Стаменов и кнез Георги Йолов съобщават в писмото си от 25 ноември 1856 г. на Иван Кулин в Белград: ”Твоя син го запираха във Видин, защото имал в къщата си цар Николови /на руския император Николай II — бел. П. К./ образ и цар Наполеоновия, но нищо му не сториха, само зеха образите царски.”[48] Другият мотив е потребността от просветени патриоти, които да

участвуват в освободителната борба на своя народ. За това съдим от едно прошение на Ив. Кулин до сръбския княз, в което той изтъква, че синовете му се стремят към образование, защото иначе ”те ще станат нещастни, а и като невежи не само на себе си, но и на другите няма да бъдат от никаква полза”.[49]

Важно място в културно-просветния живот на Медковец през Възраждането заема и разпространението на книжнината. Познатите източници свидетелствуват, че проникването на възрожденската литература в селото ни става най-вече след Кримската война /1853 — 1856 г./. При съществуващите асимилаторски стремежи на турската власт и на фанариотското духовенство, опазването и разпространението на печатната книга можело да се осъществи само с големите грижи на родолюбивите читатели. В тази културно-просветна дейност важна роля играят спомоществувателите. Поради липса на печатници и книгоиздателства в поробеното ни отечество, възрожденските книжовници са принудени сами да издават книгите си, като за отпечатването им търсели печатници в Русия, Сърбия, Влашко и Австрия. Поради слабите икономически възможности на авторите, те били заставяни от самите обстоятелства да прибягват до помощта на бъдещите си читатели. Известѐни чрез специални покани, че се търсят купувачи за дадена книга, желаещите да получат изданието заплащали предварително цената. За благодарност, а също и за отчитане, имената на записалите се са отпечатвани в края на книгата в нарочни списъци на т. нар. ”спомоществуватели”, ”спомощници” /напр. книгите на Кр. Пишурка/ или ”подписци”.

Днес тези списъци са важен извор за проучване на културно-просветното дело и в Медковец през Възраждането. Те позволяват да се види кои именно лица и от кои социални среди произлизат радетелите за разпространение на книжнината. Дават ни също възможност по години да проследим спомоществувателите, каква е по характер книжнината, какви са интересите на читателите и пр.[50]

Една от първите книги, която прониква в Медковец, е преведената през 1855 г. в Белград от сръбски език от Стефан Колюв брошура на Петър Радованович ”Общи знания всякому человеку нужни". Изданието е отпечатано с разрешението на митрополит Петър в 1000 екземпляра и е струвало 147 флорина*, от които съставителят е разполагал със 100 флорина, събрани от спомоществуватели, наречени в книгата "предплатници".[51] В числото на интересуващите ни "предплатници" от Лом паланка са посочени: "Почтен/ейши/ и теплый желател за Българ/ската/ просвета г. Йован Ангелов за синовете си: Лука/н/, Ангела и Христя из село Медковец."[52]

Какво научаваме от този източник? Първо, че самият Иван Кулин и неговите трима синове спадат към "имената на родолюбивите спомагатели"; второ, по това време Ив. Кулин е емигрант в Сърбия, а синовете му живеят и се учат в Медковец — тук са отразени родствените отношения между лицата /напр. и този документ доказва, че Лукан, който е родоначалник на фамилията на Стипцовци, наистина е син на Иван Кулин/. Трето, абонирането за книгата се извършва чрез другарите на кнеза в Лом паланка /навярно Кр. Пишурка/, които непосредствено са връчили книгата в Медковец. Четвърто, с проникването на изданието в село то става достояние не само на учениците предплатници, но и на техните съученици и на техните родители — на всички будни медковчани.

И още нещо. Както в тази книга, така и в други, за които ще стане дума по-долу, имената на спомоществувателите са придружени от съответни титли. Това значи, че авторите и издателите не се скъпят да поласкаят отзовалите се на поканите им лица. Например тук Иван Кулин е наречен "господин", "почтенейши" и "тьоплий", а другаде свещениците се назовани "благоговейши" и пр.

Тази книга, за която Иван Кулин абонира синовете си, е в пълния смисъл на думата издание със светско съдържание: насочва младите читатели не към Бога, а към обективните явления от заобикалящия ги реален свят. Още в увода българският преводач Ст. Колюв изтъква, че съчинението е предназначено за деца и юноши, които трябва да знаят "от малко-малко нещичко за народността си". С оглед на това "благонадеждните юноши" /патриотите/ трябва да притежават светски знания и да бъдат с будно национално съзнание. А, както знаем, това са едни от основните идеи на просвещението и хуманизма на българското възраждане.

Все в тази книга са прокарани материалистически схващания, според които "между тялото и душата ни съществува най-голямо приятелство . . . защото когато страда тялото, и душата се смущава".[53] Като говори за различните народности в Европа, Ст. Колюв с разбираемо национално самочувствие подчертава: "Аз съм българин и това ми е драго, и природно ми е да обичам, че съм българин."[54] В изданието се дават знания по анатомия и физиология, а също така и ценни съвети за лекуване на страдащото тяло; поместени са знания по астрономия — за планетите /към които спада и Земята/ и звездите /към които се отнася и Слънцето/. Все тук е казано: "Слънцето е валчесто огнено тяло, от което добиваме светлост и топлота, без кое би била нашата земя жалостна за обитование."[55] Обяснено е също, че Слънцето не може да освети едновременно цялата Земя, защото тя е кълбовидна; че Земята се върти около своята ос за 24 часа и затова има ден и нощ; от друга страна, нашата планета се завърта около Слънцето за една година, и пр., и пр.

В брошурата са предоставени и знания по география: сушата на Земята се разделя на пет части, наречени континенти — Европа, Азия, Америка, Африка и Австралия; дават се сведения за държавите на нашия континент, към които спада и Европейска Турция с 12 милиона жители — изрично е подчертано, че в тая държава турците са господари, но нямат повече от 1 милион, т. е. българите и другите балкански народи са 11 милиона и следователно могат да се справят с поробителите си. И още: "В България София е главен град с 50 000 жители и в България има много твърдини на Дунава."[56]

Нарочно се спирам повече върху съдържанието на тази малка енциклопедийка, в която се прокарват идеите на европейското Просвещение и на Българското възраждане, за да се види с каква духовна храна Ив. Кулин снабдява синовете си и младото поколение в Медковец.

---

*Флорин – стара италианска златна монета.

През 1856 г. Христо Г. Данов публикува в Белград три съчинения в едно от които са вписани имена на медковски спомоществователи. Става дума за книгата ”Духовен зрак”, преведена от руски на български от Марин Софрониев Калугеров. Отпечатана е в 856 броя, от които 19 екземпляра /4,5%/ са предназначени за: господин Иван Ангелов Кулин и чедата му Ангел и Христо — 6 броя, благоговейшите поп Димитър Стаменов — 2, и поп Цено Драганов — 2, господин Георги Иванов — 2, г-н Илия Лилов — 2, г-н Средко Цветков — 1, г-н Йощо Драганов и г-н Гено Горанов Рацов — 2.[57]

По това време, 1856 г., Иван Кулин вече е успял да прехвърли през границата в Сърбия двамата си най-малки синове Ангел и Христо и да ги настани да се учат в Белград. А като имаме предвид, че той се абонира за 6 броя, то от това следва, че другите 4 екземпляра са за другите му двама синове /Камен и Лукан/, останали да живеят в Медковец, и техни родственици или приятели. Какъв е социалният състав на читателите на тази книга? Гено Горанов Рацов е 18-годишен /роден е 1838 г./ и навярно се учи в Чипровския манастир за свещеник; другите са все местни интелигенти и членове на общината.

В Медковец се чете и препрочита и книгата на Софроний Врачански ”Неделник” или ”Софроние” — първата печатна книга в новобългарската литература, която представлява сборник от християнски поучения. Отнася се за нейното второ издание от свищовския учител Тодор Хрулев, излязло през 1856 г. под заглавие ”Неделник Евангелие поучително” в Белград. От Медковец ”Имената на родолюбците за Софронието” са: поп Димитър Стаменов — 1 брой, поп Нино — 1, поп Цено Драганов — 1, свещеник Панталеймон — 1, за черквата — 1; в графата на абонатите от Лом е записано ”Горан Лилов — каза чорбаджи”, т. е. баш кнез и брат на Илия Лилов — общинар от Медковец.[58]

През 1857 г. в сръбската столица излиза изданието на Кр. Пишурка ”Аделаида алпийската пастирка”, в чийто списък са посочени ”имената на родолюбивите спомагатели” от Белград. Там буквално е записано: ”Никола Първанов, ученик II клас на Белградската гимназия. Родолюбивый теплый за българското просвещение Иван Ангелов за синовете си Ангела Ивановича, ученик I клас в Белгр. гимназия, и Христа — 3 кн/иги/.”[59] Бие на очи фактът, че след името на Никола Първанов от Лом не е отбелязана никаква цифра, а трите екземпляра са дадени чак след имената на Ив. Кулин и неговите синове. Според мен това означава, че нашият известен съселянин е предплатил абонамента не само на децата си, но и този на бъдещия бележит български педагог и книжовник.

Все в същия списък на белградските българи са посочени и следните имена: родолюбивия желател на българското просвещение Цеко Петков за сина си Иван, ученик — 2 броя; Стоян Иванов от Лом, търговец — 1, родолюбецът Димитър Милков от с. Дългошевци — 1.[60]

Същата 1857 година излиза от печат поемата на Г. С. Раковски ”Горски пътник”. Нейният автор живее и работи в Нови Сад /Австрия/, откъдето поддържа връзка с българската политическа емиграция в Белград и най-вече с нейния представител Иван Кулин. През втората половина на февруари 1857 г. Раковски се обръща към младите съратници на дядо Иван — Сава Генчов, Петър Оджаков, Павел Тодоров и Иван Касабов. В писмото си той поздравява дързновените родолюбци и ги насърчава с увереността си в скорошното настъпване на щастливи дни за българския народ. Раковски уведомява възторжените си приятели, че в пратката с писмото им прилага и няколко броя от поемата си ”Горски пътник”, за да я прочетат и си кажат мнението. Накрая той поздравява нарочно Иван Кулин и моли младите си съратници да му прочетат поемата. ”Приключвам ви чяст от Горского Пътника — пише Раковски, — за да го общо прочитете и да ми свободно ваше мнение дадете. ”Един ум, каже пословица, добро, двама ума болше, много умове лучше”. Поздравете особенно чича Ювана, прочетете нему все.”[61]

Повече от ясно е, че онова, което сближава Раковски и Кулин, е основната идея на ”Горски пътник” — борба не за лично отмъщение, а за общонародно освобождение. Несъмнено поемата ще да е прочетена и от синовете на медковския революционер — Ангел и Христо, а може би и в Медковец.

През 1869 г. в Русе излиза от печат книгата на Кр. Пишурка ”Опелото на Исуса Христа”. Неин спомоществувател в Медковец е Велко Ив. Сарафски — 1 брой; изданието се предплаща и от поп Иван от Сливовик — 2, и от поп Стоян от Кърки жаба — 2.[62]

През 70-те години на XIX в. интересът на медковчани към сантименталните, приключенските, пътешественическите, географските и забавните четива продължава да е силен. За това свидетелствува и излязлата през 1870 г. книга ”Момина китка или книга за секиго”, която съдържа приказки, басни, легенди, описания на далечни страни и диалози за ученици. Почти всички тези откъси Кр. Пишурка взема от съчиненията на Мари льо Пренс дьо Бумон. Тяхното образователно и възпитателно значение е несъмнено.[63] Със своето съдържание те обхващат и теми от хуманитарно естество, с които се приобщават и медковските просветени люде към френското духовно просвещение. Спомоществуватели на тази книга са следните ”благоговейши”: от Медковец — поп Георги /1 бр./, Расово — поп Георги /1/ и поп Димитър /1/, Кърки жаба — поп Трифун /1/ и поп Стоян /1/.[64]

Възрожденската книга прониква в Медковец и чрез книжарницата на Кр. Пишурка в Лом. В неговия търговски архив намираме и такава сметка: ”Дадено във версия за разни книги в Медковец — даскал Димитър: 27.20 грошове.” Все тук четем още: ”Медковец. Благ/оговейши/ п/оп/ Тодор — 1, учит/елят/ Андрей Игнатиев.”[65]

Като се има предвид тесният контакт на Кр. Пишурка с първенците и интелигенцията в Медковец, както и връзките му с Раковски и Кулин в Белград, допускаме, че в селото не е разпространяван или най-малкото е четен и в. ”Дунавски лебед” — тръбачът на българската национална революция. ”Възистина — пише Кр. Пишурка в една своя дописка — трогателно позорище бе да гледа человек старци с бели бради, даже и от селата, да превръщат вестника ви ту оттук, ту оттам и да го непрестанно целуват, благославяйки оная ръка, която го е писала.” Млади и стари според Пишурка са силно впечатлени от ”чисто българските чувства и патриотическия дух” на Раковски. Затова българите от Ломския край му пожелават успех ”в предприетото . . . патриотическо, много трудно и за похвала достойно дело.”[66]

Неразделна част от националнопросветната дейност е грижата на селските първенци за култовите сгради. С оглед на асимилаторската си политика османската власт свежда до минимум разрешаването на християните единствено ”да поправят църквите си”. Турското ислямско законодателство изобщо забранява строежа на нови култови сгради. Въпреки тези пречки обаче, медковската община намира различни начини да заобикаля забраните на Корана. Обикновено в прошенията си тя иска разрешение за ”поправка”, ”ремонтиране”, ”доизграждане”, ”преустройство”. Това положение продължава да е в сила дори и след подписване на Одринския мирен договор през 1830 г., чрез който Цариград е заставен пред Русия: ”Турският султан от тая дата се задължава да дава разрешение и съдействие на християнското население в османската държава, щото то свободно да гради църкви и изповядва вярата си.”

Като се възползуват от покровителствената политика на Русия, по-събудените медковчани, най-вече старейшините, поискват разрешение да възстановят разрушената манастирска черква ”Света Параскева”. Това начинание е колкото традиционно за общината, толкова и в духа на възрожденските идеи за свобода на съвестта и вероизповеданията. През 1836 г. тази малка култова сграда, направена от плетени стени, дървени колони и покрита с т. нар. стари ”турски керемиди”, е готова. Ала малката сграда не могла да задоволи култовите потребности на вярващите, заради което се подема инициатива за построяване на по-величествен храм. За това благоприятствува султанският Хатихумаюн от 1856 г., който става база за легална борба в стремежите на медковчани в това отношение. Общината прави съответните постъпки пред висшестоящите инстанции и на 30 август 1859 г. султан Абдул Меджид издава ферман, че съществуващата ”в село Медковец, Ломска околия, гръцка черква, известна под името ”Св. Параскева”, с течение на времето се е разсипала и се нуждае от поправка”.[67] Тъй като духовно българите се намират под юрисдикцията на Патриаршията в Цариград, която е гръцка институция и чрез благословията на която се издават подобни фермани, то затова и медковската култова сграда е наречена ”гръцка черква”.

Но за разрешението и още повече за изграждането на сградата се изискват големи парични суми. Затова когато султанският акт бива връчен на общинарите, мнозинството селяни все още не вярвали, че е възможно издигане на зданието. Но, според преданието, на едно събрание пред първенците кнезът Велко Ив. Сарафски бил казал: ”Бъдете спокойни, пари има!” В същото време той вдига двете си ръце нагоре, в които държал няколко кесии с жълтици. Присъствуващите се успокояват и зачакват деня, в който ще започне строежът на черквата.[68]

Под ръководството на кнеза се изработва и утвърждава на общоселско събрание програма за осъществяване на начинанието: Христо Манов е определен за главен отговорник на строежа, зетят на кнез Велко, Кольо, става касиер на църковното настоятелство и такъв остава до края на живота си. По традиция отклонение, т. е. бягство, от подобна ”селска работа” не се допуска. Защото ”от селската работа никой не бяга и ако бяга, гледа се с лошо око, па и се наказва”.[69] Затова още щом се обявява началото на строежа, определените за участие в първия работен ден медковчани се явяват до един да изпълнят своя обществен дълг.

Медковската черква е едно в истинския смисъл на думата народно творение, в което са вплетени творческите идеи на българския архитект — строител, художника — иконописец, резбар и пр. Затова тя не случайно е обявена от Комитета за култура и изкуство в София за национален паметник на културата. Оттук и гордостта ни за този наш единствен монумент от епохата на Възраждането, за който напълно оправдано всеки медковчанин, пък и не само той, очаква с нетърпение да научи нещо повече.

Черквата е построена по архитектурния план на култовата сграда ”Свети Иоан Кръстител” на Лопушанския манастир. Тя е голяма, дори величествена за времето си сграда с вътрешни размери 9x16 м, трикорабна от типа псевдобазилика, с три кубета. Градена е от ломен камък с хоросанова спойка. Ломените камъни са извозени на обществени начала от кариерата ”Голомани” край с. Вълкова Слатина /дн. Доктор Йосифово/. Над южната част, над южния вход на сградата е записано името на селото и името на майстора строител Лило Ненов — от с. Поликраище, Великотърновско, спазарен и доведен от кнеза на селото Велко Ив. Сарафски; все тук е написано и името на покровителката на селото: ”Света Параскева”. Екзонартексът /галерията/ от западната страна е добавен през 1918 — 1919 г.

Отвън стените на сградата са измазани без декоративна украса. Единствено над западния вход са поместени три малки релефа и изображенията на двуглав орел и конници с мечове — символи на Русия и на Цариградската патриаршия. Една от характеристиките на външната архитектура е особената форма на апсидата, която не е полукръгла или заоблена, а полигонална /тристепенна/. Такава е формата и на двата певника — един върху северната и един върху южната стена. Двете външни врати са от масивно желязо, изработени са във Виена и носят датата ”1 януари 1868 г.” Дар са от Велко Ив. Сарафски. Покривът е двукатен, с оригинални плочи, а плевниците, апсидата, кубетата и екзокартексът са покрити с турски керемиди.

Вътрешното пространство на черквата е разделено на две ритуално обособени части — наос /в който стоят или седят вярващите/ и олтар. Наосът е разделен на три кораба от четири двойни каменни измазани колони с полукръгли арки между тях. Корабите са засводени и полуцилиндрични. Множество дървени и метални обтегачи /греди/ укрепват арките и сводовете. Подът е дъсчен. По протежение надлъж на двете стени и колони са поставени столове за вярващите, които са подарени от заможни селяни.

Освен апсидната ниша /дълбока 1,30 м/ в олтара са прорязани още 4 ниши — проскомидия /”приношение”/, онaя част от литургията, през която се приготвят хлябът и виното за причастието, и дияконикон върху източната стена, умивалня върху северната и служебна върху южната. Престолът е каменен, с масивен плот и дървено разпятие на Христос върху него. Венчилката е триделна; централната ѝ част /кръстът с разпятието/ стъпва върху триъгълен фронтон; в подножието на кръста има 2 лами с обърнати пасти /муцуни/ към кръста, а зад ламите е разгърнат също резбован растителен повлек със слънчогледови пити и островърхи листа; самият кръст е много богато изработен с гъста резба между раменете и рисувани изображения на Христа и символите на евангелията; страничните венчилки съдържат по едно по-малко разпятие и по два ангела.

Иконостасът е рисуван с резба по царските двери и венчилката. Хоризонтално той се разделя на няколко яроса /реда/: 1. цокълен ред, на който върху табли са изписани сцени от "шестоднева" на старобългарския писател Йоан Екзарх; сега са заличени и изписани две нови, без особени художествени качества; 2. царският ред икони съдържа 8 икони, от които две са нови и без живописни достойнства; останалите, хубавите, са — "Свети Никола", "Света Параскева", "Богородица царица небесна", "Исус Христос Вседържител", "Свети Йоан Кръстител" и "Свети Архангел Михаил". Тези икони имат ктиторски /дарителски/ надписи — Никола поп Ценов, Петко Ерменков, Атанас Димитров Катранов от Свищов, Иван Петров, Иван Велков Сарафски, Вълчо Кръсто поп Нинов с техните семейства. Върху всички икони стои изписана годината 1868. Върху иконата "Богородица царица небесна" се е подписал и художникът Христо Енчев от Копривщица — всички икони от този ред са дело на този художник. Светците от този ред са представени от Хр. Енчев в 3/4 ръст, в традиционна иконография. Художникът е школован майстор, добър рисувач, колоритът на иконите е наситен и ярък. Основните цветове, които използува, са червен, кафяв, зелен и др. 3. Над царския ред икони е поместен рисуван пояс от редуващи се двуглав орел и арковиден сегмент, над които следват изображения на светци и херувими. 4. Следва поясът на лозницата — много пъстра, състояща се от непрекъсната извита лозова вейка с тежки гроздове /сини и червени/, между които в кръгли медальони са изобразени пророци. 5. Апостолският ред се състои от 17 икони, по всяка вероятност също от ръката на Христо Енчев; архирейският трон е изцяло резбован и според поп Петър Горчов се датира около 1920 — 1921 г.

В черквата са поставени 4 целувални иконостаса /проскинетарии/, върху три от които е поставен надписът на Станислав Доспевски* — "Богородица царица небесна", "Исус Христос" и "Свети Никола". Те са датирани според надписа на иконата "Исус Христос" от 1868 г. Образите на светците, противно на гръцката иконописна школа, пропита със скованост и схематизъм, Ст. Доспевски свежда до обикновения човек, пълен с живот, патриот и хуманист. Дори се смята, че той се отличава с по-голямо майсторство в това отношение от своя колега Николай Павлович, именно с повечето реализъм и възрожденски дух във фигурите на светците. И четирите негови икони в медковската черква са рисувани от художника в нашето село през 1868 г. Според преданието той е живял в дома на поп Цено Драганов.

Върху четвъртия целувален иконостас е поставена иконата на патрона на култовата сграда и на селото — "Света Параскева", рисувана от Христо Енчов. В черквата се пазят няколко ценни свободно стоящи икони от XIX век, два масивни каменни свещника с ктиторни надписи от 1885 г., сребърен напрестолен кръст с филигранна изработка, сребърна мощехранителница от 1844 г. и старопечатни книги от средата и втората половина на миналото столетие.

Царските двери на иконостаса са изпълнени с полихронна резба в дълбок релеф. Резбата се състои от многолистни цветчета и акантови листа. В горната част на царските двери в два медальона са изобразени царете Давид и Соломон — символи на справедливостта и мъдростта. В центъра на дверите в полета е изобразена сцената на Благовещението. А в долната част в 4 медальона са нарисувани великите църковни отци — свети Никола, свети Василий Велики, свети Йоан Златоуст и свети Григорий Богослов. Дърворезбата на царските двери е дело на майстори от прочутата Дебърска школа. Непосредствени изпълнители на дърворезбата са братовчедите Петър Йосифов Филипов, Евгени Танев Филипов и Коста Иванов Филипов — всички от прочутата резбарска фамилия Филиповци от село Осой, Реканско /Дебърска област, Македония/. Дело на тези известни майстори е и резбата на черквите в Лом, Василовци, Расово и др.[70]

---

*Станислав Доспевски /Зафир Димитров Христов/ е роден в Самоков през 1823 г. Потомък е на основателя на Самоковската иконописна школа Христо Димитров, който учил иконопис в Света гора, син на Димитър Зограф и братов син на Захарий Зограф. С баща си и чичо си взема участие в художественото оформяне на Рилския манастир. Учи иконопис в Киев, Москва и Петърбург и в 1856 г. завършва академичното си образование. В Русия младият художник променя личното си име Зафир, което има гръцки оттенък, на Станислав, като за презиме взема името на самоковското село Доспей, откъдето произлиза родът му. Оженва се и живее в Пазарджик. Съратник и другар на Левски.

Според преданието изграждането на черквата е свързано с две неприятни произшествия. Едно от момчетата, което помагало на майстора при замесване на хоросана, пада от непредпазливост във варницата и след няколко часа умира. От друга страна, поп Цено Драганов бива нападнат от разбойници, които подочули, че парите за строежа на сградата се намират у него. При нападението поп Цено е хванат и измъчван: скубели косми от косата и брадата му, слагали главни от огъня върху гърдите му. Снаха му обаче през цялото време на инквизицията хвърляла с една кофа вода върху свещеника и по такъв начин загасявала запалените главни. Тогава разбойниците го извеждат извън селото и продължили мъчението, но той успява да се изскубне и с бягство се спасява, като се укрива в двора на Кольовци. Междувременно предупреждението на попската снаха вдига на крак селяните. По време на преследването един от разбойниците е настигнат и убит. Тъй като злосторникът е родом от с. Чупреня /Видинско/, то оттогава до наши дни тази местност се нарича ”Чупренска падина”.[71]

Нека кажа и това, че през април 1868 г. видинският митрополит Паисий е изгонен, а неговият приемник още не е признат. Поради това общината поканва берковския владика Доротей да ръководи празненството при освещаване на черквата. Това става на 14 октомври 1868 г., Петковден — патрона на култовата сграда и сбора на селото. Тази обредност, както и самото изграждане на черквата, е народоразграничаваща за българите от Медковец спрямо живеещите в селото ни мюсюлмани — черкези, татари и др., както и спрямо самите турски поробители. Тя е една открита манифестация, морална победа на българското национално съзнание на медковчани, защото става още по-здрава спойка с общоотечествения възрожденски процес. Не случайно Феликс Каниц с чувство на удивление и възхита пише: ”Това българско селище . . . през последните години е съумяло да издигне една красива черква с кубета, изненадваща с размерите и величието си.”[72]

В заключение следва, че с участието си в развитието на учебното дело, в разпространението и ползуването на възрожденската книжнина и в съпричастието си при уреждане на местните църковни работи жителите на Медковец излизат от своята затвореност в района и се приобщават към общобългарското движение за национална светска просвета и култура. С тази своя еманципация селото ни се откъсва от прегръдките на средновековието, гърцизма и мохамеданството и вкусва от хуманистичните идеи на европейската буржоазна цивилизация. Заедно с това се формират и просветени борци, които вземат активно участие не само в решаването на културно-просветните задачи, но и тези на църковно-националната самостоятелност и за възстановяване на българската държава.

3. УЧАСТИЕ НА МЕДКОВЧАНИ В БОРБАТА ЗА ЦЪРКОВНО-НАЦИОНАЛНА НЕЗАВИСИМОСТ

След османското завоевание българският народ загубва не само политическата, но и църковната си независимост. И турци, и гърци се стремят да ликвидират българщината. Векове наред в документите на османската администрация и на гръцката патриаршия думата ”българи” изобщо не се споменава. Българите като християни се заключват с дебел катинар в понятието ”рум милет”, т. е. гръцки народ. Затова и в султанския ферман от 1859 г. християнският храм ”Св. Параскева” е наречен ”гръцка черква”.

Към тези денационализаторски стремежи на Портата и Патриаршията като прибавим и икономическия грабеж на гръцкото висше духовенство, то повече от ясно е защо медковчани също са в редиците на движението за църковно-национална независимост. Все пак основното си остава: признаване правото, че в османската държава живее българска нация, която желае нейните духовни пастири да бъдат българи, а не гърци.

През Възраждането село Медковец в религиозно отношение се числи към Видинската църковна епархия. А във Видин резидира митрополит или владика от гръцка народност, който е верен агент на Цариградската патриаршия с нейната панелинистическа политика. Само със съгласието на гръцкия митрополит във Видин молбата на медковчани да си построят "гръцка черква" се препраща в Цариград, където гръцкият патриарх "ходатайствува" пред султана да се удовлетвори желанието на "гърците" от Медковец. Ферманът струва само 250 гроша, но митрополитът представя за него сметка на селяните от 15 000 гроша. Ако медковчани решат да се бунтуват против гръцкия агент във Видин, то той ги лишава от свещеник и в селото настъпва паника: няма кой да погребва умрелите, няма кой да кръщава новородените деца, няма кой да венчава и пр. Ако селото откаже да плаща владичината и да слуша митрополита, то той го наклеветява пред турската власт, че жителите му са "бунтовници" или "размирници".

Но медковчани и общинските старейшини са народ непреклонен, не се плашат от нищо. Затова като първа стъпка те се присъединяват към искането на гръцкия владика да се плаща твърда заплата или на негово място да се назначи българин. През 1840 г. баш кнезът Рангел от Медковец, между другото поставя пред Хюсеин паша и въпроса за назначаване на българин за духовен пастир на Видинската епархия. Валията се вслушва в народното искане и по негово мнение Портата назначава българина Дионисий Конторов от Котел. Когато обаче желаният митрополит пристига в Цариград, за да бъде ръкоположен от патриарха, той е отровен от фанариотите.[73]

На българите от нашия край отново е натрапен за митрополит гъркът Паисий. Със своя безпътен живот обаче той вдига населението срещу себе си и Хюсеин паша е принуден да прогони и него от града. Приемникът му Кирил също не отстъпва от пътя на злоупотребите, поради което през 1846 г. е подменен с още по-безскрупулен грък — митрополит

Бенедикт. По време на въоръженото движение от 1850 г. Иван Кулин и неговите другари заявяват пред проводения от Портата анкетьор Али Риза паша, че те искат народно духовенство, говорещо езика им, наместо гръцки владици и свещеници, които не знаят дума българска, но които разбират единствено езика на парите.[74] От пътеписа на англичанина Едмънт Спенсър става също ясно, че острието на въоръжената борба на българите от нашия край е било насочено не само срещу османските управници, но и против всеки опит на фанариотите да им наложат грък за управител на областта. Заплахите на гръцкия владика Венедикт "за отлъчване" и обещанията на султана, че "за в бъдеще те ще бъдат управлявани от ръководител от тяхната собствена религия" /т. е. християнин-грък/ не били в състояние да разколебаят и измамят въстаническите водачи. "Впоследствие — съобщава Е. Спенсър — един от водачите на въстанието /Ив. Кулин или някой друг/, когото срещнах в планините, ни информира: Ние не ще спечелим нищо от промяната, защото прехвърлянето на властта в ръцете на някой богат фанариот грък от Константинопол, който е платил за своето място, ще го накара да се погрижи за напълването на празната си кесия и под мантията на общата религия би имал възможността още по-добре да продължи грабителството."[75]

Твърдата позиция на християните принуждава Портата да влезе в преговори с тях. За Цариград заминава делегация, първостепенна роля в която играе Иван Кулин. Пратеничеството се среща с княз Стефан Богориди, от когото поисква да ходатайствува пред султана да бъде отстранен Венедикт. "Това мнение — пише Т. Бурмов — поддържал и княз Стефан Богориди."[76] С негово съдействие турското правителство поставя въпроса за заплатите пред патриаршията. Молбата на делегатите е препоръчвана като основателна и справедлива. Но още при първото събрание фанариотите отхвърлят искането на българите като нецелесъобразно и мъчно приложимо.[77]

От Цариград Иван Кулин и другите пратеници се връщат с обещания за промени във Видин. Но митрополит Венедикт се съюзява с видинските гъркомани Цанко Ангелов, Игнат Стоянов и хаджи Томаки Цанов и наклеветява Ив. Кулин, Ц. Петков и други патриоти, че бунтуват народа против Портата. Арестувани са 20 души и под строга въоръжена охрана ги откарват в Цариград. Но и там нашият знаменит съселянин не се отчайва. Личният му печат с надпис ”Йован” стои под едно от писмата на затворниците до Александър Димитракиев Хаджитошев, в което се подчертава, че ”видинските чорбаджии и митрополит” със своите инсинуации ”докараха и нас сиромаси на това чернило и тука”, т. е. в цариградската тъмница.[78]

Писмото е предадено на княз Стефан Богориди и той успява да издействува нова анкета във Видинско. Като султански пратеник е определен видният турски сановник Мехмед Шакиб ефенди, а за негов придружител — А. Хаджитошев. В писмо до последния Ст. Богориди съветва своя по-млад сътечественик, преди да замине за Видин, да не забрави да се срещне с ”българските чорбаджии, които се намират в Цариград /в затвора, където е и Ив. Кулин — бел. П. К./, било с чорбаджиите оттам /Видин — бел. П. К./, за помощ към България или към народната черква”.[79]

Повече от ясно е, че Ст. Богориди се стреми да сближи становищата на видинските гъркофили и осъдените общински старейшини, с цел да се помогне на българското църковно-национално движение. Но от тези усилия нищо не излиза. Иван Кулин и другите селски първенци остават в цариградската тъмница. Все пак след приключване на мисията на Мехмед Шакиб ефенди Портата от кумова срама изгонва гръцкия митрополит Венедикт през есента на 1851 г. На следващата година обаче отново се връща митрополит Паисий.

Непосредствено след издаване на Хатихумаюна /февруари 1856 г./ кнезовете се оплакват на пашата във Видин против злоупотребите на Паисий, но то остава без последствие. Тогава те написват прошение и тайно го отправят в турската столица. В резултат на жалбата Портата изпраща във Видин Мидхат ефенди /бъдещият Мидхат паша/, за да провери посочените в прошението факти.[80] Разяреният Паисий успява чрез подкупи да научи имената на инициаторите на молбата,

под която стоели техните подписи. Всички са арестувани и откарани във Видинския затвор, където кнез Първан от с. Крива бара и кнез Манчо от с. Шипот били отровени с кафе. Другите общинари начело с ”кнеза на Ломска каза” Горан Лилов от Медковец са откарани в Цариград и освободени чак през 1860 г.[81]

Все по това време на Великден /април 1860 г./ българите в Цариград обявяват отделянето си от гръцките фанариоти. Всички патриоти в Българско посрещат с радост и въодушевление революционния великденски акт. На страната на великденската акция застават и общинарите и духовниците от Ломския край, в това число и медковчани, които били получили вече фермана за строежа на черквата. Така че в Медковец борбата против фанариотите и усилията по изграждане на култовата сграда вървят ръка за ръка.

Все същата година, на 19 юни 1860 г. в Лом пристига великият везир Мехмед паша. От цялата околия, а това значи и от Медковец, пристигат пратеничества. Инструктирани предварително от Ив. Кулин, медковчани пристигат в казалийския център с искане за възстановяване на кнезовската длъжност и за свободна българска църква. Борбата на делегацията се води под знамето против гръцкия патриарх, за ”добрия” султан: ”Да живее падишахът! Господ да му дарува здраве и дълбоки старини! Да живее садразаминът кабразлията Мехмед паша!”[82]

Към овациите на медковската делегация се присъединяват и пратеничествата от другите села. Министър-председателят Мехмед паша поисква от придружаващия го Гаврил Кръстевич, един от водачите на църковно-националното движение, да попита селяните какви са техните искания. Като разбира, че пратениците са от Медковец и претендират за свободна българска църква и за възстановяване на длъжността ”кнез”, пашата разгневен заявил, че не ще позволи в родното село на разбойника Иван Кулин да се разпорежда български княз. Яростната тирада на височайшия турчин свършва с въпроса към медковчани: ”Къде ви е баш комитата Иван Кулин, този душманин на царщината ни, та с кремък да го одера и в огън да го хвърля?” В този момент, когато всички очаквали да ги обесят съгласно устното разпореждане на садразамина, се намесва Гаврил Кръстевич, който обяснява на разгневения султански пратеник, че делегатите от Медковец не са никакви разбойници, а мирна рая и покорни поданици на великия падишах. Обяснява му също, че думата ”кнез” не означава ”княз”, а селски кмет. Мехмед паша се успокоява и изслушва най-спокойно исканията на медковчани за възвръщане на общинското самоуправление и на независимостта на българската църква.[83]

Докато националното църковно движение във Видин, притиснато от гъркоманите и турците в града, не могло да се прояви открито и свободно, то в Ломския край недоволството против фанариотите все повече се засилвало. Патриаршията се изплашва и през 1868 г. премества гърка Паисий и на негово място назначава българина Антим Преславски. Но християните не зачитат вече властта на патриаршията и затова отказват да признаят и приемат Антим в митрополията във Видин. Със спечелване на турските първенци Антим успява да се задържи в града, но се настанява да живее в частна къща. Тези събития стават в момента, когато строежът на култовата сграда в селото ни е привършен и е трябвало да стане нейното освещаване. В знак на солидарност, с патриотичното движение медковчани не поканват Антим, а митрополит Доротей от Берковица.

Междувременно водачите на българската църква в Цариград поканват всички българи — патриаршески владици, да участвуват в разглеждането на предложения от Портата проект. Между присъствуващите е и владиката Антим, който заема под внимание настроенията срещу него и минава на страната на народа. По този начин той си осигурява поддръжката на Видинската епархия, която след това го признава и за свой митрополит.

Наскоро след това, под влияние на борбата на българите и съдействието на руската и английската дипломация, на 19 февруари 1870 г., медковчани с радост посрещат султанския ферман за учредяване на Българската екзархия. Две години по-късно, през 1872 г., медковската църковна община дава гласа си за Никола Първанов от Лом, който като делегат на Видинска епархия в Цариград участвува в приемането на устава на Екзархията и в избирането на Антим I за екзарх на независимата българска църква.

Все по това време, по нареждане на новата българска духовна власт, в съответните общини започват да водят наред с турските регистри и български църковни списъци на мъжката част от християнското население. Първият списък на мъжете от Медковец носи датата 28 май 1872 г. Документът от 1872 г., съпоставен с този за плащане на джизие от 1845 — 1846 г., дава възможност на днешните медковски жители да си възстановят родословното дърво, да видят как са изписвани личните имена тогава, за съществуването на челядните задруги и пр.

През Възраждането зачестява практиката да не се слагат гръцки имена на децата, а да се превеждат на български език. Такъв е случаят със Станислав Доспевски, един от зографите на медковската черква, подобен е и онзи момент от Вазовите ”Чичовци”, в който Селямсъзът разказва на поп Ставри за имената на синовете си: ”Петър съм кръстил на дяда Петра . . . Кръстя на вуйча Ставря — Ставри по български се вика Кръстьо . . .”[64] В медковския църковен списък от 1872 г. също не фигурира името Ставри, а към 30 души носят неговия превод на български — Кръстьо; Кирил съществува чрез българското видоизменение Кирко /1/, Киро /1/ и неговия превод — Господин /2/; започва и преводът на Петър — Камен /5/; гръцката дума Сидер е заменена с нашенската Желязко /да бъде здрав като желязо/ Белов, съратник на Ив. Кулин и емигрант по това време в Сърбия; липсва и името Сотир, вместо което е застъпено — Спас /6 души/; твърде застъпено е личното име Илия /26/, отколкото неговия превод — Лилко, Лило, Лико /5/; гръцкото Ермен в Медковец се среща като Ерменко /2/.[85]

Имената на светците не се превеждат, но независимо от това и тяхната употреба в именния репертоар на селото е побългарена, стават народни. И едната, и другата форма обаче участвуват в националнообразуващия процес през Възраждането.

4. УЧАСТИЕ В НАЦИОНАЛНО-РЕВОЛЮЦИОННИТЕ БОРБИ ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК

Едновременно с участието в движението за българска национална просвета и за самостоятелна църква жителите на Медковец се включват и в борбата за политическа свобода. Всяка поредна война на Русия против Турция предизвиква революционно оживление и нови надежди за отхвърляне на османското иго. Така например по време на Руско-турската война от 1806 — 1812 г. Софроний Врачански създава политически център в Букурещ, който установява контакт с руското командуване и с български първенци от вътрешността на страната. Един от тях според преданието е килийният учител от Медковец Петър Конов, който отпреди се познава с врачанския епископ. Медковският училищен и църковен деец събира сведения за движението на турските войски и ги предоставя на Софроний Врачански, който, от своя страна, ги препращал на руския генерален щаб. От Влашко даскал Петър донася възванието на котленския патриот за посрещане на русите като братя и дългоочаквани освободители.[86] В този призив от 1810 г., издаден, когато войските на граф Николай Каменски минават Дунава и навлизат в нашия край, и навярно донесен в Медковец, се казва: "Отчески се моля на вас, любезни мои чада българи . . . Сега наближава вашето спасение и избава . . . Мило посрещнете и сърдечно приемете вашите братя, които идат да ви избавят . . . Бягайте, мили българи, от вашите мъчители . . . и се притечете и съединете с християнското руско войнство."[87]

В помощ на руските войски действуват и въсталите българи, начело с българския войвода Хайдут Велко Петров от село Леновци, Зайчарска нахия, "по-голямата част от населението на която били българи". Наред с това руският историк Василий Конобеев изтъква още: "Отрядът на войводата Велко, който се състоял предимно от българи, бил най-боеспособният във войската на Кара Георги."[88] В освободителната борба на сръбския народ и на българите от нашите северозападни земи участвува и Ангел Кулин. Както по времето на аянските и кърджалийските размирици така и в отряда на Хайдут Велко, Ангел войвода се сражава с около 80 души бойци. Повече от тях са селяни от Медковец, Расово, Сливовик, Церовене и други близки селища. В четата на Ангел Кулин действува и Петко Белов, бащата на Желязко Белов — съратник и другар по-късно на Иван Кулин.[89]

През 1811 г. Ангел Кулин е проследен от подъл предател и издаден на властта. Голяма потеря от турски заптиета и башибозуци обкръжават къщата на войводата и след неравностойна престрелка той бил тежко ранен, хванат и заклан на дръвника в собствения му дом. Цялата тази кървава драма става пред очите на 8-годишния Иван Кулин, който грабнал брадвата и се насочил към палача на своя баща. Въпреки голямата си мъка обаче майката Симеонка препречва пътя на разяреното дете и успява според семейното предание да предотврати "още една жертва на турското свирепство".[90]

На следващата година пада на бойното поле и Хайдут Велко Петров. Неговите подвизи се възпяват в народния героичен епос, а личното му име намира широк прием в именния репертоар на медковчани: Иван Велков /роден 1833 г./, Павел Велков /1838/, Коста Велков /1848/, Велко Бонов /1853/, Велко Христов Николов /1864/, Велко Кръстев Конов /1865/, в това число и известният кнез Велко Ив. Сарафски. Още по-разпространено е личното име на Ангел Кулин — 35 мъжки и толкова женски /Ангелина/, или всичко около 70 имена. При наличието на около 200 къщи в Медковец през 1872 г. — това ще рече във всеки трети дом има по един Ангел или една Ангелина.

Междувременно местните туркофили не се примиряват и с дейността на свещеника — учител, Петър Конов. По донесения във Видин гръцкият митрополит го извиква в града и го разпопва. А наскоро след това той е арестуван и хвърлен в прословутия видински затвор "Полица зандан".[91]

През 1828 г. избухва поредната руско-турска война. Генерал Дибич разгромява османските войски и със смел набег се отправя към Одрин. Медковчани отново заживяват с надеждата, че идва краят на тяхното тегло. Все по това време един руски отряд начело с генерал Хейсман преминава Дунава при Оряхово, прекосява Ломския край и се озовава близо до село Чорлево, навярно с намерение да обсади Видин.[92] Иван Кулин формира въоръжен отряд от българи и заедно с Цоло Тодоров от с. Толовица /Ломско/ се присъединява към руската войска.[93]

До политическо освобождение на нашия край не се стига, но в замяна на това епидемиите се разшетват и затриват много медковски семейства. Храната на селяните е иззета за османската войска, немотията и недояждането отварят вратата на чумата. Из къщите узевки се появяват цели стада плъхове и мишки, които излизали по улиците и умирали с подути тела. Агонизиращите в страшни гърчове животинчета оставяли хиляди бълхи и въшки, които се настанили в мръсните и вонещи бордеи, невидели въздух и слънце и в дрехите на хората. Така се разнася из селото коварната чума. Майки, бащи, братя, синове и дъщери с обезумели лица виждат как при страшни мъки изгасват пред тях близки и роднини. Живите не били в състояние да заравят мъртвите. Тогава прибягват до отрязване на носещия темел на покрива, чието срутване превръщало дома в гроб. Всички тези уземки биват запалени и изпепелени заедно с хората. За това прескръбно време, ”когато хората умирали като мухи”[94], днес ни напомнят само преданията и местността ”Чумните гробища”. Тогава умират близките на Иван Кулин: майка му Симеонка, чичо му Първан и вуйчо му Дамян, а сестра му Станка като по чудо се спасява.[95]

След подписване на Одринския мирен договор и изтегляне на руските войски краткотрайните вълнения в нашия край секват. Иван Кулин е заподозрян във въоръжена антитурска дейност, но по липса на доказателства или някакви други причини властта се задоволява само да го постави под наблюдение. През 1835 г. по донос на Никола Сарафски е убит още един член от семейството на Кулини — братът на Иван, Христо.[96] Но и тази кървава разправа не прекъсва борческата традиция на родолюбивата фамилия. Останалите живи братя Иван и Вълчо продължават борбата.

През 1836 г. засилената експлоатация и насилията на аянина Шериф Ахмед предизвикват въоръжено въстание в Берковско. В движението вземат участие и много медковчани, между които: Иван Кулин, Васил Ив. Главиняшки, Васил Йошов, зетят на Кулин — Петър Кукумявката /съпругът на Станка и баща на Еремия Петров Българов/ и др. Във въстанието падат убити 60 души и към 180 въстаници са ранени: между тях е и медковчанинът Петър Кукумявката.[97] След разгрома на въстанието, за да спаси въжето, Иван Кулин се укрива при верния си ятак Никола Кресков от с. Сливовик. По време на блокадите и претърсванията родолюбивият сливовчанин го криел в една винарска бъчва. Впоследствие медковският поборник се прехвърля в с. Дългошевци, където старият харамия Цеко Банишки го укривал в продължение на 12 денонощия в една дълбока яма, изкопана под дръвника в двора му.[98]

През 1837 г. медковчани вземат участие и в избухналото в Пиротско въстание. Между тях са: Иван Кулин, Васил Ив. Главинишки, Васил Йошев, както и поп Вълчо Петров от Расово, Димитър Панов от Лом и др. При поражението на движението някои наши съселяни се спасяват в Сърбия, но по искане на османската власт сръбската полиция предава Ив. Кулин, Д. Панов и поп Вълчо. От Пирот те са откарани във видинската тъмница и ”ако не бил се застъпил за тях влиятелният спахия във Видин Хуршид ефенди Абдул, турците са щели да ги обесят”.[99]

Не минава много време и Иван Кулин легализира положението си. Към средата на 40-те години той отново е кнез на медковската община, призвана да играе важна роля в избухналото през 1850 г. народно въстание.

5. ОБЩИНАТА — ОРГАНИЗАТОР И РЪКОВОДИТЕЛ НА МЕДКОВЧАНИ ВЪВ ВЪСТАНИЕТО ПРЕЗ 1850 Г.

Въпросът за причините, които вдигат българското население от Северозападна България на въстание против османското владичество, е вече изяснен в научната литература.[100] Затова тук ще се спра в общи линии само върху организацията и новоиздирените факти, свързани с подготовката и развитието на въстанието изобщо и на участието на медковчани по-специално.

В своя фундаментален труд за въстанието Страшимир Димитров с изобилен документален материал доказа организирания и политически характер на това движение. При все това и тук не се посочва истинският организатор и ръководител на въстаниците. Наистина говори се за ”бунтовнически комитети” за ”твърде широка организация”, но много общо. Само на едно място в своята монография авторът изказва интересната мисъл, че на селските кнезове и чорбаджии, които ”били неразделна част от административната и обичайна организация на селския живот в тази област на страната . . . се оказало и по-лесно да се поведат селяните на въстание”.[101]

Това изказване и мисълта на Христо Христов, че когато в поробеното отечество се създавала революционна обстановка и започвала въоръжена националноосвободителна борба, ”общините не можели да останат изолирани от тази борба”[102], ме наведоха на идеята, че общините не само не са стояли настрана от стремежите на народа, но и че именно те са непосредственият организатор и ръководител на въстанието от 1850 г.[103] По-късните проучвания потвърдиха този извод.[104]

Ръководна роля във въстанието от 1850 г. играят не селските първенци, а градските буржоазни елементи. Като пример можем да посочим следните ломски богаташи: Младен Каракулин — търговец, кнез Димитър Панов — търговец, притежател на дюкяни, пчелници, воденица и други имоти, Георги Шишков — богат занаятчия с чираци и калфи, Марин Банов, Тодор Петков, Цено Вълов, Камен Станов и др.[105] В сръбски и руски архивни материали е посочен кой е ръководител на градската община: ”Димитър Панов — старейшина на Лом паланка”.[106] Като негов пръв помощник е изтъкнат ”чорбаджи Георги”[107], т. е. отговорникът на занаятчиите в града Георги Шишков. Така че Димитър Маринов е прав, като твърди, че градската община в Лом ”стояла начело на всички еснафе, начело на българското население в града, та и начело на всички селски общини”.[108]

Поради това не мога да се съглася със схващането, че ръководна роля във въстанието играела селската буржоазия и че водачите на ”движението изобщо не поставят проблема за съюзник в града”.[109] При прехода от феодализма към капитализма градът постепенно преминава към доминиране над селото в икономическо /там са предприятията, търговците, занаятчиите, парите/, политическо /оттам турците управляват, но там е и седалището на българския баш кнез/, културно-просветно /там са училищата, театърът, читалището, библиотеката и пр./ и във всяко друго отношение.

Тази истина се отнася и за медковската община — подчинена на градската община в Лом паланка. В началото на 1850 г. в околията се провеждат избори за български самоуправителни тела. В Медковец е избрано ново ръководство: кнез Петър, чорбаджи Йошо Драганов[110], чорбаджи Никола Сарафа, Ангел Щуков, поп Димитър Стаменов и други. ”Попът — пише Д. Маринов — е бил духовният баща на всички и обществен първенец . . . Без него нищо не се е решавало. За всички селски работи трябва да се пита попът. Съберат ли се селските старци за някоя селска важна работа . . . да се оплаква или да дига буна /въстание/, попът ще бъде начело, макар и да знае, че неговата глава ще падне първа, но от селото не се е делил.”[111] Разбира се, сред общинарите имало и противник на въоръженото движение, но когато вижда ентусиазма и единодушието на селяните, той скрива истинските си помисли и се смълчава.

Преизбрани са и баш кнезовете в областта, в това число и Иван Кулин за Ломска околия. Ала турците не могли да се примирят с неговата активна политическа дейност, поради което във Видин като център на вилаета не утвърждават избора му. За това съдим от едно писмо от 25 ноември 1856 г. до Иван Кулин в Белград, в което поп Димитър Стаменов и кнез Георги Йолов му припомнят: ”Тебе велики княз бяха определили, но подир 1/2 година тебе /турците/ изпъдиха, а не кметовете дадоха да управляват в християно-българските села.”[112] При това положение, точно в навечерието на въстанието, старейшините от Ломско са принудени да проведат второ гласоподаване и да изберат за баш кнез Марин Николов /Ников/ от с. Василовци, споменаван в документите като ”Марин баш кнез Поломский”.[113]

В Северозападна България са избрани и следните баш кнезове: Цоло Тодоров /екзекутиран няколко дена преди избухване на въстанието/ за Белоградчишка каза и Петко Маринов за Сахра /Кулско и част от видинските села без града/. По такъв начин в началото на 1850 г. тримата баш кнезове имали под свое ръководство: Марин Николов — 44 общини: 43 селски и 1 градска /Лом паланка/, Цоло Тодоров — 38 общини: 37 селски и 1 градска /Белоградчик/, Петко Маринов — 36 общини: 35 селски и 1 градска /Кула/. Във всички тези 118 общини влизат 235 първенци, чиито длъжности се разпределят, както следва: баш кнезове — 3, кнезове — 116, чорбаджии /общински съветници/ — 104, свещеници — 8, старейшини без звание — 4 души.[114] В това число трябва да прибавим и онези кнезове и чорбаджии, които турците отказват да признаят за народни представители, но които поради своя авторитет /като Иван Кулин/ продължават със своите съвети и дейност да бъдат безспорни водачи на движението.

И така в навечерието на въстанието българските общини в нашия край имат главно две функции: органи на османската администрация и обичайна институция, обединяваща и защитаваща интересите на поробеното от турската феодална класа българско население. И двете тези функции са изпълнявани на легална основа. От момента обаче, когато общините чрез своите баш кнезове, кнезове, чорбаджии и свещеници започват подготовката на въстанието, в тяхната дейност се явява един нов съществен момент: като органи на османската държава те продължават формално и легално да изпълняват наложените им задължения, а като организация на угнетените българи — напускат легитимното си проявление и се превръщат в организационна форма на предстоящата въоръжена освободителна борба. По такъв начин всяка местна община /градска или селска/, в това число и медковската, придобива нова функция — да бъде орган на въстанието. Всяка община се превръща в своеобразен местен революционен комитет.[115]

Като се основава на османски а́рхивен материал, турският историк Халил Иналджък изнася, че от началото на 1850 г. в продължение на няколко месеца в Раковишкия манастир се провеждали непрекъснато съвещания.[116] Несъмнено там заседават нелегално пратениците на общините от нашия край, както и няколко души от други райони на страната. Техните съвещания не са нищо друго освен общо народно събрание — върховен орган на подготвяното въстание.

На заседанията на този народен революционен парламент медковската община изпраща за свой пълномощник Иван Кулин. На съвещанията в Раковишкия манастир се чуват няколко гласа в полза на хайдушката тактика, но те са отхвърлени от Иван Кулин и Цоло Тодоров, към които се присъединява мнозинството от делегатите. В своето изказване медковският пратеник заявява: "Не е време за хайдути. Ние, медковчани, знаем какво правят хайдутите. И из нашите гори върлуваха години наред. С хайдушки куршум не се купува свобода. Хайдутинът мине през някое село, оплачат му се сиромасите, той убие някой турчин кръвник, ограби парите му и после се запилее накъдето му видят очите. Тогава да му мислят селяните. За един убит читак ще платят планина жълтици и пак няма отърваване. И ако речеш да се оплачеш, пашата ще повдигне рамене: "На разбойниците помагате"... Хайдутинът хваща гората за себе си. Във въстанието всички отиват за всички."[117]

В Раковишкия манастир се избира политически ръководен триумвират на въстанието /Иван Кулин, Цоло Тодоров и Петко Маринов/ и се изработва и приема програмата на движението. В цитирания труд на С. Димитров този въпрос е засегнат обстойно и задълбочено, затова тук ще приведем само няколко допълнителни нови факти, които свидетелстват за наличие на политическа платформа:

1. Много преди общините да започнат подготовката на въстанието, англичанката М. Лоудън публикува в лондонския печат писма и декларация, предоставени и от българи от този край, в които се иска от султана "самостоятелност като в Сърбия и Дунавските княжества" /Влашко и Молдова — бел. П. К./[118]

2. Другарят на Иван Кулин и ръководител на градската община в Лом Димитър Панов Гинин изтъква в спомените си, че в Раковишкия манастир всички делегати се заклели

"да се бият вярно и съгласно за свободата на отечеството" и че "населението от въстаналите страни /райони/ иска да устрои една своя независима държавица под името българска".[119]

3. В доклада си до императора Николай I от юни 1850 г. директорът на Азиатския департамент на руското външно министерство съобщава, че "водачите на въстаниците имали и своя програма" и възнамерявали след овладяване на крепостта Видин да поискат от Портата да им предостави "правата, с които се ползуват сърбите".[120]

В цитираната политическа програма, формулирана в Раковишкия манастир от Ив. Кулин, Д. Панов, Ц. Тодоров, П. Маринов и др., не случайно се предпочита системата в Сърбия. В България няма съсловно деление и затова общинарите гледали на сръбската конституция от 1838 г. като на основен закон, който ще предостави властта в ръцете на търговско-занаятчийската и селската буржоазия. Заслужава внимание и фактът, че конституцията на автономна Сърбия е санкционирана от Русия, най-важния външнополитически фактор, на който и българите възлагат надежди. Поглед за помощ е отправен и към Белград, за което по-късно Иван Кулин припомня: "За моята любов към братята българи и сърби бях 2 години в цариградския затвор."[121]

С обявяване на въстанието /29 май 1850 г./ се слага началото на ново положение в дейността на общините в Северозападна България. От този ден те престават и формално да бъдат част от османската администрация и придобиват една-единствена функция — орган на започналото въоръжено въстание. Българските общини, с изключение на тези в Лом, Видин, Белоградчик и няколко села, още в първите дни на събитието се превръщат в революционна буржоазна власт. Начело на българската власт застават: Ив. Кулин, Д. Панов, П. Маринов, Ц. Петков и др.

Правят впечатление строгият революционен ред и дисциплина, при които и въстаници, и водачи се озовават на сборните пунктове — към 18 000 души от 118 общини. А това означава, че всяка община успява да мобилизира и изпрати на бойното поле средно по 152 мъже, готови да се сражават за свободата. Само в Медковец са съсредоточени към 500 души от селото ни, Сливовик, Церовене, Крива бара и Комощица. При това, като се има предвид, че Медковец е най-голямото от споменатите селища, без съмнение то е мобилизирало най-много въстаници — към 200 души, т. е. всяка къща дава по един бунтовник. Наред с посочените общинари сред въстаниците се открояват и имената на старите поборници: Васил Ив. Главиняшки, Вълчо Дявола, Васил Йошев Драганов, братята Герго и Павел Панови, Желязко Петков Белов, Петко Илиев Бешира и др.

Поради забавяне на обещаната от Сърбия помощ, на 4 юни 1850 г. 232 кнезове, чорбаджии, свещеници и други се обръщат от името на 118 общини до княз Александър Карагеоргиевич с молба за съдействие. Под прошението стоят подписите и на ръководителите на медковската община — кнез Петър и чорбаджи Йошо.[122] Верността на революционерите към делото на българската независимост се вижда от тяхната писмена декларация, че са готови да загинат "до последния човек заедно със своите деца", но "ще избавят и българский род от турчина".[123] Подкрепа от Белград не пристига, а валията във Видин е осведомен с подробности за плановете на българите.

На 6 юни 1850 г. при Хасанова махала /дн. с. Динково се разразява ожесточено сражение, в което въстаниците са разгромени и разпръснати. При създаденото положение Иван Кулин преценява, че отправянето на разположените в Медковец бойци към Лом ще бъде във вреда на развоя на събитията. Промяната в обстановката му налага да се насочи към Белоградчик. "Решението на члена на селско-въстаническия комитет Иван Кулин — пише руският историк В. В. Ниякий — да се съедини с тях /въстаническите отреди при Белоградчик — бел. П. К./ дори при незавзетия Лом било правилно и напълно съответствувало на разработения от комитета план. Защото ако видинските въстаници бяха съумели да задържат в обсада Видин, последствията от разгрома на отреда на Кръстю /при Хасанова махала — бел. П. К./ може би щяха да бъдат смекчени със завладяването на Белоградчик."[124]

Медковчани начело с Иван Кулин участвуват няколко дена в боевете пред стените на яката цитадела. Но да се противопоставят на оръдията и на здравите стени на крепостта с няколко пушки и пищови се оказва невъзможно. Поради това войводата се оттегля с част от селяните в планината до сръбската граница. Там заедно с другите водачи Д. Панов, Ц. Петков, Първул Станков и пр. се организира свободна въстаническа зона. В разположените в нея селища политическата власт в продължение на два месеца се намира в ръцете на общинарите.

Именно по това време емисарят на британското правителство Едмънд Спенсър се озовава в свободната зона. Поначало той се опитва да представи въстанието като резултат на лошата форма на турско управление, на фанариотския грабеж, на унгарския пример от 1848 — 1849 г. и преди всичко на инстинкта за самосъхранение. При все това англичанинът е принуден да признае с известно високомерие, че въстаниците се борят /според него "бълнуват"/ "за една свободна и независима България". Авторът на "Пътувания" твърди, че пред него "един от водачите на въстанието" /Иван Кулин, Димитър Панов, Цеко Петков или някой друг/ заявил категорично: "Дошло е време, когато 7 милиона славяни ще докажат на света, че те знаят как да се управляват и ако не беше. . . нежеланието на княза на Сърбия да ни помогне, въстанието на раята от Видинския пашалък би зазвучало като погребален звън за турската власт по цяла България."[125]

По съвета на руската и английската дипломация изплашеното османско правителство влиза в преговори с водачите на движението. В историята на българското освободително движение няма друг такъв случай, когато Портата да е преговаряла с представители на подвластното население. За тази цел във Видин е делегиран дивизионният генерал Али Риза паша, който веднага влиза във връзка с Иван Кулин, Димитър Панов и техните другари. От разговора си с тях и с други лица султанският пратеник остава с впечатление, че "въстанието на раята е било предизвикано от преследванията на нисши чиновници и мюлтезими", т. е. събирачи на данъците. Освен това той споделя, че в движението участвували и "разни смутители от Одринско, Търновско, Нишко, Софийско и други още места". Затова е необходимо да "се изпрати нужната за всяка евентуалност военна помощ".

Успоредно с това правителственият пратеник се разпорежда да не се пренебрегват и интересите на онези аги, които "като стопани на някоя нива . . . са принудени да отиват по селата за прибиране на припадащата им се част, на такива не бива да се пречи".[126] По такъв начин с тази част от инструкцията Али Риза паша обезсилва онзи пункт, който забранявал "отиването по селата на господарите и субашите".

Тази двулична политика кара Иван Кулин и другите кнезове и чорбаджии да бъдат нащрек. Общинарите преценяват, че най-сетне е дошъл денят, когато земите на техните предци трябва да принадлежат не на агите, а на тези, които ги обработват. Стремежът да получат отнетите им от господарите имоти трябвало да бъде санкциониран правно чрез ферман от султана. Али Риза паша поставя въпроса пред Портата и оттам отговарят, че молбата на българите да изложат лично молбата си пред падишаха е удовлетворена. Въпреки притесненията и обявеното извънредно положение в областта, 77 общини /включително медковската/ се осмеляват чрез 144 делегати да определят пратеничество от двадесетина души, което да защити интересите им в Цариград. В състава на народното посланичество влиза и Иван Кулин, посочен единодушно от медковчани и селяните от района.

На 24 юли 1850 г. делегацията тръгва с кораб от Видин. От българска страна тя се придружава от Александър Димитракиев Хаджитошев от Враца, доверено лице на княз Стефан Богориди, начетен патриот, владеещ няколко езика и познаващ отлично проблемите на областта.[127] По искане на общините за Цариград заминава и мюдюринът Хаджи Мехмед ага, владеещ български език и "запознат твърде добре с положението на тукашните раи, отнася се меко с тях и е доста интелигентен".[128]

На 2 август 1850 г. пратениците пристигат в турската столица. Чрез Ал. Хаджитошев те се срещат с Александър Екзарх, главен редактор на "Цариградски вестник", Ст. Богориди, великия везир и др. "Нахождат ся в Цариград человеци — съобщава "Цариградски вестник", — пратени от Болгарии, които предложиха на правителството пространно изложение на онова, що ся случи тамо."[129]

С писмо от август 1850 г. Ал. Екзарх уведомява руския посланик в Цариград фон Титов, че е приел делегацията и е получил от нея подробни сведения за положението на българите във Видинския вилает и за поведението на местните турски управници.[130] Пратениците на общините са приети и от султан Абдул Меджит. В уречения час те се явяват на аудиенция в двореца Ялдъз кьошк. Спазвайки приетата за случая етикеция, падишахът с няколко въпроса проявява интерес за пътуването, за берекета в областта, за впечатлението им от столицата. След като изслушва молбата на делегатите, султанът се обръща към стоящия до него офицер, сваля сабята му и я подарява на Иван Кулин. Според преданието Абдул Меджит "бил поразен от юначеството и смелостта на дядя Ивана, па за да го привлече на своя страна, опростил му вината и го наградил с висок чин и скъпоценна сабя".[131]

Чрез своите представители в Цариград европейските правителства се застъпват в полза на българите. Руският посланик фон Титов след разговора си с британския си колега лорд Страдфорд Канинг поисква от османския кабинет да бъдат наказани виновниците за кървавите изстъпления, а българите да не се отпращат по родните им места, "докато не се приемат ясни и положителни мерки в полза на народното благосъстояние".[132] Все през август по поръчение на лорд Палмерстон лорд Канинг се среща и разговаря със султана, пред когото настоял "да се даде справедливост на християните".[133]

В същия дух се изказва и Едмънд Спенсър: "Ние не сме подбудители на революция, но не можем вече да не желаем известна промяна . . . Трябва да се каже открито, че не сме много оптимистично настроени в нашите надежди за стабилизиране на мохамеданското владичество в тази част на турската империя. Наистина гибелта ѝ може да бъде съвсем внезапна и резултатите по-комплицирани и трудни за дипломатическия корпус в Западна Европа."[134]

Въобще английската дипломация използува случая, за да апелира към Портата и управляващите кръгове на западните държави да превъзмогнат "собствените си неприятни грижи и дребнава подозрителност" и да искат от султана "еманципация на най-хубавата европейска провинция от порочната администрация", иначе Османската империя е обречена на "неспособност да се защити от външно посегателство", т. е. от Русия. Всъщност това е болното място на британската политика, а не справедливите искания на българите.

Междувременно претенциите на делегацията за административна автономия са приети и Портата решава: "Възприето е, щото Белоградчишката, Ломската и Сахренската нахия да се обединят в един каймакамлък, чието управление да се възложи на мюдюрина на Сахранската нахия Мехмед ага, като на споменатия се даде ранг капуджи башия."[135]

Тъй като цитираният по-горе документ не е точно датиран, С. Димитров, като съди по общия ход на нещата и най-вече на основата на познатите факти, приема, че "Портата е одобрила становището да се създаде такъв каймакамлък някъде към есента на 1851 г.".[136] Обединяването на тези три околии обикновено се свързва с мисията на Мехмед Шакиб ефенди, пристигнал във Видин на 1 юни 1851 г. Основанието на това твърдение се търсеше предимно в писаното от Илия Цанов /на турска служба тогава/, което е преди всичко мемоарен източник. Най-новите документи обаче свидетелствуват друго.

За резултата от разговорите на делегацията по-късно Иван Кулин споделя пред Петър Берковски: "С удоволствие той разказваше . . . за завръщането си оттам с берат в ръка, който берат считаше за трофей на тяхната борба против турците и господарите спахии."[137] Впрочем още преди издаването на фермана Иван Кулин и неговите другари заявяват на Али Риза паша във Видин: "Кажете на царо и това, че Сахрата, Белоградчишко и Поломието све сме българи, та да ни отдели от видинските аги . . ."[138]

Още по време на въстанието споменатите три кази се обединяват в една самоуправляваща се българска област. За това свидетелствува и следният пасаж от един доскоро неизвестен документ: "Димитър Панов, който е живял в Лом паланка, по време на въстанието на българите от Видински, Белоградчишки и Ломски окръзи е бил избран /за техен ръководител/ от християните." Несъмнено този факт е просто санкциониран с берата, за който Иван Кулин споделя пред П. Берковски, защото непосредствено след това "той /Димитър Панов — бел. П. К./ се завръща в Лом и бил отново избран от християните на тези окръзи за техен представител".[139]

Тази истина се потвърждава и от чорбаджи Първул Станков от с. Стакевци /Белоградчишко/, член на делегацията, пред Симеон Христов—Пиротчанец, който, от своя страна, уведомява К. Иречек: "Там в Ц/ари/град им казали, че на Белоградчишко и Видинско ще се дадат особени правдини . . . И кога дошли, провъзгласили, че тук е Българско царство. Веднага започнали да се разпореждат."[140] И така Иван Кулин, Димитър Панов, Марин Николов и други общинари тръгват от село на село в Ломския край с "фермана царский и прочитат го све поред . . . и са пак били благодарни човеците и сиротинята и все е било добро".[141]

Така на 3 декември 1850 г. Северозападна България е провъзгласена за автономна област. Неин управител става Хаджи Мехмед ага — пълномощник на турското правителство; ломският кнез Димитър Панов Гинин е избран от българите за техен представител не пред валията във Видин, а пред Хаджи Мехмед ага в Белоградчик; Александър Хаджитошев — капукехая /дипломатически представител/ при Високата порта. Както се каза вече, за Иван Кулин турците не давали и дума да се спомене.

През целия декември 1850 г. ръководителите на общините и каймакаминът Хаджи Мехмед ага действуват задружно в духа на султанския ферман. Обособяването обаче на "Българското царство" и разширяването правата на християните в района не допадат на валията Али Риза паша, чиято власт всъщност била ограничена само върху Видин и няколко околни селища. Недоволствуват още агите, туркофилите, и гръцкият митрополит Венедикт, защото с новата административна реформа се пресушавал изворът на техните грабежи и забогатяване. Като използува намиращата се във Видин, Лом и Белоградчик войска, както и групираните около агите башибозуци, Али Риза паша предприема усмирителни мерки против българите и Хаджи Мехмед ага.

Обстановката в областта все повече и повече се изостря. Вместо да намалят джизието на християните, местните властници го увеличават с 500, 1000 или 1500 гроша според големината на селото. И понеже Медковец е едно от най-големите селища, то селяните му са обложени допълнително с още 1500 гроша. Към угнетителите се присъединява и Генч ага, офицер от щаба на Омер паша, изпратен да усмирява бунтуващите се българи. За нуждите на неговата войскова част насилствено са иззети от селяните: храни за зоб, брашно, агнета, масло, сирене, мед и др.[142]

Турските господари прибягват до интриги и клевети, за да очернят общините пред Портата и да ликвидират автономията на областта. Кнезовете и техните заместници са обвинени, че подготвят ново въстание, а Хаджи Мехмед ага ги покровителствувал. Във връзка с това на 1 януари 1851 г. започват масови арести. От Медковец са задържани: Иван Кулин, Никола Сарафа, поп Димитър Стаменов, Георги Йолов и много други. По нареждане на Али Риза паша ломският миралай /полковник/ Дели Абдула ги връзва с въжета и под силна охрана ги откарва пеша във Видин.

Напълно изолирани от роднини, близки и другари, арестуваните престояват във видинската тъмница около 40 дни. Повсеместните насилия обаче не изплашват българското население. Възмутени от издевателствата на турците над общинските ръководители, християните от трите кази организират демонстрации из улиците на Видин. "Сиротиня — се изтъква в един документ, под който стои и печатът на Иван Кулин — се собира на три-четири реда да ни /из/молат, а они ги с ножове гонат . . . изваржат ги заради мухура* да ударат, па они не щат. А кир Цанко и кир Игнат викат тамошните турци, що са били сос них, та ги положат по очи варзани и ги прескачат с конете си и натам, и насам. Па после забрале и жените и децата, та ги докараха чак в сарая. О, боже мили, чуеш ли и видиш ли?"[143]

От задържаните десетина души от Медковец в съставения за случая "Списък на подлежащите на отстранение българи" фигурират само двама — Иван Ангелов Кулин и Никола Сарафа. Срещу името на Иван Ангелов е направена забележката: "За Цариград заедно с Хаджи Мехмед ага." Прави впечатление, че в списъка след името на дългогодишния медковски кнез и ломски баш кнез следва "Никола Сарафа от с. Медковец", но без указанието "За Цариград". Защо това е така, проличава от рапорта на Али Риза паша до Портата: "Петко, Нико /сараф Нико, Никола Сарафа — бел. П. К./ и други, повлияни от снизходителния и кротък начин, по който се отнесох с тях . . . разкаяха се, като заявиха, че са били подведени . . . Тази тяхна привързаност ни дава право да разчитаме на верността един ден да ни бъдат те полезни с точните сведения, които могат да ни дават за всеки провинил се рая."[144] И валията не се излъгва в преценката си!

---

*От джумхур /тур./ — мирна демонстрация, т. нар. са́рата в Ломско.

От осъдените общо 40 души, 20 общинари наказват с "вечна тъмница"[145] в Цариград или вечно заточение в Диарбекир, а останалите на различни срокове затвор във Видинската крепост. Съдебната процедура изисквала подобни присъди да бъдат санкционирани от Върховния административен и съдебен съвет в столицата. Затова съдиите бързали да отстранят народните борци от областта. Веднага след оформяне на протоколите те са отпратени за Цариград.

Оковани в тежки вериги, Иван Кулин и неговите другари пътуват така до Варна. В черноморския град им свалят оковите и под силна охрана ги отпращат пеша за имперския център. Разстоянието от Видин до столицата затворниците изминават за 20 дни. В началото на март 1851 г. те са вече в цариградската тюрма. Според самите затворници, "третий месец става, каквото страдаме по темниците, и тая ни е тринаесета хапсана от Видин дорде дойдохме до светлата висока и царска порта; и тука сиромаси сме пак в темница".[146]

Документите с които разполагам /три писма от март 1851 г. на затворниците до Ал. Хаджитошев, предадени на руския посланик фон Титов/ позволяват да се коригират неточностите и грешките в научната литература и да се уточнят имената на 20-те общински и въстанически водачи, съдени и хвърлени в цариградската тъмница. Ето техния списък: Белоградчишка каза — поп Никола Кръстов от с. Медовци, чорбаджи Първул Георгиев Станков и брат му Георги от с. Стакевци, чорбаджи Петко Спасов от с. Орешец; Ломска каза — баш кнез Марин Николов /Ников/ от с. Василовци, кнез и баш кнез Иван Ангелов Кулин от с. Медковец, кнез Димитър Панов Гинин от Лом паланка; Сахренска каза: чорбаджи Гицо Станев /Гицо Пуйо/ от с. Брегово, чорбаджи Матей Марков — с. Урбабинци, чорбаджи Йончо Нинов — с. Грамада, кнез Стоян Николов от с. Г. Турчин, чорбаджи Първан Дилов — с. Раковица, чорбаджи Спас Тодоров /Феодоров/ — с. Старопатила, Лало Дичов — Кула, Младен Цачов, Петър Трифонов, кнез Йон — с. Шипково, Марин Василев — с. Халово, Никола Марков — с. Турчин и Никола Исенли — с. Ясен /Есен, Исен/.[147]

Веднага след хвърлянето на горните общинари в Цариградския затвор Върховният административен и съдебен съвет ги призовава да отговарят за присъдените им от Видинския вилаетски съд "престъпления". От тях поискват да признаят както собствената си "вина", така и приписаните на Хаджи Мехмед ага правонарушения, т. е. солидарността му с българското население. Подсъдимите обаче с достойнство изтъкват, че виновни за създаденото положение в областта са тези, които са ги наклеветили и изпратили в Цариград.

Впрочем в едно от писмата си до затворените общинари Ал. Хаджитошев ги съветва да се държат пред Съвета твърдо и да не казват нищо лошо против Мехмед ага. В отговор Иван Кулин и другарите му пишат: "И друго, приехме вестта от ваша страна . . . Брате, да знаеш, че не сме се ни отрекли, или да сме продумали лошо за него. Не сме се отфърлили от него нито у Видин, нито тука. Защо и тука ни питаха на Меджлиса за него, и ние рекохме защо един месец само е седел и забитлък е чинил по царските заповет и ферман." По-нататък въстаническите водачи съобщават на Ал. Хаджитошев, че е направил добре, като не е отишъл във Видин, защото Али Риза паша му се заканил да го хвърли в тъмница и там да го държи, докато изгние.[148] В документа се изтъква още, че те са помолили Портата да допусне като свидетел Хаджи Мехмед ага, но се опасяват да не би да не го допуснат или пък "ще го измамят нещо, та да дума и той за назе лошо, каквото думаха назе да думаме ние за него". Обръщат му внимание да следи рейса на вапора /кораба/, с който те очакват да пристигне арестуваният Мехмед ага, и да направи необходимото, за да го освободи или да го предупреди, "че сме добро думали за него, та и он за нас да не рече лошо, защо може да го измамат, защо и назе сакаха да уловят на Меджлиса, но ние не се отфърлихме от Хаджията".[149]

Освен това в писмата си затворниците разказват за неописуемия грабеж на турците по селата: брашно, агнета, масло, сирене, мед, ечемик, сено, овес и пр.; принуждават селяните да превозват дървен материал за 8000 гроша за нуждите на крепостта във Видин, а след това не им заплащат нито стойността на материала, нито цената на кирията; изнасят се факти, че през 1850 г. населението от Белоградчишко е платило 73 075 гроша за данъка джизие /харадж/, а за 1851 г., която все още е в началото си /м. март/ — 77 875 гроша. За християните са настанали времена на "нещастие и тегота от зулумкяре изедници".

Писмата на затворниците разкриват още един важен факт. В турските тюрми тогава не съществуват практиката да се дава храна на осъдените или пък да им се отпускат парични средства за тази цел. Всеки задържан бил длъжен да се изхранва и да си купува дрехи със собствени средства. Затова заслужава да се каже, че 20-те общинари преживяват там благодарение на цариградските българи, които ги финансират и им поръчителствуват пред намиращите се до тъмницата хлебари и бакали. В колективното писмо /под което стои и печатът на Иван Кулин/ от 26 март 1851 г. те благодарят на Ал. Хаджитошев и на "високоблагородного Стефанаки бей" и "на тия человеци, които се стара/я/т и предстояват за нас и за нашиат народ християнски и болгарски и затичят за доброто и покровителствуват сиротиня". Все тук те споделят с мъка бедственото си положение: "Рабски ви са молим и сос топлий салзи припадаме, което немаме харчлък и дано намерите средство, за да са плати на бакалете що сме харчили досега близо три и прикарва четири кесии грошове и да речете на бакалино да ни даде харч отсега натам, щогот ни потребе, и рабски ви са молиме вие да заплатите." И като имат предвид помощта, която им оказвал княз Стефан Богориди, те изказват благодарността си пред Ал. Хаджитошев: "И гледай какво те е бог научил така работи, и на Стефанаки бег целуваме и руката, и ногата, и да ни пожилува."

Макар и в затвора Иван Кулин и неговите другари правят постъпки чрез Ал. Хаджитошев и Ст. Богориди да се направи нова анкета в Северозападна България: "На това са молимо на светлата висока порта, защо колкото да прати човека некоего, за да истраѫжва тие кусуре що са во видинската епархия у трите казѝ. Но мачно ще намери /хора/, защо нема кой да исправи всите работи и кривдини, защо едни сме тука докарани, а други са побегнали, които отбират, и ако да има некой да знае, но не /ще/ смее да се обади, за да не стигне нашето щастие. Но и тие, дето думаме, че са бегале, не знаем дали са бегале или ги негде сасипаха и убиха. На всичкото са молим на високата порта, за да пусне от нас трима човеци, които сме тука . . ., та да отидат сос царските посланици и така щеме намери свите кривдини и да се покаже кой е крив, кой прав. Защо ако отиде царскио посланик сам си, без нас, то ще го освоят нашите завистници и тамошните изедници, и страх /ни/ е, че не щеме получи никаква файда и полза. И така ся молим вашему величество, та дано се избавиме и ние от тие тешки синджире."[150]

Нашите земляци заявяват още, че ако бъдат освободени от затвора, те отново ще се включат в борбата "за право и правдата". Разбира се, краят на теглото и веригите е все още далече, но искането им за нова анкета се приема. Благодарение на княз Стефан Богориди с тази задача е натоварен споменатият вече Мехмед Шекиб ефенди, който освен църковните въпроси трябвало да анкетира и политическото положение. За негов придружител е определен Александър Димитриев Хаджитошев. С оглед на тази му мисия Ст. Богориди го уведомява, че ще разговаря с великия везир и ще уведоми писмено Мехмед Шекиб ефенди да го убеди да не повдига "известния Букурещки въпрос". Навярно в случая се визира чл. 8 от Букурещкия мирен договор от 1820 г., който предвиждал Портата да предостави някаква автономия на сърбите, като конкретното ѝ съдържание се определи в преговори със самите сърби. Може да се предположи, че Ст. Богориди се е стремял само към едно устно споразумение с турското правителство за запазване самоуправлението на трите кази — Ломско, Белоградчишко и Сахрата, управлявани от споменатите вече лица до арестите през януари 1851 г. От подобно начало през 1815 г. израства бъдещата автономна сръбска държава, разбира се, с подкрепата на Русия.

Княз Стефан Богориди се опасява да не се загуби и малкото, което било извоювано /автономията на трите кази/. Оттук и съветът му към Ал. Хаджитошев: ”А ти ще бъдеш уведомен да забележиш на Негово Сиятелство /Мехмед Шекиб ефенди — бел. П. К./, каквото се отнася до успокояването на духовете на видинските християни и на 3-та кази, които са подвластни на Хаджи Мехмед ага . . . Надявам се, че Негово Сиятелство ще успее с известното си благоразумие и деятелност.” Стефанаки бей прави всичко възможно, за да спечели Шекиб ефенди ”за доброто положение на нашите сънародници”.[151]

Докато новият анкетьор е на път за нашия край, привържениците на Иван Кулин в Медковец решават да отстранят туркофила Никола Ив. Сарафски. В своето донесение от 1 юни 1851 г. до външния министър във Виена австрийският генерален консул Емануил фон Рьослер съобщава, че чорбаджи Сараф Нико от с. Медковец бил намерен убит в центъра на град Лом.[152] Повече от столетие имената на смелите отмъстители са забулени в тайна и само преданията правят опит да вдигнат поне малко завесата на истината.

През 30-те години на нашия век Лазар Я. Попов от с. Василовци, дописник на ломския вестник ”Север”, посещава Медковец и от разказите на стари селяни научава, че ”поради туркофилието на Никола Ив. Сарафски султанът го наградил с червен биниш, мантия, която брат му Велко изгорил”. Съобщават му още, че Никола Сарафа бил ”убит от Никола Гергов по заповед на дядо Иван Кулин”, живеещ в Сърбия.[153] Тази версия обаче се опровергава от използваните тук документални материали: първо, защото Иван Кулин по това време е в цариградския затвор, а не в Сърбия, и второ — през 1851 г. Никола Гергов е едва 14 — 15-годишен.[154]

Друга версия представя Никола Сарафа и Нейко Цолов като близки приятели. Тяхното приятелство се заключавало в следното: двамата проследяват, когато някой медковчанин си продаде добичето, и през нощта влизали в дома му и с оръжие в ръка си вземали потребното; няколко пъти те нападат и турската хазна, минаваща през Медковец. Един ден в общината при кмета идват две заптиета и поискват да ги отведе в дома на Никола Сарафа. Случайно намиращият се там Нейко Цолов си предлага услугите. Когато пристигат в дома на Никола, оказва се, че стопанина му го нямало. При все това съпругата му поканва гостите и им слага синията, за да се нахранят. По време на обеда едно от заптиетата хвърля един залък хляб под софрата. Този факт разтревожва домакинята, защото според народния обичай, когато някой реши да убие някого, то той не му яде хляба, тъй като било грехота. Понеже Никола закъснял, гостите помолват стопанката да каже на съпруга си, че го вика каймакамът в Лом, и си тръгват.

Когато Сарафа се прибира вкъщи, жена му споделя опасенията си от видяното, но той се надсмива на страховете ѝ и скоро се отправя с коня си за града. В местността ”Горуняка” го присрещат мнимите заптиета, свалят го от коня и му прочитат народната присъда. През нощта отвеждат Никола в землището на с. Безденица и там в м. ”Хумата” го обезглавяват, като тялото скриват в гъстия шумак, а главата поставят в дисагите на собствения му кон, отпратен към Медковец. На другия ден един говедар съобщава за намерения труп в храсталака. Синовете на убития — Петър, Коцо и Христо, прибират трупа на баща си и уведомяват властта за случая. Отмъстителите така и не откриват, но съмнение за съучастничество пада върху Велко Ив. Сарафски /старейшина в общината и брат на Никола/ и Нейко Цолов.[155]

Друг вариант на легендата. В местността ”Караджов дол” край Вировската бара няколко души съратници на Иван Кулин чакат турската хазна. В същото време Никола Сарафа на чашка ракия в кръчмата на Петър Ванов съобщава на субашата за местопребиването на харамиите. Този разговор е чут от кръчмаря Петър Ванов и направен достояние на хайдутите. Наскоро след това през "Горуняка" минава Никола Сарафа, когото две заптиета завързват за два коня и го разчекват. Свидетели на събитието стават селяните Средко Цветков Порчов и Савчо Божинов Папункьов. Когато след няколко дена се прибират в Медковец, те чули за убийството на Никола Сарафа от хайдутите. Двамата обаче оспорват тази мълва, тъй като с очите си видели двете заптиета. За клевета обаче властта ги арестува и затваря във видинската тъмница. След три месеца братът на Средко, Филип Цветков Порчов, "подарява" на пашата една кесия със сребърни монети и той се разпорежда да бъдат освободени задържаните медковчани при условие: да говорят, че Никола Сарафа е убит от хайдутите, а не от турски заптиета.[156]

Като всяка друга, и тази легенда не съвпада с истината. Църковният списък от 1872 г. удостоверява, че в Медковец наистина е имало жител на име Средко Цветков /роден 1793 г./, а Филип /р. 1828 г./ е негов син, а не брат; съществувал е и Саво Божинов Савов, но той е роден през 1864 г., т. е. 13 години след събитието. Навярно става дума за друг медковчанин.

Междувременно Мехмед Шакиб ефенди провежда анкетата и в заключение докладва в Цариград, че местните турски управници преднамерено са представили оплакванията на Иван Кулин и неговите другари "като прояви на бунт и въстание". По такъв начин "работата отишла дотам, щото да се обвинят и накажат несправедливо и жестоко интернираните в Цариград лица".[157] Независимо от благоприятните сведения за общинарите, Висшият административен и съдебен съвет не ги освобождава, а само заменя заточението в Диарбекир с "тежка работа в Терсенията на много години".[158]

Въз основа на спомените на семейство Кулини в литературата бе възприета версията, че Иван Кулин и другите затворници били избягали от цариградската тъмница през пролетта на 1853 г. с помощта на един българин мохамеданин.[159] Истината обаче се оказа съвсем друга. В началото на 1853 г. отношенията между Русия и Османската империя

се изострят. Императорът Николай I преценява, че е настъпил моментът да се обезсили Лондонското съглашение от 1841 г., което отнема правото на Русия да бъде единствен покровител на християнското население в Турция. С оглед на това към средата на февруари 1853 г. в Цариград пристига със специална мисия княз Александър Сергеевич Меншиков. Корабът "Грозний", с който той пристига, е посрещнат на пристанището от генерал Александър Петрович Озеров от руското посолство в турската столица.[160]

Особени резултати преговорите не постигат, но очакванията на Иван Кулин и другите затворници не остават напразни. Въз основа на устно съобщение на чорбаджи Първул Станков, Симеон Христов—Пиротчанец осведомява К. Иречек: "Догдето били в тъмницата, успели някак си да пишат до руското посолство, което веднага потърсило тези хора да се освободят. Освободили ги."[161] В кратка биографична справка се посочва, че Димитър Панов от Лом "бил отправен заедно с 19 другари в окови в Константинопол, където те престояли в заточение до пристигането на княз Меншиков и освободени със съдействието на генерал /Александър Петрович/ Озеров".[162] По такъв начин чрез ходатайството на цариградските българи /Ст. Богориди, Ал. Екзарх, Ал. Хаджитошев и др./ руската мисия на княз Меншиков се застъпва пред турското правителство и Иван Кулин и другите 19 затворници биват освободени от цариградската тъмница.

Десет години по-късно едно от важните искания на медковчани и другите селяни е постигнато. На 1 май 1863 г. Портата е принудена да премахне господарлъците, към категорията на които спада и землището на Медковец. Мотивите били, че "недостойно и неподходящо е само християните, които са най-старото население на тези три нахии, да бъдат лишени от правото да владеят земя", и то при положение, че Ломска, Белоградчишка и Сахранска околии "като гранични /със Сърбия/ са най-деликатното и важно място, в което населението трябва да живее в мир и съгласие".[163] Разбира се, за това право да владеят земите на предците си медковчани трябвало да платят скъпо и прескъпо, поради което и борбата им против турското иго продължава с още по-голямо ожесточение.

6. РЕВОЛЮЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ИВАН КУЛИН И ДРУГИ МЕДКОВЧАНИ В ЕМИГРАЦИЯ

Надигащата се през лятото на 1853 г. военна буря между Русия и Турция и опасността да не бъде убит от хората на властта принуждават Иван Кулин да продължи борбата като емигрант. В прошение до княз Александър Карагеоргиевич от 16 януари 1854 г. в Чуприя, където са въдворени да живеят Иван Кулин, Димитър Симеонов от Крива бара, Младен Иванов от Гаговица /дн. Брусарци/ и Маринко и Симеон Ценови от Горна Вереница споделят, че от цариградската тъмница ”благодарение усилията на руския и сръбския консул бяхме освободени по милостта на султана и пуснати по домовете, където живеехме в непрестанен страх от неоправданото турско отмъщение, което един по един ни изтребваше всички, които бяхме изпратени в Цариград. Откакто започна водената сега между Русия и Турция война, търсещите непрестанно отмъщение турци не само против нас а и против други, се нахвърлиха срещу нашия живот. И ние, научили от приятели, само за да спасим живота си, напуснахме дом и семейство и потърсихме защитата на Ваша светлост в княжество Сърбия. Бидейки от 15 август миналата година далече от домовете си, които неочаквано напуснахме — за което бяхме неподготвени с нищо да се издържаме при това положение, и понеже не можем отникъде да намерим средства за препитание, то принудени сме коленопреклонно в покорност да молим Ваша светлост да благоволи да ни направи по какъвто и да е начин, милост заем, който, веднага щом се върнем по домовете си, ще върнем”.[164]

Иван Кулин емигрира, за да не бъде убит от турците, но това решение той взема и под влияние на съветите на медковската и другите общини от района. За това съдим от писмото на поп Димитър Стаменов и кнез Георги Йолов от 25 ноември 1856 г., в което споделят с него: ”Ах! Чичо Иване, тежко, братенце, за нас, нали сме те проводили дано нещо изработиш, за да ни олекне малко нещо . . . от това блато, в което вече 463 години стоиме. Доста е, брате, толико и предоста, защото е срамота и грехота от бога да си оставиме родът да страда под неверните.”[165]

И Иван Кулин, и неговите земляци продължават да хранят надеждата, че Сърбия ще им помогне да се освободят. Впрочем това упование се поддържа и от руската политика на Балканите. Затова емигриралите в Белград българи упълномощават Димитър Панов да преговаря на границата с представители на населението от Видинска област. С оглед на това ломският кнез се среща с ”руския консул Тумански и с Попов, и след съвещанието с тези лица, със знанието на сръбското правителство, той водил преговори на границата със свои /съотечественици/, като им предал дадените наставления и ги посъветвал и им внушил търпение до приключване на мисията на княз Меншиков. За всичко това е бил известен генерал Фонтон, който бил тогава в Сърбия. След пристигането /преместен от Одрин в Белград — бел. П. К./ на консула /Николай Яковлевич/ Мухин той отново се отправил на границата за преговори с другарите си с надежда за скорошно преминаване на руските войски зад Дунава”.[166]

Междувременно през лятото на 1853 г. Иван Кулин, Димитър Панов, Цеко Петков и Първул Станков се озовават във Влашко, където връчват прошение на главнокомандуващия руските войски от името на населението от Северозападна България. Все по това време нашия съселянин се среща с Милош Обренович и сина му Михаил, които живеели като изгнаници в имението си край Букурещ. ”Преди да се настани в Сърбия и по време на емигрирането му в Румъния — пише П. Берковски, — дядо Иван се запознал отблизо с детронирания . . . княз Милош Обренович в селото Поляна.”[167]

През есента на 1853 г. Ив. Кулин и Д. Панов се връщат отново в Белград, Ц. Петков и П. Станков остават ”при отряда на генерал Липранди”.[168] Все в тази връзка медковският патриот пише: ”Аз още в 1853 година, по време на войната на русите против турците за освобождение на своите единородни братя, след като прекарах 2 години в цариградския затвор, заради любовта си към братята българи и сърби, преминах на скъпата сръбска земя и под сръбска закрила. Оттогава пребивавах на различни места из Сърбия.”[169]

В това време Г. С. Раковски създава общобългарската национална организация ”Тайно общество” с поделения из цялата страна. Самият Раковски се настанява под прикритието като преводач при турския генерален щаб във Видин, откъдето чрез своя помощник Иван Бацов се свързва с Ив. Кулин и Д. Панов в Белград. В една сводка за състоянието на българското националноосвободително движение е казано: ”По сведения, доставени от генерал-лейтенант Липранди, делегатите от селищата в Западна България обещават да изведат веднага след преминаването на нашите войски през Дунав до 3 хиляди доброволци, за които има вече готово оръжие. Запасите се заравят в земята за нашите войски и въобще българите гледат на русите като на избавители от тежкото за тях турско робство.”[170]

За изненада и на русите, и на българите Сърбия като васал на Турция обявява своя неутралитет и принуждава консула Мухин да свали руското знаме в Белград и да се премести в тогавашния австрийски град Земун. Иван Кулин остава в сръбската столица, а Д. Панов ”през месец март 1854 г. чрез началника на гр. Гургосовац /дн. Княжевац — бел. П. К./ Сава Иванович . . . получил писмо и 10 червонеца от консула Мухин, след което преминал на левия бряг на Дунава и след като пристигнал в гр. Крайова, се представил на генерал Фонтон; след озоваването в отряда на генерал Липранди, той се явил и при княз Василчиков”.[171]

Заради задачата си да подготви населението за въстание при навлизане на русите в българските земи, Кулин пребивава ”по различни места из Сърбия”. Правителството на княз Александър му позволява да се движи свободно из цяла Сърбия, ”с изключение на пограничните с Турция места”. Изобщо със своята прозападна политика монархът всячески пречи на българите да действуват против турците. При все това, подпомаган тайно от заинтересованите хора на Милош Обренович, дядо Иван прави всичко, което е по силите му, ”макар . . . от предишното управление да не смеехме да проговорим за това, по всякакъв начин сме се старали да помогнем на нашите братя”.[172]

Цялата тази обстановка кара Кулин и сформираната около него революционна група да действуват тайно и предпазливо. Работата на българските политически емигранти се ръководи от триумвират в състав — Иван Кулин, Манчо Кръстев и Христо Тодорович, разкрит впоследствие като внедрен турски агент. За кореспонденцията на групата отговаря Иван Касабов, ученик в Белградската гимназия. ”С дяда Ивана и другарите му — пише Ив. Касабов — аз бях влязъл в близки сношения, пишех им писма за фамилиите и за всичко, каквото се отнасяше до техните революционни движения. Аз им бях станал един вид техен секретар . . . Въстанието в България беше едничкото мое щастие, което ме възхищаваше най-много.” В мемоарите си Ив. Касабов изтъква още, че през цялото време на Кримската война Кулин прехвърлял въоръжени групи в Северозападна България, които след това се завръщали в Белград за презимуване и той имал възможността да чуе лично от тях ”къде са ходили и колко турци са убили”.[173]

Чрез хората на Милош Обренович, които заемали длъжности в държавния апарат, Иван Кулин набавя оръжие и тайно го прехвърля през границата. На делото съдействува и търговецът Станко Иванов Станков, българин от Видинско. Оръжието се набавя предимно в Кралчевския и Черноречкия окръг и се складира в къщата на владиката Доситей в Неготин, близо до Букувския манастир. Непосредствена връзка с търговеца Станко поддържа Иван Касабов, за което сам той свидетелствува. Един ден той го извиква у дома си и му съобщава, че е осигурил 200 пушки с необходимия барут. ”Казах му — пише секретарят на революционната група — да идат в Зайчар и там да потърсят и да съобщят на едикое си лице по име, което ми беше казал дядо Иван; а после наредено е вече как ще се пратят където трябва.”[174]

Из цяла Сърбия и Северозападна България започва да действува широка мрежа от нелегални групи, които чрез куриери, писма и други средства се свързвали с българския революционен център в Белград. Посредством писма, както сам Касабов сочи, дядо Иван общува със семейството и съратниците си в Медковец.

Подготовката на въстанието върви успешно, но законспирираният турски агент в групата казва думата си. За приготовленията във Видинско османската власт е осведомена от търговеца Христо Тодорович. По такъв начин дейността на Иван Кулин се поставя под контрола на турското разузнаване. Наскоро след това Раковски е арестуван и отпратен за Цариград, но при прекосяване на Балкана успява да избяга.[175]

Задържането на ръководителя на ”Тайното общество” от турците не отчайва Кулин, а, напротив, дейността му в Северозападна България още по-усилено продължава. Осведомено за работата от двете страни на границата, османското правителство взема предохранителни мерки. Без да вдига шум, то отзовава от Видин либералния валия Сами паша и на негово място назначава председателя на Военния съвет Мухамер паша — считан за човек с желязна ръка.[176]

За огорчение на медковчани, на Иван Кулин и на всички българи през есента на 1855 г. Русия загубва войната. При новата обстановка не можело да се разчита на Петербург и затова революционната група на Иван Кулин ”си поставила за цел да покаже чрез въстание пред европейските правителства, че положението на българския народ продължава да бъде непоносимо”.[177] Като преценява, че подготовката е към своя край, дядо Иван поисква да му изпратят от Русия военен специалист да ръководи въстанието. Проводен е българският доброволец в Кримската война капитан Димитър Петрович, който тръгва от Одеса с руски паспорт и през Австрия на 8 февруари 1856 г. се озовава в Белград. На 17 февруари с виза за Неготин той се отправя за там под предлог, че ще гостува на своята сестра, вдовицата Топлицка. На 15 март Д. Петрович отсяда в кръчмата на Милош Средкович в Гургусовац, където в продължение на един ден и две нощи обсъждал с Иван Кулин въпроси относно предстоящото въстание. След това и двамата патриоти заминават за Неготин.[178]

В продължение на близо 3 месеца медковският войвода и военният специалист обикалят районите от двете страни на границата и когато се уверяват в готовността на населението да участвува във въоръженото предприятие, изработват плана на въстанието. Според него най-напред трябвало да се овладеят Раковица, Влаович /дн. Подгоре/ и Белградчишката крепост и тогава да се премине към разширяване на акцията. Село Влаович е определено за събирателен пункт, а 25 май 1856 г. — за начало на въстанието. На тази дата Началничеството на Гургусовацкия окръг е уведомено от началника на Тимошко-заглавската околия, че ”българи между селата Райновци и Селковци. . . са въстанали срещу турците . . . и 6 — 7 от българите паднали на място, двама са ранени”.[179]

Така започва въстанието в Северозападна България. Всички са на бойния си пост, с изключение на търговеца Христо Тодорович. Като се опасява от разкритие, тайният турски агент на 26 май се явява в полицията в Белград и с визиран паспорт за една година през Австрия се озовава при своите господари във Видин. Тук предателят се представя на Мухамер паша и присъединява мерзките си услуги към усилията на властта да ликвидира по-бързо бунта.[180]

Няколко дена след избухване на въстанието тюфекчията Станко Ив. Станков, според предварителната уговорка с Ив. Кулин и по указание на Ив. Касабов, превозва големи количества оръжие в Неготин. Но предупреденият началник Коста Янкович изземва стоката, за да не би тюфекчията ”да дръзне и продаде от своя барут на въстаналите в Турция българи”.[181] Според легендни сведения на бойното поле са се сражавали и селяни от Медковец, между които и 20-годишният Никола Гергов.[182]

В крайна сметка обаче само любовта към отечеството и героизмът се оказват недостатъчни за сразяване на османските въоръжени сили. След неколкодневни боеве въстаниците са разгромени. На 11 юни 1856 г. Мухамер паша се обръща с кратка записка до сръбското правителство да му предаде Иван Кулин, който ”сега е нужен тук на нашите власти. . . защото има дело и за да се свърши съденето по-бързо, е необходим тук”.[183] За да се задвижат нещата и по дипломатическия канал, въпросът е поставен от Мухамер паша и в Цариград. Под предлог обаче, че търсеният медковчанин ”не е намерен”, сръбските власти отказват да го предадат. Това е направено не толкова от хуманни съображения, а за да не се компрометират пред българите, за чиито територии претендират и които все още искат да използуват за великосръбските си планове.

Неуспехът на въстанието и направеното разследване от султанския пратеник Енис Абделфекар изнасят на преден план отново революционната роля на общините. Според председателя на специалния съд "цялата местна власт е напълно в ръцете на тъй наречените първокнезове" и "под влиянието на тия чорбаджии" българското население "отдавна е научено да въстава"; същото се отнася и до въстанието от 1856 г., което "е било подготвено със знанието на цялото християнско население". Като противодействие на съществуващите "въстанически комитети" Е. Абделфекар предприема и обвинява в революционна дейност повече от 200 души. Между задържаните е и Никола Гергов. Скоро обаче турският чиновник изоставя тезата за виновност на цялото население и започва да третира арестуваните като разбойници. Подобен подход се налага от няколко съображения: първо, ако подготвената и ръководената от Иван Кулин въоръжена борба на българските общини се разглежда като въстание, това би обхванало цялото население; второ, подробното разследване на събитието би изисквало повече от година време; и трето, което не се изтъква в доклада на Абделфекар до великия везир, но се подразбира, това са опасенията на властта от отзвука на решението да се разглеждат българските общини като организационна форма на въоръжената освободителна борба из цяла България и сред дипломатическите кръгове.[184]

От това стечение на обстоятелствата се възползуват и близките на Никола Гергов: според преданието те продават 50 овце и предоставят получената сума под формата на "дарение" на валията Мухамер паша.[185]

***

Веднага след разгрома на Димитракиевата буна Иван Кулин се заема с подготовката на ново въстание в нашия край. Без да отчита пълната изолация на Русия след Кримската война и настъпилия в Европа "мир", той започва дело, което предварително било осъдено на неуспех. В случая нашият земляк става разменна монета в борбата между двете сръбски династии — Карагеоргиевичите и Обреновичите.

При все това революционният кипеж през цялата 1856 г. в поробената ни земя е важен симптом за Кулин. Готовността на селските и занаятчийските маси да отхвърлят жестоката експлоатация и националния гнет е реален факт. Всичко това подтиква дядо Иван към действие. Към него се присъединяват оцелелите участници в Димигракиевата буна /кнез Цветко и братята Нино и Герго Цветкови Капитански от с. Голяма Раковица/, няколко съратници от 1850 г. и от цариградския затвор /кнез Стоян Николов и чорбаджи Първул Станков/, доброволци от Кримската война /Цеко Петков/ и неколцина млади българи, ученици в Сърбия — Петър Ранов, Сава Генчов, Петър Оджаков, Павел Тодоров, Иван Касабов /секретар на революционния център/ и др.

Подготовката за ново въстание започва още през есента на 1856 г. Приготовления в това отношение се извършват и в Медковец и принадлежащия му район. Подозирайки, че нещо се върши, Мухамер паша отнема печатите на кнезовете и на 26 октомври 1856 г. забранява дейността на българските общини, т. е. тяхното ограничено самоуправление. Предприемат се масови арести, като най-много комити се търсят в родното място на Иван Кулин. Все по това време поп Димитър Стаменов и кнезът на селото Георги Йолов минават в нелегалност и се укриват в Раковишкия манастир, откъдето поддържат писмена връзка с дядо Иван в Белград. В писмо от 25 ноември 1856 г. те го уведомяват: "Днес ся намервам /е/ в Раковскиа мънастир... и то заради това, защото не можеме да търпиме турското насилие, което сега се повече увеличава, а ние за да не пострадаме, прибегнахме в мънастира... Чичо Иване, тежко, братенце, за нас, нали сме те проводили дано нещо изработиш..., но ти йоще нищо ни си изработил. Гледай, брате, плачи, моли ся, дано си некой обърне вниманието и на нас... Доста е, брате, толико и предоста.. но ся моли и плачи, дано някой се смили, та да ни покаже доброто си щение и на нас... Оставаме с надежда да си дойдеш. Твой искрени съотечественици /съселяни — бел.

П. К./ поп Димитър и Георги Йолов в Раковски мънастир."[186]

Под ръководството на Иван Кулин започва събирането на оръжие и други военни потреби. Пари се събират и от двете страни на сръбската граница. Нека кажем и това, че при преглеждане на сръбските архиви на няколко места срещнах името на Кулин, съпроводено с известието, че е заложил сабята си /подарък от султан Абдул Меджит/ на търговци срещу барут и оръжие. Известна помощ предоставя и Русия чрез своя консул в Белград Карцов. "Приготвянето — пише историкът Г. Димитров — на това оръжие от известния на самия султан дядо Иван Кулин не е могло да остане тайна за В. Порта, която не се забавила да протестира пред сръбското правителство."[187] Този факт потвърждава и едно циркулярно писмо от канцеларията на княз Александър до Попечителството на вътрешните работи и съответните Началничества от 18 март 1857 г. В него се предписва да се вземат строги мерки спрямо Иван Ангелов, тъй като "Видинският валия Мухамер паша се оплакал на Високата порта от нашето правителство, че не искало да му предаде... някой си Дели Иван от Лом, избягал от Турция и живеещ в Белград на Теразия."[188]

В разгара на тези приготовления Г. С. Раковски пребивава в Нови Сад /Австрия/, откъдето научава за политическото раздвижване на българите. Макар и зает с издаването на "Горски пътник", той намира време и за контакт с дядо Иван и неговите хора. В писмо от март 1857 г. до Петър Оджаков, Раковски изказва желание да се срещне в Нови Сад с Ив. Ангелов, но ако това не стане, то "нека ся размисли добре, па како го е бог научил, така да върши".[189]

Прибързаните планове на Кулин обаче все повече безпокоят Раковски. С оглед на това към края на март 1857 г. той пристига в Белград, където успява да се срещне с медковския войвода и неговите другари. Самият Раковски изтъква, че "после дълги разговори решихме най-после кой път трябва да следвами..., и ако него не следвами, ищеми ся замота несумнено в дълбока яма без никаква полза, от где не щем можа излезими. На тойзи разговор чичо Юван одобри все". След завръщането си в Нови Сад Раковски се обажда на П. Ранов с молба да го посети в Австрия, с цел да обмислят подробно обсъжданите вече въпроси. Той недоволствува, че Кулин не е предоставил на Ранов обещаните пари за пътни разноски.

На 29 март дядо Иван отговаря на Раковски. За съжаление това писмо все още не е открито, за да видим какви мисли са вълнували нашия знаменит съселянин. В обстойно писмо авторът на "Горски пътник" се обръща към "Достопочитаемий г. Юване Ангелов!" и изказва болката си, "что не можими ся споразумейми". Раковски се стреми да осуети подготвяното въстание, тъй като според него дядо Иван смятал, че "всяка птичка, коя лети по въздух, може лесно да ся хвати да ся изяде". Много вярно се изтъква, че "хитри мрежи трябва първо да ся уплетат, па тогава да се постъпи към действие", защото не може "с голи ръци изиждами на лов и простирами ръци на въздух да хватими фърковати, както си играят мали деца". Раковски не е съгласен с предприетата от отец Панталеймон /Георги Атанасов/ обиколка из България, без да познава обстановката и тамошните хора. "Аз — продължава разказа си той — онейзи, кои бързат за тамо да идат, зная добре коя внутрешност ги подпажда — то е самая оскъдност, в коя са нахождат — да идат, па било, что било! С отчайност работа не ся върши, чичо Юване, моля та като едно чядо отча своего — размисли ся добре, па тогава върши — не слушай млади без опит — ти доста си страдал, и знаеш что е страдание... Мое сърце колико е разпалено и что желае бог вишний знае..."[190]

Междувременно, за да спечели на своя страна българската емиграция, сръбският княз благоволява да позволи да се образува българско представителство начело с Иван Кулин при княжеската канцелария. Затова когато Попечителството на вътрешните работи /неуведомено още за решението на монарха/ поисква от Управлението на Белград да арестува Кулин, молбата му не била удовлетворена. С писмо № П—1471 от 10 април 1857 г. заместник-управителят на столицата Никола Христич отговаря, че не може да изпълни предписанието на вътрешния попечител, "тъй като Дели Иван, забягнал от Турция тук, представлявал г. представителя на Негова княжеска светлост".[191]

Въпреки настояванията на Раковски и натиска на Портата, Иван Кулин продължава подготовката на ново въстание. Неговият план се свежда до образуване на чета от българи и черногорци, която да премине границата и да вдигне въстание в Кулско и Берковско. Предвижда се след това движението да се разшири на изток, като ”негасимият огън” обхване и районите около Габровско и Търновско.[192]

От Одеса Павел Грамадов също настоява пред Раковски да направи необходимото: ”Ако имаш възможност да идиш до Бялград, да посоветваш нашити шопи да мируват, да ни правят никакви глупости, защото ще развалят сичката работа.”[193] Иван Кишелски като военен в руската войска не одобрява плановете на Иван Кулин, защото целят да освободят само една област. А тези стремежи са в противоречие с ”интересат национален”. В това отношение според него трябва добре да се разбере сръбската политика, защото всички въстания, които досега са вдигани в България, ”причина ся били сърбите или сръбското правителство, и чи тие сами са бивали и предателите наши, защото казват, това им уйдисва на политиката, догдето настани онова политично за тях време, за да могат подир да турят ръка и на самата Болгария”.[194]

В края на краищата обаче формираната от Иван Кулин чета минава през границата. За това научаваме от две дипломатически донесения на руския консул във Видин Соколов, изпратени на 18 и 19 юни 1857 г. От тях става ясно, че ”групи от 30 до 60 разноплеменни въоръжени хора” са навлезли и са се укрепили в балкана около Белоградчик с намерение да призоват жителите на крайграничните селища ”към открито въстание”.[195] Но и този опит на медковския войвода излиза безуспешен и при все това борбата продължава.

Притисната от оплакванията на Мухамер паша и на цариградското правителство, Сърбия взема строги административни мерки срещу Иван Кулин. В едно свое прошение дядо Иван изтъква, че първоначално ”ми бе наложено от надлежните органи да се настаня на постоянно местожителство в град Чуприя”.[196] Синовете му Ангел и Христо преди това са прехвърлени през границата и се учат в Белград, а самият той е интерниран от сръбските власти от град в град, далеч от Белград, където вряла и кипяла политиката.

* * *

Иван Кулин е на местожителство в градчето Милановац, когато през есента на 1858 г. чрез преврат на Скупщината, санкциониран от Портата, княз Александър Карагеоргиевич е свален от престола и неговото място заема княз Милош Обренович. Медковският революционер е освободен, но без право да се движи около граничните селища. Според Петър Берковски българската политическа емиграция в Сърбия изпраща делегация начело с дядо Иван, която поздравява княза и му поднася подаръци. Пратениците са приети благосклонно от монарха, който пожелал добро бъдеще на българския народ и ”обещал, че ще поддържа всячески българското дело, като ще съдействува за освобождението на България”.[197]

Все по това време българската емиграция и сръбските приятели на дядо Иван чествуват тържествено неговия 50-годишен юбилей, макар че тогава той е на 55 години. Неизвестна сръбска художничка пресъздава образа на Кулин в рисуван портрет*. Портретът е рисуван върху фабрично ленено платно с размери: височина 32,5 см и ширина 27,5 см, грундирано с туткал и върху него грунд. Работен е с маслена боя, пастьозна живопис, школа, близка до съвременната живопис. Особено ценни са надписите, поставени в долния край от двете страни на фигурата — изпълнени са с маслена бяла боя. Надписът отляво гласи на българо-сръбски език: ”Йован Ангелов. Родом из села Метковац, окружие Лом Паланског”, а отдясно четем: ”Даде се изобразите живота свога у 50-той години. 1858 год.”[198]

---

*Доскоро портретът се намираше у потомката на дядо Иван — Снежана Ерменкова, ул. ”Мургаш” № 3, София. Подарен е от притежателката на Националния исторически музей — София.

Другият скъп дар е един турски ятаган*: добре запазен, клинът е стоманен, с петна от стара ръжда, в горния край от двете страни има по един улей, водещ към върха, а отгоре, на 10 см от ръкохватката, резки и издълбани във форма на гирлянди фигури в продължение на 5 см. От тези резки до върха в продължение на 47 см двата ръба на тилната част са скосени. От лявата страна на клина до ръкохватката на ятагана има оформено ъглово поле, в което е поместен надпис "Йован Кулин"; на дясната страна е отбелязана годината "1858". Ножната на ятагана е дървена. Средната ѝ част /от около 28 см/ е облечена с тънка черна кожа. Украсена е с растителни орнаменти и месингова глава на змей.[199]

Поднасянето на двата предмета като скъп дар и издигнатите гласове в полза на българите се приемат от медковския войвода твърде оптимистично. Завладялото го чувство на упование го подтиква да напише до княз Милош едно доста обширно писмо. В него се изтъква, че "най-тежкото иго на тиранина" княз Александър Карагеоргиевич вече е минало и "хоризонтът отново се просветлява". Тази нова обстановка окуражава дядо Иван и го кара да гледа на сръбския владетел като на "наш велик освободител", пред когото българите могат да си позволят като на славянски брат да кажат съкровените си желания: "Така, аз, Иван Ангелов, живеейки в Рудничкото окръжие и движейки се сред тамошния свят. . . имах честта да познавам някои хора, които са склонни да бъдат участници в нашето освобождение и които в най-голяма степен са предани на Ваша светлост и биха били готови по Ваша заповед да тръгнат навсякъде. . . те дойдоха при нас, насълзените българи, и ни честитиха часа на освобождението посредством Ваша светлост, окуражавайки ни твърдо, че започнатото преди нещастно дело няма да пропуснете да го осъществите."

По-нататък Иван Кулин уверява княз Милош, че в Сърбия има доста българи, които са принудени да живеят там, оставяйки не от добро, а от зло своите домове, и са готови при първи повик да тръгнат против своя угнетител. Подчертава и факта, че живеещите в Кладово черногорци, "с които имаме отдавна свои договори", ще подкрепят българското освободително дело. Медковчанинът изтъква още, че моментът е много подходящ за съвместна сръбско-българска въоръжена акция: първо, защото близките области могат да се завземат с малко сили; второ, защото българският народ, който е достатъчно огорчен и над който мярката на тиранството е вече прехвърлена, може всеки момент да въстане.

В края на молбата дядо Иван апелира за "средства за помощ и брой годни лица и сложите край на гоненията на изстрадалия български народ, за Ваша слава и за разширението на Вашето отечество"[200]. Виждаме, че Кулин подобно на много видни българи /Г. Раковски, Л. Каравелов и др./ счита, че нашето освобождение може да стане само чрез един братски съюз между българи и сърби под скиптъра на династията на Обреновичите. Тогава все още никой от българските водачи не знае за съществуването на "Начертанието", чието предназначение е не само да спечели българската интелигенция за сръбската великодържавна идея, но и да обяви нашите земи за принадлежащи към "Стара Сърбия" и да ги обсебва област по област. Тази политика на грабеж спрямо нашия народ е разкрита чак през 1867 — 1868 г. и срещу нея се обявяват не само Раковски, Каравелов, Левски и Ботев, но приживе и самият Иван Кулин.

Към времето на молбата на Иван Кулин сръбското правителство дава празни обещания на българите, а в угода на Портата князът нарежда на полицията да предупреди "Иван Ангелов, българин от Медковец в Турция. . . да стои мирен както в действията си, така и в приказките да бъде мирен". Когато го потърсват в Горни Милановац, се оказва, че още на 8 януари 1859 г. той си е извадил паспорт и е заминал за

---

*Ятаганът на Иван Кулин е приет в Историческия музей в Плевен с акт № 364 от 17.IX.1957 г. от Петър Вълчев Литов, жител на Плевен. Според обясненията на приносителя, оръжието е било предадено на баща му от плевенски турци, които участвували в "зайчарското клане". Цветан Симеонов го отнася към времето на Зайчарската чета през 1867 г. Сега ятаганът се намира в Националния исторически музей в София.

Белград и "оттогава не е идвал насам, нито е водил с местните хора някакви преговори и правил подготовка за освобождението на българите".[201]

Цитираният отговор на майор Иван Николич до Попечителството на вътрешните работи е от 3 юни 1859 г. Изглежда, че непосредствено след това полицията го намира и настанява отново на принудително местожителство в Чуприя, където престоява близо 2 години. Но макар и под наблюдение, Иван Кулин не престава да поддържа връзка с многобройната българска емиграция в Сърбия, както и да се надява в освободителната мисия на Русия. За това говори и колективното прошение от 21 януари 1860 г., съставено в Белград от Сима Михайлович от Призрен. Писмото е молба към руския император Александър II на смесен сръбско-български език. В него между другото четем: "Ваше императорско величество цар православной! Познато е Вашем царском величеству като народ. . . Булгарие у тежким оковима агарянским. . ., но ни су може бити познате муке и срамоте народне от турака. . . Да овам народу нищто друго не остае избирати, но или общи востание или поваргнути се конечной погибели. . . Долуподписани /те/ у име целого народа нашего Припадамо коленоприклонено Вашем императорском величеству као едином избавителю. . . народ. . . от више овако тиранство и робство и убийство. Т/ъ/рпити се не може."[202]

Документът е подписан от 97 души, между които и българи от Ломския край /Медковец, Церовене, Крива бара и др./, Видинско, Берковско, Пиротско, Нишко, Вранско и други райони. Заслужава внимание фактът, че на първо място на тъжителите стои името на нашия знаменит съселянин: "Йован Ангелов из Метковец".[203]

През същата 1860 г. започва да излиза тръбачът на българската национална революция — издаваният от Раковски в Белград "Дунавски лебед". Сърцето и умът на дядо Иван настоятелно го насочват към среща с редактора на "Лебеда". С оглед на това той поисква от тамошните полицейски власти паспорт за сръбската столица, но оттам му отговарят, че "нямам право повече никъде да ходя и че съм длъжен да стоя в Чуприя". При това положение нашият родолюбец се обръща с молба до попечителя на правосъдието от 21 януари 1861 г. В нея Кулин изтъква увереността, че откакто живее "на скъпата сръбска земя и под сръбска закрила" нищо не е направил във вреда на братята сърби, а "напротив, с населението живея в най-добро приятелство и разбирателство". Допуска, че "някой е хвърлил върху мене кал с лъжливо донесение, клевета, и затова не ми се позволява да се движа никъде, освен в този град". И по-нататък споделя мъката си: "Това, господине, ми се вижда много несправедливо и затова не мога да си изтрия сълзите от очите, щом като милото отечество Сърбия има някакво съмнение върху мене, на което аз ден и нощ желая доброто и за чието преуспяване бога моля и съм готов да жертвувам главата си."

Все в същия документ са посочени мотивите да посети Белград: Ако нямах важна работа с моите двама другари в Белград, не бих искал паспорт. . . И наистина, господине, и Вие ще се зачудите и ще се замислите как съм оставил в Турция под иго и ярем моята голяма фамилия. И как при това положение да не желая доброто на моите братя."[204]

Писмото е изпратено по доверен преносител, който е инструктиран да разкаже на попечителя и "за всички останали обстоятелства". Дали е уважена молбата, не може да се каже с положителност, но може да се предположи, че от време на време са му разрешавали "отгоре" да посещава Белград, толкова повече, че там се учели децата му Ангел и Христо.

* * *

През 1861 отношенията между Сърбия и Турция се изострят. Надеждите на българите отново излизат на преден план. Раковски изработва своя втори "План за освобождението на България от 1861 г.", разгледан и приет на общо събрание от войводи. Иван Кулин и Цеко Петков правят своите обосновани възражения, като обръщат вниманието на своя идеен, военнополитически и организационен ръководител, че в областта, където те са предвождали въстаници през 1850 и 1856 г., народът не разполага с оръжие. Раковски се съобразява с изказаното виждане и изтъква в плана, че българите в почти цялата страна разполагат с оръжие, ”освен една малка част от Видинское окръжие, що нямат всички оръжие”[205].

По призива на дядо Иван за участие в Първата българска легия към Сърбия се отправят и някои медковчани. Пред сръбската полиция на 25 юли 1867 г. Никола Гергов заявява: ”От 6 години живея в Зайчар”, т. е. от 1861 г.[206] Тук пристигат още: Васил Ив. Главиняшки, Васил Йошев, Желязко Белов, Кръстьо поп Нинов, Петко Илиев — Беширата, Симо Пандурина, Симо Койчов, Петър Ангелов, Цено Вълчев Гъньов и др.

Около Раковски се групира цял щаб от прочути войводи: Иван Кулин, Ильо Марков, Цеко Петков, Филип Тотю и Христо Македонски. По поръчение на Раковски дядо Иван заминава в познатото му градче Чуприя, за да пренесе намиращото се там оръжие в манастира Равница, а след това заедно с поверените му легисти — за Крагуевац.[207] Това пребиваване на Кулин извън Белград по време на напрегнатите събития се използува от някои сръбски автори, за да се омаловажи численият състав на легията и идейно-политическата роля на Раковски. В този смисъл Владимир Стоянчевич сочи като пример Иван Ангелов, ”който наред с образуваната Легия на Раковски е формирал още една по-голяма бойна група от български преселници във вътрешността на Сърбия”.[208]

Изострените отношения между сърби в Белград и турци в крепостта довеждат в началото на юни 1862 г. до въоръжен сблъсък в столицата. По време на тези събития Кулин се намира в крайграничните селища Крагуевац, Чуприя и Зайчар, където се намират поделения на Легията. В едно писмо до командира на сръбската войска Стефча Михайлович дядо Иван споделя: ”Много съжалявам, че нямах щастието да бъда в Белград по време на варварското обстрелване на града от страна на турците, за да се хвана и аз в хорото на нашите българо-бошначки братя, угнетявани от турците.”[209]

Зарадван от развоя на събитията и в очакване на заповед от Раковски за прекосяване на границата, медковският кнез заминава от Крагуевац за Зайчар, където се намират семейството му и доброволчески поделения на Легията. Тук той възнамерява да приведе в бойна готовност патриотите и ги поведе към поробеното бащино огнище. Но за негово огорчение началниците на пограничните окръзи били получили нареждане да прогонят българите оттам. Още с пристигането в Зайчар дядо Иван бива предупреден да напусне града. В знак на протест той изпраща телеграма до министъра на вътрешните работи: ”Началникът ме гони. Тук ми е жената и детето. Моля да остана за училищните изпити. Иван Ангелов.”[210]

Но властта е категорична: Иван Кулин напуска Зайчар и заминава за района на Крагуевац, Чуприя и Милановац. По това време по интриги на сръбското правителство Легията в Белград се разединява: една малка част от доброволците остават при Раковски в столицата, а другата, по-голямата част, в това число — Ильо Марков, Цеко Петков, Васил Левски и др., заминават за Крагуевац, без да знаят за плановете на кабинета да ги разформирова и прогони от Сърбия. Събрани заедно в Крагуевац, Кулин и Марков продължават да действуват по предстоящата освободителна акция. Използувайки познанството си с командира на сръбската войска Стефча Михайлович, дядо Иван се обръща към него с молба да му позволи да организира живеещите в княжеството българи, ”които непрекъснато работят за освобождението на своите съотечествени братя от тежки варварски ярем на турците”. В прошението Ив. Кулин уверява: ”Бих могъл да събера доста голям брой верни борци под мое знаме, тъй като съм познат почти по цяла Сърбия. От името на народа на Видинския окръг най-покорно Ви моля. . . да имате добрината и ме упълномощите да образувам на две места чети от способни ратници: едната в Г. Милановац, посредством г. Стоян Митрович, а другата ще формирам лично аз в Чуприя. След това в Крагуевац ще обединим и двете в една и ще се съединим с останалите наши братя.”[211]

Но вярата на Иван Кулин, че и сърцата на сръбските управници, "също като моето, туптят за освобождението на православния народ в Турция", скоро е разсеяна. В началото на септември 1862 г. Първата българска легия е разтурена, а повечето от нейните бойци, според Христо Иванов — Големия, "излязоха голи и боси от Сърбия! Това беше благодарността на сръбското правителство към българите, задето им помогнаха в бунта".[212] Известно време след това на нашия земляк е разрешено да се прибере при семейството си в Зайчар.

* * *

В Зайчар Иван Кулин заедно с жевеещите при него членове на семейството му продължават да преодоляват трудностите на емигрантския живот и в същото време всички да служат на поробеното си отечество. Христо все още е ученик, а Ангел, който при разтурянето на Първата българска легия е вече 21 — 22-годишен, се поставя с всички обвеяни от романтизма сили в подкрепа на освободителната дейност на своя баща, на медковчани, на целия народ. Затова заслужава да цитираме онези пасажи от молбата на Ангел Ив. Кулин до председателя на XIII обикновено Народно събрание през 1906 г., в които намираме такива патриотични мисли: "Великата заря на нашето освобождение беше предшествувана с малки наглед, но велики по значение събития. Избухналите тук-там въстания образуваха онзи камък, който разруши гнилите турски кола. . . Ние заедно с покойния си баща — дядо Иван Кулин в Зайчар /Сърбия/. . . криехме от турските преследвания българските апостоли, които по онова време минуваха през Сърбия; гниехме дълго време по затвори и най-сетне, измолвани от други апостоли, излизахме на свобода, за да влезем отново в затвора. Живота си — всичко бехме оставили на разположение на отечеството. . . От първенци в село Медковец, Ломска околия, останахме вече без никакво имотно състояние. Но имах ли нужда от такова, когато мойто богатство, моят идеал бе — освобождението на България."[213]

По-нататък Ангел Кулин изтъква, че "за освобождението на България изразходвах всичкото си състояние по приготовляване, посрещане, издържане въстанически чети заедно с водителите им, в които чети наравно с Хитов, дядо Ильо, Кършовски, Хитров, Стоян П. Раковски вземах участие, а туй се удостоверява от приложените тук удостоверения".[214]

И така след разтуряне на Легията Раковски предава нейното знаме на дядо Иван да го пази и в същото време по негово указание медковският войвода работи за формиране на малки бойни чети в Сърбия и прехвърлянето им в Северозападна България. С тактиката на малките партизански чети се цели сплашване и избиване на провинили се турски експлоататори и жестоки убийци, да се закриля българското население. Подобни чети лесно се придвижват от едно място на друго, нападат ненадейно врага, респектират управниците.

Първата чета е прехвърлена и забелязана от турците на 27 март 1863 г. Същият ден юзбашията Ибрахим от Кула съобщава на Риза бей, че в една воденица край село Винище действуват 13 души въоръжени четници.[215] Със затопляне на времето образуваните групи се активизират. На 6 април заптийският юзбашия Сюлейман съобщава от Кула до заптийското управление във Видин, че заптиета и редовни войници патрулират и търсят появилите се в района на селата Карбинци и Стакевци 9 души екипирани българи.[216] За друга чета свидетелствуват два турски документа: първият е телеграма, изпратена от Лом до Кула на 9 април, с която се прави запитване кои от жителите на с. Старопатица са укривали в домовете си "разбойници", предвождани от някой си Лальо; вторият също е телеграма, изпратена от мюдюра в Кула Али Риза до властите във Видин на 10 април, в която между другото се изтъква, че "преди две нощи в с. Бело поле, Ломска каза, са влезли около 50 души разбойници"[217]. На 12 септември 1863 г. ломският каймакамин известява на заптийския бинбашия Осман бей във Видин да вземе мерки срещу появилите се 30 души хайдути по долините на реките Цибрица и Огоста около селата Горна Вереница и Горно Церовене.[218] Два дена след това се появява четата на Стоян

Войвода и Герго Цветков Капитански /от с. Голяма Раковица, а не от с. Старопатица/, която наброява 18 души. В гробищата на с. Макреш тя се сражава почти цял ден с турски заптиета: падат убити 11 турци и 2 българи, а останалите се изтеглят към планинския район на границата.[219]

В състава на много от тези чети влизат и медковчани. Според разказите на съвременници прочут експлоататор, насилник и мръсник бил Исмаил бей, живеещ в с. Гайтанци, собственик на чифлик в Медковското поле. Всяка вечер турчинът принуждава по една млада булка или мома от аргатките му да преспива с него в селото. Отмъщението се възлага на четата на Желязко Белов от Медковец, по това време емигрант в Сърбия. След като преминават границата, харамиите се настаняват в местността ”Чафкин камък” в землището на с. Букувец, където се намирал друг чифлик на османлията. Вечерта, когато чифликчията отвел в Гайтанци една мома, медковските харамии влизат в селото и обкръжават къщата на турчина. Желязко Белов и Петко Илиев Беширата /Арамбашията/ влизат вътре и намират насилника да се гаври с девойката. На въпроса им: ”Сватба ли ще има, аго?”, развратникът онемял от страх за мизерния си живот. Двамата медковчани го хващат и с пъхната в устата му кърпа го изритват навън. Чакащите пред къщата четници го поемат и под силна охрана го отвеждат в местносттта ”Свети Илия” — на кръстопътя Медковец, Гайтанци и Славотин. Присъдата ”смърт чрез съсичане” се изпълнява, както следва: Желязко Белов отрязва дясната ръка, а останалите 16 души — всеки определения му анатомичен орган, хвърлен върху близката круша. Оттогава това място започва да се нарича ”Съсеченият турчин”. Десет души от отмъстителите са медковчани: Желязко Белов, Никола Гергов, Симо Пандурски, Васил Йошев, Васил Ив. Главиняшки, Петър Ангелов — Ушанко, Петко Илиев Беширата, Кръстьо поп Нинов, Ангел Бараков — Щукувеца и Найден Каменов; в групата се отличава и Цеко Савов Шушумигата от с. Сливовик.[220]

Не минава много време и мястото на Исмаил бей заема Зорлу ага, още по-голям тиранин от азиатски тип. За грабежите на новия господар медковчани съобщават в Зайчар. В отговор Иван Кулин формира две малки чети начело с Васил

Ив. Главиняшки и Желязко Белов. На 28 май 1864 г. 15 души с войвода Васил Ив. Главиняшки прекосяват границата и навлизат в Северозападна България. В нейния състав влизат: медковчаните Никола Гергов и Васил Йошов, Цеко Спасов от с. Старопатица, Божил Бахов от Сливен и др. Навярно затова мюдюринът на Кула Али Риза уведомява мютесарифа на Видин, че две групи от по 15 души са преминали границата от Сърбия.[221] След неколкодневен преход четата на В. Главиняшки достига местносттта ”Хайдушки дол” и скоро успява да се справи със Зорлу ага.

Няколко дена по-късно в нашия край пристига и четата на Желязко Белов. Тя трябвало да посети воденицата на Халил ага в местността ”Брестака” и да получи от него необходимите средства за освободителното движение. За воденицата отговарял Иван Петров Суролейски от Медковец, от когото хайдутите се осведомяват за навиците на турчина. Акцията провеждат Желязко Белов и Кръстьо поп Нинов. Когато сутринта рано пристигат до воденицата, се оказва, че вътре имало само един мливар — Лукан Влашки, племенник на Ж. Белов. Мливарят натоварва колата и се отправя за Медковец, а Иван Суролейски отива за вода до близкото кладенче. В това време пристига Халил ага и акцията започва. Желязко Белов се хвърля върху турчина и го поваля върху пода на воденицата. Османлията обаче се оказва здрав и силен, поради което сграбченият медковски войвода надава вик за помощ. Стоящият на пост Кръстьо поп Нинов се притичва и с общи усилия успяват да завържат Халил ага и с кон да го пренесат в местността ”Гарвана” в землището на с. Одровци.

В това време в помощ на Желязко Белов се притича и четата на Васил Ив. Главиняшки. По нарочен куриер изпращат съобщение на жената на Халил ага да изпрати няколко кесии с жълтици. Туркинята обаче сполучва да се оплаче в Лом, откъдето изпращат потеря от заптиета и башибозуци. В станалото сражение в местността ”Лалиното кладенче” Васил Йошов е тежко ранен, Халил ага се спасява, а останалите четници се насочват към сръбската граница. При село Чорлево те са нападнати от друга турска потеря и дават още няколко жертви. В неравното сражение ”паднал убит с две други момчета Васил Главиняшки, а другите се завърнали в Сърбия".[222]

Навярно за описаните събития се отнася и тревожната телеграма от 7 септември 1864 г., в която се съобщава "за осем души хайдути, появили се предната вечер в полунощ в мелницата на Абдулах ага".[223] Обикновено е така: в действителност турчинът се казва Абдулах ага, а в народното съзнание името му е запазено като Халил ага.

Преданието разказва още, че турците хващат тежко ранения Васил Йошов, отрязват му главата и набучена на кол, я отнасят в Медковец. Насред селото извеждат насила майката на Васил, съпругата на чорбаджи Йошо Драганов, и пред покъртителната гледка поискват от сломената от мъка майка да познае сина си. Но юначната жена намира сили в себе си да отговори: "Това не е главата на моя син." На настояванията да каже къде се укрива Васил, тя отвръща с достойнство: "Майка, която девет месеца е носила чедото си под сърцето, не става издайница! Като ви трябва и сте кадърни — намерете го!" При този ответ разярените башибозуци се нахвърлят върху нещастната жена и я убиват на селския мегдан.[224]

Сетне убийците се отправят към дома на Васил Йошев, където пред стъписаната му жена Елена и синовете му Горан и Тодор изкрясквали: "А, гяурко, тази глава била на твой мъж!" Отговорът бил: "Не, аго, моят мъж умря преди три години, а вие поганци, червеи и зеленици да ви ядат, защо носите тази глава, за да ми плашите децата?!" Елена грабва ръжена, за да прогони главорезите на своя мъж и бащата на децата ѝ, но жестоките турци се нахвърлят върху нея и я били до смърт.[225]

Според друга версия на преданието, убиецът на Васил Йошев бил Горан Вълчаря от с. Камена Рикса, брат на баба Руса — мащехата на Тодор Лазаров Пасланджийски от Медковец. Братът на Руса бил голям ловец на вълци: цяла глутница връхлита върху него, а той се справя с всички вълци — едни улавя с примка за въже, други убива с пушката си. Поради това селяните му слагат прякора Горан Вълчаря. Като голям стрелец турците го вземат в потерята, за да се справи с опасния медковски комита.[226]

Не сбъднати мечти!

Нетърпим става и турчинът Малбаши от с. Василовци. С него се заемат Желязко Белов, Петко Илиев Беширата и Петко Ангелов /от рода на Табаковци/. В станалата престрелка обаче с въоръжени турци от Лом, извикани от Малбаши на помощ, Петко Илиев е хванат и откаран във Видин. Там жестоко го инквизират и макар да не признава нищо, вилаетският съд му дава 12-годишна присъда в затвора Полица-зандан. От тъмницата медковският поборник излиза благодарение на Руско-турската освободителна война от 1877 — 1878 г.[227]

Като прелиствах търговския тефтер на Кръстьо Пишурка, попаднах на няколко кратки бележки за Петко Илиев. Отбелязана е една случка с убийството на двама турци, които една вечер били отседнали при Емин Реджеп в Лом. Сутринта, когато двамата османлии напускат града, се чуват гърмежи: най-напред падат убити конете, а сетне и техните господари. По-нататък Кр. Пишурка размишлява: "Пушката? Видели човек селянин, който като пушнал, обърнал гръб. Ясно ми е! Петко от Медковец! Защо е он с него заедно ишъл до махалата /навярно Василовци — бел. П. К./, па им рекъл, че е близо: "Аз през друго село, ако сакате ще ви преведа, за да намерите и убиете хайдута." Като му убили коня, и двойцата избягали. После по това что направили? Ето тоя Петко какъв го знаят. Отдека го знаят, че е хайдук? Он правил ли е и други път хайдутлук? Що е правил друго? Лежал е затворен? От забитите /офицерите — бел. П. К./ някой арка /примка — бел. П. К./ ли имате? Е, кой му е арка? Отдека знаят това?!"[228]

* * *

В продължение на една-две години настъпва сравнително затишие около сръбската граница. През 1866 — 1867 г. се създават отново благоприятни условия за революционна акция. В края на 1866 г. Раковски формира в Румъния Върховното народно тайно гражданско началство, а на 1 януари 1867 г. съставя програмния документ "Привременен закон за народните горски чети за 1867-мо лето". Създадената революционна организация цели да постави въоръжените чети в България, Румъния и Сърбия под едно общо българско знаме, общо ръководство, единна революционна идеология и строга военна дисциплина.[229]

Като председател на Върховното началство и главен войвода на четническите сили Раковски планира Панайот Хитов, Филип Тотю и други войводи да навлязат в България с чети откъм Румъния, а Любен Каравелов и Иван Кулин да образуват в Сърбия неколкохилядна доброволческа формация и заедно с онези от Влашко и със самото население в страната да се вдигне въстание против османското робство. От своя страна, разрастването на четническата акция ще доведе до намесата на Сърбия и Русия и свободата на българите ще възкръсне.

С формирането на т. нар. Зайчарска чета Раковски не случайно възлага непосредствената организаторска роля на Иван Кулин. Сам по себе си този факт говори, че главният войвода счита дядо Иван за ”свой човек”, т. е. за лице, което се числи към революционното направление и е в състава на Върховното гражданско началство. Раковски не току-така се спира върху личността на Кулин, който няма военно образование, нито пък някакво друго, но със своя богат житейски опит, патриотизъм и качества на организатор и войвода, показани и утвърдени в революционната практика, силно привлича вниманието му. Напълно естествено на Иван Кулин се възлага да формира най-голямата бойна единица, която трябва да представлява основното ядро и ударната сила на въстаническата войска. По такъв начин Иван Ангелов Кулин става войвода първа степен на Зайчарската чета.[230]

Втората важна личност от командния състав на Зайчарската чета е Еремия Петров Българов, родéн през 1836 или 1837 г. в Медковец, в сръбските документи се изтъква, че Еремия е племенник на дядо Иван — негов братов или сестрин син. Сам Христо Ив. Кулин изтъква, че Еремия е на ”Иван Кулин негов племенник, а мой братовчед”.[231] Майка му Станка е сестра на Иван Кулин и се оженва втори път в едно от ломските села. Оттам заедно с втория си съпруг и децата си Еремия и Кано семейно се преселват в Лом. След като завършва основното си образование при знаменития

учител Кр. Пишурка в Лом, по ходатайство на Ив. Кулин младият му племенник продължава учението си в Сърбия. Заедно с Кулин, Никола Гергов и други медковчани той участвува в Първата българска легия. След нейното разтуряне, пак по застъпничеството на вуйчо си, постъпва на военна служба в сръбската войска, в която престоява 4 години и 6 месеца. По настояване на Иван Кулин и с разрешението на военния министър Миловой Блазнавац Еремия се уволнява на 14 юни 1867 г. с чин младши сержант /поднаредник/, за да стане военен командир на Зайчарската чета. В Сърбия той държи да подчертае българския си произход, поради което приема и новото си фамилно име — Българов.

Все по това време Христо, най-малкият син на дядо Иван не взема пряко участие в организирането на Зайчарската чета, тъй като в края на юни или началото на юли 1867 г. постъпва в редиците на Втората българска легия. ”Преди Освобождението на нашето отечество — пише Хр. Кулин — имаше нужда да вземат участие за освобождението му някои негови синове, в което число имах щастие да бъда, като бях доброволец в Белградската легия... през 1867 и 1868 г.”[232] Това твърдение Христо изказва много-по-рано в едно прошение до сръбския вътрешен министър от 21.IX.1868 г.: ”Покорноподписаният наред с основното училище съм свършил и три гимназиални класа в Сърбия, за което имам училищно свидетелство и което се намира във военния щаб на Белград.” Все в този документ се изнася още: ”Постъпих в Градската учебна рота на войската, където служих 10 месеца, която напуснах, тъй като същата се разпадна.” Този факт потвърждават и съратниците му Христо Иванов — Големия и Христо Сяров /от Стара Загора/ от Втората легия, според които ”през 1867 и 1868 г.... с нас заедно като такъв е бил в нея и г-н Христо Иванов Кулин, родом от село Медковец, Ломско, син на известния войвода дядо Иван Кулин”[233].

Друг участник в Зайчарската чета е Ангел Иванов Кулин, завършил гимназия в Белград и служител в зайчарската община по това време. ”В 1867 г. — пише Ангел Ив. Кулин — баща ми дядо Иван Ангелов Кулин бе приготвил в Зайчар /Сърбия/ и съставихме една чета от емигранти, за да навлезе в България, за да подкрепи четите на Хитова и други в Балкана."[234] Това известие се подкрепя и от документи от сръбските архиви. В един обстоен доклад до министъра на вътрешните работи в Белград заемащият длъжността окръжен началник в Зайчар Никола Атанаскович пише: "С всички тези протоколи Началничеството изпраща и разпитния протокол на практиканта в Зайчарската канцелария дядо Ивановия син Ангел Иванов, първо, защото на 18 м. м. /юли — бел. П. К./ е отишъл при хлебаря Цоко Нинич и казал да приготви 220 оки хляб до мръкване, и че той ще му го плати, а хляба. . . го отнасят доброволците, значи за тях е поръчвал, и второ той лично в този делник след Илинден отишъл в къщата на Вучо Ковача и оттам изпратил на границата в четата на Еремия и Никола /Пенов — бел. П. К./ двамата доброволци Петър и Спас, които я намерили и се присъединили към нея. Ангел не признава да е извършил всичко това, но го обвиняват на очната ставка най-напред Цоко Хлебаря, а после Петър и Спас."[235]

Активно участие в подготовката и дейността на Зайчарската чета взема и медковчанинът Никола Гергов. Според доброволеца Стоян Пешев от с. Вратарница /Княжевацки окръг/ по време на приготовленията в дома на дядо Иван в Зайчар го отвел Никола Гергов. Освен това "прътът за байрака на споменатите хъшове го направи Никола, за когото споменах по-горе". Този факт се удостоверява и от самия Никола Гергов, който заявява пред полицейското следствие: "Аз не знам баш кой е събирал тези хъшове. Знаех само, а и всички останали, че Зайчар се събират хъшове, за да минат в Турция. Знаех и това, че Еремия, който служеше във войската, ми поръча да направя четири пръта за байрак. На Св. Илия следобед. . . /заедно с Павел Петков от Зайчар — бел. П. К./ си взехме оръжието и тръгнахме право за Връшка чука. . . Мене никой не ме е викал, но виждайки. . . останалите от Зайчар да отиват, тръгнах и аз за Турция, да се бия с турците."[236]

Според преданието, в Зайчарската чета се включват и други медковчани: Желязко Белов, Петър Ангелов, Симо Пандурина, Цено Вълчев Гъньов и др. Тяхното участие в доброволческата формация тепърва подлежи на потвърждаване от архивни източници.

Тук му е мястото да подчертая, че при организирането на четата Иван Кулин се ръководи от военната теория и практика на Раковски. Това значи, че той взема под внимание следните фактори: командни кадри, численост и състав на четниците /2000 души/, въоръжение и екипировка, хералдика /тук е и запазеното от Ив. Кулин знаме на Раковски от 1862 г./, съюзници /власи, сърби и черногорци — тук дядо Иван прави известно отклонение, тъй като Раковски държи в четите да влизат само българи/ и пр. С оглед на количествените организационни измерения на една редовна армия, Зайчарската чета, наброяваща 2000 души, се равнява на: 180 пехотни отделения, 60 взвода, 20 роти, 7 дружини /батальона/ или 1 полк. Подобна многочислена въстаническа формация извън България през епохата на Възраждането не е създавана от никого и никъде дотогава. В тази именно връзка изпъкват високите организаторски и делови качества на дядо Иван и неговия племенник Еремия /загинал през юли 1868 г. като отдельонен командир заедно с Хаджи Димитър на връх Бузлуджа/ в мащабния замисъл на Г. С. Раковски.

През 1867 г. Иван Кулин и други съратници на Раковски създават из почти цяла Северозападна България тайни комитети — революционни групи и общински управи, които се явяват преди всичко органи на въоръженото въстание. Те въоръжават и подготвят населението по места да се присъедини към Зайчарската чета, когато тя навлезе в България. Пред следствената комисия Кулин заявява за монаха Мартирий: "Той ми каза, че е ходил в България и че говорил там на хората да се вдигнат." И още нещо казва: "Гено /Минков/ ходи в Турция и се договори със селяните от Раковица, Старопатица, Бойница и още някои други. . . да се вдигнат и те, когато ние преминем; оръжие имали."[237]

Младият ломски търговец Димитър Ангелов поддържа връзка с Иван Кулин в Зайчар и заедно с поп Димитър Иванов от с. Василовци и други патриоти от нашия край създават комитети, възстановяват стари групи, издирват оръжие и складове за неговото укриване. За революционни приготовления в този район научаваме и от едно писмо на видинския паша до ломския каймакамин. В него валията дава предписание да се обискира село Медковец, тъй като поп Димитър Иванов, а заедно с него или сам поп Дионисий от Лопушанския манастир "често-често ходел в с. Медковец, са били укрити около 20 пушки с щикове"[238] Съществуват архивни данни в полза на тезата, че формирането на Зайчарската чета Иван Кулин и неговите другари съчетават с изграждане на широка мрежа от комитети, които не само психически подготвят народа, но и го въоръжават за участие във въстанието.[239]

По такъв начин тези своеобразни местни комитети стават онзи необходим и закономерен кълн, който Васил Левски по-късно превръща в строго организирана, централизирана и общоотечествена вътрешна революционна организация. На такъв именно етап по поръчение на Раковски Иван Кулин, Еремия Петров и други родолюбци формират Зайчарската чета, която с всичко съществено в своята организация, програма и дейност характеризира посочените черти на преход към създаване на бойни ръководни тела из вътрешността на страната или в отделни нейни райони. Всичко това определя важното ѝ място в системата на българското националнореволюционно движение от третата четвърт на XIX век.

Имаме всички основания да считаме, че при съгласувани действия със сръбското правителство Зайчарската чета би изпълнила не само отговорни националнопатриотични задачи, но и би дала своя достоен принос за решаването на актуални въпроси на борбата срещу османското робство изобщо. Но за съжаление условията не позволяват това. Самият участник в събитието Ангел Ив. Кулин споделя: "В 1867 г. . . . съставихме една чета. . . обаче това не се успя, защото сръбските власти, поканени от турските, разпиляха четата: голяма част от нея поставиха в затвора и в тази чета участвувах и аз; освен това. . . дадох каквото можах за поддържането и запазването на тази чета."[240]

Със свойствената си двойствена политика спрямо нашия народ сръбските управляващи среди в началото разрешават на Иван Кулин да формира и въоръжи българските доброволци, а когато Зайчарската чета трябвало да навлезе в България и да изпълни самостоятелна българска задача, което не допадало на белградския правителствен екип, който се стремял към завладяване, а не към освобождаване на нашите сънародници, княз Михаил Обренович и неговите министри /военният Миловой Блазнавац и вътрешният Никола Христич/ се договарят чрез Княжевацкия окръжен началник Йоцо Наумович /таен агент на сръбската организация за работа сред българите и тяхното наблюдаване/ с турците и чрез комбиниран удар разгромяват Зайчарската чета. От общо 80-те арестувани българи трима са осъдени и изпратени в затвора: Иван Кулин на 6 месеца, а Еремия П. Българов и Герго Цв. Капитански по на 4 месеца.[241]

Интересно е обяснението в това отношение на Христо Ив. Кулин, тъй като все пак учи в сръбски училища, заема сръбска служба, женен е за сръбкинята Юлия Йота Пашич /братова дъщеря на големия сръбски държавник от български произход Никола Пашич/, сестра му Цвета е омъжена за Владимир Младенович от Зайчар и пр. Впрочем нека чуем неговата преценка: "Аз ще Ви обясня вкратце, че баща ми, Еремия Петров и Капитански истина бяха осъдени: първият на 6, а другите двама на 3 /всъщност на 4 — бел. П. К./ месеца затвор, и бяха изпратени в гр. Пожаревац да издържават наказанието си, но не лежаха повече от 45 дена*, защото аз по заповед на баща си веднага заминах за Белград и поисках милост за тях от покойния княз Михаил, който щом разбра за станалото с баща ми и другарите му, веднага даде телеграфическа заповед да се освободят всички от затвора, а на баща ми да се предложи да замине за Белград и му се представи лично, на когото, както ми е разправял отпосле баща ми, е обяснено, че както тяхното осъждане, така също и моето привременно отстраняване от училището /Втората българска легия — бел. П. К./ и уволнението от служба на брата ми Ангел Иванов. . . станало проформа вследствие на един силен натиск от страна на Високата порта, но отпосле както аз, тъй и брат ми се повърнахме обратно, аз в училището — Белградската легия, а той на служба."[242]

---

*Иван Кулин лежи предварителен арест в Зайчар и Княжевац от 25 юли до 2 декември 1867 г. Заедно с 45-дневния затвор в Пожеревац прави 175 дена.

Нарочно цитирах повече отколкото трябва, защото в същия памфлет Хр. Кулин е убеден или по-скоро вярва, че "по въпроса за четата на баща ми Иван Кулин през 1867 г., както и за нейната съдба и съдбата на нейните инициатори, а същевременно и за виновниците на нейното разбиване. . . не е виноват нито покойният княз Михаил, нито неговото правителство. . . освен един цинцарин чиновник".[243] Както казах вече, този "цинцарин чиновник" е Йоцо Наумович и никой тогава освен княз Михаил, Илия Гарашанин, Миловой Блазнавац, Никола Христич и още няколко души не е знаел, че той е назначен в Гургусовац /дн. Княжевац/ именно от правителството като доверен човек на тайната организация, която си е поставила за задача да посърби българите от нашия край, да пречупи тяхното национално българско съзнание и ги накара сами да "желаят" да се присъединят към Сърбия. По такъв начин за кой ли път става ясно, че сътрудничеството на една революционна организация, каквато е Зайчарската чета, с буржоазното правителство на Илия Гарашанин /създателят на "Начертанието" и ръководител на тайната организация за пропаганда сред българите/ и княз Михаил Обренович е трябвало в последна сметка да бъде заличено и погълнато от шовинистичните цели на следваната от това правителство политика. Макар че тогава не са познати документите, с които днес разполага историческата наука, все пак братът на Христо, Ангел Кулин, още през 1906 г. казва истината: "Сръбските власти, поканени от турските, разпиляха четата." Нека не забравяме, че белградските управници изгониха от Сърбия Раковски, Каравелов, Левски и ускориха смъртта на Иван Кулин. Защо? Защото не искаха българите да имат самостоятелно и независимо българско освободително движение, да имат свои авторитетни идейни и политически водачи. По такъв начин присъединяването на български земи към Сърбия би било по-естествено и неизбежно. Впрочем тази политика никога не секва, независимо от политическата система и обществения строй.

* * *

Две години по-късно, през есента на 1869 г., след като Апостола на свободата създава Вътрешната революционна организация в България, Любен Каравелов, Васил Левски, Димитър Ценович, Иван Кулин и други патриоти основават в Букурещ Българския революционен централен комитет /БРЦК/. По такъв начин кнез Иван Кулин, дългогодишен ръководител на медковската община и на другите самоуправителни тела в Ломския край, извървяха сложния път от хайдушкото сборище до върховете на българската национална революция.

След създаване на БРЦК българското националноосвободително движение навлиза в нов, по-висш етап на развитие. Пристъпва се към спечелване на общините и превръщането им в революционни комитети, чиято задача била да закупуват оръжие и подготвят народа за общонародно въстание.[244] Вече съществуват достоверни данни, че в Лом и Видин Левски или негови сбратници основават комитети. Изглежда, че и медковчани не остават настрана от този закономерен процес. За това съдим от една телеграма от Видин до Лом от 26 юни 1870 г., в която се известява, че "в село Медковец са укрити около 20 пу́шки с щикове". Предписва се да се направи нужното, за да се издири и изземе оръжието. "Важното в случая е това — пише С. Дамянов, — че известното със своя свободолюбив дух медковско население. . . системно причинявало неприятности на властта и будело подозрение, че укрива оръжие."[245]

Междувременно на 7 юли 1870 г. избухва френско-пруската война. Още в първите дни на въоръжения сблъсък Марс е на страната на Париж. Като има предвид, че Франция държи за целостта на Османската империя, а това значи да продължи и турското робство, Иван Кулин се безпокои за съдбата на своя народ. Затова в разговорите със своите другари, съселяни и членове на семейството медковският войвода изказва тревогата си със съдържателната мисъл: ”Западната война тъче покров на моето нещастно отечество.” С тези думи на уста на 12 юли 1870 г. Иван Кулин внезапно умира от сърдечен удар. До вечното му жилище го изпращат преизпълнени от скръб: част от неговото семейство, медковчани — емигранти, българи от Зайчар и неговата област, сръбски приятели и доброжелатели на нашия народ. В югозападната част на зайчарските гробища тези, които го обичат, поставят скромен каменен кръст с надпис: ”Хладна плоча, хладна къща на дядо Иван Кулин, кнеза от Медковец, 1870 г.”[246] На 22 юли 1870 г. белградския вестник ”Сърбия” публикува некролога му, в който синовете му Ангел и Христо съобщават на всички познати, негови приятели и другари с молба да присъединят своето съчувствие към скръбта на тези, които го обичат. За своя баща, известният на неговите приятели дядо Иван, те пишат: ”Като член на Българския комитет в Букурещ и като истински поборник за освобождението на своя народ занесе в студения гроб мисълта, че ще умре като роб, преди отечеството му да бъде свободно, както и стана.”[247]

7. ПОСРЕЩАНЕ НА РУСКИТЕ ОСВОБОДИТЕЛИ

Липсват или все още не са познати данните за конкретния израз на проявената дейност от медковчани през 70-те години на XIX в., но с положителност можем да кажем, че смъртта на Иван Кулин се отразява неблагоприятно не само върху развоя на събитията в нашето село, но и в цяла Северозападна България. Революционните прояви от 1850, 1856, 1862 и 1867 — 1868 г. обаче карат местната османска власт да е нащрек спрямо жителите на Медковец и неговите емигранти.

Избухването на Априлското въстание и Сръбско-турската война от 1876 г. довеждат до ново раздвижване сред медковчани. В съседна Сърбия българите формират доброволчески чети или се включват в редиците на княжеската

войска. За тези дни на напрежение Ангел Ив. Кулин си спомня: ”И когато други като нас поробени водеха война с общия враг, нашето място беше там. В Сръбско-турската война също участвувах.”[248] А негов съвременник допълва, че по това време ”Ангел Иванов Кулин, родом от с. Медковец. . . бил в четата на дядо Илия”, т. е. войводата Ильо Марков.[249]

На бойното поле се озовава и друг от синовете му — Христо, който изтъква: ”Взех участие в Сръбско-турската война през 1876 г.”[250] От своя страна, сръбският полковник Стоядин П. Катич, командир на Зайчарската армия, свидетелствува, че ”Христо Кулин, родом от България, бивш четовожд на Активната пионерна чета-рота от Зайчарската команда, постъпил в същата като доброволец, че е на това положение назначен затова, защото е имал войнски познания и че като такъв за всичкото време на войната против турците /през/ 1876. . . е воювал заедно с нашите войски.”[251]

Междувременно благодарение на намесата на Русия неподготвените сръбски войски са спасени от пълно поражение. А когато в края на 1876 г. Цариградската посланическа конференция на великите сили завършва без успех, Русия е принудена да обяви на 12 април 1877 г. война на Турция. Този път медковчани поглеждат с по-голяма увереност към идващото зарево на свободата.

В миналото съвременничката на събитието баба Цела Боздукова разказваше, че с обявяване на войната турците се юрват из Медковец да изземват храни, фураж, коли с биволски, волски и конски впряг. ”Като чухме, че бият барабаните — изтъква тя, — всички невести, моми и деца като мишки се завирахме по дупките, а турците, като влязоха в селото, почнаха да тършуват по къщите и каквото им попаднеше вземаха го.” За реквизиционните трудности на турската власт говорят и архивните документи. В телеграма от 6 май 1877 г. на Мехмед Джемал, капитан-снабдител, до Абдул Керам паша, заместник-началник на базата на османската дивизия във Видин, четем: ”Понеже досега стойността на иззетото сено се заплащаше от страна на местните власти, собствениците, които има да получават суми, искат парите си, като категорично заявяват, че докато не им се плати /предварително/, те няма да дават сено."[252]

Когато на 15 юни 1877 г. русите преминават Дунава при Свищов, Осман паша своевременно се отправя с 30 000 армия от Видин за Плевен. Част от тези пълчища минават през Медковец, където се отдават на грабеж и насилия. Заграбват храни и принуждават медковчани да се включат в обоза с пращящите от товари впрягове. По пътя към Плевен много от колите се изпочупват, част от впрегатния добитък измира или пък е изклан за изхранване на османлиите. А когато русите обкръжават Плевен, вътре в града остават и няколко медковчани: Иван Стоянчов Чрънкин /умира или е убит/, а Лукан Павлов Щавляка и още няколко души са пленени при овладяване на крепостта от русите и прехвърлени в Румъния, откъдето се завръщат след Освобождението.[253]

Щом разбират, че османският кораб вече потъва, живеещите в Медковец черкези и татари, вместо да се включат в помощ на турската войска, се отдават на грабеж на конски впрягове и се насочват към Берковица. Дядо Кузман Петров Конов, който тогава е бил 9-годишен, разказваше, че един ден отишли за дърва в м. "Горното ливагье". Привечер, като се прибирали, двама въоръжени черкези ги спират извън селото, свалят ги от колата и им задигат конете с каруцата. Запазените от онова време документи потвърждават този пладнешки грабеж. Например в телеграма от края на юни 1877 г. ломският каймакамин осведомява мютесарифа във Видин: "Както Ви донесох онзи ден и вчера, всички преселници черкези, намиращи се в казата ни, в течение на 1 — 2 нощи бързо се изселиха. Те са плячкосали всички коне и коли от казата ни. Ето защо заминалите първоначално и впоследствие 3000 коли за превоз /на храни/ в Плевен до този момент не са се завърнали. Въпреки че преди 5 — 6 дни из казата са изпратени полицейски чинове за събирането на коли, досега не е докарана нито една кола."[254]

От документа става ясно, че само от ломските села са били реквизирани 3000 коли. Това ще рече, че от Медковец, който по това време е второ по големина село след Вълчедръм и наброява към 250 къщи, ще да са насилствено

иззети към 150 впряга. Малцина са били тези, които успяват да укрият добитъка си из вековните гори на медковското землище.

Но медковчани не само укриват добитъка и храните си, но и тайно се подготвят за въоръжен отпор. За това говорят документалните материали. С телеграма № 225 от 29 юни 1877 г. мютесарифът на Видин уведомява каймакамина на Берковица, че според получените агентурни сведения в село Медковец се извършват приготовления за въоръжен бунт. Обезпокоеният каймакамин Сазаи своевременно изпраща тайни агенти, за да проверят случая. Но медковчани, които имат доста натрупан опит в подобна дейност, успяват да прикрият каквато и да е следа. За да не се злепостави пред по-висшето началство, Сазаи отговаря, че след завръщането на тайните агенти в Берковица, "от донесението им се установи, че при издирването не са се оказали данни, че в казата ни са нахлули бунтовници, нито пък, че българите са с намерение и в подготовка да се бунтуват".[255]

Не било лесно на селяните и с прибирането на реколтата. Оставени без впрегатен добитък и храни, медковчани трябвало да се простят и с още неприбраното зърно. От Плевен Осман паша с телеграма от 24 юли 1877 г. бие тревога до видинския мютесариф "да се нареди час по-скоро новата реколта да бъде прибрана от казите Оряхово и Лом", след което да се превози и складира във Враца.[256] Наред с това селяните са принудени да се простят и със скромните си спестявания. За това говори телеграмата на Осман паша до видинския мютесариф от 28 юли 1877 г., с която се разпорежда да се направи необходимото, събраната сума от 200 000 гроша от Оряхово и Лом да му се изпрати своевременно в Плевен.[257]

Междувременно на 7 ноември 1877 г. румънски и руски части начело с полковник Сланичано и барон Майндорф дебаркират на българския бряг и след неколкочасово ожесточено сражение успяват да разгромят турците при Оряхово и да овладеят града. Отстъпващите османски части се насочват към Лом и Стара планина. На 10 ноември русите овладяват и Берковица, с което отнемат възможността на Осман паша да получи помощ от Видин.[258]

Три дни по-късно щабс ротмистър* Витковски се отзовава в Габровница и Долно Церовене, където поставя два топа. Оттук руският кавалерийски началник изпраща разузнавателна част под командата на корнет** Цеге фон Мантейфел до Безденица и Славотин, а оттам се отправя със своя конен разезд към Сливовик и Медковец. ”И двете тези села — съобщава ротмистър Витковски на 13 ноември 1877 г. — се намират на главен път, където минава телеграф, който е бил повреден от корнет фон Мантейфел в протежение на доста голямо разстояние. От местните жители разузнавателната конна част узнала, че по този път много рядко се придвижват кавалерийски части и обози; узнато е също, че башибозуци, пребивавали вчера във Вълкова Слатина, са пренощували в Медковец и оттам са заминали за Лом Паланка.”[259]

Това е първият и дългоочакван досег на медковчани с представители на освободителите. Няколко дена след това, на 16 ноември 1877 г., корнет Цеге фон Мантейфел съобщава от Габровница, че е изпратил два унтерофицерски разезда, вторият от които ”по пътя към с. Медковец и с. Брусарци”. Късно през нощта разузнавателната конна част все още не се била завърнала, но от избягалите българи от селата Крива бара, Киселево и Луковица фон Мантейфел узнава, ”че в тези села /Медковец и Брусарци — бел. П. К./ имало към 30 души черкези, които се занимавали с грабежи и заклали няколко българи”. А когато кавалеристите — разузнавачи, се завръщат от рейда, фон Мантейфел научава допълнително, че в селата пък Крива бара, Луковица, Киселево и Брусарци имало и арнаути.[260]

През третото десетдневие на ноември 1877 г. русите превземат Кутловица /дн. Монтана/ и се насочват на северозапад. От своя страна, румънски части също си пробиват път към Лом Паланка. На 28 ноември Осман паша издига бялото знаме при Плевен. Сред турци, татари и черкези в областта настъпва паника. По време на тази суматоха в Лом пристига ненадейно конно руско отделение начело с полковник Струков, който освобождава Лом и принадлежащите му села.[261]

В подкрепа на русите са придадени румънски части, които имали за задача да очистят някои селища от турци и башибозуци, а след това временно да изпълняват гарнизонна служба. За това научаваме от известието на руския генерал-майор Арнолди от 30 ноември, който по това време пребивава в с. Дългоделци. В него се съобщава за движението напред на румънски конни ескадрони от калараши, разположени в Татар махала /дн. Дондуково/, Медковец, Расово и Церовене и които изпращат разезди до линията на селата Добридол, Чорлево, Луковица и Славотин.[262]

Чак след тези победи на руската войска, Белград се осмелява да обяви война на Турция. Тази стъпка е направена не толкова от хуманни подбуди за по-бързото освобождаване на българите, а за да окупира и заграби някои наши територии, както и става. Само пребиваващите там сънародници посрещат събитието с радост. Липсват данни медковчани да са участвували в състава на Опълчението и да са се сражавали в боевете на Шипка. Ала много българи, сред които и наши съселяни, постъпват в сръбската армия. Между тях е Ангел Ив. Кулин, който с право нарича отхвърлянето на османското иго свой идеал, а идването на русите ”великата заря на нашето освобождение”.[263] Командуващият пионерна рота в Тимошката сръбска дивизия Христо Ив. Кулин също прави скромен влог с оръжие в ръка ”за освобождението на нашите подярмени братя”.[264] Нека не забравяме и Никола Гергов, Желязко Белов и други медковчани, чиито имена все още не знаем.

Междувременно на 28 декември 1877 г. на път за Лом през Медковец минава назначеният за временен окръжен началник руски майор от гвардията граф О'Рург с един ескадрон казаци и 50 души пехота.[265] Според съвременници на събитието, цялото село излиза да посрещне дългоочакваните освободители. Ликуването на стълпеното множество жените изразяват чрез махане на кърпички, а мъжете посредством хвърляне на калпаците си във въздуха. С хоругви и икони в ръце свещениците и старейшините благославят гостите и им поднасят хляб и сол. От името на всички селяни кметът Андрей Дамянов Конов и младият учител Андрей Игнатиев Тупанкьов приветствуват освободителите с "Добре дошли, братушки!".[266] Въпреки мразовитото зимно време между посрещачи и гости се създава задушевно празнично настроение. Бъклиците с червено вино минават от ръка в ръка, изказват се наздравици, правят се поздравления. Сетне въодушевлението прераства в казачок, северняшки хорà и после след 500-годишно робство Медковец възкръсва от пепелта като птицата феникс за нов живот.

---

*Ротмистър — кавалерийски капитан.

**Корнет — най-нисшият кавалерийски офицерски чин.

БЕЛЕЖКИ

[1] Гандев, Х. Зараждане на капиталистическите отношения..., с. 135, бел. 133.

[2] Пак там.

[3] По сведения на Никола Илиев Качов, записани от П. Кузманов на 16 май 1985 г.

[4] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 49

[5] Мутафчиева, В. Кърджалийско време. С., 1977, с. 20 — 30; Мутафчиева, В., А. Виану. Феодалните размирици в Северна България в края наXVIIIи началото на XIX век и тяхното отражение във Влахия. — В: Българо-румънски връзки и отношения през вековете. Кн. 1, 1965, с. 248.

В един видински сиджил — съдийски дневник с решения на съда и важни административни разпоредби на централната власт — се изтъква точно как е избиран или преизбиран даден аянин. През 1728 г. представителите на населението от видинското маликяне, което обхващало вароша на Видин, селата Вълчедръм, Мокреш, Медковец, Дреновец, Крива бара, мукатаа Тимок, нахията Белоградчик, Кривина, Кула, селата Капитановци, Раяновци и Тияновци, се явяват пред кадията и назъра и всеки от тях поотделно заявява, че е съгласен досегашният им областен управител /аянин/ Али Бейзаде Юсуф ага и в бъдеще да запази това си качество /Мутафчиева, В. Кърджалийско време, с. 50/.

[6] Пак там, с. 129.

[7] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 35.

[8] Кулин, Х. Войводата — кнез дядо Иван Ангелов Кулин. Биографическо-исторически очерк. — Секция "Възраждане" към Института по история при БАН, сбирка "Ръкописни трудове", инв. № 29/1950, с.2

[9] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 332.

[10] Пак там, с. 325.

[11] Държавен вестник, № 11, 5 февр. 1885.

[11-а] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 339 — 342.

[11-б] НБКМ — Ориент. отдел, ф. 31, а. е. 214.

[12] Христов, Х. Аграрният въпрос в българската национална революция. С., 1976, с. 204 — 226.

[12-а] НБКМ — Ориент. отдел, ф. 31, а. е. 168 и 214.

[13] ДБИ. Т.III. Ч. 3, с. 319.

[14] Търговски тефтер на Кр. Пишурка. — Ломски исторически музей, инв. № 204 и 247.

[15] Пак там.

[16] Градиво за веществената култура в Западна България, с. 453.

[17] По разказ на Русин Младенов Сарафски — Медов, записан от П. Кузманов на 16 май 1985 г.

[18] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 15.

[19] Свобода, № 50, 18 ноем. 1870.

[20] Търговски тефтер на Кр. Пишурка, инв. № 204 и 247.

[21] По разказ на Русин Младенов Сарафски, записан от П. Кузманов на 16 май 1985 г.

[22] Свобода, № 50, 18 ноем. 1870.

[23] По сведения на Андрей Матов Суролейски /сестрин син на Андрей Дамянов Конов/, записан от Г. Филипов през 1962 г.

[24] ЦДИА, ф. 159, оп. 1, а. е. 83, л. 89 — 99.

[25] Родословното дърво на Първан Табака е следното: четирима синове — Иван, Лазар, Христо и Петър; синове на Иван — Тодор, Генчо, Герасим и Антон; деца на Лазар — Григор, Александър, Милен — убит 1923 г., Филип и Евтима; деца на Христо — Спас, Зарко, Лазар, Аврем и Ивана; деца на Петър — Тодор: син Средко и дъщеря Райна /по сведения на Милко Миланов Табаков, записани от П. Кузманов на 10 юли 1985 г./.

[26] По сведения на стари медковчани, събирани от Г. Филипов.

[27] Пак там.

[28] Пак там.

[29] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 150.

[30] Неофит, митрополит Видински. Видинската епархия. Историческо минало и съвременното и състояние. С., 1924, с. 29.

[31] Пак там.

[32] Пак там.

[33] История на България в 14 тома. Т. 4, с. 302 — 334.

[34] Сп. Основно училище, Лом, 1896, кн. III, с. 467.

[35] Свещеникът-учител Иван Тиквана е родоначалник на фамилията Тиквановци от първата половина на XVIII в. Тя има общ корен с родовете Беловци, Боновци, Върдзоавци и Чульовци. За около 250 години родът на Тиквановци е дал освен Иван Тиквана още и следните учители: Иван Петров Иванов /килиен учител, роден 1823 г./, Цветан Рангелов Симеонов /историк, роден 1925 г., един от авторите на този труд/, Лидия Цветанова Методиева /начал. у-ка, родена. . . . ./, Емил Генадиев Рангелов /у-л по български език и литература, род. 1962 г./. Повече са обаче учителите по женска линия: Андрей Игнатиев Ценков /начален учител, род. 1858 г./, синът му Евлоги Андреев Тупанкьов /прогим. у-л, род. . . . . ./, внукът му Андрей Евлогиев Андреев /прогим. у-л, род. 1924 г./; Цветан Андреев Струнджов /нач. у-л, р. 1907 г./, Рангел Андреев Струнджов /нач. у-л, р. 1909 г./, Радослав Обретенов /прогим. у-л, р. 1924 г./, Венелин Евгениев Василев /у-л по физкултура, р. 1946 г./, Цветко Евгениев Цветков /кандидат на педаг. науки, преподавател във ВИФ, р. 1949 г./.

[36] Сп. Основно училище, 1896, кн. III, с. 467.

[37] Кулин, Х. Войводата — кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 3.

[38] По сведения на баба Ана Миланова Гъньова /дъщеря на Райна Кузманова Конова/, записани от П. Кузманов на 3 май 1986 г. За около 200 години родът на Коновци дава на Медковец и страната следните учители: Петър Конов /килиен учител, роден към 1770 г./, Андрей Дамянов Конов /килиен у-л, кмет и депутат в парламента, род. 1848 г./, Горан Петров Конов /нач. у-л, род. 1873 г./, Христофор Горанов Конов /нач. у-л, род. 1908 г./, Методи Александров Конов /нач. у-л, 1910 г./, Петър Софрониев Кузманов /к. ист. н., един от авторите на този труд, род. 1926 г./, Кузман Софрониев Кузманов /у-л по френски език, род. 1933 г./, Венцеслав Софрониев Кузманов /инженер-преподавател по хладилна техника, род. 1946 г./. По женска линия учители от този род са: Цветан Андреев Струнджов /род. 1907 г./, Рангел Андреев Струнджов /род. 1909 г./, Каменка Йорданова Струнджова /у-л по химия, род. 1930 г./, Горан Йорданов Струнджов /у-л по музика, род. 1934 г./ — и четиримата са потомци на сестра на Андрей Дамянов Конов. Синове и внуци на Евтима Матова Конова са — Христофор Христов Кожлеев /у-л по музика, род. 1925 г./, Георги Атанасов Кожлеев /у-л по литература, род. 1950 г. /, Илонка Атанасова Кожлеева /род. 1946 г./, Роза Иванова Кожлеева /дет. у-ка, род. 1928 г./, Милка Иванова Кожлеева /у-ка по математика, род. 1935 г./, Райна Макавеева Горанова /нач. у-ка, род. 1934 г. в с. Брусарци/; Милан Цветанов Белчев /у-л по музика, род. 1933 г./ и Горанка Цветанова Тончева /дъщеря на Геновева Любенова Конова/.

[39] Кулин, Х. Войводата-кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 3.

[40] Маринов, Д. История на град Лом, с. 372 — 373.

[41] Сп. Основно училище, 1896, кн. III, с. 467.

[42] В списъка на медковските мъже от 1872 г. от този род са посочени: Цено Вълчов /брат, род. 1823 г./ със синове — Васил /род. 1859 г./ и Димитър /род. 1868 г./; Петър Вълчов /брат, род. 1833 г./ със синове — Захари /род. 1858 г./ и Филип /род. 1870 г./; и синът на поп Тодор — Яким /род. 1872 г./.

[43] Мъжете от рода са: Игнат Ценков Тупанкьов /род. 1833 г./ със синове — Стефан /род. 1848 г./, Петко /род. 1857 г./ и Андрей /род. 1858 г./; Иван Ценков Тупанкьов /брат на Игнат, род. 1845 г./.

[44] Сп. Основно училище, 1896, кн. III, с. 497.

[45] Вж. Юбилеен сборник по случай 25-годишнината от учителствуването /1874 — 1899/ на Андрей Игнатиев от с. Медковец /Ломско/. Издава комитетът по отпразнуване на юбилея, Лом, 1899, с. 8 — 9.

[46] История на града Лом и Ломска околия, с. 145.

[47] Юбилеен сборник. . ., с. 11 — 12.

[48] Сб. Русия и българското националноосвободително движение, с. 86.

[49] Архив Србије, МПс, ф. VI, бр. 27, К — 1, 1859; Кузманов, П. Кнез Иван Кулин, с. 135 — 136.

[50] Стоянов, М. Букви и книги. Студии по история на българската писменост, С., 1978, с. 162 сл.

[51] Бойчева, В. Отпечатване на български книги в сръбски печатници през 1833 — 1859 г. /По документи и материали из сръбските архиви/. — Известия на НБКМ.Т.XIV/XX/. С., 1976, с. 240.

[52] Общи познания всякому нужни. Ст. Колюв, Белград, 1855, с. 165.

[53] Пак там, с. 13

[54] Пак там, с. 16.

[55] Пак там, с. 18.

[56] Пак там, с. 20 — 65.

[57] Духовен зрак. Издание второ. Белград, 1856, с. 72.

[58] Неделник или Евангелия поучително. Написано и поправено на чисто български език от свищовскаго учителя Теодора Теодорова Хрулюва, Белград, 1856, с. 357.

[59] Пишурка, К. Аделаида алпийската пастирка. Белград, 1857, с. 83.

[60] Пак там.

[61] Архив на Г. С. Раковски. Т.I. С., 1952, с. 83.

[62] Пишурка, К. Опелото на Исуса Христа, Русчук, 1869, с. 53 — 54.

[63] Генчев, Н. Франция и българското духовно възраждане. С., 1979, с. 344.

[64] Пишурка, К. Момина китка или книга за секиго. Виена, 1870, с. 497 — 499.

[65] Търговски архив на Кр. Пишурка, инв. № 247.

[66] Дунавски лебед, № 7, 27 окт. 1860; Кузманов, П. Революционни черти в дейността на Кръстьо Пишурка. — Военноистор. сборник, 1982, № 2, с. 124 — 125.

[67] Ломски исторически музей. Изложбена зала.

[68] По спомени на Средко Г. Кольов /80 г./, записани от Г. Филипов през 1966 г. Според легендата тези кесии с жълтици кнез Велко бил събрал при изплащане данъците на селото на турския държавен бирник /казбамал/. При броенето на парите кнез Велко отделял по една монета и я пускал в калеврите си — плитки кожени обувки. Всъщност обаче средствата са събрани чрез самооблагане на населението.

[69] Маринов, Д. Жива старина. Кн.VI. Русе, 1907, с. 122.

[70] Трайчев, Г. Книга за мияците. С., 1941, с. 55 — 57.

[71] По разказ на баба Кръскяна Николчова Попценова, записан от Г. Филипов.

[72] Kanitz, F. Op. cit., p. 299.

[73] Иречек, К. История на българите, с. 577; Ников, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. С., 1971, с. 105.

[74] Дамянов, С. Димитър Панов Гинин /Към историята на руско-българската бойна дружба през третата четвърт на XIX в./. — Във: В памет на академик Михаил Димитров. БАН, С., 1974, с. 606 — 616; Ников, П. Пос. съч., с. 105.

[75] Spencer, E. Travels in European Turkey in 1850 through Bosna, Servia, Bulgaria, Thrace, Albania and Epirus. vol. II, London, 1851, p. 392.

[76] Бурмов, Т. Българо-гръцка църковна разпра. Средец, 1891, с. 37.

[77] Пак там, с. 37 — 38.

[78] Архив внешней политики России /АВПР/, ф. Посольство в Константинополе, 1851, д. 3278, с. 1069 — 1071.

[79] Кузманов, П. Два документа за въстанието в 1850 г. — Известия на държавните архиви. Кн. 40, 1980, с. 154.

[80] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 156.

[81] Пак там.

[82] Попов, Л. Я. Един турски документ от църковното ни възраждане. — Север, Лом, № 1975, 26 април 1937.

[83] Маринов, Д. Политически движения и въстания в Западна България. — СбНУНК. Кн. II, 1896, с. 66 — 67.

[84] Цит. по Илчев, С. Побългарени лични имена. — Известия на Института за български език. Кн. VIII, 1962, с. 217.

[85] Пак там, с. 220.

[86] Кулин, Х. Войводата-кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 3 — 4.

[87] Кепов, И., В. Кепова. Христоматия по българска история, с. 170 — 171.

[88] Конобеев, В. Д. Българското националноосвободително движение. Идеология, програма, развитие. С., 1972, с. 217, бел. 100.

[89] По сведения на Никола Илиев Качов — Татарджийски, записани от от П. Кузманов на 16 май 1985 г.

[90] Кулин, Х. Войводата-кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 3.

[91] Пак там.

[92] Маринов, Д. Из историята на град Лом. — СбНУНК. Кн XI, 1894, с. 252.

[93] Кулин, Х. Войводата-кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 3.

[94] Пак там, с. 9.

[95] Пак там.

[96] Север, Лом, № 1456, 30 юли 1935; № 1908, 4 февр. 1937.

[97] Кулин, Х. Войводата-кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 14

[98] Север, Лом, № 1908, 4 февр. 1937.

[99] Милчев, С. Село Расово, Ломско, в миналото и сега. Лом, 1942, с. 89.

[100] Маринов, Д. Политически движения. . ., с. 87, Димитров, Г. Княжество България. Ч. II. Пловдив, 1896, с. 150; Цухлев, Д. История на града Видин и неговата област. С., 1932, с. 365 — 366; Димитров, С. Въстанието на селяните в Северозападна България през 1850 година. С., 1961, с. 13 — 21; Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 179; Маркова, З. Организация и ход на Видинското въстание от 1850 г. — Военноистор. сборник, 1970, № 4, с. 52.

[101] Димитров, С. Въстанието от 1850 година в България. С., 1972, с. 60, 76, 185.

[102] Христов, Х. Българските общини през Възраждането, с. 182.

[103] Кузманов, П. Общините — организатор и ръководител на въоръженото въстание от 1850 г. в България. — Векове, 1977, № 2, с. 23 — 32.

[104] Кузманов, П. Българските общини като организационна форма на въоръжената освободителна борба. — Военноистор. сборник, 1984, № 1, с. 81 — 98.

[105] Тодоров, Н. Българското население в град Лом през 40-те години на XIX в. — В: Изследвания в чест на Марин Дринов, С., 1960, с. 588; Дамянов, С. Димитър Панов Гинин, с. 601 — 616.

[106] Улунян, А. Документы об участии болгар в Крымской войне и национальной борбье в 60-те годы XIX в. — Във: В памет на академик Михаил Димитров, с. 741.

[107] Архив Србије, МИД — В, ф. II, бр. 270, 1850.

[108] Маринов, Д. Народно обичайно право, с. 28.

[109] Димитров, С. Въстанието от 1850 година в България, с. 187; Маркова, З. Организация и ход на Видинското въстание, с. 53.

[110] Архив Србије, МИД — В, ф. II, бр. 270, 1850.

[111] Маринов, Д. История на града Лом и Ломска околия, с. 120.

[112] Сб. Русия и българското националноосвободително движение, с. 85.

[113] АВПР, ф. Посольство в Константинополе, 1851, д. 3278, 1069 — 1071.

[114] Архив Србије, МИД — В, ф. II, бр. 270, 1850.

[115] Кузманов, П. Общините — организатор и ръководител. . ., с. 29 — 30.

[117] Кузманов, П. Кнез Иван Кулин, с. 52.

[118] Липранди, И. П. Восточный вопрос и Болгария. М., 1868, с. 50.

[119] Дунавска зора, № 14, 14 февр. 1869; Кършовски, И. Исторически и етнографически граници на България и шовинистичните стремления на сърбите. — Струма, № 19, 21 окт. 1889.

[120] Ниякий, В. В. Видинское восстание 1850 г. Горкьий, 1959, с. 65.

[121] Архив Србије, ПО, к. 142, бр. 161. Молба на Иван Кулин от 21 януари 1861 г. до сръбския министър на правосъдието Н. Груич.

[122] Пак там, МИД — В, ф. II, бр. 270, 1850.

[123] Пак там, МИД — И, ф. VI, бр. 44, 1850; Дунавска зора, № 14, 14 февруари 1869.

[124] Ниякий, В. В. Видинское восстание 1850 г., с. 67 — 68.

[125] Spencer, E. Op. cit., p. 388, 392.

[126] Хиндалов — Тодоров, В. Народни движения и въстания. . ., с. 62.

[127] Маринов, Д. Димитраки Хаджи Тошев. Градиво за новата ни история. — Българска сбирка, 1894, кн. V, с. 444.

[128] ДБИ. Т. III с. 321.

[129] Цариградски вестник, № 2, 23 септ. 1850.

[130] АВПР, ф. Посольство в Константинополе, 1851, д. 919, 849 — 850.

[131] Задружен труд, год. II, № 12, с. 1075. Сабята е с извит стоманен клин, кокалени чирени, към дръжката с прикрепен сребърен синджир. Поставя се в кожена ножна, обкована със сребро. Дълга е 80 см и има червен кожен колан, който позволява да се носи и през рамо. Намира се в една от изложбените зали на Националния исторически музей в София.

[132] Ниякий, В. В. Видинское восстание 1850 г., с. 77.

[133] Дамянов, С. Френската политика на Балканите, с. 246.

[134] Spencer, E. Op. cit., p. 384 — 393; Kurmanov, P. The 1850, uprising in Bulgaria through British Eyes. — Bulgarian Historical Review, 1981, № 4, p. 66.

[135] НБКМ — Ориент. отдел, ф. 26, а. е. 1391.

[136] Димитров, С. Въстанието от 1850 година в България, с. 180.

[137] Берковски, П. Из въспоминанията ми, с. 26 — 27.

[138] Цанов, И. Из записките ми. — Български преглед. Т. VI. Кн. 1, 1899, с. 88.

[139] Кузманов, П. Два документа. . ., с. 155.

[140] Из архива на Константин Иречек. Преписка с българи. Т. 1, С., 1953, с. 192; Кузманов, П. За събитията след въстанието от 1850 г. в България.— Исторически преглед, 1987, № 2, с. 51.

[141] АВПР, ф. Посольство в Константинополе, 1851, д. 3278, 1074 — 1076.

[142] Пак там.

[143] Пак там.

[144] Хиндалов — Тодоров, В. Видинското въстание. . ., с. 26.

[145] ЦДИА, ф. 173, оп. 1, а. е. 176, л. 87.

[146] АВПР, ф. Посольство в Константинополе, 1851, д. 3278, 1069.

[147] Кузманов, П. За събитията след въстанието. . ., с. 55 — 56.

[148] АВПР, ф. Посольство в Константинополе, 1851, д. 3278, 1074 — 1076. Съдбата на А. Хаджитошев е наистина трагична. По време на Кримската война плевенските туркофили се оплакват, че "вратчанците Александър и Замфираки не ходели по кирове, а ходели да бунтуват народа" /Георгиев, Й. Град Враца. — СбНУНК Кн. XX, 1904, с. 65/. Наскоро след това Александър е отровен в София /Райкински, И. Страници от историята на град Враца. 1971, с. 16/.

[149] АВПР, Посольство в Константинополе, 1851, д. 3278, 1073 — 1076.

[150] Пак там, 1069 — 1071.

[151] Кузманов, П. Два документа. . ., с. 155.

[152] ДБИ. Т. VI. Ч. 2. Документи из Виенските държавни архиви. С., 1951, с. 13; Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. с. 184.

[153] Север, Лом, № 1977, 28 апр. 1937.

[154] Кузманов, П. Кнез Иван Кулин, с. 249.

[155] По разказ на Борис Тодоров Сарафски, записан от Г. Филипов през 1966 г.

[156] По сведения на Борис Матов Порчов /внук на Средко Цветков Порчов/, записани от Г. Филипов.

[157] Цухлев, Д. Пос. съч., с. 379.

[158] Дунавска зора, № 16, 1 март 1869.

[159] Кулин, Х. Войводата-кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 15; Кузманов, П. Кнез Иван Кулин, с. 96; Дамянов, С. Димитър Панов Гинин, с. 607.

[160] Цариградски вестник, № 110, 21 февр. 1853.

[161] Из архива на Константин Иречек. Т. 1, с. 192.

[162] Кузманов, П. Два документа. . ., с. 155.

[163] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 339 — 341.

[164] Архив Србије, МИД — В, ф. 1, бр. 61, 1854.

[165] Сб. Русия и българското националноосвободително движение, с. 86.

[166] Кузманов, П. Два документа. . ., с. 155.

[167] Берковски, П. Из въспоминанията ми, с. 25.

[168] Конобеев, В. Д. Пос. съч., с. 299.

[169] Архив Србије, ПО, к. 142, бр. 181, 1861.

[170] Конобеев, В. Д. Пос. съч., с. 299.

[171] Кузманов, П. Два документа. . ., с. 155.

[172] Архив Србије, МУД — П, ф. VII, бр. 67, 1859.

[173] Касабов, И. Моите спомени от Възраждането на България с революционни идеи. С., 1905, с. 4.

[174] Пак там, с. 5.

[175] Трайков, В. Георги Стойков Раковски. Биография. С., 1974, с. 109 — 110.

[176] Српске новине, Београд, № 88, 5 авг. 1855.

[177] История на България, БАН, Т. 1, 1961, с. 364.

[178] Архив Србије, МУД — П, ф. II, бр. 216, 1857.

[179] Пак там, МИД — И, ф. V, бр. 15. 1857.

[180] По-подробно за събитието вж. у: Кузманов, П. Документи за Иван Кулин и Димитракиевата буна през 1856 г. /Из Архив на Сърбия в Белград/.— Исторически преглед, 1970, № 4, с. 81 — 96.

[181] Архив Србије МУД — П, ф. II, бр. 216, 1857.

[182] Север, Лом, № 1458 и 1459, 1935.

[183] Кузманов, П. Документи за Иван Кулин. . ., с. 87.

[184] Хиндалов — Тодоров, В. Въстания и движения. . ., с. 56.

[185] Север, Лом, № 1458, 1 авг. 1935.

[186] Сб. Русия и българското националноосвободително движение, с. 85.

[187] Димитров, Г. Г. Княжество България. Ч. II, с. 179.

[188] Архив Србије, МЕД — П, ф. II, бр, 216, 1857.

[189] АР. Т. I, с. 88 — 89.

[190] Пак там, с. 92 — 93.

[191] Архив Србије, МУД — П, ф. II, бр. 216, 1857..

[192] Трайков, В. Георги Стойков Раковски, с. 144.

[193] Пак там, с. 145.

[194] Пак там.

[195] Улунян, А. Документи. . ., с. 743 — 746.

[196] Архив Србије, ПО, к. 142, бр. 181, 1861.

[197] Берковски, П. Пос. съч., с. 25.

[198] Симеонов, Ц. Ятаган и портрет на войводата Иван Кулин. — Музеи и паметници на културата, 1967, № 4, с. 26 — 28.

[199] Пак там.

[200] Архив Србије, МУД — П, ф. VII, бр. 67, 1859.

[201] Пак там.

[202] Сб. Русия и българското националноосвободително движение, с. 342 — 347.

[203] Пак там.

[204] Архив Србије, ПО, к. 142, бр. 181, 1861.

[205] АР. Т. I, с. 378.

[206] Архив Србије, МУД — П, ф. XII, бр. 26 1/2, 1868.

[207] Димитров, Г. Г. Княжество България. Ч. II, с. 201.

[208] Стојанчевиh, В. Учешhe, Үужнословенских добровольаца у догоhојма око бомбордована Београда 1862. — Годишньак града Београда, № IX — X, 1962 — 1963, с. 259.

[209] Пак там.

[210] Архив Србије, МУД, Президијално /секретно/, Несреhена граhа, 1862.

[211] Стојаничевиh, В. op. cit., p. 259.

[212] НБКМ — БИА, ф. 101, II В 1021, с. 28; Иванов — Големия, Хр. Спомени. Съставител, предговор и бележки В. Тилева, С., 1984, с. 29.

[213] ЦДИА, ф. 173, оп. 2, а. е. 2238, л. 177 — 178.

[214] Пак там.

[215] Михайлова — Мръвкарова, М. Опис на турски документи за съпротивата и националнореволюционните борби на българския народ през XIX век, С., 1984, с. 48.

[216] Пак там.

[217] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 206 — 207.

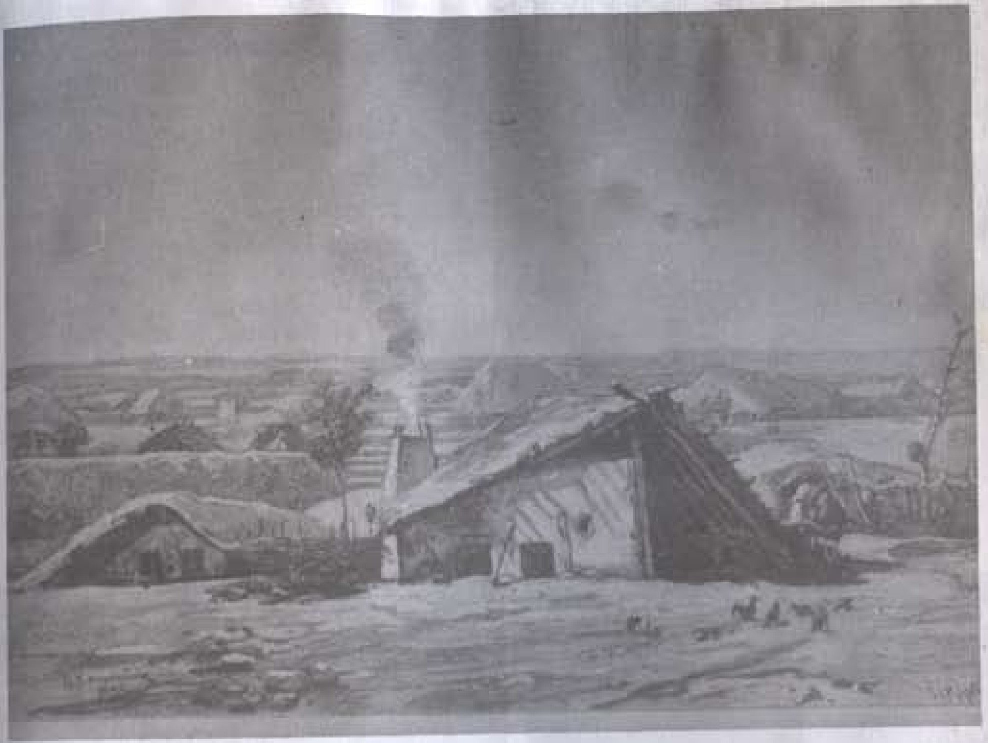

Къщи — уземки във Вълчедръм /худ. Мърквичка, 1892 г./

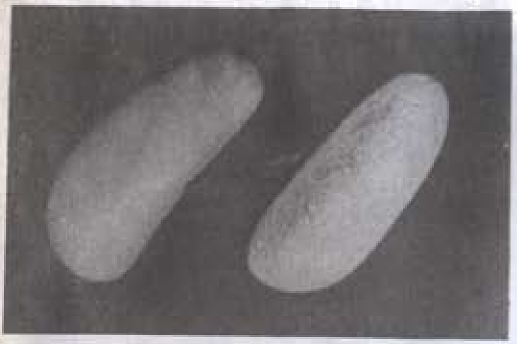

Бойни камъни от землището на Медковец /Начало на ранна бронзова епоха, втората половина на IV хил.пр.н.е./

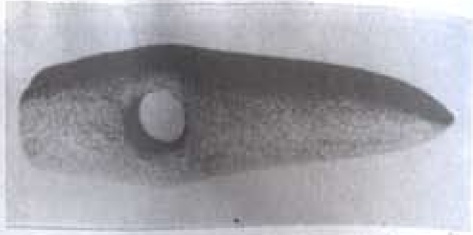

Бойна каменна брадва от м. "Сухата падина" при "Пенков кладенец" /Начало на раннобронзова епоха, втората половина на IV хил.пр.н.е./

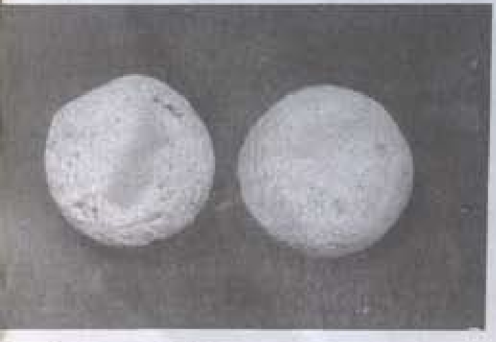

Каменни бойни топки от прашки от землището на Медковец /Късна каменно-медна епоха, края на V хил. пр.н.е./

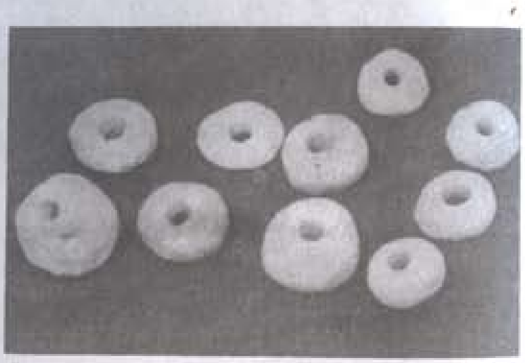

Прешлени за вретено от изпечена глина от с. Медковец /Късна каменно-медна епоха, края на V хил. пр.н.е./

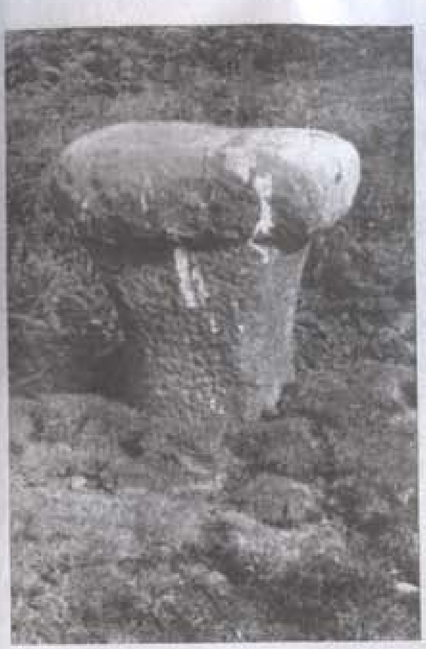

Оброчният камък "Престола" от м. "Чумните гробища" в с. Медковец

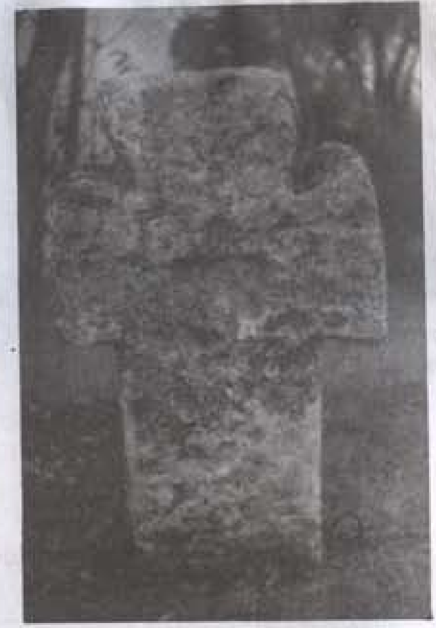

Оброчен, каменен кръст "Свети Тудор" до оградата на Иван Маринов Барашки

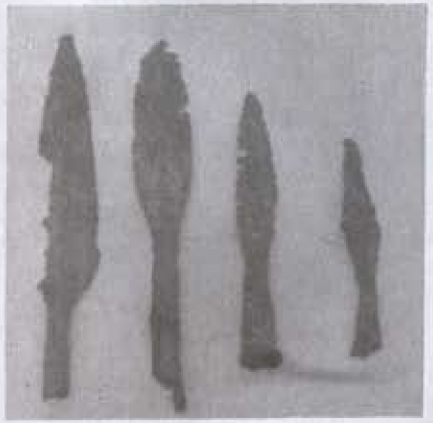

Железни върхове на бойни копия от с. Медковец /Късноримска — ранна средновековна епоха/

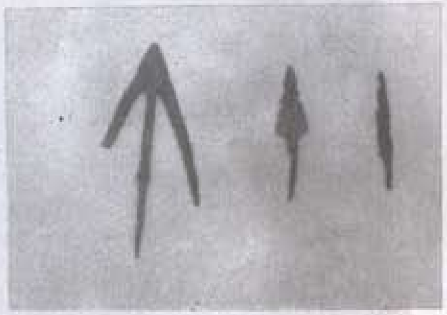

Железни върхове на стрели от с. Медковец /Ранно средновековие, VIII — IX век/

Фрагменти от тракийска и друга керамика от с. Медковец /VI—V в. пр. н. е./

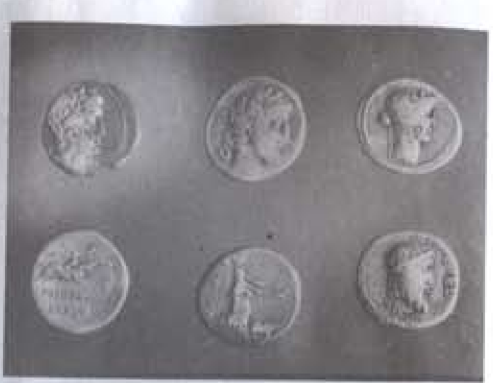

Римски републикански монети от сребърното съкровище, намерено в м. "Сухата падина" /"Пенков кладенец"/

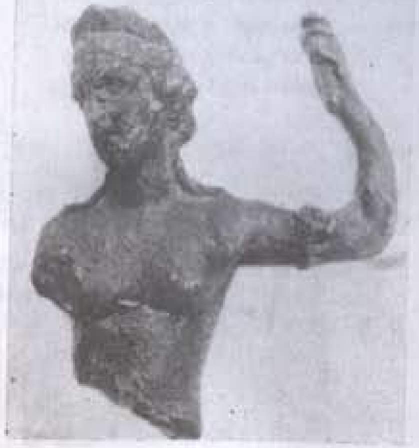

Римска бронзова статуйка на Афродита /Венера/ от с. Медковец /средата на II в. от н. е./

Камбанарията към църквата "Св. Параскева" 1882 г.

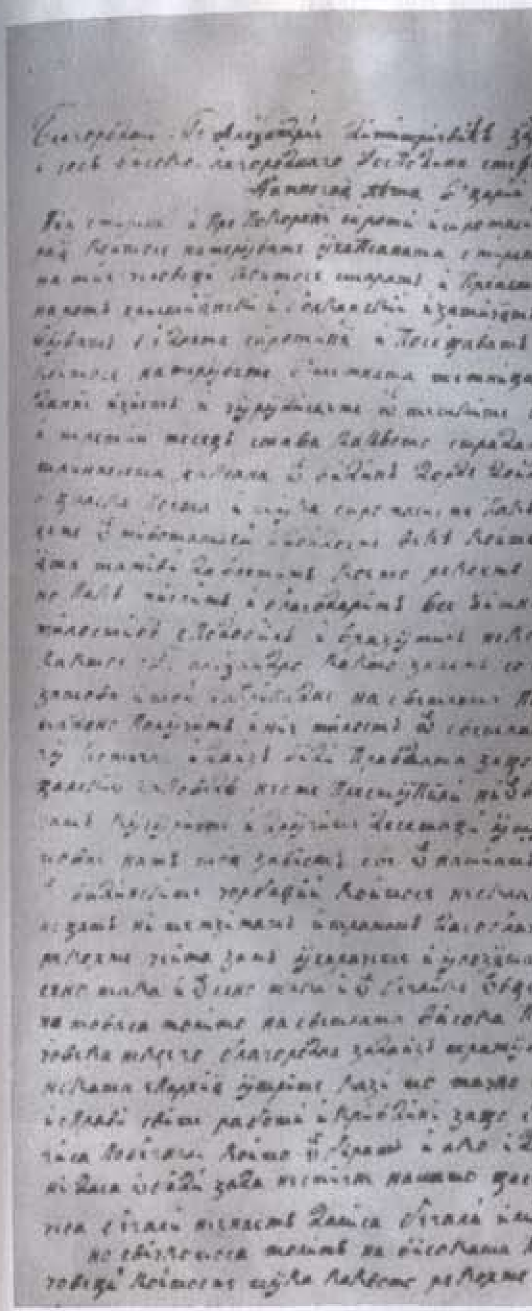

Писмото на Иван Кулин и неговите 18 другари от 26 март 1851 г. в Цариградския затвор до Александър Димитракиев Хаджитошев

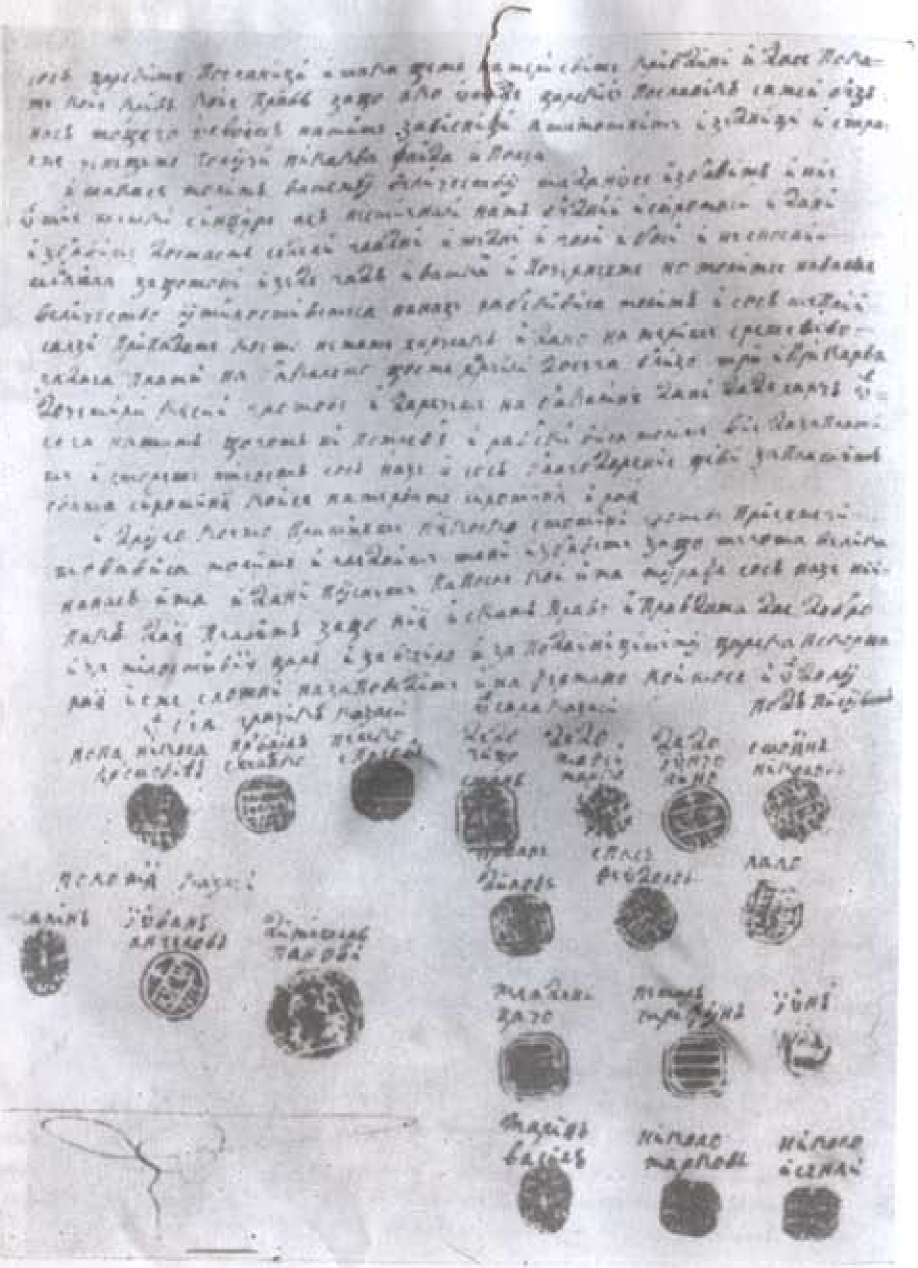

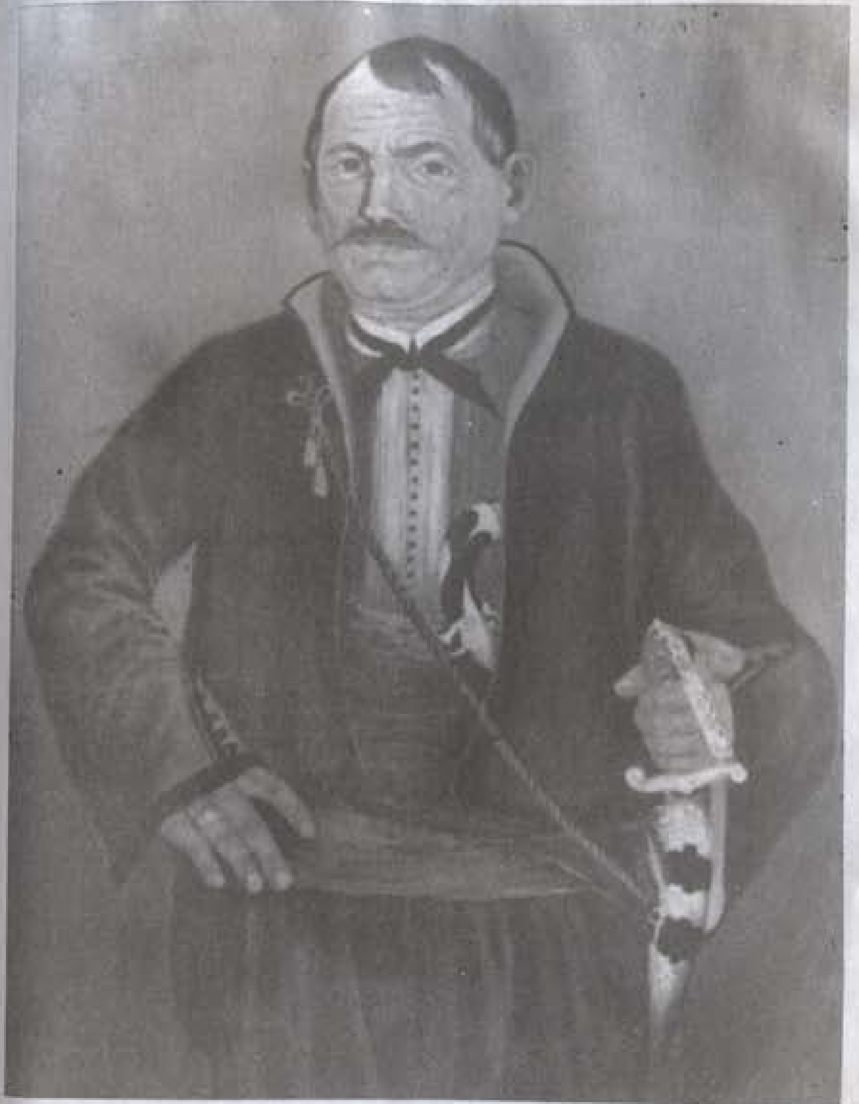

Кнез Иван Ангелов Кулин

Христо Иванов Кулин — служител във видинската полиция след Освобождението /седналият в средата)

[218] Михайлова — Мръвкарова, М. Опис на турски документи. . ., с. 50.

[219] Димитров, Г. Г. Княжество България. Ч. II, с. 273.

[220] Димитров, Б. Петко войвода — Арамбашията. — Септемврийско слово, № 1667, 21 авг. 1971.

[221] Север, Лом, № 1908, 4 февр. 1937; Михайлова — Мръвкарова, В. Опис на турски документи. . ., с. 52.

[222] По разказ на Андрей Матов Суролейски /племенник на Иван Петров Суролейски/, записан от Г. Филипов; Север, Лом, № 1908, 4 февр. 1937.

[223] Михайлова — Мръвкарова, М. Опис на турски документи. . ., с. 52.

[224] Кузманов, П. Кнез Иван Кулин, с. 191.

[225] По разказ на Андрей Матов Суролейски, записан от Г. Филипов.

[226] По спомени на Тодор Лазаров Пасланджийски, записани от Г. Филипов.

[227] По разказ на Григор Костадинов Беремлийски /92 г./, записан от Г. Филипов през 1968 г.

[228] Търговски архив на Кр. Пишурка, инв. № 204.

[229] Кузманов, П. Зайчарската чета в Българското националнореволюционно движение /кандидатска дисертация/, С., 1978 /защитена 1980 г./.

[230] Пак там, с. 113 — 114.

[231] Архив Србије, МУД — П, ф. XII, бр. 26 1/2, 1868; Кулин, Х. Отворено писмо до господин Петър П. Карапетров. С., 1899, с. 7.

[232] НБКМ — БИА, ф. 47 — II, а. е. 470, л. 4.

[233] Пак там, л. 34.

[234] ЦДИА, ф. 173, оп. 2, а. е. 2238, л. 177.

[235] Архив Србије, МУД — П, ф. XII, бр. 26 1/2, 1868.

[236] Пак там.

[237] Пак там.

[238] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 268 — 269.

[239] Райкова, А. Нови данни за националноосвободителното движение в Северозападна България. — Известия на държавните архиви. Кн. 12, 1966.

[240] ЦДИА, ф. 173, ап. 2, а. е. 2238, л. 177

[241] Кузманов, П. Кнез Иван Кулин, с. 283 — 284.

[242] Кулин, Х. Войводата — кнез дядо Иван Ангелов Кулин, с. 15; Кулин, Х. Отворено писмо до господин Петър П. Карапетров, с. 6 — 7.

[243] Пак там.

[244] Кузманов, П. Българските общини, Васил Левски и Вътрешната революционна организация в района на Арабаконашкия превал.— Военноисторически сборник, 1987, № 4.

[245] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 284 — 285.

[246] Симеонов, Ц. Ятаган и портрет на войводата Иван Кулин, с. 28.

[247] Кузманов, П. Към биографията на войводата Иван Кулин.— Военноисторически сборник, 1970, № 1, с. 48.

[248] ЦДИА, ф. 173, оп. 2, а. е. 2238, л. 178.

[249] Пак там, л. 195.

[250] НБКМ — БИА, ф. 47 — II, а. е. 470, л. 4.

[251] Пак там, л. 30.

[252] Турски извори за българската история. Т. IV. С., 1973, с. 135.

[253] По сведения, събрани от Г. Филипов.

[254] Турски извори за Българската история. Т. IV, с. 249.

[255] Пак там. Т. XXVIII. С., 1973, с. 250 — 251.

[256] Пак там. Т. IV, с. 294.

[257] Пак там, с. 301.

[258] Сборник материалов по Русско-турецкой войне 1877 — 78 г. г. на Балканском полуострове, вып. 15, СПб, 1899, с. 103 — 104.

[259] Пак там, вып. 57. Ч. 1, 1907, с. 229.

[260] Пак там, с. 300 — 301.

[261] Генов, Ц. Освободителната война 1877 — 1878. 1978, с. 174.

[262] Сборник материалов. . ., вып. 68, СПб, 1908, с. 8.

[263] ЦДИА, ф. 173, оп. 2, а. е. 2238, л. 178.

[264] НБКМ — БИА, ф. 47 — II, а. е. 470, л. 30.

[265] Дамянов, С. Ломският край през Възраждането, с. 296 — 297.

[266] По разказ на Филип Георгиев Биволарски, слушан и записан от сина му Г. Филипов.

ЧАСТ ВТОРА

МЕДКОВЕЦ ПРЕЗ ПЕРИОДА НА НОВАТА ИСТОРИЯ

(1878 – 1944 г.)

Глава първа

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО, ПОЛИТИЧЕСКО И АДМИНИСТРАТИВНО РАЗВИТИЕ НА СЕЛОТО ПРЕЗ 1878 – 1918 ГОДИНА

1. ЕТНОДЕМОГРАФСКИ ПРОМЕНИ

Априлското въстание и Руско-турската война изиграват ролята на националнобуржоазна революция: премахват полуразложения османски феодализъм и разчистват пътя за развитие и утвърждаване на капиталистическия обществен строй във всички сфери на живота в освободената българска държава. Революционнодемократичните преобразования рефлектират и в преустройството на селищната система, чиято структура се изгражда съобразно изискванията на новото общество.

Важна роля за тази промяна играят на първо място миграционните процеси, които започват още в хода на военните действия и продължават през първото десетилетие след Освобождението. Изследванията сочат, че в резултат на тези процеси в освободените български земи престават да съществуват 127 села, а други 111 са новоосновани.[1] Това е най-характерно за Северна България, където миграцията се извършва в няколко посоки: напускат турци, черкези и татари; бежанци българи от неосвободените земи се заселват преди всичко в българските села; констатира се силен поток на преселници от балканските села от северните склонове на Стара планина, които се настаняват в плодородните земи на Дунавската равнина. "Нови села не са основани – пише К. Иречек. – Затова пък стари села, които имат големи мери с прекрасна земя, пораснаха толкова много, че много от тях сега са вече малки градчета."[2] Съществена роля за израстването на редица селища, които преди не са имали особено значение, играят новите съобщителни линии – шосейният и железопътният транспорт, новите икономически и административни средища. Издигането на град Лом като първостепенно пристанище през първото десетилетие след Освобождението, чрез което се свързва Българското княжество и неговата столица със Западна

Европа, и активните търговски връзки по шосето Лом — София допринасят също за положителното развитие на редица селища в този край.

Как се отразяват тези процеси на село Медковец? Преди всичко трябва да кажем, че редица от промените, и особено миграционните, нямат отрицателно влияние върху развитието му. За положителното и сравнително бързото протичане на посочените процеси допринася обстоятелството, че населението както преди, така и след Освобождението се запазва хомогенно в етническо отношение — изцяло българско. Това личи от първите преобразования, от които се вижда, че в селото няма лица от друга народност, освен неголям брой цигани.[3]

Статистическите данни показват постоянно увеличение на домовете и жителите на селото след Освобождението. Докато през 1870 г. жителите на селото са 1584[4], то през 1934 година техният брой се утроява — 4795 души.[5] Видно е, че това не се дължи само на естествения прираст. Проучванията, правени за ръста на селото през периода 1879 — 1944 година[6], показват, че в Медковец се преселват 150 души от 67 селища. Същевременно напускат селото 95 души, които се установяват главно в градовете: София — 16, Лом — 10 и 15 емигрират в Америка. Анализът на данните сочи, че почти половината /около 70 души/ от тези, които се настаняват в Медковец, са от Кутловишко, Берковско, Белоградчишко, Троянско, Кюстендилско, Трънско, Македония и Западните покрайнини, т. е. предимно от балканските български селища. По време те могат да се разпределят така: в първите десетилетия след Освобождението идва най-многобройна група на миграционния поток /около 50 души/ от планината към равнините. Следващите групи са от Македония /сравнително малка — 6 души/ и от Босилеградско и Царибродско /32 души/ — дошли след Първата световна война. Останалите преселници са главно от селата на Ломска околия, които са резултат предимно на сродявания. Разбира се, и между тях има такива, които съзнателно се насочват към нашето голямо село, което заема средищно местоположение, има здрав климат и плодородна земя. Наред с това, още със създаването на новата

държавна организация, Медковец става център на една от големите в околията общини и седалище на учебен район /от 1934 г./, свързано с шосейна мрежа с Лом и Фердинанд. Особено важно значение за израстването му като център в обществено-икономическия живот в този край на страната има свързването му чрез железопътната линия с Видин — Лом — София.

В резултат на големите социално-икономически промени настъпват изменения и във физическия облик на селото. Докато преди Освобождението във всички села на Ломския край, в това число и в Медковец, селяните живеят в землянки, вкопани в льосовата почва жилища, покривите на които едва се подават над повърхността, след това събитие започва бърза замяна на уземните къщи с новопостроени съвременни сгради. ”Бързам да съобщя — пише в изложението си за 1887/1888 г. ломският окръжен управител Д. Маринов, — че от Освобождението ни насам тия хижи /бордеи/ почнаха да се заменяват с удобни домове и днес можем положително увери, такива домове съставляват 25% от всички домове”[7] Конкретни сведения за сградите, в които живеят медковчани, ни дава преброяването на жилищния фонд, извършено на 1 януари 1893 г. От статистическите данни научаваме, че в селото има 285 сгради. В 151 къщи живеят от 5 до 10 души; в 52 — до 5 души; в 40 — от 10 до 15 души; в 19 — от 15 до 20 души и повече. Анализът на посочените данни показва, че жителите на Медковец живеят главно на отделни семейства; над 200 къщи са пригодени за тази цел; все още има задруги, но броят им постепенно намалява.[8]

За новия архитектурен облик на селото допринася и изграждането на камбанарията в 1882 г. и новата училищна сграда, строена през 1891 — 1892 година, които оформят центъра на Медковец. Стремежът за променяне изгледа на тези т. нар. от някои пътешественици ”триглодитски села” продължава и през първите две десетилетия на XX век. Нехигиеничността на уземните жилища, които застрашавали здравето на своите обитатели и стават причина за епидемии, карат местните власти още през 1890 г. да забранят ”за в бъдеще построяването на бордеи” и да изискват от селяните "да строят къщи . . . от печени тухли или друг някой твърд материал"[9]. Дава се указание от Окръжния съвет, местните общински съвети да се погрижат за направата на подходящи за целта здания, в които да се помещават общините.[10] Разбира се, това не било много лесно, като се има предвид липсата на каменни кариери в този район и възможностите на селяните, отрупани с данъци и експлоатирани от лихвари и зеленичари. Положението се подобрява до известна степен със създаването и укрепването на първите кредитни учреждения, земеделските каси и Българската земеделска народна банка /БЗНБ/, както и с възникването на спестовни и акционерни дружества.

Важна роля за благоустрояването на селото играят и някои от кметовете, които правилно разбирали поставените от новото икономическо развитие проблеми и правели зависещото от тях за решаването им. Още по време на Стамболовия режим /1887 — 1894 г./ местният общински съвет прави опит за свързване на Медковец чрез шосе с централния път София — Видин през село Додно Церовене и този за Белоградчик — през село Брусарци. Тогава се постави началото на водоснабдяването на селото чрез направа на чешми и кладенци. През 1906 — 1907 г. с финансовата помощ на постоянната комисия при Видинския окръжен съвет се построяват три моста, два кладенеца, вземат се решения за разширяване на някои улици и се прави ограда на училищния двор и градинката.[11] По плановото благоустрояване на селото активно се работи през 1908 — 1911 година. Отчитайки бързото развитие на строежите в селата и с цел да се избегне безразборното им застрояване, Окръжният съвет във Видин започва редовно заснемане на всички села в окръга чрез създаденото кооперативно сдружение. Работата се финансирала от Окръжния съвет и селските общини. Не всички обаче съумяват да осигурят необходимите средства. От отчетите се вижда, че кметовете на медковската община винаги осигурявали исканите средства.[12] Затова не случайно Медковец е ѐдно от четирите села в окръга, които още през 1910 г. са завършени и изтеглени триангулачната и полигонна мрежа, а през 1914 г. се сочи като едно от "планираните села, на които плановете са обявени за

първо изучаване"[13]. В същата година е "изучен начинът за водоснабдяване на селото"[14]. В края на 1913 г. е готово и първокласното шосе Сливовик — Медковец — Расово — Сталийска махала.[15] Дейността по изпълнението на плановете за благоустрояване на селото се преустановява по време на Балканските и Първата световна война.

Наред с общоселските строежи през този период, особено в първите две десетилетия на ХХ век, се извършва и индивидуално строителство на жилища, дюкяни, кръчми и други, които се изграждат с по-траен материал. Това са къщи и сгради на икономически замогналите се търговци, кръчмари, занаятчии и едри земевладелци, които се издигат в центъра на селото, северно от църквата и училището през барата; те също допринасят за архитектурния облик на селото.

2. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Наред с политическата свобода важен резултат от войната е и аграрният преврат. С изгонване на турските феодали техните земи минават в ръцете на българските селяни. Така след Освобождението България се превръща в страна на дребното и средното селско земевладение.[16]

Разслоението сред селяните, започнало далеч преди Освобождението, продължава да се засилва и след това.

Още в края на първото десетилетие след Освобождението от селската маса се отделя един немалък слой заможни селяни, носители на капиталистическия начин на производство в селското стопанство. Оформя се и една значителна прослойка от дребни селски производители, както и една малка част от малоимотни селяни.

Социално-икономическите промени не отминават и Медковец. Още по време на войната под ръководството на назначения от русите кмет Иван Николов Беремлийски селяните прогонват татарите и разрушават къщите им. От онова време остава само местността "Татарската бара". По-късно, през 1883 г., Игнат Димитров от Медковец, тогава член на Постоянното присъствие на Постоянната комисия при Окръжния съвет и завеждащ отдел "Държавни имоти", закрива от емлячните регистри изоставените от татарите и черкезите 4608 дюлюма и като ”държавни земи” ги раздава на малоимотните медковчани. Този акт е узаконен с протокол на Ломския окръжен съвет от 15 ноември 1883 г., според който селото се задължава да изплати борча на татарите и черкезите в размер на 6365 гроша към земеделската каса в града.[17]

С навлизането на капитализма в селското стопанство се променя и неговата структура. Преди Освобождението земята била в ръцете на задругите, които я обработвали на големи парцели. Димитър Маринов наброява в Медковец 16 фамилни задруги.[18] Условия за разделяне на земите на малки парцели се създават при делбата на синовете и дъщерите. Сведенията сочат, че към края на XIX в. задругите почти са се разпаднали. Чести са случаите, когато главата на задругата /дядото или лалото/ нарушавал справедливостта при делбата с облагодетелстване на едни свои деца за сметка на други. След смъртта му това довеждало до изостряне на отношенията и дори до омраза между наследниците. Отделните малки семейства не притежават достатъчно инвентар и добитък за обработване на земята, нямат и пари за закупуването им. Всичко това принуждава новия собственик да търси кредит от банката или от лихварите. Други пък си продават житото и царевицата още на зелено, което търговците /т. нар. зеленичари/ плащали на половин цена. Например Георги Рангелов Мартинов и братя Китовци вземат пари от банката, но не спазили падежа на изплащане на лихвите в продължение на няколко години, кредитното учреждение обявява земите им на търг и ги продава. Георги Мартинов става ратай на Иван Петров Сарафски, от когото бил взел пари под лихва, а братята Китовци, след като изгубват земята си, напускат Медковец и се заселват в Лом. В селото остават да напомнят за бившите притежатели само наименованията ”Китова ливада” и ”Китова локва”. Проникването на капиталистическия начин на производство в Медковец поражда силен стремеж за увеличаване на поземлените имоти, а оттук — повече зърнени храни за пазара и по-големи печалби. Разбира се, пътищата за обогатяване са различни: покупка и иземване земите на по-неопитни собственици, икономическа принуда, измама, лихварство, завладяване на държавни и общински земи, търговски сделки, кръчмарство. Това довежда до социална диференциация и поляризация сред селските стопани: богати земевладелци, средни селяни и бедняци /ратаи, слуги, аргати/.

Процесът на разоряване на селяните се засилва след Съединението на Княжество България и Източна Румелия и по време на Стамболовия режим. Като прави преглед на материалното състояние на населението, един съвременник идва до горчивото заключение, ”че сегашното положение на медковското население в материално отношение е много по-незавидно отколкото по-предишното”[19]. Причините за това той вижда в зеленичарството, високите лихви и ниските цени на селскостопанската продукция, непосилните преки и косвени данъци и несправедливото им разпределение върху данъкоплатците.[20]

За сметка на това в края на XIX и началото на XX век някои медковчани забогатяват по различни пътища. Иван Петров Сарафски /Керкезина/ успява да придобие около 500 декара земя, като заграбва и мерата в местността ”Преката падина”; Марко Томов притежава 420 декара, концентрирани в големи чифлици; Аврам Мончев Пешов закупува 400 декара, разделени в два големи парцела от по 200 дка; Григор Ванков Пенов прикупва 350 дка земя и създава модерен чифлик с постройки в местността ”Козаровец”.[21] Всички тези медковски богаташи се занимават и с лихварство, а последните двама притежават и кръчми. Иван Петров Сарафски вземал пари под лихва от крупния чифликчия, търговец и притежател на мелница Камен Ганчов от село Крива бара, а след това ги раздавал с много по-висока лихва /50 — 60 до 100%/ на своите съселяни.[22]

Алчността за повече земя и за трупане на богатство обхваща и други стопани, някои от които се надпреварвали да разграбват и присвояват държавни и общински земи. Най-често се обсебва мерата, което принуждава Общинския съвет на четири заседания през 1906 и 1907 г. да разгледа този въпрос и да вземе сериозни мерки срещу нарушителите. В едно от общинските постановления се обръща внимание на авторите на грабежа, че "ако след месечен срок не отстъпят от заграбените общински земи, ще бъдат дадени под съд"[23].

Борбата за повече земя се води с различни непочтени средства: преораване нивата на съседа, преместване междата, преораване на общинските пътища и др. Това нарушаване на добрите селски традиции и морални отношения довежда понякога и до побоища и убийства. В спор за земя Димитър Кръстев Рацов се опитва да убие с пушка Павел Петков Биволарски /есента на 1904 г./; за преораване на нивата му Горан Петков Рацов нанася жесток побой на Павел Гергов Панов. За земя се карали и Боновци: денем правели делба, а нощно време премествали междата — и отново делба. Други пък, като Марко Угринов, Иван Маринов Сивов и Павел Петков Биволарски, десетки години се разтакавали по съдилищата и всеки търсел правото си. В тази безконечна надпревара най-често делата биват спечелвани от тези, които разполагали с повече парични средства.

Наистина споменатите социални язви — лихварството и зеленичарството — нанасят големи вреди на селското население: седем села от Ломска околия са напълно "разсипани от лихварите". Медковчани обаче устояват в този труден момент. Това се потвърждава от данните на анкетата, проведена от в. "Земеделска защита" през първата половина на 1901 г.[24] Медковец не фигурира в нито една от групите /съвършено, твърде много и отчасти съсипани/ села от Ломска околия, жертви на лихварството. Плодородието на медковския чернозем, пословичното трудолюбие, пестеливостта и здравият собственически инстинкт на селяните, както и някои мерки, предприети от Министерството на земеделието, спасяват от пропадане голяма част от средните стопани.

Успоредно с увеличаване на селскостопанското производство се развива и търговията. Известен търговец на зърнени храни и едър рогат добитък става Петко Тулешков — заможен човек, практикуващ и лихварство. Започват да се развиват и някои занаяти в селото, свързани преди всичко с поминъка и бита на населението. Дамян Луканов Нейков открива бъчварска работилница; Симеон Горанов Тикванов и Трифон Гуцов Барашки — коларо-дърводелски и бъчварски с по двама-трима чираци; бояджийска работилница отварят и преселилите се от с. Горна Гноеница в Медковец братя Спас и Лазар Първанови; Нинко Валявицата с шевна машина и няколко чираци постепенно се налага на вниманието на селяните. Откриват се и нови дюкяни от Иван Попдимитров и Аврам Бончов.

Въпреки трудолюбието на занаятчиите обаче тяхната продукция не е в състояние да се противопостави на външната фабрична конкуренция. Селяните предпочитат покачествените и по-евтини чужди стоки. Това състояние на занаятчийството тревожи Окръжния съвет в Лом, който нееднократно се занимава с този въпрос. В изложението си за 1894 — 95 г.[25] окръжният управител вижда решението му в образуване на еснафски сдружения, модернизиране и усъвършенстване на занаятите, осигуряване пазари и евтини кредити.[26]

Взетите мерки се отразяват положително и върху търговията и занаятите в Медковец. Докато през 1894 г. преобладават питейните заведения — 8 броя[27], през 1903 г. те са 3 /Дамян Стефанов, Аврам Илиев и Аврам Мончов/ и 1 търговец /Григор Ванков/[28]; през 1911 г. като търговци-закупвачи се споменават Рангел Ненов и Филчо Петров — спечелили обявения от общината търг за "интизапа"* и "кръвнината" на селото.[29]

През 1917 г. в Медковец има 5 бакалници-колониал /Григор Ванков, Васил М. Коларов, Аврам Мончов и др./. Бакалници с манифактура отварят бившият бояджия Спас Първанов и Тодор Кръстев Желязков, една даракчийница на Иван Аврамов, една мелница на Георги Шишков и един търговец на добитък.[30] Наличието на тези магазини улеснява доста селяните: спестява им излишни пътувания до Лом за обработка на вълната, за снабдяване с манифактура и други стоки.

*Интизап /тур. от араб./ — вид общински данък в миналото, събиран за продаден добитък при издаване на свидетелства.

Някои от калфите с материални възможности си набавят инвентар и откриват свои работилници. Увеличават се коларо-железарските работилници с нови петима майстори: Стефан Трифонов Вълчев, Савчо Цв. Порчев, Тодор Георгиев Сивов /от с. Василовци/, Драган Младенов и Георги Прокопов Белчов, които имали по 3 — 4 чираци; Богдан Станков /преселил се от с. Сталийска махала/ открива в Медковец дърводелна и с помощта на 5 — 6 чираци и калфи изработвал бурета, коли, дограма, куфари. В документ от 1903 г. се сочи, че в селото има и терзия /Тако Вълчев/, кожухар /Петко Горанов/.[31] Малко преди Балканската война Иван Алексов Шупов и Тодор Томов Кюлюмков организират шивачници за европейски /тесни/ дрехи, а Симеон Д. Тикванов и Горан Петров Рацов откриват кожухарски работилници. Завърналият се през 1916 г. от Румъния Николай Трифонов Вълчев отваря модерна обущарница.[32] През 1917 г. в селото има и три ковачници с майстори: Филип Манастирски, Стефан Младенов и Савчо Цветков.[33] Повечето от изброените занаятчии притежават и кой повече, кой по-малко земя, която обработват през напрегнатите летни дни; само трима безимотни /Драган Младенов, Деко Байрамов и Васил Пульов/ се занимават целогодишно със занаята.

Нарастващият брой на занаятчийските работилници в Медковец създава по-добри условия за задоволяване нуждите на населението. Неизбежната конкуренция между майсторите повишава качеството на услугите и съответно броя на клиентите.

Изложените факти свидетелствуват, че от началото на XX век до войните е налице един силен стремеж към материално замогване на медковчани не само чрез основния поминък земеделието, но и чрез търговия и упражняване на различни занаяти. Затова те чувствително нарастват като естествен резултат и в съответствие с нарасналите нужди на увеличения брой на жителите — 4200 през 1917 година.

а. Земеделска дейност

Основен поминък на медковчани след Освобождението е земеделието. Климатичните и почвените условия, както се каза и в увода на книгата, благоприятствуват за рационално обработване на земята. Цялото землище представлява предимно равнинна местност, в центъра на която е селото, а в кръг около него са разположени в три пояса общинската мера, обработваемата площ /нивите/ и ливадите с богата горска растителност. Почвата е смолница, здрава и плодородна, но много тежка за обработване. При суша селяните са принудени да орат с 2 — 3 впряга волове или биволи. Основна земеделска култура в Ломско по това време е царевицата, а в Медковец като изключение — пшеницата.[34] През 1903 г. тук са засети 8323,4 дка с жито, царевица — 7355 дка, и на трето място ечемик — 3837,8 дка[35], от всичко засетите със зърнени храни 23 621 дка. В нито едно село в Ломска околия, с изключение на с. Прогорелец, няма засети такива площи с пшеница. Дори във Вълчедръм, чиято обработваема площ е по-голяма от медковската.

Обработването на почвата продължава да се извършва с рала, плугове, коси, мотики, лопати, сърпове, т. е. по най-примитивен начин. Орането на земята се извършва небрежно, плитко и на едри блани. Почти не се използува тор за подсилването ѝ. Почвата се експлоатира по начин, който ежегодно намалява нейната продуктивност. Такава е констатацията на ломските окръжни управители от 1887 до 1890 г. Този факт се отдава на консервативното отношение на селяните към прилагането на новите земеделски оръдия. Затова те се обръщат към окръжните съветници да съдействуват за преодоляване на това негативно отношение към техническите средства и за получаване на необходимите знания.[36] Едва през 1891 г. се отчита, че има напредък в обработването на земята, което се дължи на използуването на новата система плугове, внесени от Австрия.[37] С тази нова техника почвата се оре по-дълбоко, започва да се тори, преминава се и към угари, с цел да си отпочине и засили земята.[38]

В Ломския край сравнително по-рано населението преодолява неверието в новите селскостопански машини. Това явление има своите обективни обяснения: първо — близост до западноевропейските страни, където много по-рано съществува модерно земеделие; второ — Ломското пристанище на Дунава като важен център, чрез който се извършва вносно-износната търговия със Средна Европа; трето — примерът на 3-те чифлика в Ломско: в землището на с. Пишурка /на БелиГрадиано/, в с. Крива бара /на Марин Попеску/, в с. Котеновци /на Алекси Попангелов/, в които по-отрано е въведено рационално обработване на земята с плугове, система "Сак"[39]. Тук селяните могли нагледно да се убедят в предимството на машинното обработване на земята.[40] Важна роля изиграва и субективният фактор в лицето на Ломския окръжен съвет и на Постоянната комисия, която поема инициативата за внос на плугове, жетварки, вършачки и други машини.[41]

В резултат на тези условия за по-малко от десетина години в Ломска околия масово навлизат в употреба новите земеделски машини.

Медковските стопани не изостават и от този икономически напредък. През 1892 — 1893 г. Ломският окръжен съвет доставя от чужбина разни селскостопански машини за селяните от района.[42] Със сигурност може да се приеме, че част от тях са закупени и в Медковец. Най-ранен документ, който потвърждава този факт, е едно постановление на Медковския общински съвет от 9 април 1894 г., в което четем: "Да се предадат 10-те плуга /"Сак" — бел. Цв. С./ и двете жетварки /"Воор" — бел. Цв. С./ на желаещите лица в с. Медковец и Сливовик по същата цена, гдето ги е купила общината."[43]

Две години по-късно /1896/ учителят Петър Георгиев Манчов съобщава, че земеделието в Медковец, макар и да заема "по-първенствующе място в поминъка на селяните", все още се извършва "по първобитния способ". При все това той допълва: "Обаче набавени са вече от някои домакинства и по-усъвършенствувани оръдия, като плугове "Сак", веячки, жътварки и др."[44]

По инициатива на Окръжния съвет в Лом през 1898 г. са закупени за сметка на съвета 8 вършачки, които смятал да даде на групи от 8 — 10 земеделски стопани на изплащане в продължение на 10 години. По икономически съображения обаче 6 от тях са продадени на отделни стопани. Останалите две, закупени от Ломската земеделска каса, биват изпратени: едната в Кутловица, а другата в Медковец с право на 8 % уем за овършана храна.[45] Това е първата вършачка, движена от парен локомобил, която през 1898 г. вършее житото на медковските селяни. По същото време Първан Иванов от с. Тополовец в съдружие с Георги Шишков от Лом идват в Медковец със собствена вършачка да вършеят снопите в селото ни. Двете вършачки овършали пшеницата на около 80 % от медковските стопани.

Изборът на Ломската земеделска каса да изпрати едната вършачка в Медковец не бил случаен. Той е показател за първенствуващото място на селото в производството на жито в околията. Вършеенето с машини убеждава нагледно селяните в големите предимства пред вършеенето с коне на харман; те се ориентират към нововъведенията в селскостопанската работа и броят на земеделските машини започва бързо да се увеличава.

За смилането на брашното медковските селяни трябвало да преодоляват големи трудности, тъй като наблизо нямало река; принудени са да ходят на 10 и повече километра на караджейките, където се бавели цели седмици. Преценявайки добре нуждата и изгодата от откриване на мелници в района на Медковец, собствениците на вършачката Първан Иванов и Георги Шишков построяват мелница с три камъка, движена от парния локомобил на вършачката. В парната мелница работят четирима души: собствениците и двама работници. Тя била построена на 500 м североизточно от селото в местността "Брестовата падина" /"Татарската бара"/. По-късно, около 1915 г., собственикът на мелницата Георги Шишков я продава на Васил Бенчев от Враца. Новият стопанин превръща мелницата в модерно валцово предприятие, в което работели 6 души машинисти, мелничари и работници.

С въвеждането на жътварките и вършачките в селскостопанската дейност и с построяването на мелницата жителите на селото почувствували голямата роля на техниката в техния непосилен труд. При все това поради големите данъци положението им не се подобрява съществено. Особено тежък е данъкът ”десятък”. През 1897 и 1900 г. слабата реколта, поради наводнение и градушка, влошава още повече положението на селските труженици.

В края на XIX век, през 1897 г., в Ломски окръг се появява движение за сдружаване на селското население на кооперативни начала. Главен инициатор на това движение е младият агроном от Медковец Александър Вълчев Нинов[46], който след завършване на университета в Хале /Германия/, като стипендиант на Окръжния съвет, е назначен в Лом за окръжен земеделски надзирател. На 12 януари 1897 г., в присъствието на около 500 селски стопани от околията, се основава в Лом акционерно спестовно земеделско дружество ”Орач” с председател Александър Вълчев.[47] Дружеството си поставя за основна цел: да избави земеделското население от експлоатацията на лихварите и търговците зеленичари; да узнава пазарните цени на земеделските произведения и насочва своите членове към съответния пазар; да ги снабдява със селскостопански машини с първоначална покупна цена; да разпространява аграрни знания и ги поучава на спестовност.[48]

Учредяването на дружество ”Орач” се посреща възторжено от всички прогресивни хора и съчувственици на селското население в Ломска околия. Редакцията на списание ”Вечерно училище” в Лом поздравява инициаторите, изказва мнение, че ”техният пример ще бъде назидателен за земеделците от цялата ни татковина” и отправя апел към учителите да пропагандират тази благородна идея.[49]

Идеите на Александър Вълчев намират благодатна почва в Медковец, където той се ползува с голямо доверие и авторитет. Първенците на селото и някои по-заможни стопани основават през 1898 г. клон на дружество ”Орач”. Първоначално в него членуват 22 стопани, които избират ръководство в състав: Александър Вълчев Нинов — председател, Филип Миленов Кольов — касиер-деловодител,

и членове: Игнат Иванов Попдимитров, Андрей Игнатиев Тупанкьов /учител/ и Петко Ценов Опинчев. Всички членове на дружеството внасят дялов капитал съобразно имотното си състояние.[50] Дружество ”Орач” развива най-активна и разнообразна дейност: доставя от Средна и Западна Европа земеделски машини, изкупува от производителите зърнени храни според пазарните цени и пр. Благородните цели на дружеството да спаси селяните от хищните ръце на лихварите и нечестните търговци за кратко време привличат на негова страна почти всички по-видни и културни земеделци. По неговия пример започват да работят и в други райони, а един горещ привърженик на идеите на сдружаването на земеделците от с. Василовци в своя апел сочи селските стопани в Плевен, Лом и Медковец за пример.[51] Членовете на дружество ”Орач” в Медковец в преобладаващото мнозинство са честни хора, ползуват се с добро име сред населението, искрено работят за реализиране целите на сдружаването, стараят се да защитават общите си интереси. Има обаче и такива, дори членове на ”Орач”, които търсят главно своята изгода и без да ги интересува вредата за дружеството.[52]

Кметът на селото и член на дружеството Игнат Иванов Попдимитров организира кервани за извозване на зърното от село до складовете в Лом. Използувайки неопитността и наивността на някои от магазинерите, отделни стопани постъпват нечестно, с цел превозваното от тях зърно да излезе повече, или пък предавали лошокачественото за добро. По такъв начин дружеството се появява на външния пазар с некачествено жито, за което получава по-ниски цени. От друга страна, поради природните бедствия, тежките данъци и грабежа на лихварите, членовете на ”Орач” не могли своевременно да закупят поръчания земеделски инвентар. Лихвите на фирмите нараствали, явяват се дефицити и в търговията със зърнени храни. Всичко това довежда дружество ”Орач” до големи задължения и след 3 — 4 годишен живот то се разпада.

Фирмите завеждат съдебно дело и осъждат председателя на дружество ”Орач” да изплати задълженията. Той обаче нямал никакви имоти на свое име и фирмите обърнали погледа си към гарантите Андрей Игнатиев Тупанкьов, Петко Ценов Опинчев, Ангел Стоянов Боздуков, Игнат Иванов Попдимитров, Илия Нинов Неков и Петър Дамянов Конов. Поръчителите обаче обжалват делото и фирмите в крайна сметка се съгласили да им изплатят около 30 % от задълженията. От своя страна, гарантите биват удовлетворени чрез дяловия капитал и непродадената стока.

Така безславно завършва този първи опит за кооперативно сдружаване на селските стопани в Медковец. Причините за злополучния му край трябва да се търсят в обществено-икономическите и политическите условия в България тогава. Това е време, когато на частната инициатива и на стремежите за забогатяване се отваря широк друм, а лихварите дават кредит срещу 30 — 40 % лихва. В същото време дружество ”Орач” издига идеята за общите интереси на селяните, отпуска заеми със 7 — 8 % лихва и изкупува зърнените храни от стопаните на изгодна за тях цена. По такъв начин то открито влиза в конфликт с лихварите и частните търговци на зърно и земеделска техника. В тази неравна борба сдружението ”Орач” все още няма сигурна подкрепа от кредитните учреждения, БНБ и земеделските каси, както и помощта на органите на държавната власт. Няколко години след разтурянето му редакцията на вестник ”Лом” в статия за кооперативното движение в Ломския край, като се спира на дейността на сдружението, отбелязва: ”Работата на това дружество тръгна толкова добре, щото наченаха да му завиждат, а някои даже се мъчеха на всяка цена да му пречат и да го разсипят.”[53]

Наред с това трябва да се каже, че на инициаторите за създаването на ”Орач” им липсвал организационен и делови опит, нямали подготвени пропагандатори на кооперативната идея, а широката селска маса се нуждаела от агитация, с цел да се издигнат до съзнанието за своя обществен интерес. Това би могло да стане в такива селища, в които пособудената интелигенция би могла да подпомогне чрез съвети селяните и да ги нáсочи към кооперативните сдружения и земеделските каси. Затова, като говори за кредитните учреждения в Ломското окръжие, управителят Иван Моллов изтъква: ”Какво пък може да се направи, когато добрите селски учители всяка година си менят мястото, а голяма част от развитите селяни са същите лихвари, които пречат на сдружението?”[54]

Печалният край на дружество ”Орач” действува обезсърчително на неговите членове в Медковец, които вместо печалба и замогване изгубват капиталите си. Охладняват и се разочарóват и най-ревностните проповедници на идеята за сдружаване. Близо десетилетие и половина било необходимо, за да се забрави неуспехът и да се заговори пак за кооперативно дело в селото ни.

След Балканските войни отново е подета агитация за изграждане на кредитна кооперация. Инициатори са няколко души от бившите членове на кооперативното дружество ”Орач”. Най-деен пропагандатор и радетел на кооперативното дело в Медковец е учителят Петър Георгиев Манчов, подпомаган от колегите си Андрей Игнатиев Тупанкьов и Нако Петров Монов. На 16 август 1915 г.[55] под ръководството на Петър Манчов е свикано учредително събрание, на което присъствуват 100 души медковчани, но основатели стават 40.

Събранието избира Управителен съвет в състав: Петър Георгиев Манчов, Христо Иванов Торньов, Дамян Димитров Рангелов, Андрей Игнатиев Тупанкьов и Кръстьо Иванов Робов.[56] За председател на кредитната кооперация е избран единодушно учителят Петър Георгиев Манчов. По негово предложение още на учредителното събрание кооперацията е наименувана ”Пчела”. Новото сдружение се състои предимно от средни земеделски стопани, притежаващи от 50 — 150 декара /25 души/, няколко едри земевладелци — с над 300 декара /6 души/, петима учители, трима чиновници и един търговец.[57]

Кооперацията е зарегистрирана в Ломския окръжен съд на 28 септември 1915 г. като ”Земеделско спестовно заемно сдружение ”Пчела” с неограничена отговорност”. Основната цел на сдружението е: да подпомага своите членове с кредит за стопански цели, да съдействува за общите покупки и продажби, да разрешава възникналите спорове между членовете и чрез просветна дейност да се грижи за умственото и нравственото развитие на кооператорите. Наред с тази основна цел, отнасяща се главно до членовете на сдружението, кооперация ”Пчела” си поставя и други цели спрямо останалите жители на селото: да се развива спестовност сред всички селяни, да пропагандира и съдействува за създаване на нови сдружавания и да подпомага благотворителната дейност в района.[58] Това показва, че учредителите на кооперация ”Пчела” са имали по-широк поглед за бъдещото развитие на кооперативното дело и са искали не само на думи, но и на практика да бъдат пример на цялото население. С благородни цели и планове кооперация ”Пчела” се готви за активна дейност. Първата световна война обаче спира по-нататъшната работа и ръководството отлага започнатото дело за по-добри дни.

След пропадане на дружество ”Орач” в Лом се откриват частни фирми за доставка на селскостопански машини и инвентар. Такава е и фирмата за внос на модерна техника ”Цонзоров”, в която постъпва като магазинер медковчанинът Спас Димитров Куткудейски. Той успява да убеди чичо си Иван /Вако/ Куткудейски пръв да закупи и докара в Медковец жетварка-косачка.[59]

През последното десетилетие на XIX век икономическото развитие в Ломския край върви по възходяща линия и изпреварва много други райони в страната. Истински стопански прелом обаче започва след 1900 г.[60] Село Медковец е в първите редици на икономическото развитие в околията. Ярък показател за това е насищането на земеделската дейност с техника. Медковчани се оказват доста възприемчиви към нововъведенията при обработването на земята. Убедили се в предимствата на машинното обработване на земята и при прибиране на реколтата, редица заможни и практични селяни се ориентират към закупуване на селскостопански машини. Пръв завърналият се от Америка през 1911 г. Илия Тодоров Къчов закупува за 12 000 лева вършачка — американско производство. Но тя се оказва дефектна и той я връща на фирмата[61], след което си купува вършачка марка ”Николай Фехер”, движена от локомобил. След Илия Къчов с вършачки се снабдяват: Иван Аврамов в съдружие с учителя Петър Георгиев Манчов закупува марка ”Газда Шаги”; Иван Бонов предпочита да работи с вършачка ”Николай Фехер”. Последват ги и други заможни селяни, които си набавят вършачки, жътварки и други земеделски оръдия. В продължение само на няколко години в Медковец се внасят над 10 вършачки и няколко десетки жътварки-сноповръзвачки[62].

Масовото внедряване на механизацията в селското стопанство има и друга страна. Тя измества използуването на човешката ръка в тежкия земеделски труд, набирана чрез аргати от балканските селища или из средата на малоимотните и безимотните жители на селото. Това в известна степен създава условия за безработица. Циганското население тръгва и през лятото на просия, повече от стотина семейства са принудени от беднотия да вземат зърно от чорбаджиите срещу задължение да им работят като аргати на следващата година. По такъв начин процесът на разоряване на малоимотните селяни в Медковец се засилва.

Наред с механизацията през този период се обръща сериозно внимание и на увеличаване на плодородието на земята, на разширяване и разнообразяване асортимента на произвежданите продукти. В тази връзка още през 1903 г. ломският околийски началник Г. М. Бошнаков изказва мнение относно отводняване на някои местности в землището на Медковец, които по време на дъждовни дни се превръщали в необработваеми площи. Той предлага да се отводни почвата чрез изкопаване на хендеци по края на нивите.[63]

С течение на времето се увеличава обработваемата площ, особено чувствително това става след разораване на част от мерите. Ломска околия държи първо място във Видинско окръжие по производство на качествено жито, царевица и ечемик. В резултат на отправения апел от Окръжния съвет за засяване на изкуствени люцернови ливади и на раздаването ”даром люцерново семе” предимно на земеделци, които с личния си пример ще могат да услужат на делото, изкуствените ливади наистина нарастват. През 1908 — 1909 г. в Ломска околия има засети 868 дка площи с детелина и люцерна.[64]

Отчита се, че въпреки постигнатите успехи земеделието продължава да бъде екстензивно, ”при което почвата се използува, като се отнема хранителната ѝ сила чрез зърнените храни, а ней нищо не се повръща”[65]. Това налага да се търсят нови пътища за увеличаване плодородието на почвата. В тази връзка селскостопанските специалисти посочват резултатни мерки: проучване силата на почвата, подсилването ѝ с естествени или изкуствени торове и комасация на земята.[66]

В следващото изложение на Видинското окръжие за 1912 — 1914 г. се дава основната насока: ”От горното се вижда — четем в раздела ”Земеделие и отраслите му”, — че нашата аграрна политика и селскостопанска дейност трябва да насочим в реорганизирането на съществуващата зърнена система у нас в плодосменна, като за целта се даде с всички средства широко разпространение на кръмните и окопни растения.”[67] И още през означения период се въвежда културата на захарното цвекло, семето на което се разпространява от захарните фабрики в Русе и София. За пръв път в Ломска околия през 1913 г. са засети 1100 дка, от които се получава по 2500 килограма.[68] Отначало местното население приема малко неохотно тази култура, поради трудното обработване и тежкия превоз.

След механизацията, въвеждането на новата плодосменна система в селскостопанската дейност е вторият важен момент в прогресивното развитие на нашето земеделие. Земеделското стопанство в Медковец продължава непрекъснато да се засилва с известно прекъсване по време на Балканските войни и на световния военен сблъсък през 1914 — 1915 година.

б. Животновъдство

Докато преди Освобождението скотовъдството заема първо място в поминъка на медковчани, то вследствие на настъпилите обществено-икономически промени след това събитие остава на второ място. Причините трябва да се търсят преди всичко в намаляването на пасбищата, високия данък ”беглик” и появяването на газта, която замества голямото количество лой, произвеждан в суватите /фермите

за отглеждане на добитък/.[69] Отглеждането на домашни животни допринася за материалното замогване на жителите на селото, затова в почти всяко семейство се отвъждат овце, биволици и крави, кози, свине и птици. Животновъдството подпомага прехраната, осигурява облеклото на населението и доставя работен добитък: волове, биволи и коне за обработване на земята и обслужване бита на семейството.

Развъжданите в селото домашни животни са предимно от местна порода, за подобрението на която не се полагали особени грижи. За това говори фактът, че през 1893 г. от всичко 480 коня 285 са все още в хергелета[70], оставени сами да си намират храна, вода и свободно размножаване. Статистическите данни от 1870 г., в сравнение с тези от 1893 г., показват, че броят на домашните животни в Медковец е нараснал с 1979. Най-чувствителен е прирастът на говедата — с около 500 броя, на овцете — с 1318, на свинете — с 353.[71] Общото увеличение е привидно, защото пропорцията спрямо населението е спаднала: от около 8 домашни животни на медковчанин през 1887 г., на около 6,4 животни през 1893 година. И при двете преброявания Медковец е на второ място по броя на животните в Ломска околия, нарежда се след с. Вълчедръм. Пропорционално на жителите обаче то е на първо място, тъй като във Вълчедръм и в двата случая на отделен селянин се полагат около 3,5 домашни животни. Показателен в това отношение е и фактът, че докато през 1888 г. в Ломски окръг на човек се падат 2 овце[72], то в Медковец в 1892 г. съотношението е около 1:5.

Наред с показателя количество селото заема едно от първите места и по отношение качеството на домашните животни. Отчитайки състоянието на скотовъдството в Ломски окръг като незадоволително, т. е. ”количеството — доста, но качеството — долно”, окръжният управител Димитър Маринов още през 1888 г. прави предложение да се вземат сериозни решения за подобряване породата на конете, воловете и свинете чрез закупуване от всяко село по един бик, жребец и шопар от най-добра порода.[73] Министерството на търговията и земеделието, както и ПК в Лом, правят доста за подобряване расата на добитъка в района. Въпреки това резултатът е незадоволителен, тъй като населението "не обръща никакво внимание на това нещо". При все това отчита се, че волове, крави и биволи от добра местна порода се намират в Ломска околия, а в три от общините, между които и медковската, могат да се открият и прилични, хубави коне.[74] За подобрение на коневъдството от 1894 – 1895 г. спомага и Военното министерство, което закупува за нуждите на войската местни коне. За целта се създават към окръзите и общините отдели по коневъдство. Ломският съвет по коневъдство предлага на Окръжния съвет да гласува 21 500 лева за премии на частни коне, за купуване на 6 жребеца от арабска порода, за построяване на модерна конюшня за жребци от района. В тази връзка се задължават шест от по-богатите селски общини, сред тях и Медковската, да закупят за следващата 1895 г. по един жребец от добра порода.[75]

Що се отнася до едрия рогат добитък, специалистите изтъкват, че той е позапазен, с "удовлетворителни качества за работа". Сред няколко села се посочва и Медковец с "най-добър рогат добитък". За подобренито на тези животни в Медковец, Вълкова Слатина и Славотин имат значение изпратените преди няколко години искърски бикове и наличието на много добрите пасбища.[76]

В разглеждания период от дребния добитък най-добре са застъпени в Медковец овцете, които, макар и местна порода, имат добри качества: едри и с хубаво месо. Нуждае се от подобрение качеството на вълната. Отглеждат се най-добри агнета, приготвя се отлично сирене, масло и други.[77] Дълги години в Ломския край се носи славата на медковското сирене.

Важно условие за отглеждане на домашните животни е наличието на добри и просторни пасища и ливади. В изложенията на управителите на Ломското, а от 1900 г. и на Видинското окръжие, неколкократно се изтъква, че Медковец е едно от селищата с най-добри пасища.[78] Тази констатация не подлежи на съмнение. Самият факт, че преди освобождението главният поминък на населението е скотовъдството, и съществуването на обширни ливади и общински мери потвърждават несъмнено казаното. След Освобождението обаче в продължение на 10 години много от общинските мери и други използвани за паша местности са разорани и превърнати от селяните в ниви. Тогава жителите на Медковец започват да търсят нови места извън землището на нашето село. Това се потвърждава от едно постановление на общинския съвет от края на 1894 г., че "всеки от жителите на общината си откарва говедата и конете по другите села по причина, че няма лятно време вода за пиене и място, гдето да пасат"[79].

Борбата, която общината в Медковец води с незаконозаграбилите селската мера жители, продължава повече от 10 години без особен резултат. Едва през 1906 г. Общинският съвет, след като установява, че "в с. Медковец няма общинска мера за паша на добитъка през летния сезон", решава да определи временни пасища в различни места на землището от нивите на трите махали. Така се появяват нови пасища в местностите "Греда", "Река поляна" и другаде, които се използват като селски земи за паша от 1907 г.[80]

Във връзка с отглеждането на многоброен добитък в селото е и трудният за решаване проблем на голямото безводие, особено през летния сезон. Той стои постоянно на вниманието както на общината, така и на отделните стопани. Освен естествени локви и малки блата, образувани в долчините при дъждовно време или вследствие стопяване на снега, местната управа гласува средства за направа на кладенци с корита за водопой. По-късно се правят в различните местности на землището изкуствени водохранилища, т. е. язове. Макар че през 1914 г. е "изучен начинът за водоснабдяване" на селото, тази идея се осъществява много по-късно. Фактът, че през 1923 г. във Видинската окръжна постоянна комисия се разглежда искането на медковската община да се отпуснат 50 000 лева за направа на бунари за водопой на добитъка, показва, че въпросът генерално все още не е решен.[81]

Към средата на последното десетилетие на XIX век окръжният управител развива и утвърждава идеята за обособяване на земеделците и скотовъдците.[82] Такава специализация според него се налага особено за овчарството и говедарството. По-нататъшното развитие на селскостопанския поминък на медковчани показва, че тези логични и научно доказани идеи не намират приложение в Медковец. Мотивирано становище по този въпрос изказва още по същото време един от видните представители на интелигенцията в селото. ”Най-голям интерес за медковчани — пише Петър Георгиев Манчов — е да упражняват и двата поминъка: скотовъдството и земеделието, в паралел, а даже повече внимание да обръщат на скотовъдството, защото земята тук е много тежка за работене и в редки години възнаграждава труда на земеделеца”.[83] Седем години по-късно, през 1903 г., същото становище изобщо за околията застъпва в своя рапорт ломският околийски началник: ”Без скотовъдството селянинът рискува при неурожай или стихийни повреди върху земеделските посеви да бъде и гол, и гладен, и беден.”[84]

Благодарение на усилията на държавата и на Постоянната комисия в Лом се постига известно подобрение на местните породи домашни животни чрез закупуване на жребци арабска порода, нерези от Сърбия, карнобатски кочове и други. Резултатът от общите усилия проличава на организирания на 7 и 8 септември 1898 г. земеделско-скотовъден конкурс в Лом, в който вземат участие 462 изложители. Според оценката на окръжния управител, а също и на тогавашния печат, конкурсът бил много добър.[85] Този първи конкурс изиграва положителна роля за подобрението на местното животновъдство. Вземат се нови решения: за по-добро разпределение на съвкуплителните станции, за построяване на окръжна конюшня, за уреждането на говежди пазар в Лом и Фердинанд. Повишава се цената на едрия рогат добитък, тъй като се търсели много говеда за Турция.

През 1901 — 1902 г. се получава известно оживление и подобрение на коневъдството като резултат от закупуването на местни коне на по-висока цена от военните комисии. Към 1903 г. има известен застой в усилията за усъвършенстването на скотовъдството, а през 1907 — 1908 г. то преживява криза във Видински окръг. По това време все повече започва да се проявява и частната инициатива, но не се прави нищо за подобрение на скотовъдството: не се предвиждат никакви средства нито в окръжен, нито в общински

мащаб. В резултат на това неправилно отношение се забелязва значително намаление на добитъка в сравнение с 1900 г. Най-голям е спадът на конете, говедата, биволите, овцете и свинете. Окръжният управител посочва през 1909 — 1910 г., че това е следствие от последните две-три неплодородни години и разораването на пасищата.[86] Изтъква се още, че поради немарливостта на селяните добитъкът се отглежда нерационално — оскъдна храна, лоши хигиенични условия, неразумно развъждане. В тази връзка Окръжният съвет набелязва сериозни мерки и осигурява средства за решителното подобряване на животновъдството: чрез уреждане на съвкуплителни станции, даване премии от 20 до 50 лева за отглеждане на добри приплоди, уреждане на окръжни скотовъдни конкурси, построяване на ветеринарни лечебници и амбулатории, подпомагане на бедни общини и други.[87]

През 1909 г. в Медковец е открит пазар за добитък[88], който просъществува само 4 — 5 години. Както медковският, така и някои други пазари са закрити през 1914 г. по решение на една комисия, назначена съгласно Закона за санитарно-ветеринарната служба и полиция като неотговарящи на хигиенните условия. Пазари в околията остават само в Лом и Вълчедръм.[89]

Взетите мерки все пак дават резултат. Преброяването на домашните животни през 1910 г. показва увеличение на всичкия добитък в окръга, с изключение на биволите.[90] С въвеждането на вършачките постепенно започват да намаляват и конете. За сметка на биволите нарастват говедата. Забелязва се силен стремеж за подобряване на породите им. Умножават се овцете, свинете и домашните птици. Този процес постепенно се засилва през 1912 — 1914 г. в резултат на голямото търсене на добитък на пазара, увеличаване на изкуствените ливади /имало засети около 4000 дка в окръга/ и уреждане на скотовъдните фондове в общините. Въпреки това, отчита се, че едва ли още може скотовъдството да достигне количествените показатели от предишните години[91] до 1900 година.

Войните от 1912 — 1918 г. се отразяват неблагоприятно както за цялата стопанска дейност, така и върху положителното развитие на животновъдството.

Нова живителна струя в стопанската дейност и конкретно в отглеждането на дребните домашни животни в Медковец внася създаденото през 30-те години Кооперативно овцевъдно дружество "Агне". То е основано на 17 юни 1934 г. от 11 стопани по инициатива на учителя Марин Кръстев Пасланджийски, голям радетел за подобряване на животновъдството в Медковец и в Ломския край.[92] За председател на дружество "Агне" е избран Томо Симеонов, а за касиер-деловодител Марин Кръстев. В продължение само на 6 години броят на членовете му нараства на 30 души.[93] Дружеството си поставя стопански и културно-просветни цели. Основна задача на ръководството е да подобри местната порода овца с плевенската черноглава. За тази цел то закупува породисти ко̀чове, полага похвални усилия за повече просвета сред овцевъдите, за да отглеждат стадата съгласно съществуващите научни постижения, старае се да осигури по-добро заплащане на млякото, поставя въпроса и настоява за направа на районна млекарница. И резултатите не закъсняват. В края на 1936 г. на трима овцевъди от Медковец /Милко Манов, Камен Биволарски и Христо Торньов/ е гласувано доверие да направят опит за хранене на агнета със слънчогледово кюспе.[94]

Благодарение на трудолюбието и старанието на медковските овцевъди през 1936 г. 8 души получават насърчителни премии от Министерството на земеделието и държавните имоти за постигнати добри резултати по три показателя: млечност, живо тегло и количество вълна.[95] Още по-голямо е признанието през 1938 г., когато от всичко 8 наградени овцевъди за отглеждане на цели стада трима са от Медковец: Филип Кольов /стадо от 22 овце, получава 4703 лева, най-голямата сума от всички наградени, Христо Торньов /стадо от 29 овце — 3814 лв./ и Милко Манов /стадо от 20 овце — 3748 лв./. С официално писмо от 3 ноември 1938 г. до председателя на овчарското дружество в Медковец се съобщават имената на отличените, наградите и че стопанствата им се признават за "ръководни стопанства".[96] Ръководството на дружеството използува различни форми за популяризиране постиженията на най-добрите. Така през 1943 г. то организира пролетно изложение.

Оценявайки положителните резултати от дейността на дружеството "Агне", местната общинска комисия към фонда "Подобрение на скотовъдството" от 1940 г. започва системно да стимулира с парични помощи проявите на дружеството.[97]

Важна роля за подобрението на скотовъдството има организирането на ветеринарната служба. Недостатъчната питателна храна, нечистата вода за пиене, нехигиеничните условия, при които се отглеждали домашните животни, допринасят за честото им заболяване и върлуване на различни епидемии както в Ломска околия, така и в Медковец. Документалните сведения и статистическите данни за периода 1887 — 1914 г. показват, че в Медковец са върлували за по-кратко или за по-продължително време около десетина болести по домашните животни: шап и шарка по овцете; устобол, кьопота, антракс /синята пъпка/, устрел и далак по свинете; влас по козите и овцете и пр. Понякога болестите се превръщат в епидемии.

В първите години след Освобождението няма достатъчно подготвени специалисти за борба с болестите по добитъка. Ломският окръжен управител през 1887 — 1888 г. се оплаква, че в района "няма нито един ветеринарен врач"[98] и че населението е принудено да търси помощ от местни знахари и баячи. Едва четири години по-късно за целия окръг са назначени един ветеринарен лекар и един фелдшер, което при наличието на големия брой домашни животни било съвсем недостатъчно. В края на XIX век ветеринарната служба се увеличава с още двама фелдшери. При недостатъчния ветеринарен персонал успехът на борбата с болестите зависел от местните органи на властта и отношението на самите стопани. Но именно последните най-често се отнасяли небрежно към заразните болести.[99]

В Медковец често върлуват шарка по овцете и шап. Типичен пример на безотговорно отношение показват местните власти в селото през 1892 — 1893 г., когато бушува шарка по овцете в 7 села от Ломска околия и Медковец стои на първо място. "В село Медковец при констатиране на болестта — пише в рапорта си ветеринарният лекар — имало в заразените стада 1100 овце, а при прекратяването на болестта е издирено, че са боледували 9000 брави, за което общинското управление не донесло през траенето на болестта, при всичко, че му е било наредено направо и чрез ломския околийски началник".[100]

За овладяване на епидемията окръжният ветеринарен лекар и неговата служба вземат сериозни мерки.[101]

в. Пчеларство

Както се изтъкна в първата част на тази книга, пчеларството е традиционен поминък в живота и бита на село Медковец. Това се дължи на превъзходната местност и добрите условия за развитието му. Макар че отглеждането на пчели иваденето на мед и восък са се вършели примитивно, селото било главен източник на този продукт както за вътрешния, така и за външния пазар.[102] В края на миналия век Димитър Маринов съобщава, че преди Освобождението в селата Медковец, Вълкова Слатина и Сливовик всеки селянин средна ръка имал по 50 — 60 кошера, а по-заможните — до 400 — 500.[103] Пчеларите имат свой празник "Прокопи пчелар", който празнуват ежегодно на 8 юли.

През първите 10 — 15 години след Освобождението пчеларството е съвсем занемарено не само в Медковец, но и в цялата околия. Статистическите данни сочат, че докато преди посоченото събитие в Ломско е имало до 14 200 кошера с рандеман 81 400 кг мед и 19 500 кг восък, то през 1892 г. броят на кошерите е едва 3780, от които е получено 22 400 кг мед и 3000 кг восък.[104] Това показва, че кошерите са намалени до 75 на сто. Разтревожен от този явен упадък на пчеларството, чиято продукция допринася не само за повишаване на материалното благосъстояние на селяните, но се търси и на пазара, през 1893 г. окръжният управител приканва съветниците в общините да вземат съответни решения за неговото подобряване. Състоянието му и в Медковец е също повече от тревожно. Учителят Петър Георгиев Манчов съобщава през 1896 г., че пчелните кошери в селото се отглеждат само от 15 — 20 къщи. Причините за този упадък той намира в усиления внос на "захарта, лойта и спармацета в употреба, които намалили стойността на меда"[105]

Повикът за подобряване на този така необходим и доходен отрасъл среща положителен отклик от редица стопани и общини. Макар и бавно, броят на кошерите започва да нараства. По-значително увеличение е отбелязано през последните години на XIX в., когато само за една година броят им в околията се увеличава с 858 кошера, т. е. от 1800 на 2658[106]. Причината за това раздвижване сред пчеларите се дължи на много хубавата пролет. На земеделско-скотовъдния конкурс, организиран на 7 и 8 септември 1898 г. в Лом, се появяват 17 изложители на пчели и пчелни продукти: 11 от тях са отличени с парични награди.[107]

Тласък за по-нататъшното развитие дава основаното в София през 1899 г. пчеларско дружество, което започва да издава списание "Пчела". През 1901 — 1902 г. вече има чувствителен напредък. Отбелязва се явен стремеж към замяна на старата система кошери с новата система "Дадан Блат". В Ломска околия са разпространени 130 такива кошера, от всичко 200 в цялото Видинско окръжие. В Лом се учредява пчеларско дружество с образцова пчеларница с 40 кошера. Предлагат се мерки за още по-бързо развитие на модерното пчеларство чрез направа на образци от кошери "Дадан Блат", които да се изложат в центровете на пчеларството.[108] Всичко това дава силен тласък и на пчеларството в Медковец, където също се увеличава броят на кошерите и продуктите от тях. През 1903 г. в селото има вече 1201 кошера от старата система и 15 от новата, от които са произведени 9027 кг мед и 608 кг восък.[109] В сравнение с останалите пчеларски села в Ломска околия Медковец е много по-напред: всички те имат кошери под 500 броя.

Благодарение на особената заинтересованост от страна на населението и отличните условия за пчеларство от 1900 г. този отрасъл бележи непрекъснат напредък. Нараства количеството на разборните кошери. Докато през 1901 — 1902 г. в Ломска околия има 130, то през 1911 г. техният брой нараства на 1772.[110] Наред с увеличението на общия брой, прави се много за неговото модернизиране. През 1914 г.

са въведени центрофуги за вадене на мед и преси за правене на восъчни пити. Това допринася за увеличаване на производството. Пчеларите вадят вече по 15 — 20 кг. мед от един разборен кошер.[111] Положителна роля за подобряване на пчеларството играят и пчеларските дружества, организирани на много места в окръга през първото десетилетие на XX век. Несъмнено това се отнася и за Медковец, което в изложенията на окръжните управители се сочи като главен пчеларски център в Ломска околия."[112]

ПЧЕЛАРСКОТО ДРУЖЕСТВО също заема своя скромен дял в живота на медковчани. Организирано по инициатива на учителя и изявен пчелар Марин Кръстев Пасланджийски[113], то си поставя културно-просветни и стопански цели: да запознае пчеларите със съвременните изисквания за отглеждане на пчели и производството на мед и други пчелни продукти, да подпомага своите членове при снабдяване или направа нов вид кошери ”Дадан Блат” и необходимите уреди за вадене на мед. През 1935 г. в Медковец има 15 пчелари, които притежават 178 кошера, предимно нова система, само 5 са тръвни. Статистическите данни за 1930 — 1937 г. показват, че медковските пчелари все повече използуват нови машини и уреди. Докато през 1930 г. центрофугите са 4, а пушилките 15, то през 1937 г. те се увеличават съответно на 6 и 19.[114]

3. АДМИНИСТРАТИВНО УПРАВЛЕНИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ

Малко сведения са запазени за Медковец от Временното руско управление. Документи не са намерени. По спомени на съвременници пръв кмет става Иван Николов — Матаерлата[115], назначен още при Освобождението на селото от русите. Запазената общинска традиция в Медковец и района благоприятствува за възстановяване на местното самоуправление. По инициатива на новия кмет медковчани прогонват татарите и черкезите, които били настанени от турското правителство в землището на селото и разрушават къщите им. При кметуването на Иван Николов се извършва и свикването на първите два набора. В първия набор като войници в създадената 4-та дружина във Видин постъпват медковските младежи: Игнат Попдимитров, Коста Луканов Иванов — Кулин, Иван Бонев, Мато Калчев и много други. Показали се като старателни и дисциплинирани войници, първите двама са избрани и заедно с други войници от дружината биват изпратени да се обучават в руска сержантска школа в Одеса. След завършване на курса те се завръщат отново във Видин и са назначени като отдельонни командири.[116]

Медковските младежи участвуват и в създаваните по това време ”Гимнастически дружества”. Такива са организирани не само в градовете, но и в по-големите села на окръжието. Младежите от Медковец, Сливовик, Долно Церовене, Дългоделци, Расово и Кърки жаба са събирани по набори няколко пъти в края на 1878 г. и през 1879 г. Обучението по овладяване и използуване на оръжието се извършва в местността ”Жеравица” и на специално пригодено стрелбище в местността ”Чирепните”. Обучавани са от руски младши офицери. На заниманията често идвал и известният войвода Цеко Петков от с. Дългошевци, който изпитвал голяма радост от вида и старанието на бойците от младата българска армия.[117]

След приемането на Търновската конституция от Учредителното събрание и избирането на княз Александър I Батемберг от Първото велико народно събрание се слага началото на българската държавна администрация. С княжески указ № 93 от 18 август 1879 г. са утвърдени ”Привременни правила за общинското градско и селско управление”. Съгласно тези правила и категорията на селото, според броя на жителите му /за общини от 2500 до 6000 жители/, в медковската община имат право да се избират 12 души общинари, в това число кметът и помощникът му. Изискванията за кмета са: да е грамотен, да има навършени 30 години, да притежава недвижимо имущество или да плаща годишен данък /даждие/ в размер на 25 франка най-малко.[118]

В първите години след Освобождението изборите за кмет и съветници в Медковец все още не се извършват с бюлетини, а според възрожденската традиция: събират се чорбаджиите и по-издигнатите селяни и занаятчии в една от кръчмите и определят публично кого ще изберат за кмет и кои за съветници; в същото време в друга кръчма се събира втора група първенци и, от своя страна, прави предложение; сетне двете групи излизат от кръчмите на мегдана и започват да се надвикват в полза на предпочитаните избраници; понякога виковете са придружени от ръкомахания и заплашвания с тояги един срещу други. В този своеобразен спор печелят избора онези, чиито привърженици са повече и вземат връх при надвикването и заплашването на опонентите.

По такъв начин за кмет през 1880 г. е избран Цено Вълчев Гъньов, бивш хайдутин и революционер, сратник на Иван Кулин. По негова инициатива е благоустроен черковният двор и е построена по стопански начин камбанарията през 1882 г. Тя е изградена в основната си част до гредореда само от дялан камък, превозен от медковчани от кариерата в с. Вълкова Слатина. Над гредореда е направена с долма зидария с камък и дъбови диреци. Покривът е също от дъбов материал, обшит с ламарина. И трите камбани /малка, средна и голяма/ са изработени от майстори във Виена по 26 гроша оката, докарани на Видинското пристанище. На всяка една от тях има надпис.[119]

Строежът на камбанарията започва след Гергьовден и в началото на есента е завършен. На Кръстовден пристигат и камбаните на пристанището във Видин. Превозени са с параход до Лом, откъдето с волски впряг ги докарват в Медковец. За изработването им общината заплаща 10 400 гроша. Изграждането на камбанарията струва 11 000 гроша, осигурени главно от земеделската каса, чийто касиер по това време е Андрей Дамянов Конов.[120]

В периода до Съединението /1879 — 1885/ главно място в политическия живот на освободена България заемат двете основни партии: Либералната — представителка на средната и дребната буржоазия, и Консервативната — изразителка на интересите на едрите земевладелци и на новозабогателите и рутинни среди на крупната буржоазия. Тези партии се очертават особено ярко още при изработването и приемането на Търновската конституция в Учредителното

събрание. Борбата между тези две партии по същество е борба за властта.

През посочения откъс от време в селата все още няма изградени политически организации и кметовете се избирали обикновено от привържениците на управляващата партия. По принцип всяка правителствена смяна води и до смяна на местните кметове и общински съветници. Както в повечето села, и в Медковец силно влияние има Либералната партия. През 1882 г. след изтичане двугодишния мандат на Цено Вълчев Гъньов за кмет е избран Андрей Дамянов Конов[121] — учител преди Освобождението, а след това изявен общественик, политически деец и активен привърженик на Либералната партия; за негов помощник е избран Иван Петров Сарафски — Керкезина, също либерал. И този избор става по време, когато Либералната партия е свалена от власт, Конституцията е суспендирана и в страната се упражнява военна диктатура на княза и няколко руски генерали — т. нар. "Режим на пълномощията", сгромолясал се през 1884 г., когато либералите отново вземат властта.

За голямото влияние на Либералната партия в Медковец допринасят и синовете на войводата Иван Кулин — Ангел[122] и Христо[123], които след Освобождението се завръщат в България и участвуват активно в обществено-политическия живот на страната. Родени в Медковец, те поддържат връзка с роднините си /Стипцовци, Драготиновци и др./ и често посещават селото, като оказват помощ при разрешаването на някои социални и политически проблеми. През 1884 г. Ангел и Христо Кулин минават на страната на отцепилата се от Либералната партия фракция на Драган Цанков.

Борбата за кметското място в Медковец започва твърде рано и взема понякога твърде остри форми. Като ръководители на общината някои първенци имат възможност така или иначе да отклоняват към собствените си джобове част от паричните суми на данъците и при строежа на обществени сгради, пътища, мостове и други. В борбата за спечелване на избора при определени условия се използуват и непочтени средства: подкупи, измами, заплашвания, побои и дори убийства. През 1884 г. за кмет е избран Димитър Рангелов — Сламняка, селянин с буден ум и произхождащ от средно земеделско семейство. Ала някои местни чорбаджии по нечестен начин го отстраняват от общината, преди още да е изтекъл мандатът му. При подготовката на новите избори единият от кандидатите, Кръстьо Желязков Белов — честен и трудолюбив селянин, загива при неизяснени обстоятелства. Борбата обаче продължава между другите трима кандидати — Томо Николов Пенов, Игнат Попдимитров и Николчо Попценов. Подготовката за избора в голямата си част се провежда в кръчмите, едва ли не единствените заведения в селото, където се дискутират и обществено-политически въпроси. При големия процент неграмотност на избирателите и подкупничеството на писарите, които написвали бюлетините, печелят тези от кандидатите, които имали повече пари. В такава обстановка е избран за кмет Николчо Попценов Драганов, богат медковски чорбаджия и лихвар.

Прави впечатление, че в обществено-политическия живот на селото не намират място и признание активните участници в националноосвободителното движение като Никола Гергов, Симеон Пандурски, Симеон Койчов, Кръстьо Попнинов, Петко Илиев Беширата и Желязко Белов.[124] Те са забравени или пренебрегнати. Изключение прави само Цено Вълчев Гъньов — избиран за кмет само един мандат. Повечето от неговите другари обаче не могли да се пригодят към новите условия на трупане на богатства, които били в разрез с техните идеали. Едни от тях доживяват старините си скромно при свои близки, синове и внуци, а други, пренебрегнати и изоставени дори от кръвните си роднини, напускат Медковец или свършват жизнения си път в недоимък и мизерия.

Жителите на Медковец посрещат с голяма радост и въодушевление Съединението на Княжество България и Източна Румелия през 1885 г. Затова когато сръбското правителство обявява война на България, 55 медковчани постъпват във Видинския полк и се озовават на фронта в защита на отечеството. Повечето от тях са в една рота, в която Игнат Попдимитров е ротен старшина, а Косто Луканов

Кулин — взводен сержант.[125] На позицията при Сливница — Драгоман, когато сръбски войскови части внезапно пробиват на един участък фронта и се насочват към тила на защитниците, положението на българите тук става застрашително. В този момент командирът не бил в ротата. Настава объркване. Имало опасност ротата да бъде пленена. Тогава войникът Иван Бонов от Медковец проявява съобразителност и храброст, поема командуването, изскача от окопа и полетява напред с думите: "Напред, братя, до един да измрем, но да запазим честта на България!" Другарите му като един го последват и с викове "Ура" и "На нож!" се врязват в редиците на сръбската част, която е отблъсната и прогонена. За проявеното геройство Иван Бонов е награден с ордена "За храброст". В тази война от Медковец загива Стамен Георгиев Виняшки и са ранени 8 души.[126] За достойно изпълнен патриотичен воински дълг е показателен не само подвигът на Иван Бонов и получените медали, но и съзнанието на всички участници, които до края на живота си с гордост и национално самочувствие разказвали за победата над сърбите и тяхното прогонване от българска територия. Трогателна е изповедта на Ерменко Петков, тежко ранен при Брезник, вследствие на което му отрязват левия крак и пръстите на лявата ръка. Останал инвалид с малка пенсия и петчленно семейство, той се чувствувал "жив нещастник в своята колиба". Мизерията и личното нещастие обаче не са в състояние да помрачат любовта му към отечеството и затова в молбата си до VII обикновено народно събрание заявява: "Само едно нещо ме утешава за това мое нещастие, да, утешава ме това, че аз съм хвърлил ръката си и крака си за защитата на моята родна земя, за която и другата си ръка не ще пожаля, ако имам възможност."[127]

Временно стихнали, политическите борби след победата в Сръбско-българската война отново изплуват на повърхността на обществения живот. През август 1886 г. княз Александър I Батемберг е детрониран от офицерите русофили, но Стефан Стамболов и група военни извършват контрапреврат и властта се оказва в техни ръце. Извършват се административни и политически промени и се повежда борба за намиране и избиране на нов княз на овакантения престол. Окръжието в Берковица се закрива и седалището му се премества в Лом. За окръжен началник си остава Христо Иванов Кулин, който провежда избор за окръжни съветници чрез делегати от окръга. Като едно от най-големите села Медковец изпраща най-много делегати. При станалия избор от селото са избрани двама души: Андрей Дамянов Конов и Спас Младенов Нейков. При конструиране на Постоянната комисия при Окръжния съвет за председател на нейното ръководство е избран Андрей Дамянов Конов, а за секретар — Спас Младенов Нейков.[128]

През есента на 1886 г. медковчани участвуват в изборите за Трето велико народно събрание, чиято задача е да избере нов княз на България. На 28 септември в Лом са призовани 8877 избиратели, от които обаче са се явили и гласували 476 души. От 26 кандидати за народни представители са избрани необходимите 8 души, сред които е и медковчанинът Андрей Дамянов Конов, гласувал с ”да” при представяне кандидатурата на княз Фердинанд за българския престол.[129]

През пролетта на 1887 г. в Медковец се произвеждат общински избори за местен съвет. При терор и насилия се налагат в управата все хора на Стамболовия режим — Народнолибералната партия. За кмет е избран Игнат Иванов Попдимитров.[130] Изглежда, че в селото е имало доста привърженици на Стефан Стамболов, защото и след неговото падане /1894 г./ до 1906 г. Народнолибералната партия води успешна борба за овладяване на общинската управа. Разбира се, тактиката изисквала да се привлекат като съюзници народняците и радославистите. Така че от общо 20 години, в продължение на 13 г. за кмет е избиран стамболовист. Именно Игнат Иванов Попдимитров от партията на Стамболов се оказва най-добре подготвен и с необходимите качества за кмет на медковската община, на който пост е избиран цели шест мандата. Той схваща правилно насоките на стопанското развитие, вижда най-важните проблеми и проявява необходимата енергия и настойчивост при преодоляване на трудностите и противодействията от недалновидни свои противници за постигане на набелязаната цел.

За разлика от предишните общински съвети управата, начело с Игнат Попдимитров, се заема с изпълнението на няколко много важни за развитието на селото въпроса: благоустрояване, водоснабдяване, изграждане на нова училищна сграда и свързването на Медковец с главните пътища за Лом, Видин и София. Малкото изворче в ”Табашкия дол” се превръща в чешма, поправен е кладенецът ”Ковача” в центъра на селото и герана ”Гладния” в долния край, ремонтирана е чешмата в ”Брестовата падина” и някои мостове и пътища из доловете.

През Стамболовия режим започва строежът на важни пътища из страната, твърде необходими за развиващите се съобщения и търговия. Като влиятелен стамболовист кметът Игнат Попдимитров издействува да се направи шосе, което чрез Долно Церовене и Брусарци да свърже Медковец с главните пътища за Видин, Белоградчик, Лом и София. Когато започва трасирането на шосето, което трябвало да мине през центъра на селото, се явява силна опозиция от селяните начело с поп Тодор Вълчев. Те се противопоставят пътят да минава през района на Медковец, още повече през центъра на селото. Амбициозният свещеник използува влиянието си над селяните, събира ги след църковното богослужение в двора на черквата и там ги убеждава да се противопоставят на кметския план. Той лансира идеята шосето да мине на юг от селото: из дола Козаровец, през общинската мера и в посока към ”Виняшки” и ”Хайдушки дол”. Привържениците на този проект дори започват изкопите, въпреки забраната на кмета. Стига се едва ли не до физическа разправа. Най-после със съдействието на окръжния началник кметът успява да наложи своето предложение. Строежът започнал, но след падането на Стамболовия режим той е изоставен.

Инициативата за изграждане на нови училищни сгради идва от ломския училищен инспектор, по чието предложение през 1890 г. Окръжният съвет заставя някои общини да построят школски здания. Едно от тези села е Медковец. Сградата е построена по определения от Министерството на просвещението план за четирикласните училища. Изградена е в центъра на селото, на около 50 метра западно от черквата, с широк двор и място за градина. Вътрешно разпределение: 4 класни стаи, еднакви по размери за по 50 — 60 ученици, учителска канцелария, стая за прислугата и две малки помещения за живеене на външен учител. Цялата постройка струва 22 000 лева, без превоза на материалите: 8000 лева са отпуснати от Постоянната комисия при Ломския окръжен съвет, 4000 лева — от Министерството на просвещението и 10 000 лева са събрани от жителите на селото.[131]

По такъв начин с общите усилия на медковчани и помощта на държавата се построява така необходимата училищна сграда за обучение и възпитание на селските деца. Със своя характерен архитектурен стил тя и днес се откроява в центъра на селото и продължава да се ползува за училищни нужди. В изложението си за 1891 — 1892 г. окръжният управител Константин Доганов подчертава, че решението на Постоянната комисия за изграждане на солидни училищни сгради в редица селища е ”изпълнено само от три села: Расово, Криводол и Медковец”[132].

Необходимо е да се отбележи, че и в Ломско се създава силна съпротива срещу вътрешната и външната политика на Стамболовото правителство. Косвени данни за участието на медковчани в борбата на русофилите ни дава Димитър Маринов — привърженик на Стамболов. След жестокото потушаване на бунтовете в Русе и Силистра русофилски заговор се подготвя и в Ломския край. Един от главните организатори е Христо Ив. Кулин. С такава цел той идва нелегално в района, установява се в с. Василовци и се среща със свои съратници /либерали-цанковисти/ от Медковец, Сливовик, Крива бара и други села. Заговорът обаче е разкрит и осуетен от Димитър Маринов, но и Христо Кулин успява да избегне ареста и да емигрира в Сърбия.[133]

След падането на Стамболов и идването на народниците /1894 — 1899/ влиянието на Либералната партия продължава да отстоява завоюваните позиции. Това се потвърждава и от изборите за народни представители на 22 януари 1895 г., проведени в Лом със съдействието на полицията в града и тази от Берковица и Фердинанд, както и с помощта на два ескадрона кавалерия и две роти пехота. Били допуснати гласоподавателите само от четири селища, между които и от Медковската община, за които се смятало, че ще гласуват за правителствения кандидат — народняка Илия Щърбанов. За изненада на властта обаче мнозинството от гласоподавателите се произнасят в полза на либерала каравелист Коста Арсениев.[134]

В следващите години борбата за местната власт все повече се разгаря. С малки изключения кметовете стават жертва на безскруполни машинации на своите политически опоненти, които в името на материалното замогване и облагодетелствуването на близки и роднини не се спирали пред нищо. За злоупотребите допринасят също лошото счетоводство и слабият финансов контрол от страна на окръжните органи. Едва по-късно по предложение на Спас Попов от Медковец, член-секретар на Постоянната комисия при Окръжния съвет в Лом, бива предвидена сума за назначаване на двама счетоводители — ревизори, със задача ”да упътват селско-общинските управления към редовно правилно счетоводство и деловодство”. Това предложение се възприема и по решение на съвета е назначен само един ревизор за общините в окръга.[135] През 1903 г. околийският началник в Лом съобщава, че от всичките общини в поверения му район ”най-развито деловодството е вървяло в с. Медковец и Вълчедръм.”[136]

Обсебването на общински средства толкова се засилва, че жителите започват масово да се изказват и упрекват избраниците си. Те не могат да се примирят и с вмешателството отвън на общинското самоуправление, ходатайството за сваляне на кметове, което влияе деморализиращо върху дейността на общините. За голяма корупция в околията по това време съобщава в изложението си за 1898 — 1899 г. и ломският управител.[137] За ”Кметски въпрос” в Медковец през 1903 г. отбелязва в рапорта си околийският началник в Лом. Като пример на добър кмет в селото учителят Петър Георгиев Манчов сочи Тодор Кръстев Желязков, който се откроява с положителната си дейност по учебното дело и други културни начинания. ”Голяма рядкост — възкликва дописникът — са такива кметове у нас.”[138]

След падането на Втория стамболовистки режим в Медковец вземат властта демократите с кмет Филип Миленов Кольов и помощник-кмет Иван Петров Сарафски. Те изкарват два последователни мандата. Докато в предишния период от 1885 — 1906 г. в борбата за местната власт се състезават главно Стамболовата, народняшката и отчасти Радославистката партия, в следващите години, до 1920 г., главна роля в тази борба играят Демократическата партия, а от 1911 г. — БЗНС. Радославистите и радикалите остават на втора позиция.

През първото десетилетие на XX век назначените ревизори допринасят за подобряване на финансовата дейност на общините. През 1909 — 1910 г. се отчита, че тя дава "задоволителни резултати" и че кметовете са осъзнали отговорността на своето служебно положение и се съобразяват с постановлението на законите. Според окръжния управител това е гаранция за устрояване на едно истинско общинско самоуправление и запазване обществените интереси от злоупотреби.[139] Такова подобрение се наблюдава и в дейността на общината в Медковец. При направената ревизия на документите и отчетите на бившия кмет се оказва, че в общинската каса не е постъпила сумата 759 260 лева и по решение на съвета се завежда граждански иск срещу него. Впоследствие за небрежност и незаконни деяния е уволнен секретар-бирникът.[140] Макар че самият заместник-кмет Иван Петров Сарафски — Керкезина използува случая да си оформи документи за собственост на заграбената земя от общинската мера и други площи, взети с договори от селяните, и става един от най-големите земевладелци в селото, тези машинации стават публична тайна.[141] По този начин постъпват и други общински съветници и преди, и по-късно.

* * *

Наред с грижите по благоустрояването на пътищата в землището на селото, такива се полагат и за здравеопазването на населението. Нехигиеничните условия на живот в Медковец и недостатъчният медицински и санитарен персонал са основните причини за честото върлуване на болести, които понякога се превръщали в истински епидемии. От тях измират десетки млади и стари медковчани: ширещите се дифтерит, туберкулоза, коремен тиф, едра шарка, скарлатина и антракс /синята пъпка/ са истински бич за селяните. Навикнали сами да се лекуват или да търсят помощ от разни баячки, врачки и гадателки, отначало хората отбягват да търсят лекарска помощ. По-известни знахарки, за които се говори в селото, са: баба Недялка, баба Иванка Лазарова Тикванова, баба Цвета Пепелнишка, баба Цена Кръстева Пашкулкьова, баба Елена Василева Буляшка. Други пък бабували, оказвали родилна помощ: баба Цена Кръскьова, баба Руса Пасланджийска, баба Санда Вълчедръмска и други.

Създадената след Освобождението здравна служба не разполага с необходимия брой лекари, фелдшери и други медицински работници. Много трудно било на тези първи пионери на българското здравеопазване да се преборят с консерватизма и суеверията на селяните, със знахарките и лечителките, които имали голямо влияние сред простолюдието. Едва през 1899 — 1900 г. във връзка с появилата се чума в Европа се вземат екстрени мерки за подобряване на личната и обществената хигиена. През 1907 — 1908 г. в Ломска околия се появява скарлатина, която придобива епидемичен характер в 9 села, между които и Медковец.[142] Заболяват 496 души, от които 75 умират. Причините за това бедствие се крият не само в характера на болестта и несвоевременното ѝ откриване, но и в невежеството на селяните, а според някои източници — и в "кметските нехайства". Кметовете изпълняват формално предписанията на здравните служби относно санитарното състояние на селата.[143]

През 1908 г. във Видински окръг съществуват 7 санитарни околии, разделени на 17 фелдшерски участъка. В Ломска околия са обособени 4 такива участъка, център на един от които е Медковец. Първият фелдшер в селото ни е Лалю Динев от с. Рабиша, Белоградчишко.[144] През следващата 1909 година фелдшерските участъци в окръга се увеличават на 24; осем от тях, между които и медковският, са издържани от Окръжната постоянна комисия, а останалите от държавата. Във всички участъци са открити амбулатории с малки аптечки, където фелдшерът преглежда болните и дава безплатни церове за бедните.[145] През 1917 г. в Медковец има вече и общинска аптека.[146] Разширяването на медицинското обслужване допринася за по-успешната борба със заразните болести. Броят на прегледаните и лекуваните болни в здравните заведения ежегодно се увеличава. Това дава основание на окръжния управител за 1910 — 1911 г. да отчете, че "населението почва с по-голямо доверие да се отнася към научната медицина, като само пренебрегва самозваните лекувачи"[147] Този извод се отнася и за жителите на Медковец.

От изключителна важност за Медковец е и построяването в края на първото десетилетие на XX век железопътна линия София — Видин. По проект тя трябвало да премине през района на селото, и то в южната му част. Новината за това разтревожва някои селяни, които се страхували, че жп линия ще им раздели нивите, трасето ще им отнеме много земя, а минаващите влакове ще им плашат стоката. Подобни настроения съществуват и в други селища. Начело на недоволните медковчани, все заможни хора, отново застава поп Тодор Вълчев. Той организира и предвожда делегация за София, в която влизал окръжният съветник Аврам Мончев и още 20 души от селото, през чиито ниви се предполагало, че ще мине железопътната линия. В Министерския съвет поп Тодор излага съображенията на делегацията и искането жп линия да не минава през медковското землище. Изслушват ги най-внимателно и им обещават, че ще разгледат въпроса. След десетина дни пратеничеството се завръща в Медковец и виждат, че трасето е размерено и по него се работи: правят се изкопи, изсипва се баластра и се слагат релси и траверси. През пролетта на 1910 г. линията до Медковец е вече готова и пристига първият локомотив с няколко товарни вагона, които карали баластра и траверси за трасето към Брусарци. Не след дълго на гара Медковец започват да спират не само товарни, а и пътнически влакове. Медковец и околните селища Сливовик, Расово и други се свързват чрез железопътната артерия с вътрешността на българската държава. Гарата се явява важен фактор за материалното благополучие и духовния напредък на медковчани.

* * *

Към средата на последното десетилетие на миналото столетие се наблюдава усилена агитация, навярно по църковна линия, за посещаване на светите места в Ерусалим. Дотам обаче могли да отидат само онези, които разполагали със средства. През август 1896 г. на хаджилък заминава и Ванко Пенов Шоков от Медковец, заможен човек и търговец. И на отиване, и на връщане от Палестина той пътува по море. При завръщането си в края на есента в селото му устройват тържествено посрещане от населението и учениците. Ванко Шоков е първият хаджия в Медковец след Освобождението, но не могъл да се радва дълго на уважението и почитта на своите близки и съселяни. Разказват, че по време на пътуването той се разболява. Две години след завръщането си Ванко Шоков умира.

* * *

Привлечени от разказите за богатствата в Америка и възможностите за лесно преуспяване там, през 1909 г. за новия континент заминават двама медковчани: Илия Тодоров Кьчов и Александър Дамянов Беремлийски /Циков/. Със своето трудолюбие и упоритост Илия си пробива път в новата страна и остава в Америка, а Александър не могъл да се приспособи към тамошните условия на живот, поради което, след като похарчил наличните си парични средства, се завръща в Медковец. Една година по-късно нова група от 5 души медковчани се отправя за Северна Америка: Лазар Тодоров Пасланджийски[148], Симеон Иванов Сивов, Средко Пантов Виняшки /и тримата заможни
1910 селяни/, Игнат Горанов Урманов и Илия Михайлов Сургов /бедняци/. Последните двама заемат пари от лихварите или продават част от имота си: например Илия Сургов продава на Тодор Куткудейски ливадата си в "Горното ливаге". Петимата заминават заедно и с пристигането си се настаня-

ват на работа. След два-три месеца обаче работниците вдигат стачка за повишаване на заплатите и подобряване на условията на живот, към която се присъединяват и медковчаните. Стачката продължава пет-шест месеца, което се оказва не по възможностите на българите. След изразходване на всички донесени и припечелени пари, даже и на тези, дадени им от стачния комитет, те решават да се завърнат в България. Това успяват да направят чак след като близките им в Медковец им изпращат пари за билети.Жената на Илия Сургов продава единствената си ливада и получената сума изпраща на мъжа си в Америка. Така завършва гурбетчилъкът на двамата бедняци — след завръщането си те стават аргати на лихварите или вземат на изполица земя, за да могат да прехранват семействата си.

* * *

След построяване на железопътната линия, чрез гарата Медковец подобрява съобщителните си връзки с Лом, Видин, София и други селища на страната. В същото време обаче пощенските комуникации остават все още в незадоволително състояние. Първите пощенски станции в България са организирани още след Освобождението. В Ломски окръг такива имало само в Лом, Берковица и Фердинанд. Междуселската поща в окръга била разделена на околии и участъци. Ломският район се състоял от 3 участъка, от които първият и третият обхващат 5 общини, а вторият — 4. През 1895 г. медковската община все още не е включена в никакъв участък, а разменява кореспонденцията си направо с държавната поща посредством село Долно Церовене /Фердинандска околия/, където е изпращан медковски общински куриер. Пренасянето на кореспонденцията от окръжния център до околиите и оттам до участъците и обратно се извършвало от държавни пощенски куриери само по два пъти в седмицата. Завеждането на пощенската служба в общините е поверено на общинските писари, наричани пощенски агенти. Едва през 1898 г. трудностите с пренасянето на пощата за медковската община от село Долно Церовене са отстранени. От 1 март същата година общината

в Медковец се обхожда, както другите общини, от пощенски държавен куриер.[149]

Пощата е пренасяна от Лом в специална кола с конски впряг, която идвала един или два пъти в седмицата. При лоши климатични и пътни условия, особено през зимата, пощенската кола не идвала с дни и седмици. Така че писмата и телеграмите пристигали със закъснение. Поради това Общинският съвет в Медковец начело с кмета Цветко Георгиев Кьчов се заема сериозно с въпроса за откриване на пощенска станция и в нашето село. За целта е изпратена специална делегация в Лом. Общината осигурява помещение и набавя телеграфни стълбове до гарата. По такъв начин на 15 април 1915 г. е открита телеграфо-пощенската станция в Медковец. Първият пощенски началник на ТП Станция в Медковец е Борис Георгиев Шупов, а пощальон Георги Илиев Йончев от селото.

а. Основаване и дейност на земеделската дружба

Както е известно, борбата срещу десятъка в края на миналото столетие допринася за появата на земеделското движение в защита на селските труженици. Първо идват до тази идея през 1896 г. Цанко Церковски и Йордан Пекарев.[150] В края на 1897 г. в село Бяла черква е учредено първото земеделско младежко дружество, а на 26 април 1899 г. Цанко Церковски обнародва "Възвание към българските земеделци" с призив за създаване на местни организации на селяните.[151]

Пръв горещ радетел на идеята за необходимостта от организиране на селяните и на нейното реализиране в Ломска околия е Александър Вълчев от Медковец. Положителното си отношение към тази идея за пръв път той изразява в поздравителната телеграма, изпратена от него през декември 1898 г. като председател на кооперативното дружество "Орач" в Лом до юбилейното събрание по случай 25-годишнината на българския земеделски периодичен печат в лицето на списание "Ступан" на Димитър Хранов, състояло се в София. След като поздравява организаторите и редактора, той изказва следното пожелание: "Дано даде Бог в кратко време да се радваме и на един земеделски конгрес, който ще е най-добрият лост за напредъка на страната в икономическо отношение."[152]

Докато в края на 1898 г. тази мисъл е само едно пожелание за реализиране, то в издадения от Ал. Вълчев на 25 февруари 1900 г. позив /напечатан като брошура/ към земеделците от Ломски окръг, авторът е дълбоко убеден, че единственият път за спасяване на селячеството от икономическата експлоатация и политическото безправие е сдружаването им в Земеделски съюз. Заглавието на брошурата е "Земеделците за себе си", а мотото: "Помогни си сам, та и Господ да ти помогне".[153] Брошурата е насочена главно срещу политиката на Демократическата партия. Авторът обръща внимание на земеделците, че те се мамят и заблуждават от различните партийни партизани, които обещават уж да им помогнат, а "нито една от управляващите партии не е изпълнила своите обещания към тях". Най-сетне те се поддават на лъжите на демократите, които "безсрамно се писали за техни спасители". Като използува конкретни факти от дейността на партиите в Ломския край, Вълчев сочи по-нататък, че представителите на тези обществени групи не решавали въпросите за подобряване положението на селяните, а се обогатявали за тяхна сметка. Изтъква още и деянията на водача на демократите в Лом Стефан Арсениев, който вместо да помогне на земеделците, върши точно обратното. Като член на Земеделския съвет към Постоянната комисия Арсениев решително се изказал против сдруженията на селяните и най-вече срещу дружество "Орач". Въобще медковският деец счита политиката на демократите спрямо земеделците за изградена върху принципа "Разделяй и владей". Като анализира фактите от последното десетилетие на XIX век, авторът прави извода, че "няма нито една партия, която да направи за вас онова, което желаете", и че земеделците трябва сами да си помогнат.

Медковският апостол на кооператизма и организирането на селяните завършва своя позив с пламенното обръщение: "Сдружавайте се в земеделски дружини, които ще бъдат единственото ви спасително средство и опора против похитителите на вашите права . . . Прегърнете знамето на земеделската организация и не се отделяйте от него. Само то ще ви изведе от тъмнината, в която се намирате, тъй като сами искрено ще се съветвате и слушате. Дайте на партизаните да разберат, че вий нямате нужда от тяхното опекунство." Вълчев отправя покана към земеделците от района на събрание на 26 март 1900 г. в Лом, на което ще се основе Ломски околийски земеделски съюз.[154] Това показва, че той не само прави изложение на своите идеи, но и пристъпя към тяхното осъществяване на практика.

Като съобщава на читателите си за излязлата брошура на Ал. Вълчев, списание "Вечерно училище" я препоръчва на земеделците от Ломски окръг и им обръща вниманието, че от нея ще разберат "кои са грабили и по какъв начин е грабена тяхната парà, ще се стреснат и сметки на тая парà ще потърсят"[155]. Фактът, че разпространителят на тези идеи Александър Вълчев е от Медковец, сам по себе си говори за ранното проникване на схващанията на БЗНС в селото ни. Заслуги в това отношение имат и някои учители от местното училище[156], както и създаденото през 1898 г. кооперативно дружество "Орач", чиито членове са учители /6 души/, служители в общината, училищни настоятели, съдебни заседатели, окръжни съветници и други. Всички те проявяват определени интереси и по-широки виждания както за производителността на труда, така и в обществено-политическия и културния живот в селата и окръга. Важно е също така и обстоятелството, че през 1898 — 1899 г. в Медковец съществува "един земеделски кружок". По негова инициатива на 14 март 1899 г. в селото е свикано събрание "от всички по-видни и енергични земеделци из Ломски окръг". На него присъствуват повече от 150 души, предимно от Медковец. Поради лошото време, от поканените от другите села делегати пристигат малцина. На сбирката се обсъждат главно въпросите за положението на селското стопанство и земеделците въобще. Единодушно е решението "да се положи основата на една земеделска дружина в окръга, която да работи изключително за повдигане на земеделието в окръга, да се бори в защита на своите интереси, против всичко, що застрашава тия интереси"[157]. Всичко гореказано показва важното място и ролята на Медковец не само като производителна селскостопанска единица, но и като дейно обществено-политическо средище за организиране на земеделците в окръга.

Естествено тези условия са предпоставка за едно ранно, в рамките на Ломска околия, основаване на земеделска дружба в Медковец. Сведение за създаване на дружба в селото ни дава най-напред в. "Земеделска защита". В бр. 30 от 21 юни 1900 г. в рубриката "Земеделско движение" се изтъква: "В Медковец съставена земеделска дружба, председател А/нгел/ Попов, деловод. Т/одор/ Табаков, касиер Вано Стоев и съветници Косто Луканов, Тодор Андреев, Ив/ан/ Георгиев Амбов, Георги Манов и Филип Петров /Манастирски/."[158] Не се посочва точната дата на учредената дружба. В един по-късен брой на същия вестник /бр. 10 от 30. XI.1900 г./ се съобщава, че през февруари същата година са организирани 14 околийски дружби, между които и Ломската. Заедно с това се изтъква, че в Ломска околия са организирани 12 дружби, сред които е и Медковската.[159] Може да се предположи, че основаването е станало в края на февруари като резултат от призива на Александър Вълчев от 25 .II.1900 г., а изпращането на сведения и публикуването е станало по-късно.[160]

Няма официални данни за броя на учредителите. Според спомените на Цветко Костов Стипцов, те са 34 души. По социален състав: заможни, с над 200 дка земя — 18, средни, със 100 — 150 дка — десетина души, и останалите, навярно местни интелигенти.[161] Първа проява на новосъздадената дружба е оглавяването на назряващия бунт срещу събирането на десятъка през 1900 година.[162]

Липсват документални сведения за характера и дейността на земеделската дружба в Медковец през периода от 1900 до 1908 г. Изглежда, че бледа работа съществува и в целия Видински окръг. Това предположение се потвърждава от обстоятелството, че на VIII конгрес на БЗНС, състоял се през 1906 г. в Плевен, не присъстват делегати от Видински окръг.[163] В края на 1906 г. вестник "Лом" констатира, че само земеделските сдружавания и техните

клонове не са били организирани, и намира главната причина за това в неуспешните опити от края на XIX и началото на XX век, което прави селяните по-предпазливи.[164]

През 1908 г. се завръща от казармата Цветко Костов Стипцов.[165] В края на септември той свиква общо събрание на БЗНС в Медковец и след оживени разисквания вземат решение да се учреди, или по-скоро да се възстанови, разпадналата се земеделска дружба. Броят на създателите възлиза на 30 души.[166] Избрано е ръководство от следните 7 души: Цветко К. Луканов — председател, Атанас Георгиев Сарафски — подпредседател, Илия Т. Стефанов — касиер-деловодител, и съветници: Митю Г. Нейков, Георги Вачев Неков, Дамян В. Пандурски, Т. Вълков и Иван Амбов[167]. И този път в дружбата влизат предимно заможни и средни селяни. Наскоро след това в Лом се свиква околийска конференция за избиране на ръководство на БЗНС. За председател на Околийското ръководство на БЗНС е избран Цветко Костов Стипцов от Медковец.

За две-три години дружбата бързо нараства, броят на членовете ѝ достига 250 селяни. Тя става една от най-силните политически организации в Медковец и сериозен претендент за общинската власт. На 20 февруари 1911 г.[168] в селското училище се провеждат избори за Общински съвет. В тях за първи път със самостоятелна листа се явява на политическата сцена на селото и БЗНС. Дружбата се състезава с народняци, либерали и демократи. След силна и оспорвана конкуренция земеделците спечелват най-много гласове и 50% от общинските съветници. За кмет е избран Милан Тодоров Порчов, а за заместник-кмет — Тодор Петров Табаков[169], и двамата членове на БЗНС. Този успех на дружбата е израз на нарасналото влияние и авторитет на нейните членове в селото. Решителният политически пробив, осъществен от земеделската организация сред властвуващите дотогава партии ще кара ръководствата на същите занапред да се съобразяват с реалната сила на медковската земеделска дружба.

По това време изтича мандатът на Окръжния съвет и на мястото на Аврам Мончов Пешов за окръжен съветник е избран Младен Симеонов Торньов, беден чиновник от

Медковец. През същата 1911 г. се произвеждат избори за Велико народно събрание. В Медковския избирателен район е избран председателят на околийската дружба Цветко Костов Стипцов от Медковец.[170] Една от главните задачи на ВНС била да промени Търновската конституция, като утвърди царската титла на Фердинанд и разшири монархическите му прерогативи. Като убеден републиканец, Цветко Костов Стипцов е в числото на онези 64 депутати /сдружени земеделци, социалдемократи, радикали и други/, които гласували с ”не” на исканите промени в основния закон на страната.[171]

Успехът на дружбата в общинските избори и изпращането на Цветко Стипцов във ВНС са посрещнати с неприязън и раздразнение от страна на другите партии. Изразител на безсилната злост срещу земеделската организация, нейните идеи и ръководители в Ломска околия става народняшкият вестник ”Ломски глас”, който с ожесточение пише: ”И тия хубостници . . . искат цар да гонят, искат те величество да бъдат, искат заплати да намаляват, искат данъци някакви да намаляват, когато мнозина от тях никога през живота си данъци не са плащали, искат генерали да няма, искат войска да намаляват . . . Кирко Тодоров от Вълчедръм, Цветко Костов от Медковец, Тома Вълчев от Черни връх, Милен Георгиев от Комощица . . . сѐ отбор юнаци, България ще управляват, народ от робство ще избавят.” По-нататък сдружените земеделци се сравняват с богомилите и се хвърлят закани и кал по техен адрес.[172] Ала, както казва народът: ”Кучетата си лаят, а керванът си върви.”

б. Начало на социалистическа пропаганда.

Разпространението на социалистическите идеи в Ломския край започва още през 90-те години на XIX век. Най-рано тези нови идеи се възприемат от учителите и учащата се младеж. През 1889 г. в Ломското педагогическо училище има вече организирани социалистически кръжоци. Важна роля за разпространение на социалистическата литература и за пропагандиране на марксическите идеи играят учителите Никола Харлаков, Котев и Котаров. Педагогическото училище се превръща в това отношение в център не само за града Лом и околията, но подготвя агитатори и за други селища на страната.

В Лом най-напред се появяват и първите форми на социалистическа организация. Още през 1893 г. в града се създава социалистическа дружинка, която прераства в социалистическа група, /1899/, приета в БРСДП през 1900 г. Учредява се и учителска социалдемократическа организация. /1905/ Безспорно е влиянието на градската организация върху политическото и културното развитие в селищата на района.

В Медковец социалистическите идеи проникват най-напред чрез възпитаниците на Ломското педагогическо училище, някои учители в местното училище и по-издигнати селяни. Пръв пропагандатор на социализма в селото е Иван Дамянов Рангелов /Сламняка/ от Медковец, който през 1897 — 1898 г. постъпва в педагогическото училище. Произхожда от бедно селско семейство и като отличен ученик получава стипендия, за да продължи образованието си. Негови съвременници от селото разказват, че бил много начетен младеж, занимавал се с астрономия и често изнасял в читалището беседи по тази тема[173] и за бъдещото социалистическо общество. Така че той започва да пропагандира новите идеи в Медковец и веднага след първата му сказка по тази материя медковските чорбаджии го нарекли ”соцолуд” Сламняк.[174]

По време на учението си в педагогическото училище Иван Дамянов се сприятелява и дружи с Михаил Димитров /бъдещ академик/ от с. Чупрене /Белоградчишко/. Те били в една паралелка на класа, участвували заедно в социалистически кръжок, получавали и четели ”Работнически вестник”, сп. ”Ново време” и друга социалдемократическа литература. Около 70 години по-късно академик Михаил Димитров си спомня за тази тяхна младежка и идейна дружба: ”Мога да ви кажа за моя приятел и ваш съселянин Иван Дамянов, пише той на Георги Биволарски, че ние с него още на ученическата скамейка съчувствувахме на социализма и се чувствувахме социалисти.”[175]

През 1902 г. Иван Дамянов Рангелов завършва педагогическото училище с най-висока диплома, но въпреки това медковските чорбаджии отказват да го назначат учител в родното му село, като на молбите му отговаряли: ”За социалисти място няма в с. Медковец.”[176] При този отказ той става учител през 1902 г. в с. Капитановци /Видинско/. Но заради социалистическа пропаганда след две години е изгонен оттам. В 1904 г. е назначен учител в с. Голям Асеновец, Кулско /понастоящем в границите на Югославия/, където се разболява от синята пъпка /антракс/ и умира през 1907 г.[177] Високо признание, макар и посмъртно, Иван Дамянов получава от Михаил Димитров, който през 1919 г. посвещава труда си за Христо Ботев именно на него с думите:

> ”На паметта на незабравимите си другари
> Иван Дамянов
> от с. Медковец, Ломско, починал на 26 години,
> и
> Димитър Ангелов
> от Лом, загинал на Чаталджа на 21-годишна възраст,
> Посвещава труда си
> Авторът.”[178]

Постепенно социалистическите идеи започват да се възприемат и от по-възрастни селяни в Медковец. Техен разпространител става Иван Недялков Славков /Щърка/, беден, но природноинтелигентен медковчанин. Като калаузин /търговски посредник/ имал възможност да пътува до пазарите в различни села и градове и по този начин да разшири погледа си за обществото, за социалдемократите. Чете непрекъснато ”Работнически вестник”, ”Ново време” и друга социалистическа литература. Иван Недялков живее в дома на заможния селянин Никола Петков Опинчов, с когото четат заедно партийните издания. Впоследствие към тях се присъединява Петко Тодоров Пасланджийски. Така към 1903 г. се оформя социалистическа група от 3 души медковчани, които открито започват да говорят за социализъм пред другарите си. Мнозина селяни вземат на присмех агитаторите на новите идеи, считайки ги за фантазьори. А когато влизали в кръчмата, селяните ги посрещали с ирония в думите: ”Соцолудите додоха.”[179]

Според преданието първа обществена проява на медковските социалисти е участието им в парламентарните избори, без да се знае точно кога. Въпреки че били заплашвани, Иван Недялков гласувал със саморъчно приготвена червена бюлетина, а другарите му пуснали в кутията празни пликове. За тази смелост Ив. Недялков бил извикан в Ломско то околийско управление, където заявява: ”Сега червената бюлетина е една и според вас невалидна, но след 10 — 20 години ще станат хиляди, и то все действителни.” Сплашват го в полицията и го освобождават.[180]

Междувременно в Медковец се завръща и Андрей Коцев Сарафски, ученик — стипендиант в Кюстендилското педагогическо училище. Заради социалистическа пропаганда сред учениците стипендията му е отнета и е изключен от училището[181] При идването си в село донася социалдемократически издания, Ботевите стихотворения и друга литература, която четял и предоставял на селските младежи. През 1907 г. към групата се присъединяват още двама души: Тодор Иванов Дебийски и Тодор Николов Опинчев; привличат и съмишленици — Милен Тодоров Пилюшки, Тодор Петров Коларски и други. С увеличаване броя на групата се разширявала и нейната агитационна дейност. При все това до 1919 г. тя не е официално призната като организационна единица към БРСДП. От 1911 до 1919 г. известен брой тесни социалисти от Медковец като Иван /Дано/ Опинчов, Анани Костов Стипцов, Милен Тодоров /Лютеницата/, Александър Григоров Табаков и други членуват в Ломската партийна организация на БРСДП /т. с./. Там те плащат членски внос, посещават партийни събрания и вземат участие в организираните от тесносоциалистическата партия прояви[182] През 1913 г. в селото се оформя и група на БРСДП /ш. с./ начело с Никола Манойлов Стаменов, Тодор Петров Коларски и Атанас Данков.

4. УЧАСТИЕ В БАЛКАНСКИТЕ И ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ПРЕЗ 1912 — 1918 г.

В края на 1911 и през 1912 г. се подема организирана пропаганда за освобождаване на Тракия и Македония от турско иго, което означавало война с Турция. Благородната цел за избавянето на поробените братя българи от турския ярем предизвиква спонтанно въодушевление сред народа. Въпреки справедливостта на намеренията за освобождение на брата роб, редица партии, като: тесни социалисти, широки социалисти, сдружени земеделци и някои радикали, се обявяват против войната като средство за решаване на българския национален въпрос. Непосредствено обаче преди започване на войната само социалдемократите от двете партии си остават на антивоенни позиции. Така постъпват и социалистите в Медковец, поради което местните буржоазни партизани ги обвиняват в неразбиране на събитието и дори в по-лоши намерения.

На 18 октомври 1912 г. България в съюз със Сърбия, Гърция и Черна гора обявява война на Турция. Само за 1 месец турската армия е разгромена и обърната в бягство. Истанбул поисква мир. На 30 май 1913 г. в Лондон е подписан мирен договор, според който съюзниците получават земите на запад от линията Енос — Мидия. В края на юни обаче започва Междусъюзническата война. Сърбия, Гърция, Румъния и Турция нападат България и разграбват от всички страни част от територията на отечеството. По такъв начин правителствената дипломация и цар Фердинанд проиграват на карта това, което храбрата българска армия спечелва с кръв и героизъм. Постига ни първата национална катастрофа.

В Балканската война загиват 27 медковчани, а числото на ранените е много по-голямо. Вследствие на това някои остават осакатени или неспособни дълго време за стопанска работа /вж. Приложение № 3/. При започване на войната най-трудоспособните мъже, от 20 до 40-годишни, са мобилизирани, реквизират им конете и воловете с колите. Тежестите на войната падат главно върху бедните и средните селяни. "Прави бяха социалистите — започнали да говорят селяните, — че всички последици ще бъдат за наша сметка." Оцелелият добитък и колите, които се завръщат от фронта, са изхабени и амортизирани, а държавата заплаща на безценица загубите на собствениците. Те са принудени да вземат заеми с високи лихви, за да си възстановят необходимия добитък и инвентар.

През ноември 1913 г. в страната се провеждат парламентарни избори за обикновено Народно събрание. Групата на тесните социалисти в Медковец агитира да се гласува с лозунга: "На съд катастрофаджиите от Балканската война", като се има предвид най-вече Междусъюзническата война. В тези избори за XV ОНС за първи път усилено агитират в селото и широките социалисти, сред които се открояват имената на Никола Манойлов Стаменов /най-популярния социалдемократ в Медковец, с прякора Кольо Широкия/, Тодор Петров Коларски и Атанас Данков. Изборите се произвеждат при терор и насилия срещу агитаторите на тесните и широките социалисти. За борба против социалдемократите е формирана специална общинска стража и един представител от Сливовик, ръководена от секретар-бирника на медковската община. Въоръжената група заплашва агитаторите, преследва ги по улиците, арестува някои от тях и им нанася побоища. Жертва на такъв побой става Стойно Митов /Димитров/ от Сливовик — тесен социалист: вследствие на инквизициите той заболява и наскоро след това почива.[183] В тези избори кандидатите на тесните социалисти получават в Медковец 5 гласа, а за широките социалисти са подадени 144 гласа. Те били повече от медковчаните, покрепили Либералната партия на д-р Васил Радославов.[184]

През декември същата година се произвеждат и общински избори. Борбата за Общински съвет в Медковец се води между организациите на 4 партии: БЗНС с представител Милан Тодоров Порчов, Либералната на д-р Радославов — Цветко Георгиев Кьчов, Демократическата — Иван Петров Сарафски — Керкезина, и Радикалната с Герасим Петков Рацов. Спечелват радославистите и за кмет е избран Цветко Георгиев Кьчов, а за помощник-кмет — Андрей Георгиев

Жатов, и двамата заможни селяни. Новият Общински съвет започва своята дейност на 18 декември 1913 година.

Известно време след Балканските войни стопанският живот в Медковец влиза в нормалното си русло. Новоизбраният кмет и ръководството на общината проявяват настойчивост при откриване на ТП станция и при решаването на други въпроси. В ръководството на общината обаче се появяват недоразумения между кмета и секретар-бирника Цено Димитров Пепелнишки, които довеждат до разтуряне на Общинския съвет със заповед на окръжния управител от 6 юли 1915 г.[185] Назначена е тричленка с председател Младен Велков /Мальо/, несъмнено от партията на Радославов.[186]

Влизането на България в Първата световна война на 13 октомври 1915 г. се предхожда от широка пропагандна кампания, устна и чрез печата, от буржоазни управници и журналисти, които тръбят, че часът да се изтрие лепнатото от неверните съюзници по време на Междусъюзническата война петно идва. В казарми и училища се пее популярната песен ”Съюзници — разбойници”, издигат се призиви за възвръщане на заграбените български земи. На военно обучение от Медковец през 1914 г. са извикани около 40 войници, подофицери и офицери. Тесните и широките социалисти в селото, както и други жители, се обявяват против въвличането на страната в новата касапница. В Лом БРСДП организира митинги и демонстрации, в които участвуват и социалистите от Медковец.[187] Не остават назад и медковските сдружени земеделци. Цветко Костов Стипцов смело и убедително разобличава пагубните планове на правителството и цар Фердинанд. За разлика от войните през 1885 и 1912 г., сега призованите в казармите с неприязън и свити сърца получават повиквателните заповеди. Инстинктивно или съзнателно всички чувствуват и преценяват, че новата война ще струва много повече и ненужни жертви. Затова повиканите медковчани съзнателно се бавят при озоваването на военните пунктове. Едва след пристигането в Медковец на един фелдфебел от Видинския полк нещата се ускоряват. След кратко обучение в град Орхание, /дн. Ботевград/ всички заминават за фронта в Добруджа. Около 300

медковчани са в една рота и още в първото сражение с румънските части падат 10 души убити и три пъти повече ранени.[188]

Трябва да изтъкнем, че още при обявяване на общата мобилизация стоките от първа необходимост изчезват: газ, сол, захар, памучни прежди, тъкани и др. Цените се покачват, положението на селяните се влошава, всички започват да ядат безсолен хляб; за осветление са принудени да използуват говежда лой и фитили от коноп. Постепенно стопанският живот в Медковец замира. Мъжете от 20 до 60 години са на фронта. Останалите момчета и негодни старци не могли да се справят със селскостопанските работи, които останали като непосилно бреме върху плещите на жените и девойките. Само притежателите на вършачки биват освобождавани временно от фронта, с цел да помогнат при овършаването и прибирането на пшеницата. Поради липса на работна ръка есенните и пролетните култури намаляват. Освен това големите суши през 1917 — 1918 г. влошават още повече положението на село. А честите реквизиции на зърнени храни и на едър и дребен добитък способствуват малоимотните и безимотните да изпаднат в мизерия.

Остра нужда от хляб и животинска продукция чувствуват и войниците на фронта. Докато германските бойци се хранят с бял хляб и месо, на българите се дава спрудник — хляб, смес от ечемик, овес, царевица и съвсем малко жито с плявата. Вследствие на слабата храна заболяванията на войниците се увеличават. Много идващи си в отпуск фронтоваци разказват на съселяните си, че войната е вече загубена и идват тежки дни за българите. В края на 1917 г. в Медковец идва в отпуск Павел Николов Коларски, който не се страхувал да говори публично за съществуващото недоволство на фронта, за липсата на хляб и че ”спрудникът” и вмирисаното месо, доколкото го имало, предизвикват епидемии, от които умират много войници. Ала още по-плачевно е положението на селяните в Медковец, за чийто хал отпускарят разказва при завръщането си на фронта.[189]

Нарастващото недоволство в Медковец принуждава общинската управа на радославистите да създаде комисарска служба за разпределяне на някои липсващи продукти и стоки: сол, газ, захар и др. В това местно комисарство влизат трима души: Младен Иванов Велков /Мальо/ — председател, и членове: секретар-бирникът на общината Цено Димитров — Пепелника и Тончо Лазаров Патов. Бедата обаче идва оттам, че на практика стоките се разпределят не според нуждите, а по линията на роднинството, приятелството и подкупничеството. Особено омразни на населението са организираните от комисарската тричленка реквизиционни комисии, които злоупотребяват със събраните за фронта вещи — чорапи, ръкавици, кърпи, фланели и други. Някои жени обаче оказват съпротива. Например Кръстина Опинчева, изпратила на фронта мъжа си Петър Николов Опинчев и сина си Евлоги, не само отказва да задоволи реквизиционните искания на комисарството, но с помощта на дъщеря си Мария и сина си Никола грабват колове и прогонват от двора екзекуторите.

Едва след войната, в края на 1918 г., новоизбраният Общински съвет разкрива срамните деяния и злоупотреби на комисарството. Финансовите органи установяват направените закононарушения и тримата комисари са надчетени. Опитните обаче в такива стопански манипулации Цено Димитров и Младен Мальов успяват да отхвърлят обвиненията и цялата вина пада върху третия член Тончо Лазаров Патов, който е осъден и изпратен в затвора.[190]

Все по това време, след заточението си в Преображенския манастир, където е изпратен от видинския митрополит, поради отказа си да утрои таксите за църковните обреди, както гласи разпореждането, поп Андрей се завръща в Медковец. Тук той е потресен от страданията и мизерията на своите пасоми, а също и от тежкото положение на войниците на фронта. Пред своите съселяни бунтовният свещеник не един път споделя: ”Оставили са войниците боси, гладни и болни да пазят фронта. Царят, богаташите, владиците, всички те си играят с този народ. Но ще дойде време и те да получат своето, ще даде народът и тям урок.”[191]

Пропагандата на социалисти, сдружени земеделци, радикали и други сред войниците, тежките условия на фронта и в тила, както и Октомврийската революция в Русия карат българските войници да мислят все повече за напускане на бойното поле. След пробива на Добро поле на Южния фронт през септември 1918 г. бойците се разбунтуват и с лозунга ”Не щем повече тази безсмислена война” се отправят към вътрешността на България. Така избухва Войнишкото въстание, в което участвуват и 16 души от Медковец: Илия Николов Суролейски, Илия Василев Нисторов, Иван Игнатов Убовилски, Димитър Петков Убовилски, Средко Георгиев Кольов, Средко Василев Бърдов, Симеон Василев Димитров, Томо Дамянов Нейков, Пешо Койчов, Иван Христов Ерменков, Томо Симеонов Торньов, Дамян Димитров Рангелов, Евстати Кръстев Пъцов, Евгени Спасов Попов, Симеон Василев Димитров и Иван Кузманов Конов. След трагичните събития при Владая те се прехвърлят през Люлин планина и обратно през Петроханския проход се завръщат в Медковец с оръжието си. Изплашени от завърналите се от фронта ”болшевики”, макар че са сдружени земеделци, тесни и широки социалисти, радикали, либерали и безпартийни, властниците в Медковец прибягват до хитрост: общината обявява, че има заповед всички фронтоваци да се явят веднага в гарнизона в Белоградчик, закъдето те наистина заминават. Там си предават оръжието, макар и да разбират, че такава заповед всъщност няма.[192]

Първата световна война завършва с втора национална катастрофа за българския народ, тя има трагични последствия и за Медковец. В Балканските и в Първата световна война участвуват 594 медковчани, от които в защита на отечеството загиват 73 войници, подофицери и офицери /вж. Приложение № IV/ и над 150 души са ранени и осакатени. Стотици вдовици и сираци, жени, майки и сестри се покриват с черни забрадки. На Илия Вачев Неков загиват на фронта и тримата му синове, на старческите му ръце остават за отглеждане и възпитание 9 внуци — сираци. Освен убитите и ранените, в плен попадат 50 и като заложници 40 души /вж. приложения № V и VI/, изпратени в метрополиите и колониите на победителките Англия и Франция. Мнозина от тези медковчани по пътя на законно освобождаване от плен или чрез бягство се завръщат на село докъм края на 1921 г., а Георги Томов Ненчев, Григор Георгиев Влашки и Софрон Ангелов — чак в началото на 1923 година.

В края на войната селото е постигнато и от друго голямо нещастие. Нехигиеничните условия, мизерията и недохранването благоприятствуват за появата и разпространението на петнист тиф, испанска болест и други епидемични болести. Здравната служба не е в състояние да се справи с това безмилостно бедствие. Току-що завърналият се от фронта медицински фелдшер Горан Петков Шупов прави отчаяни, но безрезултатни усилия да ограничи болестната стихия, защото преди всичко липсват необходимите лекарства и медикаменти. В Медковец умират над 250 души, а на Петко Барашки и трите дъщери — и къщата му опустява; при циганското население, при което липсвали каквито и да е хигиенични условия и паразити те се развъждали като в инкубатор, от 20 къщи останали живи само обитателите на 3 къщи. Последиците от войната са трагични за жителите на Медковец.

БЕЛЕЖКИ

[1] Сарафов, М. К. Населението в Княжество България по трите първи преброявания. — Период. списание, 1893, кн. 41 — 42, с. 730 и сл.

[2] Иречек, К. Пътувания по България, С., 1974, с. 334 — 335.

[3] Списък на населените места в Царство България от Освобождението до 1910 г. С., 1921.

[4] Материали для изучения Болгарии, Букурешт, 1877, част III, выпуск V, с. 154.

[5] Списък на населените места в НР България по административното деление към 1 ноември 1973 г. с население от преброяванията през 1934, 1946, 1956, 1965 и 1972 г. С., 1973.

[6] Материали по историята на с. Медковец /машинопис/, II част, с. 345 — 348. — Архив на читалището в Медковец.

[7] Маринов, Д. Изложение за положението в Ломски окръг през 1887 — 1888 г. Русе, 1888.

[8] Резултат от преброяване на сградите, които служат за живеене в Княжество България от 1 януари 1893 година. С., 1894, с. 297 — 298.

[9] Доганов, К. Т. Изложение за положението в Ломски окръг през 1887 — 1888 г. С., 1894, с. 296 — 297.

[10] Груйов, Лука Г. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1894 — 95 г. Лом, 1895, с. 89; ЦДИА, ф. 134, оп. 1, а. е. 189.

[11] Областен държавен архив /ОДА/ — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 3. Протоколни книги на Медковския селски общински съвет № 9 и 11 от 25 март 1907, № 15 от 14 април 1907 г. и № 19 от 17 дек. 1906 г.

[12] Бечев, М. Изложение за състоянието на Видинското окръжие през 1908 — 1909 г. Видин, 1909, с. 18; Николов, Г. Изложение за състоянието на Видинското окръжие през 1912 — 1914 г. Видин, 1914, с. 51. Като пример се сочат редовността и усърдието на кметовете в Горна Гнойница, Медковец, Василовци и Цибър варош.

[13] Николов, Г. Изложение . . ., с. 49 — 50.

[14] Пак там, с. 52.

[15] Пак там, с. 24 — 25.

[16] Косев, Д. Хр. Христов, Д. Ангелов. Кратка история на България, С., 1962, с. 170.

[17] ЦДИА, ф. 159, оп. 1, а. е. 83, л. 89 — 93, 99. Сумата е изплатена през 1884 г.

[18] Маринов, Д. Избрани произведения. Т. II, С., 1984, с. 336 /притурка/.

[19] Георгиев, П. Вървежът на учебното дело в село Медковец /Ломско/. — Основно училище, Лом, 1896, кн. VIII, с. 466.

[20] Пак там, с. 466 — 467.

[21] Материали за историята на с. Медковец . . ., с. 123 — 126.

[22] В тази връзка представлява интерес следния факт. Марко Томов и Иван Сарафски, с цел да се представят пред селяните като обикновени трудови хора, които не се срамуват от никакъв труд и че с честност са спечелили имотите си, през 1899 — 1900 г. стават селски свинари срещу натурално заплащане. Хитрите богаташи обаче ценяват няколко цигани да пасат свинете, а те само събирали полагащите им се зърнени храни. Разбира се, медковчани знаели техните морални норми във взаимоотношенията им със селяните и направили всичко, за да ги осмеят и накарат да се откажат от "трудовите" доходи на практикуваното временно свинарство /вж. Материали за историята на с. Медковец, с. 124 — 125/.

[23] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 2 и 3. Протоколи № 13 от 26. 11. 1906, № 11 от 25 март 1907 и № 16 от 15 април 1907 г.

[24] Земеделска защита, № 36, 12 юли 1901.

[25] Груйов, Лука Г. Изложение . . ., с. 63

[26] Бечев, М. Изложение . . ., с. 53.

[27] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 1. Протокол № 14 от 25. 11. 1893.

[28] ЦДИА, ф. 173, оп. 2, а. е. 822, л. 88.

[29] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 5. Протокол № 1 от 04. 01. 1911.

[30] Алманах Царство България, Лайпциг, 1917, с. 114.

[31] ЦДИА, ф. 173, оп. 2, а. е. 822, л. 88.

[31] Син е на Трифон Вълчев от Медковец, който преди Освобождението отива да живее при своя леля в Румъния. Там се оженва за румънка, с която има две деца. След Освобождението се завръща с жена си в България; синовете му Стефан и Николай пристигат в родината на своя баща по-късно.

[33] Алманах Царство България, 1917, с. 114.

[34] Доганов, К. Т. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1889 г. Лом, 1890, с. 6 —7.

[35] Земеделска статистика за 1903 година, с. 220.

[36] Доганов, К. Т. Изложение . . ., с. 6 — 7.

[37] Пак там, 1890 — 1991 г. Лом, 1891, с. 8 — 9.

[38] Пак там.

[39] Моллов, Ив. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1898 — 1899 г. Лом, 1899, с. 7 — 8.

[40] Орало, № 8 от 1896 г., с. 150 — 152. Петко Кочанков, кмет на с. Дългоделци /Ломско/ през 1890 г., а по-късно и председател на Постоянната комисия в Лом, опровергава с факти твърдението на някои учени, че българските селяни били прости и не могли да оценят ползата от машинното обработване на земята. Когато през 1890 г. ПК при Ломския окръжен съвет закупува 320 плуга "Сак", а по-късно и жътварки, селяните ги посрещат с интерес. По същия начин те посрещат и първата вършачка, докарана от П. Кочанков за чифлика му. Като виждат как работи вършачката, те възкликват: "Ти гледай бе, братко, колко лесно вършее, как го чисти, хем зян никакъв няма."

[41] Лазаров, Л. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1897 — 1898 г. Лом 1898, с. 6 — 7.

[42] Доганов, К. Т. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1892 — 93 г. Лом, Оряхово, Видин, Свищов, 1893, с. 3 — 4.

[43] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 1. Протоколна книга: постановление № 5 от 9 април 1894 г.

[44] Георгиев, П. Вървежът на учебното дело в село Медковец /Ломско/. — Основно училище, Лом, 1896, кн. VIII, с. 466.

[45] Лазаров, Л. Пос. излож., с. 6 — 7.

[46] Александър Вълчев Нинов — Дявола /1866 — 4. 12. 1938/. Роден в революционно медковско семейство. Баща му Вълчо Нинов е съратник на Иван Кулин. Александър завършва първоначалното училище в родното си село, след което следва и получава диплом в Ломското педагогическо училище с много добър успех. Учителствува в Лом, а през 1892 г. продължава образованието си във висшия селскостопански институт в град Хале /Германия/. През 1896 г. се завръща в родината и е назначен като агроном /земеделски надзирател/ към Постоянната комисия в град Лом. Развива активна агрономическа дейност: създава лозов разсадник и образцово опитно поле край града; активен пропагандатор на кооперативните идеи и деец в обществено-политическия живот. През 1897 г. е заместник-председател на Ломското читалище, а след разтурянето на Окръжния съвет през 1899 г. е сред четиримата дейци, изпълняващи ролята на Постоянна комисия. През 1900 г. пръв издига идеята за политическото организиране на земеделците в Ломския край, като осъществява своите планове на практика. Бил е преподавател в Средното земеделско училище в Образцов чифлик, край Русе. Работи като агроном в Дупница, Кюстендил и към Постоянната комисия на Окръжния съвет във Враца; главен агроном и инспектор на захарните фабрики в София и Горна Оряховица. Пенсионира се като околийски агроном в Лом. Сътрудничи на селскостопански списания и вестници у нас, издава

учебник "Кратко ръководство по земеделие и брошурата — позив "Земеделците за себе си".

[47] Орало, 1897, кн. 5, с. 77 — 78. С Указ № 62 от 10 май 1897 г. на Министерството на търговията и земеделието се дава разрешение за учредяването на дружество "Орач" и се утвърждава уставът му /Държавен вестник, бр. 124 от 11 юни 1897/.

[48] Михайлов, Ив. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1896 — 97 г. Лом, 1897, с. 27 — 28.

[49] Вечерно училище, год. I, 1898, кн. IX, с. 155 — 157.

[50] Основатели на кооперативното дружество "Орач" в Медковец са: Александър Вълчев Нинов, Андрей Младенов Нейков, Андрей Дамянов Конов, Петър Дамянов Конов, Дамян Генов Каменов, Илия Нинов Неков, Коста Луканов Стипцов, Андрей Игнатиев Тупанкьов, Ангел Стоян Боздуков, Горан Петров Конов, Иван Георгиев Пандурски, Игнат Иванов Попдимитров, Иван Петров Сарафски, Мито Горанов Нейков, Петко Качов Амбов, Петко Койчев Николов, Петър Георгиев Манчов, Петко Ценов Опинчов, Стефан Пешов Йошев, Филип Миленов Кольов, Нако Петров Монов и Тодор Куткудейски.

[51] Орало, 1899, кн. 6, с. 147 — 149.

[52] Материали за историята на село Медковец. Ч. II, с. 130 — 131.

[53] Лом, бр. 29 от 18 ноем. 1906.

[54] Моллов, Ив. Изложение . . . , с. 29.

[55] Държавен вестник, бр. 68 от 30 юни 1919, с. 16.

[56] Пак там.

[57] Материали за историята на с. Медковец, с. 150. Ето и списъкът на основателите на кооперация "Пчела": Андрей Матов Суролейски, Андрей Игнатиев Тупанкьов, Георги Лазаров Генов, Герасим Петков Рацов, Георги Иванов Сивов, Горан Петков Рацов, Дамян Димитров Рангелов, Дамян Рангелов Мартинов, Иван Петров Сарафски, Игнат Ненов Ванов, Кръстьо Георгиев Къчов, Кръстьо Иванов Робов, Мито Горанов Нейков, Младен Петров Сарафски, Милан Тодоров Порчов, Марко Томов Николов, Никола Томов Николов, Нако Петров Монов, поп Ангел Младенов, Панто Фиков Белмъжов, Александър Матов Попдимитров, Горан Петров Конов, Петър Георгиев Манчов, Петко Матов Попдимитров, Петко Христов Рацов, Савчо Петков Рацов, Симеон Торньов, Средко Панков Виняшки, Тодор Митков Попдимитров, Филип Миленов Кольов, Филип Георгиев Влашки, Филип Тодоров Порчов, Христо Кольов, Христо Иванов Торньов, Цветко Костов Стипцов, Цветко Матов Влашки, Цветко Георгиев Къчов, Цено Димитров Лазаров, Горан Костов Порчов, Младен Симеонов Торньов.

[58] Държавен вестник, бр. 68 от 30 юни 1919, с. 16.

[59] В тази връзка Петко Иванов Куткудейски разказва: "Когато докарахме жътварката и отидохме на нивата да жънем за опит, се събра народ около нашия парцел като на сватба, за да видят как се работи с машина. Ние с брат ми Никола карахме с воловете жътварката, която хвърляше ожънатата пшеница на ръкойки. Жените ги наслагваха, а татко връзваше снопите. С тази жътварка изпреварихме всички селяни. И така за три години тя ни остана без пари."

[60] Попов, Д. Лом града и околията. Икономическо развитие с кратки географски и исторически бележки. Лом, 1927, с. 213.

[61] По-късно американската фирма предявява към Илия Къчов иск за 12 000 лева, тъй като нямало договор. Съдебното дело се проточило дълго време, докато медковският стопанин броил 6000 лева и фирмата преустановила иска /спомени на Петър Илиев Къчов, разказани през 1963 г./.

[62] Материали за историята на село Медковец. Ч. II, с. 148.

[63] ЦДИА, ф. 134, оп. 1, а. е. 189, с. 10 — 11.

[64] Бечев, М. Изложение . . . , с. 22.

[65] Ножаров, Кр. Изложение на Видинското окръжие през 1910 — 1911 г., Видин, 1911, с. 56.

[66] Пак там.

[67] Николов. Г. Изложение на Видинското окръжие през 1912 — 1914 г., Видин, 1914, с. 123.

[68] Пак там, с. 124.

[69] Георгиев, П. Пос. статия, с. 466.

[70] Резултати от преброяване на добитъка, домашните птици и колите в Княжество България на 1 януари 1893 г. С., 1894, с. 66.

[71] Материали для изучения Болгарии. Букурешт, 1877, част III, вып. V, с. 152 — 156; Резултати от преброяване на добитъка . . . , с. 66.

[72] Маринов, Д. Изложение . . . , с. 25.

[73] Пак там, с. 23.

[74] Доганов, К. Т. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1890 — 1891 г. Лом, 1891, с. 15 — 16.

[75] Груйов, Г. Изложение . . . , с. 22.

[76] Пак там, с. 30.

[77] Георгиев, П. Пос. статия, с. 466.

[78] Лазаров, Л. Изложение . . . , с. 19.

[79] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1. Протоколна книга на Медковския общински съвет. Постановление № 8 от 25 ноем. 1894 г.

[80] Пак там, а. е. 2. Протокол № 12 и 13 от 26 ноем. 1906 г.

[81] Протоколи на Видинския окръжен съвет 1923 г. Видин, 1923, т. 1 и 2, с. 156 — 158.

[82] Груйов, Л. Изложение . . . , с. 17 — 18.

[83] Георгиев, П. Пос. статия, с. 466.

[84] ЦДИА, ф. 134, оп. 1, а. е. 189, л. 12.

[85] Моллов, Ив. Изложение . . . , с. 12.

[86] Бечев, М. Изложение на Видинското окръжие за 1909 — 1910 г. Видин, 1910, с. 38.

[87] Пак там, с. 46.

[88] Пак там, с. 42.

[89] Николов, Г. Изложение на Видинското окръжие за 1912 — 1914 г. Видин, 1914, с. 146.

[90] Ножаров, Кр. Изложение . . . , с. 62 — 65.

[91] Пак там, с. 62; Николов, Г. Изложение . . . , с. 125.

[92] Марин Кръстев Пасланджийски /28. III. 1900 — 23. III. 1978/. Завършва Ломското педагогическо училище и става първоначален учител в с. Медковец. Интересна, неспокойна и колоритна личност. Участник в Септемврийското въстание през 1923 г., заради което остава пет години без работа. Убеден привърженик на БЗНС — ляво крило, и на кооперативните идеи. Смята, че кооперацията ще спаси медковската беднота от лихвари и спекуланти. Дълги години е член на ръководството и председател на контролния съвет на кооперация "Пчела". Местен патриот, свързан изцяло с миналото и настоящето на селото. Допринася немалко чрез просвета и организация за подобряване на животновъдството и пчеларството в Медковец. Много добър учител в първоначалното училище "Св. св. Кирил и Методий" в Горната махала, предан и деен читалищен деец — дългогодишен член на неговото ръководство. Театралното дело е неговото хоби: повече от 60 години е един от най-добрите комедийни актьори на Медковския самодеен театър. Дори в последните години на живота му някои негови почитатели го наричат "нашия Калоянчев". До края на живота си остава безкористен обществен деец. Служи на селото, без да търси платени дейности. Умира на 23 март 1978 г.

[93] ЦДИА.

[94] ОДА — Михайловград, ф. 6-к, оп. 1, а. е. 96, л. 43.

[95] Пак там, а. е. 91, л. 3 и 87. Премии получили: Евгени Куткудейски — 1472 лв., Христо Торньов — 988, Милко Манов — 980, Тошо Торньов — 888, Георги Порчов — 627, Камен Биволарски — 605, Филип Кольов — 512 и Борис Порчов — 499 лв.

[96] Пак там, л. 17 и 18.

[97] Пак там, ф. 5-к, а. е. 57, л. 33, 38. Протокол № 3 от 20 дек. 1942 г. Отпуска се сумата 2000 лева за закупуване на породист коч; прот. № 4 от 10 септ. 1943 г.: на Овцевъдното дружество се отпускат 4000 лева.

[98] Маринов, Д. Изложение . . . , с. 39.

[99] Бечев, М. Пос. изложение от 1909 — 1910 г., с. 46.

[100] Доганов, К. Т. Пос. изложение от 1892 — 1893 г., с. 28 — 30.

[101] Пак там, с. 32.

[102] Пак там. Пос. изложение през 1888 — 1889 г., с. 9.

[103] Маринов, Д. Избрани произведения. Т. I. С., 1981, с. 670.

[104] Доганов, К. Т. Пос. изложение от 1892 — 1893 г., с. 12.

[105] Георгиев, П. Пос. статия, с. 466.

[106] Груйов, Л. Пос. изложение, с. 50.

[107] Орало, 1898, бр. 19, с. 298.

[108] Марков, Хр. Изложение на Видинското окръжие 1901 — 1902 г. Видин, 1902, с. 16.

[109] Земеделска статистика, 1903, с. 478 — 479.

[110] Марков, Кр. Пос. изложение, с. 15; Ножаров, Кр. Пос. изложение, с. 61.

[111] Николов, Г. Пос. изложение, с. 127.

[112] Бечев, М. Пос. изложение от 1907 — 1908 г., с. 31.

[113] По сведения на Георги Кръстев Пасланджийски от 1989 г. — намират се у автора Цветан Р. Симеонов.

[114] ОДА — Михайловград, ф. 216-к, оп. 1, а. е. 49.

[115] От Освобождението до 9 септ. 1944 г. 27 души са заставали начело на Медковската община като кметове или председатели на тричленни комисии. Само последните четирима, след 19-майският преврат 1934 г., не са от Медковец /вж. Приложения/.

[116] По сведения на Владимир Ананиев Костов — Стипцов от 13. 12. 1987 г. Разказани са му от дядо Косто Луканов Иванов — Кулин, Игнат Попдимитров, Мато Колчов, Горан Бонов и др. Намират се в архива на автора Цветан Симеонов.

[117] Кузманов, П. Войводата Цеко Петков. С., 1989, с. 146.

[118] Държавен вестник, бр. 4 от 18 авг. 1879 г. Указ № 93 на княз Александър Батенберг.

[119] Голямата камбана има следния надпис: "Храм "Св. Параскева", община Медковска, окръжие Ломско, Княжество България, Александър I. Ливао Стеван Бота и Сие, град Връщцу 1882 година, тежи 200 оки." На средната камбана има надпис: "Тази звъна се направи на хр. "Св. Параскева" — с. Медковец, Ломско окръжие, 1882

година, юли, тежи 120 оки.'' Надписът на малката камбана е като на средната и тежи 80 оки.

[120] За получаване на камбаните бил изпратен в град Видин поп Тодор Вълчев, който с помощта на архимандрит Антим I ги освобождава от митницата. Като касиер на зем. каса в Лом Андрей Дамянов Конов осигурява за изграждането на камбанарията основната част от сумата: като отчислява лихвите от 60 000 гроша при учредяване на градската каса; остатъка събират от населението.

[121] Андрей Дамянов Конов /1848 — неизв./ — член на Либералната партия, която през 1896 г., възглавявана от Петко Каравелов, се преименува на Демократическа партия.

[122] Ангел Иванов Кулин /1841 — неизв./, роден в Медковец, до 1878 г. живее като емигрант в Зайчар /Сърбия/. Продължително време е началник на окръжния затвор в Берковица, за известно време народен представител. Привърженик на Либералната партия на Драган Цанков; през 1883 г. е подпредседател на Ломския окръжен съвет. Макар че живее в Берковица, той поддържа тесен контакт с родното си село. Изявява се като щедър дарител на училището и по-късно на читалището в Медковец.

[123] Христо Иванов Кулин /1849 — 1911/ е по-малък син на войводата, роден в Медковец. Деен привърженик на Либералната партия — крило на Драган Цанков. Депутат и подпредседател на IV ОНС /ДВ, бр. 51 от 6 март 1897 г./. Кандидат е за народен представител и в парламентарните избори, проведени на 17. 02. 1902 г. от името на Прогресивнолибералната партия на Драган Цанков. Заема редица административни длъжности като: градски полицейски пристав във Видин /1878 г./, полицмейстър в Берковица и София /1879 — 1880/, окръжен управител в Берковица / 1. 07. до 7. 10. 1880/, окръжен управител в Ески Джумая /Търговище// 8. 10. 1880 — 27. 05. 1882/, окръжен управител в Берковица /28. 05. 1882 — 18. 09. 1882/, ломски окръжен управител /19. 09. 1882 — 04. 1883/; след 20 април 1883 г. до 31. 10. 1884 г. последователно заема длъжността окръжен управител във Видин, Силистра, Севлиево и отново в Силистра; градоначалник на София /само 17 дена през март 1885 г./. По време на Стамболовия режим живее в емиграция в Сърбия, Румъния и Русия. След падането на диктатора той се завръща и заема редица по-маловажни постове, между които и председател на поборническото дружество в Пловдив. Умира през 1911 г. от рак в стомаха, като поборник е погребан на държавни разноски и с почести.

[124] Никола Гергов, Симеон Пандурски и Симеон Койчев след Освобождението остават да живеят в Медковец, но братята им заявяват, че не им се полага никакъв имот, тъй като техните дялове били продадени, за да им спасяват живота по време на тяхното хайдутуване. Първият напуска Медковец и става жител на Лом, където със съдействието на Христо Ив. Кулин си построява къщичка и започва отново да практикува занаята си коларство; Симеон Пандурски заминава и се заселва в Сърбия. Симеон Койчев се преселва в едно Кулско село. Желязко Белов и Кръстьо Попнинов, които са от богати семейства, прекарват старините си при своите деца и внуци. Първият почива през 1896 г. на 90-годишна възраст, а вторият — през 1906 г. на 92 години. Петко Илиев Беширата /Арамбашията/ имал 3 дъщери. Двама от зетьовете му били богати и отказали да го приберат, под предлог, че се срамували от неговото хайдутство. Тогава той останал да живее при най-бедния зет — Ангел Иванов Грънчарски; умира през 1902 г. в крайна мизерия.

[125] По сведения на Владимир Ананиев Костов, с. 5.

[126] ЦБА, ф. 2, оп. 1, а. е. 614.

[127] ЦДИА, ф. 94, а. е. 363, л. 136 — 137.

[128] По разкази на Младен Симеонов Торньов, дългогодишен общински служител в Медковец, разказани през 1966 г.

[129] Стенографски дневници на Третото велико народно събрание във В. Търново, 1886 — 1887, кн. III, 1887, с. 1641.

[130] Игнат Иванов Попдимитров — член на Народнолибералната партия /стамболовисти/. Деен общественик, избиран три пъти за кмет на селото, окръжен съветник и член на ПК към Окръжния съвет през 1880 — 1882 г.

[131] Георгиев, П. Пос. статия, с. 468. Камъните за училището са взети и превозени от кариерата в с. Вълкова Слатина с коли от Медковец. Тухлите са купени от Лом, а керемидите /глинени бели плочки/ от Румъния. Майсторът на строежа се казва Аврам Смилев — българин от Македония. Медковчани извършват превоза на строителните материали и дават безплатен труд.

[132] Доганов, К. Т. Пос. изложение от 1891 — 1892 г., с. 27.

[133] АЕИМ — София, инв. № 215 /2 папка/. Спомени на Д. Маринов, с. 249.

[134] Демократ, Лом, бр. 4 от 28 ян. 1893; ЦДИА, ф. 173, оп. 1, а. е. 642, л. 21 — 24.

[135] Протоколи на Ломския окръжен съвет, държани в третата му редовна сесия през декември 1896 г. Протокол № 11 от 13 септ., с. 55.

[136] ЦДИА, ф. 134, оп. 1, а. е. 189, л. 32.

[137] Моллов, Ив. Пос. изложение, с. 44.

[138] Вечерно училище, 1899, кн. VII — VIII, с. 157.

[139] Бечев, М. Пос. изложение от 1909 — 1910 г., с. 79.

[140] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 2. Протокол № 13 от 26 ноем. 1906 г. и Постановление № 16 от 8 дек. 1906 г.

[141] Материали за историята на с. Медковец, с. 139.

[142] Бечев, М. Пос. изложение за 1907 — 1908 г., с. 49.

[143] Пак там, за 1908 — 1909 г., с. 62.

[144] Посочените спомени на Младен Симеонов Торньов.

[145] Бечев, М. Посочените изложения от 1907 — 1908 г., с. 47, и от 1908 — 1909 г., с. 61.

[146] Алманах Царство България, 1917, с. 114.

[147] Ножаров, Кр. Пос,изложение за 1910 — 1911 г., с. 28.

[148] Лазар Тодоров Пасланджийски бил толкова разочарован от неуспешния си опит за печалба в Америка, че при завръщането си заклел синове и внуци да не напускат България /по разказ на внук му Георги Кръстев Пасланджийски, записан от автора Цв. Симеонов през 1988 г./.

[149] Лазаров, Л. Пос. изложение, с. 15.

[150] Драганова, Т. Бяла черква. С., 1984, с. 140; Топалов, Вл. Основаване на Българския земеделски съюз. — Известия на Института за история, 1960, с. 177.

[151] Пак там, с. 144 — 145.

[152] Орало, 1899, бр. 2, с. 25.

[153] Вълчев, Ал. Земеделците за себе си, Лом, 1900, с. 1 — 3.

[154] Пак там. с. 9, 12, 13, 14.

[155] Вечерно училище, 1899 — 1900, кн. 7 — 8, с. 256.

[156] Георги М. Бошнаков — учител в село през 1894 — 1896 г., по-късно образцов учител в Лом и през 1903 г. временно изпълняващ длъжността началник на Ломска околия; дългогодишният учител Андрей Игнатиев, Петър Георгиев Манчов, Горан Петров Конов и други учители.

[157] Вечерно училище, 1898 — 1899, кн. 7 и 8, 1899. Хроника, с. 238.

[158] Земеделска защита, бр. 30 от 21 юни 1900, с. 7.

[159] Пак там, бр. 10 от 30 ноем. 1900, с. 2.

[160] Пак там, бр. 3 от 21 септ. 1900.

[161] Няма основание да се приеме списъкът на основателите, тъй като в него не фигурират лицата, посочени във в. "Земеделска защита" като ръководство на дружбата, с изключение на Тодор Петров Табаков. Освен това Цветко Луканов Стипцов сочи себе си за председател, а в публикувания списък той не фигурира не само като председател, но и като член на ръководството. Неговият баща Коста Луканов е бил един от съветниците. Явно е, че той смесва събитието, а с това и лицата на основаната през 1908 г. дружба, на която наистина е председател.

[162] Спомени на Младен Симеонов Торньов.

[163] Земеделско знаме, бр. 43 — 44 от 30 ноем. 1906.

[164] Лом, бр. 29 от 18 ноем. 1906.

[165] Цветко Костов Луканов /1882 — 1969/. Роден е в с. Медковец, правнук на Иван Кулин; завършва прогимназия в с. Василовци /Ломско/, а след това землемерски курс в Русе. По това време в Русенския край се основават първите дружинки на БЗНС. Заедно с други свои съкурсисти става член на БЗНС и пропагандатор на земеделските идеи в някои русенски села. При завръщането си в Медковец не става землемер, а се отдава на обществена дейност. Особено активно в тази насока работи след казармата през 1908 г. Организира дружба не само в родното си село, но и в други села в Ломска околия. Изявява се като пламенен агитатор, добър оратор и организатор на земеделските дружби. Уважаван и любимец не само на членовете на БЗНС, но и на голяма част от населението в Ломско. През 1908 — 1909 г. е избран за председател на Ломската околийска дружба, а през 1911 и за народен представител във ВНС — най-младия депутат. Активен радетел за единодействие със социалдемократите, а след това и с комунистите. На тази позиция стои и след 9 септември 1944 г.

[166] По спомени на Цветко Костов Стипцов. Учредители на земеделската дружба в Медковец са: Александър Тодоров Амбов, Андрей Матов Суролейски /Струнджов/, Атанас Костов Стипцов, Александър Матов Попдимитров, Андрей Лазаров Тикванов, Атанас Георгиев Сарафски, Георги Иванов Савов, Дамян Тодоров Беремлийски, Иван Бонов Каменов, Игнат Иванов Попдимитров, Митьо Горанов Нейков, Петър Георгиев Пандурски, Рангел Тодоров Помашки, Симеон Вълчев Гунчев, Тодор Куткудейски, Филип Тодоров Порчов, Цветко Костов Стипцов, Алексо Тодоров Дервенджийски, Васил Лазаров Тикванов, Горан Костов Порчов, Дамян Василев Пандурски, Илия Тодоров Стефанов /Вакин/, Лилко Стефанов Витански, Милан Тодоров Порчов, Петко Христов Рацов, Савчо Атанасов Рацов, Тодор Петров Биволарски, Тодор Раков Минов, Филип Георгиев Влашки и Цветко Попдимитров Влашки. В тези данни навярно има някои пропуски и неточности.

[167] Земеделско знаме, бр. 26 от 19 февр. 1908, с. 3.

[168] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 5. Протоколна книга за 1911 г. Протокол № 2 от 23 ян. 1911.

[169] Пак там. Протокол № 9 от 20 март 1911; Демократ, бр. 17 от 18 май 1911. В дописка от привърженик на Демократическата партия се изтъква, че в навечерието на изборите за общински съветници поп Андрей Игнатов е председателствувал заседанието на земеделската дружба в Медковец и давал съвети как да се действува, с цел да се спечелят изборите. Авторът на дописката пише с неприязън за свещеника и го характеризира като "вещ и опитен партизанин".

[170] Стенограф. дневници на Петото велико народно събрание. С., 1911, с. 917.

[171] Пак там, с. 900.

[172] Ломски глас, Лом, бр. 2 от 28 май 1911.

[173] ОДА — Михайловград. Материали на Георги Филипов Биволарски. Писмо от академик Михаил Димитров от 4 февр. 1966 г. от София.

[174] Материали за историята на с. Медковец, с. 132.

[175] ОДА — Михайловград. Пос. писмо на М. Димитров.

[176] Спомени на Младен Симеонов Торньов.

[177] Материали за историята на с. Медковец, с. 134.

[178] Димитров, М. Христо Ботев. Идеи, личност, творчество. С., 1919. Посвещение след заглавната страница.

[179] Материали за историята на с. Медковец, с. 135.

[180] Пак там, с. 137.

[181] ОПА — Михайловград, инв. № 223. Спомени на Иван Драганов от с. Видлица за неговия живот и революционна дейност. Тук авторът разказва, че като ученик в Кюстендилското педагогическо училище имал възможността да се познава с Андрей от Медковец. На погребението на починал техен другар от туберкулоза слово произнася медковчанинът. Според Драганов Андрей посочва мизерията и бедността като причина за смъртта на другаря им и "каза, че това зло, сиромашията, ще премахне само социализмът, а за това трябва борба, каквато се води на Сицилия от италианските селяни и работници". Тази реч му прави силно впечатление и той я запомня за цял живот.

[182] Посочените сведения на Владимир Ананиев Стипцов, записани по разказ на баща му Анани Костов и вуйчо му Александър Григоров Табаков.

[183] Материали за историята на с. Медковец, с. 145.

[184] Пак там.

[185] Пак там, с. 147. Заповед № 509 от 1915 г. на МВР — община Медковец.

[186] Пак там, с. 147.

[187] По пос. сведения на Владимир Ананиев Костов, с. 1.

[188] По спомени на Петко Петров Биволарски, участник във войната.

[189] Павел Николов Коларски донася от фронта един самун "спрудник" и го хвърлил на кучетата, които отказали да го ядат.

[190] Материали за историята на с. Медковец, с. 155 — 160.

[191] Помак, Р. Поп Андрей. С., 1956.

[192] По разказ на Пешо Койчев и Евстати Кръстев Пъцов, участници във Войнишкото въстание. — Материали за историята на с. Медковец, с. 159.

Глава втора

МЕДКОВЕЦ В ГОДИНИТЕ НА СЛЕДВОЕННАТА КРИЗА

1. ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

След Първата световна война медковчани се завръщат по домовете си и заварват нерадостна картина на разорени стопанства. Като трудолюбиви хора те се залавят с непосилен труд да излекуват раните, нанесени от военния пожар. Закупуват работен добитък и земеделски инвентар, като за целта са принудени да вземат заеми от Българската земеделска банка или от частни лихвари. Благодарение на денонощен труд, богатата реколта през 1919 г. и известна помощ на местните и окръжни органи, редица селски стопани успяват да излязат от кризата в периода на 1919 — 1923 г. Продължава да се работи по благоустрояването и водоснабдяването на селото. През 1923 г. Постоянната комисия при Видинския окръжен съвет отпуска поисканите от Медковската община 50 000 лева за направа на бунари за водопои на добитъка.[1] Агрономите от Окръжния съвет изискват от общинската управа наред с торенето да се прилага сеитбооборотът и по-рационално обработване на земята със селскостопански машини. За пръв път се поставя въпросът за комасация на земята. Инициатор на тази идея е медковският окръжен съветник Иван Николов Опинчев.[2] Найинтезивно се развива пчеларството и в околията, и в Медковец: през 1922 г. в района има 523 пчелари, 1923 нови разборни кошера и 2012 стари.[3] Изобщо при управлението на БЗНС се наблюдава известен относителен подем.

* * *

През този период се засилва извънредно много кооперативното движение. Докато през 1910 г. селските спестовни заемни сдружения са 564, то в 1921 г. те са 781 и през 1923 г. — 904.[4] Развитие се наблюдава и в Медковец. Още в началото на януари 1919 г. председателят на управителния съвет на основаната през 1915 г. кредитна кооперация "Пчела" свиква общо събрание на кооператорите. Разисква се на първо място въпросът за внасяне на деловия капитал. Никола Томов Николов, заможен селянин и търговец, предлага да внесе в кооперацията толкова средства, колкото всички членове, взети заедно. Условието е обаче да получи равнсзначен капитал за търговска дейност. Мнозинството от членовете не се съгласяват, защото подозират, че Н. Томов се стреми да използва парите на кооперацията за частна търговия. В крайна сметка Никола /Колчо/ и брат му Марко Томов, притежател на 400 дка земя, напускат кооперация "Пчела". В сдружението остават предимно средни селяни, при това повечето членове на БЗНС. Те се нуждаели най-много от кооперацията, тъй като им осигурявала леснодостъпен и евтин земеделски кредит. След внасянето на деловия капитал ръководството на кооперация "Пчела" наема помещения и открива магазин за бакалски стоки. Постепенно започва да работи с банков капитал, кредитира членовете си, търгува със зърнени храни и продукти, открива агенция за събиране на слънчогледово семе срещу снабдяване на селяните с олио. Тази активна дейност увеличава материалната ѝ сила и влиянието на кооперацията в обществено-икономическия живот в Медковец нараства. Расте и броят на нейните членове. През 1922 г. "Пчела" дава безплатно едно помещение за настаняване на местното читалище.[5] Към 1927 г. кооперираните селяни са вече 61.[6] В тази своя дейност кооперацията се сблъсква с интересите на частните търговци, бакали, житари и други, които не били малко в селото. Отнема им много купувачи и те започват усилена борба срещу нея, с цел да си възвърнат клиентите. Продавали стоки на кредит /вересия/ и с намалени с по някой лев цени. Кредитната кооперация работи много добре при управлението на БЗНС и докъм 1925 г., когато начело на управителния съвет стои авторитетният учител и кооперативен деец Петър Георгиев Манчов.

Годините 1920 — 1922 са благоприятни за селските стопани. Разораните нови ливади дават богата реколта: пшеница, ечемик, царевица и въведената през 1920 г. слънчогледова култура. Пръв засява слънчоглед Михаил /Милен/ Тодоров Стефанов. Отначало селяните се отнасят скептично към неговата инициатива, но когато през есента взема 3 тенекии олио, те веднага последват примера му. На следващата година медковчани масово вземат семе и всеки засява по два-три дка слънчоглед. В кратко време слънчогледът се налага като важна култура в стопанството не само за лично ползуване, но и за търговия.

Голямото производство на пшеница, царевица, слънчоглед, боб и други произведения в Медковец, както и наличието на удобен транспорт — железопътен и шосеен, който свързва селото с вътрешните пазари и износните центрове, са добри условия за развитие на търговията и увеличаване на броя на търговците ангросисти. На гарата е построена рампа за товарене на вагони. Тези благоприятни обстоятелства привличат фирмата ”Гаврил Поптодоров и синове” от Лом, която открива търговска кантора в Медковец. През пролетта на 1922 г. представителите на фирмата започват да строят модерна валцова мелница на юг от селото. По същото време и търговската фирма ”Хаджи Никола Ганчев и сие” от с. Крива бара започва строеж на втора мелница. И двете фирми се надпреварват коя да построи по-напред и с по-добро оборудване предприятието, за да спечелят на своя страна повече клиенти. С един месец по-рано, през август 1922 г., фирмата на Ганчев построява мелницата и започва работа. В началото на септември е готово и другото предприятие и конкуренцията между двете фирми започва. С много добрите си специалисти мелничари Никола Ганчев спечелва повече клиенти, а Попдимитрови работят най-вече за търговско мливо. По такъв начин Медковец се превръща в база за евтино зърно и работна ръка, която осигурявала високи печалби и за двете търговски фирми. Мелниците в Медковец развиват широка търговска дейност в страната и чужбина: изнасят брашна в Германия и Австрия и популяризират своето производство и фирми на международния пазар.[7]

През този период и особено в годините на земеделското управление се разширява и подобрява мрежата на медицинските и ветеринарните служби. Медковец става център на една от трите санитарни околии в Ломско и седалище на околийския лекар от 1922 г. Към Медковската санитарна

Кап. Рангел Ванков Пенов загинал в Балканската война

Офиц.- кандидат Иван Григоров Ванков загинал в Балканската война

Евстати Кръстев Пъцов — кавалер на ордени за храброст

Ефрем Алексов Куткудейски — кавалер на ордени за храброст

Горан Костов Порчов — БЗНС

Андрей Матов Суролейски
БЗНС

Александър Вълчев Нинов д-во
"Орач"

Никола Манойлов Стаменов
БРСДП /о/

Иван Николов Опинчев /Дано/
БКП /т.с./

Петър Манчов — учител
с. Медковец

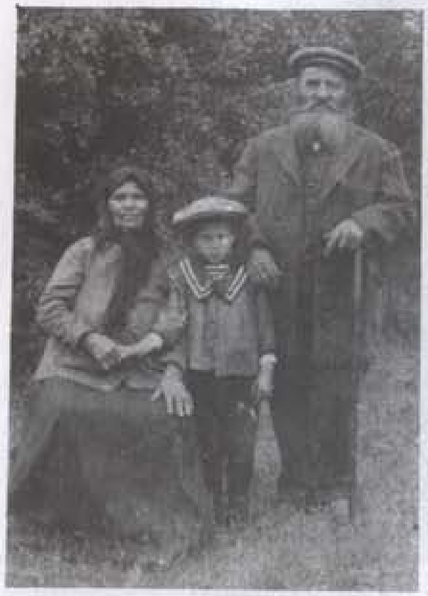

Симеонка /Монка/ Ив. Кулина със съпруга си Грую от с. Луково, Болевацко, и внукът им Георги

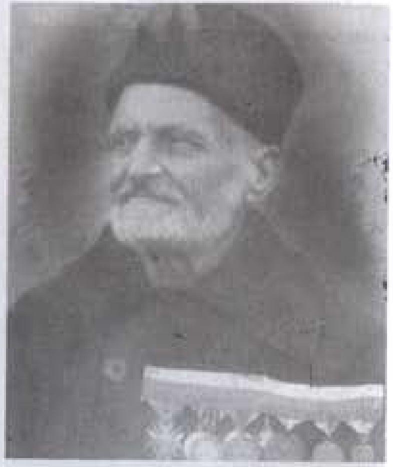

Игнат Иванов Попдимитров най-дългогодишният кмет

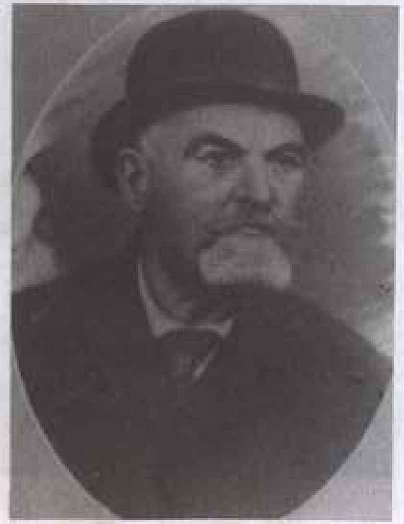

Ангел Иванов Кулин — чиновник в Берковица след Освобождението

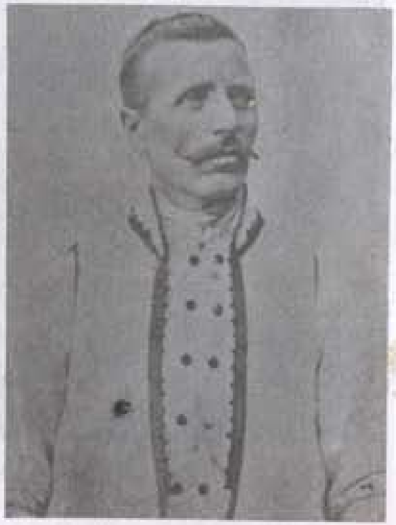

Даскал Андрей Игнатиев Тупанкьов

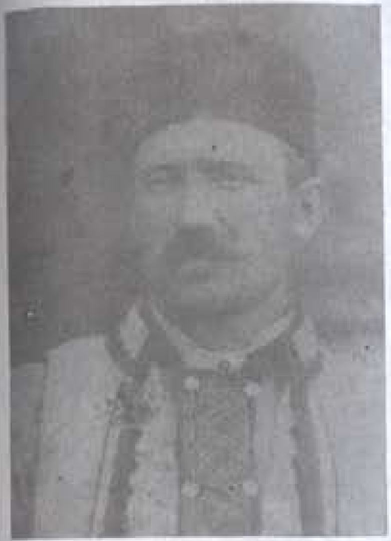

Григор Ванков Пенов — едър земевладелец, търговец и общественик

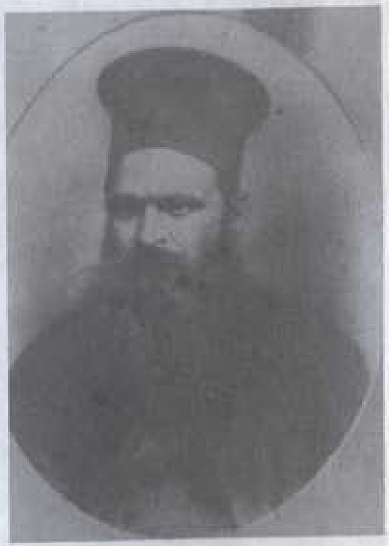

Поп Андрей Игнатов Попдимитров

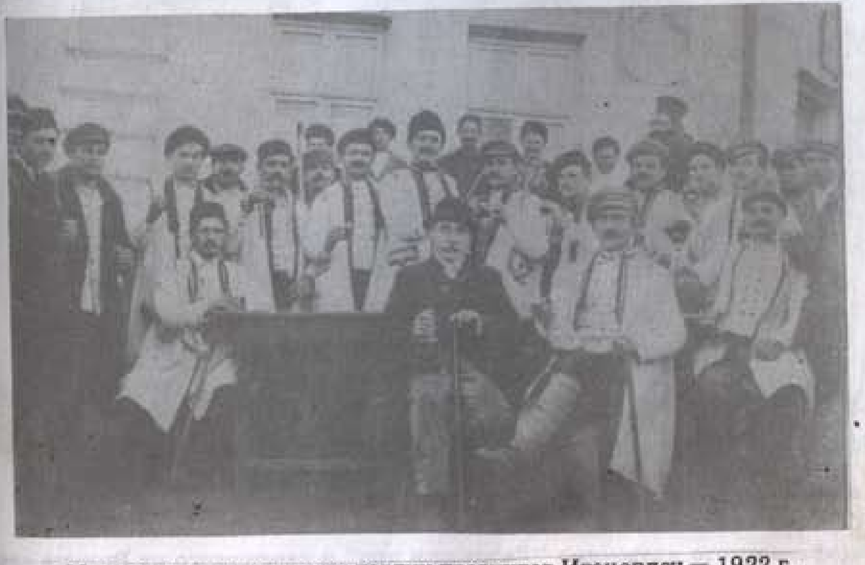

Медковчани от различни партии празнуват Ивановден — 1922 г.

Михаил Димитров /с. Чупреня, Белоградчишко/ и Иван Дамянов /с. Медковец/ — социалисти и съученици в Ломското педагогическо училище 1902 г.

Подофицерското дружество "Хайдушки дол" в навечерието на Втората световна война

Управата на Медковската община след 19 май 1934 г. начело с кмета запасния офицер Чернев

Новата училищна сграда, прогимназията 1892 г.

Марин Кръстев Пасланджийски
начален учител

Косю Маждраков — училищен
инспектор

Медковски ученически съюз — 1927 г.

околия се числят пет фелдшерски участъка.[8] По предложение на окръжния лекар Бачурски Постоянната комисия разпределя акушерките, чийто брой в Ломско е 10. Седалище на една от тях е с. Медковец.[9] През 1922 г. селото е център и на един от 5-тях ветеринарни участъка в Ломска околия, ръководен от държавен фелдшер.[10]

2. ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ

В периода до войните широките социалисти, които агитират сред всички прослойки на селото, имат повече последователи — групата им се подкрепя по време на избори от 140 — 150 гласоподаватели. Ядрото на тесните социалисти, които пропагандират марксизма предимно сред беднотата и работниците, имат по-малко съмишленици. Това се обяснява с малочислеността на работниците: предимно ратаи на някои чорбаджии, малко работници в мелниците и даракчийницата, няколко чираци, изполичари и циганското население. Повечето от тях били лумпени, които не се интересували от политика.

Едва след войните се създава по-благоприятна почва и за агитацията на тесните социалисти в Медковец. Това е следствие от решението на ЦК на БРСДП /т. с./ от 4 февруари 1919 г., с което се насочва погледът и към селата. От своя страна, Ломската организация през същия месец на организационно събрание се занимава с въпроса за засилване на своето влияние в града и околията и се взема конкретното решение ”да се положат усилия за основаването на селски партийни групи”[11].

Основаването на тесносоциалистическа група в Медковец се свързва с името на учителя Александър Иванов от с. Лопушна, учителствувал в селото ни от 1915 до 1919 г. Той бил социалист и членувал в групата на тесните социалисти в родното си село. Изглежда, че му е била възложена задача да създаде тесносоциалистическа организация и в Медковец, тъй като първоначално той се опитвал да работи сред учителите, но не срещал от тяхна страна необходимото желание. Не получава подкрепа дори и от своя съученик от Ломското педагогическо училище Горан Петров Конов, с когото са били заедно в един марксически кръжок. Горан Конов обаче го насочва към Иван Опинчев[12], заможен селянин с положително отношение към Октомврийската революция и съветската държава. Благодарение на неговите усилия, в непродължително време около учителя се оформя група от будни селяни, приятели и съмишленици, като Андрей Симеонов, поп Андрей и други. Беседите за събитията в Русия и социалистическите идеи не отиват напразно. Групата около него решава да основе тесносоциалистическа организация в селото. Това се осъществява в началото на април 1919 г.[13] По инициатива на Дано Опинчев е свикано учредително събрание в къщата на поп Андрей Игнатов, на което присъстват 17 души.

Събранието се ръководи от Дано Опинчев. Учителят Александър Иванов изнася беседа за партията на тесните социалисти, каква роля ще играе в бъдеще и за международното положение. Най-много той говори за новата съветска държава и за болшевишката партия. Накрая Дано Опинчев обявява създаването на тесносоциалистическата организация в Медковец. Избира се ръководство от 5 души: Иван Николов Опинчев /Дано/, Андрей Симеонов Рангелов /Дени/, Цено Младенов Симеонов, Аврам Петков Рацов и Николай Трифонов Вълчев; както и ревизионна комисия от трима души: Стефан Атанасов Върдзов, Георги Лазаров Патов и Горан Младенов Велков.

Всички подписват протокола. Председател на новоучредената тесносоциалистическа група става Дано Опинчев, а секретар — Дени Симеонов.[14] Тъй като създаването на партийната група става в навечерието на XXII конгрес на БРСДП /т. с./ или I конгрес на БКП /т. с./, тя имала право да избере и изпрати делегат на висшия комунистически форум. За такъв събранието избира Иван Николов Опинчев /Дано/. Групата се състои главно от бедни и средни селски стопани и занаятчии, но има и 4 заможни.

Още преди да се проведе I конгрес на БКП /т. с./, медковската тесносоциалистическа група проявява активна дейност. На 24 април 1919 г. по призива на БРСДП /т. с./ в редица села, между които и в Медковец, се организира общо протестно събрание по политическото положение и сре-

щу терора, което било много добре посетено.[15] Особено интензивна става дейността на групата след Първия конгрес на БКП /т. с./, който решава да се създадат и окръжни партийни комитети, а през 1920 г. и районни комитети. Комунистическата група в Медковец взема участие и в акциите срещу плановете на белогвардейците в България да ликвидират съветската република. В 21 села на Ломска околия се организират протестни събрания, между които и в Медковец.[16] Тя застава на страната на работниците железничари и телеграфопощенци по време на транспортната стачка, избухнала на 27 декември 1919 г. В стачката участвуват и 6 души медковчани — работници по поддържането и движението на жп гара Медковец: Георги Гаврилов Чукашки, Григор Вачов Спасов, Илия Първанов Нейков, Давид Митов Монов, надзирателят Георги Илиев Сомбалата и стрелочникът Гето Кирков Чукашки. Организатор и ръководител на стачниците е Георги Гаврилов Чукашки, който членува в БРСДП /широки социалисти/. Той убеждава другарите си да не приемат предложението на правителството за връщане на работа, докато не задоволят исканията им за увеличаване на заплатите и подобряване на битовите условия. Заради самоотверженото си държание стачниците са арестувани и откарани във Враца, а после в лагера при другите задържани в околността на града. В лагера са поставени при крайно лоши условия: без отопление през студените зимни дни, слаба и недостатъчна храна и осветление. Тормозят ги по-лошо от криминалните затворници. Много от стачниците заболяват. Тежко заболява и организаторът на стачниците Георги Чукашки, който през февруари 1920 г. умира във Врачанския затвор, където е и погребан. Едва през март с. г. медковските стачници са освободени и се завръщат в селото.[17]

От 31 май до 2 юни 1920 г. заседава II конгрес на БКП /т. с./ в София. За делегат на конгреса от Медковец е избран поп Андрей Игнатов, който взема участие при разискванията на форума.[18]

Комунистическата група обръща сериозно внимание и за привличане на младежите, за което я задължават решенията на ЦК на БКП /т. с. /. В края на 1919 г. /или началото на 1920 г./ партийният секретар Дени Симеонов организира в шивачницата си учредително събрание на БКМС. На него присъстват 16 младежи.

Събранието избира ръководство на местната комсомолска организация в състав от 5 души: председател — Рангел Симеонов Рангелов, секретар-касиер — Симеон Младенов Торньов, и членове — Иван Стефанов Качов, Григор Петков Бонов и Андрей Петков Конов.[19]

Основателите на БКМС по социалното си положение са синове на бедни и средни селски стопани и занаятчии, ратаи, чираци и занаятчийски работници.

През ноември 1920 г., поради преминаване на част от младежите в редовете на БКП /т. с./, се избира ново ръководство с председател Цветан Тодоров Опинчев и секретар Ерменко Христов Беремлийски. Новото ръководство разгръща много добра дейност сред младежите, в резултат на която са приети нови 26 комсомолци. БКМС е първата младежка организация на политическа партия в Медковец. Тя разширява и активизира все повече своята просветна и организационна дейност. Взема участие във всички акции на БКП — митинги, събрания, събори, чествуване на 1 май и др. Организира певчески хор, който разучава и изпълнява народни и пролетарски песни.

Ръководството на БКП /т. с./ в Медковец се стреми да привлече и жени в своите редове. Не случайно медковската комунистическа организация е една от първите в Ломска околия, в която се организира женска комунистическа група. Заслугата за нейното създаване е на Ценка Димитрова Станкова[20], първата жена — член на партийна организация в Медковец. С помощта на ръководството тя организира през 1922 г. учредителното събрание за създаване на женско дружество в селото, което нарекли "Равноправие". Негови основателки стават 10 медковчанки, предимно жени или близки на членовете на БСДП.

За председателка на дружеството е избрана Цвета Димитрова Биволарска, която е и настоятелка на в. "Равноправие". Всички се абонират за вестника, четен и разискван на събранията.[21]

С основаването на БКМС и на женското дружество пропагандата на социалистическите идеи и влиянието на комунистическата организация в Медковец започват да нарастват. Увеличава се броят на съмишлениците на БКП /т. с./ и тя се издига като втора сила след БЗНС в политическия живот на селото.

* * *

През този период дружбата в Медковец укрепва организационно и увеличава своя състав. Наброява над 200 организирани членове. Има голямо влияние върху мнозинството от населението. Показател за това са изборните успехи — както тези за Народно събрание, така и за общински съветници. В нейните редове израстват подготвени кадри, които са избирани в околийски, окръжни и национални ръководства. В ръководството на околийската дружба е Горан Костов Порчов, който по-късно е избран и в Постоянното присъствие на БЗНС — крилото на Коста Томов.

През 1920 г. в Медковец се основава и младежка организация на БЗНС — ЗМС. Учредители на ЗМС са: 15 младежи, предимно синове на средни и някои заможни земеделци. Всички са грамотни, с прогимназиално и начално образование.

В ръководството на ЗМС влизат 5 души: Тодор Миланов Порчов — председател, Йордан Петров Суролейски — секретар, и членове: Милан Петков Стоянчов, Петър Тодоров Митков и Евтим Дамянов Пандурски. През 1920 г. за председател на ЗМС е избран Йордан Петров Суролейски, а Тодор Миланов остава само член на ръководството.[22] През следващите години броят на ЗМС надхвърля 60 души. Комсомолци и земсисти били толерантни в отношенията си. На празници излизали заедно със знамената си. Макар че духовата музика била под влиянието на сдружените земеделци, то тя свирела не само "Земеделски марш", но и "Дружна песен" и "Комунисти". Понякога земсисти и комсомолци изпълнявали заедно общи задачи: например при търсенето на оръжие.[23]

* * *

В периода на следвоенната революционна криза влиянието на деснобуржоазните партии сред трудещите се маси рязко спада, а тяхното господство в управлението на страната е сериозно застрашено.

От лятото на 1919 г. БЗНС доминира при определянето на политическия и икономическия живот на страната.

На 21 май 1920 г. Александър Стамболийски съставя самостоятелно земеделско правителство, за което съдействуват и олевелите народни маси.

Още с идването си на власт ръководството на БЗНС провежда редица реформи с цел задоволяване исканията на селяните и подобряване положението на беднотата. В тази връзка са издадени няколко закона: Закон за трудовата повинност, Закон за данъка върху общия доход, Закон за данъка върху акционерните дружества, Закон за отчуждаване на покрити имоти за обществени нужди, Закона за трудовата поземлена собственост, с който се ограничава частното владение на земята до 300 дка. По такъв начин земеделското правителство се опитва да ограничи до известна степен експлоатацията в селото и да прехвърли част от следвоенните тежести върху едрата буржоазия. С тези реформи Александър Стамболийски засяга интересите на крупния капитал, чиито представители започват яростна борба срещу земеделското правителство.

Под натиска на най-дясната част на буржоазията и едрия капитал буржоазните партии прегрупират своите сили и през пролетта на 1922 г. се обединяват в "Конституционен блок" за борба с левите елементи, както наричали БЗНС и БКП. От своя страна, политическите представители на последните от града и селото все повече обединяват усилията си за решителна борба. Аналогични са събитията в политическия живот в с. Медковец през този период.

Докато след 1910 г. само дружбата имала представители в местния Общински съвет, а тесните социалисти нямали свой избраник, през 1919 — 1923 г. БЗНС и БКП имат преобладаващо мнозинство. Застрашени от окончателно изгубване на властта, десните буржоазни партии възприемат нова тактика в политическата борба: обединяване усилията на различните партии, от една страна, и противопоставяне на БЗНС срещу БКП — от друга. Поради неопитността на ръководствата на БЗНС и БКП, тази тактика носи понякога временни успехи на десните партии.

Последните общински избори, спечелени от Демократическата партия, се състояли през пролетта на 1918 г. За кмет е избран Аврам Мончев Пешов — търговец и един от най-заможните хора в Медковец. За съветници са избрани и двама членове от БЗНС — Филип Тодоров Порчов и Горан Костов Порчов. Общинският съвет се заема с прилагане на утвърдения още през 1916 г. план за изграждане на селото.

Могов

От следващите местни избори през март 1919 г. до Деветоюнския преврат 1923 г. дружбата печели изборите с все по-убедително мнозинство. Това се отразява и в провежданата политика на местния съвет, отличаваща се с посправедливо разпределение на местните данъци и налози и оказване помощ на малоимотните и крайно нуждаещи се жители на селото. В това отношение ръководството на общината получава поддръжката на БКП и нейните избраници, която в някои случаи е под формата на справедлива критика.[24]

Заслужава да се отбележат изборите през февруари 1921 г., в които за пръв път медковските комунисти излизат със самостоятелна листа. Водач на същата е Иван Николов Опинчев. Листата на БЗНС се оглавява от Андрей Матов Суролейски, а на демократите — от Евгени Спасов Попов. В изборите дружбата печели 600 гласа и 5 съветници, комунистите — 400 гласа и 4 съветници, демократите — 200 гласа и 3 съветници.[25]

Въпреки голямото превъзходство на левите сили в новоизбрания Общински съвет, поради несработване дори между самите сдружени земеделци, се възползуват демократите. За кмет е избран Евгени Спасов Попов, който обещал на земеделците, че ще поддържа техните искания. Комунистите гласуват против неговата кандидатура. За помощник-кмет е определен Филип Тодоров Порчов от БЗНС. Дейността на този Общински съвет се отличава с голяма активност: разглеждани са доста и значими за селото въпроси. При все това съществуващите разногласия между земеделци и комунисти не позволяват да се вземат и решения в полза на малоимотните.

Общинският съвет се заема, на първо място, с благоустрояване на селото чрез трудова повинност. Започва строежът на шосето Сливовик — Медковец — Расово и на улицата, разполовяваща селото от запад на изток, т. е. от крайните къщи на Филип Табаков и Филип Порчов.[26] Особено внимание се обръща и на въпроса за построяване на нова училищна сграда. За целта се свиква общоселско събрание и жителите приемат да се съберат по 2 % от овършаното жито за фонд "Училище", а занаятчиите, търговците, кръчмарите и други подобни са обложени с паричен налог според дохода.[27]

Под влияние на кмета е провалено предложението за оказване помощ на бедните чрез събиране на храни, въпреки че било подкрепено от съветниците — комунисти.

В следващите редовни общински избори, проведени в края на март 1922 г., се състезават три листи: БЗНС, БКП /т. с./ и блокиралите се десни буржоазни партии в т. нар. "Конституционен блок", или Черния блок, както го наричало населението. БЗНС спечелва още по-изразителна победа — 6 съветници, БКП /т. с./ — 3 съветници и "Конституционния блок" — 3 съветници.[28] След изборите на събрание комунистическата организация прави оценка на постигнатия успех /само в Медковец 400 гласа/ и се дава поръчение на съветниците комунисти да поддържат БЗНС.[29] На първото заседание на Общинския съвет за кмет е избран Андрей Матов Суролейски, а за помощник — Филип Тодоров Порчов, и двамата от БЗНС. Дейността на този общински ръководен екип до деветоюнския преврат се характеризира с решаването на някои социално-битови въпроси в интерес на населението. Той бележи и по-нататъшни стъпки в съвместната работа на земеделци и комунисти в борбата им срещу представителите на едрата селска буржоазия в лицето на блокарите.

Важен въпрос, който решават съветниците на двете партии, е приложението на Закона за прогресивно-подоходния

данък при облагане на домакинствата.[30] При старото облагане имало случаи, когато селянин с 15 — 20 дка земя плащал по 800 лева данък, а други с 300 и повече декара земя били задължавани с 400 — 600 лева. Ясно е, че става дума за твърде субективно и пристрастно отношение на старата общинска комисия при оценката качеството на земята. Комунистическите съветници Стефан Върдзов и Георги Неков подкрепят кмета при прилагане на този прогресивен земеделски закон в Медковец.[31] Във връзка с това кметът Андрей Матов изпраща писмо възражение до Министерството на финансите за преразглеждане облагането с данък на жителите за 1920 — 1921 г. и настоява за справедливо облагане в следващите години.[32]

Общинският съвет полага определени грижи и за социално слабите селяни, за бедни са признати 60 семейства.[33]

С оглед подобряване материалните условия за работа на общината, през юни 1922 г. съветът решава: да се сключи заем с БНБ — Лом, в размер на 400 000 лева за построяване на общински дом.[34]

Енергично и незабавно действува общината при създаденото бедствено положение, вследствие силната градушка, унищожила на 2 юни 1923 г. 30 000 дка житни посеви в Медковец. По предложение на съветниците — земеделци и комунисти, се изпраща делегация от помощник-кмета Филип Тодоров Порчов и земеделския деец и общественик Цветко Костов Стипцов до Министерския съвет[35], с молба да се иска опрощаване на подоходния данък и да се отпуснат кредити с ниска лихва от БЗКБ за пострадалите стопани.

Все през този период /1919 — 1923/ редица важни събития бележат пътя на съгласувани действия между земеделци и комунисти в Медковец. На първо място е кампанията срещу присъствието на Врангеловата армия в България и събиране помощи за пострадалото от сушата и Гражданската война население в Поволжието на Съветска Русия. Медковчани се отзовават с готовност да помогнат на гладуващите руски хора. Активни организатори на тази хуманна акция са комунисти, комсомолци, земеделци и техни съмишленици, които се включват в изградените за тази цел комисии в четирите махали на селото. Само някои представители на десните сили посрещат хладно акцията за събиране на зърнени храни и дрехи. За кратък срок в съответните пунктове са доставени от Медковец 8000 кг зърно и 3000 лева.[36]

В началото на 1923 г. правителството на Ал. Стамболийски излиза с наредба за изземване обработваемата земя на крупните земевладелци над 300 дка. Макар че повечето от засегнатите се изхитрят и разхвърлят декарите върху сестри, дъщери и други роднини, при все това не избягват строгите разпоредби на закона. През първите дни на септември 1922 г. Трудовопоземлената комисия започва да действува и в Медковец. По 100 дка земя са иззети от най-богатите селяни и търговци: Григор Ванков Пенов, Аврам Мончев Пешов, Иван Петров Сарафски и Марко Томов Николов. Иззетата земя е раздадена на бедни, безимотни и малоимотни стопани. Оземлени са и 12 бежански семейства от западните покрайнини. При провеждането на поземлената реформа Общинският съвет и ръководството на БЗНС имат пълната подкрепа и поддръжка на местните комунисти, социалдемократи и други леви сили. Доста бедни медковски селяни получават земя и от иззетите имоти на румънския чифликчия в село Пишурка.

Засегнатите от реформите едри собственици в Медковец не се примиряват и повеждат открита борба да си възвърнат земята. Повечето от тях членуват в ”Конституционния блок”. И когато последният организирал събор на своите привърженици във Велико Търново, медковските блокари изпращат една внушителна група от 11 души. Само трима от тях били засегнати от аграрната реформа /Григор Ванков, Иван Сарафски и Аврам Мончев/, а останалите били техни съмишленици или безпартийни, които блокарите привличат с обещание за службичка след вземане на властта.[37]

От своя страна, БЗНС организира по същото време в Търново Конгрес на цвеклопроизводителите, на който били изпратени представители на всички дружби в страната. Дружбата от Медковец изпраща трима делегати — Тодор Лазаров Пасланджийски, Стефан Раков Минов, Софрон Кузманов Конов /по това време в отпуск от Оранжевата

гвардия/, а Горан Костов Порчов като представител на Ломската околийска дружба.[38] Четиримата медковчани вземат живо участие в разигралите се събития между земеделци и блокари в Търново. Представителите на блока от Медковец успяват да се отърват леко, само Саво Иванов Кратов по погрешка бил малтретиран по-тежко.[39]

Провеждането на референдума за съдене на виновниците за националните катастрофи, организиран на 19 ноември 1922 г., е показателен пример за сътрудничеството на левите сили в Медковец /сдружени земеделци, комунисти, социалдемократи и независими селяни/ в борбата срещу едрата буржоазия. Медковчани от тези обществени слоеве с удовлетворение и ентусиазъм посрещат решението на земеделското правителство на Ал. Стамболийски да проведе допитване до народа за съдене на министрите, довели България до положение да бъдат откъснати от нея национални български територии. Те разобличават на място онези членове на блока, които тайно агитирали да се гласува с черната бюлетина, т. е. против съденето на виновниците за катастрофите, и призовават селяните да гласуват с бялата бюлетина. Резултатът от допитването в Медковец е: 560 бели бюлетини, 212 черни и 22 недействителни.[40] Той показва растящото влияние на левите партии и политическата зрелост на медковските избиратели.

Общите стъпки на тези сили в Медковец повишават раздразнението на блокарите, които започват подмолна борба вътре в БЗНС. На 1 май 1922 г., когато комунисти и социалдемократи чествуват Международния ден на труда на централния площад, наблизо става сбиване между Павел Кайзера и учителя в прогимназията Тодоров. Някои от комунистите се опитват да ги разтърват. Като се възползува от този случай, Евгени Спасов Попов, сговорист и съветник в общината, съобщава на кмета, че комунистите вдигат бунт и нанасят побой над учителите. Повярвал на провокацията на Попов, кметът Андрей Матов Суролейски извиква полиция от града, която арестувала ръководството на комунистите и няколко души безпартийни, както и участниците в сбиването.[41] Задържаните са изпратени под усилена охрана в Ломското околийско управление.Научавайки се за случилото в Медковец, околийското ръководство на БКП /т. с./ поставя задача на своите бойни групи да окупират седалището на околийския началник Камен Петров — сдружен земеделец. След 7-дневно престояване в ареста задържаните медковски комунисти са освободени.

На връщане комунистическата организация им устройва тържествено посрещане извън селото с музика, знамена и плакати. Демонстрацията преминава до мегдана под строй и песни, където завършва с многолюден митинг, на който Иван Опинчев и Андрей Симеонов разобличават замислите на техните политически противници. Посочва се преднамереното държане на началника Камен Петров спрямо комунистите. Присъстващите на митинга издигат лозунги в полза на БКП, чували се и думите: "Позор, позор, народни предатели. "Да живее комунистическата партия". Инцидентът от 1 май 1922 г. и последвалите го събития внасят определена хладина в отношенията между медковските земеделци и комунисти.[42]

Наблюдава се постепенна поляризация на политическите сили в Медковец. За това говори резултатът от изборите за окръжни съветници. От 36-членния Окръжен съвет селяните от Медковец и окръга дават своя вот в полза и на двама медковчани. На 14 януари 1923 г. са избрани комунистът Иван Опинчев и демократът от "Конституционния блок" Петър Манчов.[43] Рядко са селата в Ломска околия с двама съветници в окръжния форум на администрацията.[44] Иван Опинчев и учителя Петър Манчов се ползуват в селото с авторитет и уважение.[45]

За активизиране на обществено-политическата дейност на БЗНС, БКП и другите партии допринасят не само речите по време на изборите и 1 май, но и участието им в една или друга степен в уреждане на местни, околийски и окръжни събори, среща с политически и държавни дейци. Още се помни срещата на медковчани с водача на БЗНС на гарата. Стамболийски не слиза от влака, пътуващ от Видин за София, и в кратка импровизирана реч от вагона изяснил пред ентусиазираните посрещачи най-важните проблеми, които правителството решава и има да осъществява, отговаря и на някои въпроси.[46] На 23 май 1922 г. БЗНС в Медковец организира тържествено посрещане на Стоян Омарчевски — министър на народното просвещение. Заедно със съпругата си земеделският лидер гостува в селото по случай 24 май — празника на старобългарските просветители Кирил и Методий. Членове на дружбата го посрещат на шосето за Лом до местността "Жеравица". При слизането на министъра от колата, Тодор Пасланджийски, силен и здрав селянин, го грабва, слага го на рамото си и така отнася височайшия гост до училищната сграда.[47]

На 17 февруари 1923 г. най-активните медковски сдружени земеделци слушат пламенната реч на Райко Даскалов в Лом на събранието на околийската дружба. В словото си той обръща внимание на необходимостта от съзнателна дисциплина в редиците на БЗНС.[48]

Активност се наблюдава и в редиците на медковската комунистическа организация. Около 300 души комунисти, комсомолци и техни съмишленици от Медковец участвуват на многолюден окръжен събор във Видин, организиран в началото на октомври 1922 г. Там слушат речи на Тодор Луканов /организационен секретар на ЦК на БКП/, Крум Пастрамаджиев и др.[49] Още по-многолюдна е групата от Медковец, около 450 души, на организирания от Лом околийски събор в с. Василовци, където говори Ламби Кандев от ЦК на БКП /т. с./ и др.[50] Вземат участие в районно предизборно събрание в с. Дългоделци през април 1923 г. и др.[51]

Комунистическата партийна организация в Медковец продължава да води редовен организационен живот. Заедно с това някои от нейните членове напускат редиците ѝ. През 1922 г. по неизвестни причини отпадат от комунистическата организация Христо Трифонов и поп Андрей Игнатов. Доброволно напуска групата Аврам Петков Рацов, който става член на БЗНС. След неговото напускане организацията избира за касиер Николай Трифонов Вълчев, а за член на ръководството Иван Георгиев Грънчарски, — приел след три месеца касата. Постепенно изискванията към комунистите в Медковец нарастват и местната организация на БКП /т. с./ започва да чисти редовете си. Изключени са: Цено Младенов /Изонцо/ — общински писар, "злоупотребил като отговорник на партийния печат", както и Горан Младенов Велков /Мальо/ — за неизпълнение на поставените му поръчения и допускане на "дребнобуржоазни прояви."[52]

Подобни слабости и злоупотреби има и при членовете на БЗНС. На 18 декември 1922 година Ломската околийска дружба съобщава по линията на своите организации, че отстранява от редиците на БЗНС Горан Костов Порчов заради корупция, установена от анкетната комисия в ревизионния протокол.[53]

Наред с това трябва да отбележим, че в Оранжевата гвардия на БЗНС участвуват както военнослужещи и няколко души от Медковец: Аврам Петков Рацов, Софрон Кузманов Конов, Тодор Лазаров Пасланджийски и Тодор Раков Минов. Аврам Рацов заема командирска длъжност в гвардията.[54]

3. ДЕВЕТОЮНСКИ ПРЕВРАТ И УЧАСТИЕ В СЕПТЕМВРИЙСКОТО ВЪСТАНИЕ 1923 ГОДИНА

Земеделското правителство и лично Александър Стамболийски получават сигнали за готвения преврат от редица места, но мерки не се вземат. И наистина на 9 юни 1923 година под ръководството на Военната лига и "Народния сговор" е извършен военен преврат. Земеделското правителство е свалено, а Александър Стамболийски — умъртвен по най-жесток начин.

На 9 юни земеделците в Медковец са свалени от власт без всякаква съпротива. Не реагирала и комунистическата организация, която изпълнила решението на ЦК на БКП /т. с./ за неутралитет в борбата между БЗНС и представителите на едрия капитал — т. е. между "селската и градската буржоазия". След завземане на властта от сговористите местният Общински съвет е разтурен и на негово място е назначена тричленна комисия в състав: Евгени Спасов Попов — председател, и членове — Рангел Павлов Префуклийски и Христо Иванов Торньов.[55] Ръководителите на БЗНС са арестувани, задържан е и завърналият се от София командир от Оранжевата гвардия Аврам Петков Рацов. В полицията в Лом са откарани и репресирани следните земеделци: Филип Тодоров Порчов, Андрей Матов Суролейски, Йордан Петров Суролейски, Цветко Костов Стипцов, Аврам Петков Рацов и други. Всички служители в общината, дори и пъдарите, са уволнени. Засегнатите от аграрната реформа земевладелци си вземат земята заедно със засетите култури.

Радостта на медковските малоимотни и оземлени селяни се оказва краткотрайна. Икономическите и социалните придобивки са ликвидирани. Със своя неутралитет определена отговорност за тези трагични събития носи и Комунистическата партия. Постепенно обаче вижданията на комунистите в низините започват да се променят. Още в края на юли 1923 г. Видинската окръжна комунистическа организация разглежда въпроса за "новата тактика" "Окръжният комитет иска — се казва в приетата резолюция — промонение на досегашната тактика на КП. Тя трябва да стане действително революционна партия, т. е. партия на действието".[56]

В Ломска околия има силни комунистически организации и групи, една от които е и медковската[57]. За това свидетелствува резултатът от парламентарните избори, проведени на 22 април 1923 г., в които тя получава 205 гласа.[58] Връзките ѝ с местната дружба, макар и отслабени в навечерието на 9 юни, не са прекъснати и пред общата опасност след преврата отново започват да се заякчават. Земеделците чувствуват, че след удара срещу тяхната законна власт се подготвя разгромяване и на БКП, поради което проявяват стремеж към сближаване.

В края на юли 1923 г. околийското ръководство на БКП свиква конференция, на която от Медковец присъствуват Андрей Симеонов Рангелов и Иван Георгиев Грънчарски. Събранието разглежда вътрешното положение в страната след деветоюнския преврат. В заключение Крум Пастрамаджиев, член на Окръжния комитет на БКП във Видин, изтъква необходимостта от създаване на "единен фронт" в селищата на околията. Решаващи все пак се оказват директивите на Коминтерна от Москва, донесени от неговия генерален секретар Васил Коларов в края на юли.

След решенията на ЦК на БКП от 5 — 7 август започва активна дейност по места за изграждане на единен фронт и подготовка на въоръжено въстание. Все още обаче не всички смятат, че е подходящ моментът за призив към народа за въстание. Това показва и проведената на 19 август 1923 г. конференция в Лом с участието на ръководствата на комунистическите групи в околията. При разискванията по въпроса за въстанието се оформят две становища: Крум Пастрамаджиев и Арсени Георгиев преценяват, че все още не са подготвени, докато Александър Карастоянов[59] от Лом и няколко делегати от селата, между които и Иван Опинчев от Медковец, смятат, че всичко е готово, и настоявали час по-скоро да се обяви революцията.[60] Надделява становището за активни въоръжени действия.

В цялата околия закипява трескава дейност, устройват се събрания, манифестации и митинги на комунистически групи, на които участвуват и сдружени земеделци и безпартийни. Ораторите говорят за революционна борба срещу деветоюнския режим. Наред с политическата се извършва и военна подготовка. Ломският комитет на БКП /т. с./ и създаденият при него въстанически военен щаб изработват подробен план за въстанието. Околията е разделена на 7 района, център на един от които става Медковец.[61]

Особено внимание се обръща на въпроса за набавяне на оръжие. На 12 септември 1923 г. на проведената в местността ”Киселевския шумак” нелегална конференция от Ломския партиен комитет с представители на комунистическите групи в околията се изтъква, че БКП /т. с./ взема курс към въоръжено въстание; поставя се и задачата всички партийни групи да заздравят връзките с БЗНС, да се въоръжат и да чакат паролата за въстание. Ръководят и доминират обаче комунистите и в подготовката, и по време на метежа.

Медковските делегати Андрей Симеонов /партиен секретар/ и Цветан Тодоров Опинчев /секретар на комсомола/ на общото събрание информират комунистите и комсомолците за взетите решения от конференцията.

Поставена е задачата всички членове да се снабдят в най-кратък срок с оръжие, по възможност бойно. Отговорниците за връзка с БЗНС да съобщят на земеделците за предстоящите събития. Още на следващия ден комунисти, земеделци и техни съмишленици започват усилена подготовка за идващия ден. В продължение на 5 — 6 дена от единствената в селото бакалница, където се продавали револвери 6/35, патрони, сачми, ловджийски гилзи и барут те са изкупени. Закупува се оръжие и снаряжение и от Лом или околните села. За поправка и привеждане на хладното оръжие в добро състояние се използува железарската работилница на Драган Младенов, която, по израза на един съвременник, се превърнала в ”оръжеен арсенал”.

Наред с това се върши разузнаване за скрито оръжие от военните и от властта на различни места из селото. Установява се, че в складовете на гарата има голямо количество бойни снаряди, а в камбанарията и в няколко мазета на селяни са складирани пушки и боеприпаси. Особено активни и съобразителни в това отношение са комсомолците и земсистите. Още през есента на 1922 г. земсистът Ефтим Дамянов Пандурски и един комунист по прякор Пашата успяват да вземат от яхъра на Евгени Спасов Попов /сговорист/ 4 пистолета, 4 карабини и 1 картечница.[62] Поради липсата на някои части картечницата не била използувана по време на въстанието. Изобщо — пише един участник в събитието — ”революционният дух в селото ни беше доста повишен и с нетърпение се очакваше паролата за въстанието”.[63]

Дейността на компартията обаче не остава скрита за властта в Медковец. Сговористите изострят своята бдителност. Най-верните хора от тях са вдигнати на крак. Организирана е добре въоръжена нощна патрулна служба в селото, ръководена и контролирана от членовете на цанковистката общинска тричленка. Така мобилизирани, превратаджиите се готвят да срещнат с оръжие в ръка въстанието.

В Ломска околия въстанието започва на 22 септември вечерта едновременно в града и селата. В Медковец то е организирано под ръководството на Никола Аврамов — секретар на Ломския партиен комитет, и Кирил Митев /Кабзата/, също от Лом, учител в Медковец по това време. Първият от тях е определен за командир на въстаническите сили от Медковския район, а вторият — за негов помощник.

На 22 септември 1923 г. на разсъмване те пристигат в Медковец и се свързват със секретаря на комунистическата организация Андрей Симеонов. Известяват му, че паролата за въстанието е получена и че през идващата нощ властта в Медковец, Сливовик, Кърки жаба, Расово и Долно Церовене трябва да бъде в ръцете на въстаниците.

Пръв узнал дългоочакваната вест Дени Симеонов, който се залавя за изпълнение на поставената задача. Извикват Дано Опинчев и още някои от ръководството на БКП и съвместно обсъждат плана за овладяване на селото, допълват го и го конкретизират. За сборен пункт на въстаниците е определена местността ”Смесите”, на около 3 километра северно от Медковец. Извикват секретаря на комсомола Цветан Опинчев и му поставят задача: да уведоми партийните отговорници и осигури идването на бойните групи в определената местност и час. С помощта на комсомолците Рангел Симеонов, Ерменко Беремлийски, Григор Бонов и други той изпълнява поставената му задача.

На 22 септември вечерта 76[64] бойци, комунисти, земеделци, комсомолци, земсисти и безпартийни, въоръжени с пушки — бердани и ловджийски, пищови, ножове, секири, вили и други селскостопански сечива, се явяват на сборния пункт. Тук пристигат и военните ръководители на Медковския въстанически район Никола Аврамов и Кирил Митев, придружавани от Дени Симеонов и Дано Опинчев. Появяването им е посрещнато с радостно очакване. Произнасят пламенни слова пред въстаниците.[65] Кирил Митев описва събитието така: ”Насъбралото се множество ни посрещна с вдигнати пушки, саби, ножове, коси. . . Аз застанах на баирчето, така че да мога с един поглед да видя на грейналата месечина лицата на бащите, братята и близките на моите ученици, да им открия душата си и да обявя с огнено слово решението на ЦК на партията за всенародно въстание и за работническо-селска власт. Думите ми бяха кратки. След мен говориха Аврамов и партийният секретар на медковската партийна организация. С Дени разпределихме другарите по роти, взводове и отделения. Конниците потрепваха на конете си и заедно с всички очакваха команда ”напред”.[66]

След обявяване на въстанието ръководството съобщава плана за овладяване на селото. Всяка бойна група получава конкретна задача. Главните обекти за овладяване са общината, пощата и гарата. Основните сили начело с Никола Аврамов и командира на бойната група Милан Гергов Свинарски се насочват към центъра на селото и общината. Конниците, водени от Кирил Митев, първи пристигат на селския мегдан. Бойната група на Аврам Свинарски, към която се присъединяват и комсомолците Милан Петров Биволарски, Йордан Драганов Младенов и Спас Николов Белчев, овладява без всякаква съпротива телеграфо-пощенската станция. Прекъсват съобщенията с Лом и София. Ценни сведения за намеренията на сговористите и местата на техните отбранителни пунктове известява началникът на пощата Борис Георгиев Шупов — съмишленик на комунистите. Това ориентира въстаниците за правилно насочване и бързо ликвидиране на съпротивата. В придвижването си към общината бойните групи се натъкват на засилените патрули, поставени от местната общинска власт. Завързва се ожесточена престрелка при моста на площада и в долната махала, в резултат на която са ранени двама въстаници /единият от които е Борис Маринов Пърчоев/ и двама от въоръжената охрана на властта — Софрони Спасов Бояджията от патрула и членът на тричленната комисия Христо Иванов Торньов, притичал се в помощ на охраната. Младежите атакуват и къщата на чифликчията Григор Ванков, за да заловят сина му Рангел и зет му Косьо Маждраков, офицер, от които очаквали евентуална съпротива.

След овладяване на пощата, площада и моста основните сили на въстаниците начело с Никола Аврамов и Милан Свинарски завземат общинското управление, залавят и председателя на тричленната комисия Евгени Спасов Попов. Веднага след това е избран революционен комитет от 5 души. За комендант и председател на комитета е посочен Иван Опинчев, за негов заместник Григор Симеонов Рангелов; Панто Фиков Белмъжков — отговорник на превозните средства, Георги В. Неков — по охраната на селото и арестуването противниците на комунистическата власт, и Дени Симеонов.[67] След заминаването на Дени с медковската дружина за фронта при град Лом в помощ на комитета са привлечени: Милан Гергов Свинарски от БЗНС /отговорник за дрехите, обущата и боеприпасите/, Стефан Атанасов Върдзов /завеждащ прехраната/ и Георги Иванов Сивов — раздавал оръжието на въстаниците.[68]

След овладяване на селото и арестуване на изявените привърженици на сговора по нареждане на въстаническите ръководители Димитър Стефанов Кочов удря камбаните по ”тревога” и известява на селяните, че властта е вече в ръцете на комунистите и сдружените земеделци. Към тревожния камбанен звън се присъединява и гласът на селския глашатай Шамир Асанов, който с барабана обявява обща мобилизация и призовава всички мъже да се явят в училищния двор с храна за три дена. И наистина още при първите изстрели и камбанния звън към въстаниците се присъединяват нови бойци[69] /вж. Приложение № VIII/.

Една от първите задачи на революционния комитет е да се завземе гарата. Изпратените 20 бойци обезоръжават полицейския стражар Александър Цв. Порчов и на негово място поставят свои часови. За комендант на гара Медковец е назначен Анани Костов Стипцов. Впоследствие на гарата пристигат въоръжени Иван Опинчев, Кирил Митев и Никола Аврамов, които нареждат на началника Тодор Георгиев, съмишленик на БКП, да спира всички влакове за Лом и Видин. По заповед на Кирил Митев въстаниците правят засада и проверка на пристигащия от София товарен влак.[70]

Сетне ръководителите на въстанието се завръщат в центъра на селото, където училищният двор непрекъснато се изпълва с хора, отзовали се на камбанния звън и съобщенията на селския глашатай. Междувременно изпращат се конни разузнавачи до околните села, с цел да окажат помощ за завземане на властта и придвижването на бойците към сборните пунктове. В Сливовик са проводени Никола Плевенски и Петко Биволарски, а за Долно Церовене и Дългоделци — Стефан Раков от БЗНС.

В същото време под ръководството на Дени Симеонов[71] бойните групи арестуват 40 души най-активни сговористи[72] и ги затварят в класните стаи и в мазето на училището. На пост при задържаните е поставен комунистът Йосиф Швейда.

В училищния двор продължават да се стичат мъже и да се записват във въстаническата армия. Усърдно и бързо работят не само Никола Аврамов и Кирил Митев, но и Дени Симеонов и местните командири на бойни групи. Привежда се в изправност въоръжението, както и конските каруци, за да се тръгне към град Лом. Със записаните повече младежи се съставя конен ескадрон; втори ескадрон се съставя от бойците в Сливовик; организирани са тилови служби, оборудва се и специален обоз с хранителни припаси и военно снаряжение.

По такъв начин в продължение на няколко часа е организирана медковската бойна дружина, която наброявала 120 души — комунисти, земеделци и безпартийни. Към 12 часа на 23 септември 1923 г. начело с дружинния командир Кирил Митев тя потегля от селото с червени и оранжеви знамена към Лом. Комунистическото знаме носел Софрон Дамянов Пецов. В спомените си по-късно той пише, че когато тръгнали за града, партийният секретар Дени Симеонов му подал знамето с думите: ”Софроне, знамето ще пазиш ти. И го носи достойно, гордо го развявай, нека то да стряска враговете.”[73]

Минавайки през местността ”Липена”, медковската бойна дружина осъмва на м. ”Двете чуки” при с. Криводол, където се присъединяват и въстаниците от Расово и Кърки жаба. С тях сборният отряд нараства на 200 души. За командири на отряда са назначени Никола Аврамов и Кирил Митев от Лом и Божин Кузов от Кърки жаба.[74] По пътя за Лом към отряда се присъединяват и отстъпилите през нощта криводолски въстаници и бойците нарастват на 300 души. След успешни действия срещу Трети ескадрон от Втори конен полк, изпратен по шосето за Белоградчик, отрядът минава през Момин брод и едва към 13 часа медковската и кривобарската дружина успяват да заемат позициите, определени им от околийския революционен комитет при Шърбановата мелница и държавния лозов разсадник. Една част от въстаниците, с командир запасният офицер Петър Петров, заемат покрива на мелницата с фронт към казармата. Замфир Хаджийски от Дългошевци е командир на групата в долната част на мелницата, а позицията в Щърбановата махала се командува от Божин Кузов Йонов. Общ командир на фронта е Кирил Митев, който след 24 септември, когато е изпратен във Фердинанд за оръдието, е заместен от Замфир Хаджийски. На този участък се водят едни от най-ожесточените сражения на 23 и 24 септември. За устрема и проявения героизъм на въстаниците в това сражение свидетелствува и самият противник, командирът на полка, който съобщава на началника на Видинския гарнизон, че "тук /в Лом — бел. Цв. С./ метежниците са много . . . с висок и нападателен дух"[75], и моли да му се изпрати незабавно помощ. Упорито се сражават и въстаниците от Медковец. Особено смело се държи в боя Евлоги Якимов Попов /Данко/, който стрелял прав по противниковата позиция и викал на висок глас: "Хей, поручик Мирчо Ценков, предай се, предай се, че. . . ние сме милиони"[76], и ругаел. В сражението са ранени Димитър Матеев Пандурски и Георги Трифонов Белчов.

Въпреки числеността и устрема на въстаниците, на 25 септември следобед съотношението на силите се изменя в полза на армията. След двучасово сражение обръчът на въстаниците е пробит, селяните напускат позициите и в безпорядък се отправят към селата си.

Какво е положението по това време в Медковец? След изпращането на медковската дружина на Ломския фронт революционният комитет в селото взема мерки за укрепване на властта. По-нататъшните арести на сговористи продължават, организира се издирването и изземването на оръжие и боеприпаси, а на 24 септември се извършва нова мобилизация, и то на всички мъже от 20 до 60-годишна възраст. Комитетът полага грижи и за медицинското обслужване на ранени или болни въстаници. Андрей Матов Суролейски, който по време на войната бил фелдшер, е назначен със специална заповед да организира медицинската служба.[77] В тяхна помощ се явяват селянки от женското дружество. Председателката Цвета Биволарска привлича за тази цел известен брой жени, които се отзовават с желание.[78]

Междувременно чрез своите конни връзки с фронта при Лом революционният щаб в Медковец узнава, че за превземането на казармата е необходимо оръдие. Точно тогава достига новината[79], че при превземането на Фердинанд въстаниците са пленили един топ и картечница. Трябвало да се изпрати човек в града, с цел да поиска оръдие за обстрелване на Ломската казарма. Председателят на революционния комитет Дано Опинчев предлага да се възложи тази задача на поп Андрей. "Ти, отче! — се обръща към него Дано. — Всички знаем, че си служил в артилерията. Само по-бърже! Време за губене няма!"[80] Поставената задача е приета с готовност от божия служител. През Сливовик и Вълкова Слатина черният конник се озовава във Фердинанд, където се представя на Георги Димитров и Васил Коларов. Поп Андрей[81] успява да изпревари Никола Аврамов и Кирил Митев, изпратени със същата задача от ломския комитет. Краткият разговор на медковския поп с ръководителите на въстанието им прави силно впечатление, което впоследствие Васил Коларов предава така: "В главния щаб пристигна поп Андрей, началник на медковския отряд, за да моли за помощ. Тоя поп беше наш другар и партиен член, предан революционер и храбър воин, който беше сбъркал професията си. Ходеше с расо и калимавка, но нямаше нищо общо нито с черквата, нито с господа. Духовното началство беше му запретило да служи, но неговият авторитет сред населението беше голям. Със своя исполински стан, внушителна фигура и буйно вееща се коса и брада той внушаваше респект. Той ни изложи тежкото положение, създадено около Лом, и поиска да му дадем "само едно топче", което с няколко изстрела щяло да свърши работата. Ние намерихме, че можем да отделим временно едно планинско оръдие и го предадохме на поп Андрей."[82]

Все по това време поп Андрей се среща във Фердинанд и с основателя на комунистическата организация в Медковец, учителя Александър Иванов, командир на Лопушанската дружина. Тази среща със своя "идеен кръстник" повдига още повече бойното настроение на свещенослужителя. Разделят се с пожелания и вяра в успешния изход на започнатото дело. Поп Андрей му заявява: "Мой Сандо, довиждане! Започнахме вече героичната борба с оръжие в ръка. Аз вярвам в победата, както съм убеден, че след нощта ще настъпи ден!"[83]

Скоро той получава възможност да потвърди на дело своите думи. В успешното сражение при гара Бойчиновци поп Андрей получава своето бойно кръщение. От краткия допир с него във Фердинанд и пътуването до Бойчиновци командирът на Лопушанската дружина Георги Дамянов се убеждава, че поп Андрей е човек, който разбира от военно дело. Използува го като помощник при разпределяне на въстаниците и организиране на боя при гара Бойчиновци. "Заедно с поп Андрей — пише Г. Дамянов — поведохме ротите към платото над с. Бойчиновци. Сигналът за атака бе даден. Отдясно на мен на около 50 метра е залегнал поп Андрей. Той, освен сабята, държеше в ръцете си пушка. Нему бе дадено да командува група на определен участък."[84] Георги Дамянов се възхищава от държанието на поп Андрей, който в атаката е начело на своите бойци, окуражавайки ги с мощния си вик: "Напред, другари!" В резултат на победоносното сражение при гара Бойчиновци в ръцете на въстаниците падат повече от 300 пушки, 4 картечници и две полски оръдия.

След митинга на гара Бойчиновци, организиран привечер на 25 септември по случай победата, Гаврил Генов поздравява бойците и предава на поп Андрей, Кирил Митев и Никола Аврамов едно планинско оръдие и две картечници. Окръжният революционен комитет решава да се изпрати специален отряд заедно с оръдието и картечниците в помощ на ломските въстаници. Под ръководстото на поп Андрей се съставя влакова композиция, състояща се от два открити вагона отпред и след тях два закрити фургона и локомотива. В първия открит вагон е поставено оръдието и двете картечници в ъглите отпред.[85] Отрядът наброява около 80 души въстаници от Мърчево, Габровница, Бойчиновци, част от Лопушанската дружина и 10 души от Ломския фронт с Н. Аврамов и Кирил Митев. Между последните са и двама души от Медковец.

Едновременно с тръгването на отряда от Бойчиновци от името на Окръжния комитет се изпраща телеграма до революционните комитети в Ломска околия за обща мобилизация и съсредоточаване на въстаническите отряди на определените пунктове. Заповедта гласи: "Бърза. Бойчиновци/часа/22,10. Незабавно изпратете връзки до групите в районите: Медковец, Вълчедръм и Куле махала за обща мобилизация, като мобилизираните въоръжите с пушки и каквото имате, и веднага да бъдат съсредоточени в пунктовете, както следва: за Медковски район в Медковец, Вълчедръмски район — в Расово, Кулемахленски — в Ковачица. Да реквизирате всички коне и да се създаде конница, от която да се изпратят разезди за разузнаване от пункт Медковец към Брусарци — Крива бара, от пункт Расово към Василовци — Сталийска махала, от пункт Ковачица към Лом. Това да стане още сега. Ще организирате чисто по бойному пехотни части. Всички да бъдат готови с началници на ротите и взводовете и с пристигането в Медковец готови за действие. Създайте силни връзки между пунктовете! Влакът тръгва сега. Те /въстаническите отряди/ да бъдат готови за действие към 11,30 /23 часа и 30 м./. Пристигаме с оръдието и картечниците. За неизпълнение ще отговаряте с живота /си/.

25. 09. 1923 година "Комитета"
с. Медковец За комендант: Григор С. Хрангелов"

Телеграмата е подпечатана с печата на БКП /т. с./ — село Медковец.[86] Тя е отнесена във Вълчедръм и Куле махала от Христо Йолов Пасланджийски и Тодор Раков Минов /БЗНС/, а в Расово е доставена от Илия Иванов Ковачев и Цветко Атанасов Цеков — безпартийни.

През нощта на 25 срещу 26 септември влакът с оръдието се придвижва бавно в посока към Лом. На гара Габровница поп Андрей, Никола Аврамов и Кирил Митев научават, че въстаниците при Лом са разбити от артилерията на Видинския гарнизон, но преценяват, че с помощта на техния отряд ще могат отново да ги вдигнат и си възвърнат завзетите от армията обекти и позиции.

Междувременно влакът с оръдието пристига на гара Медковец. На 25 септември обаче бойните действия, след пробива при Лом, се пренасят в района на гара Брусарци, където се насочват военните роти от Видин и Белоградчик, подсилени от белогвардейските части на генерал Курбатов.

Поп Андрей намира родното си село в готовност. В резултат на обявената обща мобилизация пред общинската сграда се явяват около 250 — 300 души, разпределени в 4 взвода с командири: комуниста Александър Григоров Табаков и сдружените земеделци Кирил Петров Манчов, Стоян Младенов Свинарски и Стефан Раков Минов. За командир на допълнително формирания отряд е назначен запасният подофицер от инженерните войски Филип Тодоров Порчов /от БЗНС/. Преди да тръгнат за Брусарския фронт, командирът на отряда строява бойците в черковния двор и произнася кратко насърчително слово: "Ако ние не разбием и разгромим врага при Брусарци, то след Брусарци идва Медковец, а виждате ли онези гадове — той посочил училището, където били арестувани сговористи и блокари, — дето надничат през училищните прозорци, ще ни избият до един после."[87]

След това Филип Порчов повежда отряда срещу настъпващите откъм Брусарци войскови части. Заедно с въстаниците от другите околни села Сливовик, Брусарци и Гайтанци успяват да спрат и отблъснат военните до брусарския връх. В това време намиращите се на гара Медковец въстаници посрещат с нова надежда отряда на поп Андрей. За неговото пристигане научава и командирът на войската, който решил да действува с хитрост. С цел да ги заблуди и ги насочи в погрешно направление, от гара Брусарци съобщават на началника на гара Медковец, че ръководителят на Околийския революционен комитет Беремлиев бил наредил оръдието да замине за Лом през местността "Липена". Въпреки неразумността на такова отклонение от железопътната линия, ръководителите на въстаниците решават да изпълнят заповедта. Изработва се нов план.[88]

Оръдието е свалено от вагона и прикачено за каруца с конска тяга. Намерените в мазето на гара Медковец снаряди се оказват от същия калибър и затова бързо са натоварени на няколко каруци. Късно през нощта поп Андрей се отправя с оръдието и 50 — 60 въстаници от Медковец в направление към Лом. Сутринта рано отрядът е вече в

окрайностите на село Криводол. Тук са настигнати от няколко конници, изпратени от революционния комитет в Медковец, който им съобщава, че по нова "заповед" на Беремлиев трябва да се върнат с оръдието на гара Медковец, откъдето да настъпят по железопътната линия към гара Брусарци. След като са загубили няколко часа в погрешна посока, с известно вътрешно безпокойство поп Андрей връща обратно топа.[89]

Оръдието е натоварено отново на влаковата платформа и локомотивът потегля към местността "Хайдушки дол" срещу гара Брусарци. Към 16 часа на 26 септември започва обстрелът на гара Брусарци, откъдето войската им отговаря с повече оръдия и картечници. Ето как описва това сражение един от участниците в събитието: "Нашият отряд заедно с пехотата на поп Андрей се събра на гара Медковец към два часа следобед. . . Оръдието бе натоварено на вагон-платформа, а пехотата, около 80 човека, построена от двете страни на жп линия под командата на Стойне Милев, запасен офицер и учител в с. Мърчево, бе вече готова за тръгване . . . Влакът бавно потегли. Пехотата след него. . . Нашето оръдие зае позиция между медковския кантон и "Хайдушки дол". Започва артилерийският двубой с неприятелските оръдия. Обади се и нашето оръдие. Наблюдателят направляваше стрелбата от едно високо дърво, а от него до оръдието бе образуван жив телефон от въстаници, наредени по на 40 — 50 м един от друг, които от уста на уста предаваха командата на наблюдателя. В разгара на боя поп Андрей заповяда: "Щабът на фронта!" Тръгнахме към нашите стрелци, които напредваха. . . При всеки изстрел на нашето оръдие момчетата се въодушевяваха още повече — стрелят и викат по фашистите. От вида и настроението на нашите бойци попът също се възпламени и ми каза: "Бягай бързо при оръдието и кажи да не жалят снарядите!" Предадох тази заповед на командира на оръдието. Малко след това наблюдателят издаде команда: "Същи мерник и запалка, прогресивно коси!" Започнахме честа стрелба. . . Скоро във военния отряд настъпи колебание и той обърна гръб. Нашите приближиха до гарата и заеха позиция до линията. Същата вечер фашистите, които се оттеглиха от Брусарци, се спрели чак в Дреновец.”[90]

Революционният комитет в Медковец прави всичко възможно за поддържане на Брусарския фронт. На 26 септември той продължава мобилизацията на хора, реквизира всички годни коне и каруци. За прехраната на въстаниците Стефан Върдзов реквизирва 102 тона брашно от мелницата на Гаврил Поптодоров в Медковец. Георги Вачов Неков и Георги Лазаров Патов се грижат за конете и каруците. Пристигането на отряда на поп Андрей и неговите успешни боеве срещу неприятелските части на Брусарския фронт активизират местните революционни комитети за нови енергични действия.

На 27 септември медковският комитет формира още един отряд от около 100 души въстаници, разделени на два взвода, с командири подофицерите от запаса Филип Върбанов Кръстев и Ефрем Петков Матов — и двамата безпартийни. Общ командир на отряда става сдруженият земеделец Аврам Петков Рацов. Въстаническата бойна единица, която е слабо въоръжена /1 пушка се пада на 5 — 6 души/, пристига на Брусарския фронт към 9 часа сутринта и веднага заема позиция на възвишението срещу гарата, където Андрей Симеонов Рангелов издълбава специално гнездо за леката картечница.

Окуражени от победоносния бой на 26 септември, въстаниците от Брусарския фронт очакват на 27 септември сутринта отново поп Андрей с оръдието, за да продължи настъплението срещу Лом, но той не се появява. По заповед на Окръжния комитет във Фердинанд, получена на 26 септември вечерта, отрядът на поп Андрей заминава да окаже помощ на въстаниците при гара Бойчиновци, където войската напирала с нови бойни части.

Междувременно командирът на отстъпилия към Дъбова махала противник подполковник Петров алармира началниците на гарнизоните в Лом и Видин за силите на въстаниците в района на Брусарци. В резултат на енергичните контрамерки на подполковник Захов на 27 септември сутринта на Брусарския фронт се съсредоточават 2 оръдия, 12 картечници и много боеприпаси. Към 13,30 часа същия ден военните започват боя за гара Брусарци. Силите са неравни, но въстаниците се бият самоотвержено и посрещат противника със силен пушечен и картечен огън. Неприятелят обстрелва с оръдията гарата и възвишението на изток от нея. Поп Андрей не е тук, за да неутрализира оръдията на войската. След ожесточена съпротива гара Брусарци е овладяна от подполковник Захов. Превзет е и близкият манастир. Въстаниците отстъпват към Медковец. Към 16 — 17 часа правителственият отряд навлиза в Медковското поле и към залез слънце достига селото. Безуспешни са опитите на Никола Аврамов и Дени Симеонов да организират съпротива срещу войската. Заедно с група от около 20 въстаници и една картечница, поставена върху вагонетка, те обстрелват настъпващите към гарата части, но не са в състояние да ги спрат.

Виждайки безизходното си положение, революционният комитет в Медковец освобождава задържаните в училището сговористи.[91] Последните изпращат веднага парламентьори при подполковник Захов: Евгени Спасов Попов, Христо Иванов Торньов, Филип Миленов Кольов и Рангел Павлов Префуклийски. Пратениците го уверяват, че в селото няма въстаници. Въпреки това офицерът не се решава да влезе в бунтовното село, а през цялата нощ срещу 28 септември го обстрелва с артилерия и картечници. Едва сутринта командуваните от него военни части овладяват Медковец.

По това време поп Андрей продължава съпротивата. След действията при гара Бойчиновци той се връща отново към Брусарския фронт. За последния бой, който води поп Андрей, участникът в него Илия Томов Виденов от с. Василовци разказва следното: ”В края на борбата поп Андрей разполагаше с цяла влакова композиция от няколко затворени вагона. В един имаше хора, в друг коне и катъри. На открития вагон беше поставено оръдието — нашата сила и гордост. При оръдието имаше достатъчно боеприпаси и нужната прислуга — артилеристи. Притежавахме две картечници, хляб, сирене и други продукти. По едно време при нас дойде поп Андрей и бутна във вагона един кош грозде, покани ни да ядем, но ни напомни, че има и други гладни.

Разсъмваше се. Поп Андрей нареди да се приберат всички във вагоните. Даде ни няколко напътствени думи и накрая каза: "Момчета, и нас е майка родила, не ни е сврака чупила! Нека знаят нашите врагове, че на тяхното оръжие ние ще противопоставим нашата воля и готовност да се бием за победа!" После даде знак да тръгнем. Машината свирна и потегли... Минахме гара Долно Церовене и спряхме някъде насред пътя. Поп Андрей избра това място за позиция. Наоколо имаше голяма гъста гора. . . Свалихме картечниците и ги изнесохме напред, а оръдието стреляше от вагона. Наш преден пост наблюдаваше попаденията и предаваше от човек на човек къде и как да се мерят артилеристите. Тази работа вървеше тъй бързо, че оръдието постоянно стреляше. Поп Андрей летеше като вихър напред, връщаше се при нас, качваше се на вагона, скачаше оттам и крещеше: "Дръжте се, момчета! Не се бойте!" Боят трая цял ден. Привечер се наложи да отстъпим . . ."[92]

Последните изстрели от оръдието на поп Андрей са отправени към войнишкия бивак при гара Медковец. Няколко войници са ранени и един убит. Това стресва военните "усмирители", които по заповед на подполковник Захов заемат позиция северно от селото. Оттам започват да обстрелват с полски оръдия отряда на поп Андрей. Веднага след това захваща и настъплението на пехотата. Неравният бой продължава до късно следобед. При създаденото тежко положение за въстаниците поп Андрей дава заповед за отстъпление към гара Габровница. Тук узнава, че е обкръжен от две военни части и по-нататъшната съпротива е безсмислена. Нарежда да се свали оръдието и скрие в близкия шумак, а сам той се разделя с бойците си с думите: "Другари, сега кой както може да се спасява."[93]

разгром

Така завършва последното сражение на Септемврийското въстание, водено от поп Андрей на 28 септември 1923 г. в местността "Козаровец" между Медковец и Долно Церовене.[94] Мнозина от ръководителите на въстанието потърсват спасение зад граница. Между тях са и командирът и пом.-командирът на медковската бойна дружина Никола Аврамов и Кирил Митев, към които се присъединява и Никола Горанов от с. Василовци. На поканата им да ги последва, поп Андрей отказва категорично. След раздялата той отива при сестра си в с. Безденица, където се укрива на 29 септември, а след това се отправя към Медковец. В землището на Сливовик научава от един овчар, че домът и чифликът му са изгорени, а "със семейството му нещо станало."[95] Вечерта стига до чифлика си и с очите си вижда, че е превърнат в пепелище. Пред тази грозна гледка той има страшното предчувствие, че и другите сведения на овчаря за съдбата на къщата и децата му са истина, поради което ускорява крачките си към Медковец. Преди да влезе в селото, се отбива в мелницата на Гаврил Поптодоров, където работел като машинист най-големият му син Николай. На почукването никой не се обажда. Тогава се отправя към селото през железопътния прелез между двете мелници. Тук се натъква на караулния пост от трима медковчани. Те му съобщават, че всички от неговото семейство са живи и здрави, че къщата му не е запалена и го увещават да бяга, защото иначе лошо го очаква. Поп Андрей обаче предпочита да влезе в селото, за да се срещне с вуйчо си учителя Петър Георгиев Манчов. По пътя за общината, където му казали, че се намира Манчов, го срещат войници. Последните го арестуват и откарват на гарата при капитан Харлаков, раздаващ там "правосъдие". Завързват го с дебело въже и го приковават около стълба с фенера пред гарата.

На 30 септември военният комендант на Медковец изпраща до началника на Видинския гарнизон подполковник Захов следната телеграма: "Командуващият революционните войски свещ. Андрей Игнатов е в ръцете ни хванат. Моля нарежданото Ви."[96] Отговорът е: поп Андрей да бъде обесен публично същия ден, 30 септември, в родното му село Медковец. Военните, които само преди няколко дена са респектирани от името му, сега решават да се гаврят с него. Сутринта на 30 септември чрез селския глашатай разгласяват, че "червеният поп" е хванат и селяните се призовават да отидат да го видят на гарата. Свидетели и съвременници на събитието изтъкват, че в това време поп Андрей стоически понасял присмехите и оскърбленията на медковските сговористи; разговарял само със снаха си Цвета Тодорова Андреева, на която давал съвети да гледа добре внучето му Андрей, за да бъде запазено за рода му неговото име.[97]

Към обяд глашатаят отново известява, че на 30 септември в 14 часа ще бъде обесен публично на гарата поп Андрей. С това, без съдебно решение, най-тежко наказание военните искали да сплашат и всеят страх сред населението, за да не посмява за в бъдеще да повтаря подобен въоръжен метеж. Ала поп Андрей проявява храброст не само в сраженията срещу войската, но и пред бесилото. Стари хора разказваха, че той бавно се качил на поставеното за случая буре, приближил главата си до въжената примка, която войникът държал с разтреперани ръце, и с изпълнен с вълнение глас заявил: ”Целият народ бе с мене! Днес бесите мене, утре той ще беси вас! Запазете въжето за себе си, сатани!”[98] Казва тези думи и сам си нахлузва примката, а войникът ритва с крак бурето и червеният поп увисва на бесилото, ”сюблимен и непостижим”, както казва поетът Гео Милев в поемата си ”Септември”.

Три дни виси попът на телеграфния стълб край гара Медковец. Едва на четвъртия ден разрешават на родителите му Игнат и Мария Попдимитрови да приберат трупа на бунтовника. Погребват го на чифлика му, като вместо кръст върху вечното му жилище засаждат трендафил. Председателят на сговористката тричленка Евгени Спасов Попов поставя подписа си под смъртния акт, в който невярно се посочва, че същия ден /30 септември 1923 г., 14 часа/ двама от синовете на свещеника били дошли в общината и заявили пред него, че баща им бил умрял от естествена смърт в дома си. Днес този документ, целящ да прикрие историческата истина, се пази в архива на медковската община.

Няколко месеца по-късно, в края на март 1924 г., една вечер в Медковец пристига инкогнито поетът Гео Милев. Целта му е да получи сведения за трагичното септемврийско събитие, както и за дейността на поп Андрей и неговите другари, и да се запознае с някои места, свързани с неговия живот и участ. Със съдействието на участниците в метежа Андрей Симеонов, Софрон Влашки, Ангел Чиков и Евтим Пандурски поетът се среща с бащата на поп Андрей и разговаря с него по интересуващите го въпроси. На изпращане му показват телеграфния стълб край гарата, на който ”червеният поп” е обесен.[99]

* * *

Тук трябва да подчертая, че по време на Септемврийското въстание революционният комитет в Медковец проявява великодушие и човещина не само към задържаните сговористи, но и спрямо техните семейства. Местните комунисти и сдружени земеделци не допускат никакво насилие и лично отмъщение. Пример за това дават самите ръководители. Медковските въстаници спазват тези указания. В селото не е бит и не е убит нито един участник от другата страна на политическата барикада. Важно доказателство в това отношение са не само разказите на съвременниците, но и обвинителният акт срещу някои въстаници, в който липсват каквито и да е данни за насилия, грабежи и побоища по време на арестите и бунтовните сблъсъци.[100]

Не така обаче постъпват военните и местните сговористи. След потушаване на въстанието в Ломска околия започва терор и саморазправа от страна на властимеещите, които обикалят селата и с помощта на отделни представители на режима арестуват и избиват комунисти и сдружени земеделци без съд и закон. Така се постъпва и в Медковец. Най-изявените сговористи и блокари забравят човешкото отношение на бунтовниците към тях по време на събитията. Те не само че не се застъпват за Иван /Дано/ Опинчев и неговите другари, а ги предават на подполковник Захов и капитан Харлаков, които ги ликвидират по най-жесток начин на 29 септември на гара Медковец. След обесването на поп Андрей някои от сговористите, водени от омраза и от желанието за лично отмъщение, съдействуват на военните при залавяне на група въстаници. На 29 септември заедно с Дано Опинчев на гарата са разстреляни Аврам Петков Рацов, Методи Симеонов Монов и Иван Михайлов Буляшки. На другия ден, пак тук, е убит и Георги Трифонов Белчов. В бой с ломските кавалеристи на 29 септември са съсечени в местността ”Търно поле” край Вълкова Слатина Димитър Младенов Конов и Андрей Петков Конов. На същата дата, на 20 метра западно от моста на река Цибрица, падат убити братята Йосиф и Станко Тодорови Панови; укриващият се в с. Дългоделци Рангел Симеонов Рангелов е ликвидиран заедно с няколко местни комунисти в землището на същото село; на път от Козлодуй за Медковец кавалеристи съсичат в района на с. Черни връх Милен Тодоров Стефанов.

На 30 септември 17 медковски въстаници са натоварени във вагон за добитък и откарани под силна охрана във Фердинанд. Още на другия ден 13 души от тях са изведени извън града, принуждават ги да си изкопаят общ гроб и след разстрела ги заравят тук, край върбалаците на река Огоста. Ето техните имена: Борис Николов Дяволски, Крум Кузманов Конов, Ангел Дамянов Конов, Милан Григоров Табаков, Йосиф Шфейда, Арсен Ангелов Влашки, Найден Павлов Биволарски, Никола Петков Конов, Евгени Андреев Жатов, Димитър /Мито/ Матеев Пандурски, Иван Стефанов Кочов, Тодор Рангелов Данков и Григор Петков Бонов. Това са 25-имата убити и ”безследно” изчезнали медковски въстаници, за които медковската община съобщава с официално писмо от 1 декември 1923 г.[101]

Жестоката разправа с тези въстаници хвърля в тревога и ужас медковчани. Разтичват се близки и роднини на останалите живи въстаници и започват да тропат по сговористки врати и да молят да се застъпят или да укрият техните синове, братя и съпрузи. Въстаникът Евтим Дамянов Пандурски /БЗНС/ съобщава, че когато го закарват окървавен в общината, големият чифликчия и търговец Григор Ванков се скарва на военните за жестокия побой и довежда медицински фелдшер да му помогне.[102] Същият богаташ проявява гражданска смелост и на 1 октомври заминава за Фердинанд, където с помощта на познат офицер успява да освободи от разстрел четирима медковски въстаници: Георги Лазаров Патов, Павел Лазаров Патов, Тодор Иванов Дебийски и Стефан Трифонов Павлов.[103] Евлоги Андреев Тупанкьов, от своя страна, спасява Стефан Върдзов, Рангел Миленов Пилюшки, Иван Алексиев Шупов и Николай Трифонов Вълчев, които предупреждава да се укрият и да не се явяват публично, докато не им съобщи.[104] В продължение на една седмица в дома на богатия търговец Никола Томов /Колчо/ се укриват въстаниците Софрон Кузманов Конов /БЗНС/ и Анани Костов Стипцов /БКП/.[105]

На 5 октомври 1923 г. е издадена заповед до всички, които се укриват, в 3-дневен срок да се явят и регистрират в общината, в противен случай ще се считат за бандити и ще бъдат разстреляни на място. Когато се явяват, те са подложени на жестоки побоища от дошлите да ги приберат полицаи. В тази връзка Тодор Лазаров Пасланджийски разказва: ”През ръцете на биячите Г. В. Б. и А. Г. Б. минаха повече от 300 души. Те биеха човек, докато се счупи дърво от него. . . И двамата са бедняци, но силно фашизирани, вземаха здравето на трудовите хора.”[106] За тези репресии свидетелствува и въстаникът Рангел Миленов Пилюшки: ”Привикваха ни няколко пъти в общината и ни пуснаха, след като ни биха до насита.”[107]

След това ги задържат и изпращат в шлеповете на Ломското пристанище. В тях са затворени 32 въстаници от Медковец: 17 комунисти, 12 сдружени земеделци и 3 безпартийни.[108] Впоследствие повечето от тях са прехвърлени в конюшните на Втори конен полк в Лом.[109] На 8 ноември и на 18 декември 1923 г. повечето от задържаните в шлепа и конюшните са освободени и се завръщат в Медковец.

От 14 до 20 декември с. г. Ломският полеви съд издава постановление за привличане под отговорност и следствие следните 22 въстаници от Медковец: Георги В. Неков, Анани Костов Стипцов, Панто Филипов, Тодор Раков, Стефан Раков, Софрон Кузманов Конов, Рангел Захариев Табаков, Иван Цветков Стипцов, Софрони Дамянов Пецов, Евтим Дамянов Пандурски, Никола Христов Турлака, Борис Маринов Пърчоев, Атанас Тончев Патов, Григор Симеонов Рангелов, Евлоги П. Опинчев, Петко П. Биволарски, Андрей Симеонов Рангелов, Ангел Младенов Чиков, Захари Т. Нейков, Александър Г. Табаков, Крум Георгиев Сивов и Софрони Митков Рацов. Всички те са обвинени, че ”са взели участие в насилственото изменяване на държавния строй, с цел да се възстанови в България съветско селско-работническо правителство", поради което съдът постановява да се привлекат като обвиняеми по чл. 99, т. 2 от Наказателния закон.[110] В заключителното постановление от 15 януари 1924 г. се установява, че двама души — Иван Н. Опинчев и Григор Симеонов Рангелов, са действували като "организатори, подбудители и предводители. . . , участвували са като членове на революционния комитет", а останалите са "действували по заповед".

В обвинителния акт се приписва вина още и на Григор Симеонов Рангелов, Георги В. Неков, Панто Филипов и Андрей Симеонов, "които са били участници в учредените в тези села революционни комитети или началници и ръководители на бойни метежнически групи", поради което съдът иска наказанието им по чл. 99, т. 2 от Наказателния закон. Делото е внесено в Софийския апелативен съд, който с обявление № 1772 от 23. 02. 1924 г. заявява, че следственото дело "се прекратява, понеже деянието е амнистирано".[111] Само срещу Григор Симеонов Рангелов е образувано дело, след което го изпращат в Ломския затвор. Там престоява до средата на август 1924 г., когато и неговото дело е прекратено и той бива освободен.

БЕЛЕЖКИ

[1] Протоколи на Видинския окръжен съвет 1923 г., Т. 2. Видин, 1923, с. 156.

[2] Пак там. Т. I, с. 173 — 174.

[3] Пак там, с. 147.

[4] Земеделски кооперативен годишник, 1921, с. 9; Земеделски годишник за 1923, с. 4.

[5] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 21. Протоколна книга на читалище "Развитие". Протокол № 4 от 24 дек. 1922 г. на читалищ. настоятелство.

[6] Попов, Д. Лом града и околията. Лом, 1927. Приложение на ведомост за разрешените и използувани кредити от земеделските кооперации към 30 март 1927 г., кредитирани от Ломския клон на БЗ Банка.

[7] Две-три години след построяване на мелницата в Медковец фирмата на Никола Ганчев и Д. Нинов построяват в София шоколадена фабрика. За да рекламират фабриката в страната, те издават табло с картинки, които се попълват от купувачите на шоколад. Най-трудно се намирала картинката на мелницата в Медковец.

[8] Протоколи на Видинския окръжен съвет 1923 г. Т. I. Видин, с. 212.

[9] Пак там, т. II, с. 40.

[10] Пак там, т. I, с. 167.

[11] Работнически вестник, бр. 194 от 25 февр. 1919, с. 2.

[12] Иван /Дано/ Николов Опинчев / 21. 06. 1885 — 29. 09. 1923/ е роден в с. Медковец, в прогресивно земеделско семейство. Баща му, Никола Петков Опинчев, става последовател на марксическите идеи и се включва във формиращата се тесносоциалистическа група още през 1903 г. Дано завършва основно образование в Медковец и впоследствие работи в стопанството на баща си. Отличава се с буден ум и правилно отношение към земеделската техника. В такъв дух възпитава и многолюдното си семейство — имал 3 синове и 2 дъщери. С честен труд се замогва, като увеличава имотното си състояние на 200 дка земя, която обработва с машини, притежавал вършачка. Първата световна война, в която е раняван няколко пъти, и особено Октомврийската революция оказват силно влияние за неговото формиране като социалист и комунист. През 1919 г. става пръв организатор и учредител на комунистическата група в Медковец. С доброто си поведение като човек и комунист спечелва уважението на медковските селяни. Последователно е избиран за съветник в общината, а през 1923 г. и за окръжен съветник във Видин. Главен организатор и

ръководител на Септемврийското въстание в селото. След разгрома на метежа е разстрелян на гара Медковец.

[13] Основаването на комунистическата група става преди 6 април, тъй като на 6 и 7 април в Лом се е състояла околийска сбирка, на която присъствували делегати и от Медковец. Ето имената на основателите: Аврам Петков Рацов, Александър Иванов, Андрей Симеонов Рангелов /Дени/, поп Андрей Игнатов Попдимитров, Георги Лазаров Патов, Горан Младенов Велков /Мальов/, Григор Симеонов Рангелов, Иван Опинчев /Дано/, Крум Тодоров Попдимитров, Никола Велков Лонджийски /Бонов/, Николай Трифонов Вълчев, Панто Фиков Белмъжов, Стефан Атанасов Върдзов, Тодор Иванов Дебийски, Тодор Николов Опинчев, Христо Трифонов Павлов и Цено Младенов Торньов /Изонцо/.

[14] Материали за историята на с. Медковец, с. 162 — 164. Основаването на медковската комунистическа група и нейното официално приемане от ЦК на БКП /т. с./ е официално документирано. В "Работнически вестник", бр. 253 от 9 май 1919 г., се съобщава, че в Медковец е създадена партийна група, а в бр. 54 от 10 септември 1919 г. /притурка/ се изтъква, че са приети в състава на БКП /т. с./ 17 селски групи от Ломска околия, между които и тази от с. Медковец.

[15] Работнически вестник, бр. 253 от 9 май 1919.

[16] Пак там.

[17] Спомени на участниците в стачката Давид Митов Монов и Георги Илиев Сомбалата, разказани на Г. Филипов през 1966 г.

[18] Удостоверение на ЦК на БКП /т. с./ № 1208 от 17 май 1920 г. на поп Андрей Игнатов за пътуване по БДЖ с 50% намаление до София като редовно избран делегат. Намира се в експозицията на Работническото революционно движение в Историческия музей в гр. Лом.

[19] Спомени на Герго Димитров Убовилски и на Евгени Миленов Пилюшки, разказани на Г. Филипов през 1966 г. Основателите на БКМС са: Рангел Симеонов Рангелов, Ангел Дамянов Конов, Георги Андреев Жатов, Григор Петков Бонов, Димитър Матеев Пандурски, Димитър Григоров Йончев, Димитър Младенов Конов, Евгени Миленов Пилюшки, Андрей Петков Конов, Герго Димитров Убовилски, Иван Стефанов Качов, Милети Петров Биволарски, Петър Димитров Шоков, Симеон Младенов Торньов, Спас Тодоров Попдимитров, Тодор Рангелов Данков.

[20] Цвета Димитрова Биволарска /Ценка/. Родена в с. Соточино /дн. Гаврил Геново/ в комунистическо семейство. През 1922 г. се омъжва в Медковец за Георги Каменов Биволарски. В същата година организира първото женско дружество към организацията на БКП, а по време на Септемврийското въстание осигурява жени за превръзка на ранени. По време на съпротивата 1941 — 1944 г. нейният дом е яташка къща, в която отсядат и се укриват нелегални дейци от партизанския отряд "Христо Михайлов" във Фердинандско. След 9 септември 1944 г. активно участвува в укрепването на комунистическата власт.

[21] По спомени на Цвета Д. Биволарска, слушани от Г. Филипов през 1963 г. Основателки на женското дружество "Равноправие" са: Цвета Димитрова Биволарска /Ценка/, Игната Петкова Дяволска, Янка Матова Опинчева, Евгеница Попандреева, Симеона Костова Вързова, Елисавета Андреева Гунчева, Димитра Григорова Стипцова, Янка Симеонова Табакова, Надежда Евгениева Жатова, Коца Николаева Трифонова.

Гаца

[22] Спомени на Йордан Петров Суролейски, записани през 1966 г. от Г. Филипов. Основатели на ЗМС са следните младежи: Аврам Симеонов Свинарски, Борис Гергов Свинарски, Борис Андреев Тикванов, Горан Миленов Манастирски, Евгени Харалампиев Пандурски, Ерменко Раков Минов, Евтим Дамянов Пандурски, Иван Цветков Стипцов, Йордан Петров Суролейски, Илия Ерменков Свинарски, Милан Петков Стоянчов, Петър Тодоров Митков, Тодор Атанасов Сарафски, Тодор Миланов Порчов, Цветан Петков Порчов.

[23] Спомени на Ефтим Дамянов Пандурски. — Архив на БПФК в Медковец.

[24] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, кн. 7, л. 21. Протокол № 16 от 31 юли 1919; пак там, л. 38 — 39. Протокол № 2 от 31 юли 1919.

[25] За общински съветници в Медковец са избрани: Андрей Матов Суролейски, Филип Тодоров Порчов и Дамян Василев Пандурски от БЗНС; Иван Николов Опинчев, Панто Фиков Белмъжов от БКП /т. с./ Евгени Спасов Попов и Петър Георгиев Манчов от Демократическата партия; останалите 5 съветници са от съседното село Сливовик, влизащо в състава на медковската община.

[26] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, кн. 8, л. 52. Протокол № 15 от 12 юли 1921.

[27] Пак там, л. 52, 56 — 57. Протокол № 15 от 12 юли 1921.

[28] За общински съветници от Медковец са избрани: Андрей Матов Суролейски, Филип Тодоров Порчов, Илия Тодоров Стефанов и Тодор Петров Биволарски от БЗНС; Стефан Атанасов Бърдзов и Георги Вачов Неков от БКП /т. с./; Петър Георгиев Манчов, Христо Иванов Торньов и Горан Николчов Попценов от "Конституционния блок". Останалите трима съветници са от Сливовик.

[29] Спомени от Цвета Д. Биволарска, записани от Г. Филипов през 1962 г.

[30] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, кн. 8. Протоколи от 6 август и 28 декември 1922 г.

[31] Андрей Матов Суролейски /14. 12. 1882 — 1970/ е роден в Медковец, в средно земеделско семейство. Завършва II курс на Лом-

ското педагогическо училище. Занимава се със земеделие, през 1909 г. става член на БЗНС. На два пъти /1923 и 1933 г./ е избиран за кмет на медковската община, един от основателите на потребителната кооперация "Пчела". Арестуван на 9 юни 1923 г.; участвува в Септемврийското въстание, след което отново е задържан в шлеповете на Ломското пристанище. Ползува се с авторитет и уважение сред съселяните си, остава докрай неуморим привърженик и радетел на кооперативното дело.

[32] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, кн. 8. Протокол № 18 от 28 декември 1922.

[33] Пак там. Протокол № 18 от 8 ноември 1922.

[34] Пак там. Протокол № 11 от юни 1922.

[35] Пак там. Протокол № 8 от 3 юни 1923 г.

[36] Спомени на Христо Иванов Пасланджийски /БКП/ и Тодор Раков Минов /БЗНС/ — участници в акцията по събиране на помощи за Съветска Русия, разказани на Г. Филипов.

[37] Освен посочените трима блокари за събора на "конституционалистите" заминават и следните медковчани: Александър Дамянов Беремлийски /Циков/, Методи Петров Манчов, Рангел Павлов Префуклийски, Александър Георгиев Беремлийски, Герасим Петков Рацов, Саво Иванов Кратов, Никола Барашки и Христо Димитров Трендафилов. След 9 юни те наистина били назначени на служба като писари, горски стражари и др. Само двама души не получават служба и те се залавят с бръснарство — напр. Саво Кратов.

[38] Ломска дума, бр. 11 от 25 юни 1923.

[39] Саво Иванов Кратов си бил облякъл празничния костюм и някой се припознал и казал, че това е Йордан Ганчев — крупен земевладелец и търговец от с. Крива бара. Тълпата така го малтретирала, че той се завърнал в Медковец с изпокъсани дрехи, без обуща и шапка. /Спомени на Саво Иванов Кратов, разказани пред Г. Филипов./

[40] Земеделско право, Лом, бр. 18 от 1 дек. 1922.

[41] Арестувани и изпратени под конвой в Ломското околийско управление били: Иван Николов Опинчев, Андрей Симеонов Рангелов, Иван Георгиев Грънчарски, Борис Николов Дяволски, Лазар Тончев Патов, Александър Илиев Влашки — комунисти, Илия Ангелов Грънчарски — симпатизант на БКП, и Павел Кайзера — виновникът за инцидента.

[42] По разказ на Петко Петров Биволарски и Иван Георгиев Грънчарски, участници в описаните събития.

[43] Земеделско право, бр. 24 от 9 март 1923.

[44] Протоколи на Видинския окръжен съвет, март — април 1923, Видин, 1923, т. 1, с. 49, 173 — 174, 305 — 306, 323, 452; т. 2, с. 156 — 158, 243 и др.

[45] Пак там, т. 1, с. 3, 98, 268 — 269, 282; т. 2, с. 20, 104.

[46] На тази импровизирана среща местните земеделци, които се вълнували много от приложението на Закона за поземлената собственост, попитали Ал. Стамболийски ще се приложи ли законът, на което той им отговорил: "Трупове ще газим, но закона ще приложим."

[47] Материали за историята на с. Медковец, с. 182.

[48] Земеделско право, бр. 23 от 17 февр. 1923.

[49] Спомени на Цвета Димитрова Биволарска, участничка на събора във Видин.

[50] Спомени на Цвета Д. Биволарска и Борис Каменов Биволарски.

[51] Спомени на Иван Георгиев Грънчарски, Петко Петров Биволарски, Крум Григоров Йончов и Ангел Младенов Чиков — участници в околийския събор в с. Василовци.

[52] Материали за историята на с. Медковец, с. 182.

[53] Земеделско право, бр. 20 от 1 ян. 1923.

[54] По разказ на Тодор Раксв Минов, слушан от Николай Крумов Тодоров; спомени на Софрон Кузманов Конов, записани от Петър С. Кузманов, 25. 04. 1988 г. Няколко месеца преди 9-юнския преврат Спас Кръстев — Игорицата от Медковец, подофицер в една войскова част, съобщава на Софрон Кузманов Конов, че се подготвя военен преврат в столицата. Последният напуска Оранжевата гвардия и си идва в Медковец, където постъпва на работа като пощенски раздавач.

[55] ОДА — Михайловград, ф. 18-к. Протокол № 9 от 9 юни 1923.

[56] ЦПА, Н. О. Х. Д. № 386/923, т. 5, л. 296 — 297. — Цит. по: Косев, Д. Септемврийско въстание в 1923 г. С., 1954, с. 135.

[57] Пак там.

[58] Земеделско право, бр. 28 от 25 апр. 1923.

[59] Косев, Д. Пос. съч., с. 136.

[60] ОПА — Михайловград. Спомени за Септемврийското въстание на Илия Божинов Велков от с. Брусарци, инв. № 384 от 26 февр. 1973.

[61] Косев, Д. Пос. съч., с. 136 — 137.

[62] Спомени на Ефтим Дамянов Пандурски. — Архив на БПФК, с. Медковец.

[63] Спомени на Рангел Миленов Пилюшки. — Архив на БПФК, с. Медковец.

[64] Има известни различия в документите и спомените по отношение на броя на явилите се на сборния пункт въстаници. В повечето от показанията на участниците се дава цифрата 40 — 50 души, която е

посочена и в обвинителните актове. В спомените си Ефтим Дам. Пандурски изтъква, че бойците били около 100. В материалите за историята на с. Медковец Георги Филипов Биволарски посочва поименно и по партийна принадлежност 76 души.

[65] В книгата си "През бури" Кирил Митев съобщава, че той говорил пръв, а след него Ник. Аврамов и Дени Симеонов. В спомените на други участници се твърди, че пръв е произнесъл слово Н. Аврамов, което може да се приеме като по-правдоподобно, тъй като Н. Аврамов е командирът. Различия има и с твърдението на К. Митев по отношение на третото слово, което той приписва на Дени Симеонов. Други пък сочат, че това е бил Дано Опинчев. Твърдението е напълно логично. Макар че Дени Симеонов е партиен секретар, безспорен комунистически лидер и авторитет сред селяните всъщност е бил Дано Опинчев; избиран е за общински и окръжен съветник и дори кандидат за народен представител в последните избори преди 9 юни 1923.

[66] Митев, К. Пос. съч., с. 42 — 43.

[67] АМВР, ф. 33, а. е. 4, Т. 2, инв. № 104665, л. 80, 82, 101 и 105; а. е. 22, инв. № 92498 — 92593, с. 1 — 6.

[68] Материали за историята на с. Медковец, с. 192. По въпроса за състава на революционния комитет в селото също има известни различия в спомените на участниците. Въз основа на спомени и сведения след 9. 09. 1944 г. Димитър Пеков и Иван Райкински съобщават в статията си "Органи на работническо-селската власт в Северозападна България по време на Септемврийското въстание през 1923 г.", поместена в Известия на музеите в Северозападна България /ИМСБ/, т. 8, с. 189, следния състав: Иван Николов Опинчев, Ангел Младенов Чиков, Андрей Симеонов Рангелов, Иван Георгиев Грънчарски, Борис Николов Дяволски и Никола Петков Конов. Тук авторът се основава главно на документи от съдебния процес срещу участниците във въстанието от 1923 г.

[69] Пак там, с. 190 — 192. Посочват се имената на 178 души въстаници от Медковец, които по убеждение се вдигат и участват в бойните действия. Кирил Митев известява, че след превземане на гарата броят на желаещите надхвърлял 200 души. Числеността на въстаниците се увеличава особено след проведените две общи мобилизации на 24 и 25 септември. Много от жителите, които вземат участие в събитието като мобилизирани, изпълняват поставените им задачи честно и последователно. Такъв е например безпартийният Методи Симеонов Тикванов, който притежавал много хубави коне и ненапразно се гордеел с тях. Когато комисията по реквизицията идва да ги вземе за превозване на боеприпаси за нуждите на въстанието, той казал: "Моите коне друг не може да ги гледа и да ги кара. Щом са необходими на властта, аз сам ще дойда и ще изпълнявам каквото трябва с тях." И наистина остава заедно с въстаниците до прекратяване на бойните действия: помага при тегленето на оръдието на поп Андрей, превозва боеприпаси за бойците, сено и друг фураж за реквизирания добитък.

[70] Със същия влак в служебен вагон пътувал Васил Йорданов Янакиев от София, районен инспектор по железниците, който отивал по служба в Лом. По-късно той записва в спомените си: "Пътувах през нощта на 22/23. 09. 1923 г., силни удари по стената на вагона ме разбудиха. Отворих прозореца и преди да проговоря, двама селяни с пушки на висок глас извикаха: "В името на съветската власт, слизай долу!" Облякох се и бързо отидох на гарата. Бяхме в гара Медковец. Началникът на гарата Тодор Георгиев, сега жител на гр. Лом, ми каза, че селският свещеник поп Андрей и група селяни провъзгласили съветска власт. Дали му заповед влакът да остане там." Така ще стоят 1 1/2 часа /ОПА — Михайловград — инв. № 52. Спомени на Васил Йорданов Янакиев/.

[71] Андрей Симеонов Рангелов /неизв. — 17. 10. 1933/ е роден в Медковец, по професия шивач. Един от основателите на комунистическата организация в селото през 1919 г. и дългогодишен неин секретар. Взема активно участие в Септемврийското въстание като член на революционния комитет. След септемврийските събития е съден като организатор и ръководител на медковските въстаници. В периода на сговористката диктатура стои начело на нелегалната дейност на комунистическата организация в селото. Инициатор е за създаване на РП и РМС в Медковец. Организатор на редица антисговористки прояви, заради което нееднократно е арестуван и малтретиран. Вследствие на побоищата заболява тежко и умира на 17. 10. 1933 г.

[72] Материали за историята на с. Медковец, ч. 2, с. 193. Ето имената на арестуваните сговористи: Андрей Томов Лачов, Андрей Мончев Пешов /Дечо/, Александър Георгиев Беремлийски, Атанас Георгиев Сарафски, Атанас Пантов Манастирски, Аврам Мончев Пешов, Борис Петков Амбов, Григор Николчев Попценов, Григор Ванков Пенов, Горан Петков Конов, Георги Петков Тулешков, Демян Димитров Рангелов, Димитър Атанасов Боздуков, Димитър Александров Саравски /Синигера/, Евгени Спасов Попов, Иван Христов Ерменков, Иван Григоров Селепчийски, Иван Петров Саравски /Керкезина/, Иван Стефанов Пешов, Иван Драганов Николчев, Иван Ангелов Боздуков, Методи Петров Манчов, Марко Томов Николов, Найден Григоров Готовански, Никола Томов Николов, Никола Георгиев Цанков, Петко Ангелов Тулешков, Петър Георгиев Манчов, Петко Мончев Ванов /Трайко/, поп Андрей Игнатов, Рангел Григров Ванков, Рангел Петров Мацов, Рангел Павлов Префуклийски, Сретко Пантов Винишки, Софрон Ангелов Боздуков, Севастиян Петров Ванов, Софрон Спасов Бояджийски, Филип Миленов Кольов, Христо Иванов Торньов и Цено Димитров — Пепелника.

[73] Спомени на Софрон Дамянов Пецов /Влашки/ — сбирка спомени в архива на БПФК в с. Медковец. След пробива при Лом той се връща в село заедно със знамето на комунистическата организация, запасано на пояса под дрехата. Вкъщи го поверява на съпругата си Елисавета с поръката: "Поверявам ти бойното знаме на медковската партийна организация. Пази го като зеницата на очите си и твърдо вярвай, че ще дойде ден, когато това знаме ще потрябва пак." Елисавета взема знамето и го скрива в едно гърне, закопано в кошарата. На 9. 09. 1944 г. то е извадено от скривалището и като реликва от септемврийските събития 1923 г. е предадено в Музея на революционното движение в София.

[74] Косев, Д. Септемврийското въстание 1923 г. С., 1973, с. 240 — 241.

[75] Пак там, с. 244.

[76] Материали за историята на с. Медковец, с. 197.

[77] Цит. по фотокопието в Музейната сбирка къща-музей "Поп Андрей" в с. Медковец.

[78] Спомени на Рангел Миленов Пилюшки, записани през 1980 г.

[79] Новината за превземането на Фердинанд и Берковица, както и пленяването на оръдието, донася в селото една медковчанка, омъжена в с. Вълкова Слатина. Тя е снаха на въстаник, участвувал в боевете и пленяването на топа, ранен и се завърнал в селото. От него тя научила тези новини и ги разказала на близките си в Медковец. Узнали за това, веднага я извикали в комитета, пред който тя подробно разказва за събитието.

[80] Митев, К. През бури, С., 1957, с. 56. Поп Андрей Игнатов е един от основателите на медковската комунистическа организация през 1919 г. в неговата къща. Делегат на II конгрес на БКП през 1920 г., по неизвестни причини по-късно отпада от нейните редици. По време на 9 юни се сближава с някои представители на селската буржоазия. С това се обяснява отрицателното отношение на комунистическото ръководство в селото към него по време на подготовката на въстанието.Изглежда, че това е било временно отклонение, защото след овладяване на селото от въстаниците той се обижда на командира на въстаническия отряд Кирил Митев, за което се съди от следните негови думи: "Кабзо, къде оставяш стария борец? Защо и дума не ми каза? Цял живот съм мечтал за този ден! Ако ви потрябвам, аз съм вкъщи!" Като имали предвид връзките му с някои блокари и сговористи, въстаниците го арестуват заедно с привържениците на властта. При това положение поп Андрей написва бележка до председателя на революционния комитет Дано Опинчев, с молба да бъде освободен, за да бъде полезен на въстаническото дело. По нареждане на Опинчев на 24. 09. той е освободен и остава на разположение на комитета. От този момент той се хвърля в борбата с цялата си кипяща енергия /по спомени на Милен Петров Биволарски/.

[81] Поп Андрей Игнатов Попдимитров е роден в село Медковец на 20 март 1879 г. в заможно селско семейство. Учи земеделско училище във Видин. През 1898 г. се оженва за Райна Цанкова от с. Дондуково. Като войник служи в артилерията през 1901 — 1903 г. Завършва едногодишен курс за свещеници в Русе и през 1906 г. е ръкоположен за свещеник в село Сливовик. Още от юношески години се отличава с голяма любознателност и желание да научи и узнае повече за обществото и живота. Макар и незавършил гимназия, чрез самообразование разширява знанията си по агрономство и ветеринарна медицина. Когато става свещеник и селото му предоставя 30 дка земя, отделя повече време за обработване на имота, който превръща в образцово стопанство, а само в неделя и празник свещенодействува в черквата. Постепенно увеличава стопанството си, което обработва с модерна за времето си техника: жетварка, пружинен култиватор, сенокосачка, плугове, сеялка, саморезачка за фураж и др. 72 ?

Участието му във войните и в последвалата ги разруха разтърсват дълбоко неговата душа и той все повече се убеждава, че свещеническата служба не му е по сърце. Прегръща социалистическите идеи. През 20-те години поп Андрей притежава вече над 200 дка земя, но и многолюдно семейство от 11 души: 9 деца — 6 синове и 3 дъщери. Заради прогресивните му схващания видинският владика на два пъти го наказва със заточение в Бачковския и в Преображенския манастир, а най-после го уволнява след Първата световна война. На 24 септември 1923 г. той пренебрегва материалното си благополучие и се присъединява към въстаниците.

[82] Коларов, В. "Септември 1923 г." — В: Спомени. С., 1968, с. 57—58.

[83] Митев, К. През бури, с. 57.

[84] Дамянов, Г. Поп Андрей. — Възпоменателен септемврийски лист — с. Медковец, Ломско, 1945 г.

[85] ОПА — Михайловград. Спомени на Младен Пенов Тричков от с. Доктор Йосифово, инв. № 299.

[86] Косев, Д. Септемврийското въстание, с. 258 — 259. Телеграмата се намира в експозицията на Ломския исторически музей. В книгата си "През бури" Кирил Митев съобщава, че текстът на телеграмата е съставен от ръководителите на отряда на поп Андрей, когато влаковата композиция с оръдието пристига на гара Габровница. Тук те научават от началника на гарата за пробива на фронта при Лом и че много от въстаниците са се завърнали по селата. При създаденото положение поп Андрей, Никола Аврамов и Кирил Митев набелязват план за ново повдигане на селяните в Ломска околия. В тази връзка те съобщават по телефона на гара Бойчиновци да се предаде заповедта до незавзетите от войската ломски села /пос. съч., с. 63/.

[87] Материали за историята на с. Медковец, с. 195.

[88] Митев, К. През бури, с. 65.

[89] В спомените си Кирил Митев изтъква, че и втората заповед, която им се предава от името на Беремлиев, за връщане на оръдието, е маневра на неприятеля, с цел да съсредоточи силите си и да даде сражение на въстаниците там, където му е удобно /с. 66/.

[90] Тончев, П. Въстанието в Ломско. — В: "Народът въстана", с. 175 — 176.

[91] Материали за историята на с. Медковец, с. 200.

[92] Митев, К. През бури, с. 67 — 69. Из спомените на Илия Томов Виденов.

[93] Материали за историята на с. Медковец, с. 201.

[94] ОПА — Михайловград, инв. № 299.

[95] Материали за историята на с. Медковец, с. 203. Спомени на Елисавета Игнатова, сестра на поп Андрей.

[96] Косев, Д. Септемврийското въстание в 1923 г., с. 184 — 185.

[97] Материали за историята на с. Медковец, с. 204.

[98] Коцева, М. И. Коцев. Поп Андрей. Кратка биография. Медковец 1983, с. 27.

[99] Септемврийско слово от 1983. Медковска хроника.

[100] АМВР, ф. 33, а. е. 4. Т. 1, рег. № 104 665, с. 110; а. е. 22, рег. № 92 498; а. е. 4, 3 рег. № 104 665.

[101] Само в един документ, с който се изпращат от Медковец "11 метежници" при следователя в Лом, се обвинява безпартийният Александър Гунчев, че е разбил на 22 септември вечерта кръчмата на Драган Николчов. Изглежда обаче, че това е клевета, тъй като обвиненият не е съден.

[102] Спомени на Евтим Дамянов Пандурски. — АБПФК в с. Медковец.

[103] Материали за историята на с. Медковец, с. 207.

[104] По спомени на Трифон Алексиев, Джордж Николаев и Славчо Рангелов Пилюшки, разказани пред Цветан Р. Симеонов през 1988 г.

[105] По разказ на Софрон Кузманов Конов, слушан от Петър С. Кузманов и записан на 25 април 1988 г. от същия.

[106] Материали за историята на с. Медковец, с. 208.

[107] Спомени на Рангел Миленов Пилюшки. — АБПФК в с. Медковец.

[108] Материали за историята на с. Медковец, с. 208 — 209.

[109] На 16 октомври 1923 г. старши подофицерът Иван Спасов Кръстев от с. Медковец изтегля от шлепа и спасява Милан Гергов Свинарски, Илия Ерменков Свинарски и Аврам Симеонов Свинарски, а войникът Върбан Андреев Лачов изтегля и спасява Иван Цветков Стипцов и Ангел Младенов Чиков. По-късно, на 25 октомври, същите военнослужещи подписват гаранция, в резултат на което затворниците били освободени и се завърнали в Медковец, с изключение на Ангел Чиков, за когото медковските сговористи се възпротивили и той бил върнат отново в шлепа.

[110] АМВР, ф. 33, а. е. 4. Т. 2, рег. № 104 665, л. 185 — 200.

[111] Пак там, а. е. 22, рег. № 92 498, с. 2 — 3, 6 и 33.

Глава трета

МЕДКОВЕЦ В ПЕРИОДА 1923 — 1944 ГОДИНА

1. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Въпреки засилващата се експлоатация на селския труд, стопанската дейност по време на частичната стабилизация се съживява. Важна роля в това отношение играе Земеделската катедра към Видинския окръжен съвет. В отчета си пред постоянната комисия в заседанията ѝ от февруари — март 1926 и 1927 г. директорът на катедрата Казанджиев, като застава на позицията, че "спасението на страната и избавяне от днешната криза за народостопанския ни живот зависи единствено от увеличеното земеделско производство", апелира за по-скорошно комасиране и окрупняване на поземлената собственост, за въвеждане на повече селскостопанска техника както при засяването, така и при обработването на културите и прибирането на реколтата. Характерно за селскостопанската дейност е преминаването от дву- и триполното сеитбообръщение към плодосменното. Тази система е по-интензивна и става възможна след въвеждането на маслодайните растения, картофите, захарното цвекло и други.[1]

Правят се опити с пшеница № 16,7 и 84 от Русенската опитна станция. Вземат се мерки за подобряване на скотовъдството.

В резултат на използуване труда на бедните селяни и на умело боравене с различни стопански дейности в Медковец се оформя немногобройна върхушка от земевладелци, търговци и лихвари, която била силна по количеството на притежаваната земя и средствата за производство. Анализът на статистическите данни, извлечени от партидните книги на селото за периода 1919 — 1929 г. и 1929 — 1935 година, дава възможност да се направят някои оценки и изводи. През 1919 — 1929 г. продължава окрупняването на земята в ръцете на отделни стопани. Докато през 1922 г. в селото има 5 стопани с над 300 дка земя, то в следващите — до 1929 г. включително, броят им се увеличава рязко на 31, от които 15 души притежават от 300 — 350 дка земя, 8 от 350 — 400 дка и 8 от 400 — 452 дка. Над 400 дка притежават: Митю и Давид Нейкови, Марко Томов, Никола Андреев Паньов, Иван Петров Сарафски /Керкезина/, братята Евгени, Рангел и Горан Витански, Тодор Иванов Татарски, Христо Т. Кольов и Стефан Пешов; шестима от тях са новозабогатели.[2]

Сравнението на данните от първия и втория период, макар те да са непълни, дава възможност да се проследят набелязващите се тенденции в социално-икономическото развитие на селото. През втория период силно намалява броят на най-едрите стопанства — от 31 на 5; засилва се процесът на раздробяване на земята — общият брой на стопанствата се увеличава от 446 на 481; увеличава се броят на безимотните и малоимотните собственици /до 50 дка/ — от 253 на 386. Това става в резултат на наследствената делба на голяма част от едрите и пропадането на част от средните стопанства, които от 193 за първия период намаляват на 95 през втория.[3]

Повечето от заможните стопани, както и някои предприемчиви средни селяни се ориентират към закупуване на модерна техника: трактори, вършачки и жътварки сноповързвачки. През пролетта на 1925 г. Никола /Колчо/ Томов, търговец на зърнени храни, закупува трактор "Фиат". Последван е от богатия стопанин Милан Тодоров Куткудейски в съдружие със зет си Николай Попандреев, които през есента на същата година закупуват трактор американска марка "Деринг". За сравнително кратък срок в надпревара се закупуват доста трактори и вършачки. Даже и някои средни селяни, които не разполагали с достатъчно средства, вземат заеми от банката или от лихвари, но си набавят едър инвентар. Само за 5 — 6 години, към 1930 г., в Медковец се наброяват 17 вършачки и толкова трактора с тракторни сноповързвачки.[4] През 1928 г. Ломска околия е на второ място в страната по броя на моторни вършачки /70 броя/ и на първо по броя на тракторите /45 броя/.[5] Видно е впрочем, че в Медковец има най-много трактори в околията. Това се дължи не само на голямата обработваема площ, но и на тежката за обработване почва — машините улесняват селяните при оранта. Не случайно на 27 март 1927 г. в землището на селото е организирано състезание, между тракторите ”Мак Кормик”, ”Император Мунктелс” и ”Фордзон”, на което присъствували много жители и от съседните села. То завършва с победа за трактора ”Мак Кормик”.[6]

Собствениците на трактори и на други селскостопански машини механизират труда в своите стопанства, с което подобряват обработката на земята и повишават производството.

Други заможни селяни пък влагат своите средства в промишлени предприятия. През 1928 г. Софрон Дамянов Влашки закупува машина за преработка на слънчогледово семе и построява маслобойна фабрика в къщата на Драган Младенов. Маслобойна фабрика построява в село Расово и медковчанинът Давид Аврамов Нейков /Виндо/, в съдружие с Цено Гинов.

В Медковец се увеличава и броят на търговците: трима търговци на зърнени храни; Герман Митков Рацов, Софрон Митков Рацов и Иван Алексов Беремлийски отварят кръчми; от своя страна, Иван Григоров Бончев, Софрон Ангелов Боздуков, Асен Георгиев Грънчарски, Тодор Желязков, Никола Петков Ризов, Андрей Евгениев Жатов и Илия Цветков Неков откриват бакалници; кръчма и бакалница има преселилият се от с. Боровци /Берковско/ Цеко Цветков, а Цветан Атанасов Барлатов от с. Мокреш /Ломско/ — шивашка работилница и бакалница; през 1937 г. модерният магазин ”Дунав” на Асен Георгиев Доцински започва да снабдява и задоволява нуждите на селяните с колониални стоки, манифактура и памучни прежди.[7] По такъв начин кръчмите се увеличават от 7 на 11, а бакалниците от 4 на 11[8] в сравнение с периода преди войните. В стремежа си да привлече повече клиенти, всеки един от тези търговци прилага различни способи: даване стоки на кредит, с някоя стотинка отстъпка, на почек и пр.

Увеличават се и занаятчийските работилници, чието число достига 26: железарски — 6, дърводелски — 6, строителностоларски — 2; шивашки: за мъжко облекло — 4, за дамско — 1, кожухарски — 3; обущарски — 2 и машиноплетачни — 2; във всичките работят над 80 души чираци и калфи.[9]

С увеличаване броя на занаятчиите, през 1927 г.[10] е основано ОБЩОТО ЗАНАЯТЧИЙСКО СДРУЖЕНИЕ ”ПРОГРЕС” с първи председател Богдан Станков /дърводелец/ и секретар-деловодител Велко Младенов Свинарски /шивач/. Неговите основни задачи са: уреждане отношенията между отделните еснафи, между майсторите, от една страна, и калфите и чираците, от друга, защита интересите на занаятчиите и подобряване на социалното им положение. По време на 30-те години то води борба за създаване на пенсионен фонд и посмъртна каса. ”Прогрес” е едно от големите сдружения в Ломска околия, в което членуват 120 — 130 занаятчии. На околийската конференция в Лом през 1937 г. присъствуват 110 делегати. Сдружението води активен организационен живот. През 1936 г. ушиват свое знаме, кръстник на което става по покана на ръководството, Косьо Маждраков. За негов патронен празник се определя 31 януари — Атанасовден, който се чествува ежегодно по найтържествен начин. Всички занаятчии участвуват активно в обществено-политическия живот и стопанската дейност на селото. След 1934 г. по силата на новия закон за общините председателят на сдружението се избира за съветник на общината. Председатели на общозанаятчийското сдружение след Богдан Станков стават: Ерменко Раков /1929 — 1932/, Саво Станоев /1932 — 1934/, Кирил Атанасов Сарафски /1935 — 1939/, Георги Филипов Биволарски /1940/ и Цветан Петров Коларски /1941 — 1944/.[11]

Особено тежка и гибелна се оказва за редица средни и малоимотни стопани в Медковец икономическата криза през 1929 — 1933 г. Започва усилено разоряване на много селски домове. Банките продават земята на длъжниците, а лихварите — едрия земеделски и занаятчийски инвентар, покъщнината, добитъка. По това време са разорени следните средни селяни: Атанас Игнатов Данков, Игнат Петков Убовилски, Димитър Иванов Просеничков, Найден и Алексо Христови Кръскьови, Христо Иванов Кожлеев и др. Земите им са продадени от медковски лихвари за борч. Кочелията, турчин от Лом, взема за борч 120 дка земя на

Спас Първанов Бояджията; на Евлоги Якимов Попов лихварите отнемат 100 дка земя и семейството му остава да живее в мизерия; на Петра Григорова Дервенджийска чрез съдия-изпълнител и вземат не само добитъка, но и котлите и черги те; на публичен търг са разпродадени земята, занаятчийският инвентар и покъщнината на Симеон Димитров Тикванов /кожухар/ и Симеон Василев Димитров; за борч са продадени 50 дка земя и вършачката на Тодор Кръстев Томов, а на Евстати Марков Сивов, Тодор Беремлийски и Иван Аврамов лихварите отнемат тракторите.[12] Милост не се проявява към никого от длъжниците.

В такова семейство израства и Николай Евлогиев Попов, който описва в спомените си тежкия и нерадостен живот на децата: "За нас започна нерадостно детство, кредиторите взеха целия ни имот, въпреки че имаше закон да се остави минимумът за издръжка на семейството. Майка ми води дела цели 17 години срещу лихварите — вълци. Всяка година идваше съдия-изпълнител, за да ни секвестира покъщнината. Секвестира! . . . Каква злокобна дума, но и първата чужда дума, която съм научил в предучилищна възраст.

Това е школа за възпитание. Идат, прекосяват широкия двор кметът, писарят и съдията. И като на обир задигат — какво? Котли, тенджери, друго! Окото на съдията мерна часовника — будилник, съвсем наскоро купен от мама от Лом, за да ни буди сутрин за училище. Двамата с брат ми ревнахме и по детски се съпротивлявахме. Мама ни утешаваше, а сама се обливаше в сълзи. Отмина вихърът и остана пустош! . . . Но мине не мине някой месец и пак идат . . . Седемнадесет години съдилища!"[13]

Към несгодите се прибавят и честите природни бедствия, градушки /1924 — 1925 г./, наводнения /1926 г./, суша и градушки /1928 г./, които донасят допълнителни затруднения на селските труженици. Задълженията им към търговците и лихварите все повече растат, последните им вземат имота и средствата за производство и ги превръщат в изполичари или ратаи. Така ежегодно се увеличава селската беднота в Медковец. Неоспоримо доказателство за това са официалните документи, отнасящи се за бедните в селото.

Докато през 1921 г. са признати за крайно бедни 13 семейства[14], през 1922 г. се увеличават на 60[15], то в 1940 г. броят им нараства на 212. От тях 21 са първа категория, а останалите — втора.[16] От мизерстващите 30 семейства са от циганското малцинство.

Вследствие на рязкото задълбочаване на социалната диференциация и засиленото ограбване на селските маси през 30-те години на XX в. се засилва миграцията от Медковец. Някои безимотни селяни напускат родното си място и отиват в градовете на работа, а други тръгват по печалба в Южна Америка. За 5 години /1925 — 1930/ в Америка заминават 22 души.[17] Най-рано се завръща, без да са минали и две години, Иван Кузманов Конов /Крушняра/. След 1930 г. си идват от гурбетчилък и следните медковчани: Илия Иванов Германов, Евгени Миленов Пилюшки, Владимир Савчов Порчов, Тодор Андреев Лачов, Евгени Вачов Спасов и Първан Георгиев Ванков. От тях само Илия Иванов Германов припечелва повече пари, с които открива бакалница и кръчма в Медковец, Иван Кузманов, Първан Ванков и Евлоги Попов обаче се завръщат без пукнат грош. Другите 15 медковчани остават завинаги в Аржентина.

Лачо

* * *

Кредитна кооперация "Пчела". Важно място в стопанския и обществено-политическия живот на селото през периода 1924 — 1944 г. има кредитната кооперация "Пчела". В най-тежките години на сговористкия режим тя е единствената стопанска организация, в която се групират предимно средни и малоимотни селяни — членове на БЗНС и безпартийни. Кооперацията полага усилия да облекчи тяхното положение и да защити интересите им срещу посегателствата на частния капитал и местната сговористка власт, както и от последвалите я режими. Докато по времето на земеделското правителство тя има добри условия за благородната си и полезна дейност и подкрепа от местната община, то след деветоюнския преврат 1923 г. е принудена да води непосилна борба с частните търговци житари, бакали и кръчмари, които правят всичко възможно да ограничават нейната дейност и да я разтурят.

През втората половина на 30-те години Ломска околия е на едно от първите места във Видински окръг по броя на създадените кооперации. Такива имало в 35 села на околията.[18] През 1927 г. в Лом е организиран Районен кооперативен съюз /РКС/, съставен изключително от колективни членове, кредитни кооперации от Ломска и Белоградчишка околия. Под девиза "Сговорна дружина планина повдига", съюзът си поставя цел да организира и подпомогне борбата на местните кооперации с техните противници и нелоялни конкуренти.[19]

Медковската кооперация е една от дейните в Ломска околия, въпреки трудностите и спънките за преодоляване. По сведения на БЗБ — Ломски клон, за разрешените и използувани кредити към 30 март 1927 г. се вижда, че кооперация "Пчела" има 61 членове с 116 565,15 лева дялов капитал и членски внос, с разрешен кредит общо от 420 000 лева /300 000 личен и 120 000 варантен/, а използуван — 308 423 лева.[20] В сравнение с другите две кооперации, в Сливата и Душилница, макар че първата има повече членове /77/, техният дялов капитал е доста по-малък. Що се отнася до разрешения кредит, то сумата на медковската кооперация се равнява на сбора от сумите на другите две кооперации и докато те не го използували напълно, "Пчела" превишава разрешения личен кредит с 8423 лева. Този факт говори за по-големи материални възможности и за по-активна дейност. Показател за мястото и значението на медковската кооперация в околията по това време е засиленият интерес към работата и от страна на Районния кооперативен съюз в Лом и други ръководни органи на кооперативното дело.[21]

След напускането на председателството от учителя Петър Георгиев Манчов през 1925 г. кооперацията изпитва известни затруднения. На няколко пъти през същата година се провеждат избори за председател на управителния съвет и се избира Горан Костов Порчов, член на БЗНС. По свои съображения ръководството на банката не утвърждава избора и го блокира. Но на следващите избори той пак е избран за председател, поради което кредитното учреждение е принудено да се съобрази с волята на членската маса. Новият председател е известен общественик и деен ръководител на местната организация на БЗНС. Горан Порчов си поставя задача да увеличи членския състав на кооперацията, но допуска нарушения на устава, като отпускал заеми на нови членове, преди да са внесли дялов капитал. Узнало за тези противоуставни деяния, ръководството на банката го подменя с Горан Петров Конов — учител и член на Сговора, който стои начело на кооперацията от 1927 г. до нейното ликвидиране през 1943 година. Като председател той прави успешен опит да разшири дейността на кооперацията; открива мандра за преработка на млякото; наема фондова земя за обработване на кооперативни начала.[22] И въпреки това пак се явяват дефицити, което смущава членовете на кооперацията и някои започват да я напускат. Положението се влошава и към 1928 г. тя се изправя пред банкрут. Спасяват я най-преданите на кооперативното дело земеделци, които внасят отново суми, подписват задължения към Банката, в резултат на чиито кредити "Пчела" стъпва на крака и продължава дейността си.

Основните причини за несполуките и тежкото финансово положение на кооперацията се крият в неопитността на ръководството. След напускането на председателя Петър Георгиев Манчов неговите приемници нямат нужната подготовка, поради което някои нечестни магазинери, касиери, деловодители — не без съдействието на частния търговски сектор — вършат уставни нарушения. Впрочем още с основаването кооперация "Пчела" започва постоянна борба с представителите на частната инициатива. В периода 1919 — 1925 година тя има успехи в тези двубои, но по-късно, вследствие промяната в обществено-политическите условия частните търговци се съвземат.

Кредитната кооперация не притежава собствен дом, складове за зърнени храни, помещения за магазини за бакалски стоки. Тя е принудена да плаща свободен наем, за да задоволи своите нужди. Продава стоките на населението в брой, закупува ги от индустриалните фирми само със законната печалба от 10 — 15 процента, без други отстъпки, докато частните търговци и бакали, които воювали с кооперацията на живот и смърт, имат в повечето случаи собствени складове и помещения за дюкяни в центъра на селото и не плащали нито наем, нито на магазинери. Със знанието на Министерството на търговията промишлените фирми им доставят стоките за потребление с допълнителна отстъпка 10 процента към законната печалба. По такъв начин се създават условия на частните търговци да конкурират успешно потребителската кооперация, като продават на клиентите по-евтино и без да влизат в загуба. Все с тази цел те продават на населението не само в брой, но и на кредит срещу зърно и др. Това било по-изгодно за мнозина бедни и средни селяни, които невинаги разполагали с налични средства. В някои случаи частните търговци и бакали постъпват непочтено, като не изпълнявали обещанията си за по-скъпо заплащане на закупуваните от населението произведения. Типичен случай в това отношение е изкупуването на житото, върху което държавата слага монопол. Чрез кредитната кооперация на зърнопроизводителите се плащали по 3 лева аванс на килограм. Властта обаче дава право на частните търговци житари да изкупуват зърното, като им дават в аванс по 3,20 лева на кг. Повечето от жителите на селото, между които и доста кооперативни членове, продават житото на частните търговци, които след аванса не дали нищо добавъчно, докато кредитната кооперация заплатила на клиентите си по 0,50 лева на килограм в повече.

При такива условия на кооперацията е трудно да води успешна конкуренция с частния сектор. Печалбата от търговията със зърнени храни и бакалските стоки не била достатъчно голяма, за да се посрещнат необходимите разходи от наеми и заплатите на служителите, възлизащи на 42 000 лева, при одобрен бюджет за 1943 г. 89 374 лева.[23] За упадъка на кооперация "Пчела" допринасят и нейните служители, някои от които не само нямали присърце кооперативното дело, но не били и чужди на користни подбуди за забогатяване и кариеризъм.

Дългогодишният председател на кооперацията Горан Петров Конов, който стои начело на управителния съвет

повече от 15 години, проявява известно старание да се развива тя нормално, полага повече грижи за мандрата, но не упражнява близък контрол върху работата на касиер-деловодителя и магазинерите. Тази слабост е характерна и за предишния председател Горан Костов Порчов. А липсата на надзор върху работата на служителите, които отговарят за финансово-отчетната и материалната част довежда в крайна сметка до дефицити и на два пъти изправя кооперацията пред банкрут. През 1927 г. ревизията на Банката открива недостиг и касиерът — деловодител, Петко Симеонов Торньов е надчетен със сумата 70 000 лв., а магазинерът Крум Георгиев Сивов — със 120 000 лева.

След констатираните липси, с цел да прикрие надчета, неизвестна ръка се промъква през нощта и грабва архивата на кооперацията и я изгаря в местността "Брестака" на медковското землище. Своевременното уведомяване на полицията и положените от нея усилия обаче не довеждат до разкриване на извършителя на престъплението. По този повод в селото се водят разговори от такъв характер: "Ако е открадната кокошка, крадецът веднага ще бъде открит, но щом е въпрос за пари, не ще може да се разкрие." Така и става. Съдът оправдава касиер-деловодителя Петко Симеонов и го освобождава от отговорност по надчета, а сумата от 70 000 лева минава в загуба и задължение на кооперацията. Надчетът пък на магазинера Крум Георгиев Сивов в размер на 120 000 лева е изплатен от баща му Георги Иванов Сивов.

През 1928 г. на мястото на напусналия Петко Симеонов е назначен Емануил Л. Иванов /Мано/ от Берковица, женен за учителка от Медковец, а касиер става Недялко Нисторов — средно заможен кооператор, но без необходимата подготовка за длъжността. Новият деловодител Мано заедно с деловодството в кооперацията полага грижи и за частната си търговия в бакалницата. През 1931 г., поради немарливост /забравя ключовете на касата/ на касиера Недялко Нисторов, изчезват от касата 42 000 лева. И този път полицията не успява да открие крадеца. Срещу него е заведено дело и съдът го осъжда на 2 години затвор и да възстанови сумата на кооперацията. След излежаване на присъдата той връща в касата липсващата сума.

Поради настъпилата стопанска криза, липсата на стоки на пазара, вредната дейност на деловодителя и принизения надзор от страна на председателя, към 1933 г. кооперация ”Пчела” отново изпада в несъстоятелност. За спадане на търговската ѝ дейност допринасят и появилите се по това време в Медковец търговски пътници. Като представители на търговските фирми те конкурират кооперацията с бързата и по-евтино доставяна стока. А стоките в магазина на ”Пчела” залежават, служителите си получават редовно заплатите, а гледали предимно собствените си интереси. Деловодителят Емануил Л. Иванов ”спестява” пари и впоследствие си купува лека кола и си построява къща в Лом. В това време в Медковец открито се говори: ”Който медковчанин се хване за кооперацията — пропада, само Емануил Иванов спечели.”[24]

Въпреки усилията на новоназначения касиер-деловодител Евгени Тодоров Попдимитров, а след него и на Евлоги Андреев Тупанкьов, работата в кредитната кооперация от година на година се влошава. Ръководството се бори да продължи съществуването ѝ, но условията са неблагоприятни. В навечерието на Втората световна война търговията все повече замира, стоки няма, всичко, което се произвежда, отива за нуждите на шетащата из Европа немска армия. За населението се отпуска малко и то го продава главно на частни търговци. В същото време заплатите на персонала продължават да се изплащат. Като вижда критичното положение на кооперация ”Пчела”, Банката отново препоръчва да се ликвидира закъсалото предприятие. За тази цел е избрана комисия в състав: Горан Петров Конов — председател, Евлоги Андреев Тупанкьов — касиер и членове — Петър Георгиев Неков, Андрей Матов Суролейски и Савчо Цветков Порчов. Ликвидационната комисия разхвърля дълговете на кооперацията върху нейните членове, които подписват заемни полици пред Банката, съобразно имотното им състояние, а те, от своя страна, поделят стоките помежду си. Така завършва своята 28-годишна дейност кооперация ”Пчела”.

Изложението за дейността на кредитната кооперация ”Пчела няма да бъде пълно, ако не отбележим, че към нея възниква и младежка кооперативна група. Инициатори на това движение са Константин Горанов Цанков и Петър Миленов Пилюшки, които на 14 февруари 1937 г. събират в училището следните младежи: Атанас Горанов Петков, Борис Симеонов Йошев, Ефтим Владимиров Манастирски, Милан Николов Василев, Любен Ефремов Петков, Ангел Евгениев Попов, Константин Георгиев Лазаров, Владимир Иванов Дебийски и Евлоги Иванов Бончев. Под ръководството на Горан Петров Конов след запознаване с устава учредителното събрание основава младежката кооперативна група. Председателят на кооперация ”Пчела” поздравлява ”тези нови и бодри сеячи на кооперативната идея” и изказва пожелание новата освежителна струя да ободри и укрепи вярата на селяните в кооперативното дело, чрез което трудовите хора ще могат да се измъкнат от кризата. Избрано е ръководство от 3 души.[25] С дълбока вяра и ентусиазъм започват своята дейност младите кооператори. В резултат на агитационната работа на председателя Константин Горанов Цанков се записват нови членове: Георги Якимов Прокопов, Цено Василев Просеничков, Любен Миланов Куткудейски и Вергин Иванов Боздуков, с които групата нараства на 15 души.[26]

Младежката кооперативна група не могла да просъществува дълго. След като се запознава със състава и политическата принадлежност на членовете ѝ, полицейското управление в Лом съобщава, че младежката кооперативна група в Медковец не може да съществува, тъй като нейните членове били неблагонадеждни. Към края на 1937 г. групата преустановява организационното си съществуване.[27]

Основната причина за трагичния край на кооперация ”Пчела” и на младежката кооперативна група е от политическо естество. Властта не позволява идеите на кооперативизма да се прилагат на практика, защото се явяват заразителен пример за множинството от селяните.

* * *

Комасация на земята. Въпросът за комасирането на земите в селата на Видински окръг, в който от 1900 г. влиза и Медковец, се поставя още в началото на второто десетилетие на XX век. В търсенето на пътища за повишаване на производството и подобряване обработката на земята селскостопанските специалисти сочат комасацията като една от резултатните мерки за подобряване селското стопанство. Село Мокреш е първото в Ломска околия, което още през 1927 г. пристъпва към комасация на земята.[28]

Идеята за комасиране не е чужда и на някои от най-издигнатите земеделски стопани в Медковец, особено тези, които притежават модерна селскостопанска техника. Пръв окръжният съветник Иван Николов Опинчев от нашето село поставя въпроса за по-скорошно комасиране на земите в окръга. Още през 1923 г. на заседание на Постоянната комисия във Видин той сочи събирането на едно място на земите на селските стопани като ”най-рационалното средство, за да се избегне раздробяването на земята”. Нещо повече: той смята, че комасацията трябва да предхожда нововъведенията на машинното обработване на почвата.[29]

Отново и по-настойчиво тази идея започва да си пробива път след 19 май 1934 г. Пръв подема инициативата за реализирането ѝ на практика в Медковец Андрей Матов Суролейски, бивш кмет при управлението на БЗНС. В негова подкрепа се явява дългогодишният учител и културен деятел Марин Кръстев Пасланджийски. Особено важно е, че кметът на селото Илия Чернев приема присърце идеята и организира допитване до населението. Въпреки съпротивата на някои по-големи земевладелци, чиито интереси като собственици на най-плодородните земи се засягали, референдумът дава положителен отговор на въпроса за комасацията. Мнозинството от средните и малоимотните селяни приема тази нова форма на стопанисване на земята.

След като Министерството на земеделието утвърждава предложението за комасиране на медковското землище, се обявява търг за изпълнителна работа, който е спечелен от инженер Танев от София — ръководител на специално комасационно бюро. Седалището на инж. Танев и комасационното бюро е в София, а в Медковец се установява кантората за Северна България с ръководител инж. Кудрявцев.

Работата по комасацията на Медковец се извършва в продължение на 3 години /1935 — 1938/. През есента на 1935 г. започва подготвителната работа по измерване на землището за кадастриране и комасиране. Дейността се извършва от двама инженери, трима техници-землемери и около 15 работници. От март 1936 г. започва измерването на разстоянията с метрични ленти и оптически апарати. Броят на работниците се увеличава на около 40. Това са предимно интелигентни младежи от селото, завършили гимназия или някакво друго училище. Работят доста усилено, от ранни зори до късни вечери, за да могат да се спазят договорираните срокове.[30]

Широкото и равно медковско землище е планирано и разпределено по категории съобразно отдалечеността и доходността. Прокарани са широки пътища, които са продължение на изходните улици на селото, и други, по-тесни, напречни на първите, с които се оформяли парцелите. По желание на стопаните имотите им се запазват по количество, но групирани в по-големи парцели на две, три и четири места. Обикновено им се дава земя от различни категории, но приблизително да отговаря на качествата на тази притежавана от тях преди комасацията. При разпределението на парцелите някои от по-заможните жители правят опити чрез подаръци, рушвети и подкупи да получат желаното качество. За такива нечестни намерения говори и ориентирането на някои от жителите на селото към онзи кандидат за народен представител, който би имал влияние и авторитет пред органите по комасацията, а не по класова и политическа принадлежност. Водени от такива подбуди, някои комунисти агитирали за Атанас Попов, а не за кандидата на ”Народен фронт” Парашкев Забунов.[31]

И в Медковец, както и в други села, дето се извършва комасация, се получават търкания и недоволство. Даже инициаторът и най-горещ привърженик на уедряването на земята Андрей Матов Суролейски остава недоволен и прави възражение, че е ощетен при разпределение на парцелите. Естествено е да е допуснат известен субективизъм, но в такъв случай трудно могат да се задоволят всички. По-важно е, че едно голямо, прогресивно дело, за което мечтаят и се борят още по време на управлението на БЗНС, сега се осъществява на практика. Комасацията дава широк път на механизараното обработване на земята. Блоковете в медковското землище се запазват до създаването на ТКЗС през 1949 — 1950 г.

2. ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ

В продължение на осем години властта е в ръцете на "Демократическия сговор". Разглежданият период в Медковец се характеризира с остри борби както между отделните политически партии в "Демократическия сговор", така и между самите сговористи. Докато през 1924 — 1925 г. Блокът излиза с единна листа в общинските избори, то от 1926 г. демократите, радикалите и националлибералите излизат със самостоятелни листи. По-късно някои от тези партии правят коалиция срещу "Демократическия сговор". Нещо повече: през 1928 г. съперничеството между самите сговористи стига дотам, че те започват да излизат с две отделни листи — едната на Евгени Спасов Попов и другата на Григор Ванков. Първият е представител на крилото на Ал. Цанков, а вторият — на Андрей Ляпчев. В продължение на едно десетилетие, от 1920 — 1931 г., Евгени Спасов Попов е представител на "Демократическия сговор", а от 1928 г. на неговото дясно крило в местния Общински съвет като кмет /4 пъти/ или помощник-кмет, председател на тричленката или неин член. Проявява се като опитен, упорит и безскрупулен в борбата за кметското място, използува позволени и непозволени средства за постигане на целта си. По време на неговото кметуване борбата за лично облагодетелствуване, корупцията и незаконните деяния на управниците и техните привърженици се ширят безнаказано. Не случайно независимият вестник "Ломска дума" го посочва през 1924 г. като един от селските кметове в околията, които като "силни на деня" вършели незаконни деяния, произволи и "башибозуклук".[32]

Срещу представителите на другото крило на Сговора начело с Григор Ванков, както и срещу демократите, радикалите, а по-късно и срещу земеделците, негови съперници за кметското място, Евгени Попов води ожесточена, безкомпромисна борба. Последните, макар и с по-голям авторитет сред населението, не могли да се противопоставят успешно на грубия му натиск и безцеремонност. Макар и в опозиция, като зам.-кмет или член на съвета Ев. Попов чрез противопоставяне или злепоставяне създава такава обстановка, че трима от законно избраните кметове — Петър Георгиев Манчов /1926 — 1927/, Григор Ванков /1928 — 1929/ и Александър Матов Попдимитров /1931 г./ са принудени да си подадат преждевременно оставките или да бъдат снети. В резултат на ожесточените борби за власт изборите често са проваляни, повторно провеждани или бламирали избраната общинска управа. Типичен случай в това отношение са проведените през февруари 1926 г. избори за общински съветници, спечелени от Игнат Иванов Попдимитров, бивш стамболовист, дългогодишен кмет на селото и баща на поп Андрей.

Друг характерен момент през втората половина на сговористкото управление е новата тактика, която десните буржоазни лидери възприемат в борбата за запазване на властта. Виждайки, че губят влияние сред селяните, те прибягват към привличане в листите си на членове от ръководствата на БЗНС и БКП или техни съмишленици, с което намаляват силата на общия фронт на трудещите се. И трябва да се признае, че постигат известен успех.

Освен това, с цел да се намали влиянието на младежките организации /РМС, ЗМС и др./ в селото, някои по-видни представители на властта стават инициатори за създаване на младежки организации с дясна ориентация, по подобие на образуваните у нас. В това отношение важна роля играе Косьо Маждраков, зет на Григор Ванков, отначало търговец, а впоследствие учител и заемащ важен пост в ресора на просветата. С общественото си положение като главен учител в Медковец, а по-късно околийски училищен инспектор, с влиянието си сред военните като запасен офицер, притежаващ ораторски качества, контактен и отзивчив, той се издига до ролята на пръв апологет на свободната частна инициатива в селото. По негово начинание през 1924 г. в Медковец се създава подофицерско дружество с председател индустриалеца Сава Герчев. Наименуват го "Хайдушки дол".[33]

Под формата на неполитическа организация дружеството обявява, че ще се бори за културно-просветното издигане на населението. Скритата цел на учредителите обаче е да се обединят запасните подофицери и се поставят на разположение на сговористката власт. Фактът, че още в изборите за общински съветници в началото на 1926 г. подофицерското дружество излиза със своя листа начело с Христо Иванов Торньов, е показателен за истинските намерения на организаторите му. Косьо Маждраков и някои от членуващите в Сговора учители съдействуват за създаване на групи към младежките организации "Родна защита" и "Кубрат", организирани съответно през управлението на БЗНС и през 1927 — 1930 година. Съставът им е малоброен: в "Родна защита" влизат предимно младежи от заможни семейства, синове на едри земевладелци, търговци. Тази организация има антиправителствена насоченост срещу управлението на БЗНС, заради неговото сближение със Сърбия и реформите, както и противосъветска програма със заимствувани идеи от европейския национализъм — неодобряващ болшевизма и сталинския колективизъм. Изявява се като патриотична по характер и ратувала за силна монархическа власт, за забрана на класовите организации на комунистите и за назначаване на кметовете.[34] Членовете ѝ носели специална униформа от зелен офицерски плат. За разлика от "Родна защита", в състава на "Кубрат" влизат и търсачи на леки и доходни служби, имало и лумпени дори. Те също имат специална униформа. Въпреки всичко обаче тези националистически групи не намират подкрепа сред младежите в Медковец и не просъществуват дълго. След краха на "Демократическия сговор" през 1931 г. те престават да съществуват и повечето от членовете им се вливат в създаващия се по това време Съюз на българските национални легиони. Последният е организация за дейност предимно сред учениците и студентите. Основната цел на Легиона е

да пази "патриотичния дух на младежта" и борба срещу "комунизма и пораженството". Покровителствувана от висши военни среди и ръководните кръгове на Министерството на просвещението, легионерската организация се превръща в най-масовата /до създаването на "Бранник"/ и сравнително добре организирана националистическа формация, която оказва въздействие "върху част от националистически настроената младеж".[35]

Още в първата половина на 30-те години в Медковец е създадена организация на Легиона с председател Борис Петков Рацов, син на заможен селянин. В резултат на добрите организаторски качества на Рацов в кратък срок Легионът в селото се превръща в силна политическа структура, която води активен живот.[36] Извършва своята дейност полулегално или легално в духа и целите на организацията: борба срещу комунизма и неговите носители. Показател за деятелността на Легиона в Медковец е организираният в края на юни 1937 г. голям районен легионерски събор, който се провежда в училището. С цялата си дейност ръководството му се бори да отвоюва съзнанието на младото подрастващо поколение, да го отклони от идеите на болшевизма и го насочи към националните идеали на родината: един бог, един цар, единно отечество. И наистина Легионът в Медковец успява да спечели доста младежи в борбата срещу комунизма.

Характерно за състоянието и взаимоотношенията на десните буржоазни партии в Медковец през разглеждания период е, че въпреки опитите на най-изтъкнатите техни представители да обединят усилията им, това не им се удава. Същото се отнася не само до "Демократическия сговор", който се раздира от противоречия, но и до младежките организации и групи. "Родна защита", "Кубрат", "Легионът", "Ратник" и "Бранник" враждуват помежду си, като всяка от тях претендира да бъде най-верен изразител и защитник на националните идеали и интереси. И до 9 септември 1944 г. те не успяват да създадат единна и силна формация. Това обективно подпомага ръководствата на БКП, БЗНС и други да изградят Народния и по-късно Отечествения фронт.

а. Укрепване властта на десните политически сили — 1923 — 1931 г.

След разгрома на Септемврийското въстание 1923 г. режимът на сговористите продължава настъплението срещу политическите организации на БКП и левицата на БЗНС, избиват се най-активните им ръководители и представители. През март 1924 г. влиза в действие и Законът за защита на държавата, по силата на който БКП, ОРСС и други класови организации се поставят извън закона.[37] Въпреки тези сурови мерки, влиянието на БКП и БЗНС продължава да съществува, а политиката им на сътрудничество среща одобрението на някои от техните съмишленици.

След приемане на Закона за защита на държавата сговористката власт премахва условията за легална организационна дейност на БКП. Това поставя пред нейното ръководство необходимостта от възстановяването ѝ. С тази дейност и с безразсъдното решение за подготовка на ново въоръжено въстание в Ломска околия се залавят първи емигриралите в чужбина участници. През 1924 г. няколко "двойки" емигранти от Югославия преминават нелегално Северозападна България. Въпросите се обсъждат на срещата в Лом през юли 1924 г. между емигрантите Никола Аврамов и Георги Москов с представители на Ломския околийски комитет на БКП. Дава се указание организациите да се възстановят на нелегална основа под формата на "петорки". Най-резултатна е работата по възстановяването в Лом и околията.[38] Може да се предположи, че Медковец е едно от селищата, в които още от 1924 г. е възстановена комунистическата организация по новата структура. Основание за това ни дава фактът, че в списъка на селищата, които емигрантите смятали да посетят, на първо място се сочи Медковец.[39] Изборът на Медковец се налага и от наличието на силна комунистическа организация още преди въстанието, както и от многобройните жертви, дадени от селото. Това съвпада с една от задачите им: да окажат известна помощ на пострадалите. Най-после не е без значение и фактът, че Никола Аврамов като бивш отговорник за вдигане на въстанието в Медковския партиен район и командир на медковската въстаническа дружина е имал здрави връзки лично с партийния секретар на БКП Андрей Симеонов и с редица други комунисти.

За съществуването на сравнително активна партийна организация е показателно участието на трудещите се от Медковец под ръководството на БКП и БЗНС в общинските избори, провеждани от сговористката власт от 1924 до 1926 г. При подготовката на изборите на 18 май 1924 г., домовете на ръководителите на БКП и БЗНС са блокирани от полицаи и привърженици на властта. Въведен е полицейски час, не се разрешават никакви събрания и каквато и да е агитация, даже и през деня не се разрешавало да ходят по двама души. "В село Медковец — пише един съвременник — царуваше страх и мрак. Нощно време тук-там се чуваха сигнали на полицаите."[40]

В деня на изборите е допусната само листата на цанковистите начело с Евгени Спасов Попов. Избирателите са заплашвани с 2000 лева глоба, ако не гласуват. Мнозина са заставяни да гласуват открито с бюлетината на сговористите. Въпреки тези тежки условия комунистическата организация и земеделската дружба чрез Андрей Симеонов и Горан Порчов по-отрано установяват преки връзки и решават да се бойкотират изборите, като се гласува с лозунга "Долу тираните" и с празни пликове. Сговорът "спечелва" изборите в Медковец, а в урните са пуснати и 106 празни плика и лозунги. Това са гласове на несъгласие и протест! "Изборите на 18 май — се провиква редакторът на в. "Ломска дума" — ще си останат паметник на некултурност, злодеяния и духовно израждане."[41]

При неблагоприятни условия за БКП и БЗНС се произвеждат извънредните общински избори през 1925 г., след атентата в черквата "Света Неделя". Полицията в цялата страна вилнее и много комунисти и земеделци са избити. При такава обстановка би било неразумен риск да се засилва революционната агитация[42] и въпреки това в урните се оказват много празни пликове. Своеобразен израз на сътрудничеството между комунистическата организация и земеделската дружба са изборите за Общински съвет, проведени в началото на февруари 1926 г., които се печелят убедително от бащата на поп Андрей — Игнат Иванов Попдимитров. Най-голяма заслуга за този изборен успех има Андрей Симеонов. Той е инициаторът да се подтикне дядо Игнат да излезе със самостоятелна листа, в опозиция на всички кандидати от Сговора и другите деснобуржоазни партии. Заедно с водача на земеделската дружба Горан Порчов решават двете организации да гласуват за опозиционната листа на Игнат Попдимитров. Официален застъпник на дядо Игнат става сдруженият земеделец Горан Порчов. Благодарение на добрата подготовка и умелото ръководене на предизборната агитация /вършена полулегално/ и на авторитета на дългогодишния либерал и общественик, се достига до пожънатия успех. Игнат Попдимитров спечелва изборите с огромно мнозинство. Властвуващите сговористи обаче блокират и бламират избора: дядо Игнат е извикан в Ломското полицейско управление и предупреден, че няма да му се даде кметското място и повече да не се кандидатира за втори път.[43]

Резултатите от тези избори показват антисговористкото настроение в Медковец след обесването на поп Андрей и масовите разстрели.

Указанията на ЦК на БКП, дадени на Виенския пленум, дотигат до медковските комунисти чрез районната нелегална конференция, която се провежда през април 1926 г. в с. Крива бара /Ломско/ в дома на Михал Липоев. Тук се взема решение да се възстановят партийните и младежките организации по групи /тройки/, да се навлиза в масовите организации и при възможност да се овладяват ръководствата им.[44] На конференцията от Медковец присъствуват трима души: Андрей Симеонов — секретар, Иван Грънчарски и Евлоги Опинчев.

По примера на кръжоците в Ломското педагогическо училище през пролетта на 1931 г. се формира марксически кръжок в III прогимназиален клас в Медковец с отговорник Владимир Ананиев Костов. През годините 1928 — 1931 г. отделни нелегални прояви се извършват в селото от младежи, които членували в ремсовите организации в Лом, Видин, Берковица и други. Най-активно се проявяват: Кирил Горанов Рацов, Рангел Младенов Симеонов, Иван Георгиев Сивов, Петър Миленов Пилюшки и други. Те пишат и разпространяват из селото позиви и листовки срещу властта и нейните мероприятия, издигат червени знамена на високи дървета, телеграфни стълбове и сгради.[45]

Тежките провали на околийското комунистическо ръководство през 1924 — 1925 г. и засиленият масов терор стават причина в Лом да се създадат с известно закъснение Работническата партия /декември 1930 г./ и РМС /1933 г./[46], което се отразява и на дейността в околията. Някои села изпреварват града при изграждането на РП и РМС.

Още през 1928 г. секретарят Андрей Симеонов прави неколкократно опити да обедини нелегалните групи — тройки, в Работническа партия, но усилията му остават без резултат, главно поради силния терор, на който са изложени комунистите и самият партиен секретар — много често репресиран.

Едва след поставяне основите на РП в Лом се създават по-благоприятни условия за организирана дейност. В края на септември 1931 г. на секретаря на БКП се отдава възможност да събере две от нелегалните тройки в малката стаичка до кръчмата на Сарафите /Синигерите/, където слага основите на РП в Медковец. На учредителното събрание участвуват: Андрей Симеонов Рангелов, Евлоги Петров Опинчев, Илия Маринов Лешов, Ангел Младенов Чиков, Тодор Ангелов Лилов, Георги Андреев Жатов и Крум Григоров Йончев. Избраният партиен комитет със секретар Крум Григоров Йончев, който по неизвестни причини само след две седмици се отказва и на негово място ръководството избира Андрей Симеонов.[47] Скоро комунистическата организация се разраства и в края на 1931 г. наброява 28 редовни членове. Привлечени са бивши комунисти, комсомолци и други жители на селото. Само трима членове на РП не са участвували в септемврийския метеж. Местните власти често създават трудности и пречки на ръководството на Работническата партия, макар че е легална. Нейните членове са заплашвани от най-активните представители на буржоазните партии и десноекстремистки групи.

Ръководството на организацията се абонира за ”Работническо дело”, който обаче местната агенция ”Стрела” доставяла нередовно. За навременното доставяне на комунистическия орган поема грижата Рабчо Иванов Опинчев, който е дописник на вестника и го получавал направо от редакцията. Той издействувал да му изпращат 30 броя, които лично доставял на партийните членове и в читалнята на читалището.

Важно е също така да се каже, че възприетата тактика от буржоазните партии да привличат в своите листи представители на комунистите и сдружените земеделци, с цел да спечелят гласовете на техни съмишленици, постига известен успех. Поради честите репресии срещу секретаря на комунистическата организация Андрей Симеонов се отслабва дейността във връзка с бойкотирането на изборите. При гласуването за общински съветници, проведено на 26 ноември 1926 г., в листата на демократите се включват от: БЗНС — Стоян Младенов Свинарски и Борис Матов Порчов, и от РП — Петко Петров Биволарски. Демократите печелят изборите и присъединилите се към тях земеделци и комунисти са избрани за съветници.[48]

По такъв начин единното становище на комунисти и земеделци за бойкотиране на изборите, без да се влиза в съдружие с други партии, за пръв път е нарушено. Различията в позициите на дружбата и РП се открояват още поясно при общинските избори, проведени на 4 ноември 1928 г. Докато организацията на РП, водена от секретаря Андрей Симеонов, остава неутрална по отношение на представителите на двете сговористки крила, като съветва комунистите да не се включват нито в едната от листите, то водачът на дружбата Горан Порчов[49] се включва в листата на Григор Ванков, а в листата на цанковиста Евгени Спасов Попов се включва отпадналият от БКП Георги Лазаров Патов. В резултат на тази тактика на сговористите и нарушеното единство между БЗНС и РП, "Демократическият сговор" в Медковец все още е най-изявената политическа сила. Това показват и изборите за окръжни съветници, проведени на 11 ноември 1928 г., в които сговористите печелят 494 гласа срещу 363 за коалицията на земеделци, радикали и социалдемократи, 64 за националлибералите и само 53 за демократите. По броя на спечелените гласове "Демократическият сговор в Медковец е на трето място в околията, след Лом и Вълчедръм, докато коалицията е на пето място.[50] За окръжен съветник е избран Христо Иванов Торньов от Медковец.[51]

През време на сговористкото управление постепенно нараства и значението на БЗНС. Преследван от правителствата след 9 юни 1923 г., в края на 20-те години, по време на икономическата и политическата криза 1929 — 1930 г. той отново излиза сред опозиционните партии и играе важна роля в политическата борба със своя принос в събарянето на сговористите от власт. В периода на кризата земеделската организация в Медковец, макар и с нараснал състав, не е единна. В нея се оформят две крила: БЗНС — Оранжев, привърженици на Коста Томов и обединяващ десните сили на движението, в лицето на Горан Костов Порчов, и БЗНС "Врабча 1" — групиращ около себе си умерените и по леви сили на земеделското движение начело с Филип Г. Влашки, Андрей Суролейски, Евгени Пенин и др. Отначало по-голямо влияние имат томовистите в лицето на безспорния медковски лидер Горан Порчов, който е председател на Околийското настоятелство и член на УС на БЗНС.[52]

Траяв

През последните години на управлението на Андрей Ляпчев сдружените земеделци в Медковец водят редовен организационен живот и вземат активно участие в местните обществено-политически борби, правят просветно-агитационни събрания и навреме се отчитат. Активно се проявява дружбата и на районните и околийските конференции, а нейни представители вземат участие и в някои от конгресите на БЗНС.[53] За мястото, което медковската дружба заема сред дружбите в околията, говори фактът, че двама нейни представители са в Ломското околийско ръководство: Горан Костов Порчов, избран за председател на настоятелството, и Кирил П. Манчев — член на контролния съвет.[54] Прави впечатление обаче честата смяна в ръководството на дружбата. От 1930 до 1933 г. ежегодно са сменявани председателят и подпредседателят.[55] Логично е да се предположи, че това явление е резултат на борбите за надмощие в организацията.

На 6 април 1930 г. се провеждат избори за Общински съвет, в които вземат участие 4 партии: сговористи, демократи, радикали и отцепниците от Сговора, заедно със земеделците. Сговористката власт отново взема "мерки" за осигуряване на победата. По мними обвинения са арестувани секретарят на комунистите Андрей Симеонов и водачът на дружбата Горан Порчов и под охрана са откарани в Лом. Още на следния ден Порчов е освободен, а Андрей Симеонов е изпратен в полицията във Враца, където е държан в ареста два-три дена без храна и вода. Репресиите срещу комунистическия секретар попречват на неговата организация да разгърне по-широка политическа дейност във връзка с изборите.

Голям успех в тези избори постигат сдружените земеделци. Избрани са 5 души съветници начело с Горан Порчов, който остава помощник-кмет.[56] Въпреки явното мнозинство на земеделците, новият Общински съвет избира за кмет сговориста Евгени Спасов Попов, което е резултат вероятно на разногласията между двете крила на дружбата.[57]

В условията на тежката икономическа криза изпада в политическа криза и сговористкият режим. Разтърсван от вътрешни борби, лишен от стабилна социална база, "Демократическият сговор" се оказва неспособен да се справи със сложните проблеми, породени от стопанската криза, и все по-трудно дава отпор на растящото народно недоволство. Започнала през есента на 1930 г., политическата криза завършва с падането на режима на Сговора в резултат на проведените на 21 юни 1931 г. избори за Народно събрание. На власт идват партиите от "Народния блок."

Как протичат последните години от управлението на сговористите в Медковец и какво участие вземат различните партии в този изпълнен с активна политическа дейност етап? В борбата за власт се състезават следните партии и коалиции: сговористи-ляпчевисти, коалицията "Народен блок" /Демократическата партия, БЗНС — "Врабча 1", националлиберали и радикали на Стоян Костурков/, широки социалисти, "Трудов блок" /РП и левицата на БЗНС/ сговористи — Ал. Цанков. Изборите се предхождат от засилена предизборна пропаганда, която вършат чрез печата всички партии.

Активна дейност проявява и РП, която провежда акция за събиране на фонд "Изборна борба", необходими за закупуване на бюлетини и други пропагандни материали. Сумата, която определя Околийският комитет за РП в Медковец — 300 лева[58], е по-висока от тази на останалите села /само на РП в с. Крива бара е определена същата сума/. Това показва, че броят на членовете в двете села и техните възможности са по-големи от тези на останалите 52 села.

От РП и младежите на тази партия в навечерието на изборите се върши широка агитация и пропаганда. Особено се прявяват младежите: Кирил Г. Рацов, Рабчо Опинчев, Кирил Сарафски, Кирил Стоичков и други, които разлепват плакати и лозунги по стените, разхвърлят стотици листовки на улиците и домовете, с призив жителите на селото да гласуват със сребърната бюлетина на "Трудовия блок". Въпреки забраната на властта, на 7 юни 1931 г. Христо Каменов устройва голямо предизборно събрание в Медковец.[59]

Активна е и агитацията на представителите на "Народния блок", особено на БЗНС. Освен нагледна пропаганда членовете на БЗНС — "Врабча 1" извършват и голяма устна агитационно-разяснителна работа. Резултатите от изборите за Народно събрание, получени в Медковец, показват категоричното надмощие на "Народния блок" и на "Трудовия блок" над Сговора. Коалицията "Народен блок" печели с 573 гласа. За кандидатите на "Трудовия блок" медковчани дават 114 гласа.[60] Медковец е едно от четирите села в Ломска околия, в които "Трудовият блок" получава повече гласове от Сговора /цанковисти/.[61]

След изборите за Народно събрание, на 1 септември 1931 г. се провеждат и избори за Общински съвет. За разлика от Септемврийското въстание и първите години след него, когато съюзът и единодействието между БКП и част от левицата на БЗНС са сравнително добри, в навечерието на изборите през 1931 г. отношенията между тях са доста охладнели, за да се намерят на различни позиции. Докато БЗНС — "Врабча 1" залага на парламентарния път за разрешаване на острите политически въпроси, което го нарежда в буржоазната коалиция "Народен блок" — излязъл с лозунги срещу Сговора и БКП, т. е. прави завой надясно, то комунистическото ръководство търси решение на същите проблеми чрез масово сектантско действие, причислявайки дребнобуржоазните маси и техните политически партии към фронта на фашизма, изключва всякакво единодействие с тях в изборите. Работническата партия излиза с лозунга "Работническо-селско правителство", разбирано като форма на пролетарската диктатура.[62] Антикомунистическите настроения на водачите на БЗНС и левосектантският догматизъм на ръководството на БКП вземат връх над добре разбраните интереси на работниците и селяните. Това са причините, които разделят в този исторически момент двете политически организации, за да се намери БЗНС в коалиция с управляващите, а БКП остава в опозиция на същата власт.

В изборите за общински съветници "Народният блок" в Медковец, в който е и БЗНС, излиза с една листа начело с Илия Тодоров Стефанов — член на дружбата. РП, като отчита добрите резултати в изборите за XXIII ОНС, решава да излезе със самостоятелна листа за общински съветници. За водач на листата е определен Андрей Симеонов Рангелов. В предизборната кампания ръководството на РП, подпомогнато от младежите, проявява значителна политическа активност. Своята агитационна дейност тя насочва срещу листата на Сговора и неговите водачи, а сговористите и "Народният блок" отправят стрелите си срещу РП. Властта на "Народния блок", макар че води борба против Сговора, не подлага сговористите на репресии, докато привържениците на РП, макар и легална политическа организация, са непрекъснато преследвани и малтретирани. Въпреки това чрез ОК на РП в Лом са осигурени агитационни материали. Младежкият ръководител Кирил Горанов Рацов изготвя позив, насочен специално срещу терора на сговористите в Медковец, който е отпечатан ръчно върху листовки, разхвърлени в навечерието на изборите.[63]

Младежът Петко Евстатиев Вачов прави карикатура — как полицията провежда избори. Агитаторите на РП разпространяват из селото позиви и хвърчащи листовки. Полицията, която "Народният блок" не подменя, и нейните медковски помагачи не само унищожават нелегалните материали, но и пречат на предизборните мероприятия, организирани от РП, като преследват нейните агитатори. Арестуван и малтретиран е в Ломската полиция Илия Маринов Лешов, член на комунистическото ръководство в Медковец, заради получените позиви от ОК на РП в Лом. По същия начин постъпва и полицията в Медковския участък с автора на карикатурата.

Въпреки трудностите, членовете на РП проявяват смелост, не спират агитацията и умело разясняват на селяните целите и задачите на РП и "Трудовия блок". При все това изборите се печелят от коалицията "Народен блок", която взема 5 места в Общинския съвет; РП получава 180 гласа и 1 място в съвета — за съветник е избран Андрей Симеонов Рангелов. За първи път след Септемврийското въстание РП участвува със самостоятелна листа и постига определен успех.

б. През управлението на "Народния блок"

След спечелване на изборите през 1931 г. "Народният блок" премахва сговористкия режим, осъществява вътрешна демокрация, разширява гражданските свободи, осигурява по-благоприятни условия за легална дейност на левите сили, дадена е политическа амнистия, вземат се някои мерки за подобряване положението на социално слабите слоеве от обществото. Но заедно с това не се премахва антидемократичното законодателство и се запазват административните органи на сговористкия режим.[64] Тези условия дават възможност да засилят дейността си редица политически, стопански, професионални и културни организации и групи, които водят борба за влияние в обществено-политическия и културно-просветния живот на селото. Борбата се води във всички сфери на материалната и духовната дейност.

Какви процеси се развиват в обществено-политическия живот на Медковец през близо четиригодишното управление на "Народния блок"? Поради своя разнороден състав тази буржоазнодемократична коалиция не съществува задълго. През февруари 1933 г. при провеждане на извънредните избори за Общински съвет в Медковец тя се разпада, а партиите, които я съставляват, излизат с отделни листи. С течение на времето демократите се приближават към "Демократическия сговор" и на последните общински избори за този период, проведени през февруари 1934 г., излизат с обща листа. Още в началото на управлението на коалицията сговористите правят небезуспешни опити да пречат и саботират дейността на местния общински съвет. От една страна, чрез нагласена ситуация предизвикват свалянето на редовно избрания кмет от БЗНС[65], от друга, техните избраници си подават оставките в знак на протест срещу политиката на избрания съвет и предизвикват разтурянето му. Въпреки всички машинации обаче те не успяват да се доберат до кметското място даже и тогава, когато се съюзяват с демократите. Безспорно мнозинство в съвета има БЗНС, макар че от началото на 1933 г. той се разделя на две крила: гичевисти и томовисти, които излизат в изборите с две листи. И в трите избора дружбата печели кметското място, а в последните две — и това на помощник-кмета. При изборите през 1933 г. БЗНС има 5 съветници, а при тези през 1934 г. — 4.

Особено показателни са изборните успехи на РП, които тя постига въпреки пречките и насилията спрямо нейните агитатори и избраници. През 1931 г. тя получава 180 гласа и 1 съветник, а през 1933 — 250 гласа и 2 съветници, за да достигне най-големия успех през 1934 г. с 360 гласа и 3 съветници. По такъв начин се нарежда на второ място по броя на спечелените гласове и избраните съветници. В тази връзка Рабчо Опинчев съобщава върху страниците на "Работническо дело": "270 гласа за "Трудовия блок". Бием всички. Увеличение 70."[66] Така представителите на двете партии в Медковец имат солидно мнозинство в местните органи на самоуправление.

Макар че в политиката на РП и БЗНС има основни различия, при решаването на редица проблеми те действуват в сътрудничество. И в трите избора съветниците комунисти поддържат земеделските кандидати за кметове. Работническата партия обръща особено внимание на работата си

в общината и в училищното настоятелство. Така например съветниците Иван Георгиев Грънчарски и Ангел Младенов Чиков протестират срещу решението на съвета паричните средства по бюджета да се събират от закупчик.[67] Обявяват се срещу извършваните реквизиции от бирника на социално слабите стопани, заради дълговете им към общината.[68] Застъпват се за въвеждане и строго спазване на прогресивно-подоходното облагане на жителите. Това предложение се подкрепя не само от съветниците комунисти, но и от Горан Порчов от БЗНС.[69]

Особено активна и ползотворна е дейността на представителите на РП в училищните настоятелства. В проведените на 23 май 1933 г. избори за настоятелството се съревновават демократи, сговористи и комунисти. РП постига голям успех: трима от общо петимата избрани настоятели са нейни членове: Илия Маринов Лешов, Евлоги Петров Опинчев и Иван Цветков Влашки. За председател на училищното настоятелство е избран Илия Маринов Лешов. Под негово ръководство се ускорява изграждането на училището в Долната махала и ремонтирането на останалите училищни сгради и техния инвентар.

За активната работа на избраниците на РП в местния съвет и училищното настоятелство допринася въведената практика на контрол и отчет за изпълнение на поставените задачи. За тази цел след изборите през февруари 1934 г. на комунистическо събрание се приема специална "Декларация" на "трудовите" общински и училищни избраници на медковската организация при РП".[70] В шест точки са посочени и задълженията на избраниците, и техните обещания да отстояват достойно социалните позиции. Декларацията е подписана от всички съветници и настоятели — комунисти.

През тригодишното управление на "Народния блок" трудещите се не получават очакваното "решително подобряване на икономическото и културно положение". Селяните, занаятчиите, дребните търговци, просветните дейци и служители затъват още повече в дългове. Селскостопанските произведения се изкупуват на ниски цени. Към това се прибавят и природни бедствия. През 1931 — 1932 г. има незапомнена ръжда /чалгъна/ по житата, а на 21 юли 1932 г. силна градушка унищожава царевицата и изпочупва керемидите от покривите на къщите. Икономическото положение особено на средните и бедните селяни се влошава и те не смогват да си изплатят данъците и да посрещнат дълговете към банката и лихварите. Намалява работата в занаятчийските работилници, строителните работници остават без работа. Всяка година медковската община приключва с дефицит и не успява да покрие нуждите си. Учителите и общинските служители не получават заплатите си по няколко месеца. Търговията в селото съвсем запада. Няколко дребни търговци /бакали и кръчмари/ закриват дюкяните си, а други от по-едрите бакали прибягват към изкуствено обявяване на фалит — Коста Харизанов, Софрон Спасов и други. Като резултат от всичко това се засилва отново лихварството. Със закона за ”Конкордат” правителството гарантира вземанията на лихварите чрез държавата. Медковските лихвари са доволни от закона. Техните вземания се осигуряват от държавата, а заборчнелите селяни водят отчаяна борба да се отчитат пред държавата. За тежкото състояние, в което изпадат десетки жители на селото, е показател нарасналият брой на ”социално изпадналите”, т. е. бедни семейства, признати от Общинския съвет, които достигат цифрата 188.[71]

В такава обстановка са основани и развиват активна политическа дейност младежките организации на РМС и ЗМС. Организационното изграждане на ремсовите дружества в Ломска околия се извършва с известно закъснение в сравнение с други краища на страната, поради същите причини, които изложихме вече при създавнето на Работническата партия. Едва през март 1932 г. в Лом се сформира Окръжен комитет на РМС. В резултат на организираните околийски и районни конференции, проведени в периода от 15 юни до 15 септември, в околията се учредяват ремсови дружества в 21 села, между които и Медковец.[72]

Общоселска ремсова организация се изгражда по указание на секретаря на РП и под ръководството на Кирил Горанов Рацов, който по това време е организатор към нелегалния ОК на БКМС в Лом. Учредителното събрание се организира през лятото на 1933 г. в двора на Иван Борисов Дяволски, сред върбите край селската рекичка. На него присъстват 10 души. За секретар е избран Петър Миленов Пилюшки.[73] Впоследствие са привлечени и други младежи, с които броят на РМС достига 31 членове, сред които има и синове на по-заможни селяни с над 200 дка земя: Рабчо Ив. Опинчев, Кирил Атанасов Сарафски, Рангел Обретенов Сарафски /Керкезина/, Петър Аврамов Мончев и др.[74]

Увеличава се и съставът на РП, която под ръководството на Андрей Симеонов активизира своята дейност. Данъчното бреме е особено тежко за малоимотните и средните селяни, затова РП проявява разбиране към искането им за намаляване на тегобите. Съвсем не е случайно, че още на 8 юни 1932 г. в Медковец е разпространен позив на ЦК на РП, който започва с обръщението: ”Работници, бедни и средни селяни! Хора на труда!”[75] и завършва с призив да се води борба за намаляване на данъците. Значителна част от селяните приемат с известна надежда изразените в него искания. Властта обаче не бърза да задоволи тези искания, които привържениците на РП поставят при всеки удобен случай. Това им се удава на 23 март 1933 г. на състоялото се публично събрание в Медковец, когато народният представител от БЗНС Серафим Митков отговаря на поставените въпроси, че вероятно ще има ”Опрощаване данъците на селяните”[76].

Към края на 1933 г. РП и РМС имат вече свой клуб, наречен ”Искра”, който се помещава в къщата на Кирил Ст. Попов. В късо време той става място, където се провеждат събрания и се изнасят лекции и беседи по определена тематика. Ръководените от Кирил Рацов и Спас Евгениев Попов дискусии и спорове с представители на Легиона предизвикват голям интерес сред младежите.[77] Проявите на ремсистите придобиват особено значение по време на изборите, 1 май, 24 май, годишнината на Парижката комуна и др. Срещу 1 май 1933 г. Рабчо Опинчев и Спас Попов ушиват червено знаме и го поставят върху покрива на училището.[78]

Още по-организирано е отбелязан Празникът на труда през 1934 г. В навечерието на 1 май под ръководството на Петър Пилюшки по стените на трите училища е изписан лозунгът ”Да живее фронтът на трудовата младеж!”; по телеграфните стълбове е издълбана емблемата на СССР — сърп и чук, а по жиците са накачени малки червени знаменца. Въпреки старанието на полицията, от извършителите е арестуван само Петър Пилюшки, но истината така и не узнават.[79]

Все по-чести и дръзки са проявите на левите сили в Медковец. В края на август 1933 г. в селото са разпръснати лозунги и позиви срещу надигащия се в Европа фашизъм. Това се отчита и от официалната власт. В една заповед на кмета по опазване на обществения ред в района на общината се съобщава, че ”комунистическата партия в селото има голямо влияние, пеят се комунистически песни”[80].

Трябва да се отбележи, че някои от проявите на РМС през този период имат левосектантски и доктринерски характер. Такъв е случаят в читалището при посрещането на Новата 1933 година. В полунощ, когато духовата музика започва да изпълнява химна ”Шуми Марица”, се завързва остър спор между ремсистите и легионерите. Първите смятат, че химнът не трябва да се изпълнява в този час и на това място. Спорът прераства в сбиване и прекратяване на тържеството. Като следствие на този инцидент на другия ден са арестувани и закарани в Ломското околийско управление Кирил Рацов, Рабчо Опинчев и Кирил Сарафски.[81]

След последните избори, отчитайки бързото развитие на РП и засилване на влиянието и в Медковец, властта започва усилено преследване и репресиране на комунистическите активисти. Ударите са насочени главно срещу секретаря на РП Андрей Симеонов /повод за това ѝ дават разпръснатите позиви и листовки из селото през август и септември 1933 г./. През август той е арестуван и в продължение на два дена е малтретиран в ломската полиция. След това е освободен, за да бъде задържан отново през септември. Този път е изпратен в полицейския участък на с. Брусарци, където е жестоко инквизиран. След няколко дни полицията го освобождава и той се завръща в Медковец, но със силно разклатено здраве. Поради нечовешките мъчения той заболява тежко и на 17 октомври 1933 г. умира. Погребението му се извършва под полицейски надзор, но това не попречва стотици негови приятели и други да го съпроводят до гроба.[82]

През управлението на ”Народния блок” земеделската дружба също живее нормален организационен живот и развива активна обществено-политическа и културно-просветна дейност. Макар и разделена на две крила, тя води след себе си голям брой трудови селяни. По-голямата част от членовете на БЗНС влизат във ”Врабча 1”. Медковската дружба участвува отново в провежданите околийски и районни конференции и заема определено място в борбата между различните крила. Фактът, че тя не се отзовава на призива на Георги Марков, секретар на БЗНС — дясно крило, който той отправя към дружбите от околията да се присъединят към неговото крило, е показател за твърдата позиция, която БЗНС в Медковец отстоява — позиция на умереното течение ”Врабча 1”.[83]

След XXII конгрес на БЗНС /15 — 17 ноември 1930 г./, на който се обсъжда въпросът за земеделското движение и младежта, единодушно се приема ”младежите да работят наред с по-възрастните, бащи и братя”[84]. Започва основаването на земеделски младежки дружества към дружбите по места. През годините на блоковото управление наред с дружбата активна обществено-политическа дейност развива и ЗМС в Медковец. В него членуват предимно синовете на средните и на някои от по-заможните селяни. Най-активни прояви имат: Ефрем Давидов Нейков, Ефтим Димитров Симеонов, Иван Миланов Гъньов, Борис Алексов Дервенджийски, Цветан Георгиев Робов, Петко Димитров Симеонов, Борис Горанов Порчов и др. Земсистите подпомагат дружбата при провеждането на изборите чрез писане на лозунги, разнасяне на бюлетини, организиране на просветни събрания. За съжаление разцепването на дружбата на две крила, които враждуват помежду си, се отразява до голяма степен и в дейността на ЗМС. Случаят с разлепената в центъра на селото карикатура срещу Горан Костов Порчов е показателен. Тя е направена от земсисти по поръчение на Ефрем Давидов Нейков.[85] През този период, въпреки различните условия и идеи, отношенията между РМС и ЗМС са коректни, не се наблюдават сблъсъци и конфронтация, както с Легиона. Борбата на РМС срещу легионерите постепенно повишава градуса си. Оживена дейност провеждат и социалдемократите, радикалите, националлибералите и други политически формации и групи.

в. В първите години на монархо-авторитарния режим

На 19 май 1934 г. в страната се извършва военен преврат, който открива зелена улица за налагане по-късно на авторитарна власт начело с монарха, лишаване на гражданите от права и свободи и до въвличане през 1941 г. на България на страната на Тристранния пакт и изправянето ѝ пред прага на трета национална катастрофа.[86] Новият деветнадесетомайски режим извършва редица коренни структурни промени в държавата. С наредба-закон от 14 юни 1934 г. са разтурени политическите партии и са спрени техните печатни органи, разпуснато е Народното събрание, премахнато е общинското самоуправление, суспендирана е Търновската конституция.

Жителите на Медковец посрещат различно деветнадесетомайския преврат. Докато представителите на едрите земевладелци, търговци, лихвари и членовете на местните сговористки групи и деснобуржоазни младежки организации със задоволство приемат политиката на новия режим, то комунисти, земеделци, социалдемократи, радикали и други посрещат прокламираните обновителни идеи враждебно. Съобразно идеите на новите управници за кметове на общините се назначават хора с висше или средно образование и при това запасни офицери. Сливовишката община е обединена с медковската със седалище в Медковец. На 1 ноември 1934 г. е освободен от длъжност избраният преди преврата кмет Горан Костов Порчов[87] и за кмет на обединената община е назначен запасният капитан Илия Чернев от гара Белово, а за пълномощник в Сливовик — Стоян Гетов Матейски от Медковец. По силата на правителствената наредба за общински съветници са привлечени: Дамян

П. Дамянов — директор на прогимназията в Медковец, свещеникът Иван Йорданов Пасланджийски, д-р Живко Михайлов от София, лекар в Медковец, Горан Петров Конов — председател на кредитната кооперация ”Пчела”, Саво Станоев — представител на занаятчийското сдружение ”Прогрес”, и двама представители от с. Сливовик.

Кметът Илия Чернев се оказва ”човек на закона”, инициативен и енергичен, който още с встъпването си в длъжност се залавя с изпълнението на правителствените закони и наредби. Заедно с усилията за укрепване на властта и борба срещу левите сили, той полага похвални усилия за благоустрояването на селото: организира селяните по стопански начин да доставят материали за постилане на централния площад; става инициатор за укрепване на бреговете на барата, която преминава през селото; взема решение и прави опити за построяване на читалищен дом; подкрепя редица полезни общоселски инициативи — за комасиране на земята, като организира референдум; за създаване на овцевъдно дружество, младежка земеделска задруга, проучване делото на войводата Иван Кулин и други. Наред с това той обръща особено внимание на заздравяването на държавния и общинския бюджет, като взема енергични мерки за навременно събиране на всички задължения. Оказва се, че в селото имало доста длъжници не само измежду бедните, но и от богатите. Най-напред притиска по-заможните земевладелци, търговци и лихвари като: Григор Ванков и сина му Рангел, които дължали на общината 600 000 лева, Асен Георгиев — Сливаря, Ефрем Алексов Куткудейски, Димитър Ал. Сарафски и други, които не си плащали редовно данъците. За кратък срок бирникът събира вземанията.[88] С тази си дейност Илия Чернев си спечелва уважението на бедните и средните селяни и ненавистта на засегнатите, които започнали да го наричат ”комунист”.

След прибиране на данъците от богатите медковчани кметът издава заповед на финансовия пристав в общината незабавно да се съберат задълженията от всички данъкоплатци без изключение. Тази акция се съпътства от покъртителни сцени, когато финансовият пристав продавал на публичен търг добитъка и покъщнината на някои малоимотни селяни и търговците ги купували на ниски цени. Макар че допринася за благоустрояване на селото и за други положителни начинания в обществено-стопанския живот, кметът Илия Чернев не се вслушвал в съветите на помощниците си от общинската управа и налагал своите решения чрез твърдост, която често стигала до крайни мерки и саморазправа. Тези му прояви са използувани от неговите неприятели, силните на деня в селото, които го клеветили пред Окръжното управление, че своеволничи.[89]

Като преценява, че положението става нетърпимо и няма да може да се справи с медковските богаташи, Илия Чернев си дава оставката и на 26 септември 1935 г. напуска Медковец. След освобождаване на кметското място представителите на влиятелната медковска върхушка решават да не позволят отново да им се изпраща за кмет лице от друго място. В края на октомври 1935 г. в Медковец идват трима министри: Рашко Атанасов, Стоян Никифоров и Тодор Радев. От името на медковските богаташи и поддръжници на властта Рангел Григоров Ванков прави предложение за кмет да се назначи Асен Георгиев — Сливаря, който в момента бил строителен техник в общината, но се занимавал и с търговия и лихварство. Вероятно министрите са уважили искането на медковските чорбаджии, защото през следващия месец ноември 1935 г. е издадена заповед, с която Асен Георгиев бил назначен за кмет на медковската община.

Новият кмет оправдава доверието на своите покровители и привърженици на авторитарния режим. С още по-големи усилия той провежда правителствените нареждания, събира новите данъци, особено железопътния данък, и защитава интересите на заможните стопани. Като специалист техник-землемер има положително отношение към комасацията на земята в Медковец, съдейства и за някои благоустройствени мероприятия. През годините на неговото кметуване /1935 — 1938/ е изградена общинска районна млекарница, довършва се шосирането и настилката на централния площад и други улици в селото, валира се шосето Медковец — Расово, работи се по изграждането на новото

прогимназиално училище, подготвя се направата на паметник на загиналите във войните медковчани.[90] Тези обекти се изграждат главно с общински средства и с труда на жителите на селото.

Мероприятията на деветнадесетомайците и на последвалите ги правителства засягат чувствително интересите на селските труженици и ги настройват срещу политиката на авторитарния режим. Въпреки повишаването на изкупните цени на селскостопанската продукция през 1935 г., броят на малоимотните и на нуждаещите се медковчани нараства. В началото на 1936 г. повече от 260 семейства подават молби до общината за социално подпомагане. С такъв фонд, по уверенията на кмета, медковската община не разполагала и общинската управа оставя без последствие прошенията на бедните.[91]

След 19-омайският преврат 1934 г. рязко се влошават условията за дейност на политическите леви сили в страната. РП и РМС са принудени отново да търсят подходящи методи и форми за легална и нелегална работа сред селяните. Непосредствено след преврата медковските младежи излизат с декларация, че ще останат верни на комунистическата идея и при всички случаи ще продължат борбата срещу установената диктатура в интерес на класата, която представляват. Вярата им в крайния успех на борбата се подсилва и от съществуването на СССР.

Макар че някои членове на РП и на РМС, стъписвайки се пред терора и насилията на властта, се оттеглили[92] от активно участие, като цяло организациите продължават своята дейност, предимно чрез участието си в създаваните през 30 — 40-те години културно-просветни, стопански и други неполитически организации и дружества.

Разнообразна и активна е дейността на ремсовата организация, която в началото на 1935 г. създава законспирирана редакционна група с ръководител Рангел Младенов Симеонов и сътрудници. Нейната цел е: периодично издаване на еднолистен вестник, в който се поместват статии с икономически, политически и културен характер, сочат се произволите на режима. Вестникът се разпространява от сътрудниците сред младежите с леви убеждения или чрез поставяне в правителствените вестници, получавани в читалището.[93]

Представителите на установения монархо-авторитарен режим започват усилено преследване на най-активните деятели на комунистическото движение. С насилствената смърт на секретаря Андрей Симеонов властта в Медковец нанася чувствителен удар на РП, след което започва разправа с РМС. Неколкократно в Общинския съвет и полицейския участък са извиквани младежките ръководители Кирил Рацов и Петър Пилюшки и предупреждавани. Кирил Рацов се ползува с влияние и авторитет не само в Медковец, но и в околията. Отчитайки този факт, властта търси начин да пречи на неговата активна дейност и това ѝ се удава. На 4 август 1934 г. той е арестуван заедно с още трима свои другари в дома на съученика си Ангел Виденов в Лом. При обиска в околийското управление намират в джоба му нелегалната брошура "Майският военнофашистки преврат и БКП", издание на ЦК на БКП. На 5 август Рацов успява да избяга от полицията и минава в нелегалност. Отначало се укрива в с. Дългошевци /Ломско/ в дома на Замфир Хаджийски, откъдето нелегално е изпратен в София. Там го снабдяват с документи на строителен работник и той заработва по партийна линия сред софийските трудещи се. Около 9 месеца Кирил Рацов живее нелегално в София[94], след което се легализира. На 24 април 1935 г. при изваждането на адресен билет е задържан в Обществената безопасност, където е подложен на инквизиции. На следствието се държи достойно и не отрича сътрудничеството си с РП, но не издава нито другарите си, нито квартирата, в която престоява като нелегален.

От София е изпратен в ломския затвор и там прекарва до 20 ноември 1935 г., когато е изправен пред съда да отговаря по ЗЗД. Благодарение на добре скроената легенда и показанията на свидетелите, съдът го оправдава по недоказаност и е освободен от затвора.[95] Завърнал се в Медковец, макар и с разклатено здраве, Кирил Рацов се залавя отново с комунистическа дейност. Понеже властта не му дава място за учител, той става строителен работник. И въпреки влошеното си здравословно състояние не щади силите си в полза на своите идеи.

С неговото активно съдействие се провежда и стачката на работниците по комасацията в Медковец.[96] Към комасационното бюро работят около 40 души от селото. Тежката и изморителна работа и ниското заплащане предизвикват общото негодувание на работниците, които през май 1936 г. поискват увеличение на надниците от 20 на 30 лева. Отказът на собственика на комасационното бюро да удовлетвори исканията им става причина за обявяване на стачката. Избира се стачен комитет от трима души: Владимир Ананиев Стипцов — председател, и членове: Рангел Младенов и Ефтим Манастирски — първите двама ремсисти, а третият — ляв земеделец. Комитетът разработва план за провеждане на стачката, одобрен от всички работници. Изграждат се стачни постове, агитационни и охранителни групи. В помощ на стачкуващите се включват и медковски младежи, неработещи по комасацията. Ръководството на стачката се старае да ѝ придаде и политически характер. Чрез секретаря на ремсовата организация Петър Миленов Пилюшки и Владимир Ананиев Стипцов е поставена задача на ремсистите да разясняват целта на стачката и да агитират младежите да не стават стачкозаместници. Със същата цел се обръщат и към изтъкнати комунисти, социалдемократи, леви земеделци и безпартийни.

Стачката започва организирано и протича при висока дисциплина. Собственикът на комасационното бюро инж. Танев, след като не успява да сплаши работниците, макар че получава съдействие от кмета на селото, нито да ги разедини или да намери стачкозаместници, е принуден да задоволи исканията на работниците, като им увеличава надниците с по 10 лева. По такъв начин завършва с успех двуседмичната стачка на работниците. Това е единствената стачка в Ломско през тези години. Дълго време след това тя се коментира не само от жителите на Медковец, но и в съседните села като пример на успешно действие на комунисти, социалдемократи и земеделци. Тя показва, че в селото съществуват благоприятни условия за изграждане на единен фронт.

След VI пленум на ЦК на БКП, проведен в началото на февруари 1936 година, борбата за единен народен фронт става първостепенна политическа задача на комунистическото движение в България. Кирил Рацов е един от медковските дейци, който работи по провеждане новия курс на БКП в Ломска околия. Макар и тежко болен, той продължава да изпълнява възложените му задачи. На 28 август 1936 г. посещава с. Сталийска махала и използува събора на селото, за да избегне подозрението на властта, а на 31 август партийни поръчения го отвеждат в с. Дондуково, където гостува на приятеля си Камен Младенов Петров. През нощта вследствие на настъпилата остра криза той умира.[97]

Погребението на Кирил Рацов се извършва на 2 септември 1936 г. под строг полицейски надзор. Въпреки това стотици младежи от Медковец и околните селища придружават тленните му останки до вечното жилище.

В това време в селото все още няма учредена комунистическа организация, но нейните бивши членове поддържат постоянна връзка помежду си, която постепенно се заякчава.[98] По-добре са организирани младежите, срещу които се насочват ударите на властта. Все повече се изострят социалните противоречия, засилва се терорът спрямо прогресивните изяви. Наред с честването на 1 май през 1935 — 1936 г. медковчани се включват и в редица национални и международни начинания, свързани с борбата за мир, за възстановяване на Търновската конституция, за съюз със СССР, в парламентарните и общинските избори. Под призива на френския писател Ромен Ролан, за мир, срещу нова война, донесен в Медковец през април 1935 г. от студента Борис Ценов Германов, само за един ден слагат подписа си 60 прогресивни дейци на селото[99] с различна политическа принадлежност.

Ремсовата организация обръща особено внимание не само на добрите отношения между своите членове, но развива и чувството на взаимопомощ към социално слаби и болни младежи.

Особено активна дейност развиват левите сили в Медковец по време на общинските избори през 1937 г. и парламентарните — 1938 година. Известно е, че във връзка с тези избори се стига до сътрудничество на всички привърженици на демокрацията и конституцията: ”Петорката”, БРП, БЗНС — ”Пладне” и Демократическата партия. Решено е: да участвуват единно в общинските избори, като не издигат кандидати, а гласуват с лозунги за възстановяване на Търновската конституция.[100]

Тези указания пристигат по страничен път до Георги Филипов Биволарски в Медковец[101], който запознава с тях Иван Георгиев Грънчарски, Ангел Младенов Чиков и други по-известни комунисти. Те обаче не се съгласяват, тъй като нямало указание от Лом. За общинските избори, проведени на 21 март 1937 г., от Медковец се явяват 33 кандидати, от които: БЗНС — ”Врабча 1” — 13, БРП — 6, ”Демократически сговор” — 9, демократи — 2, по 1 националлиберал, радикал и безпартиен.[102]

Поради горепосочената причина бойкотът на изборите в Медковец не се състоя. Броят на гласувалите с недействителни бюлетини е малък. С лозунга ”Възстановете Търновската конституция” са гласували 30 души и с бяла бюлетина — 30 — 40 души избиратели. За съветници са избрани и двама комунисти: Георги Андреев Жатов и Рангел Миленов Пилюшки.[103]

По-добре организирана и по-резултатна е дейността на демократичните политически сили при изборите за Народно събрание, проведени от правителството на Георги Кьосеиванов на 20 март 1938 г. Близка и конкретна помощ в предизборната подготовка оказват членове и активисти на Околийския комитет на ”Народния фронт” в Лом, създаден още в началото на 1937 г. Въпреки големите трудности, той разпростира своята дейност и в селата, където се организират съответни групи. Вероятно по това време е изградена народофронтовска група и в Медковец. Инициатори и организатори на предизборната борба в селото са комунистите Георги Биволарски, Иван Грънчарски, Илия Лешов, Милети Биволарски и Ерменко Беремлийски, които се свързват с активните земеделци Тодор Раков, Милан Свинарски, Горан Порчов, Филип Порчов, Ефрем Нейков, Петко Симеонов, Ефтим Пандурски и други дейци. Във втора избирателна колегия с център Медковец са регистрирани 8 кандидати. Между тях е и Евгени Тодоров Попдимитров от Медковец, бивш член на БЗНС, който се ползува с авторитет сред населението като кооперативен деятел в района.[104]

Правителствените депутати, между които най-големи шансове имал Атанас Попов /адвокат от Видин/, водят голяма борба помежду си, което е изгодно за победата на ”Народния фронт”.

Благодарение на умелите и навременни действия на местните членове на ”Народния фронт”, подготовката на избора е извършена много рано и по начин властта да не разбере кой подпомага П. Забунов. В агитацията си народофронтовците използуват умело предаванията на Радио ”Москва”, чрез които в навечерието на изборите се съобщавали имената на кандидатите от ”Народния фронт”.

Въпреки пречките и репресиите на полицията ”Народният фронт” спечелва избора във втора избирателна колегия в Медковец на 20 март 1938 г. С голямо мнозинство е избран за народен представител народофронтовецът Парашкев Г. Забунов.

В навечерието на Втората световна война Народното събрание е разтурено и на 21 януари 1940 г. се провеждат нови избори. И този път главни съперници са Атанас Попов /правителствен кандидат/ и Парашкев Забунов /от ”Народен фронт”/. С неголям брой гласове спечелва Ат. Попов. Неговият успех се дължи главно на възприетата тактика да обещава на селяните, че ще съдействува да се намалят данъците, да се увеличат цените на селскостопанските произведения, за правилно провеждане на комасацията, декларира в речите си, че е за сближение със Съветския съюз, което показва, че той долавя болките и предпочитанията на медковските избиратели. Наред с това за победата му помага и обстоятелството, че някои дейци от ”Народния фронт”, ръководени от кариеристични и други цели, застават на негова страна. Такива са Горан Костов Порчов /с известно влияние сред БЗНС/ и няколко комунисти, начело с Тодор Ангелов Лилов, който му става застъпник. Въпреки активната дейност на ядрото на ”Народния фронт”, който разобличава демагогията на Ат. Попов, благодарение на посочените причини и с помощта на някои търговци от Лом и Медковец, на местната власт и полицията, Попов е избран за депутат.

Развитието на международното положение, характеризиращо се с активизиране на хитлеристка Германия и фашистка Италия, предизвиква засилване пропагандата на антикомунистическите организации и групи в България. Най-изявените привърженици на монархическия режим в Медковец полагат усилия да увлекат младежта в редиците на деснобуржоазните младежки организации и да ги откъснат от влиянието на РМС и другите леви движения. С тази цел ръководителите на Легиона организират през 1940 г. ”Юнашки туристически съюз” /ЮТС/, в който освен легионери влизат и немалък брой други младежи. През 1941 — 1942 г. се създава патриотично-националистическата организация ”Ратници за напредъка на българщината”. Тя наброява не повече от десетина 15 — 17-годишни ученици, произхождащи изключително от бедни семейства. След 9 септември групата се разпада и членовете ѝ стават предимно комунисти и социалдемократи.

Наред с това все по-голяма роля в обществено-политическия живот на селото започват да играят административно-полицейските органи. Местните кметове чрез полицията и нейните тайни агенти правят всичко възможно да пречат и ограничават дейността на ремсистите и други дейци в легалните организации. Дават сведения за политическата принадлежност на избраните в УС на въздържателното дружество, кооперация ”Пчела”, Занаятчийското сдружение и други, като пречат за утвърждаването на ”неблагонадеждните” председатели[105]; поставят под наблюдение и следене пътуващите с карти до София[106]; под засилен полицейски надзор са и ”всички бивши политически дейци и народни представители от опозицията, които устройват под различни форми партийно-политически събрания”. Нарежда се на такива да им се съставят актове[107], а също да се изземват книгите ”Нашата родина” и ”СССР и страните на капитализма”, издадени в Москва.

Разбира се, демократично настроените младежи не стоят със скръстени ръце, а разобличават Легиона, ЮТС и ”Ратник” като националистическа опозиция на монархо-авторитарния режим и отричащи идеите на комунизма. Особено засилват своите политически прояви левите дейци по време на ”Соболевата акция”. Студентът Димитър Средков Кольов донася от София около 100 броя позиви с текст ”За сключване пакт за приятелство и взаимна помощ със СССР”, които заедно с Лукан Кръстев Сургов разпръскват из селото. Младежът Иван Димитров Виденов, син на обущар, написва на ръка около 200 броя със същото съдържание и заедно с двама чираци-обущари Петко Миланов Стоянчев и Кирил Тодоров Коларски през нощта ги разхвърлят из центъра на селото и по главната улица. По такъв начин, заедно с индивидуалната агитация на ремсистите и другите младежи и дейци, жителите на селото научават вестта за предложението на съветската страна.

3. МЕДКОВЕЦ В ГОДИНИТЕ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА 1941 — 1944 г.

Започналата Втора световна война се разширява и обхваща една след друга държавите от европейския континент. В края на 1940 и началото на 1941 г. в Румъния е настанена 500-хилядна германска армия за действия на Балканите.[108] С тази сила царят трябвало да се съобразява.

Отхвърлило предложението на Съветския съюз за сключване пакт за приятелство и взаимна помощ, българското правителство на 1 март 1941 г. официално присъединява страната към Тристранния пакт. България се превръща в сателит на хитлеристка Германия, чиито войски преминават през страната и нападат Гърция и Югославия. Немската военна машина набързо ги прегазва и окупира. В резултат на така развилите се събития през април и следващите месеци към България са присъединени изконните български територии Македония, Западните покрайнини и Беломорска Тракия.

Успехите на агресивния военен блок през 1940 — 1941 г. и присъединяването на Македония и другите български земи към майката — отечество, се посрещат в Медковец със задоволство от националистическите организации, представителите на властта и други. Засилва се тяхната пропаганда в полза на Германия и на политиката на правителството, в резултат на която се осъществява обединението на почти всички българи в една държава без проливане на кръв. Активизира се дейността на Легиона и другите националистически организации и групи, които правят демонстрации и скандират из селото: ”Да живее велика България”, ”Да живее царят — обединител”, ”Смърт на СССР и комунизма” и други. С цел да привлекат повече младежи на своя страна, наред със създадените в училищата организации ”Бранник”, по инициатива на околийския училищен инспектор Косьо Маждраков в Медковец се създава такава и сред цивилните младежи. Това се прави под благовидния предлог за материално подпомагане чрез закупуване на униформи, осигуряване на летни лагери за безплатна почивка и други предимства. Примамени по такъв начин, в казионната младежка организация ”Бранник” се записват не само синове на по-заможни жители и поддръжници на властта, но и бедни младежи, занаятчийски работници и други.

Проява на вярност, уважение и одобрение на политиката на монархическия режим е тържественото посрещане на генерал Жеков при завръщането му от Германия, където се среща с Адолф Хитлер. На 8 декември 1941 г. той е поздравен на гара Медковец от Косьо Маждраков, учениците от седми прогимназиален клас и дружеството ”Кавалери на ордена за храброст”. По стар народен обичай на генерала се поднасят хляб и сол, а Косьо Маждраков му рапортува и го приветствува.[109]

С присъединяването на България към Тристранния пакт тя става почти изцяло икономически и политически зависима от хитлеристка Германия. В резултат на хищническо ограбване към 9 септември 1944 г. страната е доведена до стопанска разруха.[110] Българското правителство се изправя пред големи трудности във връзка с изхранването на войската, увеличена от честите запасни набори, нарастващата полиция и организираната жандармерия. За да се гарантира изхранването, по селата се организират реквизиционни комисии. В Медковец кметът и общинската управа назначават в комисиите главно хора, приближени на властта, много от които проявяват субективност при измерване на храните и определяне на нарядите. Нараства броят на селяните, които започват да укриват храните, а после ги продавали на черна борса. Общинската управа организира преследване на черноборсаджиите, конфискува намерените скрити храни, съставя актове на укрилите ги и ги изпраща на прокурора. Само за укриване или продаване на 3 — 4 крини жито преминават през полицията и са изпратени в затвора редица трудолюбиви и добри стопани. С извършените репресии при реквизициите властта си спечелва омразата на селяните, а броят на недоволните се увеличава. Поради липса на строителни материали се явява безработица сред строителите. Това обстоятелство е използувано от някои вербовчици на работници за Германия. Въпреки агитацията на някои селяни срещу този рекрут, водени от желанието за забогатяване или за припечелване и подобряване на материалното си положение, от Медковец заминават 12 души.[111] След една година обаче те се завръщат от Германия разочаровани и с разклатено здраве. Сред тях има няколко души комунисти.

Междувременно още в началото на 1941 г. ЦК на БРП и представители на БЗНС и БРСДП предупреждават своите членове за опасното развитие на събитията в света, Европа и България и че правителството на Богдан Филов се подготвя да мине открито на страната на Германия.[112]

Медковските сдружени земеделци, комунисти, социалдемократи, демократи /напр. Велко Свинарски/ и други, привърженици на англо-американска или съветска ориентация, започват да разясняват политиката на кабинета на Б. Филов и Тристранния пакт. Чрез читалището, въздържателното дружество и други масови организации и в лични разговори с медковчани те се стремят да разясняват опасността от въвличане на България във войната. Вестта за присъединяване на България към Тристранния пакт се посреща в Медковец различно. Легионери, ратници, бранници и други националистически групи виждат в това събитие път към решаване на обединителния въпрос. Комунистите все още са респектирани от пакта Молотов — Рибентроп, поради което някои от тях заемат изчаквателна позиция.

Други обаче открито демонстрират своето неодобрение. Ремсистът Любен Димитров Виденов организира група ученици от Берковската гимназия, които хвърлят камъни по преминаващите през града немски танкове и скандират: "Долу хитлеристка Германия". За тази си проява медковският младеж е задържан от полицията и съден по ЗЗД, но по недоказаност е оправдан. По-големият му брат Иван Виденов като войник в свързочния полк в София се включва в конспирация в качеството на взводен отговорник на бойна група. След провала е арестуван и подложен на жестоки инквизиции в продължение на 65 дена. Съден е през /? 1942 г. от военно-полеви съд по ЗЗД.

След март 1941 г. военнонаборната комисия прави безуспешни опити да преименува чрез съда медковчанина Ленин Михайлов Ванов. Особено показателна е проявата на стария сдружен земеделец Цветко Костов Стипцов. На среща с председателя на Народното събрание Логофетов, състояла се в началото на април 1941 г. в Медковец, дядо Цветко взема думата на организираното общоселско събрание и му заявява дръзко: "Оная война немците ни опропастиха, а сега ще ни закопаят окончателно."

След нападението на Германия срещу Съветския съюз, извършено на 22 юни 1941 г., всички комунисти сближават вижданията си и ръководейки се от интересите на "първото социалистическо отечество на световния пролетариат", застават на страната на Москва. В тази връзка Политбюро на ЦК на БРП /к/ взема решение за организиране и разгръщане на въоръжена борба "срещу хитлеристките войски и техните български помагачи".[113] Новият курс на комунистите се налага и в Медковец. Трябва да се отбележи обаче, че указанията на ЦК на БРП /к/ в това отношение не се изпълняват своевременно. Готовност за създаване на нелегални комунистически и ремсови групи в Медковец има още през октомври — ноември 1941 г., но такива се формират чак през есента на 1942 г. Причините за това състояние на нещата се крият в честото вземане в запас на някои активни ремсисти /Петър Пилюшки, Петко Шоков и др./ и наличието на известна предпазливост сред комунистите, вследствие репресиите от страна на властта. Дори Георги

Филипов Биволарски, който пръв се свързва с комунистически функционери от София, през 1941 г. е принуден от полицията като председател на Занаятчийското сдружение ”Прогрес” да подпише декларация, че няма да се занимава с комунистическа дейност. По същия начин постъпва и секретарят наа сдружението Крум Григоров Йончев. Неуспешното развитие на войната за Съветския съюз и бързото навлизане на хитлеристката армия дълбоко в територията на СССР /до столицата Москва/ също допринася за разколебаване на някои комунисти и съмишленици в съпротивителната мощ на Червената армия. Известна роля в това отношение играе и масираната пропаганда на привържениците на властта и на деснобуржоазните организации, които предричат близката капитулация на съветската страна и неизбежната гибел на комунизма.

Въпреки тези неблагоприятни обстоятелства някои от медковските комунисти и ремсисти не падат духом и разясняват пред селяните, че успехите на Германия са временни, че Русия има огромни ресурси и победата ще е на нейна страна. За осведомяването на населението за военните действия на Източния фронт и за политическите новини се организира слушане на радиопредаванията от Москва и Лондон. С радиоприемници разполагат ремсистите Рабчо Опинчев, Кирил Сарафски, Кирил Стоичков и сдруженият земеделец Борис Петров /търговец на зърнени храни, родом от Безденица/. Властта запечатва радиоапаратите на някои от тези слушатели на Москва и Лондон, но те въпреки това намират начин да заобиколят забраната.[114]

Много добре се използува за тази цел и радиоприемникът на читалището, който Петко Маринов Лешов, служител в учреждението, пуска всяка вечер на вълните на Радио София, на които предава и радиостанцията ”Народен глас”. По такъв начин се получава един своеобразен диалог между говорителите на София и ”Народен глас”, който кара слушатели от селото да се трупат със стотици пред сградата на читалището.

Важна роля за повдигане духа и активизиране на местните дейци имат и получаваните указания и материали на ЦК на БРП в София и от Окръжния комитет в Лом, пренасяни главно от Димитър Средков Кольов. През втората половина на юли 1941 г. той донася препис от речта на Сталин, произнесена на 3 юли, която прочитат десетки медковчани. През юли 1942 г. донася препис от програмата на Отечествения фронт и написан от него доклад за живота и делото на френския социалист Жан Жорес, които чрез Лукан Кръстев Сургов и Георги Филипов Биволарски са разпространени и прочетени в селото. При честите си идвания от София той донася също помощни марки, листовки, позиви и други материали, които местните активисти разпространявали.

Неуспешен опит за създаване на нелегална организация в селото прави още в края на 1941 г. Георги Биволарски, подтикван от Иван Димитров Станков. Съидейниците му Илия Лешов и Иван Грънчарски, с които обменя мисли по въпроса, притеснени от развоя на събитията, решават да се върши само индивидуална агитация сред населението.

Първоначалните светкавични успехи на немската армия постепенно намаляват и положението на Източния фронт започва да се затяга. Хитлеристките войски са спрени и отблъснати при Москва, търпят неуспехи и на други фронтове. В тила на немците се засилва съпротивата на местното население начело с партизаните и бойните групи.

Завърналите се от Германия медковчани Рангел Христов Кожлеев и Младен Александров Влашки разказват истината за положението там и за наличието на германци, които са против войната и хитлеристката власт. Ремсистите Петър Пилюшки, Никола Попов и други войници от армията в новоосвободените територии при идването си в отпуск разказват за партизанско движение в Югославия и в българските земи. Динамичният развой на събитията и получаваните от радиостанциите новини повдигат самочувствието на местните антифашисти.

През 1942 г. партизанското движение в Ломския край се разраства. От селата Комощица, Василовци, Голинци /дн. кв. ”Младеново” на Лом/ и други минават в нелегалност няколко души. В отговор броят на полицаите се увеличава. Полицейският участък в Медковец е подсилен с още 5 — 6 стражари.

С увеличаване броя на нелегалните се подобрява организационно-политическата работа в Ломския край и се активизират бойните наказателни и саботажни акции. Според едно донесение до Ломското околийско управление от 16 юни 1943 г., в околията има 22 нелегални, разпределени в 5 бойни групи. В първа бойна група влизат: Замфир Хаджийски от с. Дългошевци, Цанко Ив. Стоянов, Младен Кръстев, Васил Ст. Младенов и Ангел Младенов Боровишки /от с. Василовци/ и Иван Тодорин /от с. Сталийска махала/. Районът за действие на тази група обхваща селата: Сталийска махала, Василовци, Дондуково, Крива бара, Борисово, Тополовец, Дреновец, Чорлево, Дъбова махала, Киселево, Луковица, Брусарци, Медковец и Сливовик.[115] Още през юли 1942 г. околийското ръководство на БРП в лицето на Яким Атанасов, Замфир Хаджийски и Младен Йорданов разпределят цитираните села в два районни комитета: Василовски район, в който влизат 8 села, и Медковски район с шест села: Луковица, Гайтанци, Киселево, Буковец, Сливовик и Медковец. Секретар на двата района става Цанко Ив. Стоянов. В Медковския район за организатор е определен нелегалният Младен Кръстев, който действувал заедно с Иван Тодорин. Районен секретар на Медковския партиен район отначало е Георги Русинов Янев /Гиги/ от с. Гайтанци.[116]

Основна задача на Младен Кръстев е да създаде нелегални комунистически и ремсови групи в селищата на поверения му район, които да бъдат в помощ на партизаните при провеждане на цялостната организационно-политическа дейност и бойни акции. В тази връзка в края на август той организира партийна група в с. Сливовик, а на 2 септември 1942 г.[117] заедно с Петър Софрониев Петров /Керекенчов/, отговорник на комунистическата група в Сливовик, идва в Медковец със същата цел. Тук Мл. Кръстев се среща с Георги Биволарски и Иван Грънчарски в дома на първия, а после и с Петър Миленов Пилюшки. И тримата приемат предложението на Кръстев за създаване на нелегални комитети на БРП и на РМС в селото. Уточнява се вечерта да се свикат учредителни събрания.

В двора на Иван Грънчарски, сред гъстите люляци, е мястото, където около 21 часа вечерта започва събранието. След информацията за положението в страната и хода на бойните действия на Източния фронт, изнесена от Младен Кръстев, се избира комитет от 5 души: Георги Филипов Биволарски — секретар на комитета, и членове: Рангел Христов Кожлеев, Рабчо Иванов Опинчев, Илия Маринов Лешов и Иван Георгиев Грънчарски. След избирането на партийния комитет Младен Кръстев запознава присъствуващите с програмата на Отечествения фронт и предлага същото събрание да избере ОФ комитет. По негово мнение в ОФ комитета могат да влизат членове на избрания партиен комитет, хора от БЗНС и др. Решава се в ОФ комитет да бъдат включени задочно Стоян Младенов Свинарски от БЗНС и Петър Миленов Пилюшки от РМС. Впоследствие те потвърждават своето съгласие. За председател на 7-членния ОФ комитет събранието избира Георги Филипов Биволарски. Задочно е избран и Цветан Найденов Готовански /Цако/.[118]

След сформиране на двата комитета Младен Кръстев поставя най-спешните задачи, по които събранието взема решение: 1. В срок от една седмица да се съберат и предадат на районния отговорник на БРП 4000 лева; 2. В срок от 2 месеца да се намерят и осигурят 2 квартири за отсядане и укриване на партизани. Около 11 часа същата вечер в дома на Петър Пилюшки се организира за събрание на младежите ремсисти. То избира ръководство от трима души: Петър Миленов Пилюшки — секретар, Петко Иванов Шоков — отговорник на бойна група, Димитър Средков Кольов — член. И пред ремсовото събрание Младен Кръстев говори по международното положение и политическата обстановка в България, като убедително изтъква, че Англия и Русия ще победят Германия в тази война, тъй като имали много по-богати ресурси; че в България трябва да се обединяват всички леви партии — БРП, БЗНС, социалдемократи и други антифашистки сили. Като първа цел пред младежите той поставя да се приобщават и други младежи симпатизанти, които да се организират по тройки, спазвайки строго принципа на конспиративност. На първо време всеки от тримата в ръководството има задачата да организира своя група от по трима души. В своята група П. Пилюшки привлича Панто Константинов Бонов и Никола Евлогиев Попов.[119]

Още на следващия ден избраните нелегални ръководства на БРП, РМС и ОФ започват активна работа. По такъв начин в началото на септември 1943 г. тези медковчани откликват на партийния призив и се включват във въоръжената борба. В селото се организира нелегална акция за събиране на парични средства в помощ на партизанското движение. В нея с готовност участват много хора с прогресивни разбирания, привърженици и симпатизанти на БРП, БЗНС и демократично настроени учители, търговци, служители и други. Учителят Методи Александров Конов събира от свои приятели 150 лв. Членовете на РМС осигуряват 1000 лева. Освен членовете на комитетите в акцията се включват активно и Ерменко Беремлийски, Ангел Мл. Чиков, Петър Т. Митков, Кирил Стоичков Попов, Тодор Ангелов и други. В определения срок ОФ комитет събира 4000 лева[120], които Георги Биволарски предава на районния отговорник Георги Русинов при идването му в Медковец на 10 септември 1942 г. Младен Кръстев съобщава, че от целия район били събрани срещу оставените помощни марки 5 — 6000 лева.[121]

С част от събраните парични средства закупуват: брашно, сирене, олио и други хранителни припаси за партизаните. Някои бедни и предани на делото хора, които нямали възможност да помагат с пари, приели да осигурят квартири за временно укриване на нелегални партийни функционери и партизани. Евгени Миленов Пилюшки осигурява дърва от собственото си бранище за отопляване на нелегалните квартири, други дават кожи, с които Георги Биволарски ушива три кожуха за партизаните от отряда "Стефан Караджа", търговците Борис Петров Заарски и Иван Петров Петков — БЗНС помагат не само с пари, но и доставят платове и платно, с които Георги Каменов Биволарски /Борко/ ушива дрехи и ризи на партизаните. Труден се оказва въпросът с намиране на подходящи нелегални квартири, особено след провалите на конспирациите в селата Луковица, Гайтанци и някои други в околията. Младен Кръстев настоява да му се осигури убежище за по-дълго време в Медковец. След като не успяват да намерят такова, Петър Пилюшки, Георги Ф. Биволарски и Рангел Кожлеев решават да използуват кратковременно различни квартири. През октомври и ноември Мл. Кръстев сменява 7 — 8 квартири, но честото преместване криело опасност от евентуално разконспириране от властта.

С цел да се избере нов районен комитет след провала през октомври 1942 г. в посочените села и арестуването на районния отговорник Георги Русинов, на 8 ноември с. г. организаторът в района Младен Кръстев свиква районна конференция в кошарата на Тодор Стоянчов /Керекенчов/ от Сливовик. Преодолявайки тъмнината, дъжда и студения вятър, в 22 часа пристигат двама души от Медковец: Георги Филипов Биволарски и Петър Миленов Пилюшки. След около половин час закъснение идват Петър Софрониев Петров от Сливовик и нелегалните Младен Кръстев и Иван Тодорин. Лошото време, а версятно и станалият провал попречват на дейците от Киселево, Буковец, Василовци, Луковица и Гайтанци да дойдат. Въпреки тяхното отсъствие, конференцията се провежда. С няколко думи Младен Кръстев охарактеризира политическото положение, ситуацията на Източния фронт, партизанското движение в Югославия и посочва причините за станалия провал в района. След това по негово предложение се избира нов "Медковски районен партиен комитет" в състав: Петър Пилюшки, Младен Кръстев, Иван Тодорин, Георги Филипов и Петър Софрониев. За секретар е избран Петър Пилюшки, който приема от Младен Кръстев паролата за връзка с Цанко Костадинов — секретар на Василовския районен комитет на БРП.[122] Връзка с останалите села в района П. Пилюшки поддържа чрез Петър Софрониев /Пеко/ от Сливовик, който събира сумите и му ги предава. Като секретар на Медковския районен комитет Петър Пилюшки поддържа връзка не само с Цанко Костадинов в с. Василовци[123], но участвува и в три срещи със секретаря на нелегалния околийски комитет Яким Атанасов.

При първата среща, която се състояла само между двамата в Голинския баир, Яким Атанасов му поставя две задачи: да намери нелегална квартира в района на Медковец за първия партизанин на Ломска околия, в която същият да няма никакъв контакт с други нелегални. По предложение на П. Пилюшки за такава квартира определят дома на Николай Попов; другата задача е да закупуват оръжие. В изпълнение на указанието успяват да се снабдят с пет пистолета и известно количество патрони. Два от пистолетите закупува лично Петър Пилюшки.[124]

Въпросът за намиране на нелегални квартири за преминаващите през района партизани трудно се придвижва. След провалите в други села на района престоите на Младен Кръстев в Медковец зачестяват. Като се отчита рисковаността за укритие да се използват къщи в селото, самият партизанин дава идеята да бъде подслонен в някоя от кошарите на медковското землище. Така и се постъпва. От началото на декември в продължение на десетина дни Младен Кръстев престоява в овчарската кошара на Стоян Младенов Свинарски — член на БЗНС и на комитета на ОФ. Но и това се оказва не много подходящо, защото връзките с местните дейци се затруднявали, а по-честото посещаване на кошарата криело също опасности. Отново се връщат към кратковременен престой при различни ятаци. Младен Кръстев обаче в известни случаи проявява своеволие и неспазване принципите на конспиративност. Без разрешение на районния секретар се настанява в дома на Велко Свинарски /демократ/. Тази негова постъпка се посреща с неодобрение от местните комунисти. В продължение на около един месец нелегалните не се явяват в Медковец. Към 20 февруари Младен Кръстев отново идва при Петър Пилюшки с настоятелното искане да му се осигури нелегална квартира в селото за по-продължително време, тъй като и в Сталийска махала, и във Василовци конспирациите са разкрити. Тогава П. Пилюшки го завежда в дома на Никола Евлогиев Попов, който без уговорки приема да укрива нелегалните до пролетта. Тази квартира е добре законспирирана. За нея знае само районният секретар, който поддържа връзка с тях и ги снабдява с хранителни продукти.[125] Майката на ятака Милена Георгиева Попова /Божинова/ им готви, грижи се за тях и заедно със сина си Никола бдят да не стане провал.

В дома на Никола Попов нелегалните квартируват около 2 месеца — до 23 април 1943 г. През това време Младен Кръстев, който най-продължително използува квартирата, проявява пасивност. С това си поведение той се изолирва до известна степен от партизаните на отряда ”Стефан Караджа’, които търсели начин да се свържат с него.

В дейността си Младен Кръстев проявява самонадеяност, надценява силите си като революционер. Невинаги обмисля добре постъпките си. Това проличава и при опита му за покушение срещу старши полицая Иван Нешев /Тумбата/, известен със своята жестокост спрямо арестуваните. Когато съобщава на П. Пилюшки за предстоящата акция и последният го предупреждава, че ще направят голяма грешка която може да доведе до нови разкрития, Кръстев му отговаря самоуверено: ”Това е моя работа”.[126] Опасенията на районния секретар се оказват основателни. На 24 април 1943 г. на пазара в Брусарци Младен Кръстев и Иван Тодорин провеждат съвсем необмислено и наивно акцията срещу полицая. Резултатът е печален: вместо те да ликвидират Тумбата, той им устройва клопка и те са хванати, обезоръжени и откарани в Ломското околийско управление. Подложени на тежки и жестоки изтезания в полицията, двамата не издържат и правят самопризнания. Така започва провалът и на конспирацията в Медковец.

Като проследяваме събитията и анализираме фактите и документите, свързани с дейността на медковските участници в съпротивителното движение през 1942 — 1944 г., можем да констатираме, че те се проявяват като активни и съзнателни изпълнители на поставените ”отгоре” задачи — навреме събират необходимите средства, дрехи, обуща и продукти за партизанското движение и навреме ги предават на съответното място. Наред с това те се изявяват като добри конспиратори. Този извод се потвърждава и от оценката на ръководителя на Медковския партиен район Петър Пилюшки: ”В антифашистката си дейност аз и моите другари се стремяхме да спазваме строго принципите на конспирацията . . . Борбата обаче беше свързана с риск.[127]

Фактът, че те включват 12 семейства[128], които приемат и укриват партизаните, без да се допусне провал, е сам по себе си положителен атестат за тяхната добре законспирирана дейност. Нещо повече: те остро реагират, когато нелегалният Младен Кръстев не спазва конспирацията. Вярно е, че в продължение на няколко месеца те не могли да осигурят исканата постоянна нелегална квартира в Медковец, но истина е и това, че предоставената в началото на февруари 1943 г. квартира е най-подходяща и отлично законспирирана — така, че бива разкрита едва след провала и признанията на партизаните.

Прави впечатление, че в известни случаи те проявяват по-голяма предпазливост, което не би трябвало да се преценява като слабост. Разумната осторожност е наложителна при всяка нелегална дейност. Тя кара медковските антифашисти още при първата им среща с Младен Кръстев да искат от него да им осигури контакт със секретаря на Окръжния комитет на БРП Замфир Хаджийски, когото те познават. В резултат на тази предпазливост са коригирани някои указания и начин на действие в нелегалната организационна работа в района. Пример за това са решенията на районната конференция от 8 ноември 1942 г. Партизанинът Младен Кръстев, който ръководи конференцията, определя да се събира по 20 лева членски внос всеки месец. Медковските представители Петър Пилюшки и Георги Ф. Биволарски предлагат да се казва, че се събират парични суми за БРП, а не членски внос, и за по-голяма конспиративност да не се водят списъци, да не се събират всеки месец, а когато това е възможно. Конференцията приема техните предложения.[129]

Проучванията показват, че през време на въоръжената съпротива медковчани поддържат връзка не само с Ломския партизански отряд ”Стефан Караджа”, но и с нелегалните във Фердинандско. Постоянна база за нелегални и партизани от отряд ”Христо Михайлов” е домът на Цвета Димитрова Биволарска и нейното семейство. Тук престояват и се укриват Иван Димитров Станков, брат на Цвета и политкомисар на отряда ”Христо Михайлов”, и жена му Бана, партизанка. Синът ѝ Никола Каменов Биволарски става куриер на отряда. Заради пренасяне на храни и оръжие на отряда той е изключен от гимназията в град Фердинанд. Временно убежище в тази яташка къща намират секретарят на РМС, Живко Живков и партизаните Пенка Михайлова от Тетевен, от отряд ”Чавдар”, и Петя от Хайредин, от отряд ”Гаврил Генов”. Въпреки активната дейност на яташкия дом на Цвета и Георги Каменов Биволарски, тя остава неразкрита.

Новината за неуспешната акция в Брусарци и залавянето на нелегалните Младен Кръстев и Иван Тодорин се разнася като мълния в Медковец. Неиздържал на мъченията, Младен Кръстев прави пълни признания и арестите в Ломска околия започват. На 3 срещу 4 май 1943 г. полицията извършва блокада в село Медковец и откарва в Ломското околийско управление арестуваните Петър Миленов Пилюшки, Рангел Христов Кожлеев и Никола Евлогиев Попов. Един месец по-късно, на 3 юни 1943 г., селото отново е блокирано от полиция и войска. Арестуват всичките членове на комунистическия и ремсовия комитет и някои ятаци и помагачи: Георги Филипов Биволарски, Рабчо Иванов Опинчев, Илия Маринов Лешов, Иван Георгиев Грънчарски, Стоян Младенов Свинарски /БЗНС/, Ерменко Христов Беремлийски, Константин Ангелов Беремлийски, Димитър Средков Кольов, Петко Иванов Шоков и Панто Константинов Бонов. Към 7 — 8 юни полицията разкрива ученическата конспирация в Ломската гимназия и арестува повече от 30 ученици и ученички, между които е и Никола Петров Тодоров от Медковец. Последните арести в селото се правят на 2 август 1943 г., когато са задържани ятакът Велко Младенов Свинарски /демократ/ и помагачите Тодор Ангелов Лилов, Петър Тодоров Митков, Петър Георгиев Неков и Ангел Младенов Чиков.[130] По такъв начин членовете и на трите нелегални комитета — комунистическия, ремсовия и отечественофронтовския — от Медковец са задържани като следствени. В полицията всички са подложени на жестоки мъчения и издевателства. ”Тия дни бяха за нас — пише Рабчо Опинчев — кошмарни, мъчителни, на страшни побоища, на умъртвяване и съживяване, на отвратителни гаври. Смазваха ни от бой с тояги и бичове, поставяха ни в коридорите на цимента и вечер пияни полицаи газеха по телата ни. Най-страшно, най-зверски ме изтезаваха, и то с изключителен садизъм, врачаните Кевата и Данов — началник на врачанската група садисти."[131] Жестоките инквизиции не са в състояние да прекършат духа на тези борци за "светлото комунистическо бъдеще". В тази връзка Никола Попов изтъква: "Но те /полицаите и следователите/ се стъписваха от нашия висок идеал и това ги вбесяваше."[132] След приключване на следствието арестуваните медковчани са откарани в Ломския затвор.

На 20 септември 1943 г. прокуратурата на Плевенския съд освобождава 100 души от всички задържани, между които и 7 медковчани: Тодор Ангелов Лилов, Петър Тодоров Митков, Петър Георгиев Неков, Ангел Младенов Чиков Константин Ангелов Беремлийски, Панто Константинов Бонов и ученика Никола Петров Тодоров. Това са помагачите, които са давали само пари, и някои по недоказаност на вината. Останалите 12 души от медковската конспирация заедно с другите обвиняеми от Ломския край, всичко 99 души, престояват в затвора до 7 декември 1943 г. Образуван е голям съдебен процес. Плевенският военнополеви съд насрочва делото за 7 декември. Съидейниците, близките и приятелите на подсъдимите от Медковец следят с разбираем интерес положението на обвиняемите. Мнозина намират начин да поддържат връзка с тях, осведомяват ги за събитията извън затвора и облекчават с каквото могат тежката им участ.

След получаване на обвинителните актове по инициатива на Рангел Миленов Пилюшки, Иван Борисов Дяволски, Лукан Кръстев Сургов и Цветан Баралатов се подема акция в селото за събиране на парични средства за защитата. Медковчани се отзовават и в кратък срок събират 50200 лева, които са предадени на Петър Миленов Пилюшки, Рабчо Иванов Опинчев и Димитър Средков Кольов.[133] Между 20-те адвокати, защитници на подсъдимите, с най-голяма известност и авторитет са: д-р Михаил Геновски, Петър Попзлатев, Кръстьо Пастухов и Ячо Хлебаров.

Процесът започва на 7 декември и до 13 декември продължават разпитите на подсъдимите. Пред съда всички обвиняеми от Медковец се държат достойно. На въпроса дали се признават за виновни, всеки поотделно отговаря: "Не се признавам за виновен."[134] На 14 декември прокурорът Недев произнася обвинителната си реч, а следващите няколко дни говорят защитниците на подсъдимите. На 18 декември 1943 г. към 10 часа сутринта съдията Гологанов прочита присъдите. Те са тежки и несправедливи: Петър Миленов Пилюшки е осъден на смърт чрез обесване и лишаване от права завинаги, Рангел Христов Кожлеев и Георги Филипов Биволарски — на доживотен затвор и лишаване от права завинаги. Осем души са осъдени на 15 години строг тъмничен затвор и лишаване от права за срок от 20 години: Рабчо Иванов Опинчев, Иван Георгиев Грънчарски, Ерменко Христов Беремлийски, Стоян Младенов Свинарски /БЗНС/, Велко Младенов Свинарски /демократ/, Димитър Средков Кольов, Никола Евлогиев Попов и Петко Иванов Шоков. Само Илия Маринов Лешов получава условна присъда — една година тъмничен затвор и лишаване от права за срок от 2 години.[135]

Осъдените посрещат присъдите със самообладание, без хленч и разкаяние. Отново всички са отведени в Ломския затвор за излежаване на присъдите. Осъденият на смърт Петър Миленов Пилюшки е поставен в единична килия с надпис "смъртен", а останалите — в общи килии, претъпкани от 15 — 16 души политзатворници. Неудобства, задух, но и при тежките затворнически условия осъдените запазват присъствие на духа. Сплотени в организация, в групите се води нелегална политическа дейност. В затвора се внасят забранена политическа литература и вестници.

Политзатворниците от Медковец участвуват всеки според възможностите си в този многообразен обществено-политически и културен живот на затворническия колектив, едни като участници в различните кръжоци, а други като ръководители. Така например студентът Димитър Средков Кольов води занятията по история на ВКП /б/ и БРП /к/ в 31-ва килия; Никола Евлогиев Попов рисува скици на политзатворници и оформя издаването на вестник "Налъм", от който излизат 4 броя, и участвува в литературния кръжок; Рабчо Опинчев, един от най-старателните участници в просветното звено на своя килия, се пристрастява към творбите на революционните поети. Със завидна упоритост той научава наизуст повече от 20 стихотворения на Смирненски и Вапцаров, между които и поемите "Среднощен конгрес" от Крум Кюлявков и "Септември" от Гео Милев. Като активни участници в организираните просветни форми в затвора се проявяват още Георги Филипов Биволарски, Рангел Христов Кожлеев и други медковчани.

Въпреки тежките удари, които понася нелегалното движение в Ломския край през 1944 г., то започва отново да се съживява.

Арестуването и изпращането на посочените 17 медковчани в затвора повлиява върху дейността на останалите антифашисти в селото. Настъпва известно стъписване и по-голяма осторожност в дейността им, но не и пълно отказване от нея. Лично или чрез близките на политическите затворници те поддържат постоянна връзка с тях, осведомяват ги за успехите на Червената армия, подпомагат ги с храна и дрехи. Израз на тяхната солидарност с делото на осъдените са събраните средства за заплащане на защитниците им, за което вече се каза. След произнасяне на присъдите братът на районния секретар, ятакът Рангел Миленов Пилюшки, с помощта на д-р Михаил Геновски и други защитници по процеса прави постъпки за заменяне на смъртните присъди на Петър Пилюшки и на Цано Рачкин от с. Дондуково с доживотен затвор. От името на двете майки са изпратени молби до Регенството за помилването им, които остават без последствие. Същата участ има и акцията на защитниците по делото, начело с Михаил Геновски, които заедно с народния представител Атанас Попов отиват групово в главната военносъдебна комисия, за да искат заменяне на двете смъртни присъди с доживотен затвор. На 28 февруари 1944 г. Цано Рачкин е обесен, а Петър Миленов Пилюшки остава със смъртната присъда до 8 септември 1944 г. когато е освободен заедно с другите политзатворници по силата на дадената амнистия от правителството на Константин Муравиев.

Разкриването на медковската конспирация предизвиква смут сред местните управници и привържениците на властта в селото. Въпреки агитацията на организациите с дясна ориентация и терора на властта срещу левите сили, в Медковец е създадена нелегална организация за свалянето на режима. Това им дава основание да вземат допълнителни мерки срещу увеличаващото се недоволство на населението, да засилят пропагандата сред младежите и да организират нови формации за борба с нелегалното комунистическо движение в района.

Властта прави всичко възможно да гарантира сигурността на администрацията. В Медковец полицаите са увеличени от 6 на 8 души, а през април 1944 г. в централното училище бе проведено събрание, на което кметът и неговите помощници едва успяват да формират т. нар. "Обществена сила". С нейна помощ започват периодически претърсвания на медковското землище за откриване на партизани. Провежда се държавен заем и се засилва принудителното събиране на данъците. Всички тези мерки засилват недоволството сред определени среди на селото. Настъплението на съветската армия и англо-американските войски повдига духа на комунистите и англофилите.

На 8 септември 1944 г. обаче съветската армия изпревари англо-американците и навлезе на българска територия. Същия ден, към 11 часа, тежките железни врати на Ломския затвор се отварят и на свобода са пуснати десетки политически затворници. Отвън ги чака голямо множинство от града и селата: предимно техни близки, роднини, приятели и съмишленици. Импровизираното шествие начело с политзатворниците спира най-напред в гробището край Бурунската махала, където отдават почит на обесените и погребаните там свои идейни другари. След това се отправят към града, носейки на ръце двамата "смъртни" Петър Миленов Пилюшки и Георги Николов Горанов. Множеството пее мелодиите "Жив е той, жив е" и "Тих бял Дунав се вълнува". В центъра на града се провежда митинг, на който представители на политзатворниците и ОФ произнасят речи. Към 16 часа същия ден с влак от Лом се завръщат в Медковец 11-те политзатворници, посрещнати на гарата с радост от своите семейства, от роднини и любопитни селяни.

Развоят на събитията и най-вече навлязлата в страната Сталинова армия позволяват на комунистите да вземат "с решаващата помощ на съветската войска" политическата власт в България. Официалното овладяване на управлението от ОФ в Медковец става на 9 септември 1944 година. Причината за това закъснение с един ден е даденото указание от Лом, че ще им изпратят въоръжена помощ. Едва на 9 септември следобед съобщават на Петър Пилюшки вечерта да организира въоръжени комунисти за завземане на властта. Към 20 часа по нареждане на осъдения на смърт медковчанин се събират в гробищата около десетина души: Петър Пилюшки, Рангел Пилюшки, Евгени Пилюшки, Рангел Кожлеев, Рабчо Опинчев, Найден Лилов, Петър Митков, Никола Тодоров, Николай Каменов и други. Всички разполагали само с една пушка, пистолет и войнишки нож. В това време откъм Расово пристига с каруца партизанинът Симеон Бонов /Мончо/ от с. Комощица, изпратен от отряда "Стефан Караджа". Придружава го Андрей Коцев от Медковец, въоръжени и двамата с карабина и една бомба. С посоченото оръжие групата комунисти и ремсисти към 22 часа вечерта на 9 септември 1944 г. обезоръжават очакващата ги охрана, завземат общинската сграда, намираща се между черквата и централното училище, и установяват отечественофронтовска власт, доминирана от БРП. За кмет поставят комуниста Петър Миленов Пилюшки.

БЕЛЕЖКИ

[1] Протоколи за заседанията на Видинския окръжен съвет. Видин, 1927, с. 9 — 12 и от 1925 г., с. 77 — 78.

[2] Архив при община Медковец. Партидни книги I, II и III за 1919 — 1929.

[3] Пак там. Партидни книги II и III за 1929 — 1935.

[4] Материали за историята на с. Медковец, с. 216.

[5] Кооперативна мисъл, Лом, № 10, 12 март 1928.

[6] Пак там, № 4, 4 апр. 1927. Вероятно състезанието е било организирано от РКС в Лом, тъй като в края на дописката се съобщава, че спечелилият трактор "Мак Кормик" се намира в хангарите на съюза.

[7] Лъч, Лом, № 9, 9 окт. 1937.

[8] Материали за историята на с. Медковец, с. 215.

[9] Пак там, с. 220.

[10] Материали за историята на с. Медковец. Ч. II, с. 220.

[11] Спомени на Кирил Сарафски от 1989 г., записани от Цветан Симеонов.

[12] Пак там, с. 216 — 217.

[13] Биография на Николай Евлогиев Попов от 1967 г. — Архив на БПФК в Медковец, сбирка "Спомени".

[14] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, кн. 8, л. 92. Протокол № 4, 11 март 1922.

[15] Пак там. Протокол № 18 от 8. 11. 1922; също оп. 1, а. е. 44. Броят на подалите заявление за вземане земя под наем в м. "Бъзкара" за 1926 — 1927 г. от Медковец е 133. От тях: 52 семейства нямат собствена земя, 39 — притежават 1 — 20 дка, 37 — от 20 — 50 дка, 1 — 52 дка, 1 — 67,5 дка и 2 души по 80 дка. Исканията им са от 10 до 50 дка. От всички подали заявление 28 са бежанци, главно те искат по 50 дка.

[16] Пак там, а. е. 78.

[17] Материали за историята на с. Медковец, с. 217. За Южна Америка заминават следните медковчани: Иван Кузманов Конов, Евлоги Якимов Попов, Тодор Симеонов Биволарски, Евгени Миленов Пилюшки, Цветан Андреев Фиков, Генади Давидков Монов, Цено Петков Конов, Илия Иванов Германов, Димитър Борисов Дяволски, Никола Миланов Торньов, Тодор Андреев Лачов, Владимир Савчов Порчов, Цветан Георгиев Беремлийски, Милко Петков Бонов, Цеко Горанов Вонов, Евгени Атанасов Данков, Цако Симеонов Йошев, Първан Георгиев Ванков, Евгени Вачов Спасов и Петър Димитров Шоков.

[18] Кооперативна мисъл, Лом, № 5, 22 апр. 1927.

[19] Пак там.

[20] Попов, Д. Пос. съч. Приложения: ведомост за разрешените и използувани кредити от БЗВ — Ломски клон, към 30 март 1927 г.

[21] Кооперативна мисъл, Лом, № 1, 12 февр. 1927.

[22] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 44. През 1926 — 1927 г. кооперация "Пчела" подава заявление за 100 дка под наем от фондовата земя на "Бъзкара".

[23] Протокол № 2 от 7 март 1943 г. на годишното събрание на кооперация "Пчела" в с. Медковец. Документи на Андрей Матов Суролейски. Съхраняват се в автора Цветан Симеонов.

[24] Материали за историята на кооперативното движение в с. Медковец, 1971, с. 8. Медковчани смятат, че парите, заради които касиерът Нисторов е лежал в затвора, ги е обсебил Мано, тъй като той му е водил книжата.

[25] Север, Лом, № 1931, 4 март. 1937.

[26] ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 57, с. 128, 131.

[27] Материали за кооперативното движение в с. Медковец, с. 9.

[28] Попов, Д. Лом града и околията, Лом, 1927, с. 215.

[29] Протоколи на Видинския окръжен съвет през 1923. Т. 1, 2. Видин, 1923, 173 — 174.

[30] Сведения за проведената стачка от работниците през време на комасиране землището на с. Медковец, Михайловградски окръг /бивша Ломска околия 1935 — 1938 г./, написани от Владимир Ананиев Костов и Рангел Младенов Симеонов, 7 август 1985 г., с. Медковец /машинопис/. Съхраняват се у Цветан Р. Симеонов.

[31] Материали за историята на с. Медковец, с. 280.

[32] Ломска дума, № 66, 1 септ. 1924, с. 4.

[33] В един документ на Медковската община от 1937 г. се сочи, че името на дружеството е "Капитан Ванков" в памет на загиналия през Балканската война офицер от Медковец Ангел Ванков, брат на Григор Ванков /ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 57, л. 1. Писмо 278 от 25 ян. 1937 г. на кмета на Медковец/.

[34] Кратка история на България, с. 361.

[35] Пак там, с. 361— 362.

[36] Архив на БПФК в с. Медковец. Спомени на Петър Миленов Пилюшки.

[37] Кратка история на България, с. 349.

[38] История на Михайловградската окръжна организация на БКП. С., 1989, с. 173 — 174.

[39] Архив МВР, ф. 33, а. е. 25 т. 1, р. № 104 676. Окръжен съд — гр. Лом.

[40] Материали за историята на с. Медковец, с. 221.

[41] Ломска дума, № 54, 27 май 1924.

[42] След атентата в черквата "Света Неделя" в София Ломското околийско управление е искало да се избият 16 комунисти и земеделци от с. Медковец. Тези жестоки планове обаче не се осъществяват и не се знае точно защо. По-късно се говорело, че медковските сговористки управници, заедно с ломските си побратими, са взели много пари от набелязаните жертви и ги поделили с полицейския началник. Този факт не е документиран /вж. Материали за историята на с. Медковец, с. 223/.

[43] Пак там, с. 224 — 225. Спомени на Петко Симеонов Торньов /ръкопис/. Пази се у дъщеря му Венера Гордиенко — ул. "Бъкстон", бл. 201, вх. Г в София.

[44] Спомени на Иван Георгиев Грънчарски, разказани на Георги Биволарски— 1963 г.

[45] Владимир Ананиев Костов. Кратки сведения за политически и други характерни обществени прояви в с. Медковец, бивша Ломска околия /машинопис/, гр. София, 18. 03. 1987 г., с. 1 — 2.

[46] История на Михайловградската окръжна организация на БКП, с. 202 — 203.

[47] Материали за историята на с. Медковец, с. 235.

[48] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 44. Протокол № 65,30 апр. 1926. При възникналия спор между кмета Петър Георгиев Манчов /демократ/ и помощник-кмета Евгени Спасов Попов /сговорист/ относно откриването на полицейски участък в Медковец, за което настоявал Евгени Попов. Последният клеветял кмета П. Манчов, който бил против откриването на участъка, че не защитавал интересите на държавата. Съветниците гласували за предложението на кмета.

[49] Горан Костов Порчов /1882 — 1973/ — известен земеделски деец от Медковец, който още през 1922 г. е избран в ръководството на Ломската околийска дружба. Макар че в края на 1922 г. е изключен заедно с още 4-ма другари от околийското настоятелство, след деветоюнския преврат е арестуван от превратаджиите. След Септемврийското въстание отново става водач на дружбата в Медковец и в първите години /1924 — 1927/ активно поддържа единодействието с БКП. След тази година влиза в изборната листа на Григор Ванков. Избиран е за съветник, помощник-кмет и кмет на селото. През 1930 г. е избран за председател на Ломското околийско настоятелство на БЗНС. От 1929 г. е член на УС на БЗНС — обединен. При разцепването на дружбата той е на страната на Коста Томов.

[50] Ломска дума, № 147, 22 ноем. 1928, с. 4.

[51] Пак там, № 146, 6 ноем. 1928.

[52] Земеделско знаме, № 40, 47 и 53 от 14 апр. 20 юни и 4 окт. 1930.

[53] Пак там, № 17, 17 окт. 1929. На конгреса в Плевен, проведен на 24 февр. 1929 г., когато се прави неуспешен опит за обединение на двете земеделски крила със секретари Коста Томов и Христо Боев /"Врабча 1"/, сред делегатите на БЗНС — обединен /К. Томов/ е и Горан Порчов от Медковец.

[54] Пак там, № 47, 20 юни 1930.

[55] Пак там, № 43, 12 май 1930, № 63, 8 март 1931.

[56] Земеделско знаме, № 40, 14 апр. 1930. От БЗНС са избрани за съветници: Горан Костов Порчов, Филип Г. Влашки, Дамян В. Пандурски, Илия Н. Сурия и Илия Т. Стефанов. По този случай редакцията на "Земеделско знаме" им пожелава "успех и ползотворна дейност в работата им".

[57] За това предположение ни дава основание една дописка на П. Цв. Христов от Медковец; с дата 12 окт. 1930 г., озаглавена "Объркали пътя". Съюз между Сговора и "Врабча". Авторът съобщава, че при изборите за селски съдии, проведени на 5 окт. 1930 г., представителите на отцепилата се от БЗНС партия, обособила се под името "Врабча 1", започнали сами да агитират, но като се убедили, че сами нищо няма да постигнат, се обединили с представителите на Сговора. "И така — пише дописникът — Врабчо — сговористите съставили своя листа от шест души начело с Филип Г. Влашки, Евгени Пенин и др., а те от БЗНС излезли с листа начело с Горан К. Порчов, Петко Симеонов и др. демократи и нац. либерали и спечелили напълно. . . Взехме 532 гласа срещу 295 Врабчо-сговористи." Така спечелили 6-те мандата /в. Земеделско знаме, № 55, 25 окт. 1930/.

[58] ЦПА — София, ф. 27, оп. 1, а. е. 61.

[59] Работническо дело, № 26, 15 юни 1931.

[60] Север, № 232, 23 юни 1931.

[61] История на Михайловградската окръжна организация на БКП, с. 216.

[62] Петрова, Д. Из политическата дейност на БЗНС /1930 — 1931/.— Истор. преглед, 1977, № 1, с. 31.

[63] Позивът се пази у Иван Киримидчиев — бул. "Хр. Ботев" № 98, София.

[64] Кратка история на България, с. 359.

[65] След като успяват да злепоставят избрания кмет Александър Матов, за което околийският управител го уволнява на 11 юни 1932 г. за кмет е избран Герасим Петков Рацов от Радикалната партия.

[66] Работническо дело, № 7, 22 февр. 1934. Дописката навярно е от Рабчо Опинчев.

[67] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 31. Протокол № 7, т. 1. 21 май 1933.

[68] Пак там. Протокол № 13. от 8 авг. 1933.

[69] Пак там. Протокол № 25 от 9 март 1934.

[70] Черновата на декларацията се пази у Иван Киримидчиев в София — бул. "Христо Ботев" № 98, 2-ри етаж.

[71] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 35. Протокол № 23 от 4 февр. 1934.

[72] История на Михайловградската окръжна организация на БКП, с. 227.

[73] Спомени на Петър Миленов Пилюшки от 28 апр. 1980 г. — Архив на БПФК в Медковец. По въпроса за създаване на РМС в Медковец се срещат много различия в спомените на съвременниците и участниците. Владимир Ананиев Стипцов изброява 19 души, а Георги Ф. Биволарски сочи, че те били 12 души и бил избран комитет от 5 души със секретар Петър Пилюшки. За избиране на комитет говори и Владимир Ананиев. В изложението се основаваме на спомените на П. Пилюшки, който от 1932 г. активно се включва като ръководен кадър на РМС до 9 септември 1944 г. Предполагаме, че те са най-правдоподобни. Останалите, които съобщават много по-голям брой, смятаме, че смесват имената с тези от възстановения през 1942 г. РМС или включват по-късно приети членове. Различия има и по въпроса за годината на основаването. Рабчо Опинчев съобщава, че станал член на РМС през 1931 година; Владимир Ананиев сочи 1932 г., когато се основава общинска ремсова организация, а Петър Пилюшки изтъква в спомените си:". . . в Медковец създадохме РМС през 1933 година." Учредените през 1928 г. групи, за които Г. Биволарски съобщава, че прераснали още същата година в РМС, вероятно се отнасят за по-късна дата.

[74] Пак там, с. 2.

[75] ОДА — Михайловград. Околийско полицейско управление, Лом — Е. ф. 5, оп. 1, а. е. 46, л. 5 — 7.

[76] ЦДИА, ф. 370, оп. 6, а. е. 370, л. 1.

[77] Спомени на Рабчо Иванов Опинчев. — Архив на БПФК в с. Медковец, сб. "Спомени". Авторът съобщава за една сказка "Църква и църковност", изнесена от легионера Георги Торньов в читалището, която била построена върху църковни догми. При станалите разисквания ремсистът Спас Евгениев Попов мотивирано разкритикувал позициите на докладчика, като доказва от своя гледна точка твърдението на Маркс, че религията е опиум за народа и враг на човечеството.

"След този случай — пише Опинчев — легионерите се въздържаха да излизат с беседи по такива отвлечени и трудно защитими теми."

[78] Спомени на Рабчо Иванов Опинчев, с. 2.

[79] Петър М. Пилюшки, Радко Т. Опинчев и Кирил Иванов Неков отговаряли за лозунгите; Иван Тодоров Спасов и Георги Цветков Пенчов — за издигане на червеното знаме върху пирамидата; Рангел Младенов, Иван Г. Сивов и Владимир Ан. Стипцов — за окачване червени знаменца по проводниците и издълбаване емблеми върху телеграфните стълбове.

[80] ОДА — Михайловград, ВЕЦ, ф. 18, оп. 1, а. е. 13, л. 69.

[81] Спомени на Рабчо Опинчев.

[82] Андрей Симеонов Рангелов /1. 04. 1897 — 17. 10. 1933/ е роден в с. Медковец, по професия шивач; един от основателите на организацията на БКП /т. с./ през 1919 г. и дългогодишен неин секретар. Взема активно участие в Септемврийското въстание 1923 г. Член е на революционния комитет в селото. След въстанието е съден като организатор и ръководител. В периода на сговористката диктатура стои начело на нелегалната дейност на комунистическата организация. Той е инициатор за създаване на РП и РМС в Медковец. Организира редица прояви, заради което нееднократно е арестуван и репресиран. Вследствие на побоищата заболява тежко и умира на 17. 10. 1933 г. Неговата всеотдайност към комунистическите идеи, честност, принципност и грижовно отношение към трудовите селяни му спечелват уважението и признателността на комунистите и прогресивните хора в Медковец.

[83] Земеделско знаме, № 12, 9 юни 1932.

[84] Пак там, № 60, 20 ян. 1931.

[85] По спомени на Никола Крумов от Медковец, разказани през 1988 г.

[86] Кратка история на България, с. 367.

[87] От 19 май 1934 г. до 1 ноември 1934 г., в продължение на 5 месеца, новата власт търпи като кмет Горан Костов Порчов, който е избран още по времето на "Народния блок". Предполагаме, че това се дължи на факта, че същият е привърженик на десницата на БЗНС, а в правителството на Кимон Георгиев е включен и един представител на дясното крило на БЗНС /Кратка история на България, с. 368/.

[88] Прави впечатление, че в данъчните книги на с. Медковец в партидите на някои по-заможни стопани не е посочена сумата, която трябва да заплащат като данък /кн. I, II и III за 1919 — 1929 и кн. II и III за 1929 — 1935/.

[89] Илия Чернев влиза в разпра с Първан Георгиев Ванков, племенник на чифликчията Григор Ванков, който не искал да си даде дворното място за читалищен дом, определено от Общинския съвет. След едно неприятно скарване кметът заповядва да арестуват Първан Ванков, а след него и жена му, учителката по география Велислава, която дошла в общината да протестира. За това се научава училищният инспектор Косю Маждраков, който съобщава в окръжното управление, че кметът бил комунист и своеволничи и настоял да бъде сменен.

[90] ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 57, л. 91; а. е. 61, л. 2.

[91] Пак там, ф. 18-к, а. е. 36. Протокол № 2 от 21 ян. 1936 на Медков. община.

[92] Оттеглят се от активна дейност в РП и РМС следните членове: Петър Георгиев Неков, Крум Григоров Йончев, Георги Николов Стоянов, Александър Григоров Табаков, Евлоги Петров Опинчев, Георги Андреев Жатов и др. /вж. Архив на читалище "Развитие" в с. Медковец, с. 256/.

[93] Сведение за организацията и дейността на РМС в с. Медковец, с. 10.

[94] ЦДИА, ф. 370, оп. 6, а. е. 392.

[95] Исторически музей — гр. Лом. Дело № 128/1935 на Лом. полиц. управление.

[96] Сведение за проведената стачка от работниците по време на комасиране землището на с. Медковец, Михайловградски окръг /бивша Ломска околия/ /1935 — 1938/ от Владимир Ананиев Костов и Рангел Младенов Симеонов, 7 авг. 1985 г. — с. Медковец. Намира се у Цветан Р. Симеонов.

[97] Кирил Горанов Рацов /17. 08. 1912 — 1. 09. 1936/. Роден в Медковец в средно многодетно семейство /4 деца/. Баща му Горан Петков Рацов се занимавал с кожухарство и отчасти със земеделие. Като ученик в Ломското педагогическо училище става един от организаторите на РМС. През 1929 г. във връзка с 10-годишнината от царуването на цар Борис III организира антимонархическа демонстрация, заради което е изключен от училището. За комунистическите си идеи, които открито изповядва, и борбата му срещу реакционните методи на преподаване в училище е изгонен и от Оряховското училище. Завършва образованието си през 1932 — 1933 г. в Харманлийското педагогическо училище. Дълго време властта не му дава място за учител. Отдава се на организационна ремсова дейност — разнася комунистическа литература, пише лозунги, заради което нееднократно е репресиран и задържан от полицията. Принуден е да мине в нелегалност 9 месеца в София. Съден по ЗЗД на 20. 11. 1935 г. и оправдан. Макар и с разклатено здраве, продължава да работи като околийски организатор по линията на РМС в Ломска околия. През цялото това време /1928 — 1936/ той е безспорен ръководител на революционното младежко движение в Медковец. Умира на 1 септември 1936 г.

[98] Спомени на Петър Миленов Пилюшки, с. 4.

[99] Студентът Борис Ценов Германов от Медковец донася формуляр-подпис, пуснат от прогресивното движение в България в подкрепа на призива на Ромен Ролан. Той предава формуляра на Иван Георгиев Грънчарски, който заедно с Георги Филипов Биволарски само за един ден събират подписи и предават формуляра отново на Германов.

[100] Кратка история на България, с. 378.

[101] В края на 1936 г. Цвета Димитрова Биволарска получава в Медковец писмо от брат си Иван Димитров Станков от концлагера с указание в предстоящите избори за общински съветници БКП да гласува с лозунга "Възстановете Търновската конституция".

[102] Материали за историята на с. Медковец, с. 271. В тези избори взема живо участие и Иван Георгиев Сивов от Медковец като учител в Светиврачко /дн. Сандански/. Там той се свързва с Димитър Ст. Гущеров, с когото написват листовки с лозунгите: "Долу фашисткият паразитизъм!", "Долу узурпаторите!", "Възстановете Търновската конституция!" и други. В резултат на тяхната дейност изборите в селата Горно Станчево и Долна Сушица били провалени, тъй като населението гласувало с бели бюлетини. Но властта открива "виновниците" и полицията ги задържала 3 месеца, след което били съдени и осъдени на по 2 години затвор и 50 000 лева глоба. Иван Георгиев Сивов е уволнен и изгонен от училището. По-късно и двамата обжалват делото и Апелативният съд намалява присъдата и глобата /вж. Следствено дело № 146/1936 г. на Областния съд в Горна Джумая/.

[103] ОДА — Михайловград, инв. № 334. Спомени на Найден Пеков от Лом относно изграждане и развитие на органите на антифашистките сили на "Народния" и Отечествения фронт от 1934 до 9 септември 1944 г. в Лом и околията; ЦДИА, ф. 173, оп. 6, а. е. 493. Заявление от Евгени Тодоров Попдимитров от Медковец, кандидат за народен представител. Съобщава, че при него идвал Тодор Чушков от името на "Народния фронт" в Лом и го убеждавал да се откаже от своята кандидатура в полза на Парашкев Г. Забунов.

[104] За да води успешна предизборна кампания, Евгени Поптодоров продава 10 дка земя. Той вярвал, че ще спечели избора, но не знаел, че се изправя срещу "Народния фронт".

[105] ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 61. Противопоставят се на утвърждаването на избрания председател на занаятчийското сдружение, защото се "проявява за крайно ляв елемент".

[106] Пак там, а. е. 57. Обръща се внимание специално за Рабчо Иванов Опинчев, който бил "отявлен комунист" и когато пътува до София, "между своята работа върши и такава на партията".

[107] Пак там, а. е. 61.

[108] Кратка история на България, с. 384.

[109] Материали за историята на с. Медковец; Читалище "Развитие", с. 289. Също покана на дружество "Кавалери на ордена за храброст". Пази се във Филип Върбанов в с. Медковец.

[110] Ангелов, В. Стопанска разруха в България. С., 1945, с. 27.

[111] Материали за историята на с. Медковец, с. 290. Заминалите на работа в Германия са: Георги Андреев Жатов, Никола Петров Опинчев, Тодор Кръстев Томов, синът му Васил Тодоров Томов, Кръстю Прокопов Сургов /общ работник/, Теофил Григоров Ванов /железар/, Мирчо Драганов Младенов /железар/, Петър Иванов Каменов — Манкин /машинист/, Цветан Евлогиев Попандреев /машинист/, Младен Александров Влашки /общ работник/, Борис Младенов Конов /общ работник/ и Рангел Христов Кожлеев /строителен работник/.

[112] ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 82, л. 1.

[113] БКП в резолюции и решения на конференциите и пленумите на ЦК. Т. 3, С., 1953, с. 449.

[114] Спомени на Рабчо Иванов Опинчев от 27. 02. 1980 г. — АБПФК в с. Медковец, сбирка "Спомени", с. 4.

[115] АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. I, аб. № 13 928.

[116] Пак там, т. IV, рег. № 101 844, с. 20 — 27.

[117] По въпроса за точната дата на учредителното събрание на нелегалната партийна организация и на РМС има различия в спомените на главните дейци. Докато Георги Филипов Биволарски, който пръв приема Младен Кръстев и организира заедно с Петър Младенов Пилюшки партийното и ремсовото събрание, сочи категорично 2 септември, то в показанията на П. Пилюшки се казва, че това станало около Богородица, т. е. около 28 август /вж. АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. VI, р. № 101 847 на ВПС — Плевен, с. 44/. В показанията си партизанинът Младен Кръстев също казва, че през месец август 1942 г. от с. Сливовик Пеко го завежда в Медковец при Иван Грънчарски, който го изпраща при Георги Филипов — Кожухаря /АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. III, рег. № 101 847, с. 31.

[118] Материали за историята на с. Медковец, с. 295 — 296. По този въпрос също има известни различия между участниците. В спомените на Петър Пилюшки се изтъква, че в ОФ комитет не са влезли всички от партийния комитет, а само Рабчо Опинчев, Рангел Кожлеев и Иван Грънчарски; по-късно на друго събрание към комитета на ОФ били привлечени: Стоян Младенов Свинарски /БЗНС/ и брат му Велко Младенов Свинарски /демократ/. — Вж. Спомени на Петър Миленов Пилюшки, с. 5. Различие има и в името на отговорника на бойната група. Рабчо Иванов Опинчев съобщава, че тя се състои от 3 души с отговорник Петко Шоков /вж. Спомени на Рабчо Иванов Опинчев, с. 4/.

[119] АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. VI, рег. № 101 847, л. 46.

[120] Пак там, т. V, рег. № 101 847, ВПС — Плевен, с. 69 — 70.

[121] Пак там, т. VI, рег. № 101 847, ВПС — Плевен, с. 38.

[122] Спомени на Петър Иванов Пилюшки, с. 5.

[123] АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. VI, рег. № 101 847, ВПС — Плевен, с. 8 — 10.

[124] Спомени на Петър Миленов Пилюшки, с. 6.

[125] АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. VI, рег. № 101 847, ВПС — Плевен, с. 13 — 16.

[126] Пак там, с. 18.

[127] Спомени на Петър Миленов Пилюшки, с. 7.

[128] Материали за историята на с. Медковец, ч. II,с. 298. Ето имената: Рангел Христов Кожлеев, Софрон Христов Кожлеев, Ерменко Христов Беремлийски, Иван Борисов Дяволски, Рабчо Иванов Опинчев, Георги Филипов Биволарски, Цветан Найденов Готовански, Цвета Димитрова Биволарска, Рангел Обретенов Керкезина /всички комунисти и ремсисти/, Стоян Младенов Свинарски /БЗНС/ и Велко Младенов Свинарски /демократ/

[129] АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. VI, рег. № 101 847, ВПС — Плевен, с. 8.

[130] Материали за историята на с. Медковец, с. 300.

[131] Спомени на Рабчо Иванов Опинчев, с. 3.

[132] Спомени на Никола Евгениев Попов, с. 3.

[133] Спомени на Рангел Миленов Пилюшки, с. 8.

[134] АМВР, ф. 63, а. е. 242, т. II.

[135] Пак там, рег. № 101 847, с. 5 /285/, с. 8. /288/, с. 9 /289/. Присъда № 598 от 18. 12. 1943 г. на ВПС — Плевен.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТЕН ЖИВОТ В МЕДКОВЕЦ ПРЕЗ 1878 — 1944 г.

1. ПРОСВЕТНО ДЕЛО

Изграждането на училищната мрежа в България след Освобождението започва с Временните правила на Руското гражданско управление, които били съобразени с възрожденските традиции на българското общество. Съгласно тези правила училищата в Княжеството са разделени на три групи или степени: начални училища — с тригодишен курс, задължителен за децата от двата пола: двукласни училища — за по-големите селища и където има повече пълни начални училища; четирикласни училища — в градовете и селищата със завършени курсове от първите два вида училища.

Материалното обезпечаване е предоставено на местното население с право да избира училищни настоятелства. Последните действуват под надзора на окръжните училищни съвети — по един във всеки окръг, и окръжния инспектор.[1] Материалната база на училищата, особено на тези в селата на Ломския край, в първите години след Освободителната война /1877 — 1878/ съвсем не отговаря на изискванията. В рапортите си инспекторът на Ломско-Берковския учебен окръг, а по-късно и окръжният управител Димитър Маринов /1887 — 1888/ с голяма загриженост изтъкват, че всички учебни сгради в окръга ”са съвършено неудобни. . .”[2], че учителският персонал се състои предимно от хора със старовремско религиозно образование, ”останки от някогашните часословци”, и че нито едно училище не е снабдено с най-необходимите пособия.[3]

Състоянието на учебното дело в Медковец не прави особено изключение от това в окръга през следосвобожденското десетилетие. След известно прекъсване по време на Руско-турската война 1877 — 1878 г. учителят Андрей Игнатиев Тупанкьов отново събира 60 — 70 деца в сградата на общинското училище, построено през 1845 г., което продържава да служи до 1892 г. Към 1882 г. учителят е само един, със старовремско образование. С увеличаване броя на учениците през 1890 г. учителите стават двама, като в годините 1885 — 1890 вторият учител е със завършено третокласно образование. В първите години учители са Андрей Игнатиев и Фико Белмъжов, който скоро се отказал от учителската професия. Останал сам, Андрей Игнатиев прибягва към помощта на по-големите и най-будни ученици, като Александър Вълчев Нинов, Димитър Ценов Гъньов, Петър Георгиев Манчов и Славчо Петков Рацов, които преподавали уроци на най-малките ученици.

След завършване на местното начално училище на подготвителни педагогически курсове за учители заминават: Петър Георгиев Манчов — в Русе, Славчо Петков Рацов и Петко Кръстев Бараков — в Силистра. Първите двама впоследствие стават учители в Медковец, а Бараков се уславя за учител в с. Долна Гнойница /дн. Михайлово/, Оряховско, където се заселва.

Значими постижения просветното дело в Медковец бележи през последното десетилетие на XIX век. С изграждането на специално училищно здание по определен от МНП план за четирикласните училища през 1891 — 1892 г. е подобрена материалната база. За тази голяма придобивка на селото вече се каза на съответното място, тук само ще подчертаем, че задоволявайки основните нужди, тя дава тласък за нови успехи на образователното дело. Статистическите сведения сочат постоянен ръст на учениците в Медковец. Докато през учебната 1891/1892 г. техният брой е 173, от които 43 са ученички, то през 1896/1897 г. той достига 247 ученици, от които 31 ученички.[4] Увеличава се и броят на учителите: от 2 души на 5 /4 учители и 1 учителка/ през 1894/1895 г.; от тези 5 учители само един е с начално образование, а другите са съответно: двама с II-класно и двама със завършено педагогическо училище. Увеличеният брой на учениците и подобрената квалификация на педагогическия състав водят и до промяна в категорията на училището. Създадено като начално, с тригодишен курс, то бързо се развива и от 1894/1895 г. почти до края на века е вече двукласно — с 4 и 5 отделение.[5] С откриването на 4 и 5 отделение в Медковското училище започват да идват ученици и от околните села, за да продължат образованието си. През учебната 1894/1895 г. в него се обучават 12 ученици от селата Расово, Сливовик, Габровница, Безденица, Крива бара, Вълкова Слатина, Брусарци, Славотин, Кърки жаба, Сталийска махала и Пирдоп. През посочените 10 години в Медковец учителстват: Андрей Игнатиев, Петър Георгиев Манчов /главен учител/, Савчо Петков Рацов, Георги М. Бошнаков от Враца, Ангелина Бонова от с. Крапчене, която учителствува в продължение на 3 години /1896 — 1899/[6].

Този учителски състав допринася за издигане равнището на образователния процес в училището и за разширяване просветата сред жителите на селото. За подобряване дисциплината и реда в училището учителският съвет изработва два правилника: ”Правилник за длъжностите и наказанията на учениците при Медковското основно училище” и ”Правилник за дежурството на учителите”. През 1890 г. учителите слагат началото на Медковска централна училищна библиотека, а през 1893 — 1894 г. се основава и ученическа библиотека.[7]

Особено полезна и резултатна е инициативата на медковските учители да работят за педагогическото си самоусъвършенствуване чрез система от ”образцови лекции”, изнасяни от всеки учител. Начало на тази форма за квалификация се слага през 1894 — 1895 г., когато са изнесени 7 лекции, а през следващата учебна година техният брой нараства на 10. Дейността на медковския училищен съвет привлича вниманието и на списание ”Основно училище”. В специална статия редакторът изказва похвала на инициаторите и надеждата, че и в други села ”ще последват достойния пример на учителите в Медковец”[8].

След Освобождението, и по-точно от 1885 г. насетне, между дейците по образованието в България се оформят два възгледа за неговото развитие: общообразователна или професионална насоченост на основното училище. Надмощие взема ту единият, ту другият възглед. В средата на 90-те години спорът отново се разгаря. В резултат от исканията на обществеността за засилване на връзката на училището с живота през 1896 г. МНП издава постановления за уреждане на училищни градини за деца към основните училища. откликът на министерските указания е особено положителен в селските училища. Ломският окръжен инспектор Драгойков, улеснен от благоприятните местни условия, успява само за 2 години да устрои 28 градини, ”които значително преродиха училищата”[9]. Още през първата година в Медковец се създава училищна градина. Благодарение общите усилия на учителския колектив, кмета и обществеността, медковската училищна градина така се устройва и работи, че я сочели за пример на околните села, а през 1899 г. е наградена с 80 лева.[10] Този факт, както и свързването на преподавания материал по естествена история с природните обекти извън училищната стая, практикувано от някои медковски учители, дава основание да приемем, че те са стоели по-близо до привържениците на схващането за професионалната насоченост в образователния процес.

Важно е също така, че медковските учители са горещи привърженици за обучението на селските девойки наред с момчетата. Те съдействуват за осъществяването на тази идея не само чрез статии в печата, но и чрез устното слово сред родителите. Посоченият брой девици в медковското училище сам по себе си говори за успеха на това разбиране.

Наред с пряката си учебно-възпитателна дейност от 1890 г. учителите в Медковец започват по-активно да се проявяват и вън от училището — на общественото и културното поприще в селото. Едни от първите те организират през 1893 — 1894 г. вечерно училище, което се посещавало от 40 — 50 учащи се. Учителите са и първите театрални дейци в Медковец. Главно от приходите на ежегодно организираните театрални представления, литературно-музикални вечеринки, а също от дарения и помощи на МНП и окръжната постоянна комисия, учителският колектив закупува редовно книги, учебници и списания. Медковската училищна библиотека през 1897 — 1898 г. има най-богат фонд сред селските библиотеки в Ломска околия — 65 научни и 135 други книги и 67 списания. През годината книгите са увеличени с 48.[11] Част от тези средства са определени за подпомагане на бедни ученици с учебници, дрехи и обуща.

За успехите на учебното дело в Медковец известна заслуга имат и ръководителите на общината и училищното настоятелство, чиято заинтересованост постепенно нараства, за да се прояви най-ярко в последните години на века при кмета Тодор Желязков Белов. На редица заседания на Общинския съвет се разглеждат въпроси, свързани с материалната база на училището и осигуряване заплатите на учителите.[12] Показателна в това отношение е изказаната благодарност от учителите в Медковец чрез списание ”Вечерно училище” на кмета Тодор Желязков Белов, ”загдето ги улеснява в тяхната трудна просветителска работа вътре и вън от училището”. От своя страна, редакцията на списанито сочи медковския кмет като положителен пример за много други кметове ”мракообожатели”.[13]

Наред с постиженията в пряката си преподавателска работа медковските учители участвуват активно и в дейността на професионалната учителска организация — Българския учителски съюз. Те са едни от основателите на Ломското околийско учителско дружество, което се учредява на 25 март 1894 г. Сведенията сочат, че техни представители вземат участие при изработване проектоустава на дружеството, а после редовно се включват в провежданите общи или районни съвещания.[14] По-късно, когато Медковец става център на учебен район, тук се организира педагогическа конференция в края на октомври и началото на ноември 1899 година.[15]

Освен това учителите от селото участвуват в списването на професионалните печатни органи: сп. ”Основно образование” и ”Вечерно училище”, като автори на научни специализирани статии или сътрудници и дописници. Най-активни в това отношение са Георги М. Бошнаков /който по-късно става главен редактор на сп. ”Вечерно училище”/ и Петър Георгиев Манчов.[16]

Своеобразен връх на този богат на успехи и ползотворни дела период е юбилейното честване на дългогодишния учител Андрей Игнатиев[17] по случай 25-годишната му учителска дейност в Медковското училище. Организацията на тържеството е дело на инициативен комитет от бивши ученици, колеги и приятели на юбиляря. За увековечаване на това събитие инициативният комитет съставя и отпечатва юбилеен сборник с материали от известни тогавашни литератори, общественици и писатели, поднесените адреси, поздравителни телеграми и други.

Тържеството се провежда на 23 април 1899 г. в специален павилион, издигнат пред училището. След направения по стар обичай водосвет председателят на инициативния комитет открива честването с прочувствено слово. На юбиляря са поднесени скъпи подаръци: рисуван негов портрет в разкошна рамка — от името на медковчани, един специално подвързан "Юбилеен сборник" с инициалите на юбиляря — от инициативния комитет; връчват му юбилеен адрес от Министерството на народното просвещение, лично подписан от министъра Тодор Иванчев, и адреси от местното читалище и училищното настоятелство. Прочитат се и получените поздравителни телеграми и писма от писатели, културни дейци и общественици, между които: Константин Величков, Кирил Христов, Стоян Заимов, Тодор Г. Влайков, Марко Балабанов, Христо Д. Максимов и други. След като благодарил за оказаната му висока чест, развълнуваният юбиляр дарява 100 лева на учредения "Фонд за подпомагане на бедни ученици" в Медковец, известен в историята на селото като "фонд Андрей Игнатиев" и 50 лева лепта за новооснованото читалище. Следобед общоселското тържество продължава в училищния двор с музика, веселие и народни хора.[18]

Юбилеят на Андрей Игнатиев има отзвук не само в Ломски окръг, където за първи път се отдава официално признание на един народен учител, но и в цялата страна — втори случай на учителски юбилей след този на учителя Тодор Мирчев от с. Алфатар /дн. Генерал Лазарово, Силистренско/ през 1896 година. Организирането на това първо за Ломския край учителско тържество е похвално дело на културната общественост в Медковец, която дава пример как трябва да се ценят и уважават заслугите на един достоен народен труженик, учител и общественик.

Тенденцията за развиване на горен курс в Медковското първоначално училище и превръщането му в средищно за района е прекъсната още през учебната 1899/1900 г. Съгласно новоприетия закон за просветата[19] то остава четиригодишно начално училище, което се именува "Отец Паисий". В такъв вид продължава да работи до 1909 г. Сериозна причина за този 10-годишен застой е и липсата на необходимата материална база. Изградената още през 1892 г. в центъра на селото сграда само след 2 години се оказала недостатъчна за непрекъснато растящия брой ученици. Молбата на кмета до Окръжната постоянна комисия в Лом, с искане да се окаже помощ на селото за постройка на ново училище, е оставена без последствие.[20] Въпреки честото поставяне на въпроса през Общинския съвет и училищното настоятелство от главния учител Петър Георгиев Манчов за построяване на квартални училища, не се предприема нищо съществено. Очевидната необходимост, както и общият натиск от страна на училищното ръководство и жителите на селото, най-после си казват думата. На 8 юли 1907 г. съвместното заседание на Общинския съвет и на училищното настоятелство решава да се иска разрешение от МНП за откриване горен курс /само първи клас на прогимназията/ още през следващата 1907 — 1908 учебна година. Местните органи поемат задължението "да осигурят нужните помещения, пособия и назначаване на учител за този клас".[21]

Окрилени от мисълта за скорошно осъществяване на предложението, жителите на селото, организирани от общината, в кратък срок изграждат по стопански начин с подръчни материали сграда от 150 кв. м с 2 класни стаи на мястото между училището и камбанарията на църквата. Сградата не е построена съобразно изискванията, но в нея могли да се съберат 150 ученици. За учител в Медковец е назначен Горан Петров Конов от същото село, който след завършване на Ломското педагогическо училище учителствува в с. Дългоделци. Той полага похвални усилия и придвижва по-нататък въпроса за горния курс, в който става първият старши учител.

По такъв начин непълна смесена прогимназия се открива в Медковец през учебната 1909/1910 година, само 1 клас с 29 момчета и 2 момичета, /4 момчета и 1 момиче от околните села/, ръководена от учител със средно педагогическо образование. Прогимназията се издържа с общински средства.[22] За изпълняващ длъжността директор, а от 1913/1914 г. и за директор е назначен Антон Димитров, преселник от гр. Кукуш /Македония/, с полувисше образование. В първите години училището се води като ”Медковска прогимназия”, а от 2 юни 1914 г. официално е наименувана ”Народна смесена прогимназия ”Христо Ботев”[23].

С цел да се обхванат максимално подлежащите на задължително обучение деца, Общинският съвет и училищното настоятелство наемат по две и повече частни помещения за учебни стаи в четирите махали. Освен това се полагат усилия да се преодолее неправилното отношение на известна част от селяните към просветата на своите деца, особено на момичетата. На такива родители по селата кметовете имали право да налагат санкции. В отчетите си пред Постоянната комисия на Окръжния съвет училищният инспектор съобщава, че единствено в Медковец кметът наложи глоба по 2 лева на 40 селяни, които не позволявали на децата си да ходят на училище.[24] Благодарение на взетите мерки през учебната 1913/1914 г. в селото са открити 14 паралелки, в които са обхванати висок процент от подлежащите на задължително обучение.

По време на войните /1912 — 1918/ и настъпилата след тях криза се слага край на по-нататъшното подобряване на училищната материална база. Едва при самостоятелното управление на БЗНС /1920 — 1923/ се поставя отново въпросът за изграждане на нови училищни сгради в отделните махали на селото. През 1925 г. се подготвят планове и проекти за строителство на две начални училища в Горната и Долната махала и се провежда търг. Получените чрез училищния фонд средства и помощта, отпусната от Постоянната комисия при Окръжния съвет, са далеч недостатъчни.[25] Главната тежест пада върху жителите на селото, които с готовност отделят от спестяванията си и участват с безплатен труд при строежа на двете училища. Най-напред е завършено училището в Горната махала в местността ”Припека” през 1929 г. /започнато през 1926 г./. То е голямо и просторно здание, построено съобразно изискванията на МНП, с общ обем 800 кв. м., с 5 класни стаи, учителска стая и сцена в една от класните стаи. Пет години по-късно /1934 г./ е завършено и училището в Долната махала. С построяването на двете масивни сгради се създават по-добри условия за провеждане на учебния процес в началния курс, състоящ се от 4 отделения по 3 паралелки в трите махали на селото. По такъв начин разпръснатите във временните паянтови помещения ученици са събрани в тях. През втората половина на 30-те години започва изграждането на нова двуетажна сграда за нуждите на прогимназията. Първият етаж е завършен и оборудван през 1938 г., което дава възможност на прогимназиалните паралелки да се настанят и работят при по-добри условия.

Броят на учениците в медковските училища прогресивно нараства, с изключение на 1915/1916 г. — по време на войните, когато се забелязва известен спад. През 1911 — 1912 г. първоначалното училище ”Отец Паисий” има 404 ученици в 8 паралелки, по две от всяко отделение, с 8 учители. До края на войната броят на учениците се движи между 400 — 500; паралелките варират между 8 и 9, а на учителите между 5 и 8.[26] Учениците рязко се увеличават през 1934 г., когато броят им достига 600, от които 302 момчета и 298 момичета.[27] По това време в селото има 3 начални училища: в центъра ”Отец Паисий”, в Горната махала — ”Св. св. Кирил и Методий” и в Долната махала — ”Иван А. Кулин”. Главен учител до пенсионирането си през 1918 — 1919 г. продължава да бъде Петър Георгиев Манчов. Наследява го Горан Петров Конов, след чието пенсиониране през 1925 г. главен учител става Косьо Маждраков.

До 1919 г., освен горепосочените и Андрей Игнатиев, по-дълго учителствуват в селото: С. Петков, А. Петров, Г. Петров, К. П. Поганев, М. Ф. Попова, Н. Георгиева, В. Върбанова, Н. Манолова, Цв. Кирова и други. След Първата световна война в началното училище идва учителят Александър Иванов от с. Лопушна, а през 1920 г. тук учителствува и Кирил Митев /Кабзата/ от Лом, един от организаторите на Септемврийското въстание. За учители в първоначалното училище след 1920 г. са назначени завършилите по това време Ломското педагогическо училище медковски младежи Илия Мончев Ванов, Върбан Ценов Димитров и Петко Симеонов Торньов. През 1925 г. учителският колектив в Медковец чествува 25-годишния юбилей на Горан Петров Конов. По това време в училището постъпват група млади учители от Медковец, току-що завършили Ломското педагогическо училище: Борис Симеонов Йошев, Спас Филипов Кольов, Петър Василев Кольов и Марин Кръстев Пасланджийски, които се изявяват не само като добри учители и педагози, но развиват и активна обществено-културна дейност. По-късно, след построяване на двете махленски училища с желание и готовност се включват в тази високохуманна народополезна дейност и учителите Методи Александров Конов и Атанас Горанов.

Продължава своето успешно развитие и Медковската средищна смесена прогимназия ”Христо Ботев”. Постъпателно нараства броят на учениците. Докато през 1913 — 1914 г. те са 69 ученици, от които 9 ученички, с двама учители[28], през 1919 — 1920 г. броят им се увеличава на 154, от които 31 ученички[29], за да достигне през 1934 г. 316, от които 180 ученици и 136 ученички в 7 паралелки.[30] Голямото увеличение налага занятията да се провеждат на две смени — сутрин и следобед. Естествен спад се наблюдава по време на войните. При мобилизацията за участие в Първата световна война, на 10 септември 1915 г. от записаните 76 ученици в I и II клас на занятия се явяват само 25 души[31], т. е. около 33 процента.

Що се отнася до състава на учащите се в Медковската прогимназия, анализът на непълните сведения за учебните 1915 — 1916, 17, 18 и 1920 г. показва, че почти две трети от учениците са от Медковец. Значително нараства и броят на децата от други села и градове. Този факт се потвърждава и от данните за 1919 — 1920 г., които са пълни. Според тях през посочената учебна година в I, II и III клас се обучават 150 ученици, от които 31 момичета. Броят на децата от други селища възлиза на 53.

Разширява се и териториалният обхват на прогимназията. За горепосочения период в Медковец учат деца от 17 села и 3 града — Лом, София и Берковица.[32] Това предпочитание на Медковската прогимназия се дължи както на авторитета на учителите, така и на осигурените от обществеността и жителите на селото за учащите се условия.

В продължение на около 15 години директор на прогимназията е Антон Димитров, който поради заболяване към 1926 г. си подава оставката и минава в пенсия. По негово време в прогимназията учителствуват: Йордан Янев, М. Белчева, А. Младенов, С. Василева, С. Миланов, Р. Сапунджиева, Ат. Георгиев, Ралица Хаджиангелова, Елена Накова, Перка Коцева и Евлоги Андреев Тупанкьов /1919 — 1924/. Последният е син на учителя Андрей Игнатиев и е завършил Кюстендилското педагогическо училище. Той пръв в прогимназията въвежда гимнастика, народните песни и танци, изпълнявани под звуците на негов съпровод на цигулка. Под вещото му ръководство ежегодно учениците от прогимназията подготвят и изнасят за празника на българските просветители, ”Св. св. Кирил и Методий” богати програми с изпълнение на гимнастически упражнения, песни и танци.

След напускането на Антон Димитров,директор на прогимназията за кратко време става Цено Митов от с. Видбол /Видинско/ — с полувисше образование, с прогресивни схващания и деен радетел на въздържателното движение. Той изпълнява добре своите задължения и е посрещнат с уважение сред обществеността в селото, но поради несработване с главния учител, който често се намесва в неговата работа, си дава оставката и напуска Медковец. Няколко години мястото му заема учителката Велислава Иванова от Видин.

Междувременно новите административни реформи, извършени от деветнайсетомайците, налагат през август 1934 г. Ломската околийска училищна инспекция да се раздели на две: Първа училищна инспекция със седалище в Лом и Втора — с център в Медковец. За училищен инспектор във втория околийски учебен център е назначен Косьо Маждраков, дотогавашен главен учител в Медковец. Във втория Медковски училищен център влизат следните 30 села: Черни връх, Котеновци, Войници, Прогорелец, Дългоделци, Долно Церовене, Пишурка, Комощица, Расово, Аспарухово, Василовци, Дондуково, Борисово, Тополовец, Дреновец, Чорлево, Роглец, Дъбова махала, Княжева махала, Крива бара, Брусарци, Долна Рикса, Буковец, Гайтанци, Луковица, Черно поле, Бяло поле, Киселево, Славотин, Сливовик и средището Медковец.[33]

Избирането на Медковец за център и седалище на Втора училищна инспекция се дължи не само на неговото географско местоположение, а и на традиционно добрата учебно-възпитателлна и активна извънучилищна дейност, с която се отличавали голяма част от учителите. Тук израстват и се утвърждават като добри педагози, възпитатели, културни дейци и общественици мнозина медковски учители. За успехите на просветното дело в Медковец свидетелствуват както оценките и характеристиките на окръжните съвети, така и органи за просветата и представители на МНП.

Издигането на селото като учебен център от околийски мащаб допринася и за по-нататъшното развитие на постигнатото. В него се провеждат педагогически конференции, сборове, състезания, което несъмнено съдействува както за повишаване квалификацията на местните учители, така и за стремежа им да бъдат начело на околните селища. Показателни в това отношение са високите оценки, които те получават при атестирането в резултат на извършените инспекторски ревизии. За учебната 1943/1944 г. средният резултат при началните учители е 5,54, а при прогимназиалните — 5,14.[34]

Една от постоянните грижи на учителския състав е събиране на средства за подпомагане на бедните ученици с дрехи, обуща, учебници, помагала и други. Още през 1896 г. се слага началото на ”Фонд за бедни ученици Андрей Игнатиев”, който постоянно се попълва чрез дарения и главно в резултат на учителските прояви, организирани понякога съвместно с учениците: театрални представления, утра, вечеринки, томбола, лазаруване, коледуване и други. Към 1944 г. в спестовната книжка на фонда има 34 888 лева.[35] От 15 декември 1934 г. в медковското училище е открита ученическа трапезария, в която се хранели само на обяд бедните ученици.[36] Създадена е и ученическа кооперация, в чиято спестовна книжка към 1942 г. има в наличност 1646

лева.[37] През 1928 — 1929 г. под ръководството на директора на прогимназията се основава въздържателно дружество сред учениците. Учителският колектив постоянно разширява и подобрява формите на работа както в училищата, така и вън от тях за повишаване общата култура на медковчани.

До откриването на прогимназията активната дейност на просветното поприще се осъществява от учителите от началното училище. Изнасяните беседи и лекции, организираните тържества и вечеринки целят да разширят кръгозора на учащите се, насаждане на обич, към просветата, към отечеството и родния край. Наред с това чрез средствата на хумора и сатирата те засягат съзнателно най-животрептящите проблеми на съвременния живот.[38]

Новото попълнение учители, което идва в началото на 20-те години, продължава с вдъхновение благородното дело на колегите си от следосвобожденския период. Особено активна и разнообразна е учителската дейност след 1930 г. Наред с традиционните доклади ”Освобождението на България” и ”Народните будители”, се изнасят и нови беседи и реферати пред учениците: ”Борбата с алкохолизма в САЩ” от Борис Симеонов Йошев, ”750-годишнината от Второто българско царство” от Ангел Ев. Попов, ”Произход на човека” от Методи Конов. В края на 1930 г. в училището се организират две чествувания: по случай Деня на книгата — с доклад от учителя Спас Филипов Кольов, който изтъква голямата слава на Максим Горки; в чест на 60-годишнината на писателя Антон Страшимиров — с доклад от учителя Методи Александров Конов.[39] С подходящи тържества се отбелязват Денят на детето /30 април 1933 г./ и Денят на майката /7 април 1943 г./. Учителският колектив продължава да подготвя и изнася театрални представления: ”Люти клетви”, ”Жорж Данден”, ”Богат дядо — богат зет” и други. Активно се включват в тези прояви самите ученици. Под ръководството на своите педагози през 1935 г. те подготвят оперетката ”Тежкото семейство” /изнесена на 4 февруари/ и пиесата ”Блудният син” /29 февруари/, а на 19 декември 1936 г. представят пиесата ”Бойка” от Гимиджийски. Организира се тържество с коледно дърво и томбола. С постъпленията от тези прояви са закупени дрехи и подаръци на бедните ученици за 4898 лева.[40]

През последното десетилетие до 9 септември 1944 г. медковските учители започват да прилагат екскурзиите като нова форма в учебно-възпитателния процес. С цел разширяване на знанията по география и опознаване на отечеството са организирани две екскурзии: до София, на 24 — 26 март 1935 г. и от 19 и 20 април 1937 г.[41] и една до Видин през 1938 г., с ученици и учители от прогимназията. Традиционно добри са и извънкласните прояви на медковските учители: те са в ръководството на читалището и стоят в основата на неговата многостранна дейност.[42]

Все през този период в Медковец са организирани и някои мащабни прояви по линията на просветата от околийски и областен характер. Под ръководството на учителското дружество, с разрешение на училищния инспектор Косьо Маждраков, на 30 май 1937 г.[43] се организира юношески събор на училищата от района на Втора училищна инспекция, проведени на Герена до гара Медковец. Той се превръща във вълнуващ спектакъл на учители и ученици, в благородна напредвара за високи постижения в масови физкултурни упражнения и спортни игри. На 13, 14 и 15 ноември 1938 г. в селото се организира околийска училищна конференция на 180 учители — делегати от района.[44]

На 13 — 15 май 1939 г. се провежда тридневен областен ученически сбор, посветен на войводата Иван Кулин. Под звуците на медковската духова музика участвуващите изнасят своите гимнастически програми. Ръководени от учителя Върбан Ценов Димитров, медковските юноши показват военногимнастически упражнения, изпълнявани със специално изработени пушки от дърво[45] — като резултат от въведения час по военно обучение във II и III клас.

През последните години на монархическия режим обучението в училищата придобива все по-подчертан идеологически характер. На мястото на самодейните ученически дружества, които властта ликвидира, се изгражда единна младежка организация ”Бранник” в прогимназията и ”Орле” в първоначалното училище. Със създаването на тази организация правителството прави опит да спечели учащите се

още от най-ранна възраст за каузата на своята идеология. Ярък привърженик на тази политика е инспекторът Косьо Маждраков, който полага големи усилия за създаване на ”Бранник” и ”Орле” в селата от своята инспекция.[46]

Немалка е заслугата му за основаване на ”Бранник” в медковското училище. Заедно с директора на прогимназията и учителя Евлоги Тодоров Желязков, който завършва тримесечен курс за ръководители на младежката казионна организация, те организират в селото събрания с учениците и техните родители, на които разясняват необходимостта и предимствата на тази военизирана организация: униформи от специален плат, участие на лагери през лятната ваканция и др. Отначало се записват 30 — 40 ученици, но впоследствие броят им се увеличава. Посочените предимства се оказват добра примамка и за бедните родители. По-голямата част от учителите се отнасят с резерва към тази младежка организация, която е в разрез с техните разбирания за демократизъм и хуманизъм. Още в следосвобожденския период и до войните в острите класови борби между замогналия се слой търговци, кръчмари, лихвари и трудещите се те решително застават на страната на народа. Неслучайно един от медковските апологети на режима изтъква пред интервюиращия го журналист, че ”учителите от Медковец им били в опозиция”[47]. Всички тогавашни учители са инициатори и основатели на първите кооперации и сдружения, които водят борба в защита на трудещите се.

След разгрома на Септемврийското въстание сговористите все по-открито се стремят да подчинят учителството на своята политика. Това обаче не им се удава. Натискът за отклоняване на учителите от демократичните традиции на българското възрожденско и следосвобожденско общество продължава и след преврата на деветнадесетомайците. Този стремеж се засилва с назначаването на Косьо Маждраков за главен учител и особено след издигането му за инспектор на Втора ломска учебна околия[48]. Последователно и упорито той води борба за възпитание на учениците и за насочване на учителите в духа на националистическите идеи и възгледи. Това Маждраков се опитва да постигне чрез подбора на учителите при тяхното назначаване или посредством честото преместване на учителите с леви възгледи от едно село в друго. По негово предложение за учители в освободена Македония са изпратени медковските педагози Марин Кръстев Пасланджийски и Атанас Горанов Петков, а други назначава в определени села при условие, че приемат да станат командири на "Бранник", иначе рискуват да останат без работа.

Страстен привърженик на монархията у нас, Косьо Маждраков[49] прави всичко възможно чрез думи и дела да величае личността на цар Борис III и неговата политика. По негова инициатива и с личното му участие в Медковец започва да се чествува ежегодно рожденият ден /30 януари/ на монарха: организиране на тържествени вечери, подготвени от целия учителски колектив, управниците на селото и някои по-заможни жители, които трябвало да бъдат облечени в български национални облекла. На тези вечери той изнася беседи за живота и делото на царя. Стремял се да превърне рождения ден на монарха в национален празник. Тези му замисли обаче не намират благодатна почва в Медковец.

По случай присъединяването на Южна Добруджа, Македония и Беломорска Тракия към общото отечество България по нареждане на Косьо Маждраков учащите се и учителите са разпуснати за една седмица във ваканция /21 — 28. 09. 1941 г./. По негова инициатива униформените бранници начело със своя командир и група легионери манифестират по главната улица на Медковец и скандират: "Да живее царят обединител!" и "Да живее велика България!" Въпреки тази активна дейност на инспектора, известна част от учителите не се поддават на неговите внушения, а се проявяват и като активни общественици с участието си в дейността на читалището и в други културно-просветни и обществени организации и дружества.

2. НАРОДОПОЛЕЗНА ДЕЙНОСТ НА ЧИТАЛИЩЕ "РАЗВИТИЕ"

В края на XIX век, когато просветното дело бележи подем, в Медковец е създадено и читалище — първото селско читалище в Ломска околия. Неговата основна цел е да разпространява научни знания, да буди у жителите интерес към книгата и да способствува за тяхното научно, нравствено и естетическо развитие. Със своята народополезна дейност то се превръща в своеобразен културен център, жизнено необходим за селото.

Медковското читалище "Развитие" е основано на 21 ноември 1898 г.[50] по инициатива на местните учители начело с главния учител Петър Георгиев Манчов, със съдействието на тогавашния кмет Тодор Кръстев Желязков.

Изворите сочат следните 16 учредители: учители — Андрей Игнатиев, Петър Георгиев Манчов, Ангелина Бонова, Горан Петров Конов, Андрей Попов и Куцар Радев Куцаров от Сливовик, както и по-будните медковчани — Иван Качов Йошев, Тодор Кръстев Желязков, Филип Миленов Кольов, Симеон Стефанов Пешов, Петко Ангелов Тулешков, Христо Т. Кольов, Цено Димитров, Спас Попов, Иван Петров Сарафски и Иван Данов от Сливовик.[51]

За пръв председател на читалището учредителното събрание избира заслужено инициатора за основаването му Петър Георгиев Манчов, а за секретар и библиотекар — Андрей Игнатиев. В началото на 1899 г./29 януари/ е приет уставът, а по-късно е направен и специален бронзов печат на читалището. През 1922 г. във връзка с второто възстановяване на читалището е приет новият му устав, който се подменя от друг през 1927 г. Последният е съобразен с духа и нарежданията на Министерството на народната просвета. Този устав също е допълван и коригиран през 1929 и 1939 г. и е преутвърден през 1943 г. Въпреки промените основната цел на читалището си остава просветата и културното издигане на населението.[52]

Заслужава да се отбележи, че подготовката, основаването и първите стъпки на медковското читалище привличат вниманието на редакцията на списание "Вечерно училище". Върху страниците му се изказва похвала за подетата инициатива от учителите, като се изтъква особено ценното съдействие на кмета Тодор Кръстев Желязков: "По-голяма заслуга от тази надали би се сторила за селяните в Медковец."[53]

Според приетия устав читалището може да има действителни, спомагателни, благодетелни и почетни членове. Пръв дарител става старият учител Андрей Игнатиев, който по случай своя юбилей през 1899 г. дава 50 лева за основаното читалище.[54] Читалището обаче няма своя материална база и ръководството е принудено да използува помещенията и материалната част на училището. То все още няма сигурни източници за приходи, които биха му дали възможност за постигане на поставената цел. Такова е положението и на другите селски читалища в Ломския край, за което свидетелствува и окръжният управител Иван Моллов.[55]

Едва след второто възстановяване на читалището през 1922 г. се наблюдава известно подобрение. Ръководството нееднократно взема решения за изграждане на читалищен дом. В тази връзка то създава "Фонд строителство на читалищно здание" и прави отчаяни опити да събере необходимите суми. Търси също подкрепа и от другите местни организации — занаятчийското сдружение, подофицерското, колоездачното и въздържателното дружество, които обещават 15 хиляди лева, както и от жителите на селото. През 1934 г. се решава да се пристъпи към изграждането на постройката по стопански начин, като са определени и размерите ѝ: салон с около 220 кв. м заедно със сцената и 4 стаи. Решено е да се изтеглят от Българската земеделска кооперативна банка /БЗКБ/ в Лом 33 000 лева и да започне строежът първоначално със салона.[56] Въпреки положените усилия до 9 септември 1944 г. читалище "Развитие" не успява да се сдобие със собствена сграда. Причините за това не са само субективни, т. е. в недостатъчната подкрепа от страна на местната общинска власт. Фактът, че през 30-те години на настоящия век селото изгражда две солидни махленски начални училища и едно централно двуетажно за прогимназията, е показателен за правилното отношение на медковската общественост и общината към нуждите на просветното дело. Видно е впрочем, че ръководството на общината дава предимство на училищата пред читалището, и това се оказва правилно. При невъзможността да реши проблемите и на двете важни по значение учреждения, общината изгражда материалната база на училищата, която може да се използува и за организиране на редица читалищни прояви. Така и става, което се оказва единственото най-правилно и разумно решение.

Все през този трети период се разширяват източниците на приходи. Още през 1927 г. читалището е оземлено с 50 дка земя, по-късно увеличена, и през 1942 г. достига 106 дка и 176 ара.[57] Обстоятелството, че годишният приход на бюджета за 1927 г., възлизащ на 44 300 лева, 30 000 лева постъпват от читалищната земя, показва значимостта на това перо. Помощи се получават и от Постоянната комисия при Окръжния народен съвет във Видин[58], Общинския съвет, от местните културно-просветни и стопански организации и дружества[59], от кооперация "Пчела", от волни пожертвувания[60], томболи и други. През 1933 г. ръководството организира акция с цел увеличаване на "Фонд строителство на читалищно здание" в три насоки: отпечатват се 20 000 купони-тухлички, които се пускат за продажба между населението; събират се волни пожертвувания в натура /жито/ на хармана; срещу Нова година се организира новогодишна томбола.[61] Акцията не постига очаквания резултат. Въпреки увеличените постъпления, читалището има немалки разходи: плащане наеми за ползуваните помещения, закупуване на книги, набавяне на покъщнина, разходи за театралните постановки и пр.[62]

През 1943 г. фондът "Постройка на читалищно здание" нараства на 78 765 лева[63], която сума в края на същата година по нареждане на Върховния читалищен съюз е внесена в новия фонд "Кооперативен строеж на народни читалища".[64]

Необходимо е да се отбележи, че още през 1922 г. ръководството на кооперация "Пчела" отстъпва безплатно от помещенията си на нововъзстановеното читалище. Четири години по-късно читалищното ръководство взема под наем стая от Драган Николчов, а през 1937 г. е наето друго частно помещение в центъра на селото, състоящо се от две стаи: едната е пригодена за канцелария и читалня, а другата — за салон и бюфет.[65]

В развитието на медковското читалище от създаването му до 9 септември 1944 г. се наблюдават три периода, свързани с прекъсването на дейността му на два пъти в резултат на различни причини: 1898 — 1900, 1910 — 1914 и 1922 — 1944 г. За кратко време след учредителното събрание — разказва Петър Георгиев Манчов — бързо нараства броят на членовете, които достигнали 100 души[66] заедно със спомагателните. Читалището развива активна дейност главно чрез организиране на лекции и беседи, свързани с икономическото развитие на България, пропагандиращи социалистическите и народническите идеи, което предизвиква остри спорове между читалищното ръководство и чорбаджиите от училищното настоятелство. Последните се противопоставят на изнасянето на подобни теми в помещенията на училището. Препоръките им били: ”Който иска да говори по идейни и политически въпроси, нека отиде в кръчмата!” В резултат на разразилите се на политическа почва борби читалищната дейност през 1900 г. временно замира.

Официални данни за съществуване на медковското читалище намираме едва от 1912 г., според които то е било възстановено две години по-рано, т. е. в 1910 година.[67] По това време в Ломска околия има 8 читалища, от които 6 в селата. Учителят Петър Георгиев Манчов съобщава, че читалището е възстановено[68] по настояване на селяните, които се нуждаели от здравни беседи във връзка със зачестилите епидемии, а също така и от указания, свързани с поминъка на населението. Едновременно с тях обаче продължава изнасянето на лекции с атеистична и социална насоченост, което води отново до конфронтация между читалищното ръководство и представителите на общината и църквата. Със започването на войните /1912 — 1918/ читалището отново прекъсва своята дейност.

Истински пълнокръвен живот медковското читалище проявява през своя трети период — 1922 — 1944 г. След Първата световна война в условията на изострено социално недоволство и революционен сблъсък, учителите начело с директора на прогимназията Антон Димитров стават отново инициатори за възстановяване на селското читалище. На 26 март 1922 г. на общо събрание, състояло се в централното училище, след всестранно обсъждане се решава ”да се възстанови старото съществуващо медковско селско читалище ”Развитие”, като с цел увековечаване паметта на убитите и умрелите военни чинове от селото през 1912/13 г. и 1915/18 г. се комбинира с паметник”[69]. Така се променя и наименованието на читалището, което е точно фиксирано в основополагащия документ на учреждението: ”Устав на Медковско селско читалище-паметник ”Развитие”, основано през 1898 и възобновено за трети път през 1922 г.”[70] Избира се настоятелство от 5 души: председател — Косьо Маждраков /търговец/, подпредседател — Ангел П. Тулешков /земеделец/, деловодител — Цено Младенов /общински писар/, касиер — Борис Алексиев /началник на ПТ Станция/ и библиотекар — Върбан Ценов /основен учител/.[71]

За празник на читалището е определен ”Цветоносна Цветница”. Съгласно новия устав, приет през 1928 г., действителните членове плащат месечен членски внос най-малко 3 лева. За благодетелни членове се провъзгласяват дарители и завещатели на суми не по-малко от 1000 лева, или вещи на същата стойност. Настоятелството се увеличава от 5 на 7 души. Броят само на действителните членове на медковското читалище за годините 1922 — 1944 се движи между 64 и 92, т. е. средно 73 членове. В сравнение с вълчедръмското читалище, медковското има значително предимство със своите 69 действителни членове и бюджет 21 021 лева срещу 40 членове и 12 335 лева бюджет на читалището в с. Вълчедръм[72] /за 1935 г./.

С изключение на първото настоятелство от 1922 г., ръководството на читалището се намира предимно в ръцете на учители. По това време всички преподаватели са членове на читалището. От десетината председатели само трима не са учители, а библиотекарите — изключително учители. Най-продължително време за председател е избиран учителят Спас Филипов Кольов — 4 мандата.

Основна задача на читалище ”Развитие” е уреждането на библиотека и читалня. Липсата на документи не позволява да се правят точни оценки за дейността на библиотеката от първия и втория период на нейното съществуване. Създадена и ръководена от учители, тя развива своята дейност на базата на училищното имущество. Първият библиотекар е Андрей Игнатиев, който се отнася с чувство за отговорност към своите задължения, въвежда добър ред в библиотеката, умело и достъпно рекламира съдържанието на книгите. Всичко това допринася решително за увеличаване на читателите в селото.

Едва през 1922 г., когато читалището се сдобива с отделно помещение, може да се говори за някакви минимални условия за работа. През 1937 г. към библиотеката вече има и читалня. Похвални са грижите на повечето от ръководствата и особено на библиотекарите за постоянното обогатяване на библиотечния фонд. Най-голямото перо в разходната част на читалищния бюджет е за покупка и подвързване на книги и вестници. Показателен в това отношение е бюджетът от 1927 г., когато от общия разход на читалището, възлизащ на 19 400 лева, за комплектуване фонда на библиотеката е заделена сумата 8000 лева.[73]

Библиотекарите, най-често учители, познават интересите и нуждите на жителите и правят сполучлив подбор на закупуваната литература и периодични издания. Наред с художествената литература, книги с историческа и патриотична тематика, те абонират читалището за списания и вестници, свързани с обществения и културно-просветния живот в страната, с бита и поминъка на селското население.

Доста сериозно се отнася към тази важна страна на читалищната дейност ръководството, избрано през 1929 г., с председател Петър Василев Кольов и секретар Борис Симеонов Йошев. Те абонират читалището за 11 списания /”Читалище”, ”Българска мисъл”, ”Народна целина”, ”Златорог”, ”Венец”, ”Детско здраве”, ”Отец Паисий”, ”Земеделско стопанство”, ”Земеделие”, ”Пчела” и ”Ветеринарно скотовъдно знание”/ и 7 вестника /”Литературен глас”, ”Мисъл”, ”Добро здраве”, ”Вестник на жената”, ”Общинска мисъл”, ”Илюстрована седмица” и ”Зора”/.[74] Показател за правилен подход при обогатяване на библиотечния фонд е случаят с изразходването на отпуснатите за целта 3000 лева от Постоянната комисия във Видин. Макар че им било препоръчвано за какви списания и вестници да изразходват сумата, ръководството решава по свой поглед да

абонира читалището за 8 списания /”Родна култура”, ”Здравна просвета”, ”Природа”, ”Най-нова история на България” и други/ и 7 вестника /”Кооператор”, ”Земеделска просвета”, ”Селска дума” и др./ за по-голямата част от сумата, а с остатъка от 915 лева се закупуват съчиненията на Иван Вазов и Христо Ботев.[75]

Подборът на литературата и вестниците зависи от възгледите и политическата принадлежност на читалищното ръководство. Така например когато през 1927 г. в ръководството е избран като подпредседател комунистът Андрей Симеонов Рангелов /Дени/, в читалището започват да се внасят и вестниците ”Ехо”, ”Поглед”, ”Пладне” и други. Цено Митов го абонира за вестник ”Трезвена просвета”, а при председателството на Методи Александров Конов читателят може да намери ”Светлоструй”, ”Литературен глас” и ”Север” — социалдемократически вестник с главен редактор ломския адвокат Ефрем Митев. Когато в ръководството преобладават привърженици на властта, те спират получаването на опозиционните вестници и списания, като ги заменят с такива, които им импонират. Например при председателството на Върбан Ценов са прекъснати абонаментите на списанията ”Младежко четиво”, ”Дом и поле”, ”Природен лекар” и ”Отец Паисий”, а на тяхно място се появяват официозните органи ”Зора” и ”Утро” и минаващият за либерален вестник ”Заря”. През 1940 г. председателят — свещеник Иван Йорданов Пасланджийски, спира абонамента на вестник ”Север” и предпочита в читалнята на читалището да се намира църковният вестник ”Пастирско дело”. По препоръка пък на околийския училищен инспектор Косьо Маждраков читалището е абонирано за немското списание ”Сигнал” и българското ”Нашенец”. Закупена е и книгата ”Тъй побеждава Хитлер” от Лука Матеев[76], която някои от легионерите препоръчвали на медковските читатели.

Статистическите сведения от 1943 г. показват, че медковската читалищна библиотека е една от ”по-добре уредените” в околията. По броя на библиотечния фонд /1338 тома книги и 193 списания и вестници/ и със своята дейност тя се нарежда на второ място в околията.[77]

Традиционна форма на читалищна дейност в Медковец е лекционната пропаганда и организирането на литературно-музикални вечери, утра и сказки. Тази дейност се засилва през 30-те години и особено след 1936 година, когато към читалищното ръководство е формирана просветна комисия, състояща се от следните дейци: Атанас Горанов Петков, Евтим Владимиров Манастирски, Ангел Евгениев Попов и Кирил Стоичков Попмарков. По нейно настояване читалището е абонирано за вестник "Живо слово". Дело на просветната комисия е организираният "Народен университет", в който всяка сряда вечер лектори от Лом или местни учители изнасяли научни лекции, реферати и беседи с различна тематика. Наред с темите: "Произход на човека", "Прогресивна ли е религията" и "Предбрачен живот" в "университетската" лектория се изнасяли беседи, възхваляващи църквата и националистическите идеи, като: "Ролята на църквата", "Царизмът като държавен институт" и други.

Тази разнообразна тематика създава условия за дискусии и спорове между младежите от различни идейно-политически направления и движения. В разискванията найактивно участвуват Спас Евгениев Попов, Кирил Горанов Рацов и Петър Миленов Пилюшки. След всяка беседа те вземат думата и изказват своите виждания от материалистическа и марксическа гледна точка. В изказванията пък на националистите се открояват други разбирания и възгледи. Изобщо разгорещените диспути привличат повече будни младежи и повече или по-малко обогатяват техния духовен живот.

Просветната комисия организира литературно-музикални вечери, на които Петър Пилюшки, Димитър Средков и Петко Германов декламират стихове от П. К. Яворов и Христо Смирненски: "Проклятието на певеца", "Нощ", "Въглекопач" и др., а Андрей Коцев рецитира хумористични творби от талантливи писатели и поети. Същите младежи през 1936 г. създават смесен певчески хор с около 50 хористи. Под диригентството на д-р Цанев и помощник Атанас Горанов хорът разучава и изпълнява народни и патриотични песни. По молба на свещеник Иван Йорданов хористите

[illegible]

научават и църковни песни, които изпълнявали на големи религиозни празници в местната черква. За награда свещеникът организира екскурзия на хористите до Рилския манастир за сметка на църквата. Участието на хора в религиозните служби допринася за сближаване на младежите с по-възрастните от селяните и облекчава нелегалната политическа работа на ремсистите. Читалищният хор не просъществува дълго: през втората половина на 1938 г. той се саморазтурва.[78]

Активната лекционна и културно-масова дейност на читалището продължава и през следващите години, когато надмощие в неговото ръководство отново вземат носители на социалистическите идеи и за председател е избран Методи Александров Конов.

* * *

Театралните прояви са важна част от цялостната дейност на читалищата още от възникването им през Възраждането. В Медковец театралната самодейност предхожда официалното откриване на читалището с шест години. Първи пионери на това дело в селото са учители, които през 1892 г. с участието и на някои общински служители и по-големи ученици представят в коридора на току-що построената училищна сграда пиесата "Многострадална Геновева".[79] Една от класните стаи служи за гримьорна, а две коларски черги се използуват за завеса. По-късно учителят Георги М. Бошнаков прави истинска театрална завеса. Първите представления са играни при препълнен салон и се посрещат с голям интерес от населението. По желание на зрителите пиесата е играна още 3 — 4 пъти, а след това е представена и в съседните села Кърки жаба, Расово и Дългоделци. В следващите години до 1900 г. самодейният театър в Медковец подготвя една-две и повече пиеси годишно: "Руска", "Хъшове", комедиите "Адвокат" и "Комарджията" и няколко картини от съвременния училищен живот — "Уславянието на учителите от настоятелството", "Уволненият настоятел" и други. Според спомени на участници и съвременници актьори в този първи медковски самодеен театър са: Андрей Игнатиев, Петър Манчов, Георги Бошнаков, Савчо Рацов, Ангелина Бонева, Младен Торньов, Андрей Нейков, Ангел Нейков, Спас Нейков, както и по-будните ученици — Нако Петров, Петко Бараков и други. За тази благородна инициатива на медковските учители и впечатление от техните представления е отпечатан положителен отзив в списание ”Основно училище” през 1896 г.[80]

Като част от общочиталищната дейност самодейният театър в Медковец придобива организиран характер едва през 1922 г. Създадена е любителска театрална трупа, в която участвуват учители и други будни селски младежи. Отначало представленията се изнасят в централното училище, а по-късно и в двете новопостроени махленски училища, в които, както се каза вече, има и сцена. Чрез читалището са поставени пиеси и от други организации и дружества. С оглед на създаване на по-добри условия за театрална самодейност в началото на 1928 г. ръководството на читалището построява казаната театрална сцена, пригодена за училищния салон.[81] Три години по-късно се взема решение да се възстанови читалищната театрална трупа, която вероятно е прекъснала дейността си за известно време.

Особена активност театралната самодейност бележи през 30-те години, което се дължи както на подобрената материална база /салони със сцени в три училища/, така и на по-масовото участие на интелигенцията в тази дейност. Ала и тук политическите борби намират своето отражение. Политически резултатна се оказва дейността на ремсовата театрална трупа. Под ръководството на Петър Пилюшки трупата успява да си издействува известна самостоятелност и с право на свой печат: МЛТТ /”Медковска любителска театрална трупа”/, с който подпечатвали официално издадените им от читалището писма, необходими пред полицията за разрешение да се играят пиесите. МЛТТ се оформя като сплотен колектив от ентусиазирани и въодушевени младежи. ”Ние — спомня си Петър Пилюшки — неуморно подбирахме, разучавахме и изнасяхме пиеси с прогресивно съдържание през зимните вечери. След представлението провеждахме забавна програма и декламации на стихове от Ботев и Смирненски.”[82] В трупата влизат: Петър Пилюшки, Рангел Симеонов, Владимир Стипцов, Ангел Попов, Велко Маринов, Евтим Манастирски, Иван Сивов, Спас Попов, Николай Попов, Кирил Тупанкьов, Андрей Коцев, Иван Виденов и други младежи и девойки. Театралният самодеец Рангел Младенов Торньов написва две пиеси: ”Из житейския мрак” и комедията ”Безстрашният ловец”, които се представят с успех. В лицето на Николай Евгениев Попов театралната трупа намира своя талантлив художник, който пише афиши, рисува декори и гримира актьорите.[83] МЛТТ жъне успехи не само пред медковска публика, а и в съседните села Сливовик, Дондуково, Крива бара, Брусарци, Киселево, Василовци, Вълкова Слатина и други, на чиито сцени се изнасят около 30 представления. Особено добре са посрещнати пиесите ”Калната топка” от Иван Вълканов и ”Ревизор” от Н. В. Гогол. Дори и техните идейни противници, легионерите, посещават спектаклите им, макар че МЛТТ е принудена да поставя своите пиеси не в централното, а в горномахаленското училище. Със своите успехи МЛТТ допринася още повече за повдигане авторитета на РМС сред жителите на селото.

През периода 1931 — 1934 г. своя театрална трупа организират и младежите от ЗМС, в която участвуват: Цветан Георгиев Робов, Петко Димитров Симеонов, Иван Миланов Гъньов, Евтим Владимиров Манастирски, Борис Алексов Дервенджийски, Милети Петров Неков, Андрей Филипов Влашки и Кръстьо Цветков Влашки. Първата пиеса, която земсовата трупа изнася, е ”Врагове” от Сергей Румянцев. Единствен ръководителят на МЛТТ Петър Пилюшки им оказва съдействие. Въпреки категоричната забрана на главния учител Косьо Маждраков, след намесата на влиятелния член на БЗНС Горан Миленов Манастирски пиесата се играе, но не в централното, а в едно от махленските училища.

Пиеси с прогресивно съдържание поставя и читалищната театрална трупа, в която участвуват предимно учители. Това, което не им се позволява да направят от името на училището, поради строгия контрол на инспекторската инстанция, те постигат чрез читалището. Показателен в това отношение е случаят с пацифистичната пиеса ”Аз убих” от Морис Ростан, след чието поставяне учителите — актьори, имали сериозни неприятности от страна на окръжната инспекция ”Народна просвета”.[84]

По традиция, водеща началото си от 1923 г., медковските ученици в Ломската гимназия ежегодно подготвят пиеси, които изнасят през зимната и пролетната ваканция в селото от името на читалището. Заслужава да се отбележи изнесената от тях под вещото ръководство и участие на евакуираните професор Парашкев Хаджиев и неговата съпруга музикална пиеса ”Спящата царкиня” от Борозанов, представена през февруари 1944 г. в салона на училището в Долната махала. За пръв път любителите на театралното дело са приятно изненадани от специалното оформление /нови декори/, дело на проф. Хаджиев, и песните, изпълнявани от госпожа Хаджиева и Венера Симеонова /от Медковец/. Според дописника на ”Дунавски глас” играта на артистите, певиците и танцьорките е възхитителна, а публиката е останала много доволна и дори предоволна.[85]

В периода на своето 23-годишно непрекъснато съществуване от 1922 до 1944 г. от името на читалище ”Развитие” са организирани и изнесени над 120 театрални представления и литературно-музикални утра и вечери.[86] Репертоарът на самодейните театрални трупи към читалището е най-разнообразен. Доминират драми, пиеси и комедии с битов, исторически и социален характер от български и чуждестранни автори, от класиката до съвременността: ”Иванко, убиецът на Асеня” от Васил Друмев, ”Боряна” и ”Милионерът” от Йордан Йовков, ”Майстори” от Рачо Стоянов, ”Свекърва” от Антон Страшимиров, ”Вражалец” от Ст. Л. Костов, ”Богдан” от Д. Димитров, ”Врагове” от Сергей Румянцев, ”Люти клетви”, ”Спекулант” и ”Временният мъж” от Ст. Савов, ”Калната топка” от Ив. Вълканов, ”Колорад на смъртта” от Кирил Пенев, ”Хан Татар”, ”’Когато самодивите залюбят” от Георги Савчев, ”Изпуснати хора” от Й. Ковачев, ”Безстрашният ловец” от медковчанина Рангел Мл. Торньов, ”Три синджира роби”, ”Женитба” и ”Ревизор” от Н. В. Гогол, ”По неволя доктор” и ”Съмнително лице” от Бранислав Нушич и много други.

Сред по-известните и активни участници в театралната самодейност през този период освен споменатите вече трябва да се посочат имената и на: Кирил Горанов Рацов, Никола Дамянов Димитров, Никола Костов Върдзов, Кирил Попандреев, Йорданка Георгиева Тулешкова, Надежда Григорова Буляшка, Здравка Савчова Рацова, Цветана Владимирова Манастирска, Лефтера Константинова Бонова, Седефка Софрониева Божинова, Горан Георгиев Белов, Иван Драганов Младенов, Вергин Иванов Боздуков, Върбан Младенов Торньов, Георги Милетиев, Първан Георгиев Ванков, Петър Илиев Драганов, Рилка Георгиева Тулешкова, Верка Рангелова Ненова, Василка Григорова Буляшка, Бояна Германова Рацова, Василка Иванова Грънчарска. Тук му е мястото да посочим и имената на особено проявилите се на театралната сцена ученици от средните училища: Цветан Борисов Табаков /играл с високо актьорско майсторство и в трагедии, и в комедии/, Любен Димитров Виденов, М. Пенчева, Петко Атанасов Стипцов, Никола Петров Митков, Рачо Симеонов, Виктория Беремлийска, Николина Славкова, Цветана Александрова Аврамова, Райна Аврамова Драганова и други. В челните редици са също и учителите и учителките: Марин Кръстев Пасланджийски, Методи Александров Конов, Иванка Ценкова, Велислава Ванкова, Монка Иванова, Надежда Пенчева. Привличат вниманието с артистичните си прояви и по-възрастните жители: Рангел Миленов Пилюшки, Ерменко Христов Беремлийски, Софрон Кузманов Конов, Борис Георгиев Шупов и Симеон Младенов Торньов.

Народни хора и мелодии изпълнява на кавал Георги Филипов Биволарски, а на дудук — Рангел Гергов Йончев.

Самодейният читалищен театър в Медковец продължава да работи и през най-тежките години на монархическия авторитарен режим и се радва на масово посещение от жителите на селото. Чрез неговите представления, както и тези на театрите от Лом и Враца, те се докосват до културните ценности и творби, създадени от нашата и световната цивилизация, и обогатяват своя духовен мир. Показател за успехите на медковския самодеен театър и положителното отношение на селяните към тоя вид изкуство са честите отзиви от излизащите в Лом вестници.[87] Дописникът Атанас Геранов, след като отбелязва, че самодейците от Медковец работят с ”жар и голямо желание”, обръща внимание на различните фактори, които вместо да подпомагат техния напредък, често ги спъват. Накрая той отправя апел към всички обществени организации, дружества и отговорни дейци, които имат присърце напредъка на селото, да подкрепят морално благородното дело на самодейците, работещи без материални облаги за културното издигане на Медковец.[88]

* * *

С културно-просветната си дейност читалище ”Развитие” още от създаването си и през целия период на своето съществуване играе положителна и съзидателна роля в обществено-политическия живот на селото. През време на сговористките режими, а и по-късно при военната и монархическата диктатура, когато дейността на политическите партии е забранена, читалището се явява най-подходящата непартийна организация, чрез която инакомислещите дейци намират възможност за легална изява. Не случайно след поражението на Септемврийското въстание привържениците на левите партии и движения навлизат масово в неговите редове. Чрез участието си в различните форми на работа те водят успешна борба за влияние сред младежите и другите слоеве на селското население. В повечето случаи тези дейци имат мнозинство в ръководството на читалището, чрез което умело прокарват своите възгледи.

Привържениците на властниците и на десните буржоазни партии, организации и дружества водят непримирима, но невинаги успешна борба срещу дейността и влиянието на левите сили в читалището. Фактът, че в ръководството през 1943 г. са избрани Петър Пилюшки и Георги Биволарски, ръководители на нелегалната конспирация, ясно показва силното им влияние тогава в работата на този културен институт.

3. КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНИ, СПОРТНИ И ДРУГИ ОРГАНИЗАЦИИ И ДРУЖЕСТВА

Наред с кооперация ”Пчела”, училищата и читалище ”Развитие” свое място в културно-просветното и обществено-политическото развитие на Медковец след Освобождението имат и други организации и дружества, които в една или друга степен разнообразяват бита и обогатяват духовния живот на медковчани.

ВЪЗДЪРЖАТЕЛНОТО ДРУЖЕСТВО ”ВЪЗРАЖДАНЕ” преследва своя специфична и благородна задача. Основано е през 1932 г.[89] от прогресивни младежи с председател Ангел Евстатиев Попов. Трябва да се отбележи, че създаването на дружеството се предхожда от един период на активна трезвена просвета в Медковец, чието начало поставя още през 1928 г. директорът на прогимназията Цено Митов от с. Видбол /дн. Дунавци/. Той абонира читалището за вестник ”Трезвена просвета” и организира сказки и беседи сред населението. В движението се включват предимно прогресивни дейци, някои от които били и докладчици — например Рангел Миленов Пилюшки организира сказка на тема ”Захвърли цигарата”. Тази дейност заглъхва след напускането на селото от Цено Митов.

В ръководството на създаденото през 1932 г. въздържателно дружество влизат: Ефтим Владимиров Манастирски /секретар/, Петър Миленов Пилюшки, Рилка Георгиева Тулешкова и Горан Александров Димитров. Избират и просветна комисия. Дружеството развива широка пропаганда сред младежта за вредата от тютюнопушеното и алкохола. Редовно се изнасят реферати и публични беседи в една от класните стаи на училището. За по-малко от година /5. 11. 1932 — 15. 08. 1933/ са подготвени и изнесени пред селяните 7 реферата, посветени изключително на борбата против алкохолизма. Към дружеството е създадена и театрална трупа, която поставя на сцената пиеси с аналогично съдържание.

Признание за много добрата работа на дружеството е организираната в Медковец Околийска въздържателна конференция, състояла се на 13 януари 1935 г., на която се изнасят докладите ”Борбата против алкохолизма и съвременността” от д-р Михаил Геновски, председател на Българската въздържателна федерация, и ”Действието на алкохола върху здравето на човека” от д-р Антонов от Лом.

Въздържателното дружество е една от формите за сътрудничество на сдружени земеделци, комунисти, социалдемократи и други политически групи в селото. Затова през 1937 г., под предлог, че ръководството му се състои от неблагонадеждни лица[90], властта разтурва медковското въздържателно дружество ”Възраждане” и му взема архивата.

ЕСПЕРАНТСКОТО ДРУЖЕСТВО в Медковец има своя притегателна сила сред известна част от медковските младежи. Основано е през януари 1938 година с председател Петър Миленов Пилюшки и секретар Ефтим Владимиров Манастирски. Основна цел — изучаване международния език есперанто и влизане във връзка с демократичните среди в страната и в света. В него членуват 13 души, предимно младежи от РМС и някои възрастни: Василка Иванова Грънчарска, Тодор Ангелов Лилов, Рангел Христов Кожлеев, Велко Маринов, Рангел Младенов Торньов, Константин Георгиев Патов, Латинка Горанова Рацова, Георги Филипов Биволарски, Сава Станоев, Димитър Средков Кольов и Константин Горанов Симов. Преподавател е Петър Пилюшки. Заниманията се водят в дома на Горан Петков Рацов. Технически отговорник е Латинка Рацова, която в същото време е куриер на РМС между Медковец и Сталийска махала. Наред с изучаване на есперанто, кръжочниците разглеждат и политически въпроси, слушат информация за събитията по света.[91] Есперантското дружество представлява една от легалните форми на РМС.

МЕДКОВСКИЯТ УЧЕНИЧЕСКИ СЪЮЗ е друга обществена проява на учащите се от селото. Сведения за неговото съществуване намираме от 1923 г.[92] Учениците от Медковец, които продължават образованието си в градовете Лом, Видин, Берковица и другаде, водени от благородното желание да допринесат за обогатяване на духовния живот в селото и особено на младежта, слагат основите му. В него се привлечени и някои будни девойки от селото. Целта им е да организират през ученическите ваканции театрални представления, вечеринки, сказки, увеселения и други културни прояви.[93] Тази традиция учещите се в Ломската гимназия младежи продължават до 9 септември 1944 година.

Заслужава да се спомене и за ПОДОФИЦЕРСКОТО ДРУЖЕСТВО ”ХАЙДУШКИ ДОЛ”, преименувано по-късно на ”КАПИТАН ВАНКОВ”.[94] Основано е през 1924 година по инициатива на запасния майор Косьо Маждраков. Целта му според устава е културно-просветното издигане на организираните в него членове, без да се занимава с политическа дейност. Пръв председател на дружеството е Сава Герчов. Интимната цел на създателите му е да се използуват медковските подофицери в интерес на буржоазната власт. Особено по време на изборите ръководството застава на страната на режима. Възползувайки се от афишираната цел на дружеството като неполитическа организация, в него влизат и някои представители на БКП и БЗНС. Под влияние на левите сили скоро мнозинството подофицери вземат страната на опозицията. Комунисти и земеделци се стремят да превърнат дружеството наистина в културно-просветно средище в селото. Изгражда се театрална трупа с постановчик Филип Тодоров Порчов, в която като актьори участвуват комсомолци и земсисти. Трупата поставя пиеси с борчески и патриотичен сюжет: ”Героите от 1876 г.”, ”Хаджи Димитър”, ”Под игото” и други, които представя не само на медковска сцена, но и в селата Брусарци, Василовци, Сливовик и Габровница.[95]

В Медковец се появява и ОБЩЕСТВОТО ”КАВАЛЕРИ НА ОРДЕНА ЗА ХРАБРОСТ”, основано по инициатива на Косьо Маждраков и Петко Симеонов Торньов на 30 ноември 1936 г.[96] Състои се от 21 членове /вж. Приложения № VII/ участници във войните, носители на ордени за храброст. На учредителното събрание избират ръководство в състав: Петко Симеонов Торньов /председател/, Алекси Петров Нейков /секретар/ и Симеон Василев Димитров /съветник/, и контролна комисия от двама души: Евстати Кръстев Пъцов и Евстати Ангелов Попов. Ролята на обществото в социалния живот е повечето представителна, но с някои прояви то участвува и в общата културно-просветна и възпитателна дейност сред младежта и населението. Те са главните инициатори за изграждане паметник на загиналите воини и за оказване помощ на военноинвалидите. Наред с това като организирани редовни членове кавалерите на ордена за храброст получават известни привилегии пред държавните органи, както и право да пътуват с 50 % намаление по БДЖ.

Определени потребности извикват на живот и ДРУЖЕСТВО "ИНВАЛИД", което е учредено през 1933 г. Развива културно-просветна дейност и взаимопомощ между инвалидите. С такава цел открива бакалница на кооперативни начала, в която работят инвалидите Христо Иванов Кожлеев, Георги Иванов Робов, Лазар Първанов Бояджийски и Милан Тодоров Порчов. Но поради разногласия тя не просъществува дълго и бива разтурена.

Стремежът у медковските младежи към физическо съвършенство ги подтиква през 1934 г. към създаването на СПОРТНОТО ДРУЖЕСТВО "ИВАН КУЛИН". През следващата година то е регистрирано в Централната спортна федерация с три дисциплини: футбол, волейбол и лека атлетика.[97] Пръв, който донася в селото топка през 1923 – 1924 г. и показва на учениците как се играе футбол, е учителят Върбан Ценов Димитров. По-късно, през 1927 – 1930 г., медковски ученици в Ломската гимназия при идването си в село през свободното време играят с футболна топка. Към тях се присъединяват и други младежи от селото.

Основите на местен футболен клуб се поставят през април 1931 г. Отначало се именува "Бенковски", а от 1934 до 9 септември 1944 г. носи името "Иван Кулин". Учредители на отбора са: Борис Евгениев Попдимитров /Пенката/, Христофор Горанов Конов, Спас Евгениев Попов, Александър Дамянов, Димитър Евстатиев, Методи Александров Конов, Атанас Горанов Петков, Марин Беремлийски /Мачката/, Васил Тулешков, Борислав Боздуков, Георги Пенчев, Николай Гунчев, Петър Драганов, Тодор Беремлийски, Никола Дамянов и други. Обикновено тренировките се правят на площад "Чаира" в Горната махала. Първите си мачове играят с отборите от Долно Церовене, Дреновец, Крива бара Василовци.[98]

фото

През 1931 г. е основано КОЛОЕЗДАЧНОТО ДРУЖЕСТВО "СТРЕЛА".[99] Пръв докарва велосипед в Медковец още по време на Първата световна война Евстати Сивов /Войводата/.[100] За председател на колоездачното дружество е избран Петко Мончев Ванов /Трайко/, а за секретар – Борис Кръстев Куткудейски. Членове на ръководството са: д-р Албина Розман, Христофор Горанов Конов, Горан Александров Димитров и Георги Атанасов Сарафски. За кръстник на држеството е поканен големият спортен деятел Иванов от Видин, баща на учителката в Медковец Велислава Иванова. Поради злоупотреба с известна сума не след дълго е сменен председателят и на негово място е избран Никола Петков Рацов.

През май 1932 г. дружество "Стрела" устройва първото колоездачно надбягване с маршрут: Медковец – Долно Церовене – Пишурка – Расово – Медковец. В него участвуват следните 6 колоездачи от Медковец: Борис Кръстев Куткудейски, Кирил Атанасов Сарафски, Емануил Л. Иванов, Моно Любомиров, Йордан Стоичков и Йосиф Стефанов Трифонов – Тиков. Състезанието е спечелено от Борис Куткудейски, което някои от състезателите оспорвали. В следващите години дружеството организирва още две такива състезания.[101]

След Първата световна война съгласно постановленията на Ньойския договор Сърбия заграбва още и следните български земи: т. нар. Западни покрайнини /Цариброд, Босилеград, Струмица и др./. Много българи в тези места са прогонени и намират прием в България. Част от тях се заселват в Медковец. Именно те през 1924 г.[102] образуват ДРУЖЕСТВО "ЛЕВСКИ" – то развива предимно културно-просветна дейност и поддържа убеждението на своя патрон Левски, че в Мизия, Тракия и Македония живеят българи от най-стари времена.

БЕЛЕЖКИ

[1] Овсяный, Н. Р. Русское управление в Болгарии в 1877 — 78 — 79 г. Т. 3, С. Петербург, с. 26.

[2] Ванков, Н. Ив. Из архивата на Министерството на народното просвещение 1878/79 — 1884/85 г. С., 1905, с. 59 — 65.

[3] Маринов, Д. Пос. изложение от 1887 — 1888, с. 41.

[4] Георгиев, Н. Пос. статия в сп. "Основно училище", Лом, кн.9 и 10, с. 551; Статистика за училищата в България през 1896/97 г. С., 1899, с. 114 — 115.

[5] Пак там, с. 551 — 554. Таблица 1, 2, 3.

[6] ОДА — Михайловград. Сбирка спомени. Спомени на Ангелина Бонева Якимова 1852 — 1938, с. 51 — 60.

[7] Основно училище, год. 2, бр. 15 — 16, с. 553, табл. 3.

[8] Пак там, год. 2, бр. 15 — 16, с. 239 — 240.

[9] Вечерно училище, Лом, 1898, кн. 3 и 4, с. 117.

[10] Орало, С., 1900, бр. 14, с. 217.

[11] Статистика за училищата в България през учебната 1897/98 г. С., 1900, с. 118 — 119.

[12] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 1. Протокол № 15 и 16 от 1893 г.; № 11 от 1894 г.; № 6, 9, 16, 20 от 1895 г.

[13] Вечерно училище, год. 2, 1898 — 99, кн. 5, с. 157.

[14] Основно училище, 1894 — 1896, кн. 13, с. 448.

[15] Вечерно училище, 1899, кн. 5 и 6, с. 178 — 180.

[16] Петър Георгиев Манчов, дългогодишен учител и главен учител в медковското първоначално училище, активен общественик и културен деец. Избиран е за общински съветник, кмет на селото и окръжен съветник, член на ПК във Видин, последователен демократ, със свой принос за напредъка на училищното дело в последното десетилетие на 19-и век. Инициатор за учредяване на самодейния театър през 1892 г. и за създаването на читалище "Развитие". Виден радетел на кооперативното дело. Полага началото на кооперация "Пчела" и става първият ѝ председател.

[17] Андрей Игнатиев Ценков /Тупанкьов/ продължава да учителствува и след Освобождението. Като посещава организираните временни педагогически курсове в Кутловица /1879/, Видин /1880/ и по-късно в Лом, А. Игнатиев разширява своето образование, което прави и по пътя на самообразованието. Дълго време е главен учител. С всеотдайното си служене на обществото той заслужено спечелва любовта и уважението на учители, ученици и селяните в Медковец. Учителствува 40 години в родното си село. Избиран е за общински съветник и помощник-кмет, черковен певец е до края на живота си. Награден е с два ордена за гражданска заслуга през 1896 г. и 1913 г. Организирани са му два юбилея — по случай 25 и 40-годишна учителска дейност. Умира при злополука с кабриолет, когато пътува за Лом. Два дни училището е в траур. Погребан е в черковния двор.

[18] Вечерно училище, 1898/1899, кн. 5, с. 153 — 157; кн. 9 и 10, с. 302 — 304.

[19] Държавен вестник, № 14, 20 ян. 1899.

[20] Протоколи на Ломския окръжен съвет от септември 1896, с. 35 — 36.

[21] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 3. Протокол № 20 и 21 от 8 юли 1907 г.

[22] Изложение за състоянието на Видинското окръжие през 1909 — 1910 г., с. 59 — 60.

[23] Училищен преглед, 1914, с. 131.

[24] ОДА — Михайловград, ф. 18-к, оп. 1, а. е. 2. Протокол № 13 от 26. 11. 1906 г.

[25] Протоколи на Видинския окръжен съвет от февр. и март 1927 г. Видин, с. 222 — 223.

[26] Главна книга на първоначалното училище "Отец Паисий" — ЕСПУ "Поп Андрей" в с. Медковец.

[27] ОДА — Михайловград, ф. 342, кн. 2, л. 11 на училището в Медковец.

[28] Изложение на Видинското окръжие за 1912 — 1914 г., с. 83.

[29] Главни класни книги на Медковската смесена прогимназия "Христо Ботев" за годините 1915/16, 18 и 20, инв. № 9 — 12 — 21. — Архив на ЕСПУ "Поп Андрей" в с. Медковец.

[30] Материали за историята на с. Медковец, с. 364; ОДА — Михайловград, ф. 342, кн. 2, л. 11, на училището в с. Медковец.

[31] Главна класна книга на Медковската смесена прогимназия. . . Списък на учениците от 1 и 2 клас за учебната 1915/1916 г. — ЕСПУ "Поп Андрей".

[32] Пак там. Главните класни книги за 1915 — 1920 г. Инв. № 9 — 12 и 21.

[33] Материали за историята на с. Медковец, с. 364.

[34] ОДА — Михайловград, ф. 4-к, оп. 1, а. е. 11, № 52, с. 57.

[35] Пак там, ф. 342, кн. 2, л. 219 на училището в с. Медковец.

[36] Пак там, л. 11.

[37] Пак там, л. 219.

[38] Пак там, ф. 417, кн. 8, л. 17, на училището в с. Медковец 1907 г.

[39] Пак там, ф. 342, кн. 2, л. 1.

[40] Пак там, л. 12, 17 и 18.

[41] Пак там.

[42] Пак там, ф. 4-к, оп. 1, а. е. 7.

[43] Пак там, ф. 342, кн. 2, л. 18.

[44] Пак там, л. 28.

[45] Пак там, л. 29 — 30.

[46] Пак там, ф. 4-к, оп. 1, а. е. 7, л. 67.

[47] Вечерно училище, кн. 7 и 8, 1900.

[48] Ломски вести, № 9, 26 юни 1904.

[49] Материали за историята на с. Медковец, с. 363. Косьо Маждраков изпраща ежегодно поздравителна телеграма до цар Борис III по случай рождения му ден. Не случайно при погребението на монарха той е командирован от областния училищен инспектор във Враца да участвува в процесията и поднесе венец /ОДА — Михайловград, ф. 4-к, оп. 1, а. е. 7, л. 144/.

[50] Пак там, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 3. Протоколна книга на общите събрания на читалище "Развитие" в с. Медковец; протокол от 21 март 1943 г.

[51] Пак там, протокол № 3 от 19 ноем. 1933 г. С този протокол се обявяват почетните членове на читалището — 7 души, и се поставя задача да се съберат снимки от наследниците за още 7 починали читалищни дейци за направата на албум. Въз основа на тези данни се уточнява броят и имената на учредителите на читалището.

[52] Пак там, а. е. 2, протокол № 2 от 30 май 1922 г.; протокол № 1 на читал. настоятелство от 5 април 1922 г. и протокол № 1 от 24 ян. 1928 г. и № 4 от 16 март 1928 г., а. е. 7, с. 64 — 65.

[53] Вечерно училище, 1898 — 1899, кн. 1, с. 25, кн. 3 и 4, с. 118.

[54] Пак там, кн. 9 и 10, с. 302 — 304.

[55] Моллов, Ив. Изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1898 — 99 г. Лом, 1899, с. 38.

[56] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 3. Протокол № 2 от 19 март 1933 г., протокол № 2 от 21 февр. 1934 г. и протокол № 4 от 25 март 1934 г.

[57] Пак там, а. е. 9. Инвентарна книга за имотите на читалище "Развитие" в с. Медковец; ф 4-к, оп. 1, а. е. 7, л. 64 — 65.

[58] Пак там, а. е. 2. Книга за протоколите на читалищното настоятелство в с. Медковец. Протокол № 5 от 10 юни 1925 г.

[59] Пак там, а. е. 3, протокол № 1 от 21 ян. 1934 г. Занаятчийското сдружение, подофицерското, колоездачното и въздържателното дружество за фонда "Читалищно здание" общо 15 000 лева.

[60] Волните пожертвувания от 1928 г. до 1942 г. са постъпили главно от частни лица /83 дарители/, от които само две са от обществени организации: Земеделската стопанска задруга внася 150 лева и кооперация "Пчела" — 100 лева. Събраните суми се движат от 5 до 200 лева. Неколкократният председател на читалището Спас Филипов Коньов дава дарение 200 лева. По 100 лева внасят: Петко Симеонов, Борис Симеонов, свещеник Иван Йорданов, Димитър Ст. Попов и търговецът Асен Иванов Доцински. Тези суми са използувани главно за закупуване на радиоапарат за читалището през 1941 г. /ф. 522-к, оп. 1, а. е. 10./. Книга за волни пожертвувания на читалище "Развитие" в с. Медковец от 1928 — 1942 г.

[61] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 3, протокол № 2 от 19 март 1933 г.

[62] Поради липса на средства читалищното ръководство не удовлетворява молбата на Медковския ученически съюз през 1923 г. за 1500 лева, необходими за направа на нови декори; през 1931 г. не изпраща делегат на XII читалищен конгрес; през 1934 г. отлага за по-късно време отпечатването биографията на войводата Иван Кулин, а през 1940 г. — да закупи радиоапарат за читалището.

[63] ОДА — Михайловград, ф. 4-к, оп. 1, а. е. 7, л. 64 — 65.

[64] Пак там, л. 158.

[65] Пак там, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 3.

[66] Спомени на Петър Георгиев Манчов, записани от Георги Ф. Биволарски през 1954 г.

[67] Николов, Г. Изложение на Видинското окръжие за 1912 — 1914 г. Видин, 1914, с. 86.

[68] Спомени на Петър Георгиев Манчов от 1954 г. Може да се предполага, че възстановяването на читалището е станало през 1910 г., както сочат официалните данни, а изнасянето на лекциите, за които съобщава П. Георгиев, да се е практикувало и преди това от учителите.

[69] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 2. Протокол № 1 от 26 март 1922 г. В протокола се съобщава един интересен факт: събранието решава въпроса за възстановяване на читалището, с изключение на местната комунистическа група, която по този случай изпратила специално писмо под № 1 от 27 март 1922 г., прочетено от председателя на събранието. При избора на първото настоятелство въз основа на този документ Дано Опинчев отхвърля предложението на Косьо Маждраков да влезе и той в настоятелството. Усилията ни да се открие този документ и се запознаем със съдържанието му, останаха безуспешни.

[70] Пак там, протокол № 2 от 30 май 1922 г.; а. е. 3. Протокол от 21 март 1943. Това ново наименование читалището носи до 1943 г.

На 21 март 1943 г. на общо годишно събрание е приет нов устав, съгласно решенията на МНП и ВЧС, според който името на читалището отново се променя и става: Народно читалище "Развитие" в с. Медковец. В протокола не са изяснени причините за тази промяна.

[71] Пак там, протокол № 1 от 26 март 1922 г.

[72] Двадесет и пет години в служба на родната просвета и култура /1911 — 1936/. Юбилеен сборник "Читалищата в България през 1935 г.". С., 1937, с. 29 — 31.

[73] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 2. Протокол № 4 от 16 март 1928 г. Протоколи на читалищното ръководство в с. Медковец.

[74] Пак там, а. е. 3, протокол № 14 от 7 дек. 1929 г., прот. книга на читалище "Развитие" в с. Медковец.

[75] Пак там, а. е. 2, протокол № 5 от 10 юли 1925 г., прот. книга на чит. настоятелство.

[76] АМВР — II НС. 900, л. 57; Материали за историята на с. Медковец, II част, с. 380.

[77] Пак там, ф. 4-к, оп. 1, а. е. 7, л. 62.

[78] Сведения за дейността на РМС в с. Медковец, с. 16.

[79] Авторът на "Материали за историята на с. Медковец" Георги Филипов Биволарски въз основа на много по-късни спомени на учителя Петър Георгиев Манчов съобщава, че първите изнесени пиеси в селото през 1890 г. били "Хъшове" и "Многострадалната Геновева". Смятаме, че в спомените са допуснати две неточности: годината не може да бъде 1890, тъй като изграждането на училищната сграда, в която се е състояло това първо театрално представление, се извършва през 1891 — 1892 г. Затова приемаме, че това е станало през 1892 г., когато училището е било завършено. Пиесата "Хъшове" от Иван Вазов е отпечатана за първи път през 1894 г. Това ни дава основание да отхвърлим тезата, че тя се играе в селото през 1892 г. Несъмнено е, че се отнася за представления след 1894 г. /вж. с. 372/.

[80] Основно училище, 1895/96, с. 434.

[81] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 2. Протокол № 1 от 24 ян. 1928 г.

[82] Спомени на Петър Миленов Пилюшки от 1980 г., с. 3.

[83] Спомени на Никола Евлогиев Попов от 1987 г., с. 1.

[84] Спомени на Методи Александров Конов от 22 септ. 1988 г. — Съхраняват се у Цветан Р. Симеонов.

[85] Дунавски глас, Лом, № 149, 22 февр. 1944.

[86] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 11.

[87] Север, № 1896, 20 ян. 1937; Ломско слово, № 10, 15 дек. 1938; Дунавски глас, № 149, 152 и 156 от 22 февр., 23 март и 6 май 1944.

[88] Пак там.

[89] ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 57, л. 1.

[90] Пак там. В писмо от 10 април 1937 г. до Ломското околийско управление се съобщава, че всички от ръководството на Въздържателното дружество, с изключение на един са "политически неблагонадеждни".

[91] Материали за историята на с. Медковец, с. 277. Владимир Стипцов сочи 1934 като година на основаване на дружеството, а Георги Биволарски — 1938 г. Приемаме като по-достоверна втората дата, тъй като Г. Биволарски е един от участниците в това дружество.

[92] ОДА — Михайловград, ф. 522-к, оп. 1, а. е. 2. Протокол № 9 от 1 март 1923 г.

[93] Сведения на Софрон Симеонов Василев /учител от Медковец/ от 30. 03. 1989 г., записани от Цветан Симеонов.

[94] ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 57, л. 1.

[95] Материали за историята на с. Медковец, с. 222 — 223.

[96] ЦДИА, ф. 264, оп. 5, а. е. 1199, л. 16.

[97] Спомени на Владимир Ананиев Стипцов, с. 4.

[98] Спомени на Никола Дамянов Димитров и Петко Атанасов Стипцов от 1988 г., записани от Цветан Симеонов.

[99] ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 57, л. 1.

[100] Спомени на Никола Дамянов.

[101] Спомени на Кирил Атанасов Сарафски от 1989 г., записани от Цветан Симеонов.

[102] ОДА — Михайловград, ф. 5-к, оп. 1, а. е. 57, л. 1.

ЧАСТ ТРЕТА

МЕДКОВЕЦ В ГОДИНИТЕ НА НАЙ-НОВАТА ИСТОРИЯ (1944 — 1985 г.)

ГЛАВА ПЪРВА

1. УТВЪРЖДАВАНЕ НА ОТЕЧЕСТВЕНОФРОНТОВСКАТА ВЛАСТ /9. 09. 1944 – 1948/

След 9 септември 1944 г. пред новата, отечественофронтовска власт стоят изключително тежки задачи във връзка с цялостното преустройство на обществено-политическия, икономическия и културния живот в страната. Комунистическата партия като доминираща група в духа на своите маркс-ленински теории си поставя за цел да разруши капиталистическата обществено-политическа и стопанска система и да изгради нов обществен строй – социализма, основаващ се върху колективизма и диктатурата на пролетариата. В тази връзка по необходимост се налага на първо място да бъдат формирани ръководни органи, които да провеждат политика с оглед на новите условия.

Първият политически орган на новата власт в Медковец, който е създаден веднага след завземане на общината на 9 септември в полунощ, е комитетът на Отечествения фронт. Той е съставен от представители на политическите организации в селото от следните 7 души: Петър Тодоров Митков – председател, член на БРП /к/, Рангел Миленов Пилюшки – секретар /БРП /к/, Методи Александров Конов – член /БРП/к/, Ценка Димитрова Биволарска – член /БРП/к/ Иван Петков Петров – член /БЗНС/, Ефтим Дамянов Пандурски – член /БЗНС/ и Лазар Тончев Патов – член /демократ/.[1]

Първото решение на новосъставения легален комитет на ОФ е посочването на Петър Миленов Пилюшки за кмет на селото. Още на другия ден П. Пилюшки с помощта на комитета на ОФ организира милиция от бивши политзатворници и активисти на новата власт. Членовете на Обществената сила и най-активните поддръжници на свалената власт са арестувани и обезоръжени; задържани са и някои полицаи, участвували в преследване и инквизиране на нелегални и други дейци.

Под ръководството на Петър Пилюшки на 14 септември 1944 г. се провежда в общината първото легално събрание на БРП, което взема решение за организиране на тържественото посрещане на съветските военни части. Чрез ОФ комитет и с помощта на селския глашатай новината, че в 14 часа същия ден на гарата ще пристигне влак с бойци на Червената армия, които преследват отстъпващите германски войски към сръбската граница бързо достига до всяка селска къща. В уреченото време неколкостотин медковчани начело с червеното знаме на БРП, с което през 1923 г. въстаниците са се сражавали при Лом и Брусарци, и селската духова музика очакват съветските бойци. При навлизането на първия ешелон в гара Медковец музиката засвирва ”Марсилезата”. Още неспрял влакът, младежите и девойките се юрват към вагоните, качват се на платформите, прегръщат руските воини и ги кичат с есенни цветя, а други селяни им поднасят пресни пити, варени и печени пилета, баници и плодове. От името на цялото множество приветствено слово произнася Ангел Младенов Чиков, а в това време специална агитка скандира: ”Привет на съветските воини!”, ”Добре дошли, братушки!”, ”Да живее ВКП /б/!”, ”Да живее Сталин!” Пеят се песни. Настроението достига своя връх, когато под звуците на хармониката съветските войници запяват и заиграват на платформите и вагоните.

Възможност за срещи и разговори със съветските бойци имат селяните и през следващите септемврийски дни, когато през Медковец преминават или временно престояват пехотни части. Повечето медковчани с голямо задоволство приемат по къщите си настанените от ОФ комитет ”братушки”. Те ги канят на софра, разговарят с тях като със скъпи гости и с интерес слушат разказите им за живота в Русия. Фактически правителството на Отечествения фронт скъсва отношенията с хитлеристка Германия и България се включва във войната на страната на Съветския съюз. За участие в бойните действия наред с редовните войскови части се записват и много доброволци, сред които участници в съпротивата и безпартийни, организирани в създаваните гвардейски поделения. В гвардията постъпват и ремсистът Николай Петров Тодоров, безпартийният Цветан Иванов Конов и други медковски младежи. В страната се организира масово движение в помощ на сражаващите се фронтоваци.

Под лозунг ”Всичко за фронта, всичко за победата” в селото се създава ”Помощен комитет” за съдействие на Отечествения фронт, който събира парични средства, зърнени храни, животни за месо и други продукти за подпомагане на бедните войнишки семейства, организира изпращането на колети на фронта и съдейства на съветските части при временния престой или преминаване в похода им на запад. Помощният комитет начело с Ангел Чиков — председател /БРП/, и Иван Георгиев Перачков /БЗНС/ — секретар, се състои от 6 души — комунисти и сдружени земеделци.[2] По-късно към комитета се присъединяват представители и на новооснованите политически партии, безпартийни и стари септемврийски дейци и той се превръща в помощна организация. В резултат на активната дейност на организацията в продължение на първата и на втората фаза на Отечествената война са събрани 1 464 798 лева и 6 тона жито и царевица. От тях 500 385 лева са изпратени на Първа българска армия в Унгария, а с останалите парични средства и храни е оказана помощ на войнишките семейства. Подпомогнати са парично семействата, пострадали от сваления режим, и тежко раненият фронтовак Иван Рангелов Коларски. Особена активност проявяват жените и девойките, които изплитат и изпращат стотици чорапи и ръкавици на фронтоваците от Първа българска армия. По инициатива на женското дружество в навечерието на Първи май 1945 г. специална група от селото посещава ранените бойци във Врачанската военна болница, пред които изнася кратка литературна програма и им поднася козунаци, кърпи, цигари. И след завършване на войната помощната организация продължава своята благотворителна дейност. Тя е една от 10-те помощни организации в Ломска околия, която води редовен организационен и културен живот. Провеждат се акции за подпомагане на югославските деца, настанени в Брусарци през 1945 г.[3], за сираци, на загинали в борбата срещу авторитарния режим и пострадалите от наводнението в края на 1947 г., в помощ на гръцките бежанци в началото на 1948 година.[4]

През първата фаза на Отечествената война вземат участие в сраженията с немските войски при Ниш, Срацин и на други места 106 медковчани. По фронтовете на Унгария воюват 34 души, между които и доброволката Иванка Захариева Нейкова. От тях загиват трима медковчани: офиц. кандидат Никола Ефремов Куткудейски, убит при с. Ресник, Белопаланска околия, подофицер Иван Николов Манойлов, сразен при град Прилеп, и подофицер Георги Луков Барашки, загинал при гр. Наданат /Унгария/. За извършени подвизи и проявена лична храброст в сраженията са наградени с орден ”За храброст” IV степен: Цветан Методиев Тикванов, Мирон Петров Виняшки, Вълчо Софрониев Петров /два ордена/, Евгени Петков Паунков и Кирил Илиев Неков. С медали в двете фази са наградени 105 участници: с български — 82 души, със съветски — 34.[5] В чест на завръщащите се от фронта бойци в селото е организиран многолюден митинг, който се превръща в дълбоко вълнуващо тържество за цялото население.[6]

В продължение на около 2 месеца в Медковец са основани организации на партиите, влизащи в Отечествения фронт. На 26 септември БРП* свиква първото си организационно събрание, на което присъстват 14 души, главно участници в съпротивата и най-активните им съмишленици. Избрано е ръководство от 5 души: Рабчо Иванов Опинчев — секретар, и членове — Илия Маринов Лешов, Рангел Христов Кожлеев, Петър Тодоров Митков /отговорник на ОФ комитет/ и Кирил Стоичков Попмарков. Събранието взема главно две решения: първо, да се работи активно за масовизиране на организацията в средата на най-последователните съидейници и съмишленици; второ, партийното ръководство да окаже помощ за създаване на РМС и БЗНС. Още на другия ден, 27 септември 1944 г., Никола Георгиев Каменов — Биволарски свиква учредително събрание на РМС в централното училище. Присъстват 11 души, които избират ръководство в състав: Иван Димитров Виденов — председател, Атанас Найденов Пандурски — секретар-касиер, и членове — Андрей Андреев Коцев, Василка Иванова Грънчарска и Мария Антонова Пенева. Новооснованото дружество приема за свой патрон ”Кирил Г. Рацов”.

---

*До октомври 1944 г. се нарича БРП, след тази дата — БРП /к/, а от декември 1948 г. /V конгрес/ — БКП.

На 18 октомври 1944 г. учредително събрание организира и БЗНС, в което участват 18 души. Избира се ръководство от следните медковчани: Ефтим Дамянов Пандурски — председател, Иван Георгиев Перачков — секретар, и членове — Тодор Раков Минов, Иван Петков Петров и Рангел Атанасов Игнатов. По предложение на Иван Петков Петров земеделската дружба приема за свой патрон ”Александър Стамболийски”. Съставът на БЗНС в Медковец се състои от 15 средни, 2 заможни селяни и 1 чиновник. Избраното ръководство започва активна работа по укрепване и масовизиране на организацията, чийто брой в кратко време нараства на 160 души. Създава се и ЗМС.[7]

За разлика от БЗНС, работата по масовизиране на БРП /к/ изостава, поради проявена мудност от ръководството. За да бъде в крак с динамиката на събитията, в края на октомври е избрано ново ръководство със секретар Ерменко Христов Беремлийски и ревизионна комисия с председател Петър Миленов Пилюшки. Взема се решение да се засили работата по привличане на нови членове в БРП /к/ и РМС.[8]

През ноември е основана организация на Радикалната партия с председател Ницо Станев Георгиев — чиновник на жп гара. Нейният състав възлиза на около 30 души, главно средни селяни, бивши работници по поддържането на железопътната линия в района на гара Медковец и 1 чиновник — пенсионер. По същото време Борис Алексов Дервенджийски учредява организация на Народния съюз ”Звено” от 13 души средни селяни.[9]

В началото на декември 1944 г. в селото се организира учредително събрание на БРСДП. На публично събрание в централното училище произнася реч Ефрем Митев, виден адвокат от Лом, в която подчертава приноса на социалдемократите за победата на Отечествения фронт, в правителството на който влизат Григор Чешмеджиев и Димитър Нейков. Той изтъква, че всеки, който приема идеите и програмата на БРСДП и не членува в други ОФ партии, може да стане неин член. Този широк прием осигурява бързо масовизиране на социалдемократическата организация. Още същия ден членовете ѝ достигат 60 души от различни слоеве на населението. Избрано е ръководство начело с един от първите социалдемократи в Медковец: Никола Манойлов Стаменов /Кольо Широкия/ — председател, Борис Георгиев Шупов — секретар, и членове — Асен Василев Гъньов, Цено Василев Просеничков и Цветан Петров Павлов. Впоследствие в ръководното тяло на БРСДП е привлечен и Иван Евстатиев Пъцов. По социален състав ръководството на социалдемократическата организация се състои от: 1 кръчмар, 3 средни земеделци и 2 занаятчии. Под ръководството на младежите Петър Софрониев Кузманов и Игнат Асенов Давидков през януари 1945 г. се учредява и местна организация на Съюза на социалистическата младеж /ССМ/.[10]

Създадените нови политически организации изпращат по двама избрани техни членове в комитета на ОФ: от Радикалната партия — Ницо Станев Георгиев и Герасим Петков Рацов, от ”Звено” — Борис Алексов Дервенджийски /впоследствие заменен от Александър Григоров Кьчов/ и Славчо Германов Рацов, от БРСДП — Асен Василев Гъньов и Цветан Василев Просеничков. Тъй като Демократическата партия не влиза в НС на ОФ, на мястото на избрания в началото Лазар Тончев Патов е избран представител на БЗНС. По такъв начин в началото на декември комитетът на ОФ в Медковец е напълно комплектуван от представители на всички ОФ партии: 4 комунисти, 3 сдружени земеделци и по 2 души социалдемократи, звенари и радикали. Доминираща роля в ОФ играят комунистите и земеделците. От техните организации се избира по един съветник в помощ на кмета: Евлоги Петров Опинчев /БРП/к/ и Евгени Харалампиев Пандурски /БЗНС/.

Всички ОФ партии водят редовен организационен живот. Сред тях се откроява със своята дисциплина, стегнатост и активност комунистическата организация, чиито членове в края на 1944 г. достигат 108, от които 5 жени. По социален състав преобладават средните селяни — 67, следват бедните — 33 и заможните — 8 души.

В края на февруари 1945 г. под ръководството на БРП/к/ Цвета Димитрова Биволарска, подпомогната от Златка Евстатиева от ОК на БРК /к/ в Лом, се учредява женско дружество в Медковец. Избрано е ръководство в състав: Кица Георгиева Пасланджийска /учителка/ — председател, Каменка Младенова Каменова — секретар, и членове — Цвета Д. Биволарска, Люба Попандреева Конова и Латина Горанова Рацова. Първата изява е тържественото чествуване /за пръв път в Медковец/ на Международния ден на жената 8 март, от което изпращат поздравителна телеграма до бойците на Първа българска армия на фронта в Унгария и до ЦК на БРП/к/. Важна роля дружеството играе за привличане на жените в културно-просветните и обществено-политическите прояви.[11]

Активна дейност през този период проявява и създаденото българо-съветско дружество, което Околийският съвет на БСД сочи като едно от добрите в Ломска околия.[12] По такъв начин в края на 1944 и пролетта на 1945 г. в обществено-политическия живот на селото се оформят политически партии, професионални организации и дружества, които откликват на всички събития на пълното с динамика време.

С цел за укрепване и запазване на ОФ власт под ръководството на БРП/к/ най-напред се извършва подмяната на административния апарат и се разтурят политическите и други организации, поддържали авторитарния режим. Уволнени са общински служители, трима учители и ръководители на организацията ”Бранник”. Отечественофронтовската общинска власт отстранява околийския училищен инспектор Косьо Маждраков от заемания пост, като на негово място е назначен учителят Методи Александров Конов. Избрано е ново читалищно ръководство, с председател учителя Георги Пасланджийски. Арестувани са лицата, проявили се при потушаване на Септемврийското въстание 1923 г., както и няколко най-ярки поддръжници на предишния режим и участници в преследване на нелегални и други дейци по време на съпротивата, всичко 14 души.[13] След направените дознания те са изпратени на народния обвинител в Лом. Пред Народния съд са изправени само 4 души: Косьо Маждраков, Евлоги Тодоров Желязков, Русин Борисов Стефанов и Стоян Гетов Кирков. Останалите са освободени от народния обвинител поради напреднала възраст. По здра-

Вого

вословни причини е освободен по-късно и Евлоги Т. Желязков.[14]

При започване на Народния съд към 10 март 1945 г. в Лом Околийският комитет на БРП/к/ свиква митинг от цялата околия, в който участвуват и 400 медковчани, пристигнали със специална влакова композиция. Своето отношение към подсъдимите хилядното множество изразява чрез плакатните лозунги "На смърт народните палачи и изедници" и скандирания на агитките. Подсъдимите от Медковец получават следните присъди: Косьо Маждраков — 5 години, Русин Стефанов — 3 години, а Стоян Гетов Кирков — 12 години затвор. Излежават по 2 години и през 1947 г. са освободени.

По случай капитулацията на хитлеристка Германия на 9 май 1945 г. в селото е организиран многолюден митинг, на който произнасят слова Найден Пеков и Никола Горанов от Лом. Тържествено се посреща и чествува Международният ден на труда 1 май. Положително откликват медковчани и на подписката за Заем на свободата. Събрани са около 2 милиона лева, въпреки противопоставянето на опозицията.

Наред с подпомагане на фронта важно място в дейността на ОФ заема задачата да се преодолее стопанската разруха и да се осигурят за населението стоки от първа необходимост. Набелязани са специални мерки за увеличаване на селскостопанското производство, в резултат на което към средата на ноември над 50 на сто от плануваните площи са засети[15]. Потребността от бърза и ефикасна помощ на селското стопанство ражда в началото на 1945 г. движението на трудовокултурните бригади. На 12 август 1945 г. в Медковец пристига такава бригада от Лом, състояща се от майстори занаятчии, лекари, зъболекари. Занаятчиите ремонтират и поправят безплатно селскостопански оръдия на труда, домашния инвентар, шият дрехи и други услуги, а лекарите и зъболекарите извършват прегледи и оказват медицинска помощ на много медковчани. Работата на тази първа по рода си за селото бригада завършва със спонтанен митинг, на който кметът Методи Конов изказва голямото задоволство на селяните от дейността на градската бригада и обещава медковчани да върнат посещението. В края на ноември 1945 г. в изпълнение на даденото обещание селото организира трудова бригада от 40 души, които поднасят скромни подаръци от своята селскостопанска продукция на жителите на Лом. Тази благородна среща завършва с тържество, на което първият секретар на БРП/к/ Мирон Литов изтъква голямото значение на взаимните връзки и посещения между града и селото, за премахване недоверието и омразата между селяни и граждани и "създаване на равноправни и искрени отношения в бъдещото социалистическо общество".

През септември 1945 г. Медковец става център на събитие, което дълбоко развълнува местното население и намира отклик в цялата Врачанска област. По инициатива и под ръководството на местната организация на БРП/к/, с помощта на помощната организация са издирени гробовете на загиналите септемврийски въстаници. Тленните останки на поп Андрей и неговите другари са събрани в обща специално построена гробница в близост до лобното място на "червения поп", на около 40 метра северно от гара Медковец. Организирано е траурно шествие за пренасяне на костите от центъра на селото до костницата. Урната с останките на поп Андрей е поставена върху лафета на оръдие, теглено от коне, ескортирано от рота войници. Живите септемврийци носят урните с костите и праха на загиналите си бойни другари. Под звуците на "Вий жертва паднахте" тленните останки са положени в костницата. На състоялия се траурен митинг слово произнасят Георги Дамянов — от името на ЦК на БРП/к/, Георги Божков от ПП на БЗНС, Фердинанд Козовски и Кирил Митев /Кабзата/.

В първите месеци след Девети септември 1944 г. отношенията между партиите в Отечествения фронт и особено между комунисти и земеделци са много добри. Те осъществяват съвместно редица стопански и политически мероприятия с цел консолидиране на властта. Още в началото на 1945 г. обаче се появяват известни търкания между двете най-силни политически организации в селото. Те довеждат до разцепление в Управителния съвет на БЗНС. Част от ръководителите на БЗНС начело с Георги М. Димитров, а по-късно и Никола Петков, застават на различни позиции от тези на БРП/к/ и гравитиращите към нея земеделци, звенари и социалдемократи — нейковисти. Последват ги Григор Чешмеджиев и Коста Лулчев, които се обединяват с групата на Кръстьо Пастухов и създават опозиционната БРСДП/о/.

Основните различия между БРП/к/ и опозицията са в позициите за по-нататъшното развитие на България — по социалистически път под ръководството на комунистите или по пътя на буржоазнодемократичното държавно устройство и политическия плурализъм. Главна роля в опозицията играят ръководителите на БЗНС, които отстояват идеите на Александър Стамболийски — за народовластие и демократична парламентарна република по образеца на западните демокрации. По такъв начин опозицията застава против насилственото изграждане на социалистическо общество в България. Естествено към опозицията се присъединяват и някои яростни антикомунисти, които така или иначе не приемат комунизма като теория и практика. Особено ожесточени са борбите между ОФ начело с БРП/к/ и опозицията по време на изборите, проведени през втората половина на 1945 и през следващата 1946 година.

Известна острота придобива борбата и в Медковец. Първите прояви на недоверие и несъгласие между БРП/к/ и БЗНС на местна почва се забелязват на проведеното на 15 януари 1945 г. съвместно събрание във връзка с обсъждане политическото положение на членския състав. Според вижданията на комунистите, при изграждането на организации на някои нови партии, поради недостатъчна взискателност, в тях са навлезли случайни хора, кариеристи и дори някои враждебни на социализма селяни, членували преди 9. 09. 1944 г. в деснобуржоазни партии и организации, свързани със сваленото правителство. Оказва се обаче при извършената проверка и при утвърждаване на партийните членове през 1946 г., че "враждебни елементи" са допуснати и в организацията на БРП/к/.[16]

На посоченото събрание наред със справедливите критични бележки някои комунисти проявяват нетактичност към членове на БЗНС, като обвиняват ръководството на земеделската дружба, че е допуснало в своите редове хора,

работили в системата на миналия режим. Това се приема като обида и намеса във вътрешнопартийните работи на БЗНС и създава условия за неприязненост между двете организации. Тези недружелюбни отношения и липсата на всякаква търпимост и толерантност се задълбочават след излизането на част от БЗНС в опозиция. В ръководството на дружбата се оформя група, която подменя старото избрано ръководно тяло с ново, ориентирано към опозицията.

Редица изявени дългогодишни членове на БЗНС като Цветко Костов Стипцов /бивш народен представител/, Ефтим Д. Пандурски, Иван Георгиев и други продължават да отстояват позициите на ОФ начело с комунистите и да водят борба срещу опозицията. Иван Георгиев като председател на околийското събрание на сдружените земеделци в Ломска околия се обявява за сътрудничество с БРП/к/ и осъжда привържениците на д-р Г. М. Димитров в Ломска околия.[17] Особено показателна е постъпката на Цветко Костов Стипцов на организираното от опозицията предизборно събрание с оратори Никодим Попов и Христофор Дамянов от Лом. Когато започва събранието и Дамянов произнася първите слова, дядо Цветко се изправя пред него и възбудено му заявява, че той и неговите приятели ще останат в ОФ и ще продължават да работят с комунистите. После се обръща към събранието с думите: "Селяни, не слушайте тези — те са ваши врагове!"[18]

Въпреки това по-голямата част от дружбата преминава на страната на опозиционния БЗНС — "Никола Петков", което проличава от резултатите на проведените на 27 октомври 1946 г. избори за Велико народно събрание. Макар че ОФ печели избора с 1869 гласа, от които само за БРП/к/ 1485, то и блокът на опозиционните сили завоюва немалък успех. За него са подадени 1265 гласа[19], т. е. около 36 % от гласувалите, докато дружбата в ОФ взема само 298 гласа. Този факт се обуславя от няколко предпоставки: основната част от активното население на селото са средни и немалко заможни земеделци със силно чувство за частна собственост, някои от които се колебаят, а други не желаят да тръгнат по пътя на колективизма и социализма. Опозицията обръща особено внимание на тези чувства в своята агитация. Обективно за това съдействуват и мероприятията, които започва да провежда властта: аграрна реформа, създаване на ТКЗС, национализация на едрия земеделски инвентар. Важна роля за масовизиране на опозиционния БЗНС има и фактът, че начело му застава Стоян Младенов Свинарски, един от основателите на ОФ преди 9 септември 1944 г., активен ятак и политзатворник с голямо влияние сред членовете на БЗНС и селяните. Влияние оказва и ръководството на околийската дружба, което още на 8 април 1945 г. гласува резолюция в подкрепа на д-р Г. М. Димитров.[20] Несъмнено за това допринася и активната агитация на опозиционните водачи срещу провежданата от БРП/к/ политика и подкрепата, която получава опозицията не само от засегнатите от мероприятията на отечественофронтовската власт селяни, но дори и от отделни бедняци.

Докато при изборите за Обикновено народно събрание на 18 ноември 1945 г. за кандидатите на ОФ гласуват над 80 %, една година след това — в изборите на ВНС — този процент спада на 64,6 %, което показва, че опозицията се е организирала и нейното влияние нараства. Като отчита това обстоятелство, местната организация на БРП/к/ мобилизира своя агитационен апарат и сменя тактиката: вместо групови агитки, индивидуална работа с избирателите. Тя е ръководна сила в ОФ и го подпомага в изборната борба. Отечественият фронт излиза в тези избори с единна листа. Опозицията, от своя страна, издига искането за възстановяване на Търновската конституция като най-демократична. Изборите за ВНС се превръщат в голям политически двубой, в който при съмнителна свобода ОФ излиза победител. В избраното Велико народно събрание от Медковския избирателен район влизат академик Тодор Павлов от София и Петър Тодоров Митков от Медковец. От опозицията е избран Цветан Максимов от с. Брусарци. На 20 октомври 1946 г. в селото е организиран голям митинг, на който Тодор Павлов разяснява значението на ВНС и проекта за нова Конституция, която ще се приеме.[21] Преди изборите за ВНС — на 8 септември 1946 г., се провежда референдум за бъдещата форма на управление на страната, монархия или република. От гласувалите 2960 души само 36 гласуват с бюлетината за монархия и 201 с бели бюлетини.[22] Срещу царския институт, за република, дават своя глас и голяма част от опозицията — земеделци и социалдемократи.

След изборите за ВНС, през декември 1946 г., в Медковец се провежда избор за местния орган на управление, в който опозицията не участвува. Във временната общинска управа са избрани 19 души, които по политическа принадлежност се резпределят така: БРП/к/ — 7 души, БЗНС — 4, РМС — 3, безпартийни — 2, БРСДП — 1, женско дружество — 1, Българо-съветско дружество — 1.[23]

След приемане на новата Конституция от ВНС, общинските власти и Отечественият фронт по места мобилизират своите привърженици за изпълнение на правителствената политика, насочена към дълбоки икономически и социални преобразования. Най-напред се осъществява аграрната реформа, която в Медковец засяга най-големите земевладелци Иван Стефанов Пешов, Марко Томов, Аврам Мончев, Давид Аврамов Нейков и Рангел Григоров Ванков. Въпреки опитите им да избягнат ударите на властта чрез разделяне и раздаване земите си на синове, дъщери и роднини, подаряване или продаване на приятели и на нуждаещи се, това не им се удава. По силата на Закона за аграрната реформа около 100 дка са иззети и преминават в държавния поземлен фонд.[24]

Първите мерки на властта срещат силен отпор от представителите на опозицията в България. Борбата за социалистически или за буржоазнодемократичен път на развитие ежедневно се усилва и стига до гражданско и партийно ожесточение. В политическия живот на страната намират място заплахи, насилие, лъжи. Не бива да се подценява и ролята на външните фактори по това време, пък и след това. Драматично развилите се събития довеждат до неправомерно разтуряне на опозиционния БЗНС със закон от мнозинството на ВНС и до неоснователна смъртна присъда на неговия лидер Никола Петков. Сурови мерки — разтуряне, съд и затвор — се прилагат и спрямо депутатите и лидерите на БРСДП/о/ — Кръстьо Пастухов, Коста Лулчев, д-р Петър Дертлиев и други. С разгрома на опозицията през втората половина на 1947 и през 1948 г. се прекъсна създаването на плуралистично и демократично гражданско общество в България. Обяви се и започна изграждането на социалистическо общество по съветски образец, което по модела на сталинизма доведе до тоталитарна система — по същество еднопартийно управление и култ към личността.

В Медковец процесите протичат съобразно директивите и нарежданията на по-висшите околийски, а по-късно и окръжни органи. Под ръководството на БРП/к/ и със съдействието на отечественофронтовските БЗНС и БРСДП на 21 декември 1947 г. младежките организации на РМС, и част от ЗМС и ССМ се обединяват в Съюз на народната младеж /СНМ/. За пръв председател на СНМ в селото е избран Андрей Коцев. В началото на 1948 г. и Отечественият фронт се превърна от съюз на отделни местни комитети в Единна общополитическа организация Отечествен фронт /ЕОПО ОФ/.

Коренните промени в икономическата област започват с решението на Министерския съвет за национализация на индустриалните предприятия. На 23 декември 1947 г. в Медковец са национализирани двете валцови мелници, маслобойната фабрика и даракчийницата. Едновременно с това мелницата ”Гаврил Поптодоров и синове” се преименува в ”Поп Андрей”, а мелницата ”Хаджи Никола Ганчев и Д. Нинов” — в мелница ”Дано Опинчев”. На 2 септември 1946 г. Общинският съвет взема решение за преименуване на главните улици и площади на селото с имената на известни комунистически и земеделски дейци.[25]

Национализацията в промишлеността е последвана от решението на Министерския съвет на 12 февруари 1948 г. за ”изкупуване” на едрия земеделски инвентар. В Медковец комисиите по описване и оценяване на селскостопанските машини установяват наличието на 39 трактора[26], 17 вършачки /вж. Приложение № XI/ и около 100 жетварки и сноповръзвачки. Всички са предоставени на Машинно-тракторната станция /МТС/ в с. Брусарци, която по настояване на местния народен съвет впоследствие открива клон в Медковец. На първо време машините са гарирани в двора на бившия търговец на зърнени храни Никола Томов, а складовете му са превърнати в ремонтна работилница. Насилственото изземване на едрия селскостопански инвентар е болезнена операция за собствениците, които я посрещат с неприкрито недоволство и отпор, изразяващ се в укриване на някои машини чрез разглобяването им на части, липсата на резервни части и др. Това принуждава комисията да продължи своята акция за прибиране отделните части, чак до средата на 1950 година.[27] Само в един случай се стига до опит за физическо противопоставяне на действията на комисията, извършено от сина на поп Андрей, Николай, вследствие на което той е временно задържан в общината. Изземването на едрия селскостопански инвентар, което засяга около 100 жители, е първият чувствителен удар срещу частната собственост в Медковец и предпоставка за преминаване на селското стопанство върху колективистични релси.

Първите политически промени след 9 септември 1944 г. се посрещат различно от селяните: някои с надежда за по-добро бъдеще, други с колебание и резервираност, а трети — с открита или прикрита враждебност. Ала и положителните очаквания започват едно по едно да се стопяват.

Разглежданият първи период на ОФ управление протича при силно утежнена вътрешна и външна обстановка. Поради това властта взема драконовски мерки за преодоляване на стопанската разруха и възстановяване на производството. Главната тежест обаче пада изключително върху и за сметка на селяните, особено средните и заможните. Затова в статията си ”Когато тоталитаризмът прохождаше” нашият земляк Калин Йосифов с основание изтъква, че още първите стъпки на комунистическата власт към ”светлото бъдеще” са обременени с познатия ни вече съветски модел на тотално насилие и бюрократично бездушие. Едно от доказателствата за това е опитът на няколко наивни идеалисти от Медковец да спасят близо 700 човека от изкуствено предизвикан чрез държавните доставки глад. Глад, настанал още при първите стъпки на колхозното стопанство в селото ни.

За какво става дума в статията на автора? С Писмо № 3 от 4 март 1947 г. председателят Ерменко Раков Минов, и секретарят Рабчо Иванов Опинчов на отечественофронтовския комитет в Медковец се обръщат към председателя на Върховния стопански съвет при Министерския съвет и Дирекция "Храноизнос" и съобщават, че "от направената проверка се установи, че в селото ни през месец март ще гладуват 394 души, през април числото им нараства на 490, май — 589, юни и юли — 655 души. Въпреки че комитетът направи предложение на делегирания по досъбиране на храните представител на дирекцията Здравко Б. Петров да не се авизира известна част от храните, която да разпределим между гладуващите, той не се съгласява. Ето защо ние се обръщаме към вас за бързо разрешение на въпроса, по какъв начин ние ще можем да нахраним гладните понастоящем и в бъдеще до новата реколта, тъй като същите не са се снабдили през есента от производителите направо, поради голямата им бедност и липса на каквито и да било средства.

Нека се има предвид също, че сме правили постъпки както пред околийския, така и пред областния представител на храноизноса, които не им посочиха възможни начини за задоволяване нуждите на гладуващите.

Очаквайки бързата ви намеса за удовлетворяване справедливите искания, ви пращаме борчески поздрави..."

Както показват фактите, намесата наистина е бърза. С писмо № 3 — V — 10 468 от 10 март Дирекцията на "Храноизнос" информира Върховния стопански съвет, че нарядът на Медковец не е 3200 тона, както е посочено в изложението на местния ОФ комитет, а 3800 тона, и заключава, че "не дава съгласието си, щото количествата, постъпили от събран уем, да се включат в наряда, който ще трябва да се събере само от стопаните производители".

Не закъснява реакцията и на Върховния стопански съвет, който с писмо № XIV — 1564 от 20 март 1947 г. информира Националния комитет на ОФ, че въз основа на Писмо № 3 от 4 март 1947 г. на Дирекция "Храноизнос", се вижда, че възложеният наряд е можело да се изпълни. В заключение се подчертава, че "след анкетата да се порицае дейността на ОФ комитет, като също така му се напомни, че при такива случаи постъпките трябва да се правят чрез Околийския комитет, а не направо до държавни институции".

Като кулминация в тази човешка драма в Медковец идва заклинанието на Националния комитет на ОФ. В писмо № 1063 от 22 март 1947 г. на висшестоящия орган до Областния комитет на ОФ — Враца и с копие до областният директор, се иска провеждането на анкета по повод съдействието на ОФ комитета в Медковец и кмета за укриване на храни. Изисква се още виновните да бъдат наказани, а укритите храни — издирени и приведени в наличност.[28] В тази връзка са проверени хамбарите на всички селяни.

Към икономическите мероприятия, които са насочени срещу частната собственост, трябва да се прибавят и тези от идейно-морално естество, чиято цел са инак мислещите хора. Под флага на "класовост" и "партийност" им се правят най-различни ограничения. С въвеждането на т. нар. "ОФ бележки" е осуетено желанието на редица младежи и девойки да продължат образованието си, а някои от записаните студенти са изключени или принудени да напуснат висшите учебни заведения. Жертва на тази класова политика стават: Ангел Цветков Паньов, Цветан Александров Беремлийски, Никола Тодоров Сарафски, Петко Борисов Найденов и други.[29]

Едновременно с това се създава една прослойка привилегировани. Особено отрицателно се отразяват на обществения морал редица недостойни деяния, вършени от комунисти, от други ръководители или изпълнители в обществено-политическия и стопанския живот, което е в крещящо противоречие с пропагандираните от тях идеи. За това говорят немалко кражби, надчети и съдебни процеси срещу ръководители на предприятия, магазинери, началник-складове и др., заели място в новосъздадените структури. Показателен в това отношение е процесът срещу работещите в предприятието "Зърнени храни"[30], чиито злоупотреби се отразяват болезнено върху доста жители на селото. Те са разкрити и получават съответни присъди. Местната власт допуска грубо извращение на решението на Министерския съвет "за изкупуване" на едрия селскостопански инвентар, което е осъществено като насилствено изземване без никакво заплащане.[31] Белези на икономически принуди и насилие спрямо заможните и средните собственици, несподелящи идеите за новото политико-икономическо развитие на страната и другите мероприятия на ОФ власт, се откриват и при т. нар. Заем на свободата, държавните доставки и др. Всичко това допринася за охладяване на първоначалните надежди, за известна пасивност не само в редиците на средните собственици към комунистическата власт.

БЕЛЕЖКИ

[1] Материали за историята на с. Медковец, с. 383.

[2] ОДА — Михайловград. Протокол № 7, 28 ноем. 1944.

[3] Материали за историята на с. Медковец, с. 391.

[4] ЦДА на НРБ, ф. 15, оп. 1, а. е. 38, л. 78, 81, 82, 84. Броят на индивидуалните членове на помощната организация по това време в Медковец се движи между 26 и 33 /1 юли 1947 — 30 юни 1948/.

[5] Материали за историята на с. Медковец, с. 389 — 391, 396. Участниците в първата фаза на Отечествената война са наградени с 57 български и 23 съветски медала, а тези от втората фаза — с 25 български и 11 съветски медала.

[6] ОПА — Михайловград, ф. 3, оп. 1, а. е. 221, л. 44 — 46.

[7] По сведения на Ефтим Дамянов Пандурски /на 66 г. през 1970 г./ и на Петко Димитров Симеонов /на 60 г. през 1973 г./, дадени на Георги Филипов Биволарски.

[8] ОДА — Михайловград. Протокол № 4 от 29 окт. 1944.

[9] Материали за историята на с. Медковец, с. 388.

[10] По сведения на Никола Манойлов Стаменов /на 86 г. през 1973 г./, записани от Георги Филипов Биволарски.

[11] Материали за историята на с. Медковец, с. 393 — 394.

[12] ЦДА на НРБ, ф. 122, оп. 1, а. е. 494. Отчет за работата на БСД в Ломска околия за 1953 г., с. 26, 31, 37.

[13] Материали за историята на с. Медковец, с. 383. От задържаните изчезва "безследно", при неизяснени за нас обстоятелства Рангел Павлов Префуклийски.

[14] Пак там.

[15] ЦПА, ф. 1, оп. 57, а. е. 33, л. 41. Цит. по История на Михайловградската организация на БКП, с. 377.

[16] Пак там, а. е. 67, л. 163. Цит. по същата история, с. 361.

[17] Отечествен зов, Враца, № 22, 19 май 1945.

[18] Пак там, № 50, 18 ноем. 1945.

[19] ОПА — Михайловград, ф. 3, оп. 1, а. е. 218, л. 134 — 135.

[20] Отечествен зов, № 22, 19 май 1945.

[21] На това събрание представител на опозицията подхвърля репликата, че "Целта на ВНС е да вземе земята на народа". На това Т. Павлов отделя доста внимание и накрая завършва с думите: "Селяни, дръжте се мъжката, никой няма да ви я вземе, ако желаете, ще се коопериратe, ако не желаете, никой няма да ви насили." /Материали за историята на с. Медковец, с. 402./

[22] ОПА — Михайловград, ф. 3, оп. 1, а. е. 218, л. 126 — 127, с. 330.

[23] Материали за историята на с. Медковец, с. 403.

[24] Пак там, с. 404.

[25] ОДА — Михайловград, ф. 578, оп. 1, а. е. 72. Протокол от 2 септ. 1946 г. л. 35 — 36 на Общинския народен съвет в Медковец. Преименувани са: ул. "Главна" в ул. "Г. Димитров", ул. "Мария Луиза" в ул. "Андрей Симеонов", ул. "Андрей Игнатов" в ул. "Дано Опинчев", ул. "Цар Борис III" в ул. "Александър Стамболийски", ул. "Царица Йоанна" в ул. "Поп Андрей", ул. "Надежда" в ул. "Райко Даскалов", площад "Фердинанд" в пл. "23 септември".

[26] Пак там, а. е. 20, л. 1 — 2.

[27] Пак там, а. е. 15, л. 5, 7, 10, 11, 13 — 14, 16, 19 — 20.

[28] Йосифов, К. Когато тоталитаризмът прохождаше. — Земеделско знаме, № 42 от 26 февр. 1991.

[29] Сведения от Цветан Борисов Торньов, Виктория Александрова Беремлийска, Цветан Горанов Манастирски, Петко Борисов Найденов и др., дадени на Цв. Симеонов през 1991 г.

[30] Във връзка с държавните доставки в селото е образувано предприятие "Зърнени храни" с управител Крум Григоров Йончев, счетоводител Борис Алексиев Манчев и магазинери: Атанас Христов Кожлеев, Васил Костов Йолов, Петко Антов Станков и Генади Станиславов Пешев. При изкупуване на наряда от зърнени храни те ощетявали селяните и отчитали свои хора с получените излишъци. Сведения от Никола Крумов, дадени на Цв. Симеонов през 1991 г. [illegible]

[31] Писмо от собственици на едър селскостопански инвентар или техни наследници от с. Медковец, изпратено до председателя на ВНС, в което се съобщава, че през 1948 г. са им насилствено иззети всички машини, и то безвъзмездно.

ГЛАВА ВТОРА

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ 1949 — 1970 г.

1. ИЗГРАЖДАНЕ НА НОВИ СТРУКТУРИ В ТЪРГОВИЯТА, УСЛУГИТЕ И СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО. СТРОИТЕЛСТВО

а/ Потребителна кооперация "Девети септември"

Наред с борбата за укрепване на отечественофронтовската власт се организират и мероприятия, които целят дълбоки промени в икономиката на селото. И тук ръководната роля е на БРП/к/, която в началото се съобразява с традицията на кооперативното движение в България. Въпреки известни трудности, произтичащи от неблагополучията с кооперациите преди 9 септември 1944 г., на 15 октомври с. г. е организирано учредително събрание, на което се слагат основите на потребителната кооперация "9 септември". Първите учредители са 42 души, които избират управителен съвет в състав: Петър Тодоров Митков — председател, Рангел Миленов Пилюшки — зам.-председател, и членове — Ерменко Христов Беремлийски, Кирил Атанасов Сарафски и Иван Петков Петров. В контролния съвет влизат: Рабчо Иванов Опинчев — председател, Методи Александров Конов — секретар, и Илия Маринов Лешов — член.[1]

Новоучредената кооперация започва работа с около 200 000 лева дялов капитал и заем от банката. С тази сума най-напред се открива магазин за бакалски стоки с магазинер Рангел Христов Кожлеев и счетоводител Петър Миленов Пилюшки. За разлика от кооперациите "Орач" и "Пчела", които не получавали подкрепа от тогавашната власт, то ПК "9 септември" се радва на специално внимание и постоянна помощ от страна на ОФ управление. Това ѝ дава възможност все повече да укрепва и да взема връх над частните търговци. През 1945 г. тя разширява своята дейност и обхваща повече отрасли в търговията — доставка на строителни материали, зърнени и фуражни храни. Откриват се още два магазина: в Горната махала /Припека/ и в Долната махала. По същото време кооперацията се залавя със свинеугояване, създава и спестовен отдел. Първоначалните успехи водят към увеличаване на нейния състав. В края на 1945 г. тя има 100 членове с 320 000 лева дялов капитал, а през 1953 г. наброява вече 211 членове.[2]

През 1951 — 1952 г., поради несполучлива подмяна в ръководството, на мястото на председателя Петър Митков, който минава на друга работа, е избран Димитър Средков Бърдов, и кооперацията преживява тежки моменти. След ликвидиране на частната търговия тази дейност пада изцяло върху нея както в търговията и изкупуването, така и в промишлеността. Разширява се и търговската мрежа. Изискванията към ръководството и служителите на кооперацията нарастват, а новият председател, който бил млад и неопитен, не смогвал само с енергичност да компенсира тънкостите на специфичната дейност. Работи на доверие и не се вслушва много в съветите на по-опитните. Неправилните методи на работа довеждат до нарушаване на финансовата дисциплина както от председателя, така и от подчинените му. Като резултат при направената ревизия са надчетени магазинерите Димитър Ефтимов Кютов, Илия Маринов Лешов, Герго Димитров Убовилски, Христофор Борисов Шупов и Тодор Ангелов Лилов. Председателят е освободен от длъжността и осъден да възстанови отклонените парични средства. Същата съдба постига и магазинерите. Този случай, както и пожарът в един от магазините, поради неспазване на противопожарните изисквания от магазинера Тодор Софрониев Амбов, костват около 10 000 лева на кооперацията и я поставят в затруднено положение, а през 1952 г. — и пред крах. В продължение на кратко време изредилите се трима председатели не съумяват да се справят с положението, поради което се оттеглят доброволно. Едва след излизане на министерското постановление за създаване на ликвидационен заем и с назначаването на Рангел Миленов Пилюшки за директор /впоследствие избран и за председател/ кооперацията се изправя на крака и започва редовна дейност. Новият председател, макар и с незавършено средно образование, но опитен кооперативен деец, подобрява работата в кооперацията и на самия управителен съвет. Раздвижва се не само търговската дейност, но се създават и промишлени предприятия — пивоварна работилница за лимонада и боза, производство и продажба на хляб и др. Към 1956 г. кооперацията укрепва и започва да развива активна дейност без нови сътресения. Увеличава се членската маса, натрупват се печалби от търговията, редовно се изплащат дивидентите на членовете. Възвръща се доверието към кооперацията. За това допринася без съмнение и липсата на конкуренция — след ликвидиране на частния сектор в търговията. Преди обединението с производителната кооперация в с. Сливовик, през 1960 г. със своята дейност и добро финансово състояние медковската кооперация се нарежда на едно от челните места в окръга.

Обединителното събрание на потребителните кооперации ''9 септември'' в Медковец и ''Единство'' в Сливовик се провежда на 22 април 1960 година. Избран е управителен съвет от 7 души: Рангел Миленов Пилюшки — председател, Ангел Дамянов Иванов — зам.-председател, и членове — Петко Иванов Шоков, Радко Тодоров Опинчев, Борис Русинов Амбов, Славчо Тодоров Игнатов и Георги Стойнов Вълчев.

Събранието решава обединената кооперация да се именува ''9 септември''. Управителният съвет се заема сериозно с увеличаване на членския състав и подобряване на цялостната търговска дейност, в резултат на което в края на 1969 г. броят на кооператорите нараства на 1599 души /само от Медковец 1110/, а дяловият капитал е увеличен на 18 969 лева. Благодарение на опитните в търговията и кооперативното дело председатели Рангел Пилюшки, а след пенсионирането му, Ангел Дамянов и особено Цветан Угринов — с добър организационен опит и икономическо образование, на добре комплектувания и квалифициран състав на счетоводството и магазинерите, потребителната кооперация засилва своята полезотворна дейност. Тя обхваща почти всички отрасли на търговията както в снабдяването на населението със стоки, така и в изкупуването на селскостопанските произведения — птици, яйца, свинска мас, кожи и др. Показатели за нарасналите възможности са стокооборотът и печалбата. Докато през 1962 г. стокооборотът възлиза на 944 550 лева, то през 1969 г. достига 1 531 879 лева. Естествено това влече след себе си нарастване и на печалбата, която в края на 1959 г. възлиза на 50 104 лева, докато при обединението двете потребителни кооперации отчитат общо 30 001 лева.[3] Това ѝ дава възможност да започне търговия предимно със собствени средства и по-малко да прибягва към банков кредит.

Нарасналите възможности на потребителната кооперация позволяват на управителния съвет да построи в Медковец през 1965 — 1966 г. масивна двуетажна сграда от 250 кв. м, оборудвана с нова съвременна мебел, в която се настаняват гастрономът, ресторантът и два магазина — за домашни потреби и за конфекция. През следващите 1968 — 1969 г. подобна сграда се построява и в с. Сливовик. И двете са изградени главно със собствени средства на кооперацията и с известна помощ на Централния кооперативен съвет /ЦКС/. Кооперацията успява да се снабди и със свои превозни средства — лекотоварна кола и камион.

б. Трудовокооперативно земеделско стопанство ”Георги Димитров”

По-трудно се създава организация за кооперативно обработване на земята, макар че поддръжници на тази идея е имало сред кооперативните дейци още преди 9 септември 1944 г. Андрей Матов Суролейски, един от основателите на кооперация ”Пчела”, организира група селски стопани, която посещава с. Голинци, за да се запознае на място с организацията на единственото по това време в Ломска околия ТКЗС ”Нов живот”. Неверието на медковчани осуетява желанието на Суролейски и неговите съмишленици.

През 1946 г. Медковец наброява около 5300 жители в 1200 домакинства с общо стопанисвана земя около 80 000 дка. Земята се обработва предимно с работен добитък. Сравнително добре се използуват и селскостопанските машини. Около 40 стопани притежават трактори и прикачени плугове, но ги използуват главно за обработване на своите земи. В селото има 17 вършачки и над 100 жетварки и сноповръзвачки.

Инициатор и основна движещаа сила за организиране на ТКЗС в Медковец е БРП/к/. Още през пролетта на 1945 г. местният комунистически актив избира комитет от 4 души, който да проучи възможностите за образуване на ТКЗС.[4] В продължение на година и половина обаче усилията на най-убедените партийни активисти остават без резултат. Причините се крият както в съществуващите още неясноти по изграждането на ТКЗС, така и в неверието на средните селяни /мнозинство от населението/, силно привързани към собствения имот, страхуващи се от неизвестността на бъдещето. Известно колебание и сдържаност към колективното обработване на земята проявяват и немалко членове на БРП/к/, между които и партийният секретар Ерменко Беремлийски. Влияние оказва и агитацията на опозицията и най-вече на БЗНС ”Никола Петков”. След избирането на Рангел Кожлеев за секретар на комунистическата организация привържениците на ТКЗС се активизират. За каузата е спечелен и Иван Петков Петров от ръководството на БЗНС. Постепенно желаещите да влязат в ТКЗС се увеличават, но те са предимно бедни и малоимотни селяни. При това положение и по съвета на директора на БЗКБ в Лом се взема решение в Медковец да се изгради ”Скотовъдно-производителна кооперация”.

На 6 октомври 1946 г. по инициатива на Рангел Кожлеев, Георги Биволарски и Иван Петков се свиква учредително събрание, на което присъствуват 25 души. От тях обаче само 11 души се записват в СПК. Избран е управителен съвет от 5 членове: Рангел Христов Кожлеев — председател, Георги Филипов Биволарски — зам.-председател, и членове — Герго Димитров Убовилски, Цветан Кръстянин Нейков и Цветан Симеонов Беремлийски; в контролния съвет влизат: Тодор Ангелов Лилов — председател, и членове — Петко Иванов Шоков и Петко Евстатиев Вачов. Събранието приема новосъздадената кооперация да се наименува СПК ”Георги Димитров”. Политическата принадлежност на основателите на СПК е: 10 души комунисти и 1 член на БЗНС; по социално положение: занаятчии — 5, земеделски стопани — 4, учители — 1, дребни търговци — 1. Обемът на кооперираната земя възлиза на 305 дка, а броят на стопаните — 42[5]. По своя характер СПК ”Георги Димитров” е единствена в България по това време. Изработването на подходящ устав е възложено на най-компетентния в това отношение кооператор Иван Петков Петров.[6]

Според приетия устав основната цел на кооперацията е ”да се грижи за всестранното подобрение на скотовъдството в района на медковската община... да осигури по-голяма рентабилност на скотовъдните стопанства и подобри материалното положение на кооператорите”. За постигането на тази цел то решава да създаде собствено образцово и демонстративно скотовъдно производително стопанство ”за производство на елитен, расов, разплоден и продуктивен едър и дребен добитък, домашни птици и пчели”, с което да задоволява нуждите на ТКЗ стопанства в околията и производство на животински продукти за пазара.[7]

Още със започване на своята дейност кооперацията извършва есенната сеитба. ТПС комисия я одворява с 30 дка от общинската мера в местността ”Гужово кладенче”. Записват се нови кооператори. На 12 октомври членовете нарастват на 30 души, а притежаваният имот достига 800 дка ниви, ливади и пасища, 18 говеда, 88 овце, 10 свинемайки, 200 кокошки, 50 гъски и 12 пчелни кошера. Управителният съвет моли Министерството на земеделието да ги подпомогне като новоучредена кооперация с кредит.[8]

Още в първите стъпки кооператорите проявяват усърдие в работата си. Построяват необходимите стопански сгради: отначало птичарник, а впоследствие яхър и кочина. През 1947 г. от БЗКБ се изтеглят 800 000 лева, с които се закупуват 7 дойни крави кулска порода, 50 овце и 7 шилета.[9]

На общо събрание кооператорите решават да разширят дейността си, като развиват, освен племенно животновъдство, и полевъдство съгласно примерния устав на ТКЗС. По такъв начин кооперацията се превръща в многоотраслова. Кооператорите имат благородната амбиция да работят образцово и съзнателно, така че да покажат предимствата на социалистическата организация, на колективната обработка на земята и спечелят симпатиите на стопаните от частния сектор. Изграждат се две полевъдни звена, които засяват нивата с пшеница. Към стопанския двор в местността ”Козаровец” се създават зеленчукова градина и малък язовир за поливане, засаждат се 20 дка бостан и др.

За да се осигури механизирано обработване на земята, кооперацията става колективен член на МТС — Брусарци. Това позволява между звената да се разгори съревнование за получаване на по-добри резултати. Благодарение на дълбоката машинна оран и качествената работа на звената са получени 250 — 300 кг царевица зърно от декар при средни норми 160 — 180 кг, а от пшеницата се добиват 180 кг на декар. За Медковец това са рекордни добиви. Управителният съвет на кооперацията раздава по 365 кг пшеница на всеки кооператор.

На 10 юни 1948 г. след отчитане на целогодишната дейност на СПК председателят Рангел Кожлеев преминава на друга работа и на негово място е избран Иван Петков Петров.

Необходимо е да се посочи обаче, че наред с постигнатите добри резултати в дейността на СПК ”Георги Димитров” се допускат и редица слабости и грешки, характерни за повечето от кооперативните стопанства в първите години. Те са посочени още на конференцията на ТКЗС в Ломска, Видинска, Кулска и Белоградчишка околии, състояла се на 29 декември 1946 г. Това са главно организационни слабости и безплановост в работата. Изтъква се необходимостта от повишаване на трудовата дисциплина, липсата на трудови норми и тяхното строго спазване там, където ги има. Обръща се внимание на състава на стопанските и контролните съвети, в които трябва да намерят място най-добрите земеделски стопани, а не разни учители, доктори и чиновници. Особено важно е да не се самозабравят ръководствата, а за всичко да се допитват до стопанския актив.[10]

Повечето от посочените констатации имат отношение и към медковската кооперация. Към тях трябва да прибавим и това, че по-голяма част от състава на кооперацията нямат достатъчно опит и не са се занимавали пряко със земеделска дейност. От 30-те членове само 6 са средни земеделски стопани. Останалите са занаятчии, чиновници, търговци, малоимотни и безимотни селяни — почти всички непознаващи организацията на модерните земеделски стопанства. При това трима души от ръководството, начело с председателя, са занаятчии. Показателен е и фактът, че още в началото 9 души кооператори отказват да внесат земята си и остават спомагателни членове, като заявяват, че ще я подпомагат парично.[11] Пряко участват в производителната дейност семействата на 10 кооператори, които са влезли в стопанството със земята, добитъка и селскостопанския си инвентар.

Ръководството допуска грешки и при разпределението, което се извършва съгласно комунистическия принцип — според нуждите, а не според заработеното. СПК "Георги Димитров" не успява да се превърне в образец и притегателен център и поради разногласията в комунистическата организация. Редица изтъкнати комунисти /средни земеделски стопани като Рангел Миленов Пилюшки[12], Иван Георгиев Грънчарски, Ангел Младенов Чиков, Иван Борисов Дяволски и др./ смятат, че все още не са назрели условията за създаване на ТКЗС в Медковец. Техните виждания и поведение действуват възпиращо на мнозинството средни селяни. Не случайно през 1947 г. броят на кооператорите не нараства. В края на 1948 г. СПК "Г. Димитров" прекратява съществуването си, като целият ѝ членски състав се включва в създадения към кооперация "9 септември" отдел "ТКЗС".

СПК "Г. Димитров" бележи първия етап в развитието на трудовото кооперативно земеделско стопанство в Медковец. Вторият етап започва от средата на 1948 година. С изземването на едрия земеделски инвентар, започнало в началото на същата година, и с образувания в селото клон на МТС се създават по-благоприятни условия за образуване на ТКЗС. В резултат на близо 4-месечната активна агитационна работа на БРП/к/ и ОФ и с помощта на ОК на БРП/к/ в Лом редица комунисти — добри земеделски стопани, възприемат идеята за създаване на ТКЗС като отдел към потребителната кооперация "9 септември". На 13 юли

Ст. лейт. Никола Ефр. Куткудейски, 23 г., загинал на фронта през 1944 г.

Серж. Георги Л. Барашки, 23 г. загинал на фронта през 1944 г.

Серж. Иван Ник.Манойлов, 22 г. загинал на фронта през 1944 г.

Част от репресираните медковчани след Девети септември 1944 г.

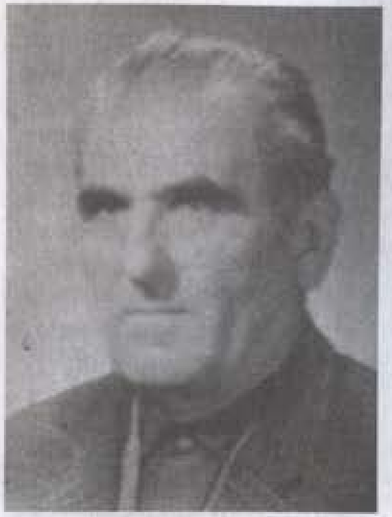

Спас Александров Порчов

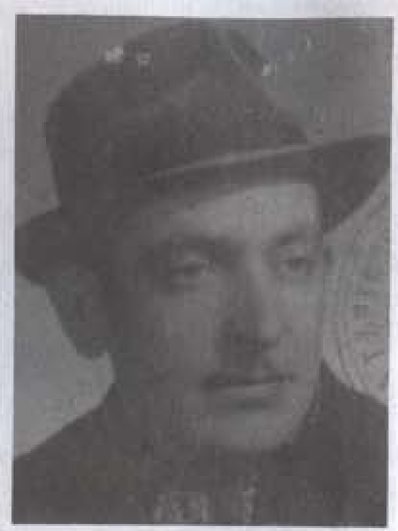

Цеко Петров Койчов

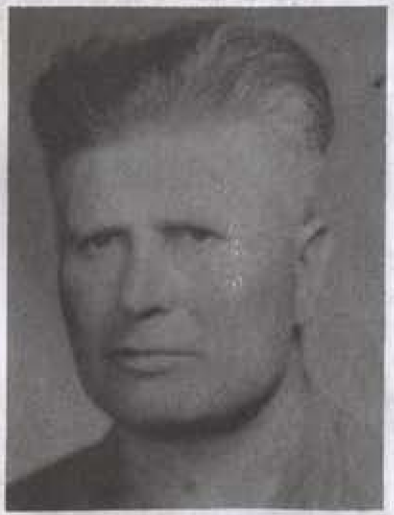

Александър Димитров Сарафски /Синигера/

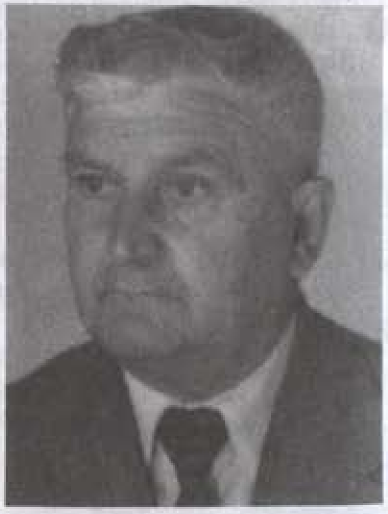

Цветан Миленов Манастирски

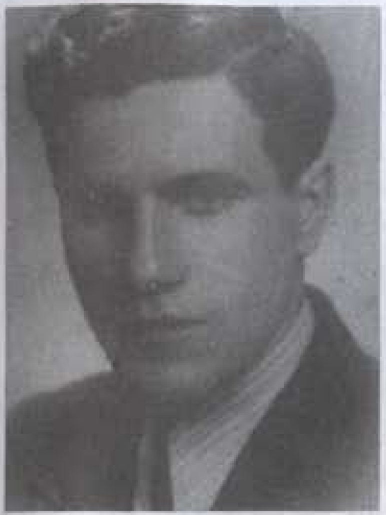

Йосиф Стефанов Тиков

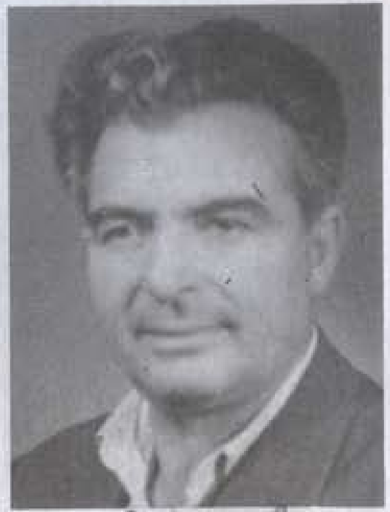

Сафронов

Цветан Ангелов Боздуков

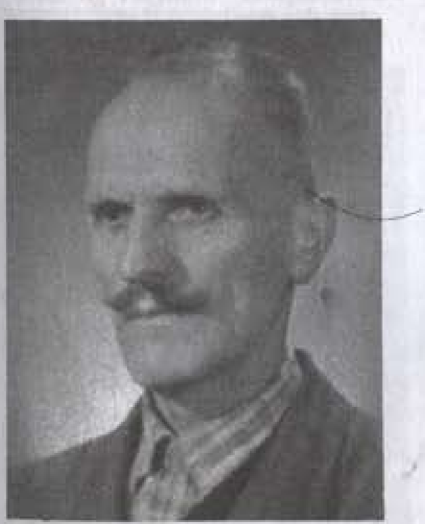

Стефан Иванов Пешов

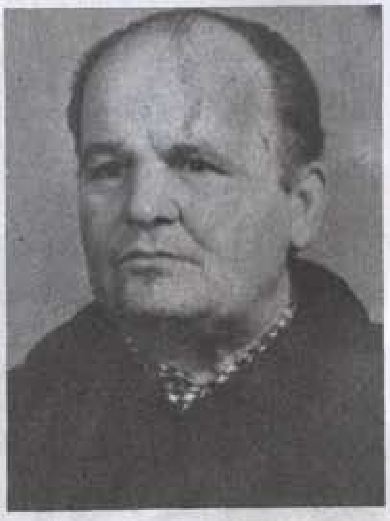

Томо Якимов Попов

Иван Борисов Порчов

Крум Спасов Миков

Софрон Спасов Бояджиев

Доц. Никола Каменов Биволарски — юрист

Благой Горанов Татарджийски художник

Венера Симеонова — артистка

Херувим Николов Рачев детски писател

Д-р Александър Димитров Ничев професор по класическа филология в Софийския университет

Николай Евлогиев Попов
художник

Цветан Борисов Торньов
артист — самодеец

Петър Софрониев Кузманов
историк

Цветан Рангелов Симеонов
историк

Георги Кръстев Пасланджийски
учител — автор на учебници

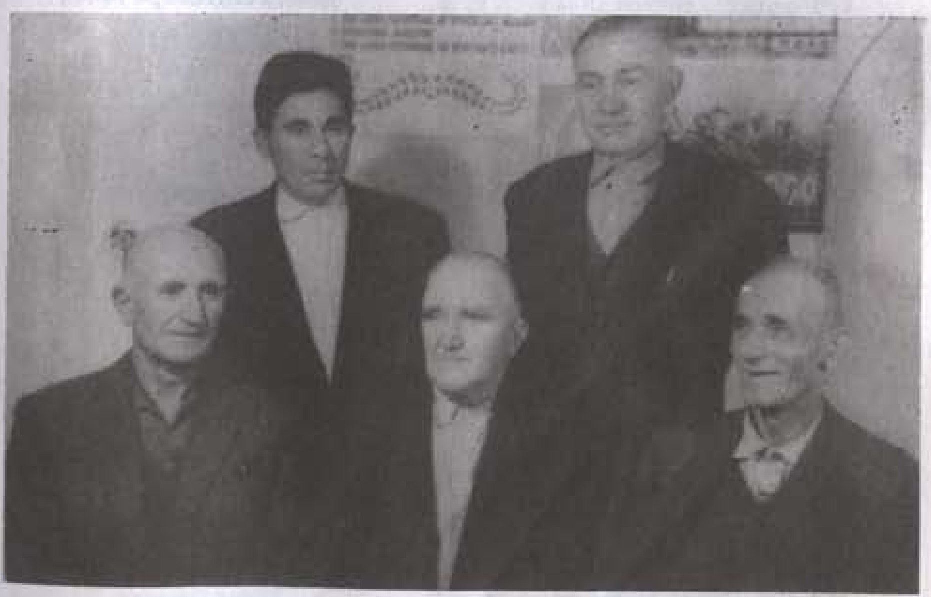

Нелегалният комитет на БРП в Медковец 1942 — 1944 г.; седнали отляво надясно: Рабчо Опинчов, Иван Грънчарски, Илия Лешов; прави — Георги Биволарски и Рангел Кожлеев

Стоян Младенов Свинарски — БЗНС репресиран преди и след Девети септември 1944 г.

Велко Младенов Свинарски, демократ, репресиран преди и след девети септември 1944 г.

Петър Миленов Пилюшки, БРП, осъден на смърт 1943 г.

Ценка Биволарска — БРП, ятачка на партизански отряд "Христо Михайлов"

Христофор Борисов Шупов, строител "Герой на "социалистическия" труд"

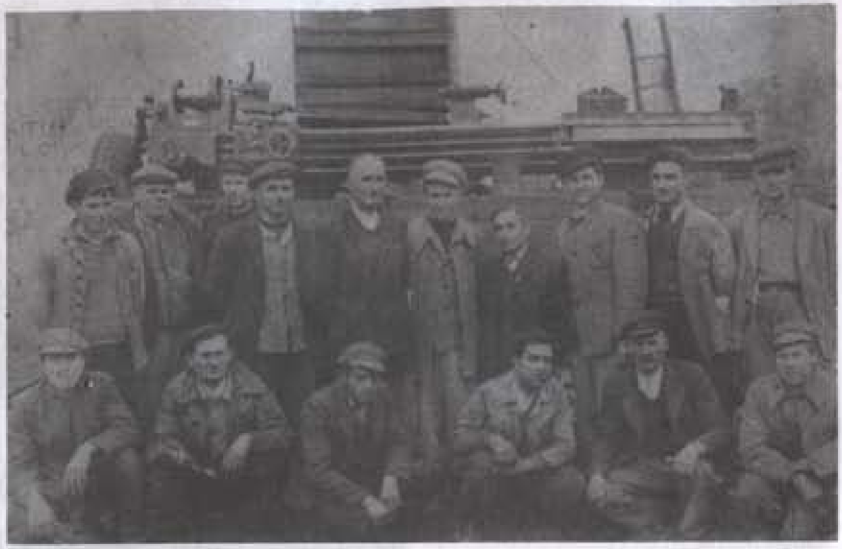

Персоналът на Машинно-тракторната станция /МТС/ в Медковец 1955 г.

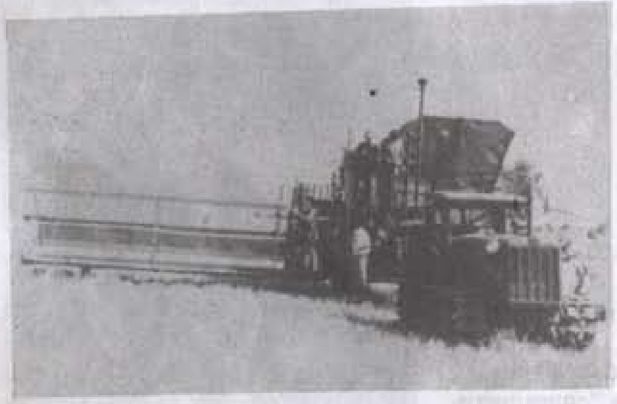

Първият комбайн "С-6" на жътва в м. "Орничака" — с. Медковец

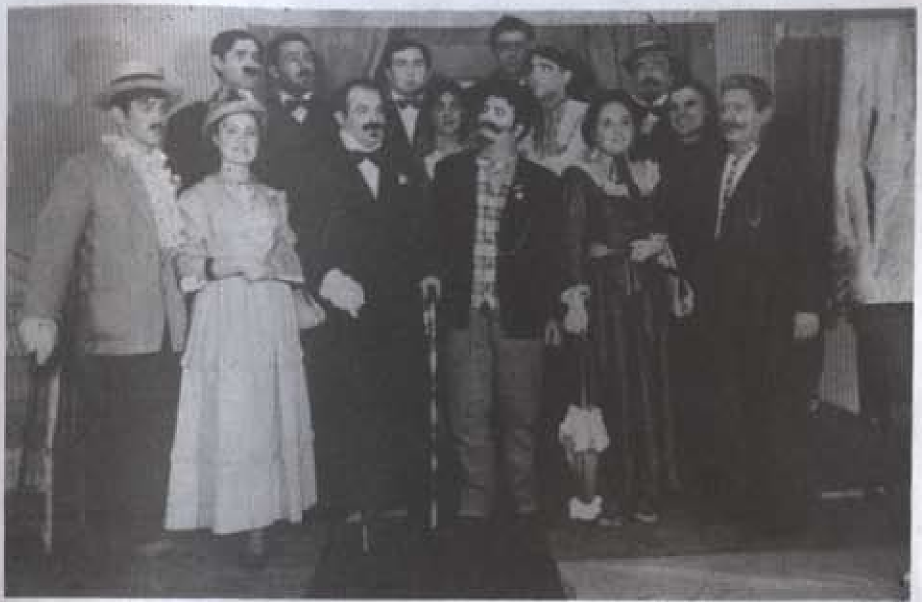

Театралният самодеен колектив в пиесата "Службогонци"

Венера Симеонова в ролята на Хедера от оперетата "Къщата на трите девойки" от Франц Шуберт

Бюст-паметникът на княз Иван Кулин в с. Медковец — Петковден 1970 г.

Новата сграда на Медковската гимназия

Сградата на общината, ТПК и пощата

Част от площада в с. Медковец

Жилищни блокове в центъра на с. Медковец 1975 г.

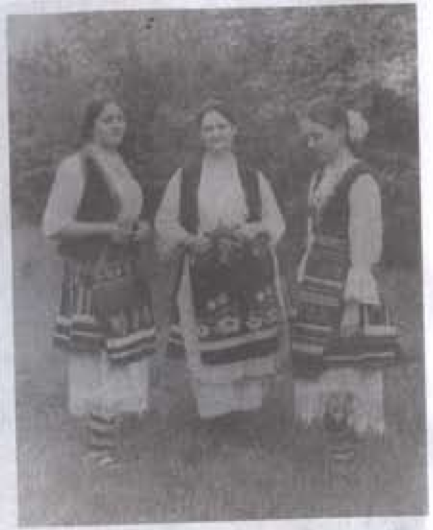

Народна лятна женска носия от с. Медковец

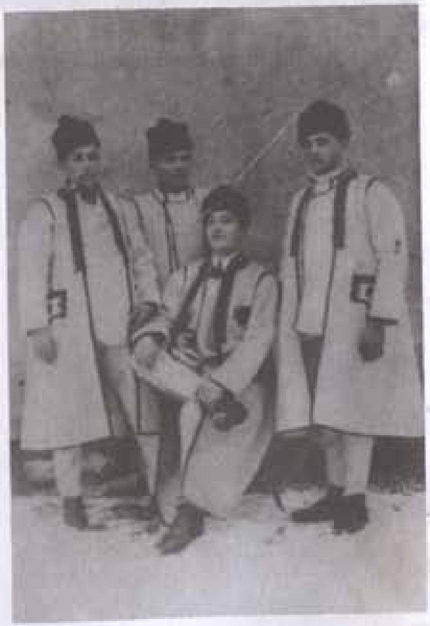

Народна зимна мъжка носия от с. Медковец

1948 г. се провежда учредително събрание в клуба на СНМ, на което слагат подписа си под протокола като членове — основатели, 33 души. От тях 29 са комунисти, 1 член на БЗНС и 3-ма безпартийни. По социално положение учредителите се разпределят така: 17 средни земеделски стопани, 13 дребни стопани, 1 търговец — дребен, 1 чиновник и пенсионер — железничар. Събранието избира управителен съвет в състав: Рангел Миленов Пилюшки — председател, Петър Тодоров Митков — зам.-председател, и членове — Герго Димитров Убовилски, Иван Петков Петров и Рабчо Иванов Опинчев. В контролния съвет влизат: Рангел Христов Кожлеев — председател, Борис Маринов Пърчоев — секретар и Найден Петков Минов — член. Избрана е и комисия за оценка на живия и мъртъв инвентар, състояща се от 5 души. При обсъждане на Примерния устав на ТКЗС се правят редица изменения и допълнения към чл. чл. 10, 17, 31, 41, 61 и 78 — за оценката на внесения инвентар, срок за внасяне на дяловия капитал и др. Приема се чистият доход да се разпределя, както следва: за рента на земята 40 %, за възнаграждение на положения труд 50 % и за фондове 10 %. По чл. 79 освен съществуващите фондове се учредява и фонд старчески пенсии.[13]

За кооперативно обработване на земята членовете внасят своите ниви, възлизащи общо на 1434 дка. Общият брой на членовете на кооперативните семейства достига 147 души. Но само 60 от тях са годни за целогодишна работа. Стопаните внасят своя инвентар от 12 волски коли и 6 чифта волове.[14] Само овцете са прибрани в стопанския двор на СПК ”Г. Димитров”, а едрият рогат добитък и инвентарът, поради липса на помещения, са оставени в домовете на кооператорите. Пред управителния съвет изникват редица сложни и трудни за решаване въпроси, свързани с направата на стопански дворове и сгради за инвентара и добитъка, събиране на земята в блокове, набиране на средства и др.

Още през септември 1948 г. стопанството е одворено с 50 дка от общинската мера в местността ”Бреста”.[15] Много трудности се срещат при оформяне на кооперативните блокове. ТПК комисия приема предложението на УС да се съберат земите на ТКЗС в три блока в местностите: "Горуняка", "Горно ливаге" и "Липена", където са разположени най-много кооперативни ниви. След утвърждаване плана за блокуването общоселското ръководство на БРП /к/ и ОФ организира събрание с частните стопани, чиито земи попадат в блоковете на ТКЗС. Предлага им се да станат и те членове на стопанството или в противен случай ще им се даде равностойна по количество и качество земя от парцелите на кооператорите, останали вън от блоковете. Само три-четири души обаче се съгласяват да станат кооператори, останалите решително отказват, като заявяват категорично, че няма да отстъпят земите си. Насърчавани от противниците на ТКЗС, те и след като им връчват известията, продължават да упорствуват. Пречат на техниците при размерването на блоковете и особено при разораването на синорите от тракторите. Най-упорито се противопоставят Ефтим Кютов, Слави Рангелов Чашов, Найден Георгиев Генов, Петър Христов Генов и други, все средни земеделски стопани, хора трудолюбиви, дълбоко свързани със земята, която оплодена от техния труд, им дава възможност да се замогнат материално и да живеят един сносен живот. Дълго след това те не се примиряват и окуражавани от Ефрем Давидов Нейков — ляв земеделец — единнофронтовец, със заслуги в антифашистката борба, организират делегация от 20 души и заминават за София. В Министерството на земеделието при Георги Трайков те се оплакват, че земята им е заграбена от ТКЗС и тази, която им е дадена, не е равностойна. Макар че им обещават да проверят на място, молбите им остават без последствие.[16]

†Бенчо

След блокуването на земите на 1 септември 1948 г. започва есенната сеитба. Използуват се както дребният земеделски инвентар и работен добитък на кооперацията, така и машините от МТС в селото. Едновременно медковската община и ОФ комитет изпращат мотивирано изложение до Министерството на земеделието и горите за обособяване на клона на МТС — Брусарци, в самостоятелно МТС в Медковец. В него те съобщават, че имат голям брой собствени машини, подготвени квалифицирани технически кадри — около 50 души, и че общината отпуска безплатно 50 дка за двор на станцията. Молбата им е уважена и със заповед от 31 декември 1948 г. на Министерството в страната са открити нови 15 МТС, между които и в Медковец.[17]

Едновременно с това за по-доброто планиране, организация и отчет на цялостната работа УС създава отделно счетоводство от това на ПК "9 септември". За счетоводител е назначен Иван Илиев Ерменков, младеж със средно икономическо образование, който с помощта на председателя Рангел Пилюшки бързо усвоява работата и в продължение на 22 години — и като главен счетоводител — ръководи финансово-счетоводната дейност на ТКЗС.

През зимата на 1948 — 1949 г. се извършва широка разяснителна и агитационна работа сред населението за масовизиране на стопанството. Обръща се внимание особено на средните селяни — комунисти, които трябва да дават пример на безпартийните. На едно от събранията се поставя категорично въпросът за тяхното влизане в ТКЗС. Вземат се крути мерки срещу най-упоритите. Стига се до изключване от комунистическата организация на Ангел Младенов Чиков /участник в Септемврийското въстание/, който със своето неверие и открито противопоставяне дава лош пример на останалите. Все пак "агитацията" дава известни резултати. В началото на 1949 г. /февруари и март/ в ТКЗС са приети нови 47 стопани с 1863 дка обработваема площ. Половината от новопостъпилите изхождат от средните селяни — 22 души. С тях броят на кооператорите се увеличава на 82 домакинства с 338 души, от които 180 годни за работа. Нараства и поземленият фонд на 3327 дка, от които 263 дка гори и ливади, 6 дка зеленчукови градини и 3 дка лозя. Увеличават се добитъкът и селскостопанският инвентар. През пролетта на 1949 г. ТКЗС разполага с овче стадо от 189 овце, 18 чифта волове, 18 волски коли, 1 конска каруца с 2 коня и една волска жетварка-сноповръзвачка.[18]

За да осигури навременна и качествена обработка на земята и прибирането на реколтата, ръководството на ТКЗС сключва на 31 март 1949 г. договор с МТС за машинна обработка. В него се фиксират сроковете на започване и завършване на определените селскостопански дейности, изискванията за дълбочината на оранта, начинът на извършване и заплащането, което ставало в пари или в натура. Точно са определени и задълженията на договарящите се страни. За извършената през 1949 г. пролетна и есенна оран, жътва и вършитба ТКЗС заплаща 893 420 лева.[19] Обслужването на ТКЗС от страна на МТС въз основа на подобни договори става постоянна практика и продължава без прекъсване до изкупуване на машините от кооперативното стопанство през 1962 г. Още след оформянето на блоковете ръководството на ТКЗС се ориентира към отглеждане главно на зърнени култури: пшеница, царевица, слънчоглед и в по-малък размер фуражни култури за добитъка. През март 1949 г. управителният съвет на ТКЗС обсъжда и приема производствената организация, като утвърждава "звеното" за основна производствена единица. Изградени са 2 полевъдни бригади с по 4 звена: първа бригада с бригадир Герго Димитров Убовилски и звеноводи: Георги Александров Табаков, Петър Александров Първоев, Евгени Миленов Пилюшки и Петко Иванов Шоков, и втора бригада с бригадир Илия Александров Нейков и звеноводи: Спас Николов Белчев, Милан Филипов Биволарски, Славейко Томов Паунов и Иван Кръстев Марков. За отговорник на зеленчуковата градина е определен Иван Петков Петров. Кооператорите са разпределени по звената. Управителният съвет зачислява на бригадирите и звеноводите обработваемите площи, инвентара и работния добитък.

Отначало работата тръгва добре. Звеноводите и кооператорите дават обещание за срочно и качествено изпълнение на пролетната сеитба в чест на Първи май. С цел да стимулира ентусиазма на кооператорите, управителният съвет определя предметни награди: обуща, рокли, блузи и др. Явяват се обаче редица трудности и слабости в организацията на работата, които водят до недисциплинираност и разколебават кооператорите. Неблагоприятните условия, при които се наложило да работят новоприетите членове /извън блоковете, на различни места из землището/ и некачествената работа на споповързвачките, вследствие на което те полагали излишен труд за връзването на снопите, от една страна, и, от друга, недоволството на бригадирите поради ниското възнаграждение /20 трудодни на месец/ ги карали да не изпълняват добре задълженията си. Всичко това, както и постоянната агитация от страна на противниците на ТКЗС усилват колебанията и неверието сред кооператорите. Започват да се подават молби за напускане на кооператива. Най-напред това правят чуждите на кооперативното дело хора, засегнати от мероприятията на властта, или недисциплинирани като Вълчо Давидов Нейков, баща му Давид Аврамов Нейков и Софрон Рангелов Табаков /член на БКП/, които кооперативното събрание изключва на 12 юни 1949 година.[20]

Въпреки това трудовата дисциплина не се подобрява. Не дават резултат и усилията на създадената ППО при ТКЗС със секретар Надежда Иванова Амбова и на УС, които разглеждат работата на бригадирите и им правят бележки. Подават заявления за излизане от ТКЗС още 17 души, повечето от които сочат като причина лошата работа на бригадирите. УС отново разглежда работата на бригадирите и ги уволнява, а на тяхно място назначава Славейко Томов Паунков и Рабчо Иванов Опинчев.[21] И те обаче не се задържат задълго. Общото кооперативно събрание, което разглежда подадените заявления, изключва от редовете си 10 души, а на 7 души не уважава молбите.[22]

При отчитане на 1948 — 1949 стопанска година, въпреки големите трудности, неуредици и падналата градушка, ?? работилите съзнателно, постоянно и честно получават добро възнаграждение. !

През септември 1949 г. ТКЗС оформя в блокове и земите на приетите през пролетта членове, което този път е извършено без съпротива от частните стопани. Изграден е през лятото с кирпич яхър за 20 — 30 глави добитък и в края на сеитбата са настанени останалите по частните дворове инвентари и волове. Общото кооперативно събрание през март 1950 г. избира за председател на ТКЗС Петър Тодоров Митков.

През стопанската 1949 — 1950 година работата в ТКЗС е по-спокойна и резултатна, без разхищение на време и труд. За това допринасят блокирането на цялата кооперативна земя, по-добрата организация на работата и по-навременният контрол от страна на УС. По-добри организатори и внимателни към кооператорите се оказват полевъдните бригадири Петко Евстатиев Вачов и Иван Кръстев Пасланджийски. В борбата им за укрепване на трудовата дисциплина те получават помощ и от ППО при ТКЗС, която по време на кампаниите организира и разгаря съревнование между бригадите и звената за най-добра организация на работата, трудова дисциплина, качествено и навреме свършена дейност. Най-добре се представя звеното на Георги Илиев Михайлов, състоящо се изключително от жени, което носи преходното знаме до края на лятната кампания.

Годината 1949 — 1950 завършва с много добри резултати, дори по-добри от предишните. Отчетени са държавните доставки. Счетоводството навреме приключва сметките и кооператорите получават достатъчно жито, царевица, сирене, вълна и олио за положения труд и за рента. Дори остават в запас още десетки тона зърно и животинска продукция. Това са първите успехи на ТКЗС в Медковец.

Известно е, че Петият конгрес на БКП /декември 1948 г/ взема курс към масово коопериране на селското стопанство. Това означаваше в кратки срокове да се извършат коренни икономически и социални промени в селото, да се преодолеят редица трудности от социалнопсихологически характер — привързаността на селяните към земята, традиции и др. Тази постановка бе дори в разрез с изказването на Ленин, според което за съзнателно и доброволно участие в колективизация на земята е необходима цяла ”историческа епоха”, а при благоприятни условия поне ”едно-две десетилетия”.[23]

Като се изхожда обаче от решението на Петия конгрес на БКП и обстоятелството, че след национализацията на индустрията е наложително да има и уедрено селско стопанство върху колективни релси, централното комунистическо ръководство дава указание в началото на 1950 г. да се предприеме в кратки срокове масова колективизация в селското стопанство. И макар че ЦК на БКП подчертава на думи, че на траен успех при изграждането на ТКЗС може да се разчита при спазване на принципа на доброволността, на практика тази теоретична позиция не се спази.

Как се проведе масовизацията на ТКЗС в Медковец? Още през февруари 1950 г. партийното ръководство начело с Рангел Христов Кожлеев и Георги Филипов Биволарски се заема сериозно за успешно решаване на поставената задача. Под ръководството на общоселския комитет на БКП се провежда разширено съвещание с актива на ОФ, БЗНС, женското дружество, СНМ, ДПО ”Септемврийче” и най-добрите кооператори, посветено на масовизацията на ТКЗС. На събранието участвува и представителят на Окръжния комитет на БКП Цветан Денчев. Приема се план за агитационно-разяснителна дейност сред селските стопани, с цел да бъдат убедени в предимството на колективното обработване на земята. Организират се агитгрупи, предимно от жени, членове на СНМ, и деца — септемврийчета. Общинският съвет изработва план за производството и задълженията на всеки земеделски стопанин, като се обръща внимание на навременното и качествено издължаване на държавните доставки. Изготвени са листовки с конкретни данни, които се предоставят на агитаторите. През мъртвия сезон се организират квартални седенки, на които младежките агитки издигат лозунги: ”Майки и бащи, за нашето щастие станете членове на ТКЗС”, ”ТКЗС — мир, щастие и благоденствие”. В същото време агитки издигат лозунги из селото против богатите медковчани, а по оградите и стените на къщите са изписани изрази от този род: ”Хей, кулак, кулак, ти си стар народен враг”. Правят се и общи събрания, на които агитатори от околийски мащаб разясняват предимствата на ТКЗС пред дребното земеделско стопанство. В помощ на местните ръководства в Медковец ОК на БКП в Лом изпраща бившия партизанин Тодор Чулев и инструктор Иван Арсенов.

Въпреки тази активна и повсеместна агитация, мнозинството от средните стопани не подават молби за ТКЗС. Общоселският комитет, като преценява правилно значението на комунистите, поисква помощ от ОК на БКП за справяне с членовете, които не съдействуват за изпълнение на поставената задача. След обследване на комунистическата организация от нея са изключени 30 души, а други са наказани с предупреждение.[24]

Междувременно в разяснителната работа за масовизиране на ТКЗС се включват и всички общински съветници.[25] През август агитационно-разяснителната работа става всеобхватна и активна. Опитът показва, че груповата форма на агитация и издигането на лозунги не са особено резултатни и затова се преминава към "индивидуална агитация". Тя се насочва към определени авторитетни земеделски стопани, заможни или средни, които имат влияние сред селяните. Поканени от инициативния комитет, без много колебания Цветко Марков Торньов, Макавей Петков Манастирски, Андрей Матов Суролейски и Цветко Рангелов Беремлийски първи подават молби за влизане в ТКЗС. На 15 август 1950 г. имената на тези честни и трудолюбиви селяни първи са записани върху червената дъска на кандидатите за кооператори. Техният пример е последван и само за две седмици 958 частни стопани подават молби за членове на ТКЗС. Не подават молби 99 домакинства.[26] Това е преломният момент в колективизацията. На общокооперативното събрание на 5 септември 1950 г. става обсъждане на подадените молби и приемане на новите членове. Ръководството на БКП и на ТКЗС преценява, че 69 от подалите молби стопани заради противокооперативни прояви не бива да се приемат, за да не рушат кооперативното стопанство отвътре. След приемане на новите кооператори, което се извършва групово по 10 души, се избира управителен и контролен съвет. За председател на управителния съвет е избран Рангел Христов Кожлеев, а Петко Евстатиев Вачов за заместник-председател. Начело на контролния съвет застава Иван Георгиев Грънчарски.[27] На събранието е обсъден и приет уставът на ТКЗС.

След избирането на ръководните органи и приемане на устава ТКЗС се отделя от ПК "9 септември" и се оформя като самостоятелна стопанска организация. Впоследствие то е наименувано "Гигант", поради размерите на обработваемата земя и броя на членовете — най-голямо в Ломска околия. След масовизацията кооперативната земя достига 62 526 дка срещу 17 474 дка на частните стопани.[28] За по-малко от година съотношението между кооперативния и частния сектор се изменя коренно. Докато в края на 1949 г. то е 7,5 % към 92,5 % за частния сектор, през есента на 1950 г. показателят се обръща на 22 към 78 за кооперативния сектор. Тази форсирана масовизация на медковското кооперативно стопанство не е типична за страната. Средната големина на ТКЗС в България за този период е около 8 хиляди дка. Както ще видим, това има отрицателно влияние за по-нататъшното развитие на стопанството.

След приемане на новите кооператори дяловият капитал достига 158 хиляди лева, а внесеният инвентар се изчислява на 6 620 000 лева. Нараства и броят на кооперативния добитък — 780 вола, 147 крави, 41 коня и 3200 овце.[29]

УС и стопанският актив са изправени пред решаването на много отговорни задачи, свързани с големи трудности: да се създаде правилна организация на труда на многобройния колектив, да се съберат и оценят инвентарът и добитъкът, да се приберат семената и фуражите, да се извърши есенната сеитба. Специално назначена комисия — от Милети Петров Биволарски, Рангел Герґов Йончев и новоназначения агроном Емил Данаилов — се занимава с оценката и приемане инвентара и добитъка. С помощта на Общинския съвет кооператорите изграждат от камък и кирпич 2 яхъра във II и IV район на ТКЗС, в които се настанява част от едрия рогат добитък. Останалият, както и овцете, разпределени в 27 стада, се настаняват в собствените кошари и яхъри на кооператорите. В четирите района са изградени 32 полевъдни бригади, в които се формират 149 звена от по 7 — 10 кооператори.[30] Създадена е и животновъдна бригада с бригадир Цветан Кръскянин Нейков. (Дудия)

След създаване на организацията УС, бригадирите и кооператорите под ръководството на агронома успешно завършват есенната сеитба до края на октомври 1950 година. Даже оказват помощ със 120 плуга на ТКЗС в с. Расово.

Въпреки тези успешни първоначални стъпки на стопанството, скоро настъпва труден период в неговото развитие. В продължение на около 5 години, включително и 1954 г., ръководството на ТКЗС, с помощта на секретарите на БКП, на ОФ и на общинската власт, подпомогнати от околийските окръжни органи, води отчаяна борба за неговото оцеляване. Още на 20 ноември 1950 г. общокооперативното събрание изключва от своите редове 20 кооператори, които отказват да издължат семенния и фуражния фонд към стопанството.[31] Особено критичен е моментът през пролетта на 1951 г., след излизането на Постановлението[32] на ЦК на БКП относно извращенията при колективизацията в Кулско и Тетевенска околия. Тогава са подадени 292 заявления[33] за напускане на медковското ТКЗС. В продължение на 2 седмици УС на ТКЗС, организацията на БКП и отечественофронтовският актив с целия агитаторски апарат "воюват" за оттегляне на заявленията и връщането на неукрепналите още кооператори в стопанството. За сериозността на положението говори и фактът, че председателят на ОНС Ашер Левиев и секретарят на ОК на БКП Анастас Първанов са принудени да дойдат в Медковец и да разясняват пред кооператорите постановлението на ЦК. Много усилия полагат местната комунистическа организация и стопанският актив, за да се усмирят недоволните кооператори и се върнат в ТКЗС.

Само след 3 години, през лятото на 1954 г., недоволството от ТКЗС отново се излива в 340 заявления за напускане на стопанството.[34] И отново в продължение на 2 седмици местните ръководства, подпомогнати от председателите на ТКЗС в околията и от по-висшите комунистически инстанции, успяват много трудно да усмирят недоволните и да ги накарат да се откажат от заявленията си. Кои са причините за болезненото протичане на процеса на колективизация в неговия начален стадий в Медковец? Анализът на събитията, фактите и документите ни дава основание да приемем, че те са комплексни. На първо място, това е неправилната икономическа политика на държавата през периода 1952 — 54 г., изразяваща се в три насоки: високите проценти на задължителните държавни доставки; рязко намалени изкупни цени за селскостопанската продукция и строгото държавно регламентиране на посевните планове на ТКЗС. Тази политика довежда много ТКЗС в зърнодобивните райони на страната до тежко икономическо състояние.

Освен тези причини, валидни за цялата страна, има и конкретни, местни. Важна роля за това имат неблагоприятните климатични условия за селскостопанските работи през 1952 и 1954 г., в резултат на което кооператорите получават недостатъчно възнаграждение в продукти и пари. На много от тях то не достига за изхранване на семействата им. Това всява в душите им смут и неверие. Немалко значение имат и слабостите в организацията, методите на администриране, стремежът да се изпълнят и преизпълнят държавните доставки без оглед на възможностите, недостатъчното вслушване в болките и нуждите на отделните стопани. Заслужава да се отбележи фактът, че докато през 1947 г. селото е обявено за първенец по изпълнение на държавните доставки от храни, вълна и млечни продукти[35], то през 1954 г. ТКЗС в Медковец не е в състояние да изпълни задълженията към държавата. УС е принуден да договорира взаимообразно 200 тона жито от държавата. Естествено е, че при такова положение агитацията на противниците на кооперативното стпанство набира благоприятна почва.

Главната причина обаче се корени в приложения начин на коопериране, който е свързан с допускане на груби грешки и извращения от местните и околийските комитети на БКП.[36] Не е спазено изискването за последователно прилагане на доброволността и законността при изграждане на ТКЗС. Амбициозната и непосилна за обективните условия задача — изграждането на ТКЗС в много кратки срокове, принуждава местните органи да правят нарушения, като се започне от даване на неизпълними обещания и се стигне до заплахи и груб натиск. Първи изпитват върху себе си тези методи на насилие членовете на местната комунистическа организация, а при масовизацията през 1950 г. на тотален морално-психически натиск е подложено и голяма част от земеделското население в Медковец. Тези действия внасят смущения в живота на селяните и предизвикват недоволство и неприязън към властта. Освен ежедневната агитация, устна и печатна, чрез използуване на младежите и децата, те принуждават стопаните чрез производствения план, който трудно биха могли да издължат на държавата. След разясняването на този план на всеки стопанин се предлага, "ако се чувствува, че не може да изпълни задълженията си към държавата, да стане член на ТКЗС и там няма да го търси никой". Установява се строг контрол при вършитбата, като специален представител на властта изчислява необходимото количество за всеки стопанин през годината, а останалото се откарва направо в държавните складове. Облагат се с мляко и сирене дори и тези, които не притежавали съответния добитък.

Строго се наказва всеки, който пречи на стопанин да влезе в ТКЗС. Глобявани са няколко души и са обругани публично като "кулаци" или слуги на "народните врагове". Представител на ОК на БКП в Лом, като разяснява устава на ТКЗС и агитира стопаните, обещава им, че като влязат в кооперативното стопанство, няма да плащат никакви данъци и държавни доставки. Народният представител от Медковския избирателен район Борис Бонов пък на общоселски митинг изтъква: "Всички медковчани ще станат членове на ТКЗС, а кулаците няма да станат, ще конфискуваме имота им, ще ги натоварим на един камион и ще ги изпратим на другия край на България да работят, да видят как се изкарва хлябът."[37]

Изобщо спрямо няколкото богати медковчани, наричани "кулаци", подобно на СССР, се прилага метод на задушаване чрез прекомерни данъци и ликвидирането им като селски капиталисти.

За нереалистичната преценка, която прави комисията по приемане кандидатите за членове на ТКЗС, говори и фактът, че 300 души, т. е. близо 1/3 от всички подали заявления, са причислени към категорията "врагове", които не бива да се приемат в стопанството.

Едва след намесата на Окръжния комитет на БКП във Видин числото на "враговете" се намалява на 130. С такова отношение и начин на действие БКП не може да печели трайни привърженици на кооперативното дело. Този извод се потвърждава и от самите кооператори през април 1951 г. при искането за напускане на кооператива. В молбите си те сочат две причини: били лъгани, че в ТКЗС няма да плащат данъци и ги плашели с изселване. Същото изтъква пред Вълко Червенков в ЦК на БКП и Петър Илиев Пейчев, че масовизацията на ТКЗС в Медковец станала "с насилие и лъжа"[38]. Тези неправилни методи на действие нажежават атмосферата и борбата в процеса на изграждане на ТКЗС се изостря. От само себе си се разбира, че една такава обстановка ще се използува от противниците на кооперативното дело, за да разколебаят новоприетите стопани. Извършват се груби нарушения на трудовата дисциплина, стига се и до стопански престъпления — подпалване сламата на частните стопани в долния край на селото и пр.

Наред с допуснатите слабости и негативни методи в процеса на колективизацията, УС на ТКЗС и Общинският съвет, политическите и обществените организации развиват и активна дейност в борбата против зложелателите на стопанството и съдействуват за укрепване на трудовия колектив.

Големи трудности трябва да се преодолеят след събранието през 1951 година. Лятната кампания се очертава като много тежка, 11 000 дка ниви са полегнали и не могат да се приберат със сноповръзвачки. Необходима е жътва на ръка. УС решава да увеличи заплащането на ожънат легнал посев. Организират се агитаторски групи, редколегия, която издава листовки, "стършели", бюлетини. Обявяват се награди за най-добър жътвар, води се съревнование. Появяват се жътвари първенци: Иван Петров Нейков, ожънвал по 2,5 — 3 дка на ден, последван от Андрей Матов Суролейски и младежите Петко Николов Христов, Василка Александрова Рацова и Милка Кръстева Витанска — всички наградени с по 500 лева тогавашни пари. Трудностите сплотяват, а положителните примери привличат и млади, и стари. Само за 18 дена трудната жътва е завършена. Организира се денонощна вършитба, в която се проявява с най-добра организация бригадата на Асен Лазаров Пандурски, която спечелва съревнованието и получава парична награда, а бригадирът е награден със "Сребърен орден на труда".

С голям интерес следят медковчани през лятото на 1951 г. жътвата на първия съветски прикачен комбайн "С — 6" в местността "Орничака". Първият комбайнер е Иван Тодоров Сивов, с помощник Николина Ябълкова.

Комбайнът е теглен от трактор "ДТ — 54", управляван от Милети Софрониев Рацов. Под ръководството на агронома Емил Данаилов навреме са извършени и есенните селскостопански работи. В края на октомври 32 полевъдни бригади с около 1000 кооператори оказват помощ за прибиране на царевицата на ТКЗС в с. Дългоделци.

Съревнованието между бригади и звена намира нови последователи. В началото на 1952 г. се слага началото на съревнование между ТКЗС в Долно Церовене и Медковец. Полевъдните бригадири Венка Цветкова Кютова и Бранко Тодоров Опинчев обявяват съревнование на съответни бригадири от Долно Церовене[39], а Методи Атанасов Сарафски — на всички животновъдни бригадири от същото село. През май 1954 г. е подписан договор за съревнование по всички показатели с ТКЗС в Расово.[40]

Вътрешното и междукооперативното съревнование допринасят за подобряване обработката на културите, повишаване на трудовата дисциплина и получаване на по-високи добиви и възнаграждения. В края на януари и началото на февруари 1954 г. навалява дълбок сняг, незапомнен дотогава. Снежната покривка достига 120 см. Затрупани са кооперативните дворове и кошари. В продължение на 3 дена връзките им със селото са прекъснати. Застрашени са животновъдите и добитъкът на стопанството. Общинският народен съвет обявява бедствено положение и обща мобилизация на населението. Всички жители на селото се вдигат като един човек с волове, шейни, лопати, гребачки, кой с каквото има и както може. В кратко време са направени пъртини до овчарските кошари, отринат е снегът от дворовете и са създадени условия за нормално хранене и живот на хората и добитъка.

Общата опасност и голямата привързаност на земеделския стопанин към животните, неизменна част от неговия бит и живот, сплотяват селяните и ги карат да забравят всякакви политически и лични страсти и противоречия. Още една крачка по трудния път на укрепването на стопанството е направена.

Големите смущения от 1951 и 1954 г. постепенно се изживяват. Намалява броят на колебаещите се. Кооператорите заработват с по-голяма вяра в успехите на ТКЗС и трудностите са преодолени. Подобрява се организацията на труда, от година на година укрепва дисциплината. Това дава основание на УС на ТКЗС в началото на 1955 г. да набележи мероприятия и да се включи стопанството в борбата за високи добиви. На 27 януари медковското ТКЗС дава обещание пред Вълко Червенков, че ще се бори за високи добиви. Неговият култ все още не е заместен от този на приемника му. Съобразно климатично-почвените условия стопанството се развива като зърнопроизводно и животновъдно. Успоредно с основните традиционни отрасли е застъпено и зеленчукопроизводството, засаждат се лозя и овощна градина.

Положителна роля за подобряване на производствената дейност и постигане на добри резултати в ТКЗС играе създадената през 1952 г. от Министерството на земеделието в Медковец сортоизпитателна станция. В нея започва да работи Иван Петков Петров, а ТКЗС прикрепя към станцията една полевъдна бригада с бригадир Любен Саздов Цветков. По предложение на Иван Николицин, агроном на сортоизпитателния участък, УС на ТКЗС приема за сеитба и отглеждане устойчиви на болести и високодобивни сортове пшеница, ечемик, царевица, слънчоглед, фасул и др.

От година на година и ръководството на стопанството набира опит и подобрява своята работа. Старае се по различен начин да стимулира дейността на звената и отделните кооператори, да подобрява организацията на труда в различните отрасли. За 100 % изпълнение на плановите задачи се раздават парични награди.[41] Все повече се прилага агротехниката в растениевъдството. В стопанството се изпращат на стаж млади агрономи, създадено е опитно поле, ръководено от Васил Рангелов Кьчов — младеж, който следва задочно. Извършва се усилено строителство на стопански сгради, между които 10 модерни свинарника и 3 фуражни кухни. Решават се някои спорни въпроси с организацията и заплащането на животновъдите. На кооператорите започват да дават по 5 дка за лично ползуване и им се разрешава да отглеждат в домовете си известен брой птици и домашни животни. Управителният съвет изпраща на едногодишна квалификация за председатели на ТКЗС в Плевен Никола Крумов Тодоров и Васил Рангелов Къчов.[42] През март 1956 г. са приети в ТКЗС нови 130 частни стопани. Тежките условия, при които са поставени, ги принуждават да подадат молби за влизане в кооператива. За неиздължените държавни доставки някои от тях са заставени от обстоятелствата да си разпродадат имота и добитъка, а други са осъдени на по 5 — 6 месеца затвор. И въпреки това около 20 стопани все още устояват на силния натиск на управляващите и работят като частници извън ТКЗС.

В реда на нашето изложение трябва да отбележим, че през драматичния период на изграждане "икономическата база на социализма" и налагане на култовския режим, а сетне и на тоталитарната система, редица жители на селото не се примиряват с премахване на плурализма в икономиката, политиката и културно-просветния живот, а водят борба с произволите и насилията.

За своето другомислие спрямо комунизма, за активна опозиционна дейност, за "вражески" прояви при изграждане на ТКЗС и други изяви в полза на демокрацията и защита правата на човека и гражданина те са подложени на преследване и осъждане от властите. Заслужава да се споменат имената на следните репресирани медковчани: Стоян Младенов Свинарски /от БЗНС — "Никола Петков"/, водач на опозицията в селото, Петър Софрониев Кузманов /социалдемократ — през 1946 г. престоява в концлагера "Куциян", а през есента на 1948 г. лежи 4 месеца в Държавна сигурност и Софийския централен затвор като следствен по делото на Коста Лулчев и д-р Петър Дертлиев/, Цанко Миленов Манастирски /БЗНС — "Никола Петков", съден и лежи шест месеца в Ломския затвор[43]/, Цветан Софрониев Боздуков /за свободомислие и опит да напусне нелегално страната е осъден на 6 години строг тъмничен затвор[44]/, Иван Миланов Гъньов /БКП, арестуван и тормозен за разпространяване на позиви из Медковец против култа на Вълко Червенков/.[45] Временно задържани от органите на МВР и изпращани в лагери и в затвора са още: Йосиф Стефанов Тиков /2 години в лагерите "Белене", "Борил" — Оряховско, и "Богданов дол" — Перник/, Генади Кръстев Робов /МВР и лагери/, Александър Димитров Сарафски /6 години в "Белене"/, Цеко Петков Койчев /2 години затвор и лагер/, Рангел Георгиев Неков /4 години в лагера "Белене"/, Томо Якимов Попов /в Държавна сигурност и затвора/, Крум Спасов Миков[46] /2 години и 6 месеца затвор и лагери/, Ангел Цветков Паньов, Спас Александров Порчов, Стефан Иванов Пешов /МВР и 2 години лагер в "Белене"/, Рангел Григоров Ванков /2 години в лагера "Белене"/, Евгени Велев Кръстев /внук на Григор Ванков /като трудовак е съден от военен съд/, брат му Ради Велев Кръстев /престоял повече от 2 години в лагера "Белене" и други "възпитателни общежития" /Иван Борисов Порчов /"неутрален офицер"/ и много други, които без съд и присъда са изпитали върху гърба си предимствата на "развития" социализъм.

Въпреки политическите и икономическите репресии към 1955 — 1958 година жизненото равнище на кооператорите се придвижва от точката на замръзването. За това свидетелстват както повишената покупателна способност на жителите, така и нарастването на спестяванията. Докато през 1957 година сумата за покупки от потребителната кооперация е 4 299 528 лева, то през 1958 година тя нараства на 4 479 129 лева. Що се отнася до спестовните влогове, от 711 000 лева през 1954 г. те нарастват на 994 402 лева през 1958 г., а броят на вложителите се увеличава с 300 души.[47]

Интересно събитие за жителите на с. Медковец е гостуването на китайска правителствена делегация на 6 септември 1958 г., водена от секретаря на ОК на БКП Атанас Първанов. Делегацията посещава ТКЗС, а след това на публично събрание читалищните колективи изнасят литературно-музикална програма пред гостите.

Важен момент в стопанския живот на селото е административното обединение на общините в Медковец и Сливовик, осъществено в началото на октомври 1958 година.

Един месец след това управителните съвети на ТКЗС в двете села, съвместно с ИК на ОНС и окръжните комитети на БКП и БЗНС, решават да се обединят двете кооперативни стопанства в едно със седалище Медковец. Проведеното на 5 декември 1958 г. делегатско събрание осъществява обединяването и избира ръководни органи: управителен съвет от 9 души с председател Рангел Христов Кожлеев, петима заместник-председатели и 3 членове; контролен съвет с председател Илия Александров Нейков, секретар и 3 членове. Приема се обединеното кооперативно стопанство да се нарича ТКЗС ”Георги Димитров”[48].

Поземленият фонд на обединеното ТКЗС възлиза на 104 979 дка, а броят на кооператорите — 1515, с общо население 7160, от които 4041 годни за работа. Домашни животни: едър рогат добитък — 1760 волове, крави и телци, 137 коня, 1805 свине, 5973 овце и 1800 птици. Селскостопански инвентар: трактори — 1, волски плугове — 591, обикновени култиватори — 3, редосеялки — 86, сноповързвачки — 63, резачки — 5, лозарски пръскачки — 95, моторни двигатели — 4, камиони — 8, и 1 ремарке.[49]

След обединението до 1970 г. са построени 129 нови сгради, от които 34 модерно оборудвани — фуражни кухни, краварници, свинарници, птичарници, телчарници, битови сгради, складове и др. Уедряването на ТКЗС бележи нов етап в развитието на социалистическата форма на собственост в селското стопанство. То съвпада с новото административно деление на страната. През 1959 г. е създаден Михайловградски окръг, в който влиза и Медковец. В изпълнение на решенията на висшите органи за ускорено икономическо развитие в страната окръжните ръководства приемат програма за решителен подем в селското стопанство в окръга чрез ускорено развитие на ТКЗС.[50]

Благодарение на създадената материална база и подобрената организация на труд за кратко време обединеното стопанство се стабилизира и постига добри резултати, въпреки особените почвени и климатични условия. Основен отрасъл продължава да бъде растениевъдството с водещи зърнено-хлебни и зърнено-фуражни култури. От тях на първо място стои пшеницата, заемаща около 30 000 дка през стопанската 1970 — 1971 година. Увеличават се площите за захарно цвекло, трайните насаждения и зеленчука. През 1962 г. се поставя началото на отглеждане тютюн в стопанството.

След обединението УС обръща особено внимание на организацията на труда в полевъдството. Изградени са 8 тракторно-полевъдни бригади, 6 от които в Медковец.[51] Съобразявайки се с настъпилите промени и изискванията на агро-техническата наука, УС прави съответните промени в структурата на полевъдството в посока намаляване броя на бригадите и увеличаване количеството на площите. Така в началото на 1962 г. бригадите са намалени на 4, за да се трансформират през 1969 г. — в 3 комплексни и 3 полевъдни бригади. Подобрява се квалификацията на бригадирите: докато през 1958 г. те са обикновени кооператори с по-голям организационен опит, то през 1969 г. двама от тях са вече агрономи.

Положително се отразява върху получените резултати скъсването с практиката да се спускат от ОНС шаблонни планове за отглеждане на неподходящи за почвените условия в Медковец култури. Важна роля продължава да играе опитният сортоучастък, чрез който агрономът Иван Николицин Христов изпита и утвърди най-подходящите за медковския чернозем сортове пшеница, царевица, слънчоглед и др. Това осигурява по-високи добиви от декар. Извършената мелиорация през 1958 — 1959 г. също спомага много за подобряване на почвата и създава благоприятни условия за нейната обработка в съответните срокове.

Важен момент в по-нататъшното развитие на ТКЗС представлява изкупуването на селскостопанските машини. То става по решение на общото кооперативно събрание на 29 януари 1962 година[52]. По такъв начин притежание на стопанството става тракторният парк на МТС заедно с прикачния инвентар: верижни трактори — 28, колесни трактори — 51, самоходни и прикачни комбайни — 6. С това се премахва зависимостта на ТКЗС от МТС и се избягват спорове между тях, каквито често се случвали вследствие особените климатично-почвени изисквания. Тази мярка освен това спестява на ТКЗС големи суми, изплащани ежегодно на МТС. Убедено в предимствата на машинната обработка на земята, ръководството на кооперативното стопанство впоследствие закупува нови машини: 8 верижни и 43 колесни трактора, 14 самоходни комбайна, "С — 4" комбайни за царевица — 8, комбайни за силажиране — 9 и голям брой по-дребни селскостопански инвентар.[53]. Създават се условия за почти пълно механизиране на трудовите процеси в ТКЗС. Нараства броят на специалистите с висше и средно образование, които внедряват постиженията на селскостопанската наука и тласкат производството напред.

С увеличаване механизацията в ТКЗС се явява излишък от работна ръка в Медковец. Разрешаване на този проблем се търси в разширяването на трайните насаждения, тютюна и зеленчука, а също и в оказване помощ на съседните села. Само през 1968 г. кооператорите от селото заработват 2130 трудодни в стопанствата на селата Дългоделци, Василовци и Брусарци.[54] Тези предпоставки дават основание на УС да си постави благородната цел: превръщане стопанството в рентабилно специализирано ТКЗС. И резултатите не закъсняват. Данните за добивите от основните зърнени култури пшеница, царевица и слънчоглед за разглеждания период /1958 — 1970 г./ показват видим растеж. Има, разбира се, известни отклонения за някои от годините, което се дължи на природни бедствия, градушки, суша, също и субективни причини. Общата тенденция обаче е постоянно нарастване. Ако сравним резултатите с тези на стопанствата в окръга, ще констатираме, че докато през годините 1958 — 1960 добивите от декар на посочените култури, с изключение на царевицата за 1958 г., са под средните за окръга, то през 1969 г., най-благоприятната, те вече са над средните за окръга, особено сортовете: пшеница "Безостая 1" дава средно на декар по 335 кг, царевица "Кнежа" 2 Л — 62 — 498 кг, и слънчогледът "Передовик" — 251 кг. Повишава се и производителността на труда. Набелязва се тенденция за снижаване себестойността на продукцията. Изпълнението на поставените пред селското стопанство задачи бележи обаче известно изоставане, особено в областта на растениевъдството, където и в целия окръг се отчита все още висока себестойност на произведенията.[55]

Ръководството на ТКЗС "Г. Димитров" обръща особено внимание и на втория основен отрасъл в селското стопанство — животновъдството. Отчитайки значимостта на отрасъла и необходимостта в него да се включат младежите и жените, УС с помощта на партийните организации, и собено на ДКМС и жените, полага много усилия в това отношение и постига желан успех. В края на 1960 г. във фермите на ТКЗС са включени и се трудят 105 младежи и девойки — най-много от всички села в Михайловградски окръг.[56] Доста младежи от циганското население стават кравари. Намират своето призвание в животновъдството и много жени. Даже отговорникът по животновъдството в управителния съвет става Надежда Иванова Амбова — зам.-председател. Под нейно ръководство се подобрява организацията на труда във фермите. Увеличен е броят на кравите, зачислени на един кравар — от 12 на 17, но едновременно с това в помощ му се дават двама работници — единият за доставка на фуража, а другият да се грижи за телците. Заменят се местните породи с по-продуктивни. Под ръководството на зоотехниците и ветеринарните специалисти се създават племенни ферми от кулско сименталско говедо, овцеферми с карнобатски мериносови овце с висока продуктивност на вълна и мляко, свинеферми и др.

Полагат се усилия за подобряване условията на живот във фермите, облекчаване труда на животновъдите и повишаване на неговата ефективност. Въведена е механизация на редица процеси в две кравеферми и две свинеферми, в телчарниците за угояване и в птичарниците за бройлери.

Наред с подобряване на материалната база УС се обръща с лице към животновъдите. Полага грижи за повишаване на тяхното образование и квалификация, стимулира ги с парични и морални награди. Ежеседмично, всяка събота, отговорни дейци от ръководството на ТКЗС и общината посещават фермите, запознават се с постиженията на животновъдите, изнасят лекции и беседи, запознават ги с резултатите на техни колеги от други ТКЗС-та. Организират се "вечери на животновъда", по радиоуредбата и в многотиражката се съобщават имената на първенците, говори се за постиженията им и се сочат за пример на останалите. Между най-добрите се води съревнование, което се отчита ежегодно на 1 май и 9 септември, като на победителите се дава предметна или парична награда. Редица животновъди са наградени с екскурзия в чужбина, с ордени и медали. Всичко това ги стимулира и разгаря амбициите между тях за постигане на най-добри резултати. Изпратените във фермите младежи напълно оправдават гласуването им доверие. Особено високи са постиженията на свинегледачките[57], краварките и др.

Съревнованието с ТКЗС "Мико Нинов" в с. Грамада /Видинско/, национален първенец, и с кооперативното стопанство в с. Расово, в което медковското ТКЗС достойно се представя, също допринася за повишаване качеството на работата и самочувствието на кооператорите.

С всяка изминала година Управителният съвет на ТКЗС добива опит в организацията на труда, прилага разнообразни форми и методи, вслушва се в препоръките на кооператорите и се старае да откликва своевременно на техните болки и тежнения.[58]

На 27 март 1959 г. УС излиза с предложение пред общото кооперативно събрание да се премахне рентата върху земята. Вслушвайки се в гласа на кооператорите, ръководството премахва неудобното заплащане 2 пъти в годината и 60 % от заработката в пари и натура с ежемесечно заплащане и 70 % от заработката в пари, което повече ги улеснява.[59]

Воден от грижите за социално слабите кооператори, останали без издръжка, УС ги подпомага материално, а по-късно, през 1968 г., общото събрание решава да окаже помощ и на пенсионираните кооператори.

Медковското ТКЗС поддържа активни връзки с редица стопанства и членува в създадените кооперативни сдружения в околията и окръга. През 1960 г. то става колективен член на междукооперативното угоително стопанство в Моминброд /дн. кв. на гр. Лом/[60], а седем години по-късно е прието за член на Окръжния кооперативен съюз — Михайловград. В неговия УС е избран и председателят на медковското стопанство Рангел Кожлеев. През март 1967 г. той участвува като делегат в конгреса на ТКЗС. По същото време Президиумът на Народното събрание го награждава с високото отличие ордена "Георги Димитров" за дългогодишна всеотдайна работа като председател на ТКЗС в Медковец.

Показател за активна и качествена работа и за високи постигнати резултати през този период са и заслужените награди на някои кооператори. С правителствени ордени са наградени през 1960, 1961 и 1967 г. 7 кооператори, а с юбилейни медали по случай 25-годишнината на 9 септември — 16 души. Като награда за получените високи добиви и стимул за по-нататъшни успехи УС на ТКЗС награждава с екскурзии в СССР, Румъния, ГДР и Полша 30 души.[61] От ЦК на ДКМС първи от селото са изпратени на екскурзия в СССР Венка Димитрова Кютова /отговорник на втора кравеферма/ и младежът кравар Методи Александров Кумбаков /Исо/. И двамата са наградени за преизпълнение на плана за млеконадоя.

Повишаването на производството води до нарастване на капиталовложенията. Данните от приложената по-долу таблица за капиталните вложения от 1959 до 1970 г. показва ежегоден значителен ръст. Докато през 1959 г. обединеното стопанство има общо 893 373 лева капитал по стария курс, то надхвърля 3 милиона в нов курс след 5 години, за да стигне през 1970 г. 4 421 000 лева.

Повишава се чувствително и заплащането на труда на кооператорите. Докато през 1958 г. средното заплащане на един трудоден е 0,99 лева и средната годишна заплата на един кооператор възлиза на 147 лева, през 1959 г. нараства чувствително на 2,55 лв. и 563 лв., през 1964 г. надминава 3 лв., през 1966 г. — над 4 лв., за да достигне през 1970 г. 4,97 лв. на трудоден и средногодишна заплата 1153 лева.[62]

С нарастването на фондовете на стопанството УС отделя необходимите средства за осигуряване отдиха и почивката на своите членове и техните семейства. Откриват се лагери в с. Бързия /Берковско/, в Клисурския манастир и в гр. Вършец, където ежегодно почиват и възстановяват силите си по неколкостотин ученици и възрастни срещу минимално заплащане. Ръководството подпомага кооператорите за развитие и подобряване и на личното им стопанство, което също увеличава техния доход. Много от семействата, от които редовно работят по 4 — 6 души в ТКЗС — получават

ТАБЛИЦА

за ръста на капиталните вложения 1959 — 1970 г.

години	капитални вложения лева	курс
1959	893 373	стар
1960	1 709 019	"
1961	1 860 800	"
1962	2 796 557	нов
1963	2 779 863	"
1964	3 052 950	"
1965	3 094 275	нов
1966	3 611 880	"
1967	3 796 950	"
1968	4 884 000	"
1969	4 187 000	"
1970	4 421 000	"

годишно възнаграждение от 5 — 8000 лева, а някои от механизаторите и животновъдите и повече. Това им дава възможност да строят и да обзавеждат нови къщи и сгради, изграждани по пътя на взаимопомощта. За петнайсетгодишния период /1956 — 1971/ в Медковец са построени 908 масивни постройки, от които 573 къщи, 146 летни кухни и 169 стопански сгради. От жилищните сгради 42 са двуетажни. Изменя се изцяло и видът на циганската махала. От 60 семейства, 45 вече живеят в новопостроени масивни жилища, даже един от тях — Асен Макавеев Байрямов, издига двуетажна къща. Над 50 % от домовете на кооператорите са оградени с хубави огради от панели, тухли, тарби или телена мрежа. Положително качество на селските стопани е пестеливостта. Увеличава се броят на вносителите и сумата на влоговете. Официалните данни показват, че до края на 1971 г. в района на ТКЗС "Георги Димитров" броят на вносителите в ДСК е 5201 с 2 764 000 лева влог.

В бита на селяните навлизат съвременна мебел, перални машини, нафтови и електрически печки. В 858 дома има радиоприемници, в 250 — радиоточки, и в 500 — телевизори.[63] А мнозина кооператори с добро икономическо състояние и по-големи възможности, особено измежду механизаторите, закупуват мотори и леки коли.

в. ТРУДОВОПРОИЗВОДИТЕЛНА КООПЕРАЦИЯ "АНДРЕЙ СИМЕОНОВ"

Движение за изграждане на ТПК от занаятчиите в Медковец започват най-напред няколко млади майстори от шивашкия бранш. За разлика от потребителната кооперация и ТКЗС, които са резултат на целенасочената дейност на общинското и партийното ръководство, инициатори на занаятчийската ТПК са безпартийни. Без ничия обществена помощ в края на септември 1947 г. седем дребни занаятчии-шивачи /Милети Георгиев Патов, Нако Младенов Монов, Евгени Цветков Василев, Йордан Петков Биволарски, Григор Арсенов Ванов, Никола Горанов Неков и Екатерина Николова Василева/ слагат основите на кооперация, регистрирана под фирмата "Шивашки колектив". Избран е управителен съвет с председател Милети Георгиев Патов и контролен съвет с председател Никола Горанов Неков.

Новосъздаденият колектив започва работа само с инвентарен дялов капитал — собствени машини, възлизащ на 140 000 лева стар курс, като решават да извършват услуги с материали на клиента. Скоро се убеждават, че този начин е рикован, а се налагало да се плаща и на счетоводен персонал. УС прави опит да излезе от това положение чрез закупуване на платове и произвеждане на конфекция. Поради липса на средства те не могли да използуват и отпуснатите им от Районния кооперативен съюз в Лом материали. Не може да им окаже помощ и все още неукрепналата потребителна кооперация "9 септември". Изправен пред непреодолими трудности към края на 1948 г., след 15-месечно съществуване "Шивашкият колектив" се саморазтурва.[64]

След като се масовизира и укрепва ТКЗС и ПК "9 септември", общинското ръководство се заема с организиране на кооперативно предприятие за извършване услуги на населението. Агитацията сред местните занаятчии не дава резултат. През 1956 г. Общинският съвет предлага на ТПК "Подем" в Брусарци да открие свои отдели в Медковец. Кооперацията се отзовава и отваря най-напред бръснарски и шивашки отдели, в които работят повече занаятчии от Брусарци. За кратко време в кооперацията влизат и майстори от Медковец, чийто брой нараства в края на 1957 г. на 15 души. Близо година и половина медковските занаятчии работят като членове на ТПК "Подем", докато назряват условията за прерастване отделите в Медковец в самостоятелна ТПК. По предложение на медковската община и със съгласието на ТПК "Подем" на 28 март 1958 г. е свикано учредително събрание, на което присъстват 22 занаятчии от 6 бранша — бръснари, шивачи, обущари, опинчари, строители-столари и металици. Събранието избира управителен съвет от 5 души: Софрон Гергов Атанасов — председател, Петко Николов Рацов — зам.-председател, и членове Евгени Цветков Василев, Камен Борисов Монов и Милан Манойлов Стаменов, и контролен съвет от 3 души с председател Антон Петков Пилюшки.

марул

Така се слагат основите на ТПК в Медковец, която учредителите наименуват "Андрей Симеонов".[65]

След избиране на ръководните органи УС открива 5 отдела: шивашки, обущарски, строително-столарски, бръснарски и тенекеджийско-собаджийски ТПК "Андрей Симеонов" започва работа при слаба материална база, без нито едно собствено помещение и стари износени машини. Усилията на УС са насочени към намиране подходящи помещения за цеховете, привличане на нови членове на кооперацията, обхващане на повече клонове на занаятите, откриване на нови отдели и в с. Сливовик. Местният Общински съвет оказва помощ на ТПК, като предава за безвъзмездно ползуване един бивш склад за зърнени храни близо до жп гара. Там е настанен дърводелският отдел, чиито услуги най-много се търсят. Грижите на УС за подобряване на битовите условия на работниците стоят на първо място. Решаването на този въпрос е свързано с разширяването и подобряването на цялостната работа в кооперацията. Съществен принос за неговото разрешаване има председателят на УС Милко Миланов Табаков. През 1963 г. за дърводелския отдел е пристроено помещение към старата сграда от 250 кв. м на обща стойност 10 800 лева.

В значителна степен този въпрос се решава с построената през 1964 г. битова масивна двуетажна сграда-комбинат от 350 кв. м в центъра на селото, с просторни стаи и салон за общи събрания. Освен администрацията в нея се настаняват и три отдела: шивашкият, бръснаро-фризьорският и обущарският, а от 1966 г. и отделът за производство на безалкохолно пиво. Сградата е построена със собствени средства на ТПК и заем от банката — 33 000 лева. За нуждите на металния отдел в края на 1969 г. е завършен строежът на масивна сграда — 240 кв. м. Постройката е обзаведена съгласно съвременните изисквания. В нея се настаняват стругарският, електроженният и тенекеджийско-собаджийският цех.

Съставът на ТПК постоянно нараства, а заедно с това се разширява неговият обхват, откриват се нови отдели и цехове, увеличават се фондовете. Докато при учредяването броят на кооператорите е 22, то през 1970 г. той достига 96 души. Съответно се увеличава дяловият капитал — от 3900 лв. стар курс през 1958 г. на 10 900 лева нов курс. В началото на 1960 г. са приети 7 шивачки[66] и към ТПК е открит отдел за горно дамско облекло.

Особено много се разширява и подобрява дейността на ТПК с избирането за председател на Милко Миланов Табаков през март 1961 г., бивш председател на Общинския народен съвет. В продължение на 8 години, макар и с прогимназиално образование, този опитен администратор с делови качества допринася много за преуспяването на кооперацията. Умело привлича още занаятчии и открива нови отдели и цехове. През 1961 г. е създадена сградостроителна бригада от 15 души с бригадир Цветан Антонов Дервенджийски и бояджийска бригада от 3 души. През 1965 г., по решение на Окръжния народен съвет в Михайловград, хлебопроизводството преминава от ПК "9 септември" към ТПК "А. Симеонов", а през следващата година към ТПК преминава и пивоварната фабрика. Открити са и стругарски и машиноплетачен отдел през 1968 година. УС полага усилия за подобряване на трудовата дисциплина особено след пожара в дърводелската работилница, станал на 3 юни 1960 г., вследствие непростима небрежност и нарушаване изискванията на противопожарната охрана. С цел да се укрепва трудовата дисциплина, общото събрание изключва през същата година 4 кооператори от различни отдели.[67] Много трудности създават на ръководството липсата на достатъчно материали за производството на тенекеджийския отдел и осигуряване на пазар за готовата продукция. Нерешаването на някои въпроси води до закриване на металния цех през 1960 г. и дамския отдел за горно облекло през 1964 година. Управителният съвет воюва за осигуряване постоянна работа на работниците, особено за тези в дърводелския и металния цех. За целта ежегодно сключва договори с ”Топливо” в Перник и Михайловград за производство на дограма и с ”Керамичния завод” в София за производство на малки вагонетки. Работниците устояват на договорните срокове и дават качествена продукция.

От нарасналите фондове за оборудване на цеховете е подменен целият стар инвентар със съвременни и отговарящи на техническите изисквания машини. С тях се работи по-леко, произвежда се по-висококачествена продукция и с по-ниска себестойност.

С повишаване на производителността на труда нарастват и заплатите на кооператорите. Показателни в това отношение са средните годишни възнаграждения през 1959 и 1969 година. Докато през първата година заплатата се равнява на 6000 лв. стар курс, или 600 лв. нов курс, то 10 години по-късно тя достига 1109 лв. нов курс.

Неимоверно нараства и общият обем на ТПК ”А. Симеонов” — от 48 000 лева стар курс /4800 лева нов курс/, през 1958 г. той достига 700 000 лева нов курс през 1969 г.[68]

Изобщо в отчета на общинските органи за 1966 — 1969 г. се дава положителна оценка за работата на ТПК. Изтъква се, че ръководството правилно се е насочило ”към всестранно развитие на всички видове услуги с оглед пълно задоволяване нуждите на населението”. Постигнати са добри резултати, като през 1967 г. и 1968 г. планът за общата продукция е изпълнен съответно 104 % и 102,5 %. Необходимо е да се обърне внимание на изпълнение на плана за производителността на труда, който за 1968 г. е със 7 % по-нисък.[69]

г. СТРОИТЕЛСТВО И БЛАГОУСТРОЯВАНЕ

Безспорни успехи през разглеждания период са постигнати в строителството и благоустрояването на селото. Местната общинска власт още през 1946 г. взема мерки за довършване сградата на гимназията. За построяване на втория етаж, салон и кабинети общината сключва заем в размер на 3 милиона лева с БЗК Банка.[70] Изграждането става по стопански начин. А с оглед подобряване на медицинското обслужване се придвижва съществуващата още от 1938 г. преписка за амбулатория и здравен дом. За тази цел е сформиран строителен комитет, а по линия на самооблагането са събрани 2 милиона лева.[71] Поради непреодолими трудности обаче започването на строежа се осуетява. При все това на 1 януари 1945 г. е назначен зъболекар в селото, на когото общината веднага осигурява помещение за кабинет. По инициатива и с усилията на женското дружество е оборудван и открит на 21 януари 1946 г. така необходимият за селото родилен дом. На 1 май 1947 г. отваря врати и аптеката, завеждана от Трендафила Шопова от Ихтиман, която работи в Медковец в продължение на 27 години. За нуждите на животновъдството пък ТКЗС построява през 1957 г. ветеринарна лечебница с административна сграда.

Още през 1950 — 1952 г. селото е електрифицирано. Една от големите трудности за жителите винаги е била голямата кал, която едва се изгазва при дъждовно време. В такива случаи медковчани обикновено извозваха децата си до училище с волски коли. Затова веднага след 9 септември ръководството на селото полага грижи за решаване на този въпрос. В началото на ноември 1951 г., при идването на министъра на строежите и пътищата Благой Иванов[72] в Медковец, на общоселско събрание те го помолват да им окаже помощ със съвети и материали. И той се отзовава на молбата им. По такъв начин до края на 1952 г. Пътно управление със съдействието и на местното население павира шосето, което пресича селото през центъра /2 км/ и улицата до гарата /400 м/. Така Медковец се сдобива със стабилен път в централната част на селото.

Подобряването на улиците, както и цялостното благоустрояване, озеленяване и хигиенизиране на селото са постоянна грижа на Общинския съвет, обществените и стопанските организации. За целта се използуват предимно средношколски бригади и др. Само през 1957 г. са дадени 6568 трудодни доброволен труд от 4 бригади.[73] Направени са: шосето до мелницата, корекция на селската бара /запланувана още през 1916 г./ с изграждане на два моста в Горната и Долната махала и каменен водоскок, строителни работи по шосето за Расово, почистване на стари и изкопаване на нови канавки, подравяне на улици: — 12 500 кв. м, почистване на паважа, изкопаване на отводнителни канали при старите гробища и др.[74]

Десетилетието 1960 — 1970 г. се отличава с активно строителство на масивни обществени сгради, които дават нов облик на центъра на Медковец. Със средства от самооблагането през 1960 г. е построен комбинат от фурна, баня и пералня. През първата половина на 60-те години, освен изградените административно-битови сгради на ПК "9 септември" и ТПК "Андрей Симеонов", за служителите на военното поделение и техните семейства са построени през 1968 г. — 1970 г. три жилищни блока с магазини със средствата на МНО и местната потребителна кооперация. По инициатива на БКП, във връзка с 40-годишнината от Септемврийското въстание 1923 г., през 1960 — 1962 г. е издигнат паметник от мрамор на поп Андрей. Монументът се намира в градинката до гарата, в близост до лобното му място и костницата на септемврийци. Творение е на скулптора Георги Апостолов.

Не са забравени и спортистите. През 1966 — 1967 г., на север от селото, край шосето за Расово, е построен със средства от самооблагането физкултурен стадион с футболно игрище и съблекалня. Крупен успех за Медковец е водоснабдяването. В продължение на три години /1967 — 1970/ е извършено водоснабдяването на цялото село.[75]

2. АДМИНИСТРАТИВНО И ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ
ДЕМОГРАФСКИ ПРОМЕНИ

След забраната на БЗНС — Никола Петков, БРСДП /о/, Демократическата партия и анархокомунистите по същество с опозицията в България през 1947 г. е свършено. В продължение на около 2 години прекратяват "доброволно" дейността си и останалите ОФ партии. Отначало през 1948 г. БРСДП се слива с БКП, а през следващата 1949 г. прекратяват самостоятелното си съществуване Радикалната партия и Народният съюз "Звено", които се вливат в ЕОПО ОФ. Остава да съществува само БЗНС, който приема програмата на БКП за изграждане на социализма и фактически се обезличи като самостоятелна и аграрна партия. По такъв начин в България се установява еднопартийно комунистическо управление.

При посочените условия организацията на БКП в Медковец бързо нараства. Докато на първото легално организационно събрание, състояло се на 26 септември 1944 г., присъствуват 14 души, то в началото на 1946 г. нейният състав наброява 231 членове, от които 22 жени. Поради липса на помещения тя е принудена да формира четири групи по териториален принцип със съответни отговорници.[76] Общото ръководство се осъществява от общоселски партиен комитет, състоящ се от 6 души, начело с Ерменко Христов Беремлийски. Съгласно приетия Устав на Петия конгрес на БКП организациите започват да се изграждат на производствен принцип. Промените в Медковец се извършват на 4 юни 1949 г., след полагане основите на местното ТКЗС, когато се формират две партийни организации: териториална, със секретар Радко Тодоров Опинчев, и на ТКЗС — Надежда Иванова Ламбова. Секретар на общоселския комитет е Георги Филипов Биволарски.

Нов момент в обществено-административното развитие на селото представлява обединяването на общините Медковец и Сливовик. По предложение на ОНС — Михайловград, на 1 октомври 1958 г. Сливовик престава да бъде самостоятелна административна единица и влиза в състава на община Медковец. Като самостоятелна община Сливовик съществува от 27 февруари 1946 г. Обединеният общински съвет избира за председател на ИК Цветан Ценков от с. Вълчедръм, /медковски зет/, а за пълномощник на Сливовик е посочен Събко Петров.

Административното обединение на двете села в една община води след себе си и съответни промени в партийно отношение. Още същата година е създаден и обединен партиен комитет начело с Петко Миланов Стоянчев от Медковец. Подобни промени настъпват и в останалите обществено-политически, стопански и културно-просветни организации. Изграждат се партийни организации в ПК ”9 септември”, в ТПК, в училището и МТС, а също и партийни групи по бригади, звена, клонове, участъци. По такъв начин както в цялата страна, така и в Медковец се получава едно своеобразно срастване на партийните органи с държавния и стопанския апарат — една от характерните черти на тоталитарната система. Всички и всичко е поставено под контрола на БКП.

В този дух е и идейновъзпитателната дейност на партията, специално място в която заема и създаденият през август 1946 г. Съюз на борците против фашизма и капитализма с около 300 членове.[77]

Както е известно, с оглед ”построяването на материално-техническата база на социализма” БКП си поставя за цел да спечели хората чрез класово-партийно възпитание от догматичен стереотип. С оглед на това БКП поема пътя на изграждане на социализма по съществуващия по това време сталински образец. Тя чувствува обаче, че кадрите в низовите организации нямат необходимата теоретична подготовка и практически опит за изпълнението на поставените задачи. За целта се реорганизира цялата идеологическа и културно-просветна работа на партията. В ППО се въвежда редовна партийна учебна година със съответни звена. За въоръжаване на комунистите с класово-партиен подход към проблемите се организират околийски, окръжни и централни семинари и школи. По примера на БКП свои учебни години организират и гравитиращите ОФ, БЗНС и ДКМС, в които се включват безпартийните и младежите. Чрез тях

партията се стреми успешно да изпълнява главните задачи, поставяни от партийните конгреси и произтичащи от петилетните планове.

През периода на първия петгодишен план основните усилия на комунистите от Ломския край са насочени към поставянето на селското стопанство на колективистични релси. Така например Околийският комитет на БКП в Лом взема решение до края на петилетката да се увеличат кооперативните стопанства и обработваемата им площ да надхвърли 2/3 от общата площ на околията. ТКЗС-та в Ломския край са едни от първите в страната, поели инициативата за предсрочно изпълнение на поставените пред селското стопанство задачи за осигуряване суровини за леката промишленост и хранителни продукти за населението.

Важна задача, която решават през втората петилетка селскостопанските работници, е модернизирането на селското стопанство и увеличаване на производството, особено стоковата продукция. Повежда се борба за повишаване рентабилността на селскостопанското производство. През периода 1954 — 1958 г. се работи главно по организационното укрепване на ППО в селата, по подобряване на техния социален и качествен състав, ликвидиране на груповите борби на равнището на сталинските принципи. За целта, с решение на ЦК на БКП, по селата се изпращат на стопанска административна и партийна работа опитни и верни дейци. Към средата на 1957 г. в Ломска околия приключва в основни линии преустройството на селското стопанство.[78] Особено динамичен е периодът 1958 — 1970 година, когато се окрупняват земеделските стопанства и се създават по-големите административни единици. Нараства броят на комунистите във всички сфери на стопанския и културния живот. Засилва се командната роля на БКП. Издига се лозунгът: ”На всенароден поход за повече икономически знания”. Организират се конференции по отрасли, на които се разглеждат въпросите за производителността на труда и начините за повишаването ѝ. Създават се школи за изучаване опита на първенците.

В духа на плановете, колкото се може по-бързо идеологията да се превърне в реална практика, през 1962 г. VIII конгрес на БКП поставя задачата за 20 години /1961 — 1980/ да се изгради социализмът и да се премине към комунизма. Този грандиозен неосъществим план се поставя за реализация и в селското стопанство.

В Медковец също се работи за голям скок към изобилие от продукти и ”благоденствие” на селяните. Започва внедряване на комплексна механизация в полевъдството и животновъдството, в резултат на което полските култури през 1965 г. са увеличени приблизително 2,5, а общата продукция от декар в ТКЗС е с 6,43 лева повече, отколкото средната за страната. Регистрирани са добри резултати в изпълнение на животинската продукция през четвъртата петилетка. Увеличен е средният млеконадой от фуражна крава със 709 литра, или с 45 на сто, а от овца — от 35 на 42 литра.[79] Засилва се строителството на пътища, мостове, обществени и стопански сгради. Нараства годишният доход на търговията и услугите.

Общинските народни съвети полагат усилия по-компетентно, задълбочено и отговорно да разглеждат и решават въпросите на културното, битовото и жилищното строителство. Извършва се голяма дейност по благоустрояването, озеленяването и хигиенизирането на населените места, в което участвуват с доброволен труд и местните жители.

Организацията на БКП в Медковец играе командна роля както при утвърждаване на властта си и при разгрома на демократическата опозиция, така и в следващия период — времето на колективизацията и изграждането на тоталитарните структури. Като цяло тя се изявява ревностен изпълнител на поставените от вишестоящите органи задачи. Макар че в нейните редици е имало немалко членове, които с оглед на своето собствено виждане за ролята на частната инициатива в стопанския живот на селото открито изказват несъгласието си с крутите мерки и неподходящи методи на кооперирането на селяните, те се дистанцират и противопоставят. Медковското ръководство обаче с подкрепата на по-горните държавни и партийни органи успява да накара недоволните да се смълчат. По такъв начин възникналите трудности и пречки се преодоляват и партийният курс се провежда в селото.

Първите ръководители, които застават начело на обществения и стопанския живот в селото, са все комунисти от нелегалната борба. Петър Миленов Пилюшки, Рангел Христов Кожлеев, Георги Филипов Биволарски, Рабчо Иванов Опинчев, Методи Александров Конов, Петър Тодоров Митков, Ерменко Христов Беремлийски и Рангел Миленов Пилюшки са първите, които застават начело на комунистическата организация, общината, ОФ, ТКЗС и другите стопански организации. След тях идват и по-млади кадри: Милко Миланов Табаков, Николай Тодоров, Петко Миланов Стоянчов — като партийни секретари, кметове, председатели на ТКЗС или ТПК. Всички те съставляват стабилен номенклатурен състав на местната организация на БКП, на който по-горните органи разчитат напълно. Най-открояващият се обаче комунист — ръководител, в селото си остава Рангел Христов Кожлеев.[80] С качествата си на деец от сталински тип, вярващ в непогрешимостта на партията, притежаващ завидна енергия и решителност, макар и с недостатъчно образование, той се оказва за вишестоящите органи най-подходящ за това сурово време. Вземайки под внимание тези му качества, той е изпращан на най-трудните и неприятни участъци. Като партиен секретар /1945 — 1949/, председател на Общинския съвет /1949 — 1950/ и председател на ТКЗС в продължение на 20 години /1951 — 1970/ изпълнява енергично всички поставени партийни и държавни задачи. Властта оценява по достойнство неговите заслуги и го награждава с ордените ”Георги Димитров” и ”Златен орден на труда”. Престараването му обаче да преизпълнява държавните доставки, с което ”прославя” селото като първенец, но се отразява неблагоприятно върху доходите на медковчани /по-късно той осъзнава и коригира това свое становище, като защитава, доколкото е възможно интересите и на производителите/ и особено участието му в масовизацията на кооперативното стопанство, свързано с насилие и морален тормоз на голяма част от селяните, хвърля сянка върху неговата личност и му спечелва немалко неприятели.

Наред с него по праволинейност и всеотдайност на комунистическото дело, но с по-принизени качества на организатор и ръководител застава Георги Филипов Биволарски.[81] Като партиен секретар и председател на общинския съвет през трудните дни на колективизацията /1949 — 1954/, заедно с Рангел Кожлеев, те са главните двигатели на тези събития. Като дългогодишен председател на ОФ той се изявява като ентусиаст в пропагандирането на идеологията на своята партия. Важно място в обществените работи на селото заемат още Рангел Миленов Пилюшки и Петър Тодоров Митков. Като дългогодишни кооперативни деятели и с по-уравновесения си характер те допринасят за избягване на някои слабости и грешки в първите стъпки на кооперативните сдружения.

Основна слабост на кадровата политика по това време в селото е издигането на хората съобразно тяхната идейна и политическа принадлежност, а не въз основа професионалните качества. Неудачите на кооперативното земеделско стопанство се дължат и на факта, че в ръководните органи застават лица с други професии /строителни работници, занаятчии и др./, несвързани със селскостопанския труд, без опит и умение в ръководенето на различните отрасли в земеделската дейност, животновъдството и др./, Поради неопитност и липса на професионално отношение се правят груби грешки и извращения. Недалновидни и безотговорни ръководители допускат да се изсече през 1950 — 1954 г. голяма част от вековните гори в медковското землище. Загуба, която трудно може да се поправи!

Редица медковчани намират място в по-горни изборни органи. Така през 1949 г. Марин Кръстев Пасланджийски е избран за съветник в Околийския съвет в Лом. През 1956 г. Ефтим Дамянов Пандурски е избран също за околийски съветник, а Рангел Хр. Кожлеев — за окръжен. Като член на БЗНС Спас Каменов Биволарски е избран за народен представител през 1953 г.

В процеса на обществената и трудовата дейност в Медковец израстват дейци и специалисти с по-голямо образование, които ръководят с повече познания и опит различните отрасли на стопанството, обществено-политическия и културно-просветния живот в селото.

* * *

В демографското развитие на селото се очертават 2 етапа: увеличаване броя на жителите, което продължава и след 9 септември 1944 до 1957 г., и вторият — характеризиращ се с постепенно намаляване на населението, засилило се особено през последното десетилетие. Притокът на нови жители от други селища продължава, но той е много по-слаб в сравнение със следосвобожденския период до 20-те години на XX век. Броят на придошлите възлиза на 34 души, предимно от Михайловградско /18 души/ и Берковско — 15. Миграцията засяга и Медковец, макар че то е едно от малкото села в Ломска околия[82], където този процес се забелязва едва след 1957 година.

Статистическите данни от преброяването на населението показват последователно нарастване и след 9 септември 1944 г. Докато през 1934 г. броят на неговите жители е 4795, през 1946 г. се увеличават на 5024 души за да достигнат в края на 1957 г. 5296 души. За 13 години след това, т. е. до 1970 г., жителите намаляват с 514.[83] Тази тенденция продължава и в следващите години. Потокът на изселниците се насочва главно към по-големите и близки градове, където намират препитание в развиващата се промишленост и в строителството. Най-голям е броят им в столицата София — 96, в Михайловград — 37, в Лом — 35, във Враца — 22, Видин — 12. Медковчани има и в голяма част от градовете и селата във всички краища на страната.

Миграцията от селото се засилва главно след масовото коопериране на селското стопанство и особено след внедряване на механизираното обработване на земята, което освобождава голям брой работна ръка. Най-напред напускат повечето от частните стопани — противници на ТКЗС. Изтласкани чрез икономическа принуда и поставени при много трудни условия, те продават каквото могат и заминават на работа по градовете. За това пагубно явление допринасят и недостатъците в организацията и ръководството на стопанството. Незаетите в селското стопанство са принудени да се преквалифицират в други професии. Мнозина медковчани стават строителни работници и организират бригади. Известна в цялата страна със своето трудолюбие и качествена работа става комплексната бригада на Христофор Шупов, състояща се в началото от 22 души. Тя започва своя път от селото, където строи стопански сгради на ТКЗС и жилища. След това взема участие в строителството на завода за захар в Лом.[84] По-късно се прославя с работата си на много национални и регионални обекти. Заслужено бригадирът ѝ Христофор Шупов става "герой на социалистическия труд".

БЕЛЕЖКИ

[1] ОДА — Михайловград, ф. 554, оп. 1, кн. 8, прот. № 1 от 15 окт. 1944 г. на ПК "9 септември" — с. Медковец.

[2] Пак там, л. 1 — 173.

[3] Материали по историята на кооперативното движение в с. Медковец, Михайловградски окръг, от Георги Филипов Биволарски, 1971, с. 15 — 16.

[4] ОПА — Михайловград, кн. 1, протокол № 28 от 7 апр. 1945 г. на БРП /к/ в с. Медковец.

[5] ОДА — Михайловград, ф. 155, оп. 1, а. е. 51, кн. 1, протокол № 1, от 6 окт. 1946 г. на СПК "Георги Димитров" — Медковец.

[6] Държавен вестник, бр. 279, от 4 дек. 1946.

[7] ОДА — Михайловград, ф. 155, оп. 2, а. е. 1, л. 1; Материали по историята на кооперативното движение в Медковец, с. 7.

[8] ЦДА на НРБ, ф. 89, оп. 4, а. е. 232, л. 10.

[9] ОДА — Михайловград, ф. 155, оп. 1, а. е. 51, кн. 1, протокол 7 от 10 февр. 1947 г. и протокол 9 от 14 юни 1947 г. на СПК "Георги Димитров".

[10] ЦДА на НРБ — ф. 161, оп. 1, а. е. 17, л. 57.

[11] Материали за историята на с. Медковец, с. 411. Спомагателните членове внасят следните суми: Методи Александров Конов — 1100 лв., Любен Миланов Куткудейски — 5000, Христофор Борисов Шупов — 5280, Тодор Ангелов Лилов — 13 540, Рабчо Иванов Опинчев — 21 720, Кирил Стоичков Попмарков — 51 320 и Цветан Атанасов Барлатов — 80 100.

[12] Като изхожда от редица слабости и грешки в кооперация СПК "Георги Димитров", Рангел Миленов Пилюшки обвинява организаторите на кооперацията в некомпетентност и неправилна оценка: "Вие няколко души опозорихте хубавото кооперативно дело. Казахме ви, че не е времето още назряло за коопериране на селското стопанство в с. Медковец. Защо тогава искате да ви помогнем? Щом сте се окаляли, перете се. Ние няма защо да ви опираме калта." /Материали за историята на с. Медковец, с. 413/.

[13] ОДА — Михайловград, ф. 155, оп 2, а. е. 2, л. 1 — 2.

[14] Пак там.

[15] ЦДА на НРБ, ф. 89, оп. 21, а. е. 71, л. 82, 82-а и 84. С протокол № 31 от 10 септ. 1948 г. комисия в състав: инспектор — агроном — председател, и членове Рабчо Ив. Опинчев /председател на Общинския съвет/ и земеделските стопани Тодор Раков Минов, Рангел Хр. Кожлеев и Петко Евст. Вачов, разглежда въпроса за главен стопански двор на ТКЗС и решават да се дадат 50 дка от общинската мера в местността "Бреста" на ТКЗС "безвъзвратно за вечно ползуване", съгласно чл. 34, буква "б" от Закона за ТКЗС.

[16] В спомените си Христо Рангелов Чашов съобщава, че в Министерството на земеделието, след като ги изслушали, им казали: "Вървете си и орете, сейте това, което ви е дадено, щото е вече късно. Да не закъснеете със сеитбата си, а ние ще пратим хора да проверят", разказани пред Георги Филипов Биволарски през 1971 г.

[17] ОДА — Михайловград, ф. 578, оп. 1, а. е. 20, л. 1 — 2 и 11. В изложението си ръководството на селото изтъква също значителната и труднообработваема площ около 76 000 дка, ранното ориентиране на селяните към машинната обработка на земите още преди 9 септември 1944 г. и наличието на собствен машинен парк, състоящ се от 42 трактора, 17 вършачки и много сноповръзвачки, редосеялки и др.

[18] Пак там, ф. 155, оп 1, а. е. 52. Протокол № 13 от 12 юни 1949 г., л. 15 и 30, на общото събрание на ТКЗС в с. Медковец.

[19] Пак там, оп. 2, а. е. 19, л. 1 — 8. За 1949 г. договорът предвижда следните видове дейности: пролетна оран 436 дка, дълбока 10 — 15 см, срок от 20 март до 20 апр. 1949 г. по 220 лв. на декар; подметка с плуг — 300 дка; предсеитбена оран 1200 дка; есенна дълбока оран — 400 дка; есенна дълбока оран без предплужник — 430 дка; жетва със сноповръзвачка — 1300 дка по 140 лв.; вършитба на 1572 дка. В следващите 1950 и 1951 г. извършваните работи се разширяват, като се включват пролетна и есенна сеитба, култивиране, жътва с комбайн и др., а обектът на третираните площи се увеличава двойно и тройно.

[20] Пак там, ф. 155, оп. 1, а. е. 52. Протокол № 1 от 6 юни 1949 г. на БКП при ТКЗС, с. Медковец.

[21] Пак там, ф. 155, оп. 1, а. е. 52, кн. 2. Протокол № 21 от 3 септ. 1949 г., л. 38 на ТКЗС — Медковец.

[22] Пак там. Протокол № 22 от 18 септ. 1949 г. л. 39 — 41 на ТКЗС "Георги Димитров" — с. Медковец.

[23] Ленин, В. И. Съчинения. 2 изд. Т. 33, с. 470.

[24] ОПА — Михайловград, необработен, фонд. Протокол № 14 от 21 авг. 1950 г. на ППО — с. Медковец.

[25] ОДА — Михайловград, ф. 578, оп. 1, а. е. 66. Протокол № 5 от 12 апр. 1950 г. на Общинския съвет — с. Медковец.

[26] Пак там, ф. 155, оп. 1, а. е. 45, л. 45 — 146 на ТКЗС — с. Медковец.

[27] Пак там, а. е. 45, л. 31 — 33 на общо събрание на ТКЗС — с. Медковец.

[28] Пак там, а. е. 43 — 45.

[29] Пак там, а. е. 41, л. 1, 28 — 30 на ТКЗС — с. Медковец.

[30] Пак там. Доклад от 1951 г. на ТКЗС — с. Медковец, л. 28 — 30. За полевъдни бригадири са избрани от УС на ТКЗС следните кооператори: в Първи район — Илия Захариев Татарджийски, Бранко Тодоров Опинчев, Софрон Найденов Конов, Борис Стаменов Тупанкьов, Крум Иванов Шоков, Русин Христов Амбов, Методи Евстатиев Амбов и Милко Миланов Табаков; Втори район: Борис Методиев Монов, Лукан Кръстев Сургов, Иван Кръстев Марков, Фердинанд Петков Цанков, Цветан Филипов Лачев, Върбан Иванов Цолов, Никола Борисов Манов /Паньов/ и Найден Петков Минов; Трети район: Славчо Тодоров Опинчев, Цеко Каменов Биволарски, Асен Лазаров Пандурски, Ангел Антонов Дервенджийски, Славчо Германов Рацов, Илия Томов Дзуков, Крум Асенов Давидков и Иван Георгиев Чукашки; Четвърти район: Евгени Миленов Пилюшки, Цветан Симеонов Беремлийски, Цветан Гергов Бойчев, Славчо Дамянов Вехтарски, Младен Георгиев Свинарски, Любен Саздов Цветков, Кирил Тодоров Биволарски и Иван Кръстев Пасланджийски.

[31] Пак там, ф. 155, оп. 1, а. е. 53, протокол от 20 ноем. 1950 г., л. 20 на ТКЗС — с. Медковец.

[32] Работническо дело, № 78, 19 март 1951.

[33] ОДА — Михайловград, ф. 155, оп. 1, а. е. 49. Историческа справка за изграждане на ТКЗС в с. Медковец.

[34] Пак там, ф. 155, оп. 1, а. е. 50. Заявления за излизане от ТКЗС — с. Медковец.

[35] Земеделско знаме, № 290, 23 авг. 1947. Само до 10 август селото е внесло в складовете на храноснабдяването 1 132 718 кг жито; предава 6155 кг вълна, като преизпълнява наряда със 135 %; нарядът за млечни продукти е преизпълнен със 160 %, преработени са 98 932 литра мляко.

[36] ОПА — Михайловград, ф. 3, оп. 1, а. е. 267, л. 135, 137. Цит. по История на Михайловградската окръжна организация на БКП. С., 1989, с. 411.

[37] Биволарски, Г. Ф. Материали по историята. . ., с. 46 — 47.

[38] Пак там, с. 443.

[39] ОДА — Михайловград, ф. 155, оп. 1, а. е. 53. л. 55. Протокол № 3 от 9 февр. 1952 г.

[40] Пак там, кн. 54, л. 45 — 46. Протокол 5 от 24 април 1954 г. Заведущ свинефермата Люба Попандреева Конова обявява съревнование на свинефермата в Расово; механизаторът Георги Средков от Расово на Петко Иванов Опинчев от Медковец. Обявено е съревнование на бригадира Асен Пандурски за срочно завършване жътвата.

[41] Пак там. Протокол № 13 от 28 ян. 1955 г. Дават се следните награди: на район — 2000 лв; на бригада: 1 място 3000; 2 място — 1500; 3 място — 1000, а на звено — 500 лв.

[42] Пак там. Протокол № 12 от 20 окт. 1956 г.

[43] Н. д. 510, чл. 99 от НЗ, 1950 г. на Видинския окръжен съд.

[44] Присъда № 1658 от 29 декември 1949 г. на Врачанския окръжен съд, потвърдена с присъда № 283 от 14 април 1950 г. на ВСР — София.

[45] Присъда № 425 от 13. 12. 1951 г. на Плевенския окръжен съд.

[46] Изх. дело № 1436 на Врачанския окръжен съд и изх. дело № 3311 от ВСР — София, от 19. 06. 1957.

[47] Материали за историята на с. Медковец, 3 част, с. 460.

[48] ОДА — Михайловград. Протокол № 36 от 1 ноем. 1958 г., л. 43 — 44 и кн. 5; протокол № 1 от 5 дек. 1958, л. 10 на общото събрани на ТКЗС — с. Медковец. Съставът на УС: Рангел Христов Кожлеев — председател, Кирил Еленков Стефанов — зам.-председател, Надежда Иванова Амбова, Милети Петров Биволарски, Захари Андреев Григоров и Милко Миланов Табаков, и членове — Аспарух Цветков Цветков, Никола Крумов Тодоров и Георги Рангелов Коларски. Контролен съвет: Илия Александров Нейков — председател, Спас Каменов Биволарски — секретар, и членове — Алексо Първаков Нейков, Велко Първанов Шопторов и Иван Г. Циганелски.

[49] Статистически отчет 1 — М на ТКЗС — Медковец.

[50] История на Михайловградската окръжна организация. . ., с. 434 — 436.

[51] Бригадири на тракторно-полевъдните бригади в селото по реда на бригадите са: Илия Каменов Качев, Бранко Тодоров Опинчев, Йордан Филипов Порчов, Никола Крумов Тодоров, Борис Симеонов Тикванов и Панто Игнатов Виняшки.

[52] ОДА — Михайловград, кн. 5 от 29 ян. 1962 г., л. 52, на общото събрание на ТКЗС — Медковец.

[53] УС закупува до 1970 г.: тракторни редосеялки — 50, култиватори — 67, тракторни тороразпръсквачки — 14, люшилници — 12, валяци — 33, ротационни мотики — 18, сенокосачки — 11, сенокосачки-товарачки — 3, сеносъбирачки — 2, балирачки на слама и сено — 12.

[54] ОПА — Михайловград, ф. 11, оп. 1, а. е. 16, л. 182.

[55] История на Михайловградската окръж. организация. . ., с. 442 — 443.

[56] Пак там, с. 445; ОПА — Михайловград, ф. 4, оп. 2, а. е. 1, л. 24, 242.

[57] Пак там, с. 446.

[58] ОДА — Михайловград, кн. 5. Протокол № 7, 31 окт. 1960 г., л. 36 — 37 на общото събрание на ТКЗС — с. Медковец.

[59] Пак там, л. 52.

[60] Пак там, л. 36 — 37.

[61] Наградени с екскурзия в чужбина са: в СССР /1961 г./ — Венка Димитрова Кютова и Методи Александров Кумбаков; 1965 г. — Любен Кръстев Витански, Георги Арсенов Тончев, Иван Тодоров Сургов, Кирил Еленков Стефанов, Петко Миланов Стоянчов, Рангел Христов Кожлеев и Иван Илиев Ерменков; през 1965 г. В Румъния — Горан Цветков Тодоров, Кирил Томов, Георги Каменов Лазаров, Иван Цветков Торньов, Асен Лазаров Пандурски, Аспарух Цветков Цветков, Цветан Арсенов Угринов, Спас Горанов Вачков, Арсен Димитров Амбов, Йордан Кръстев Къчов, Асен Стойнов Харизанов, Цветан Илиев Първанов, Борис Василев Козьов, Методи Маринов, Генади Христов Татарджийски, Йордан Милетиев Донов, Иван Евгениев, Порчов и Цветан Иванов Дейкьов; през 1965 г. в ГДР и Полша — Борис Попандреев, Петко Иванов Опинчев и Рангел Христов Кожлеев /ОДА — Михайловград, необработени фонд, кн. 5, протокол № 3 от 15 апр. 1965 г., л. 9/. Изпратен от ОНС — Михайловград, в Италия Рангел Хр. Кожлеев.

[62] Биволарски, Г. Ф. Материали по историята на кооп. движение /машинопис/, с. 90.

[63] Пак там, с. 92 — 94.

[64] Пак там. Ч. 3. Сдружения в малки занаятчийски по браншове колективи в с. Медковец, с. 5.

[65] ОДА — Михайловград, ф. 894, оп. 1, а. е. 2, кн. 1, протокол № 1 от 28 март 1958, л. 1 — 2 на ТПК "Андрей Симеонов" — с. Медковец. Учредители на ТПК са: бръснари — Христо Димитров Трендафилов, Григор Марков Трифонов, Кирил Стефанов Трифонов, Иван Върбанов Киримиджийски и Камен Борисов Монов; шивачи — Аврам Арсенов Амбов, Станчо Евстатиев Амбов, Евгени Цветков Василев, Йордан Петков Биволарски, Иван Димитров Пепелнишки; обущари и опинчари — Милан Манойлов Стаменов, Софрон Гергов Атанасов, Любен Игнатов Урманов и Найден Александров Амбов; строители и столари — Анто Петков Пилюшки, Петко Николов Рацов, Илия Иванов Тодоров, Евгени Христов Митов и Петко Евстатиев Порчов; металици — Горан Найденов Готовански и Софрон Методиев Кольов; модни шивачи — Нако Младенов Монов и Слави Давидков Монов.

Радослав

[66] Пак там. Протокол № 1 от 22 януари 1960, л. 87 — 88. Новите жени шивачки са: Цветанка Крумова Куткудейска, Тинка С. Конова, Еленка К. Давидкова, Калутка В. Гашева, Фидана Върбанова Василева, Бориска Борисова Коларска и Цветана Кр. Христова.

[67] Пак там, а. е. 1. Протокол № 4 от 10 авг. 1960, л. 14 — 16.

[68] Материали по историята на кооперативното движение, ч. 3, с. 12 /машинопис/.

[69] ОПА — Михайловград, ф. 411, оп. 1, а. е. 16, л. 190.

[70] ОДА — Михайловград, ф. 578, оп. 1, а. е. 72. Протоколна книга на временната общинска управа в с. Медковец. Протокол № 8, 15 май 1946 г.

[71] Пак там, оп. 2, а. е. 34, л. 9 — 10, 12, 15, 61, 84 — 85.

[72] Съвременник на събитието разказва, че при идването на министъра Благой Иванов в селото бил организиран митинг. Ръководителите на Медковец се оплакали, че главната пътна артерия, която прекосява селото, е в много лошо състояние, а не могат да се справят сами. В речта министърът подчертал: "За да има Медковец стабилен път, той трябва да се направи с павета, а не да се насипва с баластра. Аз закъсах долу в падината с колата, което ме накара да сляза и помогна да избутаме колата, както виждате, изцапал съм се. Няма да ви обещавам кога ще бъде, но ще помисля да ви направя пътя през селото с павета. На с. Вълчедръм направихме 3 километра, а тук ще бъде по-малко." Думите на Благой Иванов се посрещат с одобрение от селяните /Материали за историята на с. Медковец, ч. 3, с. 474./

[73] ОДА — Михайловград, ф. 578, оп. 1, а. е. 29. Обзор за изпълнение на годишния план по благоустройството на с. Медковец.

[74] ОПА — Михайловград, ф. 411, оп. 1, а. е. 16, с. 179.

[75] Пак там, с. 196 — 201.

[76] Пак там. Протокол № 21 от 7 февр. 1945 г. Групите са създадени в: Горния край /"Мъртвината"/ — Георги Филипов Биволарски /секретар/; Долен край — Васил Костов Йолов /секретар/, и Табашката махала — Тодор Ангелов Лилов /секретар/. В общоселския комитет, освен партийния секретар, влизат: Димитър Средков Кольов — агитпроп, Петър Миленов Пилюшки — масовик, Методи Александров Конов — женотдел, Кирил Атанасов Сарафски — стопански отдел, и Петър Тодоров Митков — отговорник за ОФ.

[77] Четирима участници в Септемврийското въстание 1923 г. отказват да получат предлаганата им народна пенсия: Никола Манойлов /БРСДП/, Андрей Матов Суролейски /БЗНС/, Методи Симеонов Тикванов /безпартиен/ и още един неуточнен /по разказ на учителя Рангел Струнджов, записан от Цв. Симеонов/.

[78] История на Михайловградската окръжна организация. . ., с. 427.

[79] Пак там, с. 458 — 459.

[80] Рангел Христов Кожлеев /1909 — 1980/, строител, израства в бедно многолюдно семейство на военен инвалид. През 1942 г. става член на БРП /к/ и един от ятаците на нелегалните. След провала на конспирацията е арестуван и осъден на доживотен затвор. След 9 септември се откроява като един от първите комунистически функционери в Медковец. Награждаван е многократно: орден "Георги Димитров", "Народен орден на труда" и други.

[81] Георги Филипов Биволарски /1907 — 1988/, кожухар. Наред с активна комунистическа и друга обществено-политическа дейност той събира и материали за историята на с. Медковец. Известна част от събраните разкази на стари хора са намерили място в настоящата селищна монография.

[82] Септемврийско слово, № 3012, 19 май 1981. Статията "Демографски параметри на едно столетие 1880 — 1980 г." от Никола Намерански.

[83] Списък на населените места в НР България по административно деление към 21 ноември 1973 година, с. 115.

[84] Септемврийско слово, № 322, 21 септ. 1959. Статията "Новото време — нови знатни хора на труда" от Неофит Борисов.

ГЛАВА ТРЕТА

ОБЩЕСТВЕНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ 1971 — 1985 г.

През периода на 6 — 8 петилетка БКП си поставя като главна и непосредствена практическа задача построяване на "развито социалистическо общество" в България.[1] В тази връзка се пристъпва към нов експеримент в икономиката. По решение на ЦК на БКП за специализация и концентрация на селското стопанство през 1970 — 1971 г. се създават агропромишлените комплекси. С това започва третият етап в развитието на кооперативното движение.

В духа на новите "виждания" обединеното медковско ТКЗС "Георги Димитров" влиза в новосъздадения аграрно-промишлен комплекс /АПК/ "Септемврийци" — Михайловград. Това става през август 1970 година. В управителния съвет на АПК от Медковец е избран Петко Миланов Стоянчов — новоизбраният председател на кооперативното стопанство.[2]

През разглеждания период медковското стопанство, в което работят 75 % от активното население на селото, претърпява няколко административно-организационни промени, които не се отразяват положително върху неговото състояние.

Успешното развитие на ТКЗС "Георги Димитров" продължава и през началните години на влизането му в АПК. Основните насоки в производството са растениевъдството и животновъдството. Обръща се внимание на традиционните зърнено-хлебни и зърнено-фуражни култури, като към тях все по-определено място заемат техническите и зеленчуковите култури, тревните площи и трайните насаждения. Трудолюбието на медковчани, правилното структуриране на културите и добрата организация на работата осигуряват резултати, които нареждат ТКЗС "Георги Димитров" на едно от първите места в АПК "Септемврийци". На фона на общото добро изпълнение на годишните планове на комплекса за 1971 и 1972 г. ТКЗС — Медковец, изпъква с преизпълнението на плана за чистата продукция със 103 % и 120,4 %, което му дава възможност да се разплати с кооператорите със собствени средства. Преизпълнен е и планът за общата продукция със 111 % при снижаване на материалните разходи. В растениевъдството, където АПК отчита задоволителни резултати, ТКЗС — Медковец, преизпълнява плана за общата и чистата продукция. Особено високи са добивите от пшеницата, царевицата и боба.[3] Благодарение на правилното отношение на ръководителите и специалистите към фасула и спазването на изискванията при отглеждането му, стопанството получава ежегодно по 150 — 200 кг от декар.[4] Ръководството на комплекса сочи медковчани за пример на другите стопанства. Правилната организация на труда осигурява високи добиви и в зеленчуковата градина. Бригадата на Спас Горанов получава средно по 3300 — 3600 кг на декар при план 2917.[5]

В растениевъдството високите добиви са резултат на подобрената технология при отглеждането на културите, използването на торове и внедряването на новите сортове пшеница "Аврора", "Кавказ", "Бургас 2" и др. Напълно закономерно 2 от 5-те бригади за промишлено производство, получили най-високи резултати в АПК, са бригадите на Кирил Ташев и Кирил Еленков от ТКЗС — Медковец.

По-значими в сравнение с предишните години са резултатите на животновъдството. Нараства абсолютният брой на домашните животни. По всички показатели: млеконадой, месо-прираст, вълна и яйца, стопанството се нарежда на първо или на едно от първите места при изпълнение на плана. През 1971 г. АПК преизпълнява плана за млеконадоя с 6 литра. Най-висок млеконадой има в медковското стопанство — 60 литра от овца. На второ място е по настриг на вълна от овца — по 4, 637 кг при план 4, 452.[6] Ръководството получава похвала за преизпълнението на плана за месо и прираста на угояваните телета /със 755 г на ден/. Преизпълнява се планът за яйца от носачки с 28 броя. Единствено негативни са резултатите от безплодието на кравите, което се движи между 11,8 % и 13,3 %, при средно 9,2 % за АПК, и смъртността на птиците през 1971 г. За съжаление себестойността на животинската продукция все още нараства.[7]

Ръководството на стопанството се справя много добре с основния проблем в животновъдството — осигуряване достатъчно и качествен фураж. Обръща се особено внимание на изкуствените ливади с люцерна, която притежава висока хранителност. Докато средните добиви от люцерна общо за АПК се движи от 300 — 400 кг, кооператорите в Медковец получават ежегодно по 600 — 700 кг люцерново сено и напълно задоволяват нуждите си.[8]

Към положителните страни на стопанството ръководстото на АПК изтъква по-сполучливо комплектуваните счетоводни и икономически служби в Медковец. В резултат на добрите постижения ръководството на ТКЗС — Медковец, осигурява едно от най-високите възнаграждения на един постоянно зает в производството труженик от 1200 — 1700 лева.[9]

Освен посочените предпоставки, големите резултати се дължат и на подобрената организация на труда на всички нива. Постигнатите успехи и доброто заплащане на труда вдъхват оптимизъм у кооператорите. Те се трудят по-съзнателно, подобрява се дисциплината, намаляват се разхищенията и злоупотребите. Все повече жителите насочват усилията си за укрепване и издигане на кооперативното стопанство.

Към средата на 1973 г. по предложение на ПАО "Българска захар" стопанството в Медковец под названието Трудовоселскостопански кооператив /ТССК/ влиза като съставна част на ПАК "Дунав" — Лом. Новообразуваното обединение се състои от 9 ТССК и 7 предприятия, Захарния завод и други — общо 16 звена. Съгласно приетия правилник ПАК "Дунав" е поделение на ПАО "Българска захар" с предмет на дейност: производство на захарно цвекло, захар, месо, мляко, яйца, вълна, зърнено-фуражни, технически и зеленчукови култури. Ръководството на ПАК утвърждава плановете на своите клонове.[10] Въпреки направените неколкократни административно-стопански и финансови реорганизации, ръководството на ПАК "Дунав" не успява да постигне стабилни резултати в селскостопанската продукция и заплащането. Анализът на получените резултати за 1974, 1975 и 1976 г., с които разполагаме, показва

ежегодно намаление почти по всички показатели. И в трите последователни години той не успява да изпълни плановете си. През 1976 г. изпълнението на плана за общата продукция е 75,7 %, а материалните разходи за 100 лева продукция достигат 102, 7 процента.[11]

Медковското кооперативно стопанство влиза в ПАК "Дунав" със следната структура на обработваема площ и производствени единици, установени през 1973 г.: от 53 790 дка посевна площ пшеницата заема 22 000 дка, царевицата — 18 300 дка, слънчогледът — 4500 дка, захарното цвекло — 4000, зеленчуковите култури — 1485, изкуствени ливади /люцерна, еспарсета и др./ — 7111 декара. В растениевъдството са формирани две бригади за промишлено производство, 3 тракторно-полевъдни, 2 лазаро-овощарски и 2 зеленчукови бригади, а в животновъдството — 4 кравеферми, 3 свинеферми, 2 смесени животновъдни ферми и 1 птицеферма.[12]

По обема на притежаваната земя, по общата и чиста продукция и ФРЗ, ТССК — Медковец, има най-високи показатели между останалите селскостопански клонове в АПК "Дунав". Още в края на първата година след влизане в ПАК обаче медковското стопанство отчита неизпълнение на приетия план по основните показатели.[13] И в следващите години продължава влошаването на резултатите. За 1975 г., при план 6833 хиляди лева, изпълнението е 5587 хиляди лева, а материалните разходи за продукцията се увеличават от 3369 на 3977 хиляди лева. Не по-добро е положението при растениевъдството. Планът за общата продукция е изпълнен едва 64 %. Само планът за пшеницата е изпълнен 100 процента. Падналата силна градушка през 1976 г. допринася също за намаляване на добивите. Не се достигат стабилни резултати и от захарното цвекло. Докато през 1974 г. средният добив е 1605 кг от декар, в следващата година добивът е още по-нисък — 1373 кг от декар, едва през 1976 г. се стига до сравнително по-високи резултати — 2557 кг от декар. И при този добив крайният резултат от културата е неефективен, поради високата себестойност — 38,70 лева на 1 тон при план 23,00 лева. Поради трудните условия при обработката и прибирането на реколтата, себестойността на 100 лева обща продукция е нараснала на 106,58 лева — при държавен план 73,41 лева. Това довежда до преразход общо за ПАК в размер на 5840 хиляди лева. Медковското стопанство е едно от тези с най-висока издръжка.[14]

Незадоволителни са и резултатите от животновъдството с изключение на някои ферми и бригади. Процентът на изпълнение за 1975 г. е 87 %, на трето място след Лом и Мокреш. За съжаление материалните разходи отново са високи — 101 процента.[15] Още по-ниски са резултатите от 1976 година. Медковското стопанство е едно от четирите с най-нисък млеконадой от фуражна крава — 1788 литра, при план 2700, а трета кравеферма е получила едва 1100 литра. Същото е положението и с млеконадоя от овцете. Стопанството се нарежда сред неизпълнилите плана за броя на прасетата с 1300 броя. Увеличени са процентите на смъртността и безплодието на животните: 27 % от 300 крави във фермите на стопанството са ялови, малко по-нисък от средния процент за ПАК — 33 %.[16] Единствено планът за месото е изпълнен от Медковец, заедно със стопанството в с. Ковачица.

Една от основните причини за това плачевно състояние на животновъдството в Медковец и в другите ТССК в ПАК "Дунав" е неосигуряване на необходимия фураж. Показателна в това отношение е долупосочената

ТАБЛИЦА[17]

за фуражоосигуреност в ПАК "Дунав" към 1 януари 1976 г.

Видове фуражи	Необходимо количество — в тона	Налично количество — в тона
Концентриран фураж	29 500 тона	7500 тона
Сено	8000 тона	2500 тона
Силаж	68 000 "	30 000 "
Слама	18 000 "	4500 "

Такова хранене води след себе си постепенно намаляване на продуктивността. Ръководството на ПАК и тези на клоновите стопанства правят късни усилия за спасяване на животните от гладна смърт чрез закупуване на фуражи често от далечни места. Правят се извънредни разходи, без да се получи желаната продукция, което води до рязко влошаване на икономиката. Ръководството на ПАК търси причините за това тежко състояние главно в ръководителите и в работещите във фермите, но ясно е, че те са повече.

И в този труден период от съществуването на кооперативното стопанство в Медковец редица ръководители на ферми и бригади в различните отрасли и десетки кооператори — преки изпълнители, работят съзнателно и постигат високи, макар и частични успехи. Свидетелство за това са спечелените отличия в провежданото между клоновете на ПАК съревнование. С чест защитават името на стопанството първенците през 1975 и 1976 г. — трета свинеферма с ръководител Елена Андреева Вълчева, промишлената бригада на Асен Пандурски, лозаро-овощарската бригада с ръководител Петко Ерменков, ремонтната работилница на Кирил Виняшки, както и около 30 души индивидуални първенци — свиневъди, овцевъди, кравегледачи, комбайнери, механизатори, шофьори, работници от ремонтните бази и общи работници.[18]

Трябва да изтъкнем положителното отношение на медковските механизатори към новите почини. От 380 механизатори към ПАК "Дунав", които през 1973 — 1976 г. работят по почина на ямболския механизатор Георги Куцаров, 90 са от ТССК — Медковец. Само за двете години /1973 и 1974/ 38 от тях са постигнали икономия в размер на 76 000 лева.[19]

Със заповед на Управление "Земеделие" при ОНС — Михайловград, от края на 1978 г. ТКЗС — Медковец, излиза от ПАК "Дунав" и съвместно с ТКЗС — Расово, се обособяват в нов АПК.[20]

Анализът на фактите и документите, свързани с низходящото развитие на кооперативното стопанство в Медковец по време на оставането му в ПАК "Дунав", води до следните изводи. Причините за ярко изразения спад в развитието на стопанството след 1973 г. са комплексни. *На първо място*, това е нарушената традиционна структура на селскостопанските култури. Изхождайки от нуждите на Захарния завод в Лом, рязко са увеличени площите за захарно цвекло /три пъти повече/ за сметка на другите зърнено-фуражни култури. Тази промяна се отразява отрицателно върху икономиката на селото. *Второ*, поради многоемкостта при обработката и прибирането на захарното цвекло, утежнена и от неблагоприятните почвени и климатични условия, то се оказва неефективна за стопанството култура. Себестойността му се повишава за сметка на чистия доход. *Трето*, увеличаването на засетите със захарно цвекло площи за сметка на зърненофуражните култури се отразява неблагоприятно върху материалното състояние на кооператорите и изхранването на добитъка. *Четвърто*, неправилното разпределение на общия доход между отделните звена на ПАК не според заработеното, а според нуждите.

В отчетния доклад за дейността на ПАК ”Дунав” за 1976 г. се прави следният извод: ”За последните няколко години неизпълнението на плана придоби характер на трайна тенденция. Понижаването на дисциплината и наложилите се организационни и структурни изменения в производството и управлението даваха възможност на преките ръководители да работят само по нареждане ”отгоре” и да се прикриват само с обективните фактори.”[20а] Това естествено се отнася и за кооперативното стопанство в Медковец. Постоянното намаляване на трудовото възнаграждение на кооператорите засилва недоволството и убива вярата в едно по-добро бъдеще. Понижават се заинтересоваността и отговорността в труда. Привързаността към стопанството, в сравнение с годините преди влизането в ПАК ”Дунав”, силно се отклонява и миграцията набира по-голяма скорост.

* * *

Нова промяна в административно и стопанско положение на селото настъпва с изграждане в края на 1978 г. на Медковската селищна система и АПК ”Поп Андрей” /1979 г./ с център Медковец. В селищната система, която се покрива с АПК, влизат селата: Медковец, Сливовик, Расово, Аспарухово и Пишурка. Изграждането на селищната система и АПК съвпада с обявеното внедряване принципите на нов икономически подход и механизъм в ръководството на селското стопанство. Създават се условия за понататъшна концентрация и специализация на земеобработването. АПК ”Поп Андрей” притежава обективни условия за количествена и качествена селскостопанска продукция — плодородна земя и трудолюбиви стопани. Производството на АПК има решаващо значение в икономиката на селищната система — 85 % от общата продукция се произвежда от комплекса. Само за две години /1981 — 1982/ са произведени 36 579 тона пшеница, 14 399 тона ечемик, 11 567 тона царевица, 47 246 тона захарно цвекло, 5009 тона слънчоглед, 4778 тона домати, 13 662 тона краве мляко и 1126 тона овче мляко. Произведената продукция в АПК за трите години /1981 — 1983/ възлиза на 11 535 хиляди лева.[21] В резултат на разгърналото се съревнование предсрочно изпълняват седмата петилетка трудовите колективи на птицефермата и овцефермата в АПК — Медковец.[22] Гордост за АПК е новият тип бригада на ”героя на социалистическия труд” Виктор Младенов.[23]

Въпреки тези частични успехи обаче общите резултати от производствената дейност на АПК ”Поп Андрей” през първите шест години /1979 — 1985/ от създаването му са незадоволителни. Годишните отчети сочат, че изпълнението на плана за общата продукция се движат от 58 до 83,07 %; расте себестойността на продукцията — от 89,70 лева през 1981 г. на 106,95 лева за 1983 г.; материалните разходи на 100 лева продукция се увеличават в същото време от 57,80 на 72,80 лева. Всичко това довежда до неосигуряване на приходите за разплащане на работниците и служителите. За 1983 г. при план ФРЗ на едно лице 2207 лева е изпълнен 1875 лв., или 85 %. Такова е положението на печалбата и за годините 1979 — 1981 г. Особено лоши са резултатите на комплекса Медковец, които показват за 1982 — 1983 г. недостиг от 1630 хиляди лева. Окръжният народен съвет счита, че това е следствие от недостатъчното внедряване на икономическия механизъм и неговия подход в работата на ръководството на АПК.[24] Едва през 1985 г. планът на ФРЗ е изпълнен на 100 процента.[25] Всичко това сериозно тревожи кооператорите. Трябва да отбележим, че в незавидно положение са немалко АПК в окръга. На сесия на Окръжния народен съвет съвместно с ОФ и БПС от 6 юли 1983 г. се отчита незадоволителното състояние на селското стопанство в окръга — от 15 АПК само 8 са осигурили разплащането си. Този нерадостен факт се потвърждава и от рапорта на окръжните ръководства до ЦК на БКП от края на 1985 г., в който се изтъква, че планът за социално-икономическото развитие на окръга за осмата петилетка /без селското стопанство/ е изпълнен с 11 дни предсрочно.[26]

В общи линии състоянието на производствения участък на Медковец не се различава по същество от това на АПК. И през осмата петилетка основни отрасли в селскостопанската дейност си остават растениевъдството и животновъдството. Що се отнася до производствените единици, в тях настъпват известни промени от 1981 г., вследствие изграждане на бригадната организация. През първите 2 години /1979 и 1980/ в производствения участък в Медковец са организирани: 2 промишлени и една фуражна бригада в растениевъдството и 3 кравеферми и 1 кравекомплекс, две свинеферми, две овцеферми и една птицеферма в животновъдството. В духа на по-висшите решения за изграждане на бригадите и усъвършенстване на тяхното ръководство се правят съответните промени. На територията на Медковец се изгражда една промишлена бригада, директно подчинена на окръжното ръководство, и един кравекомплекс и производствен участък, ръководени пряко от АПК. Към участъка на селото остават цялото животновъдство, фуражопроизводството, овощната градина, зеленчукопроизводството, земята за лично ползуване, услугите на населението и сортоучастъкът. Три години по-късно, в началото на 1984 г., се изграждат бригадите от нов тип, някои от които са на вътрешна стопанска сметка, а други с разчетна сметка в БНБ. В Медковец е създадена ЖФ бригада и ТССЗТ бригада. В условията на бригадната организация и новия икономически механизъм на производствените единици се предоставят по-благоприятни възможности за решаване на икономическите въпроси на база внедряване и приложение на ВСС Производствената единица ЖФБ в Медковец се състои от една комплексна бригада, една фуражна, един кравекомплекс, две овцеферми, една птицеферма и една свинеферма.

Резултатите от растениевъдството най-много зависят от климатично-почвените условия. Докато през 1979 г., която е сравнително благоприятна, добивите от повечето зърнено-фуражни култури се приближават до планираните, а тези от захарното цвекло надхвърлят плана с 624 тона, то в неблагоприятната за селскостопанските култури 1980 г., поради обилните и продължителни пролетни дъждове, попречили на своевременното засяване на площите и нормално развитие на есенниците, планът е изпълнен едва 50%. Средните добиви от пшеницата са 365 кг при план 460 кг от декар. Още по-ниски са те при захарното звекло — 815 кг при план 3200 килограма.[27] Известен ръст в селскостопанското производство спрямо седмата петилетка бележат последните години на осмата петилетка /1984 — 1985/. Той е резултат от въведената бригадна организация и плодотворните контакти с института ”Пушкаров” за решаване проблема с тежките преовлажнени почви, с ”Агромотдел” в Разград и опитната станция в Лом. Въпреки това средните добиви от пшеницата, царевицата и захарното цвекло са по-ниски от планираните. Особено неблагоприятна е 1985 г. с продължителното засушаване, каквото жителите на селото не помнят от десетки години.

Причините за незадоволителните резултати са не само лошите природно-климатични условия. Немалък дял за това имат в редица случаи и субективните фактори.[28]

Наред с допуснатите слабости в областта на организацията на труда и трудовата дисциплина, в отчета за 1979 г. се посочват два основни нерешени проблема, от които зависят положителните резултати в растениевъдството. На първо място, стои въпросът с постоянното намаляване броя на механизаторите. Като се изтъква, че 50 — 60 трактористи от селото са преминали на работа в отрасли извън стопанството и в други селища: Михайловград, Брусарци, Лом, се прави предложение за връщане най-малко на 10 — 15 души в медковския производствен участък. Без необходимото попълнение от механизатори изпълнението на производствената програма от промишлените бригади става проблематично; второ — осезателен недостиг на работници в полевъдните бригади. В някои бригади броят им достига едва 20 — 35 души. При такова положение те не са в състояние да осигурят прехраната на 3 — 4 хилядното население на селото. Настоява се да се увеличат производствените единици с още най-малко 20 — 25 работници, като за целта се потърсят резерви от местното население.

И при такива трудни условия, предизвикани от недостига на работна ръка и природни бедствия, медковските механизатори и полевъди не падат духом, а водят организирана борба за преодоляването им и постигане на добри резултати. В стремежа за получаване на по-богата реколта, под ръководството на агрономи и други ръководители — специалисти, те извършват различните селскостопански работи на добро агротехническо ниво. Трудностите сплотяват тружениците на полето. И в извънредно тежки условия, при кал и огизване, когато техниката не може да се използува, с големи усилия те прибират в срок есенните култури, организират жътвената кампания, балират и складират житната и ечемичената слама. Не са малко примерите на безупречна работа, високо трудолюбие и съзнателно отношение към поставените задачи. Много добри са постиженията на фуражната бригада през 1979 г. Под умелото ръководство на бригадира Петко Илиев Ерменков тя преизпълнява плана и осигурява за животновъдството 10 800 тона силаж, в това число и 4400 тона първокачествен люцернов сенаж.[29]

С голямо усърдие, упорит труд и постоянство се отличават механизаторите на силажокомбайните и сенокосачките: Илия Дамянов Тикванов, Димчо Р. Мальов, Любен Тулешков, пенсионерите механизатори Петко Ив. Опинчев, Владимир Дебийски, комбайнерите на новите комбайни ”Е — 516” Никола Дзуков, Тодор Биволарски и Евгени Шоков; трактористите Петко Луканов, Никола Сп. Бояджийски; балировачите на слама Иван Угринов, Кирил Мъгленски, Кирил Монов. Пример за трудолюбие и постоянство са механизаторите Кирил Ев. Монов, Тодор Сп. Кирков, Иван Д. Амбов, Димчо Радославов — заработили над 4000 лева за годината, Борис М. Петков, Страхил Кольов, Иван Ев. Угринов, Борис Мил. Донов, Антон Антонов — заработили над 3000 лева. С упорит труд и високи постижения се отличават полевъдните работници: Борис Цв. Порчов — заработил през 1980 г. 337 трудодни и получил 3078 лева, най-високото възнаграждение в полевъдната бригада, следван от Вергин Амбов — заработил 1570 лева, Цветана Куткудейска — 1559, Динка Саздова — 1500, Надежда Ил. Куткудейска — 1400, Евгеница Н. Манастирска — 1310, Славка Ив. Койчева — 1300, Райна Цв. Торньова — 1210; фуражното звено на Асен Стойнев, Кирил Манов, Славчо Янакиев, Кузман Илиев, Цветан Йончев, Рангел Чукашки, Първолета Биволарска, Гина Манастирска и много други, които с упорит труд осигуряват на животните необходимите груби сочни фуражи през неблагоприятната 1985 година.[30]

Приблизително такива са резултатите и от животновъдството, втория основен отрасъл на поминъка на населението. Плановете за общата продукция се движат около 70 %. Едва през 1985 г. животновъдството в ЖФ бригада достига 95 % изпълнение на годишния план.[31] Лошо е състоянието на говедовъдството и свиневъдството. От наличните 1107 фуражни крави през 1979 г. планът за млеконадоя в трите кравеферми и кравекомплекса възлиза на 64 %; за прираста — 76 %. Не се подобрява положението и през следващата 1980 година — млеконадоят на фуражна крава при план 2500 е изпълнен средно 1800 литра. Не се изпълнява среднодневният прираст при угояване на телетата — при план 700 грама се реализира нарастване 350 грама.[32] Въпреки взетите решения на общинската отчетно-изборна конференция на БКП в началото на 1981 г. за прелом в животновъдството, незадоволителното състояние на говедовъдството продължава и в следващите 3 — 4 години.

Не по-добро е положението на свиневъдството, където икономическите резултати също са незадоволителни. Планът за общата продукция през 1979 и 1980 г. се изпълнява от 45 до 64 %; среднодневният прираст е 200 — 205 г. при план 400 грама. Докато през 1983 г. среднодневният прираст за окръга е 377 грама, резултатите в АПК — Медковец, показват 222 грама. Не случайно комплексът дължи на междукомплексното предприятие по свиневъдство 144 тона месо.[33] Висока е смъртността при прасетата. Причините за незадоволителните резултати в говедовъдството и свиневъдството през разглеждания период са главно от субективен характер. Текучество на гледачите, слаба дисциплина и на изпълнители, и на някои от отговорниците на ферми, несъвестно отношение към изпълнение на поставените задачи, с което се нарушава технологическият процес на отглеждане на животните. Мнозина от гледачите нямат необходимите трудови навици на животновъди. Принизени изисквания и контрол от завеждащите ферми и ръководството на участъка. Наред с това за недоброто състояние на свиневъдството роля играят и някои обективни причини. На първо място, лошата материална база — свинефермата е в стари помещения, които не отговарят на изискванията, без достатъчно вода за поене. Към това трябва да се прибави нередовното хранене, поради липса на необходимото количество фуражи. От друга страна, неосигуреността на добри битови условия и необходимата механизация за отделните трудови процеси не стимулира работниците в тези ферми.

Ръководството на производствения участък, подпомогнато от това на АПК и на местния Общински съвет ежегодно полага грижи за подобряване. Асфалтирани са част от стопанския двор и дворовете на кравекомплекса и кравеферма № 2. Създават се по-добри условия за бита и работата на работниците във фермите. АПК — Медковец, е един от малкото комплекси, които през 1985 г. работи активно по зазимяването на животните. Своевременно се ремонтират сградите, водоснабдена е свинефермата и са възстановени всички водоизточници, осигурен е фураж за през зимата, като са засети 7400 дка люцерна, 300 дка репко, над 5400 дка силажна царевица и над 3000 дка ечемик, изградена е съвременна фуражна кухня. И успехите не закъсняват. В края на осмата петилетка планът на общата продукция за животновъдството е изпълнен средно 95 %. Средната млечност от фуражна крава нараства с 367 литра. Ръст бележи

АПК — Медковец, и в млеконадоя — предава 567 тона мляко.[34]

Сравнително по-добри са резултатите от овцевъдството и птицевъдството. В резултат на разгърналото се съревнование овцефермата и птицефермата в Медковец изпълняват предсрочно петилетния си план за седмата петилетка. Овцевъдството е традиционен, предпочитан от жителите на селото доходен отрасъл. Показател за неговата обществено-стопанска необходимост е основаното през 1934 г. кооперативно сдружение "Агне", чиято ползотворна дейност е разгледана на съответното място.

През разглеждания период изпълнението на годишните планове за общата продукция при овцевъдството варира от 90 % до 112 %.[35] Изпълнява се планът по млеконадоя, а материалните разходи намаляват. По такъв начин то осигурява фонд работна заплата за овчарите, без да прибягва до чужди средства или заеми, както говедовъдството и свиневъдството. Първа овцеферма изпълнява петилетния си план за седмата петилетка за 4 1/2 години. Постигнатите успехи се дължат на добрата организация на овцефермите, чиито ръководители сами се грижат за доставка на фуражите, за пестеливото им изразходване и справедливо разпределение на продукцията според заработката. От голямо значение е фактът, че овчарите са изключително българи, потомствени скотовъди, с чудесни трудови навици, постоянство и упоритост в работата, отличаващи се с обич и привързаност към стоката си. Само такива колективи могат да преодолеят големи трудности и да отгледат високодобивни стада. И напълно закономерно овцефермата в Медковец е една от седемте в Михайловградски окръг, в която колектив от Селскостопанската академия с ръководител проф. д-р Цено Хинковски работи от 1978 г. за създаване на млечно овцевъдство.[36]

По-значителни са резултатите в птицевъдството. Птицефермата изпълнява годишния си план за общата продукция за 1979 г. 107%, за да стигне през 1980 г. на 140%, да реализира предсрочно петилетния си план за 3 1/2 години и осигури 100% заплащане на своите гледачи. И в животновъдството редица кооператори с трудолюбие и постоянство постигат високи резултати. Тук на първо място трябва да посочим Крум Иванов Шоков — заведущ овцеферма № 1, и Борис Методиев Монов, както и дългогодишните овчари Методи Амбов, Илия Кочев, Цветан Спасов, които изпълняват най-добре своя план и получават годишни заплати между 3000 и 4000 лева, Игнат Убовилски, Трифон Давидков, Рангел Айков; завеждащ птицефермата Василка Амбова, механиците Милети Паньов и Борис Митков и целите колективи на овцефермите и птицефермата; Елисавета Стойчева, Пенка Дервенджийска, Горанка Коларска, Благуна Йонова и Барям Теменужкин от кравекомплекса, Милан Димитров — ветеринарен техник, Илия Порчев — осеменител, и други.

През 1981 — 1983 г. в селото е построена и влиза в експлоатация селскостопанска аптека.

С оглед прилагането на постиженията на научно-техническия прогрес и челния опит в селското стопанство, през периода на 6 — 8 петилетка и в АПК — Медковец, намира последователи движението на рационализаторите и изобретателите и се създават съответни звена. За първи път през 1969 г. се прави предложение за основаване на НТД към АПК. Официални документи сочат неговото съществуване и активна дейност от 1979 година. Дружеството към АПК брои 38 членове и има ръководство от 7 души начело с председателя Кръстьо Георгиев Мутафчиев, агроном. Към дружеството е назначен и технико-икономически съвет /ТИС/ в състав от 9 души, с председател инж. Тодор Цветанов Нинков и секретар инж. Венцислав Евгениев Куткудейски. Същевременно е създадено и НТД към производствения участък в Медковец, състоящо се от 29 души. Сведенията сочат активна рационализаторска и внедрителска дейност на дружеството. Само през 1979 г. са внедрени четири нови сорта царевица "К — 708" и К — 622", пшеница "Огоста" и ечемик "Алфа", 8 броя нови технологии и 3 броя технически новости.[37] Развитието на техническия прогрес не спира и в трудните за АПК 1983 — 1986 година. Разработени са много рационализации, между които особена стойност имат тези за отглеждане на домати, обработка на тютюн "Върлей" и за повишаване добивите от пшеницата.[38] Нова форма за развитие на рационализаторството и внедряване на техническия прогрес в практиката е създаденият през 1985 г. първи в страната общоселски клуб на ТНТМ. До края на годината същият развива похвална дейност — 4 разработки, две от които признати за рационализации с висок ефект.[39]

За изпълнение и преизпълнение на задачите на социално-икономическото развитие на АПК — Медковец, наред с подобряването на кадровия потенциал — всички ръководители са висшисти със съответна специалност — особено внимание се обръща и на социалистическото съревнование. За повдигане духа и трудовия ентусиазъм на кооператорите съревнованието обикновено пропагандно се свързва с конгресите на БКП, 9 септември, Септемврийското въстание — 1923 г., 1300-годишнината на българската държава и други юбилейни дни. Освен мероприятията за социалистическо възпитание и превъзпитание на селяните се организират и такива, посветени на плодородието и труда на първенците, напр. "Вечер на жените", междуселският "Събор на плодородието" в местността "Багачина", вечер на учредителите и учредителките на кооперативното стопанство, на челниците и челничките в АПК — всички проведени в чест на "1300 години българска държава".

Независимо от вземаните мерки, правените често структурни промени и безспорните успехи, които са посочени, селското стопанство както в целия окръг, така и в АПК — Медковец, изпада в незавидно състояние в края на разглеждания период. Причините са комплексни. На първо място това е съзнателното насочване на всички усилия и ресурси както в национален, така и в районен аспект в изграждане на промишлеността. През тези години за изграждане икономиката на Михайловградски окръг са вложени огромни капитали, в резултат на което той се оформя като съвременен аграрно-индустриален район.[40] Промишлеността в този предимно селскостопански регион до 1970 г. става водещ отрасъл. Докато през 1970 г. съотношението на производствените фондове между промишлеността и селското стопанство е 1177 към 139 милиона в полза на селското стопанство, само след 5 години то се променя повече от два пъти в полза на промишлеността, за да достигне през 1985 г. 5326 към

2603 милиона за индустрията. Видно е, че средствата за останалите отрасли и особено за селското стопанство и строителство в окръга са недостатъчни.[41] Това се отразява отрицателно и на състоянието на АПК — Медковец. В тази насока повлияват и суровите природно-климатични условия на Медковец и района. Не са изживени редица слабости в организацията и ръководството на АПК и производствените единици. Увеличават се управленските звена в АПК. В продължение на повече от петилетка /1973 — 1979 г./ в неблагоприятна насока са изменени структурата на производството и сортовете, което дава отражение върху животновъдството в АПК. От голямо значение е миграцията, която особено се засилва през разглеждания период, като следствие от бързото развитие на промишлеността в Михайловград и Лом. Не се оправдават надеждите, че след създаването на медковската селищна система и АПК "Поп Андрей", с център Медковец, миграционният процес ще спре. Напротив, той се засилва. Само за 15 години — 1970 до 1985 г., жителите на селото намаляват 1429 души.[42] Мигрират главно икономически активни лица от 20 до 40 години. Населението на селото застарява. Статистическите данни за демографските промени показват, че от 3353 жители на Медковец в края на 1985 г. повече от 1/3, т. е. 1206 души, са на 60 и повече години[43], хора на пенсионна възраст. Намаляването на производствения потенциал се отразява неблагоприятно върху резултатите от стопанската дейност. Не дават очакваните резултати и набелязаната програма от ИК на ОбНС за основните насоки за развитие на селищната система през осмата петилетка до 1990 г. — укрепване на селското стопанство и увеличаване дела на промишлеността. С оглед спиране на миграцията се предвижда изграждането на 12 апартамента и закупуването на други 5 частни къщи, предназначени за млади специалисти и квалифицирани работници, приета е социална програма за потребността от кадри с висше, полувисше и средно специално образование. Разчита се доста на изграждащия се в Медковец завод.

* * *

За разлика от селското стопанство, промишлеността в АПК постига добри резултати, особено през осмата петилетка. Промишлени обекти са съсредоточени основно в ТПК "Андрей Симеонов" и отчасти в ПК "9 септември". Към ТПК има три цеха, от които два на Комбината за електрокари в Лом и един на фабрика "Ломска комуна". През 1981 — 1983 г. е извършено разширение на металния цех към ТПК. Близо 1/5 от работоспособното население е заето в промишленото производство. Трудовият колектив от цеховете към ТПК успешно изпълнява плановите и икономически показатели и внедрява новия стопански механизъм. Похвални грижи се полагат в цеха към Комбината за електрокари за повишаване квалификацията на работниците, което позволява да се премине към многомашинно обслужване на някои видове машини. Общата промишлена продукция на ТПК нараства от 826 хиляди лева през 1981 г. на 1060 хиляди лева през 1983 г., а стоковата продукция нараства съответно от 764 хиляди лева на 970 хиляди лева. Особено насърчително се повишава обществената производителност на труда, която от 3676 лева през 1979 г. достига 9917 лева през 1986 година. Снижава се и себестойността на продукцията.[44] В последните години на осмата петилетка ТПК бележи забележим ръст по всички показатели, в резултат на което се увеличава близо 2 пъти производството на стоки за народно потребление.

Сравнително добре изпълняват задачите си промишлените обекти към ПК "9 септември" главно в хлебопроизводството. Фурната в Медковец изпълнява и преизпълнява своите годишни планове за обща продукция. Що се отнася обаче до качеството на хляба и асортимента на закуските, в продължение на 5 — 6 години /1978 — 1984/ хлебарските работници на ПК търпят критика. Причините за неблагополучията са обективни и субективни. Едва след реконструкцията и модернизирането на фурната, спазването на технологическия процес и ликвидиране на някои организационни слабости качеството на хляба и хлебните изделия се подобрява[45], но не много.

В периода на концентрация и специализация на промишлеността през 1981 — 1983 г. в Медковец е построен машиностроителен завод "Поп Андрей" /изграждането започва на 1 април 1981 г./, който представлява най-големият промишлен обект в селищната система. Съгласно проектите, обемът на продукцията трябва да достигне около 20 милиона лева, с 500 — 600 души персонал. С изграждане на нови цехове, средни и малки предприятия и развитие на старите промишлени дейности в края на осмата петилетка медковската селищна система започва да се развива и като промишлена.

Местният Общински народен съвет е главният двигател на цялостната дейност върху територията на общината. С изграждане на селищната система през 1978 г. е избран ИК на Общинския съвет, който ръководи и контролира работата във всички села, влизащи в медковската система. Наред със задълженията по спазването на законността и обществения ред, Общинският съвет, съвместно с обществените организации, мобилизира усилията на цялото село, а по-късно и на цялата селищна система за строителство на обществени сгради, благоустрояване, хигиенизиране, водоснабдяване и електрифициране на селищата.

И през разглеждания период строителството и благоустройствените работи в селото продължават с неотслабващ темп, въпреки недостига на работна ръка. Най-значимите постижения са свързани с изпълнението на специалните програми, приети във връзка с 50 и 60-годишнината на Септемврийското въстание /1973 и 1983/ и 1300-годишнината на българската държава.

В продължение на 8 години /1975 — 1983/ в центъра на селото се строи сградата на културния дом, който е завършен и открит през 1983 г. По размери, съвременна архитектура, модерно обзавеждане и външна художествена украса — това е най-монументалната сграда в цялата селищна система. Построен върху площ от 1265 квадратни метра в него са разположени: салон с 350 места за театрални представления, кинопрожекции, общоселски събрания и културни прояви, репетиционни и гримьорни помещения, библиотека с две читални, кафе-сладкарница, младежка дискотека и игрално помещение. С изграждането на този културен дом в Медковец са създадени прекрасни условия за развитие на самодейните колективи и културния живот.

Монументалната външна украса на сградата е дело на талантливия художник Благой Иванов Татарджийски, роден в Медковец, който безвъзмездно направи мозайката "Животът ще бъде един непрекъснат възход" върху горната част на лицевата страна.

Културният дом, заедно с новия паметник на поп Андрей пред него и широкия площад, покрит с плочи, оформя напълно центъра на селото.

С бюджетни средства, по самооблагането и други средства са изградени редица обществени сгради, особено необходими за селото: комбинат "Детска ясла и градина", здравен дом, пощенска станция, сладкарница, селскостопанска аптека и други. През 1984 г. е построен и държавен жилищен блок с 12 апартамента. Продължава изграждането и на масивни частни жилища, оформени с добър вкус.

Похвални старания полага общината и за ниското строителство. Ежегодно се отделят средства от самооблагането и бюджета за благоустрояване и хигиенизиране на селото, за постилане на улиците с баластра и тротоарите с плочи. Улиците в селото /около 62 км/ са баластрирани над 70%. От 1980 г. започва тяхното асфалтиране. Само през осмата петилетка са изразходвани за улично строителство 1,5 милиона лева и са асфалтирани 60%. Плановете са преизпълнени около 140%.[46] Само по такъв начин в недалечно време жителите на селото ще се избавят от неприятната кал по улиците.

Обликът на селото напълно се изменя. Заслуга за големите положителни промени, както и за допуснатите извращения и провали, безспорно имат тези, които са стоели начело на местния Общински народен съвет.[47]

Най-новата история на Медковец през периода на тоталитарния режим, установен в страната от ръководството на комунистическата партия, е изпълнена с тежки и драматични моменти в живота и бита на селяните. Изграждането на новите социалистически структури и форми, свързано с постижения, но и с неуспехи, в края на краищата завърши с признанието за неосъществимостта на мечтаното от хиляди хора комунистическо общество. Тоталитарната власт претърпява крах и в своите икономически схващания и експерименти, което се отрази особено тежко на селското стопанство. Създадената система на управление деформира производствените отношения. Установяването на пълен монопол на държавната собственост, одържавяването на кооперативната и ликвидирането на частната собственост отчуждиха трудещите се от собствеността на труда и управлението. Така по същество бяха ликвидирани истинските стимули за труд и ефективност. Опитите за заменянето им с други форми и структури не дават желания резултат. Такава е една от главните причини за икономическата криза. Въпреки това, благодарение на пословичното трудолюбие на селяните и искреното желание на много от местните ръководители за подобряване живота и бита на населението и разхубавяване на родното село, са постигнати и немалко резултати. Създадена е общо взето една сравнително добра материално-техническа база за развитие на производството. По-значителни успехи има в областта на строителството, образованието, културата и здравеопазването.

Реформаторските сили в БКП и възникналите демократични опозиционни структури в българското общество слагат край на установения недемократичен и тоталитарен режим на 10 ноември 1989 г. Започва при определени трудности изграждането на свободно гражданско демократично общество. Новите промени настъпват и в Медковец.

БЕЛЕЖКИ

[1] Програма на БКП. С., 1971, с. 41.

[2] ОДА — Михайловград, ф. 1090, оп. 1, а. е. 2, л. 1 — 3. Протокол на общинския партиен комитет № 41 от 5 авг. 1970 г. За делегати на учредителното събрание на АПК са избрани: Аспарух Цветков Цветков, Борис Попандреев, Борис Алексов Манчев, Богомил Игнатов Иванов, Васил Спасов Кръстев, Георги Арсенов Грънчарски, Горан Цветков Тодоров, Дафина Софрониева Недялкова, Евгени Борисов Попов, Евгени Петков Куткудейски, Захари Андреев Григоров, Илия Станиславов Пешов, Иван Цветков Торньов, Кирил Еленков Стефанов, Крум Иванов Шоков, Методи Рангелов Манастирски, Методи Атанасов Сарафски, Милко Миланов Табаков, Никола Крумов Тодоров, Филчо Методиев Тикванов, Петко Миланов Стоянчов, Спас Горанов Вачков, Тодор Станимиров и Цанко Б. Ямблански /Материали за историята на с. Медковец, с. 472 — 473/.

[3] ОДА — Михайловград, ф. 1090, оп. 1, а. е. 6, л. 18 — 20.

[4] Пак там, а. е. 5, с. 28.

[5] Пак там, а. е. 6. Отчет на АПК "Септемврийци" за 1972 г., с. 23.

[6] Пак там, а. е. 5, с. 37; а. е. 6, с. 31.

[7] Пак там, а. е. 5, с. 39.

[8] Пак там, а. е. 6, с. 33.

[9] Пак там, с. 13.

[10] Пак там, ф. 1154, оп. 1, а. е. 11. Правилник за устройството на ПАП "Дунав", с. 1 — 6.

[11] Пак там, а. е. 69, л. 28 — 30; а. е. 70, л. 1; а. е. 16, л. 7.

[12] Архив на ТКЗС — Медковец /необработен/. Структура на обработваемата земя за 1973 г., с. 1 — 2, 5 — 6.

[13] Пак там.

[14] ОДА — Михайловград, ф. 1154, оп. 1, а. е. 15, л. 11.

[15] Пак там, а. е. 30 и 32.

[16] Пак там, а. е. 16, л. 15 — 17.

[17] Пак там, л. 16.

[18] Пак там, а. е. 95, л. 4 — 40.

[19] Пак там, а. е. 96, л. 1, 2, 8 — 10, 30 — 33.

[20] Пак там. Историческа справка, с. 5. Заповед № 273 от 28 дек. 1978.

[20a] Пак там, а. е. 16, л. 19.

[21] Архив на ОбН Съвет — с. Медковец. Отчетен доклад за 1981 — 1983, с. 1 — 4.

[22] Септемврийско слово, № 3012, 3 февр. 1981. Статията "Недостигнати хоризонти" от Милен Александров.

[23] Пак там, № 3388, 12 юли 1983.

[24] Пак там.

[25] Архив на ОбН Съвет с. Медковец. Отчетни доклади за дейността на общината за 1979 — 1981, с. 1 — 5; 1981 — 1983, с. 4 — 6; 1983 1986, с. 5 — 9.

[26] Септемврийско слово, № 150, 21 дек. 1985.

[27] Архив на АПК "Поп Андрей" — с. Медковец /необработен/. Отчет за дейността на производителния участък през 1980 г., с. 2, 10. Отчет за 1979, с. 3 — 7.

[28] Пак там.

[29] Пак там. Отчет за 1979, с. 4.

[30] Пак там. Отчет за 1985 г., с. 4 — 5.

[31] Пак там.

[32] Септемврийско слово, № 3012, 3 февр. 1981.

[33] Пак там, № 3388, 12 юли 1983.

[34] Пак там, № 129, 31 окт. 1985.

[35] Архив на ТКЗС с. Медковец. Отчети за 1979, 1980 и 1985 г.

[36] Септемврийско слово, № 3162, ян. 1982.

[37] Архив на АПК "Поп Андрей" — с. Медковец /необработен/. Писмо № 113 от 13 юни 1979 г. от ОС на НТС — Михайловград, и Заповед № 87 от 4 апр. 1979 г. на АПК за назначаване на ТИС.

[38] Архив на ОбНСъвет — с. Медковец. Отчет за дейността на ОНС през мандата 1983 — 1986 г. Разработени са рационализации върху: 1. "Внедряване на технологии за безразсадово отглеждане на домати" с внедрител инж. Тодор Нинков; 2. "Внедряване технологии за целерастейно прибиране на тютюна "Върлей", внедрител Иван Теофилов; 3. "Внедряване технология за получаване 600 кг зърно от декар пшеница" с внедрител П. Петров. Като внедрители се изявяват още: В. Евгениев, Н. Маркова, Г. Крумов, Ив. Белов и др.

[39] Септемврийско слово, № 153, 28 дек. 1985. Икономическият ефект от двете рационализации възлиза на 25 300 лв., а само за едната — "Приспособление за събиране на слънчогледови пити и други растителни култури" към немския комбайн "Е — 516" икономическият ефект е 18 600 лева. Работи се и по темата "За механизирано разкъсване на полиетиленови торби, насипване и товарене в тореща техника".

[40] История на Михайловградската окръжна организация на БКП, с. 491.

[41] Пак там, с. 492.

[42] Списък на населените места в НР България по административно деление с население от преброяванията през 1934 — 1982 г. С., 1989, с. 115; Брой на населението от преброяванията 1934 — 1982 година. С., 1983, с. 147 и 161.

[43] Демографски и социално-икономически характеристики на населението в Михайловградска област. Т. I към 4 дек. 1985 г. Михайловград, 1988, с. 43, 49, 100.

[44] Архив на ОбНСъвет — с. Медковец. Отчети за мандатите на ОбНС за 1979 — 1981; 1981 — 1983 и 1983 — 1986 г.

[45] Пак там. ОДА — Михайловград, ф. 554, оп. 4, а. е. 1, л. 1 — 12, 17 — 25, 42; Септемврийско слово, № 3184, 18 март 1982.

[46] Пак там. И по "Сведения за построените обекти в с. Медковец за периода 1957 — 1989 г.", дадени от Генади Рангелов Симеонов — техник над 30 години и зав. техническата служба към ОбНСъвет в с. Медковец. Намират се в личния архив на Цветан Р. Симеонов.

[47] От 9.IX.1944 г. до 1990 г. начело на общината са избирани 16 души: кметове до 1949 г. — четирима, като председатели на Общинския съвет — осем души, и като председатели на селищната система — петима. Последните са били и председатели на с. Медковец. Само трима от всичките не са от Медковец. От Освобождението до 1990 г. кметове и председатели са били мъже, с изключение на една жена, председателка на селищната система от с. Расово.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ 1944 — 1985 ГОДИНА

1. УЧИЛИЩА, УЧЕБНО ДЕЛО И КУЛТУРНО-ПРОСВЕТЕН ЖИВОТ

Девети септември 1944 г. бележи нов етап в развитието на просветното дело в страната. По решение на първото отечественофронтовско правителство за разширяване мрежата на учебните заведения в Медковец се открива средно смесено училище /гимназия/ с район включващ селата: Медковец, Аспарухово, Расово, Пишурка, Дългоделци, Долно Церовене, Сливовик, Долна Рикса, Буковец, Луковица, Гайтанци, Брусарци, Киселево, Дъбова махала, Дреновец и Крива бара. Първоначално гимназията в селото се открива като клон на Ломската[1], но наскоро след това става самостоятелно средно учебно заведение.

С много трудности е свързано началото на гимназиалното образование в Медковец. Все още не е довършена новата училищна сграда, започната преди 9 септември 1944 г., трудно се намират гимназиални учители с висше образование, в кратък срок трябва да се набавят училищни мебели и пособия. Ръководството на селото и местната общественост обаче проявяват традиционната си готовност за жертви в полза на просветата и образованието и енергичност при решаване на възникналите проблеми. За целта е изграден специален обществен комитет за осигуряване материално-техническа база на новото средно училище. С усилен темп по стопански начин Общинският народен съвет завършва изграждането на втория етаж на сградата. Големи грижи за оборудването ѝ и набавянето на пособия полагат Цветан Атанасов Барлатов и Атанас Тончев Патов. В резултат на всеотдайността на комитета и цялата общественост в навечерието на новата 1945 — 1946 година учениците и учителският персонал са настанени в удобни за провеждане на учебните занятия класни стаи. Последният етап от строителството на гимназиалната сграда — салон и помещения за кабинети, завършва през 1948 година.[2] Останалите три сгради — на централното и двете махленски училища — продължават успешно да задоволяват нуждите на първоначалното и прогимназиалното образование.

Много по-тежък се оказва проблемът за комплектуване на учителския състав на гимназията. Въпреки положените големи усилия на Георги Пасланджийски, първия изпълняващ длъжността директор, всеотдайния ентусиаст Цветан Барлатов и местния общински съвет, много трудно се намират учители висшисти. Причината е в рязкото увеличение броя на гимназиите в страната, почти тройно повече отколкото преди 9 септември. Това налага първите години в гимназията да преподават предимно редовни прогимназиални учители.[3] Първият висшист, отзовал се на апела на медковчани — Георги Велков, е назначен за директор. За новата 1945 — 1946 г. учителите в гимназията са 7, от които 5 щатни и 2 лектори.[4] От тази година МНП започва да изпраща гимназиални учители, но те не се задържат дълго поради тежките условия в Медковец: голяма кал през есента и зимата, липсата на културни придобивки и пр. Затова и текучеството на учителския персонал е голямо. Не се задържат и директорите. Въпреки усилията на Общинския съвет и особено на родителския комитет да привлекат учители чрез осигуряване на подходящи квартири и други облекчения, нещата се придвижват много бавно и мъчително. С укрепването на гимназията се увеличава броят и качеството на преподавателския състав. Докато през 1945 — 1946 г. техният брой е 7 души, и то главно с прогимназиално образование, през периода 1953 — 1970 г. те са между 13 и 15 души, а в последния период /1971 — 1985/, вследствие намалението на учениците, броят на учителите намалява от 9 до 12, но се увеличават възпитателите. Още в средата на 70-те години[5] всички гимназиални учители са с необходимия ценз и квалификация за заеманата длъжност.

Броят на учениците бележи постоянно увеличение докъм 1970 г. От 4 паралелки с 166 ученици през 1945 — 1946 г. броят им достига 350 — 380 души през 1970 година. Миграционните процеси по-късно влияят отрицателно върху състава на учениците в селските гимназии. Това принуждава

МНП да съкрати част от тях през 1968 — 1969 г. Тежък момент преживява селото във връзка с решението на отдел "Народна просвета" и ИК на ОНС в Михайловград за закриване на медковската гимназия. В специално писмо от името на Общинския комитет на БКП, Общинското ръководство на БЗНС, Общинския комитет на ОФ и местният Общински народен съвет до Министерството на народната просвета те решително възразяват срещу това "нецелесъобразно" решение, като изтъкват отличната материална база, постигнатите много добри резултати в образователната и педагогическата дейност на медковската гимназия "Поп Андрей" и значението, което тя има за културното и просветното издигане на селото и района. Особено силен аргумент е неправилното райониране на гимназиите в окръга.[6]

Подобно писмо е изпратено и до генерал Иван Михайлов, народен представител от Медковския избирателен район. Благодарение на правдивото и много добре мотивирано възражение и намесата на генерала, гимназията остава да съществува. В случая ръководството на селото проявява не само местен патриотизъм, но и гражданска смелост в защита на справедливостта и интересите на населението.

Дълбоките промени в обществено-политическия живот след 9 септември 1944 г. засягат основно и системата на образованието и просветата. Отхвърлени са буржоазните закони, нормите и порядките в училищния живот. Но модел за нови в първите години все още няма. МНП се бави с издаването на нов правилник, няма достатъчно учебници по някои предмети. В структурата на училищата в Медковец до 1950 г. няма промени. Три начални училища и пълна прогимназия с добра материална база. През 1949 — 1950 г. общият брой на учениците в трите първоначални училища е 347, които се ръководят от 10 учители, 2 групи в детската градина с 54 деца и две учителки. Прогимназиалните ученици наброяват 304 с 10 учители. Прави впечатление, че докато броят на учителите в първоначалните училища и детската градина съответствува на броя на учениците, то учителите в прогимназията са недостатъчни.[7]

В търсене на нови, подходящи организационни форми в учебното дело по решение на Министерството на народната просвета, подкрепено от местните органи в Медковец, се създава нов тип единно средно училище по образец на съветските училища. Под единно ръководство на основното училище с 19 паралелки и гимназията с 8 паралелки, с общ брой на учениците 950 започва новата 1950 — 1951 учебна година.[8] Последната промяна в структурата на образователните заведения в селото е направена през 1972 г., когато се създава първото в окръга ЕСПУ "Поп Андрей".

Характерно за периода на огласеното изграждане на безкласово социалистическо общество в България е силно изразената идеологизация и политизация в обществения живот и бит на населението. Най-ярко проявление тя намира в областта на образователното дело, просветата и културата. За разлика от политиката на буржоазната власт, която до 9 септември 1944 г. официално не разрешава създаването на идейни организации в училищата, с изключение на казионната организация "Бранник", създадена през последните години на монархическия режим /1940 — 1944/, управляващата комунистическа партия узаконява идеологизацията на учащите се и подрастващото поколение. Нещо повече, тя я издига в основен критерий за оценка в дейността на учителя. Дълбоко убедена в съвършенството на социалистическите идеи, посредством държавната власт тя създава система от организации, мероприятия и действия за внедряване социалистическо съзнание в учащите се. Оттук и догматичното възприемане и подчинение на всички партийни организации и държавни органи, осъществяващи на практика тези идеи. В училищата се създават пионерската организация "Септемврийче" и комсомолската организация ДКМС, членуването в които е почти задължително. По такъв начин класово-партийното и комунистическото възпитание доминират над патриотичното, а общонационалните и общочовешките културни ценности остават на втори план или са потъпкани. Негативният резултат от този начин на обучение и възпитание тепърва ще излезе налице.

В такава обстановка и в подобен дух протича учебно-възпитателната дейност в медковското ЕСПУ "Поп Андрей". Учителският колектив, който в началните години изживява колебания и сътресения, постепенно се стабилизира. Като се опира на съветската педагогическа литература, той търси нови методи и форми на обучение и възпитание. Възпитателната система на Макаренко за обучение в колектива, за колектива и чрез колектива се издига в образец на съвършенство и в духа на комунистическите идеи и педагогическа практика.

Гимназията укрепва и все повече печели уважението и подкрепата на населението, което вижда в учебното заведение по-евтино средно образование за своите деца. Учебно-възпитателната работа през 1954 — 1955 г. учебна година се отчита като добра. Успехът на горния курс, както започва да се нарича гимназията, в сравнение с предидущата година е по-висок. Окуражителен е резултатът от зрелостния изпит. От явилите се 39 зрелостници, 7 души завършват с отличен, 14 с добър, 12 с удовлетворителен, а 6 получават слаба оценка /по петобалната система/. Добри са резултатите и в средния курс /прогимназията/. Успешно завършват основното си образование 56,28%, на поправителен остават 30% и 14% повтарят. Като учители с най-добра работа се сочат Дишкова, В. Колев, Р. Струнджев, Тончева и Г. Вацова.[9]

Ежегодно се разширява и подобрява материалната база на СПТУ, която през 1968 г. се оценява като отлична. Създаден е ученически стол, оборудвани са 16 учебни кабинета по металообработване, дървообработване, селско стопанство, машинознание, физика, химия, биология, естетика, фото- и кинодело, радиотехника, УТС, пеене и музика, физкултурен салон. Заслугата за обзавеждането е на цялата медковска общественост, общината, ТКЗС и другите предприятия и учреждения. Големи грижи полага и отделя значителни парични суми за набавяне на училищни пособия ръководството на ТКЗС, което през 1968 г. закупува и пиано за дообзавеждане на кабинета по музика.[10] Постоянно нараства и се обогатява фондът на училищната библиотека, който от 500 тома при създаването й достига 5200 към 1980 г.[11]

Усилията на учителския колектив са насочени към подобряване на формите и методите на обучение съобразно изискванията на различните етапи. Още през 1948 — 1949 година учителите от местното основно училище откриват курс по ограмотяване. От 1963 г. към СПТУ се организира вечерно училище, отначало за VI и VII класове, а през 1965 и 1966 г. и за останалите класове от VIII — XI, с което се дава възможност да завършат средно образование хора с възраст над училищната, без да се откъсват от производството. Въвежда се и полуинтернатно обучение, където през 1980 — 1981 г. се намират 123 души в 6 групи.[12] За подпомагане учениците от IV — VII клас към училището функционират 4 — 6 групи занимални с възпитатели.

Една от постоянните задачи на ръководството е повишаване професионалната квалификация на учителския състав. За това допринасят и провежданите местни, районни и национални конференции, съвещания, четения и др. На 14 май 1963 г. Окръжната училищна инспекция провежда в Медковец методическа конференция, в която участвуват 40 учители и инспекторите Папалезов и Петров от Михайловград.[13] Представители на учителския съвет вземат участие във всички окръжни педагогически четения. През 1984 — 1985 година изнасят доклади на тези четения трима учители от ЕСПУ в Медковец — Р. Недялкова, Милан Цв. Белчев и Хр. Струнджева. Докладът ”Ролята на класния ръководител за професионалното ориентиране на ученика” на Хр. Струнджева е класиран за националните четения.[14] Трима учители са с клас квалификация. През 1977 — 1978 учебна година в учителската група има само 1 нередовен учител по френски език, останалите 42 са с висше и полувисше образование.[15] Съзнателно и активно учителският състав се включва в изпълнението на поставените от МНП задачи, движения и насоки за повишаване равнището на народното образование. В началните години се борят за масовизиране на обучението чрез осигуряване задължителното посещаване на учебните занятия от децата и на вечерните курсове от по-възрастните, а в последните десетилетия — за прехода към всеобщо средно образование, за професионално ориентиране на учениците, за високо качество и ефективност на обучението и възпитанието, за издигане културното равнище на учениците и тяхното естетическо възпитание. Успешно прилагане на проблемно-познавателния подход в учебно-възпитателния процес активизира учениците и ги поставя в положение на откриватели, което е първата стъпка към интензификация на труда както на ученика, така и на учителя. В условията на научно-техническата революция особено място заема обучението по природоматематическите дисциплини — математика, физика, химия, биология. Успешно се изпълнява призивът за връзката на училището с живота и необходимата реализация на завършващите млади хора. Учителският съвет умело използува добрата база в селото /фермите на ТКЗС, МТС, завода "Поп Андрей" и други предприятия/ за онагледяване на преподавания материал, получаване на практически знания и възпитаване в учениците на трудови навици и любов към труда. Фактът, че почти всички завършващи XI клас за периода 1976 — 1979 г., които заедно с дипломите си получават и документ за разряд "шлосер-монтьор" или "животновъд-механизатор" постъпват на работа в производството, е положителен атестат за дейността на учителите.[16] Изграждането на учебно-промишлени комплекси /УПК/ от 1982 г., също дава възможност за реализация на младежите, които със завършване на образованието си добиват и определена професия — оператор на металорежещи машини. От завършилите 37 души през 1984 — 1985 г. 10 започват работа в МЗ "Поп Андрей" в Медковец.[17] Само за 23 години /1944 — 1967/ от завършилите 1680 младежи в СПУ — Медковец, 550 души се включват в материалното производство.[18]

Всичко гореизложено и на първо място повишената квалификация на учителите, заедно с отличната материална база и големите грижи на местното ръководство и обществеността в селото, осигурява добра успеваемост в ЕСПУ. Средният успех на гимназията за последното десетилетие /1975 — 1985/ не изостава от този на окръга, а в две години /през 1978 — 1980/ той е по-висок — 4,63 и 4,77.[19] Показател за добрата подготовка на завършващите медковската гимназия е и тяхната успеваемост при кандидатстването им за продължаване на образованието. Ежегодно 12 — 30 възпитаници[20] са приемани във ВУЗ и полувисшите институти в различните области на науката. Статистическите данни сочат, че за 20 години /1958 — 1979/ около 200 висшисти[21] са получили своя успешен старт в медковското ЕСПУ. Посочените успехи не изключват и някои неуспехи и слабости в ръководството на СПУ. Текучеството на директорите е голямо: за 40 години са се сменили 16 директори /вж. приложението/. Това, разбира се, е повсеместно явление за цялата страна, дължащо се на големите неприятности, които носи този пост при сравнително ниското материално обезпечение за него. Същевременно то показва, че невинаги местният учителски съвет се е радвал на добро сработване. В редица случаи се изтъква, че и дисциплината на учениците не е на необходимата висота.[22]

Наред с пряката образователна и възпитателна дейност учителите от медковските училища активно участвуват в извънкласна работа и в обществено-политическия и културно-просветния живот на селото. Като ярки деятели на читалищната дейност, на кооперациите и на ТКЗС, ръководители и участници в общоселски театрални състави, хорове, физкултурни групи се изявяват учителите: Методи Александров Конов, Марин Кръстев Пасланджийски, Атанас Горанов Петков, Рангел Андреев Струнджев, Георги Пандурски, Горан Георгиев, Георги и Кица Пасланджийски, Софрон Хр. Кожлеев, Петко Атанасов Стипцов, Милан Цв. Белчов, Васил Кръстев Кольов, Васил Дончев, Благой Върбанов Ангелов, Иларион Василев, Димитър Виденов и други.

Тачев

Разнообразни и значими по обем и качество са проявите на извънкласната дейност, организирани от ръководството на СПУ и ЕСПУ — Медковец. Още от създаването на единното училище през 1950 — 1951 г., заедно с грижите по неговото укрепване се полагат основите на първите ученически звена по художествена самодейност и физическа култура и спорт. Гордост за гимназията е ученическата духова музика и оркестър, създадени през 1960 г.[23] и ръководени от учителя по музика и пеене Милан Цветанов Белчев. Те вземат участие във всички не само училищни, но и общоселски прояви. Самодейният драматичен театър /кръжок/, чието начало поставят учителите Петко Атанасов Стипцов и Васил Кръстев Кольов, ежегодно подготвя пиеси и се представя достойно на окръжните прегледи в Лом и Михайловград. През 1966 г. учениците — артисти, представят пиесата "Седемнадесетгодишната", играна с успех в Медковец, Брусарци и Габровница.[24]

Създадени са още: 2 състава за хорово пеене и вокална група, състояща се от 130 — 200 ученици; два оркестъра от 60 ученици, танцов състав от 18 — 20 ученици, кръжок по художествено слово от 15 — 20 души и група за политически песни от 7 — 12 ученици.[25] Всяка година самодейните ученически състави изнасят от 2 до 10 спектакъла в Медковец и околните села.

Богата и разнообразна е дейността на физкултурните състави. Наличието на много добрата база — игрище за волейбол, баскетбол и други спортни игри в училищните дворове, и способните и амбициозни учители по физическо възпитание в лицето на Иларион Василев и Димитър Виденов довеждат до създаване на борбени и целеустремени спортни колективи. В училищата са организирани главно секции по гимнастика и волейбол в средния курс, а в горния — и по лека атлетика, футбол и баскетбол. Има и групи за масов спорт, в които се включват 250 — 300 ученици. Най-добре подготвени са отборите по атлетика и земна гимнастика. В редица състезания те оспорват призовите места с представители на Лом и Михайловград. Изключителен успех постига девическият гимнастически отбор на учителя — треньор, Димитър Виденов, класирал се през 1966 — 1967 г. на второ място в страната.[26] На следващата 1968 г. девойките отново са много добри и завоюват трето място на републиканските селски средношколски състезания. В благородна спортна борба за 4 — 5 години /1965 — 1970/ възпитаниците на медковското средно училище спечелват 10 купи за I, II и III място и 50 медала и първо място на републиканската спартакиада, организирана през 1965 година. Заслужени награди за високи спортни постижения са златните и сребърните медали на Каменка Илиева Рацова, Величка Петрова Рацова, Нели Йосифова Стоичкова и Атанаска Димитрова Сарафска. От Министерството на просветата е награден със сребърен медал и учителят — треньор Димитър Виденов.[27] Не случайно Медковец е избирано често за пунктови и районни състезания.

Достойно място заемат ученическите колективи при юбилейните чествувания на 1300 години българска държава, 100 години от Освобождението на България от османско иго, кръглите годишнини на Септемврийското въстание, 20 години от създаването на медковската гимназия, както и ежегодните празници 1 май, 24 май, 9 септември 1944 г. и др.

В духа на комунистическата идеология чрез пионерската и комсомолската организации децата се възпитават повече на класово-партийно и интернационално, отколкото на патриотично виждане на събитията и явленията в нашето общество и в света. Особено активно работи ДПО ”Септемврийче”, чийто първи дългогодишен ръководител е Латинка Раденкова Стипцова.[28] В пионерската дружина се провеждат много мероприятия и показни сборове за дружинните ръководители от окръга. Организират се срещи с партизани и ятаци, сборове, карнавални шествия, среща с Магдалена Баръмова — сестра на Георги Димитров, с партизанския командир Кирил Граменов, сборът на тема ”Митко Палаузов — дете-герой” и други. Разбира се, изнасят се и литературни вечери на народното творчество и на руския език, литературни двубои, диспути, подготвят и се изнасят пиеси.[29]

С познавателно значение и патриотично-революционен заряд са организираните от ръководството на училището акции за подпомагане войниците на фронта през 1944 — 1945 г., в която от училищата са събрани и изпратени 13 970 лева; 22 чифта чорапи, 130 дребни предмета и други неща[30], организираната двудневна екскурзия на 17 ноември 1963 г. до София с посещение на Народния театър ”Иван Вазов” и представлението на пиесата ”Иван Шишман” и изложбата за Септемврийското въстание — 1923 г.; чествуването на революционните родове в селото, организирано съвместно с ОФ през 1967 г. и много други.

Наред с партийно-идейните мероприятия в училището се организират и такива за изграждане в учениците на високи нравствени добродетели на скромност и трезвеност, уважение и почит на по-възрастните и обществено заслужили дейци; изнасят се и беседи за приобщаване към националните и общочовешки ценности на културата и изкуството и борба срещу недъзите и недостойните прояви в обществото, но с абстрактна насоченост и без конкретен адрес. По инициатива и под ръководството на учителя Петко Атанасов Стипцов се организира през април 1963 г. "Вечер на учителя", която се превръща във вълнуваща среща-разговор както за стария учител пенсионер Марин Кръстев Пасланджийски, така и за учениците. На 17 февруари 1966 г. литературният кръжок организира вечер на поетическото творчество, а на 16 март 1967 г. се провежда разговор с учениците на тема "В човека всичко трябва да бъде прекрасно."[31] Оправдан интерес сред учащите се предизвиква организираната и ръководена от учителя Петко Ат. Стипцов "Вечер на еснафа". В изнесения доклад, илюстриран със сценки от драматическия кръжок при училището, се бичуват проявите на еснафщина в съвременното общество.[32] В началото на 1966 г. с активното участие на учителя Тодор Николов Витански се организира десетдневка, посветена на борбата с тютюнопушенето и алкохолизма. Изнасят се беседи за вредата от тези пороци, а в многотиражката "Средношколски глас" са поместени статии и карикатури.[33] Особено полезни са урежданите често в гимназията литературни четения и срещи с писатели и поети: Стоян Ц. Даскалов, Крум Пенев, Ангел Каралийчев, Иван Бурин, Дора Габе, Калина Малина, Крум Кюлявков и други. Много ученици са наградени, но особено се държи на тяхната всеотдайна работа в духа на комунизма и на класово-партийните интереси на БКП, какъвто е случаят с ученика Искрен Андреев Коцев.[34]

По такъв начин с цялата си разностранна дейност ЕСПУ в Медковец се превръща в главно средище за просвета и култура и за възпитаване на млади и стари в духа на поставените от БКП цели и задачи. При все това критичното отношение на медковчани към господстващата идеология и практика не можа да бъде затъмнено и стремежът им към свободно, демократично и гражданско общество остана несломим.

2. АКТИВНА ЧИТАЛИЩНА ДЕЙНОСТ

И след 9 септември 1944 г. медковското читалище "Развитие" продължава да е център на културния живот и прояви в селото. Все по-широко разтваря вратите си за всички жадни за знания и изяви на културното поприще жители. Цялостната му дейност обаче е поставена под ръководството на комунистическата организация и общинската власт, чиято цел е "построяване на социалистическото общество в селото". Настъпват големи промени както в състава на ръководството му, така и в идейната насоченост на читалищната дейност. Ръководители на читалището стават членове на БКП или привърженици на социалистическата идеология. Фондът на библиотеката е основно прегледан и произведенията на редица буржоазни автори като Виктор Фалк, Виктор Юго, Емил Зола и много други са инкриминирани от некомпетентни лица, а някои по-будни и практични медковчани обогатиха личните си библиотеки.

При все това постепенно започва да се подобрява материалната база на читалището. След изграждане на гимнастическия салон към гимназията през 1950 г. той е пригоден и се предоставя на самодейните читалищни колективи. По-солидни са субсидиите, които получава от ръководствата на ТКЗС, ПК "9 септември", МТС, Отечествения фронт и др. Срещу изнасяните спектакли на годишните събрания през 1956 — 1957 г. читалището получава 10 000 лева, с които успява да закупи и ушие подходящи костюми на участниците в танцовия състав и на дамския битов хор. Мечтите на поколение читалищни дейци за собствена сграда се осъществяват едва 60 години след първото решение на ръководството през 1922 г. С изграждането на монументалния културен дом през 1983 г. читалищните дейци получават отлична материална база.

Пръв председател на читалищното настоятелство след 9 септември 1944 г. е избран Георги Кръстев Пасланджийски — учител и член на БКП. Открива се и нова длъжност домакин-библиотекар. На отчетното събрание, проведено на 21 януари 1946 г., ръководството приема нов устав, съобразен с новия Закон за народните читалища. От протокола става ясно, че на събранието присъстват 60 членове, които правят следните допълнения към типовия устав, изработен от Върховния читалищен съюз: името на читалището да си остане "Развитие", месечният членски внос за действителните членове да бъде най-малко 10 лева, по стария курс, а на спомагателните — 5 лева; встъпителният членски внос за действителните членове възлиза на 40 лева. Настоятелството да се състои от 7 членове. С явно гласуване Георги Кръстев Пасланджийски е избран за председател, а Мария Антонова за секретар. Приет е бюджетът за 1946 г. в размер на 213 500 лева в приход и разход.[35] Вземат се решения за увеличаване на членския състав, за подобряване комплектуването на библиотечния фонд с нови книги, вестници и списания; да се възстанови дейността на "народния университет" и театралния колектив; да се сформира читалищен джаз и др. Читалището се включва в новите обществено-политически структури. През 1947 г. то избира свой представител в местния Отечествен фронт и става колективен член на СПК "Георги Димитров".[36] Към читалището се изгражда редколегия с отговорник библиотекаря Андрей Коцев, чиято задача е писане на мобилизиращи лозунги и издаване на стенвестника "Таралеж". През 1950 г. отговорник на редколегията става Георги Филипов Биволарски. Той започва да издава многотиражката "Ударник", която впоследствие се преименува в "Гигант", а от 1959 г. в "Димитровец".[37]

Важно място в читалищната дейност и в общия културен живот на селото заема Андрей Андреев Коцев. В продължение на повече от едно десетилетие /1944 — 1957/ до разболяването си, със завидна енергия и талант той отдава силите си в народополезни дела. С неговото име са свързани възстановяването и изграждането на първите самодейни колективи в селото. Продължава своята дейност "народният университет". Изградена е лекторска група от учители и други специалисти, които ежеседмично /всяка сряда/ изнасят лекции с различна тематика: на първо място, разбира се, идеологическа, селскостопонска, здравна, патриотична, природонаучна и др.

Още по-голяма просветна дейност разгръща библиотеката. Бързо нараства книжният фонд. Докато през 1943 г. той брои 1338 тома книги и 193 тома списания, то през 1968 г. библиотеката разполага с над 10 500 тома книги[38], за да достигне внушителното 20 000 тома в края на 1980 г. или по 6 тома на глава от населението.[39] Само през 1974 г. са закупени 635 тома, раздадени за четене 10 620 тома на 752 читатели и са направени 5034 посещения на библиотеката. Прилагат се разнообразни съвременни форми на работа: обсъждане на книги, колективно четене, рецитали, изложба на новозакупени книги чрез табла, витрини и плакати, препоръчителни списъци, индивидуална работа с читателите; организират се викторини, разговори-двубои, провежда се Седмица на детската книга, десетдневка на съветската книга, мероприятия за деца и родители; практикува се разнасяне на книги по предприятия за деца и родители; практикува се разнасяне на книги по предприятия, ферми и бригади. Библиотеката активно участвува при юбилейните чествувания на Чипровското въстание от 1688 г., въстанието от 1850 г. в Северозападна България, 150 години от рождението на И. С. Тургенев, 100 години от смъртта на войводата Иван Кулин и др. Отговорничката на библиотеката участвува редовно в районни и национални практикуми по библиотечно дело.

Напълно заслужено библиотеката при читалището в Медковец е класирана на първо място сред селските библиотеки в Михайловградски окръг в националния преглед през 1967 г., а библиотекарката Иванка Александрова Беремлийска с първа награда и парична сума 50 лева — морално признание за нейния дългогодишен и всеотдаен труд, посветен на благородното дело.

С осигуряването на по-добри условия за самодейните колективи през 1950 г. председателят на читалището Андрей Коцев организира два театрални състава — от млади и от по-възрастни актьори — с над 30 души участници; танцов състав от 20 младежи и девойки с ръководител Йордан Горанов Павлов. По-късно се създава още един танцов състав само от циганското население. За общ ръководител на танцовите състави е издигнат младежът Ангел Любенов Конов. Създаден е и смесен хор от 100 души /мъже и жени/ с ръководител учителя от гимназията Васил Кръстев Кольов. През 1954 г. е организиран и битов женски хор от 55 жени и девойки под ръководството на учителя Софрон Христов Кожлеев.[40]

Кроацир

Ръководството на читалището, а след създаването на медковската селищна система и Общинският съвет за изкуство и култура полагат необходимите грижи и отделят средства за повишаване квалификацията на ръководителите и местните самодейни колективи. За периода 1958 — 1963 г. Цветан Борисов Торньов, режисьор-постановчик на самодейния театър, е изпратен на три 45-дневни курса за театрални ръководители, а Йордан Горанов Павлов на два — през 1970 и 1971 г. Ръководителят на танцовия състав Ангел Любенов Конов в три последователни години /1960 — 1962/ е посещавал едномесечни квалификационни курсове. За издигане на по-високо ниво изпълненията на битовия женски хор читалищното ръководство подсигурява през 1957 г. помощничката на Филип Кутев — Попова, която в продължение на две седмици оказва помощ на хора и неговия ръководител.

Започналата с ентусиазъм и енергичност работа дава добри резултати и Медковец отново се издига като културно-просветен център. През март 1957 г. местното читалище със съдействието на ОЧС — Лом, устройва първия в околията показен карнавален бал, на който присъстват читалищни деятели от околията. Селото става домакин на районните прегледи за художествена самодейност, където се състезават читалищните колективи от селата Медковец, Дългоделци, Долно Церовене, Сливовик, Брусарци, Дондуково и Дреновец. На прегледите през 1958 г. медковските самодейци стават околийски първенци. Достойно се представят колективите и на националните фестивали. На Първия фестивал участвуват три състава, като най-добре се представя танцовата група, която стига до финала, а на Втория фестивал — до зонално ниво. На Четвъртия фестивал смесеният хор за школувано пеене с ръководител Милан Белчев и танцовият състав с ръководители Стефан Белчев и Ангел Конов стават отличници в окръжните прегледи.[41]

Най-големи успехи достига драматичната група, която има традиционно добри изяви още от създаването си след Освобождението. Заслугата за това трябва да се търси в присъствието на двама ярко надарени артисти — самодейци, които показват несъмнени качества и на режисьор-постановчици и ръководители на драматичния състав. Възстановяването на театралния колектив и неговите значими постижения не само в Медковец и съседните села, но и на ломска сцена, до 1957 г. са свързани с името на Андрей Андреев Коцев. След неговото заболяване ръководител на читалищния драмсъстав става Цветан Борисов Торньов, който в продължение на близо три десетилетия води към нови висоти театралното самодейно изкуство в Медковец.

Най-висок връх постига Медковският самодеен театър на Четвъртия и Петия републикански фестивал на селските колективи. С постановката на пиесата ”Събота 23” от Стефан Цанев, играна през 1974 г. в Благоевград, той печели второ място, сребърен медал и лауреатско звание.[42] На Петия републикански фестивал през май 1978 г. с пиесата ”Просто жена” от Н. Парушев завоюва и най-високото отличие — златен медал. За дългогодишна всеотдайна театрална дейност и високи постижения Цветан Борисов Торньов е награден със сребърна значка от ВЧС и орден ”Кирил и Методий” II степен. Със сребърна значка от ВЧС е отличен и Андрей Коцев. Голямо е моралното удовлетворение на самодейците от признанието за художествените достойнства на техния спектакъл. Висока е оценката, която прави председателят на журито, режисьорът Йосиф Венков, при връчване на златния медал: ”Чиста, неподправена самодейност, почти на професионално ниво.”[43] Ласкави отзиви за Медковския самодеен театър и за неговия режисьор-постановчик се отпечатват в окръжния и централния печат.[44]

Премиерата на ”Чудесната тройка” от В. Голев, поставена през 1982 година, дава възможност отново да бъде дадена много добра оценка за медковските самодейци. Директорът на Михайловградския театър Аспарух Паунов преценява, че спектакълът е на високо ниво и заслужава да се покаже в окръга и града. Подчертава, че себераздаването на актьорите може да служи за пример и на професионалните артисти. Въз основа на впечатленията от драмсъстава в Медковец представителите на ОСК — Михайловград, идват до нови идеи и вземат решения за моралното стимулиране, повишаване на квалификацията и признаването труда на самодееца, които имат значение за цялостното издигане на самодейността.[45]

Свой принос за успехите на Медковския самодеен театър имат наред с по-възрастните Марин Кръстев Пасланджийски, Вергин Иванов Боздуков, Петко и Латина Стипцови, Виктория Беремлийска, Цветан Бончев и други, които вземат участие и след 9 септември 1944 г., и едно ново поколение актьори като Петко Луканов, Иванка Беремлийска, Рангел Ризов, Кръстьо и Лиляна Мутафчиеви, Велислав Пилюшки, Тодор Нинков, Иван Борисов Методиев, Василка Методиева, Тодор Качев и други. Особено полезна за развитието на самодейния театър е дейността на Велислав Пилюшки. Като председател на Общинския народен съвет той създава добри условия за работата на самодейците и ги подпомага за преодоляване на многото трудности от всякакъв характер. През разглеждания период на медковска сцена са играни следните пиеси: "Неразделни", "Госпожа Министершата", "Люти клетви", "Службогонци", "Двубой", "Съвест", "Политикани", "Събота 23", "Просто жена", "Блокада", "Покана от Париж", "Хубавата Мария", "Калната топка", "Хубави дъждове", "Чакайте на телефона" /"Викат ви от Таймир"/, "Чудесната тройка" и други.

Разбира се, трябва да се изтъкне, че в своето развитие читалищната самодейност в Медковец познава и временни спадове и трудности. В края на 1969 г. ИК на общината отчита, че поради лоша дисциплина и организационни слабости смесеният хор за школувано пеене, двата танцови състава /чавдарчета и младежи/ и женският битов хор са в недобро състояние. Предстоящите юбилейни чествувания през 1972 — 1974 г. принуждават местните власти да набележат мероприятия за решително подобряване работата с колективите на читалището, които предвиждат: масовизация, подобряване на дисциплината и премахване на организационните слабости. Общинският съвет за изкуство и култура, УС на читалището и профсъюзите се задължават: първо, да разнообразят и обогатят живота на колективите чрез срещи с други колективи, гостувания в повече селища, организиране вечери на самодееца, екскурзии, и второ — да настояват пред ТКЗС, ПК, ТПК и МТС да отпуснат средства от културните фондове за обзавеждане на читалищната сграда с модерна техника, снабдяване с костюми, декори, музикални инструменти и друг реквизит.[46] Взетите мерки дават определен резултат. Броят на самодейците достига 200 души. Колективите се представят много добре и завоюват престижни отличия. За участниците е организирана екскурзия до Румъния.[47]

Известен спад в областта на културата на медковската селищна система и на самото село се наблюдава през 1979 — 1981 година. Въпреки създадените условия за по-качествена и ефективна културна дейност, ИК на ОНС отчита с неудовлетвореност "застой и връщане назад в сравнение с постигнатото преди". Причините са главно субективни — незадоволителната работа на Общинския съвет за изкуство и култура.[48] И този път временният спад е бързо преодолян. Отчита се добро представяне на фестивала "Копривщица 81".

През следващия мандат 1983 — 1986 г. усилията са насочени към по-нататъшното повишаване на социалната ефективност на културната дейност и издигане на нейното качество и идейно-художествено равнище. Към читалище "Развитие" са създадени два клуба на движението "Единство, творчество, красота", но е занемарена отново, поради организационни слабости, художествената самодейност.[49]

Нова културна придобивка на селото е и киното. Първа прожекция на филм се организира на 27 октомври 1947 г. в мазето на новото училище. Тя се осъществява от подвижния прожекционен апарат на Страхил Исков от София, с който работи Никола Костов Върдзов от Медковец. След национализацията на частните кинопрожекционни апарати през 1948 г. апаратът е предоставен за използуване на читалище "Развитие". Като кинооператор до пенсионирането си през 1973 г. работи Никола Костов Върдзов. След построяване на салона към гимназията през 1950 г. киноапаратът е инсталиран там, с което се създават много по-добри условия за кинозрителите. Прожекциите се посещават масово от населението, главно младежи и ученици. Ръководството на читалището организира кинолектория[50] за обсъждане на филми, като за лектори се използуват предимно учители.

Създадена е добра организация и киното изпълнява годишните си планове. През 1974 г. са извършени 458 прожекции срещу 434 планувани, от които е реализиран приход 8300 лева; организирани са 98 колективни посещения с 1935 кинозрители, 16 обсъждания с 3780 участници, киноразкази и други с 132 души.[51]

С местна радиоуредба селото се сдобива през май 1953 година. Пръв радиооператор е Латина Горанова Рацова, която усърдно работи в продължение на 13 години — до излизане в пенсия през 1966 година.

С оглед задоволяване нуждите на нарасналия брой учащи се в Медковец е открита книжарница. През 1976 г. тя е реализирала стокооборот на стойност 10 000 лева.

Активна дейност развива и фотоклонът в Медковец, който през 1980 г. е класиран на първо място в окръга.[52] Свое място в културния живот на селото има и откритата на 26 октомври 1975 г. музейна сбирка "Поп Андрей". Само за 5 години потокът на посетители в експозицията на сбирката достига 12 280 души.[53]

За увековечаване паметта на загиналите за национална свобода и по-добър социален живот в центъра на селото са издигнати бюст-паметник на войводата кнез Иван Ангелов Кулин /1970 г./, паметник на поп Андрей в цял ръст /1983 г./ и няколко барелефни плочи. Те са свидетелство за значимото място на Медковец в общонационалния политически живот на България.

3. ИЗЯВЕНИ МЕДКОВСКИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА ХУДОЖЕСТВЕНО-ТВОРЧЕСКАТА И НАУЧНАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЯ

Както в миналото, така и в най-новата история на Медковец се изявяват редица талантливи дейци в областта на театралното дело, живописта и научното творчество. Всеки един от тях повече или по-малко има скромен принос в сферата на изкуството и човешкото познание. Оттук и необходимостта имената и дейността им да станат достояние на най-младите медковски поколения.

Сред представителите на художествено-творческата интелигенция се откроява ВЕНЕРА ПЕТКОВА СИМЕОНОВА — ГОРДИЕНКО /от фамилията на Торньовци/. Родена е на 29 ноември 1923 г. в Медковец. Основно образование завършва в родното си село, а гимназия в Лом през 1942 година. От дете мечтае да стане певица. Окуражава я прогимназиалната учителка Монка Иванова. След гимназиалното образование учителствува една година и едновременно се подготвя за конкурс в Консерваторията. През есента на 1943 г. взема успешно изпита с оценка отличен по пеене и се записва във висшето музикално училище. По време на следването участвува в организираната от проф. Парашкев Хаджиев, към радиото вокална група "Предаване за децата". През 1944 г. е приета в новосъздадения хор при Българското радио с диригент Светослав Обретенов, прераснал по-късно в "Българска хорова капела". После се прехвърля в групата "Росна китка" в радиото, с която участвува в тримесечно турне в Югославия, Полша и Чехословакия през 1947 година.

След завършване на Консерваторията през 1948 г. постъпва като артистка в новообразуващия се по това време "Музикален театър". В продължение на 8 години /от 1948 до 1955 г. включително/ е в основния артистичен състав на театъра. Играе в много оперети. От 1956 до пенсионирането си през 1979 г. е хористка "екстрена" категория в същия театър. Пресъздава талантливо ролята на Катя от оперетата "Най-съкровеното", на Тамара — студентката "В люляковата градина", кака Гинка от "Бунтовна песен", на Бахис от "Хубавата Елена", на Хедерл от "Трите девойки", както и в оперетите "Волният вятър", "Сватба в Малиновка", "Нощ във Венеция", "Взаимна любов", "Трембита", "Целувката на Чанита" и други.

Свое място заема в изкуството и НИКОЛАЙ ЕВЛОГИЕВ ПОПОВ. Роден е на 22 януари 1920 г. в Медковец в семейство на революционер. Баща му е деен участник в Септемврийското въстание 1923 година. През 1927 г. той е принуден да емигрира в Аржентина и Николай е обречен на тежко, нерадостно детство. След завършване на прогимназия в селото той се залавя с физически труд, за да подпомага изхранването на бедняшкото семейство. След отбиване на военната служба се връща в Медковец и като член на РМС се включва в младежкия живот на читалищния колектив. В негово лице местната театрална трупа намира един талантлив художник-самодеец, който рисува декори, гримира актьорите и изготвя афишите за представленията. Възприел комунистическите идеи, той става ятак на партизаните. След провала на конспирацията е осъден на 15 години затвор. И в тежките затворнически условия намира приложение на своя талант като художник-оформител на излизащия вестник ”Налъм”, издаван в Ломския затвор конспиративно. И досега са запазени в някои негови съзатворници десетки скици, рисунки и карикатури от живота и дейността на политзатворниците.

След 9 септември 1944 г. се завръща в Медковец и с младежки жар се включва в масовата политикопропагандна дейност на СНМ и БРП/к/. През есента на 1944 г. постъпва в Художествената академия в София, която завършва през 1949 година. От 1952 г. става член на Съюза на българските художници. След това постъпва като художник в Централния дом на народната армия, където работи в продължение на 22 години до пенсионирането си. От 1985 г. се установява отново в Медковец.

Николай Попов създава около 50 художествени живописни творби: пейзажи, портрети и композиции. Участвува периодично в изложби на СБХ. Прави две самостоятелни изложби — в Михайловград през 1984 г. и в Медковец през 1986 г. Участвува в колективи за художествено оформяне на редица изложби. Негови картини има в Националната художествена галерия, в галериите на Михайловград, Берковица, Варна и Стара Загора, както и в редица учреждения в Михайловград, Лом и най-вече в родното му село. Между творбите му се открояват: ”Нина”, ”Нашенци”, ”Балада за с. Крън”, ”Бунтът на Аврора”, ”Попа с топа”, ”Портрет на поп Андрей”, ”Два братя дъбрави”, ”Основатели на женското дружество в гр. Етрополе”, ”Стенопис” в медковската гимназия, ”Септемврийски нощи”, ”Пейзаж”, ”Ветеран” и други.

Със свой почерк в изобразителното изкуство се изявява БЛАГОЙ ГОРАНОВ ИВАНОВ /от фамилията на Татарджиите/. Роден е на 8 април 1933 г. в Медковец в многолюдно бедно семейство. От ранни години остава сирак, без баща. Основно образование получава в родното си село. Завършва Висшия институт за изобразителни изкуства ”Николай Павлович” в София през 1961 г. със специалност декоративна монументална живопис /стенопис/ при професор Георги Богданов. След приключване на следването в Художествената академия се установява да живее и работи във Велико Търново. В своя творчески път, започнал от 1962 г., Б. Иванов се проявява като високоталантлив художник със завидна подготвеност. Ежегодно участвува в урежданите в града изложби, а също и в почти всички прояви на СБХ от национален характер. Организира самостоятелни изложби във Велико Търново /1969, 1979, 1985 — 1986/, София /1972/, Горна Оряховица, Сухиндол, с. Павел, Горна Липница, Боженци, Арбанаси, Драганово. През 1988 г. прави изложба и в родното си село Медковец.

Взема участие в много международни пленери и изложби в България и в чужбина. Негови творби притежават: Националната художествена галерия, почти всички окръжни галерии и редица частни сбирки в страната и чужбина — САЩ, Швеция и другаде. Като художник-приложник има много добри изяви в приложната графика и стенописта, предимно в техниката с графит. Такива са творбите му ”Посрещането на руските войски в Търново 1877 г.”, изпълнена върху калкан на сграда във Велико Търново /1973/, ”Възход” върху лицевата част на културния дом в с. Медковец /1983/, която е дарение на художника. Наред с тези монументални произведения с висока художествена стойност са и живописните творби: ”Арабанашки дворове” /1965/, ”Църквата ”Света София” /1967/, ”Боженци” — поредица от творби /1965/, ”Стопански двор” /1966/, ”Есен” /1966/, ”Вечер” /1968/, ”Търновската книжовна школа” /1972/, ”Десислава” /1975/, ”Вестоносци — април 1976” /1976/, ”Майка — април 1976” /1976/ и много други.

Благой Иванов печели авторитетни награди от редица национални или районни изложби, конкурси и други: втора награда от Националната младежка изложба — София /1965/, награда от изложбата — биенале "Приятели на морето" — Бургас /1966/, две втори награди от конкурса "Пейзажи" — Велико Търново /1986 и 1988/. Носител е на ордена "Кирил и Методий" II степен.

В сферата на театралното изкуство изявява своя самороден талант ЦВЕТАН БОРИСОВ ТОРНЬОВ /от фамилията на Табаковци/. Роден е на 16 септември 1922 г. в с. Медковец. Прогимназия завършва в родното си село, а гимназия в Лом през 1944 година. Увлечението на Цветан в театралната самодейност води началото още от ученическите години в Ломската гимназия. Той е главният инициатор и постоянен участник в пиесите, които медковските ученици подготвят и представят по време на зимната ваканция в селото. След 9 септември 1944 г. продължава да развива таланта си на актьор и усъвършенствува качествата си на режисьор-постановчик. За това му помагат особено курсовете за художествени ръководители на театралните самодейни колективи във Видин, Берковица и Белица, където е изпращан от читалищното настоятелство. Голямата любов към театъра, силното желание и амбиция да постигне високи успехи в Медковския самодеен театър го карат непрекъснато да повишава своята квалификация по пътя на саморазвитието, самообразованието и поддържането на контакти с редица изтъкнати артисти, режисьори и художници от професионалните театри. Първата му самостоятелна постановка е на "Службогонци" от Иван Вазов, за която специалистите на окръжния преглед дават висока оценка.

Като режисьор на читалищния самодеен театър Цветан Торньов поставя около 40 пиеси, в които същевременно играе централните роли. Негови са постановките на "Събота 23" и "Просто жена", с които театърът завоюва съответно сребърен и златен медали и лауреатско звание на Четвърти и Пети републикански фестивал през 1974 и 1978 година. В дългогодишната си творческа дейност се явява като най-добрия актьор-самодеец, който талантливо пресъздава десетки сценични образи. Заради безспорните му постижения получава много отличия и медали — бронзови, сребърни и златни. Между наградите заслужава да се посочи орденът "Кирил и Методий" II степен и значката "Отличник" на Върховния читалищен съюз. Неговата любов и всеотдайност към театралното дело и към обществения живот в родното село са възнаградени с всеобщата признателност и обич на местното население.

В селото е роден и ХЕРУВИМ НИКОЛОВ РАЧЕВ — детски писател: 28 ноември 1925 г. Баща му е от с. Дебнево /Троянско/, а майка му Анна Миланова Гъньова е от Медковец. В най-ранни години семейството напуска селото и живее последователно в Плевен, Червен бряг, Стара Загора и Русе, където Херувим завършва основното и гимназиалното си образование. След 9 септември 1944 г. се установява в София. Работи в продължение на 30 години във в. "Септемврийче", в който публикува над 1000 очерка, разказа и пътеписа. Изявява се като талантлив детски писател. По-известни негови произведения са: "Момчетата от крайната уличка", "Каменни легенди", "Весела неделя", "Великият хан" и други.

Талантливи медковчани се изявяват и в областта на научното дирене и творчество. В това отношение на първо място трябва да споменем известния български учен, професор и доктор АЛЕКСАНДЪР ДИМИТРОВ НИЧЕВ /1922 — 17.XI. 1988/. Роден е в с. Медковец на 11 май 1922 година в семейството на българския патриот — бежанец от Македония, Димитър Ничев и медковчанката Велика Дамянова. През 1926 г. родителите му се преселват във Варна където той завършва през 1940 г. класическа гимназия. Същата година семейството се установява да живее в София, където надареният Александър Ничев завършва класическа филология в Софийския университет "Св. Климент Охридски" през 1945 г. Пътят му на учен започва през 1949 г. като преподавател по класически езици в Алма матер. Научните му интереси скоро го открояват като учен, литературовед, професор и доктор по класическа филология в Софийския университет. Специализира новогръцка филология в Атина през 1965 г. Декан на факултета по западни филологии /1970 — 1972/ и ръководител на катедра по класическа филология /1970 — 1978/ в Университета.

Започва да печата стихове и преводи през 1940 г. Разработва въпроси на античната естетика, старогръцка литература, българо-гръцки езикови и литературни отношения през епохата на Възраждането и българска литература от края на XIX век. Има над 100 публикации в българския и чуждестранния периодичен печат. Издава следните научни трудове: "История на класическата литература" /1949, в съавторство с Борис Геров/, "Алеко Константинов 1863 — 1897" /1964/, "Загадката на трагическия катарзис у Аристотел" /на френски език, 1970/ и нови приноси към същата тема — 1982, "Четириезичният речник на Данаиил /гръцка и българска част/" — 1977 г. и "Костурският българско-гръцки речник от 16 век" /1987/. Значима е и неговата преводаческа дейност. На български превежда редица творби на античните автори: "Софокъл. Трагедии" /1956/, "Есхил. Трагедии" /1967/, "Антични трагедии" /1977/, "Антични комедии" /1978/, "Лукиян. Диалози" /1971/, "За поетичното изкуство" от Аристотел /1975/. Носител е на престижната международна награда "Готфрид фон Хердер" /1982/ и на българския орден "Кирил и Методий" I степен.

Като учител и общественик се проявява и ПЕТЪР СОФРОНИЕВ КУЗМАНОВ /от фамилията на Коновци/. Роден е на 25 май 1926 г. в с. Медковец. Произхожда от бедно многодетно семейство. Като член на БЗНС баща му участвува в Септемврийското въстание 1923 година. Петър Кузманов завършва основно образование в родното си село, IV и V клас в Ломската гимназия и Института за начални учители във Враца през 1946 г. Заради социалдемократическите му убеждения и опозиционна дейност властта не само отказва да го назначи учител, но го изпраща в концлагер /1946/, а по-късно /1948/ отново е задържан за няколко месеца в Държавна сигурност и Софийския затвор. Постъпва в Богословския факултет през 1948 г., но след първия семестър се прехвърля във Философско-историческия факултет на Софийския университет, в който през 1952 година завършва педагогия и история. Дипломира се и постъпва на работа като учител по история през същата година с писмената гаранция на медковчаните Рангел Христов Кожлеев /председател на ТКЗС/ и Никола Каменов Биволарски /журналист във в. "Труд"/.

Като преподавател по история работи в гр. Дебелец, В. Търновско /1952 — 1954/, Перник /1954 — 1956/, Хасково /1956 — 1957/, с. Петково — Смолянски окръг, Радомир /1963 — 1969/ и с конкурс в София от 1969 година. Започва да печати статии на политико-обществени теми през 1946 г. във вестник "Свободен народ". Като гимназиален учител наред с преподавателската работа усилено се занимава и с научнопроучвателна дейност. Автор е на около 40 научни публикации, научноинформативни статии и съобщения, отпечатани в списанията: "Исторически преглед", "Военноисторически сборник", "Известия на архивите в България", "Български език и литература", "Векове" и др. Прави и краеведски проучвания. Издава следните книги: "Селището Перник през вековете" /1963/, "Кнез Иван Кулин" /1971/, "Първият куриер" /1978/ и "Войводата Цеко Петков" /1989/. Съавтор е и на "История на село Медковец".

През 1980 г. П. Кузманов защитава дисертация на тема "Зайчарската чета на Иван Кулин през 1867 г. в Сърбия" и получава научната степен "Кандидат на историческите науки". Член е на Съюза на учените в България. За много добра преподавателска работа и научните му проучвания по история от епохата на Българското възраждане е награден с медала "1300 години българска държава".

ЦВЕТАН РАНГЕЛОВ СИМЕОНОВ /от фамилията на Тиквановци/ е друг изявен историк, учител, музеен работник и краевед. Роден е на 18 ноември 1925 г. в с. Медковец. Основното си образование завършва в родното село, гимназия в Лом, а висше образование в СУ "Климент Охридски" — специалност история. От 1952 г. се установява на работа в Плевен — отначало като преподавател по история, а по-късно като музеен работник. В продължение на около десет години /1968 — 1978/ е директор на Окръжния исторически музей — Плевен. Наред с музейната работа отделя достатъчно внимание и за научноизследователска дейност. Усилията му са насочени предимно към проучване на въпроси, свързани с Плевенската епопея — 1877 г., блокадата на Плевен и дейността на ген. Едуард Ед. Тотлебен; националнореволюционните борби и просветното дело през Възраждането; някои въпроси от историята на работническото революционно движение в Плевенския край и музейно дело. Активно работи и по историята на Медковец. Над 30 негови научни статии и съобщения са отпечатани в списанията "Исторически преглед", "Музеи и паметници на културата", "Векове" и "Военноисторически сборник", в "Известия на държавните архиви в България" и "Известия на музеите в Северозападна България"; в сборниците "Бележити Българи", "Будители на нацията", "Плевенският край през Възраждането" и в други издания и в периодичния печат. Отпечатани трудове: "Данаил Христов Попов. Живот и дело" /1987/, "Блокада и освобождение на Плевен" /1960/, пътеводителите "Главна квартира на руската армия 1877 — 1878" в с. Пордим /1968/ "Парк-музей "Генерал В. Н. Лавров" /1968/ и "Плевен" /две издания, 1977, 1985, в съавторство с Г. Тодорова/; и "История на село Медковец" /в съавторство/. Участвува още в съставителството на 14 сборника, библиографии, албуми, пътеводители и брошури, между които сборниците: "Плевен 1877 — 1967 /страници за нашите освободители/" /1967/, "Апостолът в Плевенско" /1969/, "Плевен 1869 — 1969. Сто години от създаването на първия местен революционен комитет в България" /1970/, "Пример и вдъхновение за поколенията" /1978/; албуми "Плевенската епопея 1877" /1960/, "Гривица, Плевен, Смърдан" /1963/ и други. Член е на СУБ.

За активна обществена и научноизследователска дейност е награден с ордените "Червено знаме на труда" и "Кирил и Методий" II степен.

Към дейците на учителското поприще и на книжовната дейност трябва да посочим и ГЕОРГИ КРЪСТЕВ ПАСЛАНДЖИЙСКИ — учител, инспектор, директор и автор на учебници. Роден е на 22 април 1912 г. в с. Медковец. Основното си образование получава в родното село, Педагогическо училище завършва в Лом, а полувисш Учителски институт в Шумен през 1936 г. По-късно като учител завършва задочно Славянска филология при Софийския университет. Учителствува в медковската гимназия от нейното създаване до 1948 г., отначало като и. д. директор, а сетне учител по бъл-

гарски език и литература. От 1948 г. се установява в с. Княжево /дн. кв. на София/ като директор на местното училище. Наред с пряката си педагогическа дейност той участвува и в написването на учебници, методически помагала и краеведски проучвания: "Методика на обучението по български език в началното училище" — учебник за педагогическите училища, II изд. /1959 г., в съавторство/, "Методика на обучението по български език" — учебник за Институтите за начални учители, второ основно преработено издание /1968, в съавторство/; "Български език" — учебник за IV клас на общообразователните училища /1959, в съавторство/. Същият учебник е отпечатан отново като 19 издание /1975, в съавторство/; "Княжево" — материали за историята на селото /1987, автор и съставител заедно със съпругата си Кица Иванова Пасланджийска, учителка и авторка на написването на редица учебници и методически ръководства/.

Носител е на ордена "Кирил и методий" I степен.

Свое място сред работещите и изявени медковчани на научния фронт заема и доцент НИКОЛАЙ ГЕОРГИЕВ КАМЕНОВ /от фамилията на Биволарите/. Роден е на 27 януари 1924 г. Основното си образование завършва в родното село, гимназия — в Лом, а журналистическа школа и правни науки при Софийския университет. Произхожда от средно земеделско семейство — участник в Септемврийското въстание 1923 г.; родителите му са с комунистически убеждения, които и той възприема още от малък — участвува в съпротивата като ятак и свръзка на партизанския отряд "Христо Михайлов".

В продължение на 15 години работи като журналист и редактор във вестник "Труд", съветник в Централния съвет на профсъюзите, завежда катедра по трудово право в Профсъюзния институт "Георги "Димитров", научен сътрудник в Института за правото и държавата към БАН, преподавател в Юридическия факултет и в Икономическия институт "Карл Маркс" — сега преименуван на Университет за световно и народно стопанство в София.

Хабилитиран доцент е от 1975 г., когато постъпва като преподавател по трудово право, осигурително право, основи на правото, стопанско право и правни основи на журналистиката. Бил е пет години главен редактор на вестник "Икономист", два мандата декан на факултета по обществени професии.

Участвува активно в научна и нормотворческа дейност. Автор е на много статии, монографии и учебници, между които се открояват: "Правно регулиране на трудовото възнаграждение", "Правни проблеми на краткосрочното осигуряване", "Трудово право на НРБ" и няколко учебника по същата материя.

Носител е на повече от десет ордена и медала, между които може да се отбележи орденът "Кирил и Методий" I степен.

Списъкът обаче само на тези десетина изявени медковчани не свършва. В продължение на едно столетие от освобождението от османско иго до наши дни завършват висше образование неколкостотин медковски младежи и девойки. Особено голям е техният брой в последните десетилетия. Много специалисти от селото ни се трудят в различни клонове на производството, в ресори на просветата и културата и в обществено-политическия живот: учители, лекари, агрономи, икономисти, финансисти, адвокати, офицери и др. Расте числото и на отдалите се на изследователска дейност като преподаватели във висши учебни заведения, научни институти и гимназии. Ще посочим само известните ни с научни степени /кандидати и доктори на науките/ и научни звания /асистенти, доценти и професори/:

1. АЛЕКСАНДЪР ДИМИТРОВ НИЧЕВ — доктор и професор по класическа филология в Софийския университет "Св. Климент Охридски";
2. САШО ЦВЕТАНОВ ГЕРГОВ — кандидат на техническите науки и доцент във Висшия машиностроителен институт в София;
3. ЦВЯТКО ЕВГЕНИЕВ ЦВЕТКОВ — кандидат на педагогическите науки и главен асистент във ВИФ — София;
4. ПЕТЪР СОФРОНИЕВ КУЗМАНОВ — кандидат на историческите науки, гимназиален учител;
5. ИСКРЕН АНДРЕЕВ КОЦЕВ — кандидат на медицинските науки, лекар;

6. АЛЕКСАНДЪР БОРИСОВ МАНЧОВ — кандидат на селскостопанските науки, инженер;
7. НИКОЛАЙ ГЕОРГИЕВ КАМЕНОВ — доцент по трудово и осигурително право във Висшия икономически институт — София;
8. СВЕТЛИНКА БОРИСОВА ХРИСТОВА — доцент по организация, управление и моделиране на аграрно-промишленото производство във Висшия икономически институт — София.
9. ДЕТЕЛИНА ЦВЕТАНОВА БОЗДУКОВА — асистентка във ВМИ — София.

* * *

Драги читателю, тази и такава е в общи линии историята на село Медковец от най-старо време до наши дни. Колкото и да се стремяхме да бъдем обективни при изложението на историческите факти, все пак научните ни виждания и политическите разбирания са намерили едно или друго отражение върху тях. В този смисъл празнотите и неточностите оставяме на благородното внимание на идващите след нас медковски историци и учени.

БЕЛЕЖКИ

[1] ОДА — Михайловград, ф. 4 — К, оп. 1, а. е. 12. Това научаваме от доклад на околийския училищен инспектор на Медковската учебна околия до Министъра на народното просвещение от 8 окт. 1944 година. От него се разбира, че откриването на клона е станало по настояване на ръководството на Ломската мъжка гимназия, чиято сграда е била заета временно за болница. В Медковец се записали около 300 ученици. Скоро обаче сградата на Ломската гимназия е освободена и ръководството съобщава на всички ученици в Медковец до 20 октомври да се приберат в Лом. Това внася смущение както сред учителския съвет и населението в Медковец, така и сред делегация в МНП с изложение от две основни искания: 1. Откритият гимназиален клон да остане завинаги в с. Медковец и 2. Да се назначат достатъчно учители, за да може да върви обучението нормално. От своя страна инспекторът също моли да удовлетворят исканията на делегацията.

[2] Стойността на цялата сграда възлиза на 175 120 лева по стария курс /вж. Материали за историята на с. Медковец, ч. III, с. 492/.

[3] Кратки бележки за гимназията /ръкопис/ от Георги Кр. Пасланджийски, писани през 1988 г. Пазят се у Цветан Симеонов.

[4] ОДА — Михайловград, ф. 417, оп. 1, а. е. 10, л. 5. По това време в Медковската гимназия учителствуват: Борис Стоянов Кольовски от Кнежа, Генка Петкова Пенева от с. Ряховиците, Люба Методиева Григорова от София, Христо Стоянов Иванов от Ботевград и Цветанка Борисова Партова от Враца.

[5] Пак там, ф. 578, оп. 3, а. е. 45, л. 1 — 2.

[6] Пак там. Съгласно решението на ИК на ОНС в бившите Михайловградска и Берковска околия се запазват по три гимназии, а в Ломска — една.

[7] Пак там, ф. 417, оп. 1, а. е. 1, л. 329.

[8] Пак там, л. 54. Съгласно окръжно № III 195 от 26 май 1950 г. на МНП за създаване на единно училище в Медковец е изградена комисия от 15 души начело с председателя на Общинския съвет Рангел Хр. Кожлеев и членове: Георги Ф. Биволарски, секретар на БКП, Марин Кръстев — председател на ОФ, Цено Ангелов Манчев — директор на местната гимназия, Георги Н. Пандурски — директор на основното училище, Люба Иларионова Василева — секретар на женската организация, Никола Евлогиев Попов — председател на ДКМС, Константин Георгиев Лазаров — секретар на общината, и учителите — Методи Ал. Конов, Петър Василев Кольов, Рангел Андреев Струнджев, Атанас Горанов, Иларион Василев, Живка Стоева и Иван Виденов. След като обсъжда окръжното на МНП, комисията решава: за бързото изграждане на социализма в страната са необходими нови кадри, които могат да се създадат само в новия тип съветски училища; медковските училища имат много добра материална база, но не и добро стопанисване, поради двойното ръководство; налице са условия за изграждане на пълно народно единно училище в селото, което се явява голяма необходимост в настоящия момент. Накрая комисията дава препоръка пред отдел "Народна просвета" към Окръжния народен съвет за предстоящата учебна година да се назначат повече редовни учители в прогимназията.

[9] Пак там, а. е. 4, с. 4, 6, 10, 12 и 20.

[10] Пак там, ф. 578, оп. 3, а. е. 45, с. 4.

[11] Пак там, ф. 417, оп. 4, а. е. 11, л. 8.

[12] Пак там, л. 17 — 20.

[13] Архив на ЕСПУ "Поп Андрей" — с. Медковец. Летописна книга, л. 9.

[14] ОДА — Михайловград, ф. 417, оп. 4, а. е. 3, л. 6 и 12.

[15] Пак там. Доклад "Непосредствени задачи, произтичащи от пленума и по образованието", с. 23.

[16] Пак там, л. 1.

[17] Пак там, с. 3 и 9.

[18] Пак там, ф. 578, оп. 3, а. е. 45, л. 5 — 6.

[19] Пак там, ф. 417, оп. 4, а. е. 3, л. 1.

[20] Пак там, а. е. 3, л. 23; а. е. 11, л. 13 — 16 и 17 — 20.

[21] Пак там, а. е. 3, л. 22.

[22] Пак там, оп. 1, а. е. 1, л. 38 — 40. Прави се извод, че учителският персонал не може да се справи с недисциплинираните ученици. Трима ученици се отлъчили и заминали за Кюстендил. Организирали група за набавяне на оръжие; ф. 411, оп. 1, а. е. 16. Протокол № 12 от 29 юли 1969 г. Общинският комитет на БКП изтъква, че учителският съвет е разединен. Взема се решение да се предложи за директор Петко Атанасов Стипцов.

[23] Архив на СПУ в с. Медковец. Летописна книга, с. 7.

[24] Пак там, с. 21.

[25] ОДА — Михайловград, ф. 417, оп. 4, а. е. 10, л. 3 — 7. Годишни отчети за художествените самодейни колективи 1975 — 1979 г. при ЕСПУ в с. Медковец.

[26] Пак там, ф. 578, оп. 3, а. е. 45, л. 3.

[27] Архив на СПУ — с. Медковец. Летописна книга, л. 19. Цитат по "Материали за историята на с. Медковец", ч. III, с. 499.

[28] През 1948 г. Латинка Р. Стипцова следва в София школата "Макаренко". След завършването ѝ става първата дружинна ръководителка в Медковец. В продължение на 19 години с голямо желание,

професионална вещина и всеотдайност тя ръководи ДПО "Септемврийче". За постигнатите успехи е отличена с орден "Кирил и Методий" I степен /златен/ — единствена сред дружинните ръководители от Михайловградски окръг, и с почетна значка от ЦК на ДКМС.

[29] Архив на СПУ — с. Медковец. Летописна книга, л. 12.

[30] Пак там, л. 1.

[31] Пак там, л. 25.

[32] Пак там, л. 21.

[33] Пак там.

[34] Пак там, л. 16, 27. През 1964 г. ОК на ДКМС — Михайловград изпраща Искрен Ан. Коцев на лагер в Чехословакия; през 1967 г. е избран за делегат на XI конгрес на ДКМС, а по-късно — изпратен на екскурзия в СССР.

[35] ОДА — Михайловград, ф. 522 — К, оп. 1, а. е. 21. Протокол № 2 от 10 юни 1945 г. и Протокол № 1 от 27 ян. 1946 г.

[36] Пак там. Протокол № 2 от 6 апр. 1947 г. и № 3 от 24 авг. 1947 г.

[37] Материали за историята на с. Медковец, ч. III, л. 501, 503 — 504.

[38] ОДА — Михайловград, ф. 1278, оп. 1, а. е. 3. Отчетни доклади за дейността на Общинския съвет за изкуство и култура в с. Медковец 1968 — 1980, с. 3.

[39] Пак там. Отчет за 1977 — 1980 г., л. 79.

[40] Материали за историята на с. Медковец, ч. III, л. 501.

[41] ОДА — Михайловград, ф. 1278, оп. 1, а. е. 3, с. 36.

[42] Пак там.

[43] Септемврийско слово, № 3184, 18 март 1982. Самодейците, извоювали "златен медал" през 1978 г., са: Цветан Борисов Табаков, Петко Луканов, Георги Крумов, Василка Николова, Николина Борисова, Лъчезар Виняшки, Йордан Павлов, Камен Качев, Петко Пепелнишки, Снежана Пилюшка, Симеон Паков, Димитър Софрониев; Извоювалите "сребърен медал": — Цветан Борисов Табаков, Йордан Горанов Павлов, Симеон Цветанов Павлов, Кръстьо Мутафчиев, Емил Петков Аврамов, Василка Йорданова Методиева, д-р Лилия Тодорова Мутафчиева, Иванка Александрова Беремлийска и Тодор Илиев Качев.

[44] Септемврийско слово, № 3184, 18 март 1982; Раб. дело № 178 от 27.VI.1975 г.

[45] Пак там. Директорът на театъра Аспарух Паунов предлага режисьорът Цветан Б. Табаков и Петко Луканов, който изпълнява главната роля, да присъствуват на премиерите на Драматичния театър в Михайловград и на обсъждане на постановките и лансира идеята в театъра да се направи почетно табло на самодееца. От своя страна, методистката по театрална дейност в ОСК заявява, че ще предложи да организират "Сцена на самодееца", на която веднъж в месеца да се изявяват самодейните колективи в окръга.

[46] ОДА — Михайловград, ф. 578, оп. 3, а. е. 21, л. 10 — 14, 16 — 17.

[47] Пак там, оп. 1, а. е. 3, с. 36.

[48] Архив на Общинския съвет в с. Медковец. Отчетен доклад за дейността на ОбНС през мандата 1979 — 1981 г., с. 26.

[49] Пак там. Отчетен доклад за мандата 1983 — 1986 г.

[50] Материали за историята на с. Медковец, ч. III, с. 506.

[51] ОДА — Михайловград, ф. 1278, оп. 1, а. е. 3, с. 37.

[52] Пак там, с. 76.

[53] Пак там, с. 79

ПРИЛОЖЕНИЯ

РЕГИСТЪР ЗА ОБЛАГАНЕ НА МЪЖКОТО ХРИСТИЯНСКО НАСЕЛЕНИЕ ОТ СЕЛО МЕДКОФЧЕ С ДАНЪК "ДЖИЗИЕ"
от 30.XII.1845 – 19.XII.1846 г.

1. Велко, син на Лукан – среден ръст, жълти мустаци, земеделец, 23-годишен, средна категория;

синът му Константин, син на Велко, 2-годишен.

2. Ценко, син на Вълчо – среден ръст, кестеняви мустаци, 46-годишен, земеделец, средна категория.

3. Пеньо, син на Вълчо – среден ръст, кестеняви мустаци, 47-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Цеко, син на Пеньо – среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, ниска категория;

друг син Младен, син на Пеньо – среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, средна категория;

друг син Петко, син на Пеньо, 8-годишен;

внук му Георги, син на Младен, 3-годишен;

друг внук Лило, син на Младен, 1 г.

4. Горан, син на Вельо – среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Спас, син на Горан, 10-годишен;

друг син Тодор, син на Горан, 4-годишен;

брат му Сава, син на Вельо – среден ръст, жълти мустаци, 24-годишен, ниска категория;

синът му Иван, син на Сава, 8-годишен.

5. Камен, син на Младен – нисък ръст, наболи мустаци, 23-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Косто, син на Камен, 4-годишен.

6. Боно, син на Камен – среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Дамян, син на Боно, 2-годишен;

брат му Петър, син на Камен – среден ръст, 13-годишен, юноша /аблак/;

друг брат Танас /Атанас/, син на Камен, 12-годишен.

7. Петър, син на Иван – среден ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Иван, син на Петър – висок ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

друг син Горан, син на Петър — 5-годишен.

8. Пенчо, син на Божин — висок ръст, жълти мустаци, 41-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Димитър, син на Пенчо — 5-годишен;

брат му Лило, син на Божин — среден ръст, жълти мустаци, 32-годишен, ниска категория;

синът му Тодор, син на Лило — 7-годишен;

друг син Георги, син на Лило — 4-годишен.

9. Мито, син на Бончо — висок ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Върбан, син на Мито — 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

брат му Петко, син на Бончо — висок ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, ниска категория;

синът му Атанас, син на Петко — 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория. Забележка: ”Предстои да му се издаде джизие карта.”

друг син Кръсто, син на Петко — 4-годишен;

друг брат Петър, син на Бончо — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, ниска категория.

10. Стоян, син на Цанко — среден ръст, сиви мустаци, 48-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Цанко, син на Стоян — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Ристо /Христо/, син на Стоян, 12-годишен, юноша /аблак/;

друг син Тодор, син на Стоян — 5-годишен;

друг син Лукан, син на Стоян — 2-годишен.

11. Камен, син на Цанко — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория;

12. Пено, син на Цено — среден ръст, кестеняви мустаци, 48-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Цено, син на Пено — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, ниска категория;

друг син Цоло, син на Пено — среден ръст, кестеняви мустаци, 22-годишен, ниска категория;

друг син Георги, син на Пено — среден ръст, кестеняви мустаци, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Кръсто, син на Пено, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Ристо, син на Пено, 11-годишен.

13. Петър, син на Първан — среден ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, земеделец. Забележка: ”Куц с един крак, не плаща данък.”

14. Ценко, син на Игнат — среден ръст, жълто-кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Игнат, син на Ценко, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Иван, син на Ценко, 1 г.

брат му Цонко, син на Игнат — среден ръст, кестеняви мустаци, 31-годишен, ниска категория.

15. Младен, син на Нино — среден ръст, посивели мустаци, 67-годишен, земеделец, ниска категория.

16. Никола, син на Боно — среден ръст, кестеняви мустаци, 42-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Калин, син на Никола — 5-годишен;

брат му Ангел, син на Боно — среден ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, ниска категория;

синът му Петко, син на Ангел — 11-годишен;

друг син Коста, син на Ангел — 6-годишен.

17. Камен, син на Боно — среден ръст, прошарени мустаци, 55-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Боно, син на Камен — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, ниска категория;

внук му Яким, син на Боно, 1 г.

18. Кито, син на Нинко — среден ръст, посивели мустаци, 48-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Игнат, син на Кито — 11-годишен.

19. Йоло, син на Стамен — висок ръст, прошарени мустаци, 58-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Герго, син на Йоло — 14-годишен, юноша /аблак/, средна категория;

друг син Никола, син на Йоло, 11-годишен.

20. Неделко, син на Славко — среден ръст, жълти мустаци, 37-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Спас, син на Неделко, 4-годишен.

21. Цено, син на Кръсто — среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Камен, син на Цено, 17-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Боно, син на Цено, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Тодор, син на Цено, 7-годишен.

22. Цонко, син на Вълчо — нисък ръст, жълти мустаци, 39-годишен, земеделец, ниска категория. Забележка от 1845 г.: ”За 1841, 1842, 1843 и 1846 г. на споменатия не му е била дадена джизие карта. Ще му се издаде такава.”

брат му Велко, син на Вълчо — нисък ръст, жълти мустаци, 26-годишен, средна категория;

брат му Ангел, син на Вълчо — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория;

внук му Никола, син на Цонко, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг внук Илия, син на Цонко, 5-годишен.

23. Първан, син на Ристо — висок ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, земеделец, ниска категория;

брат му Неделко, син на Ристо — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, средна категория;

синът му Ристо, син на Неделко, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг Иван, син на Ристо, 6-годишен;

друг Томо, син на Ристо, 5-годишен.

24. Косьо, син на Бойо — висок ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, земеделец, ниска категория;

брат му Дино, син на Бойо — среден ръст, жълти мустаци, 26-годишен, ниска категория.

25. Герго, син на Чало — среден ръст, кестеняви мустаци, 36-годишен, земеделец, ниска категория.

синът му Павел, син на Герго — среден ръст, 15-годишен, младеж, ниска категория.

26. Младен, син на Герго — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, земеделец, ниска категория.

27. Илия, син на Никола — висок ръст, черни мустаци, 47-годишен, висша категория;

синът му Никола, син на Илия, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Петко, син на Илия, 11-годишен;

друг син Косто, син на Илия, 12-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Иван, син на Илия, 7-годишен;

друг син Ристо, син на Илия, 2-годишен;

брат му Петър, син на Никола — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, ниска категория;

синът му Андрей, син на Петър, 10-годишен;

друг син Алексо, син на Петър, 4-годишен;

друг брат Горан, син на Никола — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, ниска категория;

друг брат Иван, син на Никола — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория.

28. Васил, син на Илия — висок ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Филип, син на Васил, 1 г.

29. Петко, син на Славко — висок ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Моно /Симеон/, син на Петко, 9-годишен.

30. Кънчо, син на Коно — среден ръст, кестеняви мустаци, 55-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Никола, син на Кънчо — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, ниска категория;

друг син Дамян, син на Кънчо — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория;

брат му Лазар, син на Коно — среден ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, ниска категория.

31. Гешо, син на Коно — среден ръст, кестеняви мустаци, 43-годишен, земеделец, ниска категория.

32. Стоян, син на Ненко — среден ръст, кестеняви мустаци, 42-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ристо, син на Стоян, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Димитър, син на Стоян, 10-годишен.

33. Мито, син на Марин — среден ръст, кестеняви мустаци, 54-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Първан, син на Мито — среден ръст, кестеняви мустаци, 33-годишен, ниска категория;

друг син Иван, син на Мито — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, ниска категория;

внук му Ерменко, син на Кръсто, 5-годишен;

друг внук Димитър, син на Иван, 2-годишен.

34. Марко, син на Нино — среден ръст, кестеняви мустаци, 49-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Нино, син на Марко — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория.

35. Пелинчо, син на Нино — среден ръст, жълти мустаци, 43-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Лило, син на Пелинчо — среден ръст, наболи мустаци, 23-годишен, ниска категория;

друг син Никола, син на Пелинчо — среден ръст, 21-годишен, младеж, ниска категория.

36. Горан, син на Кънчо — среден ръст, черни мустаци, 26-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Ристо, син на Горан, 5-годишен;

друг син Григор, син на Горан, 1 г.

37. Камен, син на Никола — среден ръст, прошарени мустаци, 58-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Първан, син на Камен — среден ръст, кестеняви мустаци, 25-годишен, ниска категория;

друг син Тодор, син на Камен — среден ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

друг син Георги, син на Камен, 6-годишен;

внук му Лазар, син на Първан, 1 г.

друг внук Иван, син на Тодор, 1 г.

38. Ангел, син на Никола — среден ръст, кестеняви мустаци, 42-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Петър, син на Ангел, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

39. Стоян, син на Георги — висок ръст, жълти мустаци, 37-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Иван, син на Стоян, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Лазар, син на Стоян, 5-годишен;

друг син Ангел, син на Стоян, 3-годишен;

брат му Илия, син на Георги — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, ниска категория;

друг брат Камен, син на Георги — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, ниска категория.

40. Йоло, син на Дело — висок ръст, сива брада, 59-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Мано, син на Йоло — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, ниска категория;

внук му Ристо, син на Мано, 9-годишен;

друг внук Илия, син на Мано, 3-годишен.

41. Пено, син на Камен — среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Петър, син на Пено, 10-годишен;

друг син Иван, син на Пено, 8-годишен.

42. Първул, син на Чано — среден ръст, жълти мустаци, 36-годишен, земеделец, ниска категория;

брат му Цоло, син на Чано — среден ръст, жълти мустаци, 23-годишен, ниска категория.

43. Никола, син на Ристо — висок ръст, кестеняви мустаци, 46-годишен, земеделец, висша категория;

брат му Иван, син на Ристо — среден ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

на брат му син Ристо, син на Цено, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг Видул, син на Цено, 13-годишен, юноша, /аблак/, ниска категория;

друг Игнат, син на Цено, 8-годишен.

44. Никола, син на Кирко — среден ръст, прошарени мустаци, 58-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Горан, син на Никола — среден ръст, кестеняви мустаци, 31-годишен, ниска категория;

внук му Цено, син на Горан, 4-годишен;

друг внук Иван, син на Горан, 1 г.

45. Гено, син на Петър — среден ръст, жълти мустаци, 32-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Лазар, син на Гено, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

46. Иван, син на Първул — нисък ръст, жълти мустаци, 32-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Найден, син на Иван, 5-годишен;

брат му Стамен, син на Първул — нисък раст, жълти мустаци, 28-годишен, ниска категория.

47. Гано, син на Стамен — висок ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Стамен, син на Гано, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

48. Иван, син на Стамен — среден ръст, жълти мустаци, 44-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Андрей, син на Иван, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Григор, син на Иван, 4-годишен.

49. Тодор, син на Стамен — среден ръст, черни мустаци, 41-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Никола, син на Тодор, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

50. Димитър, син на Рачо — висок ръст, кестеняви мустаци, 51-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Рачо, син на Димитър — среден ръст, кестеняви мустаци, 27-годишен, ниска категория.

51. Нелино, син на Пано — висок ръст, жълти мустаци, 45-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Нено, син на Нелино — среден ръст, 16-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Иван, син на Нелино, 10-годишен;

друг син Илия, син на Нелино, 4-годишен;

друг син Младен, син на Нелино, 1 г.

52. Петър, син на Пано — висок ръст, жълти мустаци, 42-годишен, земеделец, ниска категория.

53. Цено, син на Димитър — среден ръст, кестеняви мустаци, 46-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Илия, син на Цено — среден ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

друг син Камен, син на Цено, 11-годишен;

друг син Кръсто, син на Цено, 9-годишен.

54. Цано, син на Лило — висок ръст, кестеняви мустаци, 53-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Лило, син на Цано — среден ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

друг син Силан, син на Цано, 14-годишен, юноша, /аблак/, ниска категория;

внук му Ангел, син на Лило, 5-годишен.

55. Пело, син на Калин — среден ръст, жълти мустаци, 31-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Първан, син на Пело, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория. Забележка: ”Сега за пръв път ще му се издаде джизие карта.’’

друг син Кръсто, син на Пело, 3-годишен.

56. Петър, син на Цено — висок ръст, кестеняви мустаци, 47-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Павел, син на Петър, 10-годишен.

57. Кръсто, син на Нино — среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ристо, син на Кръсто, 9-годишен;

друг син Тома, син на Кръсто, 6-годишен;

друг син Марко, син на Кръсто, 3-годишен.

58. Първан, син на Петко — висок ръст, пепеляви мустаци, 33-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Ангел, син на Първан, 11-годишен;

брат му Танас, син на Петко — среден ръст, кестеняви мустаци, 31-годишен, ниска категория;

друг брат Желязко, син на Петко — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, ниска категория;

друг брат Калин, син на Петко — среден ръст, наболи мустаци, 24-годишен, ниска категория;

друг брат Райко, син на Петко — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория.

59. Димитър, син на Цеко — среден ръст, жълти мустаци, 26-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Камен, син на Димитър, 10-годишен;

друг син Тодор, син на Димитър, 8-годишен;

друг син Андрей, син на Димитър, 5-годишен.

60. Угрин, син на Лилко — висок ръст, жълти мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Прокоп, син на Угрин, 10-годишен;

друг син Марко, син на Угрин, 8-годишен;

друг син Сава, син на Угрин, 6-годишен.

61. Мито, син на Стоян — висок ръст, жълти мустаци, 49-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Стоян, син на Мито — висок ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

друг син Петър, син на Мито — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Иван, син на Мито, 10-годишен;

внук му Цено, син на Стоян, 3-годишен.

62. Калин, син на Стоян — висок ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Средко, син на Калин, 14-годишен, юноша, /аблак/, ниска категория;

друг син Илия, син на Калин, 8-годишен;

доведен син Петър, син на Цеко, 13-годишен, юноша, /аблак/, ниска категория;

друг доведен син Иван, син на Цеко, 6-годишен;

брат му Лилко, син на Стоян — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, ниска категория;

синът му Георги, син на Лилко, 5-годишен.

63. Доно, син на Петър — среден ръст, сиви мустаци, 55-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Тодор, син на Доно, 18-годишен, младеж, ниска категория.

64. Никола, син на Петър — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Петко, син на Никола, 11-годишен;

друг син Маринко, син на Никола, 8-годишен;

друг син Ристо, син на Никола, 3-годишен.

65. Николчо, син на Ристо — висок ръст, кестеняви мустаци, 42-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Ристо, син на Николчо — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория.

66. Камен, син на Стоян — висок ръст, жълти мустаци, 34-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Петър, син на Камен, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория. Забележка: ”Сега за пръв път ще му се издаде джизие карта.”

67. Горан, син на Танас — висок ръст, жълти мустаци, 32-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Филип, син на Горан, 13-годишен, юноша, /аблак/, ниска категория. Забележка: ”Сега ще му се издаде джизие карта.”

друг син Лукан, син на Горан, 5-годишен.

68. Младен, син на Вълчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 33-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Вълчо, син на Младен, 11-годишен.

69. Пено, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Иван, син на Пено — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Захари, син на Пено, 11-годишен, юноша /аблак/;

друг син Тодор, син на Пено, 10-годишен;

друг син Трифон, син на Пено, 4-годишен.

70. Никола, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 31-годишен, земеделец, ниска категория.

71. Кръсто, син на Лазар — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, земеделец, ниска категория;

брат му Цено, син на Лазар — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория.

72. Танас, син на Найден — среден ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Иван, син на Танас, 4-годишен;

брат му Иван, син на Найден — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, ниска категория;

синът му Тодор, син на Иван, 2-годишен;

внук му Димитър, син на Мино, 6-годишен.

73. Ангел, син на Димитър — среден ръст, жълти мустаци, 45-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Димитър, син на Ангел, 17-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Стоян, син на Ангел, 12-годишен.

74. Ангел, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 44-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Камен, син на Ангел — среден ръст, наболи мустаци, 21-годишен, ниска категория.

75. Горан, син на Петко — среден ръст, жълти мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Стефан, син на Горан, 11-годишен;

друг син Игнат, син на Горан, 4-годишен.

76. Иван, син на Калин — среден ръст, жълти мустаци, 36-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Божин, син на Иван, 11-годишен;

друг син Сава, син на Иван, 9-годишен;

друг син Тома, син на Иван, 7-годишен;

брат му Марко, син на Калин — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория.

77. Тодор, син на Кънчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 46-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Петър, син на Тодор, 9-годишен;

друг син Васелин, син на Тодор, 1 г.

брат му Петър, син на Кънчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, ниска категория;

синът му Танас, син на Петър, 6-годишен;

друг брат Илия, син на Кънчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, ниска категория;

синът му Кръсто, син на Илия, 2-годишен.

78. Иван, син на Димитър — висок ръст, жълта брада, 56-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Димитър, син на Иван — висок ръст, жълти мустаци, 32-годишен, ниска категория.

79. Младен, син на Димитър — висок ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория;

брат му Петър, син на Димитър, 11-годишен.

80. Божин, син на Камен — висок ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория;

брат му Лукан, син на Камен — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, ниска категория;

синът му Ристо, син на Лукан, 2-годишен.

81. Бойо, син на Тодор — среден ръст, сиви мустаци, 52-годишен, земеделец, средна категория;

заварен син Иван, син на Бойо, 8-годишен;

друг син Марин, син на Бойо, 4-годишен.

82. Тодор, син на Бойо — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Герго, син на Тодор, 3-годишен.

83. Гуно /Гунчо/, син на Бечо — висок ръст, жълти мустаци, 47-годишен, земеделец, средна категория;

брат му Панчо, син на Бечо — среден ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, ниска категория;

синът му Иван, син на Пенчо, 2-годишен.

84. Игнат, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Герго, син на Игнат, 11-годишен;

друг син Петър, син на Игнат, 7-годишен;

друг син Танас, син на Игнат, 5-годишен;

друг син Братой, син на Игнат, 3-годишен.

85. Камен, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Петко, син на Камен, 10-годишен;

друг син Цонко, син на Камен, 5-годишен.

86. Тодор, син на Нелино — висок ръст, сива брада, 55-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Лило, син на Тодор — среден ръст, кестеняви мустаци, 25-годишен, ниска категория.

87. Димитър, син на Ненко — висок ръст, кестеняви мустаци, 42-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Иван, син на Димитър — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Ристо, син на Димитър, 7-годишен;

брат му Иван, син на Ненко — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, ниска категория.

88. Камен, син на Димитър — среден ръст, кестеняви мустаци, 43-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Марин, син на Камен, 16-годишен, младеж, ниска категория.

89. Димитър, син на Русин — среден ръст, сиви мустаци, 57-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Русин, син на Димитър — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, земеделец, ниска категория;

друг син Ристо, син на Димитър — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, ниска категория.

90. Петър, син на Георги — висок ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Кръсто, син на Петър, 10-годишен;

друг син Иван, син на Петър, 8-годишен;

друг син Михаил, син на Петър, 4-годишен.

91. Кьчо, син на Георги — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Тодор, син на Кьчо, 4-годишен;

друг син Димитър, син на Къчо, 2-годишен.

92. Ценко, син на Кръсто — висок ръст, жълти мустаци, 39-годишен. земеделец, ниска категория;

синът му Иванчо, син на Ценко, 9-годишен;

друг син Кръсто, син на Ценко, 7-годишен.

93. Герго, син на Пано — среден ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Никола*, син на Герго, 10-годишен;

друг син Павел, син на Герго, 6-годишен;

брат му Ангел, син на Пано — среден ръст, наболи мустаци. 21-годишен, ниска категория.

94. Нелино, син на Лило — среден ръст, кестеняви мустаци, 43-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Герго, син на Нелино, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

брат му Петър, син на Лило — среден ръст, кестеняви мустаци, 36-годишен, ниска категория;

друг брат Илия, син на Лило — среден ръст, кестеняви мустаци, 31-годишен, ниска категория.

95. Симеон, син на Лило — среден ръст, кестеняви мустаци, 33-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ангел, син на Симеон, 8-годишен.

96. Горан, син на Петко — среден ръст, кестеняви мустаци, 42-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Иван, син на Горан, 18-годишен, младеж, ниска категория.

97. Вълчо, син на Цено — среден ръст, 41-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Цено, син на Вълчо — среден ръст, 17-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Петър, син на Вълчо, 9-годишен;

друг син Тодор, син на Вълчо, 5-годишен.

98. Нелино /Нино/, син на Цено — среден ръст, сива брада, 59-годишен, поп;

синът му Вълчо, син на Нелино — среден ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

друг син Кръсто, син на Нелино — среден ръст, 16-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Цонко, син на Нелино, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

99. Ерменко, син на Николчо — среден ръст, сива брада, 67-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Петко, син на Ерменко — среден ръст, кестеняви мустаци, 33-годишен, ниска категория;

внук му Георги, син на Петко. 10-годишен.

100. Цено, син на Герго — среден ръст, кестеняви мустаци, 36-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Иван, син на Цено. 12-годишен. Забележка: "Сега за пръв път ще му се издаде джизие карта."

101. Иван, син на Герго — среден ръст, жълти мустаци, 23-годишен, земеделец, ниска категория.

102. Къно, син на Бойо — висок ръст, жълти мустаци, 44-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Иван, син на Къно, 8-годишен.

103. Павел, син на Пано — висок ръст, кестеняви мустаци, 46-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Филип, син на Павел — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Кръсто, син на Павел, 8-годишен.

104. Петко, син на Пано — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, земеделец, висша категория;

брат му Нелино, син на Пано — среден ръст, кестеняви мустаци, 29-годишен, ниска категория;

синът му Симеон, син на Нелино, 11-годишен;

друг син Георги, син на Нелино, 3-годишен.

105. Димитър, син на Пано — среден ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ценко, син на Димитър — среден ръст, наболи мустаци, 21-годишен, ниска категория;

друг син Тодор, син на Димитър — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Трифон, син на Димитър, 5-годишен.

106. Вълчо, син на Томо — висок ръст, кестеняви мустаци. 24-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Горан, син на Вълчо, 1 г.

---

*Никола Гергов — съратник на Ив. Кулин и деен участник в Първата българска легия /1862 г./ и в Зайчарската чета /1867 г./.

107. Камен, син на Нелино — висок ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Герго, син на Камен, 7-годишен.

108. Илия, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ристо, син на Илия, 7-годишен;

друг син Ангел, син на Илия, 4-годишен.

109. Неко, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 38-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Илия, син на Неко, 13-годишен, юноша /аблак/, Забележка: "Сега за пръв път ще му се издаде джизие карта."

друг син Иван, син на Неко, 5-годишен.

110. Найден, син на Лилко — среден ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, ниска категория.

111. Стоян, син на Стойно — среден ръст, жълти мустаци, 48-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Тодор, син на Стоян — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Първан, син на Стоян — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен. Забележка: "Сега е в Цариград."

112. Нейко, син на Цоло — среден ръст, жълти мустаци, 42-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Първан, син на Нейко — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Лукан, син на Нейко — среден ръст, 16-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Горан, син на Нейко, 11-годишен;

друг син Младен, син на Нейко, 7-годишен;

друг син Въло, син на Нейко, 6-годишен;

брат му Иван, син на Цоло — среден ръст, кестеняви мустаци, 31-годишен, ниска категория.

113. Дило, син на Генчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 43-годишен, земеделец, средна категория.

114. Лукан, син на Цоло — среден ръст, посивели мустаци, 54-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Цеко, син на Лукан — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, ниска категория;

115. Качо, син на Горан — среден ръст, жълти мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Павел, син на Качо, 7-годишен;

друг син Петър, син на Качо, 6-годишен;

брат му Петър, син на Горан — среден ръст, кестеняви мустаци, 27-годишен, ниска категория.

116. Горан, син на Рацо — среден ръст, кестеняви мустаци, 37-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Гено, син на Горан, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Кръсто, син на Горан, 11-годишен;

друг син Петко, син на Горан, 7-годишен;

друг син Ристо, син на Горан, 2-годишен.

117. Горан, син на Тодор — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Иван, син на Горан, 3-годишен;

брат му Петко, син на Тодор, 7-годишен.

118. Цеко, син на Петър — среден ръст, кестеняви мустаци, 46-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Петър, син на Цеко — среден ръст, кестеняви мустаци, 25-годишен, ниска категория;

друг син Качо, син на Цеко — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Божин, син на Цеко, 3-годишен;

внук му Кръсто, син на Петър, 2-годишен.

119. Димитър, син на Стамен — среден ръст, сива брада, 52-годишен, поп;

синът му Иван, син на Димитър, 1 г.

друг син Андрей, син на Димитър, 3-годишен;

зет му Моно, син на Георги — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, ниска категория;

синът му Камен, син на Моно — среден ръст, 16-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Боне, син на Моно, 8-годишен.

120. Неделко, син на Мано — висок ръст, жълти мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Тодор, син на Неделко, 12-годишен, юноша /аблак/.

121. Герго, син на Стамен — среден ръст, жълти мустаци, 47-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Мито, син на Герго — среден ръст, 15-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

122. Панто, син на Стамен — висок ръст, кестеняви мустаци, 36-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Първан, син на Панто, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

123. Велко, син на Вано /Иван/* — среден ръст, черни мустаци, 36-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Иван, син на Велко, 12-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Кръсто, син на Велко, 6-годишен;

друг син Младен, син на Велко, 4-годишен;

брат му Тодор, син на Вано — среден ръст, кестеняви мустаци, 22-годишен, ниска категория.

124. Качо /Камен/, син на Коно — висок ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, земеделец, ниска категория;

брат му Кръсто, син на Коно — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория.

125. Никола, син на Вано /Иван/** — висок ръст, черни мустаци, 36-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Куно /Коцо/, син на Никола, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Петър, син на Никола, 11-годишен;

друг син Ристо, син на Никола, 8-годишен;

друг син Тодор, син на Никола, 5-годишен;

друг син Георги, син на Никола, 3-годишен.

126. Кънчо, син на Пенко — среден ръст, кестеняви мустаци, 42-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ангел, син на Кънчо, 5-годишен;

127. Средко, син на Цонко — висок ръст, жълти мустаци, 41-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Филип, син на Средко, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Илия, син на Средко, 4-годишен;

брат му Стоян, син на Цонко — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, ниска категория.

---

*Велко Иванов Сарафски.

**Брат му Никола Иванов Сарафски.

128. Пешо, син на Драган — среден ръст, жълти мустаци, 37-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Стефан, син на Пеша, 4-годишен.

129. Божин, син на Герго — висок ръст, жълти мустаци, 43-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Илия, син на Божин, 12-годишен;

друг син Иван, син на Божин, 8-годишен;

брат му Петър, син на Герго — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория;

друг брат Недялко, син на Герго — среден ръст, 17-годишен, младеж, ниска категория.

130. Стоил, син на Илия — среден ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Захари, син на Стоил, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Никола, син на Стоил, 7-годишен;

друг син Герго, син на Стоил, 5-годишен;

брат му Иван, син на Илия — среден ръст, кестеняви мустаци, 32-годишен, ниска категория;

синът му Томо, син на Иван, 9-годишен.

друг син Никола, син на Стоил, 7-годишен;

друг син Герго, син на Стоил, 5-годишен;

брат му Иван, син на Илия — среден ръст, кестеняви мустаци, 32-годишен, ниска категория;

синът му Томо, син на Иван, 9-годишен.

131. Крачун, син на Петко — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория.

132. Лазар, син на Крачун — среден ръст, кестеняви мустаци, 32-годишен, земеделец, ниска категория.

133. Първан, син на Първан — висок ръст, жълти мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ботьо, син на Първан, 5-годишен.

134. Танас, син на Киро — висок ръст, жълти мустаци, 42-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Васил, син на Танас, 3-годишен.

135. Средко, син на Киро — възвисочък ръст, кестеняви мустаци, 32-годишен, земеделец, ниска категория.

136. Стоян, син на Доно — среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Вълчо, син на Стоян — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, ниска категория;

друг син Доно, син на Стоян, 11-годишен.

137. Торньо, син на Торньо — среден ръст, сиви мустаци, 51-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Герго, син на Торньо — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Дамян, син на Торньо — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Томо, син на Торньо, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

138. Вълчо*, син на Ангел — среден ръст, кестеняви мустеци, 34-годишен, земеделец, ниска категория.

139. Герго, син на Ангел — среден ръст, кестеняви мустаци, 32-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Иван, син на Герго, 4-годишен;

брат му Спас, син на Ангел — среден ръст, 21-годишен, младеж, ниска категория;

синът му Младен, син на Спас, 3-годишен.

140. Кольо, син на Кръсто — среден ръст, сиви мустаци, 56-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Тодор, син на Кольо — среден ръст, 18-годишен, ниска категория;

завареник Петър, син на Кольо — среден ръст, наболи мустаци, 21-годишен, ниска категория.

141. Ристо, син на Кольо — среден ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, земеделец, ниска категория;

142. Петко, син на Мишо /Михаил/ — среден ръст, кестеняви мустаци, 49-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Никола, син на Петко — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Ангел, син на Петко, 12-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Коне, син на Петко, 9-годишен.

143. Петко, син на Кольо — висок ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Филип, син на Петко, 5-годишен;

брат му Цанко, син на Кольо — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, ниска категория.

---

*Най-малкият брат на Иван Ангелов Кулин.

144. Герго, син на Кольо — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Тодор, син на Герго, 7-годишен.

145. Цоло, син на Герго — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Ристо, син на Цоло, 2-годишен;

брат му Крапчо, син на Герго — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория.

146. Койчо, син на Кольо — среден ръст, кестеняви мустаци, 31-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Божин, син на Койчо, 5-годишен;

друг син Кольо, син на Койчо, 3-годишен.

147. Иван, син на Кръсто — среден ръст, прошарени мустаци, 55-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Първан, син на Иван — среден ръст, жълти мустаци, 31-годишен, ниска категория;

друг син Никола, син на Иван — среден ръст, жълти мустаци, 26-годишен, ниска категория;

внук му Иван, син на Първан, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория. Забележка: ”Сега за пръв път ще му се издаде джизие карта.”

друг син Ангел, син на Първан, 5-годишен;

друг син Филип, син на Първан, 2-годишен.

148. Иван, син на Манчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Томо, син на Иван, 3-годишен.

149. Ристо, син на Петър — висок ръст, жълти мустаци, 32-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Андрей, син на Ристо, 11-годишен.

150. Въло, син на Доно — среден ръст, жълти мустаци, 47-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Иван, син на Въло — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Дамян, син на Въло, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Танас, син на Въло, 9-годишен.

151. Въло, син на Цеко — среден ръст, жълти мустаци, 79-годишен, земеделец. Забележка: ”Сляп, неработоспособен.”

синът му Камен, син на Въло — висок ръст, жълти мустаци, 27-годишен, средна категория;

брат му Иван, син на Цеко — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

внук му Въло, син на Камен, 8-годишен.

152. Божин, син на Сава — среден ръст, черни мустаци, 39-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Сава, син на Божин, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Въло, син на Божин, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Георги, син на Божин, 6-годишен;

друг син Петко, син на Божин, 11-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

153. Вълчо, син на Живко — среден ръст, жълти мустаци, 38-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Павел, син на Вълчо, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

брат му Коно, син на Живко — среден ръст, жълти мустаци, 37-годишен, ниска категория.

154. Лазар, син на Йоло — среден ръст, кестеняви мустаци, 33-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Димитър, син на Лазар, 11-годишен.

155. Танас, син на Петър — среден ръст, сива брада, 65-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Цоло, син на Танас — среден ръст, кестеняви мустаци, 32-годишен, висша категория;

внук му Иван, син на Цоло, 11-годишен.

156. Кънчо, син на Стефан — среден ръст, кестеняви мустаци, 51-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Стефан, син на Кънчо — среден ръст, наболи мустаци, 21-годишен, ниска категория;

друг син Дано, син на Кънчо — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Иван, син на Кънчо, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория. Забележка: "Сега за пръв път ще му се издаде джизие карта."

друг син Ценко, син на Кънчо, 7-годишен;

брат му Цеко, син на Стефан — среден ръст, кестеняви мустаци, 23-годишен, ниска категория;

синът му Кръсто, син на Цеко. 11-годишен: недъгав;

друг син Танас, син на Цеко, 8-годишен;

друг син Никола, син на Цеко, 4-годишен.

157. Никола, син на Гено — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Михаил, син на Никола, 10-годишен;

друг син Тодор, син на Никола, 5-годишен.

158. Торньо, син на Панто — среден ръст, 19-годишен, младеж, земеделец, ниска категория;

брат му Кръсто, син на Панто — среден ръст, 16-годишен, младеж, ниска категория;

друг брат Никола, син на Панто, 13-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

159. Георги, син на Йоло — висок ръст, жълти мустаци, 38-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Стефан, син на Георги — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Иван, син на Георги, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Божин, син на Георги, 9-годишен.

160. Косто, син на Цено — среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Първан, син на Косто — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Димитър, син на Косто — среден ръст, 16-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Цено, син на Косто, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

161. Йоло, син на Славко — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, земеделец, ниска категория;

брат му Георги, син на Славко — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория.

162. Иван, син на Кулин* — висок ръст, жълти мустаци, 46-годишен, земеделец, мухбир евел /първи кнез, кмет/.

синът му Камен /Качо/, син на Иван — среден ръст, 17-годишен, младеж, ниска категория;

---

*В случая това е фамилното, а не бащиното му име — Ангел.

друг син Лукан, син на Иван, 10-годишен;

друг син Ангел, син на Иван, 7-годишен.

163. Дочко, син на Цено — среден ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория.

164. Иван, син на Цено — висок ръст, посивели мустаци, 54-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Камен, син на Иван — среден ръст, 18-годишен, младеж, ниска категория;

брат му Цено, син на Драган — среден ръст, кестенява брада: 41-годишен, поп;

синът му Никола, син на Цено, 12-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

слугата им Петко, син на Стефан — среден ръст, 19-годишен, младеж, ниска категория.

165. Васил, син на Иван — среден ръст, 19-годишен, младеж, земеделец, средна категория;

брат му Павел, син на Иван, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория.

166. Иван, син на Върбан — висок ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, висша категория;

синът му Върбан, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 24-годишен, ниска категория;

внук му Петър, син на Върбан, 4-годишен;

друг внук Неделко, син на Върбан, 3-годишен.

167. Илия, син на Герго — среден ръст, кестеняви мустаци, 35-годишен, земеделец, ниска категория.

168. Иван, син на Герго — среден ръст, кестеняви мустаци, 46-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Петър, син на Иван, 5-годишен;

брат му Дончо, син на Герго — среден ръст, кестеняви мустаци, 25-годишен, ниска категория;

синът му Марин, син на Дончо, 1 г.

169. Стойно, син на Напол — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория.

170. Драган, син на Цено — висок ръст, жълти мустаци, 37-годишен, земеделец, ниска категория.

171. Върбан, син на Цено — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, земеделец, ниска категория;

172. Тодор, син на Канчо — висок ръст, кестеняви мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Ангел, син на Тодор, 2-годишен;

брат му Торньо, син на Канчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 25-годишен, ниска категория;

синът му Иван, син на Торньо, 5-годишен;

друг син Тодор, син на Торньо, 1 г.

173. Дамян, син на Иван — среден ръст, кестеняви мустаци, 43-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Петър, син на Дамян, 4-годишен;

друг син Яким, син на Дамян, 1 г.

174. Стефан, син на Цено — среден ръст, кестеняви мустаци, 45-годишен, земеделец, средна категория;

синът му Вълчо, син на Стефан, 5-годишен;

брат му Ангел, син на Кънчо — среден ръст, кестеняви мустаци, 28-годишен, умопобъркан.

175. Камен, син на Никола — среден ръст, кестеняви мустаци, 26-годишен, земеделец, ниска категория.

176. Иван, син на Стоян — висок ръст, жълти мустаци, 46-годишен, земеделец, ниска категория.

177. Иван, син на Торньо — висок ръст, жълти мустаци, 42-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Стоян, син на Иван — среден ръст, 16-годишен, младеж, ниска категория;

друг син Ристо, син на Иван, 8-годишен.

178. Милчо, син на Петко — среден ръст, кестеняви мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Иван, син на Милчо, 14-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Андрей, син на Милчо, 11-годишен.

179. Нено, син на Петър — среден ръст, кестеняви мустаци, 36-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Камен, син на Нено, 12-годишен, юноша /аблак/, ниска категория;

друг син Ристо, син на Нено, 10-годишен;

друг син Захари, син на Нено, 6-годишен;

друг син Трифон, син на Нено, 1 г.

шуреят му Камен, син на Цонко — среден ръст, кестеняви мустаци, 30-годишен, ниска категория.

180. Манойло, син на Стоян — среден ръст, кестеняви

мустаци, 41-годишен, земеделец, ниска категория;

синът му Филип, син на Манойло, 11-годишен;

друг син Иван, син на Манойло, 5-годишен.

181. Иван, син на Петър — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, кръчмар;

синът му Петър, син на Иван, 3-годишен.

182. Иван, син на Цоло — среден ръст, кестеняви мустаци, 34-годишен, земеделец, ниска категория.

183. Марин, син на Цено — висок ръст, наболи мустаци, 22-годишен, земеделец, ниска категория.

184. Стефан, син на Никола — висок ръст, наболи мустаци, 22-годишен, земеделец, ниска категория;

брат му Тодор, син на Никола — среден ръст, 17-годишен, младеж, ниска категория.

185. Стефан, син на Ристо — висок ръст, наболи мустаци, 22-годишен, дюлгерин.

186. Тодор, син на Петър — среден ръст, жълти мустаци, 26-годишен, земеделец, ниска категория.

187. Иван, син на Младен — среден ръст, кестеняви мустаци, 33-годишен, земеделец, ниска категория.

188. Рангел, син на Петър — среден ръст, наболи мустаци, 22-годишен, земеделец, ниска категория.

189. Камен, син на Токо — среден ръст, жълти мустаци, 45-годишен, земеделец, средна категория. Забележка: дошъл от Берковска каза."

синът му Стоян, син на Камен — среден ръст, 19-годишен, младеж, средна категория. Забележка: "И той също е дошъл от Берковска каза."

190. Стефан, син на Токо — среден ръст, жълти мустаци, 39-годишен, земеделец, средна категория. Забележка: "И той също е дошъл от Берковска каза."

Общ сбор — 593 души:
висша категория — 20 души
средна категория — 65 души
ниска категория — 282 души
деца инепроизводителни — 226 души

/Печат/: Мухмир евел /кнез, кмет/ на християнското население в село Медкофче

/Печат/: Мухмер сани /помощник-кмет/ на християнското население на село Медкофче.

Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий" /НБКМ/ — София, Ориенталски отдел, Лм/1, л. 109 — 127. Оригинал. Публикува се за пръв път. Превод от османотурски на Петко Груевски.

Док. № 2

РОДОВА ХРОНИКА НА ВОЙВОДАТА КНЕЗ ИВАН АНГЕЛОВ КУЛИН

Като се съди по родовото име на бележития български революционер, може да се допусне, че неговите предци са от село Кулина, /Зайчарско/, което в края на XIV век влиза в пределите на българското Видинско царство. Документите свидетелствуват, че в онези трагични дни османските завоеватели подлагат на разорение и грабеж много български селища, между и с. Кулина. Навярно тогава едно от семействата на опустошената мезра Кулина намира убежище в с. Медковец и по името на родното си място слага тук началото на нова борческа фамилия — Кулин.

I. Проучванията на наличните документи и съхранените семейни предания водят със сигурност докъм средата на XVIII в., когато в Медковец живее и действува Христо Кулин. Негови синове са: Първан /с все още неизвестни наследници/ и Ангел — прочут хайдушки предводител и участник в Първото сръбско въстание /1805 — 1811 г./. От брака на Ангел Христов Кулин със Симеонка от с. Дълголелци /бивша Ломска околия/ се раждат 9 деца: Тодор /убит 1825 г./, Христо /убит 1836 г./, Вълчо, Иван, Станка, Нинка, Димитра /Мица/, Кънда и Йонка.

— Вълчо е роден в 1811 г., когато на дръвника е съсечен от турците неговият баща. Имал е само дъщери, чиито имена засега са неизвестни.

— Станка — омъжена в Медковец за Петър Кукумявката. Раждат им се: Ангел Петров, Еремия Петров /Българов/ и Кано Петров. След смъртта на съпруга и Петър Станка се оженва втори път в Лом, където Еремия и Кано са осиновени от техния очов.

— Нинка — омъжена за Първан от с. Василовци, Ломско.

— Димитра — омъжена в гр. Лом. Нейни синове са Петър и Никола Хикимински.

— Кънда — омъжена за Горан Рацов от с. Медковец. Техен син е поп Гено — деен участник в националноосвободителното движение.

— Йонка — омъжена за Кънчо Георгиев от с. Медковец.

II. Самият войвода кнез Иван Ангелов Кулин е роден през 1803 г. /според разпитния протокол от 25.VII.1867 г. пред сръбската полиция — Архив Србије, МУД — П, ф. XII, бр. 26 1/2, 1868 г./. Първия път се оженва за мома от нашето село — Мария, от фамилията на Вачовци. Раждат им се две дъщери и двама синове: Спаса, Камен /Качо/, Лукан /Лука/ и Милка. Майката е починала известно време след раждането на четвъртото дете.

1. Спаса — омъжена в с. Комощица, бивша Ломска околия;

2. Камен /Качо/ — оженва се за Станка /Стана/, от фамилията на Мачъците. Раждат им се: Стефан, Върба и Иван:

а/ Стефан — от него започва родът на Рибарите. Той се оженва за Гергана /Гана/ от фамилията на Манойловци. Техни деца са: Димитър /Мито/, Рилка /Рика/ и Петър /Пело/.

— Димитър Стефанов Каменов /Качов/ — Рибарски, се оженва за Кръстена /Кръскяна/ от рода на Цоловци. Раждат им се: Борис, Върба, Георги, Арсен и Ангел.

— Рилка /Рика/ Стефанова Каменова /Качова/ — Рибарска, се омъжва в с. Дългоделци.

— Петър /Пело/ Стефанов Каменов /Качов/ — Рибарски, се оженва за Върба от фамилията на Гъньовци. Раждат им се: Цветан, Гергана /Гана/, Славчо, Стефка, Съвета /Съветка/ и Надежда /Наца/.

б/ Върба Каменова /Качо/ Иванова, се омъжва у фамилията на Геровци.

в/ Иван Каменов /Качов/ Иванов, се омъжва за Яна от рода на Василковци. Техен син е Васил. Бащата починал млад и Васил започнали да го наричат Янин /Янинци/ — по името на майката.

— Васил Иванов Каменов /Качов/ — Янин, се оженва за Дафина /Финка/ от Белмъжовци. Раждат им се: Тодор и Петра.

3. Лукан Иванов Кулин — от него започва фамилията на Стипцовци /придобит прякор след Освобождението, от намерен и за кратко време носен калпак — собственост на долноцеровския полски пазач — Стипцата. Оженва се за Злата /Злата/ от рода на Буляците. Раждат им се: Косто,

Симеон /починал като юноша/, Димитра /Мита/ и Ивана /Вана/.

а/ Косто Луканов Иванов — Стипцов, се оженва за Ивана от фамилията на Сарафите. Техни деца са: Цветко, Христо, Атанас, Анани, Лукан и Ивана.

— Цветко Костов Луканов — Стипцов, роден 1879 г., един от основателите на дружинката на БЗНС в Медковец, народен представител /1911 г./, ляв земеделец-единнофронтовец. Оженва се за Кръстена /Кръскяна/ от Чипъците. Раждат им се: Иван — 1904 г., Христина — 1907 г., Цветана — 1912 г., Илариона — 1915 г.

— Христо Костов Луканов — Стипцов, роден 1882 г. Оженва се за Александра /Санда/ от Вановци. Имат един син — Косто. Две-три години след женитбата Христо умира.

— Атанас Костов Луканов — Стипцов, роден 1886 г. Първата му жена Младена е от с. Габровница; умира, без наследници. Втората му жена Цвета е от фамилията на Поптодоровци — също без наследници.

— Анани Костов Луканов — Стипцов, роден 1888 г. и деен участник в Спетемврийското въстание през 1923 г. Женен е за Димитра Григорова Табакова. Раждат им се пет деца: Цветана — 1912 г., Костантина — 1914 г., Владимир — 1917 г., Борислав — 1921 г. и Ивана — 1925 г.

— Лукан Костов Луканов — Стипцов, роден 1891 г. Женен за мома от с. Кърки жаба /дн. Аспарухово, Михайловградска област/. Загинал през Първата световна война — няма наследници.

— Ивана Костова Луканова — Стипцова, починала е като мома.

б/ Димитра Луканова Иванова — омъжва се за Тодор /Точо/ Йошев от същото село. Раждат им се Симеон /Мончо/, Ефрем и Илия /Лико/.

в/ Ивана Луканова Иванова — омъжва се за Георги Барашки от Медковец. Техни деца са: Спас, Димитър, Върба, и Ангелина /Фънка/ Барашки.

4. Милка Иванова Кулина — омъжва се у фамилията на Шоковци.

ВТОРИ ПЪТ Иван Кулин се оженва за Димитра Вълчова от с. Горна Вереница, бивша Берковска околия. Раждат

им се: две дъщери — Цвета и Симеонка /Монка/, и двама синове: Ангел и Христо. След Кримската война /1853 — 1856/ Иван Кулин прехвърля в Сърбия съпругата и децата си от втория брак.

1. Ангел Иванов Кулин е роден в с. Медковец през 1839 г. Участвува активно в националнореволюционното движение, а след Освобождението заема важни държавни служби /околийски управител в Лом и Берковица/. Дълги години е директор на Берковския затвор. В този град той се установява на постоянно местожителство до края на живота си. Първата му съпруга се казва Милева. Техни деца са: Йовчо, починал като ученик, и Гаврил /Гани/. След смъртта на Милева Ангел Кулин се оженва за Мария от гр. Враца, от който брак няма наследници.

а/ Гаврил /Гани/ Ангелов Иванов се омъжва за мома от гр. Лом — Стефка. Раждат им се три деца: синове — Рангел и Войн /починали като деца/ и една дъщеря — Цветана: омъжена за Лозан Петров Христов. Живеят в гр. Берковица, ул. ”Грамада” № 5.

2. Цвета Иванова Кулина — родена в с. Медковец. По време на емигрантството в Сърбия се омъжва за Владимир Младенов от гр. Зайчар. Техни деца са: Драган /Драготин/ и Милиси. Цвета е починала в гр. Зайчар.

а/Драган /Драготин/ Владимиров Младенов се завръща в родното село на майка си и дядо си Иван Кулин едва 16 — 17-годишен. Усвоява железарския занаят в Медковец и Дългоделци — става прочут майстор в професията. Оженва се за Анита /Аника/ от гр. Лом. Раждат им се девет деца: Йордан /Данчо/ и Иванка, близнаци — 1903 г.; Владимир — 1906 г.; Мирчо — 1909 г.; Милева — 1913 г.; Христина — 1916 г.; Павел — 1919 г.; Иван /Ачи/ — 1921 г., учител по математика и Елена — 1924 г.

б/ Милиси Владимиров Младенов е роден в гр. Зайчар. Няколко години след Освобождението и той последва примера на брат си и се завръща в родното огнище на своите предци — Медковец. Става железар. Оженва се за девойка от с. Кърки жаба /дн. Аспарухово/. Няма наследници.

3. Симеонка /Монка/ Иванова Кулина — родена в с. Медковец. Омъжва се в Сърбия за Грую от с. Луково, Болевац-

ко окръжие. Раждат им се: Драган /Драги, Даница /Дана/ и Раденко. След Освобождението се завръщат в България. Само Драган, вече оженен, остава да живее в Сърбия.

а/ Драган /Драги/ — оженил се преди Освобождението и остава да живее в с. Луково, Болевацки окръг /Сърбия/. Има син — Йордан, който оставя наследници в същото село.

б/ Даница /Дана/ Груева се омъжва в Лом. Съпругът ѝ се казва Янаки. Раждат им се:

— Георги /Гошо/ — няма наследници;

— Севастица — имала син, който умира;

— Радко — има две деца: Йорданка /Данчето/ и Лилия /Лили/.

в/ Раденко Груев — оженва се в гр. Лом и има четири деца: Рашо, Славчо, Стефан и Вера. Всички почиват, без да оставят наследници.

4. Христо Иванов Кулин — роден в с. Медковец около 1849 — 1850 г. Завършва гимназия в Сърбия, съкурсант на Васил Левски във Втората българска легия. Оженва се за Юлияна Йото Пашич, братова дъщеря на сръбския държавник Никола Пашич. След Освобождението се завръща семейно в България и заема редица отговорни постове, дори един месец е градоначалник на София. Русофил и деен участник в детронирането на княз Александър I Батенберг. Дълги години е председател на Поборническо-опълченското дружество в Пловдив и други градове. От брака си с Юлиана има шест деца:

— Надежда — родена 1878 г. Имала пет деца: Костадин, Георги, Борис, Кирил и Анна;

— Углеш или Христо /второто име приема след завръщането си в България/ — роден 1880 г. Синът му Александър Хр. Кулин живее в Русе.

— Александър — роден 1882 г. Завършва дипломация във Франция. Оженва се и живее в Белград, където заема висши административни и дипломатически длъжности.

— Павлина — 1884 г. Завършва френски колеж. Имала четири деца : Костадин /1904 г./, Асен /1906 г./, Йорданка /1909 г./ и Надежда /1915 г./.

— Йовчо — починал млад.

— Станка — имала три деца: Юлия, Георги и Любомир.

ВТОРИ ПЪТ Христо Иванов Кулин се оженва /след смъртта на Юлияна/ за Райна от гр. Берковица. От този брак се ражда Веселина /Ксения/, чиято дъщеря е Снежана Ерменкова — ул. Мургаш № 2, София.

Проучили и изготвили родовата хроника:

Петър Софрониев Кузманов — Конов
кандидат на историческите науки

28.XI.1987 г.
София

Владимир Ананиев Костов — Стипцов
потомък на Иван Кулин

Док. № 3

ТУГРА

Абдул Меджит хан, син на
Махмуд, победител винаги

До представителя на закона, великия везир, покровител на народа, обществен управител, достоен знаник, важновлиятелен, висок организатор, създание на отечествената люлка и щастие, уважаван представител на правителството, правосъдието и на общия отечествен признак, Видинския областен губернатор, кавалер на ордена "Меджидие" първа степен, везира Мехмед Изсмет паша, господ да го благослови, и негово високопреосвещенство ломския околийски наиб и мюфтията, господ да им развие знанията, и почитания между познати и колеги околийски управител и градски първенци, и техните чинове господ да повиши.

Когато пристигне пред Вас моят неотменим ферман, да Ви бъде известно, където има в село Медковец, Ломска околия, гръцка черква, известна под името "Св. Параскева", с течение на времето се е разсипала и се нуждае от поправка, с условие: дължина 30, ширина 18 и височина 15 аршина. Молбата на енорийците, ходатайствувана от гръцкия цариградски областен патриарх пред мене, уважена и реконструкцията на въпросната черква при горните размери е разрешена.

За това е издаден настоящият ферман от моя страна.

Вие сте уважавани губернатор, наиб и мюфтия и други управници, Вам да бъде известна поправката на казаната черква, поправена и разширена на своя земя и няма да бъде във вреда или загуба никому, с размери: дължина 30, ширина 18 и височина 15 аршина. Никой да не пречи и никой да не се противопоставя на това, и от никого да не се позволи да се вземат пари и зърна /такси и берии/.

Ферманът се пази в изложбената зала на ломския исторически музей. Оригинал.

Бъдете внимателни и останете верни и достойни на моя славен знак.

Месец първи сеферрулхайр, 1276 от хиджра /30.VIII. 1859/.

Док. № 4

СПИСЪК
НА ЗАГИНАЛИТЕ ПРЕЗ ВОЙНИТЕ ЖИТЕЛИ НА с. МЕДКОВЕЦ, МИХАЙЛОВГРАДСКА ОБЛАСТ

Чин, име, презиме и фамилия	Дата на смъртта	Къде е убит или умрял
1	2	3
I. Сръбско-българската война — 1885 г.		
Стамен Георгиев Виняшки		при гр. Сливница
II. Балканската и Междусъюзническата война 1912 — 1913 г.		
Капитани:		
Рангел Ванков Пенов	18.10.1912 г.	Мустафа-паша
Старши подофицери:		
Павел Трифонов Павлов	16.03.1913 г.	с. Ениватос, Чаталджанско
Младши подофицери:		
Григор Георгиев Ванов	16.03.1913 г.	с. Ениватос, Чаталджанско
Ефрейтори:		
Рангел Тодоров Куткудейски	25.12.1912 г.	гр. Чорлу
Редници:		
Александър Павлов Префуклийски	27.10.1912 г.	с. Ени-кьой, Люле-Бургаско
Стефан Марков Томов	15.11.1912 г.	с. Фенер, окр. Чорлу
Александър Матов Конов	24.11.1912 г.	с. Фенер, окр. Чорлу
Евстати Кръстев Целов	24.11.1912 г.	с. Фенер, окр. Чорлу
Петър Илиев Неков	29.11.1912 г.	к. Къди-кьой, Чаталджа
Спас Петков Главиняшки	28.01.1913 г.	гр. Чорлу
Иван Тодоров Кольов	12.03.1913 г.	с. Скендер-Кьой, Одринско
Ангел Лилов Терзията	15.03.1913 г.	с. Оглу паша, Одринско
Андрей Петров Манастирски	15.03.1913 г.	с. Оглу паша, Одринско
Ерменко Иванов Бонов	23.03.1913 г.	гр. Чорлу
Петър Тасков Симеонов	15.03.1913 г.	с. Оглу паша, Одринско
Иван Петров Тикванов	16.03.1913 г.	с. Ениватост, Чаталджанско
Илия Драганов Николчов	16.03.1913 г.	с. Ениватост, Чаталджанско
Милан Стефанов Пилюшки	23.03.1913 г.	гр. Чорлу
Борис Марков Шуков	19.06.1913 г.	гр. Петрич
III. Първата световна война 1915 — 1918 г.		
Фелдфебел:		
Димитър Кръстев Шоков	06.09.1916 г.	с. Самсамлар, Силистренско
Младши подофицери:		
Александър Дим. Рангелов	02.11.1915 г.	връх "Каменистa чука", Лясковско
Горан Иванов Боздуков	14.09.1916 г.	с. Кокарджа, Меджедийско
Димитър Сафчов Угринов	11.01.1918 г.	с. Мациян, Первелийско
Евлоги Петков Матов	28.11.1918 г.	гр. Видин
Офицер-кандидат:		
Иван Григоров Ванков	05.10.1916 г.	с. Казъл-Мурад, Добричко
Ефрейтори:		
Дамян Горанов Кольов	08.05.1917 г.	Кота 1248, източно от Битоля
Канонир:		
Никола Георгиев Козлеев	15.03.1918 г.	гр. Драма

Редници:

Вълчо Георгиев Божинов	04.10.1915 г.	с. Пресяка, Царибродско
Стоян Георгиев Иванов	04.10.1915 г.	м. "Тумба такамбаз", Царибродско
Велко Стефанов Ненчов	24.10.1915 г.	с. Попли, Леринско
Иван Павлов Префуклийски	29.10.1915 г.	м. "Пуста река", Лясковско
Рангел Атанасов Боздуков	30.10.1915 г.	с. Бошняк, Лявсковско
Горан Миленов Кольов	13.11.1915 г.	гр. Лесковец — Сърбия
Тодор Нинков Гергов	18.11.1915 г.	с. Кремандли, ок. Гиляне
Йордан Атанасов Московски	21.11.1915 г.	гр. Лесковец, Сърбия
Евстати Спасов Вачов	17.12.1915 г.	с. Прайдници, Гевгелийско
Христо Петров Манастирски	17.03.1916 г.	София, в болница
Александър Маринов Пърчоев	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Александър Танасов Ташов	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Георги Миленов Манастирски	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Горан Янчев Целов	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Дамян Тодоров Иванков	14.09.1916 г.	м. "Теке дереси", Силистренско
Косто Иванов Целов	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Милан Тасен Гъньов	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Спас Георгиев Грънчарски	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Стефан Митков Попов	14.09.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Цено Петков Качов	14.05.1916 г.	с. Горни Добримир Силистренско
Обретин Иванов Сарафски	17.09.1916 г.	с. Енидже, Меджелийско

Аралампи Василев Пандурски	18.09.1916 г.	с. Енидже, Меджедийско
Камен Илиев Неков	18.09.1916 г.	с. Енидже, Меджедийско
Симеон Тодоров Татарджийски	18.09.1916 г.	с. Енидже, Меджедийско
Рангел Кръстев Иванов	24.09.1916 г.	с. Баница, Леринско
Евстати Захариев Люпов	30.09.1916 г.	с. Долно Караджово /околия не е посочена/
Филип Симеонов Монов	18.09.1916 г.	с. Енидже, Меджедийско
Цвятко Василев Димитров	24.09.1916 г.	с. Банище, Ларинско
Илия Алексов Лешов	01.10.1916 г.	гр. Разград, умрял от раните си
Горан Илиев Влашки	23.10.1916 г.	Мустафа-ачи, Меджедийско
Атанас Георгиев Вехтарски	16.02.1917 г.	гр. Ямбол, умрял от раните си
Рангел Димитров Бозуков	15.03.1917 г.	м. "Червената стена", източно от гр. Битоля
Иван Георгиев Белчев	24.04.1917 г.	гр. Скопие, умрял от раните си
Цвятко Тодоров Нейков	25.05.1917 г.	с. Питулаци, Добруджа
Иван Илиев Демов	08.06.1917 г.	с. Максимени на река Бизау
Камен Петров Монов	03.06.1917 г.	с. Максимени на река Бизау
Павел Петров Павлов	19.04.1918 г.	м. "Дудица" — с. Рударски колиби, Сърбия
Христо Славчов Митов	07.08.1918 г.	гр. Лом
Павел Николов Павлов	30.08.1918 г.	с. Фурка, Дойранско
Иван Алексов Лешов	02.11.1915 г.	в. "Каменистa чука", Лясковско

[illegible] Д. Ив. [illegible]

Петко Младенов Свинарски	след подписване на мира	умира като заложник в Скопие, или Битоля
Павел Петров Коларски	след подписване на мира	умира като заложник в Скопие, или Битоля
Тодор Христов Кольов	след подписване на мира	убит като заложник

IV. Отечествената война 1944 — 1945 г.

Подпоручик:

Никола Ефремов Кудкудейски	03.10.1944 г.	загинал в околностите на с. Ресник, Белополенска околия.

Подофицери:

Иван Николов Манойлов	10.09.1944 г.	при гр. Прилеп
Георги Луков Барашки	11.03.1945 г.	при гр. Наданат, Унгария

ЦВИА — В. Търново. ф. 39 — I, а. е. 65, списък на загиналите от с. Медковец, Ломско, и ф. № 17 —I, а. е. 3, зап. 20, 37 и 68 от 1945 г.

Док. № 5

СПИСЪК
на пленените през войните 1912 — 1918 г.

БАЛКАНСКАТА ВОЙНА

От сърбите:

Симеон Горанов Тикванов — 18 месеца във Враня

От гърците:

Захари Игнатов Данков — две години заточен на остров "Три кери" /три рога/

Горан Симов Ценков — две години заточен на остров "Три кери"

Христо Ерменков Барашки — след 6 м. избягал от острова

Стефан Димитров Суролейски — след 6 м. избягал от острова

ПРЕЗ ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

От румъните:

Демян Димитров Рангелов — престоял 2 години

Атанас Игнатов Данков — престоял 2 седмици и избягал

От русите:

Аврам Петков Лилов — бил в Украйна, в областта Одеса

Александър Тодоров Амбов — бил в Украйна, в областта Одеса

Антон Демянов Шопов — бил в Украйна, в областта Одеса

Александър Григоров Табаков — бил в Украйна, в областта Одеса

Никола Велков Лонджийски /Бонов/ — бил в Украйна, в областта Одеса

Иван Демянов Шопов — бил в Украйна, в областта Одеса

Рангел Лазаров Патов — бил в Украйна, в областта Одеса

Томо Демянов Нейков — бил в Украйна, в областта Одеса

Спас Кръстев Спасов — бил в Украйна, в областта Одеса

Цветко Димитров Шопов — бил в Украйна, в областта Одеса

Пленени през юли 1917 г., а през м. март 1918 г. избягали:
Пленниците използували размириците в Русия, хванали пътя през Австрия и се върнали в България. Тук били отново мобилизирани и хвърлени в боевете с французите.

От французите:

Григор Георгиев Влашки	Евстати Кръстев Угринов
Евстати Ангелов Попов	Паралико Асанов
Никола Томов Николов	Асан Шутов /Бебо/
Недялко Нисторов	

Изпратени на заточение на остров Корсика. Освободени през 1920 — 1921 г.

Док. № 6

СПИСЪК
на заложниците след Първата световна война 1915 — 1918 г.

Под сръбско влияние:

Ангел Младенов Чиков — след 8-дневно престояване — избягал.
Иван Марков Томов —''—
Атанас Георгиев Сарафски — след 10-дневно престояване — избягал.
Найден Павлов Биволарски —''—
Крум Ерменков Шупов —''—
Петър Павлов Биволарски — бил заложник 30 месеца.
Софрони Ангелов Боздуков —''—
Георги Вачов Неков —''—
Филип Тодоров Порчов —''—
Панто Фиков Белмъжов — избягал след 6 месеца.
Божин Илиев Нисторов — престоял повече от 30 месеца.
Борис Матов Порчов —''—
Георги Томов Кюлюнков —''—
Лукан Георгиев Божинов —''—
Кръстю Лазаров Пасланджийски —''—
Кръстю Дамянов Нейков —''—
Гоци Богданов Господинов —''—
Нако Петров Монов —''—
Петко Младенов Свинарски — умрял като заложник.
Павел Петров Коларски —''—
Тодор Христов Кольов — убит като заложник.

Освободени са след подписването на мира, заложниците престояли над 30 месеца в Скопие и Битоля.

Под френско влияние:

Андрей Матов Суролейски
Иван Тодоров Вехтарски
Александър Георгиев Беремлийски
Герман Митков Рацов
Никола Манойлов Стаменов
Тодор Гергов Свинарски
Тодор Иванов Дебийски
Евгени Тодоров Попдимитров
Шамир Асанов
Стефан Димитров Суролейски

Илия Киров Креков
Георги Томов Ненчов
Илия Младенов Кольов
Борис Василев Демов
Захари Христов Табаков
Милан Гергов Свинарски
Илия Тодоров Къчов
Захари Тодоров Нейков
Трайко Раков
Милан Ангелов Грънчарски

Иван Иванов Дебийски
Игнат Цветков Пандурски
Александър Симеонов Гунчев
Георги Младенов Свинарски
Андрей Мочов Пешов /Дечо/
Горан Цветков Неков

Петър Герасимов Пилюшки
Филип Върбанов Кръстев
Върбан Алексов Беремлийски
Цоло Петров Селепчийски
Горан Костов Порчов
Асен Симеонов Монов

Заложниците под френско влияние са били в гр. Солун. Оттам след 8-месечно престояване успели да избягат Петър Герасимов Пилюшки и Александър Симеонов Гунчев.

Под английско влияние:

Борис Павлов Демов	в Солун
Димитър Василев Димитров	в Пирея
Никола Василев Димитров	в Солун
Рамадан Раков Асанов	в Солун

Под гръцко влияние:

Милан Тодоров Куткудейски
Петър Върбанов Кръстев

Фердинанд Каменкин Пенов
Младен Андреев Амбов

Заложниците под гръцко влияние са били откарани на остров Корфу. Там прекарали цели 19 месеца, след което по искането на българското правителство са върнати в България.

Док. № 7

ЧЛЕНОВЕ

основатели на обществото на кавалерите на ордена за Храброст в с. Медковец /клон/, основано на 30 ноември 1936 г.

Име, презиме, фамилия	Чин	Какъв орден	Адрес
1	2	3	4
Косю Маждраков	майор	4 степен	с. Медковец
Христо Иванов Торньов	фелдфебел	4 степен	с. Медковец
Иван Ст. Пешов	фелдфебел	4 степен	с. Медковец
Петко Сим. Торньов	редник	4 степен	с. Медковец
Алекси П. Нейков	ст. подоф.	4 степен	с. Медковец
Евстати Кр. Пъцов	ефрейт.	4, 3, 3 ст.	с. Медковец
Евстати А. Попов	мл. подоф.	4 степен	с. Медковец
Симеон В. Димитров	ст. подоф.	4, 3, 3 ст.	с. Медковец
Томо Симеонов	ефрейтор	4 степен	с. Медковец
Петър Г. Койчев	ефрейтор	4 степен	с. Медковец
Евгени Тодоров	ст. подоф.	3 степен	с. Медковец
Никола П. Рацов	мл. подоф.	4 степен	с. Медковец
Стефан Т. Вълчов	редник	4 степен	с. Медковец
Ефрем А. Кудкудейски	ст. подоф.	4, 3, 2 ст.	с. Медковец
Георги Пр. Генчов	мл. подоф.	4 степен	с. Медковец
Георги Мл. Свинарски	редник	4 степен	с. Медковец
Милан Т. Кудкудейски	ефрейтор	4, 3 ст.	с. Медковец
Стефан Д. Суролейски	редник	4 степен	с. Медковец
Христо Младенов	ст. подоф.	4, 4 ст.	с. Медковец
Филип Върбанов	ст. подоф.	4 степен	с. Медковец
Дамян Д. Рангелов	ефрейтор	4 степен	с. Медковец

РЪКОВОДСТВО

Председател: Петко Симеонов Торньов – земеделец
Секретар-касиер: Алекси П. Нейков – земеделец
Съветник: Симеон Вас. Димитров – шивач

КОНТРОЛНА КОМИСИЯ

Евстати Кр. Пъцов – земеделец
Евстати Ангелов Попов – земеделец

Със специално писмо от Обл. комитет – Враца, клонът се преутвърждава от 16 декември 1939 г.

ЦДИА ф. 264, оп. 5, а. е. 1199, л. 16, стр. 1 и 2.

Док. № 8

Участници в Септемврийското въстание 1923 г.
Присъствували на сборния пункт в м. "Смесите"

КОМУНИСТИ

Иван Николов Опинчев /Дано/
Андрей Симеонов Рангелов /Дени
Григор Симеонов Рангелов
Рангел Симеонов Рангелов /Ани/
Евлоги Петров Опинчев
Александър Григоров Табаков
Евстати Марков Сивов
Горан Иванов Татарджийски
Рангел Захариев Табаков
Григор Георгиев Влашки
Цветко Илиев Пенчов
Никола Петков Конов
Георги Стоянов Николов
Ангел Младенов Чиков
Анани Костов Стипцов
Евгени Андреев Жатов
Панто Фиков Белмъжов
Иван Симеонов Торньов
Симеон Младенов Торньов
Александър Иванов Пасланджийски
Димитър Тодоров Пепелнишки
Христо Иванов Пасланджийски
Методи Анастасов Маринов

Борис Маринов Пърчоев
Атанас Тончев Патов
Стефан Атанасов Бърдзов
Крум Кузманов Конов
Милан Григоров Табаков
Иван Георгиев Йончов
Косто Стоянов Амбов
Петър Люлков Витански
Атанас Димитров Македонеца
Георги Лазаров Патов
Евлоги Якимов Попов
Захари Тодоров Нейков
Иван Георгиев Грънчарски
Кръстю Дамянов Нейков
Крум Тодоров Пенин
Найден Павлов Биволарски
Софрон Митков Рацов
Арсен Ангелов Влашки
Александър Илиев Влашки
Петър Стефанов Качов
Йосиф Швейда
Тодор Лазаров Белмъжов
Спас Николов Белчов

КОМСОМОЛЦИ

Цветан Тодоров Опинчев
Борис Тодоров Опинчев
Ангел Дамянов Конов
Андрей Петков Конов
Димитър Младенов Конов
Ерменко Христов Беремлийски

Крум Григоров Йончев
Димитър Матеев Пандурски
Тодор Рангелов Данков
Дамян Иванов Тикванов
Асен Спасов Кръстев

СДРУЖЕНИ ЗЕМЕДЕЛЦИ

Милан Гергов Свинарски
Борис Гергов Свинарски
Йордан Йолов Пасланджийски

Руси Иванов Амбов
Илия Ерменков Свинарски
Марин Алексов Грошков

Илия Николов Суролейски
Стефан Раков Минов
Крум Георгиев Сивов
Аврам Петков Рацов
Иван Илиев Вакин
Димитър Стефанов Качов
Кирил Тодоров Пепелнишки

Аврам Симеонов Свинарски
Тодор Раков Минов
Филип Тодоров Порчов
Евтим Дамянов Пандурски
Иван Цветков Стипцов
Софрон Кузманов Конов
Горан Миленов Манастирски

ПРИСЪЕДИНИЛИ СЕ СЛЕД ОБЯВЯВАНЕТО НА ВЪСТАНИЕТО

Георги Иванов Сивов
Димитър Григоров Йончев
Рангел Миленов Пилешки
Иван Цветков Влашки
Младен Стоилов Шопов
Борис Павлов Демов
Юнос Бозаджията — турчин от Лом
Георги Петков Конов
Станко Тодоров Панов
Цено Симеонов Григоров
Илия Григоров Симеонов
Георги Каменов Биволарски
Петко Петров Биволарски
Цветан Симеонов Биволарски
Софрон Дамянов Влашки рацов
Петър Георгиев Неков
Станко Трифанов Ключев
Тодор Лазаров Пасланджийски
Марин Кръстев Пасланджийски
Йордан Драганов Младенов
Александър Симеонов Гунчов
Георги Трифонов Белчов
Стоил Младенов Свинарски
Найден Георгиев Вехтарски
Атанас Игнатов Попдимитров
Григор Петков Бонов
Кирил Бонев Николов
Петко Симеонов Торньов
Михаил Тодоров Ванов /Миленчо/
Димитър Иванов Димитров /Живко/
Горан Миленов Манастирски
Владимир Алексов Манастирски
Илия Маринов Лешов
Цветко Андреев Барашки
Андрей Матов Суролейски
Никола Христов Иванов

Тодор Иванов Дебийски
Петко Рангелов Пилешки
Горан Рангелов Пилешки
Борис Николов Дяволски
Господин Павлов Демов
Младен Каменов Пульов
Евстати Петков Пульов
Цветко Костов Стипцов
Йосиф Тодоров Панов
Горан Григоров Симеонов
Георги Андреев Жатов
Игнат Филипов Биволарски
Милети Петров Биволарски
Тодор Ангелов Лилов
Дамян Василев Пандурски
Георги Вачев Неков
Йордан Тончев Патов
Павел Лазаров Патов
Владимир Драганов Младенов
Евтим Симеонов Гунчов
Кирил Петров Канчов
Рангел Цветков Виняшки
Иван Тодоров Вехтарски
Радослав Горанов Мальов
Стефан Трифонов Павлов
Иван Алексов Шупов
Борис Андреев Амбов
Иван Стефанов Качов
Никола Христов от Стубел
Иван Михайлов Буляшки
Евгени Тодоров Попдимитров
Цветко Ангелов Грънчарски
Григор Марков Трифонов
Петко Иванов Куткудейски
Методи Симеонов Монов
Горан Иванов Тикванов

Док. № 9

Загинали от с. Медковец в Септемврийското въстание 1923 година

Свещеник Андрей Игнатов Попдимитров
Иван Николов Опинчев
Аврам Петров Рацов
Георги Трифонов Белчов
Методи Симеонов Монов
Иван Михайлов Ценов
Йосиф Тодоров Панов
Станко Тодоров Панов
Рангел Симеонов Рангелов
Димитър М. Конов
Андрей П. Конов
Милен Т. Стефанов

Найден П. Биволарски
Мито Матеев Пандурски
Арсен Ангелов Влашки
Йосиф Швейда
Крум Кузманов Конов
Милан Григоров Табаков
Ангел Дамянов Конов
Борис Николов Дяволски
Григор Петков Бонов
Никола Петков Конов
Тодор Р. Данков
Евгени Андреев Георгиев
25. Иван Ст. Рибарски

25

АМВР, ф. 33, а. е. 4, д. № 684/1923, II списък.

Док. № 10

Затворени в шлеповете на р. Дунав при гр. Лом

КОМУНИСТИ

Григор Симеонов Рангелов
Андрей Симеонов Рангелов /Дени/
Иван Георгиев Грънчарски
Евлоги Петров Опинчев
Петко Петров Биволарски
Анани Костов Стипцов
Ангел Младенов Чиков
Христо Иванов Пасланджийски
Борис Маринов Пърчоев

Атанас Димитров Македонеца
Методи Анастасов Маринов
Иван Григоров Йончев
Атанас Тончев Патов
Рангел Захариев Табаков
Никола Христов Иванов
Симеон Митков Рацов
Косто Стоянов Амбов

СДРУЖЕНИ ЗЕМЕДЕЛЦИ

Милан Гергов Свинарски
Илия Ерменков Свинарски
Евтим Дамянов Пандурски
Иван Цветков Стипцов
Стефан Раков Минов
Тодор Раков Минов

Аврам Симеонов Свинарски
Иван Илиев Вакин
Димитър Стефанов Качов
Софрон Кузманов Конов
Крум Георгиев Сивов
Андрей Матов Суролейски

БЕЗПАРТИЙНИ

Софрон Дамянов Влашки
Атанас Игнатов Попдимитров

Евтим Симеонов Гунчев

Док. № 11

СПИСЬК
на изкупените вършачки от с. Медковец, Ломско, м. февруари 1948 г.

№ по ред	Име и презиме на собственика	Марка	Цена	Забележка
1.	Цено Генов и с/ие	Н. Фехер	48	
2.	Петър Биволарски и с/ие	Н. Фехер	48	
3.	Стефан Ив. Пешев	Н. Фехер	48	
4.	Борис Попандреев	Никалсон	36	С апарат за слама
5.	Крум Георгиев Савов	Рансен	42	—"—
6.	Рабчо Иванов Опинчев	Газда шаги	36	
7.	Братя Драганови	Н. Фехер	48	
8.	Димитра Ив. Опинчева	Маршал	42	
9.	Александър М. Савов	Н. Фехер	42	
10.	Спас Филипов Манастирски	Н. Фехер	48	
11.	Крум Г. Савов	Н. Фехер	56	
12.	Атанас Д. Боздуков	Н. Фехер	48	
13.	Николай Попандреев	Н. Фехер	48	
14.	Нешо Стефанов и с/ие	Н. Фехер	48	
15.	Бр. Лук. Барашки	Н. Фехер	48	
16.	Петко Симеонов	Н. Фехер	48	
17.	Братя Йордан и Лазар Тончеви	Н. Фехер	48	

ОДА — Михайловград, ф. 576, оп. 1, а. е. 15, л. 28

Док. № 12

СПИСЬК
на кметове, председатели на тричленки, председатели на Общ. нар. съвет в с. Медковец и на медковската селищна система
/1878 — 1990/

Иван Николов Беремлийски /1878 — 1880/ — кмет
Цено Вълчев Гъньов /1880 — 1882/ — кмет
Андрей Дамянов Конов /1882 — 1884 и 1897 — 1898/ — кмет
Николчо Попценов Йошев /1884 — 1885/ — кмет
Димитър Рангелов — Сламняка /1885 — 1886/ — кмет
Игнат Иванов Попдимитров /1886 — 1894 и 1900 — 1906/ — кмет
Петко Иванов Главиняшки /1895 — 1897/ — кмет
Тодор Железков Белов /1899 — 1900/ — кмет
Филип Миленов Кольов /1906 — 1911 и 1929 — 1930/ — кмет
Милан Тодоров Порчов /1911 — 1913/ — кмет
Цвятко Георгиев Къчов /1913 — 1915/ — кмет
Младен Иванов Велков — Мальо /1915 — 1918/ — председател на тричленка
Аврам Мончев Пешов /1 януари — 1 май 1919/ — кмет
Филип Георгиев Влашки /1919 — 1921/ — кмет
Евгени Спасов Попов /1921 — 1922, 1923 — 1925, 1927 — 1928 и 1930 — 1931/ — кмет и председател на тричленка
Андрей Матов Суролейски /1922 — 1923 и 1933 — 1934/ — кмет
Христо Иванов Торньов /1925 — 1926/ — кмет
Петър Георгиев Манчов /май 1926 — ноември 1926/ — кмет
Григор Ванков Пенов /1928 — 1929/ — кмет
Методи Петров Манчов /1931/ — председател на тричленка
Александър Матов Попдимитров /февруари 1932 — август 1932/ — кмет
Герасим Петков Рацов /1932 — 1 май 1933/ — кмет
Горан Костов Порчов /1934/ — кмет
Илия Илиев Чернев /1 ноември 1934 — 26 септември 1935/ — кмет
Горан Цветков /20 дена от октомври 1935/ — кмет
Асен Георгиев Стефанов — Сливара /1 ноември 1935 — 1937/ — кмет
Иван Петров /1938 — 9 септември 1944/ — кмет
Петър Миленов Пилюшки /9 — 20 ноември 1944/ — кмет
Милко Първанов Качев /21 септември 1944 — юни 1945/ — кмет
Методи Александров Конов /1945 — 1947/ — кмет
Рабчо Иванов Опинчев /1947 — 1949/ — кмет
Рангел Христов Кожлеев /1949 — 1950/ — председател на ОбНС
Петър Тодоров Митков /1950 — 1953/ — председател на ОбНС

Георги Филипов Биволарски /1953 — 1954/ — председател на ОбНС

Милко Миланов Табаков /1954 — 1959 и 1969 — 1971/ — председател на ОбНС

Цветан Божинов Ценков /1959 — 1964/ — председател на ОбНС

Николай Петров Тодоров /1964 — 1969/ — председател на ОбНС

Велислав Рангелов Пилюшки /1971 — 1972/ — председател на ОбНС

Първан Илиев Първанов /1972 — 1979/ — председател на ОбНС

Николай Петров Тодоров /1979 — 1981/ — председател на медковската селищна система

Тодор Цветанов Нинков /1981 — 1982/ — председател на медковската селищна система

Александър Борисов Манчев /1982 — 1987/ — председател на медковската селищна систама

Василка Викентиева Стоянова /1987 — 1988/ — председател на медковската селищна система

Георги Николов Крумов /1988 — 1991/ — председател на медковската селищна система

Док. № 13

СПИСЪК
на
председатели и ръководители на ТКЗС, АПК и производствени участъци и бригади в с. Медковец

Рангел Христов Кожлеев /8 октомври 1946 — 10 юни 1948/ — председател на СПК "Г. Димитров"

Иван Петков Петров /10 юни — до края на 1948/ — председател на СПК "Г. Димитров"

Рангел Миленов Пилюшки /1948 — 1950/ — председател на ТКЗС отдел към ПК "9 Септември" в с. Медковец.

Петър Тодоров Митков /5 май — 5 септември 1950/ — председател на ТКЗС отдел към ПК "9 Септември"в с. Медковец

Рангел Христов Кожлеев /1950 — 1958/ — председател на ТКЗС "Гигант", с. Медковец; /1958 — 1969/ — председател на обед. ТКЗС "Г. Димитров".

Петко Миланов Стоянчов /1969 — 1973/ — председател на обед. ТКЗС в АПК "Септемврийци" — Михайловград; /1973 — 1977/ — председател на ТССК към ПАК "Дунав", Лом.

Кръстю Георгиев Мутафчиев /1978/ — директор на ТССК към ПАК "Дунав", Лом.

Димитър Владимиров Митов /1979 — 1982/ — председател на АПК "Поп Андрей", с. Медковец.

Тодор Цветанов Нинков /1982 — 1989/ — председател на АПК "Поп Андрей", с. Медковец.

Цветан Арсенов Димитров /1979 — 1981/ — ръководител на производ. участък към АПК "Поп Андрей" — с. Медковец.

Кирил Пантов Виняшки /1982 — 1983/ — ръководител на производ. участък към АПК "Поп Андрей", с. Медковец.

Иван Цветанов Белов /1984/ — ръководител на ЖФБ /Животновъдно-фуражна бригада/.

Иван Илиев Ерменков /1985/ — ръководител на ЖФБ.

Док. № 14

СПИСЬК
директори на Медковската гимназия /СПУ и ЕСПУ/
1944 – 1990

Георги Кръстев Пасланджийски – и. д. /септември – ноември 1944/
Георги Велков – /ноември 1944 – март 1945/
Петър Апостолов – и. д. /март – май 1945/
Йордан Недев – /май – септември 1945/
Горан Георгиев – /1945 – 1947/
Веселин Дянков Чанков – /1947 – 1948/
Христо Лалов Игнатов – /1948 – 1949/
Цено Ангелов Манчев – 1949 – 1951/
Димитър Котев – /1951 – 1952/
Георги Николов Пандурски – /1952 – 1955/
Георги Беломорски – /1955 – 1957/
Рашо Младенов – /1957 – 1960/
Костадин Костов – /1960 – 1963/
Иван Софрониев Влашки – /1964 – 1967/
Горанка Евгениева Томова – /1967 – 1969/
Петко Атанасов Стипцов – /1969 – 1975/
Славчо Евлогиев Беремлийски – /1975 – 1979/
Василка Викентиева Стоянова – /1979 – 1984/
Крум Славчев Опинчев – /1984 – 1990/

Гаговици → Бујасајци